

ΣΕΝΟΦΩΝΤΟΣ
ΚΥΡΟΥ ΑΝΑΒΑΣΙΣ

ΚΑΦΟΔΟΣ ΤΩΝ ΜΥΡΙΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Γ. ΖΕΥΓΩΛΗ

ΘΑΛΑΤΤΑ
ΘΑΛΑΤΤΑ !

19696.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

«ΚΥΡΟΥ ΑΝΑΒΑΣΙΣ» Η ΚΑΘΟΔΟΣ ΤΩΝ ΜΥΡΙΩΝ

ΕΛΛΑΣ ΟΓΓΗ
ΑΝΤΙΑΡΧΑΣΗ
ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ
Γ.Δ. ΖΕΥΓΟΝΑΙ

Α' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Μέ άπόφαση τής Έλληνικής Κυβερνήσεως τά διδακτικά
βιβλία τοῦ Δημοτικοῦ, Γυμνασίου καὶ Λυκείου τυπώ-
νονται ἀπό τὸν Όργανισμό Ἐκδόσεως Διδακτικῶν Βι-
βλίων καὶ μοιράζονται Δ Ρ Ε Α Ν.

ΑΘΗΝΑΙ 1976

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΖΟΤΙΩΦΟΙΝΕ

«ΔΙΖΑΙΑΝΑ ΖΟΥΚ»

Η ΟΙΨΥ Η ΖΩΔΟΘΑΣΗ

Διάταξη διαδικασίας για την προβολή της ζωδοθάσης σε μια προστατευόμενη περιοχή.
Διάταξη που περιλαμβάνει την προστασία της περιοχής από την επιβολή ποικιλίας και την προστασία της περιοχής από την επιβολή ποικιλίας.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

«ΚΥΡΟΥ ΑΝΑΒΑΣΙΣ» Η ΚΑΘΟΔΟΣ ΤΩΝ ΜΥΡΙΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ
Γ.Δ. ΖΕΥΓΩΛΗ

Α' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΘΗΝΑΙ 1976

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΝΗΦΟΩΝΤΟΣ

«ΞΙΖΑΒΑΝΑ ΥΟΥΚ» И ОГРУПОВАНИЕ КАФЕ

ΕΙΔΙΚΗ
Η ΖΑΦΑΤΕΜ
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ
ΗΛΙΟΥΣ
Л. А. Л.

ΥΟΙΖΑΙΜΥΤΑ

ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟΙ ΕΡΓΟΣΕΣ ΤΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΔΤΕΙ ΓΑΙΗΘΑ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἐνας ἀπό τούς πιό εὔφορους καί τούς πιό γνωστούς δήμους τῆς ἀρχαίας Ἀττικῆς ἦταν ἡ Ἐοχιά, πού δρισκόταν στήθεση τοῦ σημερινοῦ χωριοῦ Σπάτα. Ἀπ' αὐτὸν τό δῆμο καταγόταν, ἐκτός ἀπό τὸν περίφημο οητοδοιδάσκαλο Ἰσοκράτη, καί ὁ ἴστορικός συγγραφέας Ξενοφῶν. Γιά τῇ γέννησι του δέν μποροῦμε νά μιλήσουμε μέ βεβαιότητα, γιατί οἱ γνῶμες τῶν ἐρευνητῶν διαφέρουν. Τό πιθανότερο, πάντως, εἶναι πώς γεννήθηκε γύρω στό 427 π.Χ. Τόν πατέρα του τόν ἔλεγαν Γρύλλος καί φαίνεται πώς ἀνήκε στήν τάξη η τῷ νίπτῳ πέντε ων. Γι' αὐτό ἡ μόρφωση τοῦ Ξενοφώντα ἦταν ἐκείνη πού ταίριαζε στήν κοινωνική του προέλευση, δηλαδή ἐκείνη πού ἔπαιρνε ἑνα παιδί εὐπορης καί ἀριστοκρατικῆς οἰκογένειας. Εἶχε δασκάλους τό φιλόσοφο Σωκράτη, τόν Πρόδικο τόν Κεῖο καί, ἵσως, τόν Ἰσοκράτη. Ἡ διδασκαλία τοῦ Σωκράτη εἶχε ὀπωσδήποτε ἐπίδραση στή διαμόρφωση τοῦ χαρακτήρα τοῦ Ξενοφώντα, πού ἔχωριζε γιά τήν εὐθύτητα, τήν εὐσέβεια καί τήν καλοσύνη του. Ἀποτέλεσμα τῆς ἵδιας διδασκαλίας εἶναι καί ἡ πρακτική ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων πού τόν χαρακτηρίζει, ἀντίθετα πρός τή φιλοσοφική τάση του Πλάτωνα. Αὐτή ἡ βαθιά ἐπίδραση τοῦ δασκάλου εἶχε κάμει τόν Ξενοφώντα νά τοῦ εἶναι ἀφοσιωμένος καί νά τόν ἀγαπᾶ σ' ὅλη τον τή ζωή.

Τή γυναίκα τοῦ ἴστορικοῦ τήν ἔλεγαν Φίλησία. Ἀπ' αὐτήν ἔκαμε δυό γιούς. Τόν ἔνα τόν ὀνόμασε Γρύλλο, ἀπό τόν πατέρα του, τόν ἄλλο Διόδωρο, ἀπό τή μητέρα του τή Διοδώρα. Καί οἱ δυό γιοί του κατατάχτηκαν στό ἀθηναϊκό ἱππικό καί πολέμησαν στή μάχη τῆς Μαντίνειας (362 π.Χ.), ὁ μεγάλος μάλιστα, ὁ Γρύλλος, σκοτώθηκε σ' αὐτήν. Ὅταν ἔφεραν στόν Ξενοφώντα τήν εἰδηση πώς ὁ γιός του ἔπεσε στή μάχη, δέν ταράχτηκε καθόλου οὕτε ἔχασε τήν ψυχραιμία του, παρά, ὅπως μᾶς ἀναφέρει ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος, εἶπε: «Ἡδειν θητὸν γεγεννηκώς». δηλαδή «τό ἥξερα πώς ὁ γιός μου ἦταν θητός».

Ο Ξενοφῶν ἀκολούθησε, σάν ἀπλός ἰδιώτης, τήν ἐκστρατεία

Καταγωγή καί μόρφωση τοῦ Ξενοφώντα.

Ἡ οἰκογένεια του κατάσταση.

Ἡ δράση του.

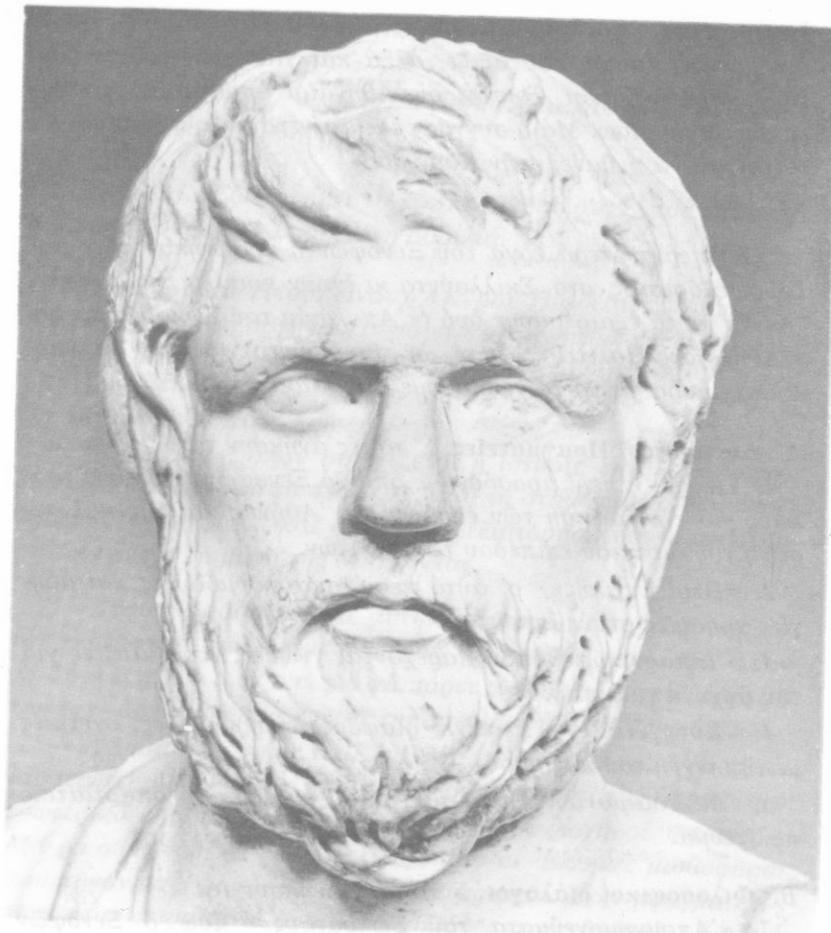
πού δογάνωσε ὁ Κύρος ἀπό τή σατραπεία του ὡς τά βάθη τῆς Ἀσίας, διεκδικώντας τήν ἔξουσία τοῦ περσικοῦ κράτους. Μετά δμως ἀπό τή μάχη πού ἔγινε στά Κούναξα, τό θάνατο τοῦ Κύρου και τή δολοφονία τῶν Ἑλλήνων στρατηγῶν, οἱ Ἑλληνες μισθοφόροι, πού εἶχαν πάρει μέρος σ' αὐτή τήν ἐπιχείρηση, δρέθηκαν σέ μιά χώρα ἐχθρική και ἀπέραντη, χωρίς ἀρχηγούς. Ἐχοντας τότε ἐπικεφαλῆς τόν Ξενοφώντα, πού διακρίθηκε γιά τή στρατηγική του δεξιοτεχνία, κατόρθωσαν νά σωθοῦν και νά φτάσουν στόν Εὔξεινο Πόντο, ὑστερ' ἀπό πολλές, κοινές προσπάθειες, μόχθους κι ἀγώνες. Σέ λόγο τόν δρίσκομε νά πολεμᾶτούς Πέρσες τῆς Ἀσίας μέ τόν Ἀγησίλαο και τέλος τούς συμπατριώτες του Ἀθηναίους στήν Κορώνεια (394 π.Χ.), μέ τόν ἴδιο Σπαρτιάτη δασιλιά.

Ο Ξενοφῶν
ἔξοριζεται.

Οι Ἀθηναῖοι κατηγόρησαν τό συγγραφέα ἐπί λακωνικοῦ, δηλαδή πώς ἀγαποῦσε τούς Λακεδαιμόνιους και τούς ὀφέλησε, και γε' αὐτό τόν καταδίκασαν σέ ἔξοριά. Τήν ἀγάπη του και τήν ἔξυπηρέτησή του στούς Σπαρτιάτες τήν ἔδειξε, σύμφωνα μ' αὐτήν τή γνώμη, μέ τό νά παραδώσει στό Θίβρωνα τούς Ἑλληνες μισθοφόρους, ὑστερ' ἀπό τή σωτηρία τους και τόν ἐρχομό τους στόν Εὔξεινο, καθώς και μέ τό νά πολεμήσει στήν Κορώνεια ἐνάντια στούς συμπολίτες του. Ἀλλοι δμως παραδέχονται πώς ή καταδίκη του σέ ἔξοριά δφείλεται μονάχα στό ὅτι εἶχε παρακολουθήσει τήν ἐκστρατεία πού ἀναφέραμε παραπάνω. Και τούτο, γιατί ἔτσι ἔξυπηρέτησε τόν Κύρο, πού οι Ἀθηναῖοι τόν θεωροῦσαν ἐχθρό τους, ἐπειδή εἶχε δοηθήσει τούς Σπαρτιάτες στόν Πελοποννησιακό πόλεμο.

Οι Λακεδαιμόνιοι παραχώρησαν στόν ἔξόριστο Ξενοφώντα κτήματα στό Σκιλλούντα τῆς Τριφυλίας. Ἐκεῖ ἔμεινε εἴκοσι χρόνια περίπου και πέρασε τήν πιό ἥρεμη περίοδο τῆς ζωῆς του. Ὅτερα πήγε στήν Κόρινθο, ὅπου ἔμεινε ὡς τό θάνατό του (355 π.Χ.).

Οι Ἀθηναῖοι ἐκτιμοῦσαν πολύ τόν ἰστορικό, παρ' ὅλο πού τόν εἶχαν ἔξορισει. Κι αὐτό, γιατί ἦταν γνωστή ή ψυχική του ἀνωτερότητα και μεγάλη ή φήμη πού ἀπόχησε ἀπό τή δράση του στήν Ἀσία κι ἀπό τό πνευματικό του ἔργο. Γιά νά καταλάδουμε

Προτομή τοῦ Ξενοφώντα, ἐργο τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. (Ρωμαιικό ἀντίγραφο. Μαδρίτη, Μουσεῖο Πράντο).

τὴν ὑπόληψη πού εἶχαν στὸν Ξενοφώντα οἱ συμπολίτες του, ἀρκεῖ νά θυμηθοῦμε ἔνα σημεῖο ἀπό τὴ διογραφία του, πού τὴν ἔχει γράψει ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος: «Φησὶ δὲ Ἐριστοτέλης ὅτι ἐγκώμια καὶ ἐπιτάφιον Γρύλλου μνημονίου ὅσοι συνέγραψαν, τὸ μέρος καὶ τῷ πατρὶ χαριζόμενοι». Δηλαδή «ὅτι Ἐριστοτέλης λέει πώς

εγραφαν πάρα πολλοί ίμνωντας τό γενναιο θάνατο τοῦ Γρύλλου, δχι μονάχα ἐπειδή τοῦ ἄξιζε, ἀλλά καὶ γιά χάρη τοῦ πατέρα του». Μετανιωμένοι, λοιπόν, οἱ Ἀθηναῖοι ἀποφάσισαν νά τόν ξαναφέρουν πίσω. Μά ὁ συγγραφέας φαίνεται πώς προτίμησε νά μείνει καί νά πεθάνει στήν Κόρινθο.

Τό ἔογχο τοῦ
Ξενοφώντα.

Τά περισσότερα ἔργα τοῦ Ξενοφώντα γράφτηκαν τότε πού ζοῦσε ἐξόριστος στό Σκιλλούντα κι ἔχον ποικίλο περιεχόμενο. «Αν ἀπ' αὐτά ἐξαιρέσονμε δνό («Ἄπολογία τοῦ Σωκράτους» καὶ «Ἀθηναίων Πολιτεία») πού δέ θεωροῦνται γνήσια, τά ύπόλοιπα μποροῦμε νά τά χωρίσονμε στίς παρακάτω κατηγορίες:

A'. Διατριβές ἡ Πραγματείες. Σ' αὐτές ἀνήκουν τά:

1. «Πόροι ἡ περὶ προσόδων», ὅπου ὁ Ξενοφῶν προτείνει τρόπους γιά τήν αὔξηση τῶν ἐσόδων τῆς Ἀθήνας καί τήν καλυτέογψη τοῦ διοικικοῦ ἐπιπέδου τῶν πολιτῶν.
2. «Περὶ ἴππικῆς»· σ' αὐτό περιέχονται συμβουλές καί ὁδηγίες χρήσιμες στούς ἴππεῖς.
3. «Ἴππαρχικός», ὅπου παρέχονται γνώσεις ἀπαραίτητες γιά τόν ἀρχηγό τοῦ ἴππικοῦ.
4. «Κυνηγετικός»· περιέχει διάφορες πληροφορίες, σχετικές μέ τήν τέχνη τοῦ κυνηγιού.
5. «Λακεδαιμονίων Πολιτεία», ὅπου ὑμνεῖται τό σπαρτιατικό πολίτευμα.

B'. Φιλοσοφικοί διάλογοι. Σ' αὐτούς ἀνήκουν τά:

1. «Ἀπομνημονεύματα τοῦ Σωκράτους»· ἐδῶ ὁ Ξενοφῶν προσπαθεῖ νά ἀνατρέψει τήν κατηγορία πού διατύπωσαν οἱ Ἀθηναῖοι κατά τοῦ δασκάλου του, δτι τάχα βλάφτει τούς νέους κι είναι ἀσεβής, γιατί πιστεύει σ' ἄλλους θεούς κι δχι σέ κείνους πού λατρεύει ἡ πόλη. Ἀναφέρεται ἔτσι ἀναλυτικά στή διδασκαλία τοῦ Σωκράτη, μέ ἀποτέλεσμα νά μᾶς παρουσιάσει δική του εἰκόνα γι' αὐτόν.
2. «Συμπόσιον Φιλοσόφων», ὅπου γίνεται συζήτηση γιά τήν δόμορφιά καί τόν ἔρωτα.
3. «Ἱέρων»· διάλογος αὐτός είναι σχετικός μέ τή διοικητική

τέχνη γενικά και είδικότερα τή συμπεριφορά τοῦ ἀρχοντα πρός τοὺς ἀρχόμενους.

4. «Οἰκειομικός»· σ' αὐτόν ὁ Ξενοφῶν μιλάει γιά τή γεωργία και τή διοίκηση τοῦ σπιτιοῦ.

Γ'. Ἐγκόμια. Ἐδῶ ἀνήκει τό ἔργο «Ἀγησίλαος», πού ἀποτελεῖ ὑμνό στὸν ὁμώνυμο Σπαρτιάτη βασιλιά.

Δ'. Μυθιστόρημα. Τέτοιο εἶναι ἡ «Κύρου Παιδεία», πού παρουσιάζει τό πρότυπο ἀρχηγοῦ, σύμφωνα μέ τή γνώμη τοῦ Ξενοφώντα, στηριγμένη στίς διδασκαλίες τοῦ Σωκράτη.

Ε'. Ιστορικά. Σ' αὐτά ἀνήκουν τά:

1. «Ἐλληνικά», ὅπου συνεχίζεται ἡ ιστορία τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἀπό τό 411 π.Χ., πού τή σταμάτησε ὁ Θουκυδίδης, ὡς τό 404 π.Χ., και ἀκολούθει ἐξιστόρηση τῶν κατοπινῶν γεγονότων ὡς τή μάχη τῆς Μαντίνειας.

2. «Κύρου Ἀνάβασις»· σ' αὐτήν ὁ Ξενοφῶν ἀφηγεῖται πρῶτα τήν ἐκστρατεία πού ἔκαμε ὁ Κύρος, γιός τοῦ βασιλιά τῶν Περσῶν Δαρείου, γιά νά πάρει τό θρόνο ἀπό τόν ἀδερφό του τόν Ἀρταξέρξη, κι ἔπειτα τήν ἐπιστροφή τῶν Μυρίων.

«Ἀνάβασις» ὀνομάζεται ἡ ἐκστρατεία τοῦ Κύρου, γιατί οἱ στρατιῶτες πορεύονταν ἀπό τά δυτικά παράλια τῆς Ἀσίας στό ἐσωτερικό της, δηλαδή ἀπό χαμηλότερη περιοχή σέ ψηλότερη. Μύριοι (= δέκα χιλιάδες) λέγονταν οἱ Ἐλληνες μισθοφόροι πού πήγαν μαζί μέ τόν Κύρο στήν ἐκστρατεία. Στήν πραγματικότητα ἦταν παραπάνω ἀπό δέκα χιλιάδες, τούς ὀνομάζει ὁμως ὁ συγγραφέας ἔτοι γιά νά στρογγυλέψει τόν ἀριθμό.

Τό ἔργο τοῦτο χωρίζεται σέ ἑφτά μέρη. Στά δυό πρῶτα ὁ ιστορικός μᾶς μιλάει γιά τόν τρόπο πού ἔγινε ἡ συγκέντρωση τοῦ στρατοῦ, γιά τήν πορεία ὡς τά Κούναξα, τή μάχη πού ἔγινε ἐκεῖ κοντά και τίς δυσκολίες πού συνάντησαν οἱ Ἐλληνες ὑστερ' ἀπό τό θάνατο τοῦ Κύρου και τή σφαγή τῶν στρατηγῶν τους. Στά ὑπόλοιπα πέντε μᾶς ἀφηγεῖται τήν καθόδον, δηλαδή τό γνωσμό τῶν Μυρίων, πού ἀποτελεῖ και τό κύριο περιεχόμενο τοῦ ἔργου.

«Κύρου
Ἀνάβασις»

Σημασία.

Περιεχόμενο.

Γνησιότητα

Τό διβλίο του αὐτό ὁ Ξενοφῶν τό ἔφερε στό φῶς ὅχι μέ τό
ὄνομά του, ἀλλά μέ τό ψευδώνυμο Θεμιστογένης ὁ Συ-
ρακούσιος. Αὐτό τό ἔκαμε πιθανότατα γιά δυό λόγους.
Πρώτα πρώτα γιά νά μπορέσει νά τό παρουσιάσει ἐλεύθερα στήν
Ἀθήνα, ἀπ' δπον ὁ Ἰδιος εἶχε ἐξοριστεῖ. Κι ἔπειτα γιατί φοβόταν
μήπως οἱ ἀναγνώστες ἀμφισθήτουν τά ίστορούμενα, ἐπειδή θά
σκέφτονταν πώς ὁ συγγραφέας, πού ἦταν ταυτόχρονα καί πρω-
ταγωνιστής, ἵσως τά ἀφηγεῖται ἐξογκωμένα, μέ σκοπό τήν
προσωπική του προσβολή καί ἡρωοποίηση. Πάντως, μέ τό νά χρη-
σιμοποιήσει ψευδώνυμο, ἔδωσε ἀφορμή νά δημιουργηθοῦν πολ-
λές συζητήσεις, σχετικές μέ τή γνησιότητα τοῦ ἔργου. Δέ μένει
ὅμως καμιά ἀμφιβολία πώς εἶναι δικό του, ἀφοῦ δέν ἀναφέρεται
ἀπό τούς ἀρχαίους ὄνομα Θεμιστογένης.

Αξία

Ἡ «Κύρου Ἀνάβασις», γραμμένη μέ σαφήνεια καί παραστα-
τικότητα, ἀποτελοῦσε πάντα ἔνα εὐχάριστο ἀνάγνωσμα. Τό ὑφος
τῆς τό χαρακτηρίζει ἀπλότητα καί χάρη, δπως συμβαίνει καί μέ
ἄλλα ἔργα τοῦ Ξενοφώντα, πού γι' αὐτό οἱ ἀρχαῖοι τόν ἀποκα-
λοῦσαν ἀττικὴν μέλισσαν ἥ ἀττικὴν μοῦσαν.

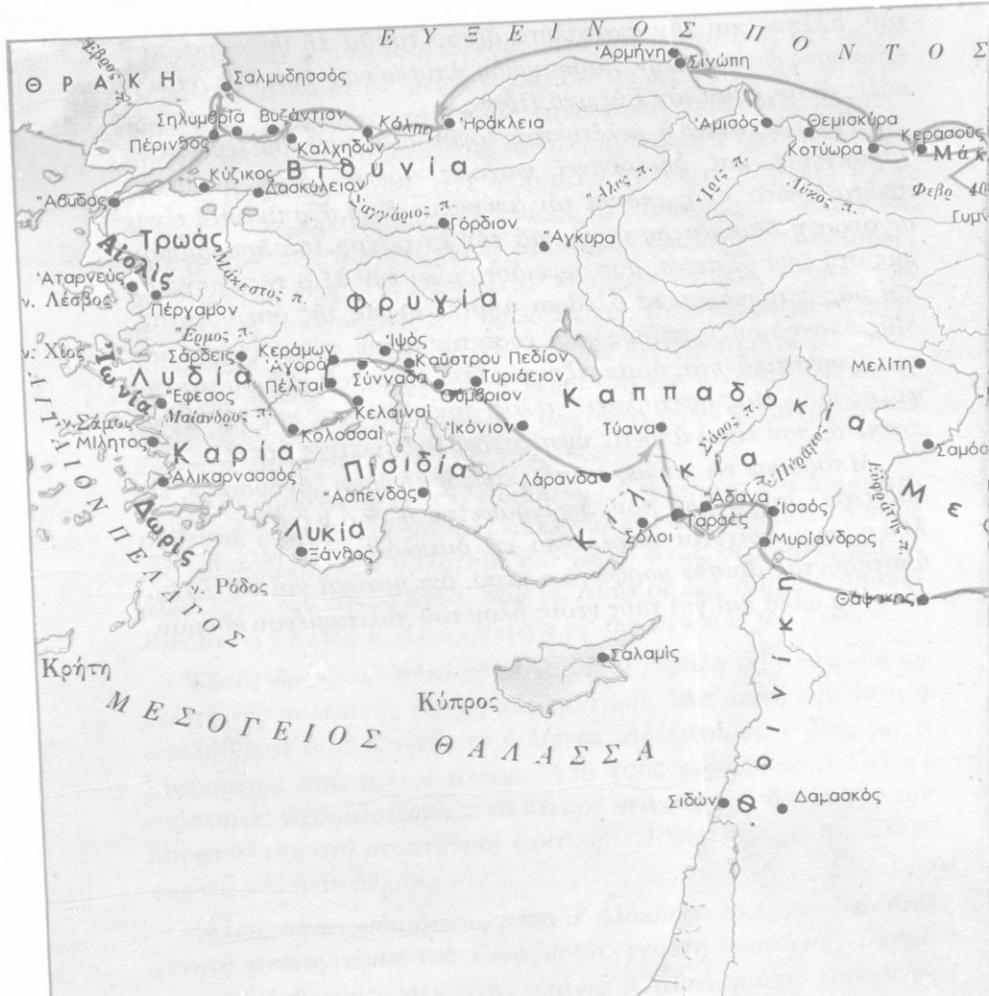
Ἐκτός ὅμως ἀπ' αὐτά τό διβλίο ἔχει μεγάλη ἀξία καί γιά τή
μελέτη τῆς πολεμικῆς τέχνης καί τακτικῆς. Ἀπ' αὐτή τήν ἀποψή
ώφελήθηκαν διαβάζοντάς το ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ὁ Σκιτίων ὁ
Ἀφρικανός καί πολλοί ἄλλοι. Ἀπό τούς νεώτερους ὁ Γάλλος
στρατηγός Φερδιέ συνήθιζε νά λέει σέ κείνους πού θάμαζαν τήν
ἰδιοφυΐα του στή στρατηγική τακτική: «Δάσκαλο εἶχα τόν Ξενο-
φώντα, κανέναν ἄλλο».

Ἄλλα, τό σπουδαιότερο, μέσα σ' ὀλόκληρο τό ἔργο εἶναι διά-
χνη ἥ φυσιογνωμία τοῦ Ξενοφώντα, γεμάτη εὐσέβεια, εἰλικρί-
νεια καί ἀνθρωπιά. Δέν εἶναι σπάνια σ' αὐτό καί τά παραδείγ-
ματα ἀπλῶν στρατιωτῶν πού διακρίνονται γιά τό θάρρος καί τή
γενναιότητά τους, καθώς κι οἱ περιπτώσεις ἄλλων πού δέ διστά-
ζουν, μέ δικό τους κίνδυνο, ν' ἀγωνιστοῦν γιά τή σωτηρία τοῦ
συνόλου. Χαρακτηριστικοί εἶναι κι οἱ ἐλεύθεροι διάλογοι ἀνά-
μεσα σέ ἀρχοντες καί ἀρχόμενους, κάθε φορά πού δρίσκονται σέ
κρίσιμες περιστάσεις ἥ δποτε ἀναζητοῦν τρόπους ἐνέργειας, γιά
τήν ἀποτελεσματική ἀντιμετώπιση δύσκολων προβλημάτων. Συ-
ναντοῦμε ἀκόμα στίς σελίδες τοῦ διβλίου τήν αἰώνια νοσταλγία

τοῦ Ἑλληνος καὶ τὸν ἀκατάλυτο δεσμό του μέ τή θάλασσα, πού ἀποκορυφώνεται στήν παροιμιώδῃ ἐπιφώνηση τῶν *Mν ρίων*, μόλις ἀντίκρισαν τὸν Εὐξεινο Πόντο.

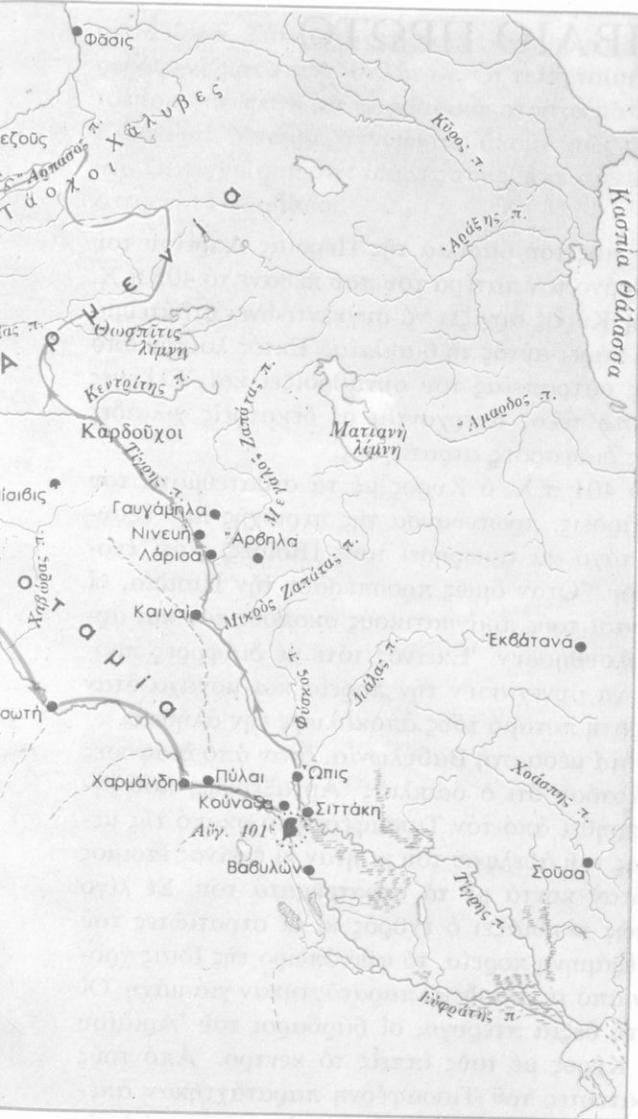
Γιά ὅλα αὐτά ἡ μελέτη τοῦ ἔργου διδάσκει, σμιλεύει τούς χαρακτῆρες καὶ δημιουργεῖ ψυχικές ἀρετές. Μᾶς μαθαίνει, πρῶτα πρῶτα, ν' ἀγαποῦμε τὸν ἄνθρωπο. Κι ἡ ἀγάπη αὐτῆ εἶναι σίγουρα ἡ βασικότερη ἀρχή, γιά τὴν ἐπιτέλεση τοῦ προορισμοῦ μας στή ζωή. Ἐπειτα, μᾶς συνειδητοποιεῖ τὴν ἀξία τῆς ὁμονοίας καὶ μᾶς ἐπισημαίνει τά δὲ λέθια ἀποτελέσματα τῆς ἀπειθαρχίας. Μᾶς ὑπογραμμίζει ἐπίσης κάθε τόσο τὴν τόλμη, τὴν καρτερία καὶ τὴν ἀγωνιστικότητα, διαιωνίζοντας ἔτσι ζηλευτά γνωρίσματα τῆς φυλῆς μας. Μᾶς σφυρηλατεῖ, τέλος, τὴν εὐθύτητα καὶ τὴν ἀξιοπέπεια, πού εἶναι ἀπό τίς ὑψηλότερες ἀνθρώπινες ἀρετές.

Μποροῦμε νά πούμε, λοιπόν, πώς ἡ «Κύρου Ἀνάβασις», εἰδικότερα στό τμῆμα πού περιγράφεται ἡ κάθοδος τῶν *Mν ρίων*, κρίνεται κατάλληλη νά διαπλάσει τίς νέες γενιές, ἀποτελώντας ἀριστο μορφωτικό μέσο ὅχι μονάχα γιά τά Ἑλληνόποντα, ἀλλά καὶ γιά τούς νέους ὀλον τοῦ πολιτισμένου κόσμου.

**Η ΑΝΑΒΑΣΗ ΤΟΥ ΚΥΡΟΥ ΚΑΙ Η ΚΑΘΟΔΟΣ
ΤΩΝ ΜΥΡΙΩΝ**

- ← Κύρου άναβαση μάχη
- ← Κάθοδος των Μυριών (χάραξη της πορείας διά μέσου της Αρμενίας σύμφωνα με τους Lehmann - Haupt, Beck κ.ά.)

Καστία Θάλασσα

Άριστης που δείχνει τήν πορεία τοῦ Κύρου ἀπό τίς Σάρδεις ὡς τά Κούναξα, καθώς καὶ τό δόδιο πού ἀκολούθησαν οἱ Μύριοι στήν ἐπιστροφή τους.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΒΙΒΛΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο Ἀρταξέρξης, γιός τοῦ βασιλιᾶ τῆς Περσίας Δαρείου τοῦ Β', διαδέχτηκε στὸ θρόνο τὸν πατέρα του πού πέθανε τό 405 π.Χ. Ο ἀδελφός του ὅμως Κύρος ἀρχίζει νά συγκεντρώνει στράτευμα κρυψά, μέ σκοπό νά πάρει αὐτός τῇ βασιλείᾳ. Ἐκτός λοιπόν ἀπό τοὺς στρατιῶτες τῆς σατραπείας του συναθροίζει καὶ Ἑλληνες μισθοφόρους, πού στὸ τέλος ἀνέρχονται σέ δεκατρεῖς χιλιάδες κι ἔχουν ἐπικεφαλῆς διάφορους στρατηγούς.

Τὴν ἀνοιξη τοῦ 401 π.Χ. ὁ Κύρος μέ τά στρατεύματά του ἔκεινησε ἀπό τίς Σάρδεις, πρωτεύουσα τῆς περιοχῆς πού ἔξουσίαζε, γιά νά πάει τάχα νά τιμωρήσει τοὺς Πισίδες, γιατί ἐνοχλούσαν τῇ χώρᾳ του. Ὅταν ὅμως προσπέρασε τὴν Πισιδία, οἱ Ἑλληνες ὑποψιάζονται τοὺς πραγματικούς σκοπούς του καὶ ἀρνοῦνται νά τὸν ἀκολουθήσουν. Ἐκεῖνος τότε μέ διάφορες προφάσεις τοὺς ἔπεισε νά συνεχίσουν τὴν πορεία καὶ μονάχα ὅταν ἔφτασαν στὸν Εὐφράτη ποταμό τοὺς ἀποκάλυψε τὴν ἀλήθεια.

Προχωροῦσαν πιά μέσα στή Βαβυλωνία, ὅταν ἀπό διάφορες παρατηρήσεις κατάλαβαν ὅτι ὁ βασιλιάς Ἀρταξέρξης, πού ἔγκαιρα εἶχε πληροφορηθεὶ ἀπό τὸν Τισσαφέροντα τὸ σκοπό τῆς μεγάλης προετοιμασίας τοῦ ἀδελφοῦ του κι ἦταν κι ἐκεῖνος ἔτοιμος ἀπό καιρό, δρισκόταν κοντά μέ τά στρατεύματά του. Σέ λίγο ἔφτασε ἡ εἰδηση πώς πλησιάζει ὁ ἔχθρος κι οἱ στρατιῶτες τοῦ Κύρου ὑστερό ἀπό ἔξαμηνη πορεία, τό φθινόπωρο τῆς ἴδιας χρονιᾶς πού ἔκεινησαν ἀπό τίς Σάρδεις, παρατάχτηκαν γιά μάχη. Οἱ Ἑλληνες ἔπιασαν τή δεξιά πτέρυγα, οἱ βάρδαροι τοῦ Ἀριαίου τὴν ἀριστερή κι ὁ Κύρος μέ τοὺς ἵππεις τό κέντρο. Ἀπό τοὺς ἀντίπαλους οἱ στρατιῶτες τοῦ Τισσαφέροντα παρατάχτηκαν ἀπέναντι στοὺς Ἑλληνες, οἱ ἄλλοι Πέρσες ἀρχηγοί συνέχεια μ' ἐκείνους, ἐνῶ ὁ βασιλιάς μέ τοὺς ἵππεις στή μέση. Στή σύγκρουση πού ἐπακολούθησε ὁ ἔλληνικός στρατός ἔτρεψε σέ φυγή τοὺς ἀπέναντί του. Καὶ τό ἵππικό τοῦ Κύρου νίκησε, ὁ ἴδιος ὅμως

ΒΙΒΛΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

πειραιών πολιτείας της Αθήνας, από την οποία προέρχεται η σημαντικότερη μεριά της ιστορίας της πόλης. Το βιβλίο διατίθεται σε δύο τμήματα, το οποίο εξίσω συγχρόνως με την ίδια σειρά της ιστορίας της πόλης. Η πρώτη μεριά περιλαμβάνει την περίοδο από την ίδρυση της πόλης μέχρι την άνοδο του Αρχαγγέλου Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, και η δεύτερη μεριά περιλαμβάνει την περίοδο από την θρησκευτική ανανέωση της πόλης μέχρι την έναρξη της Επανάστασης της Ελλάδας.

ΚΕΦ. 1

- 1 [Ως μὲν οὖν ἡθοίσθη Κύρῳ τὸ Ἑλληνικὸν ὅτε ἐπὶ τὸν ἀδελφὸν Ἀρταξέρξην ἐστρατεύετο, καὶ ὅσα ἐν τῇ ἀνόδῳ ἐποάχθη καὶ ὡς ἡ μάχῃ ἐγένετο καὶ ὡς Κῦρος ἐτελεύτησε καὶ ὡς ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἐλθόντες οἱ Ἑλληνες ἐκοιμήθησαν οἰόμενοι τὰ πάντα νικᾶν καὶ Κῦρον ζῆν, ἐν τῷ πρόσθεν λόγῳ δεδήλωται].
- 2 [Αμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ συνελθόντες οἱ στρατηγοὶ ἐθαύμαζον ὅτι Κῦρος οὐτε ἄλλον πέμποι σημανοῦντα δι τι χρὴ ποιεῖν οὐτε αὐτὸς φαίνοιτο. Ἐδοξεν οὖν αὐτοῖς συσκενασαμένοις ἃ εἰχον καὶ ἔξοπλισαμένοις προιέναι εἰς τὸ πρόσθεν ἥως Κύρῳ συμμείξειαν. Ἡδη δὲ ἐν δῷμῃ ὅντων ἀμα ἡλίφι ἀνέχοντι ἥλθε Προκλῆς ὁ Τευθρανίας ἄρχων, γεγονὼς ἀπὸ Δαμαράτου τοῦ Λάκωνος, καὶ Γλοῦς ὁ Ταμώ. Οὗτοι ἔλεγον ὅτι Κῦρος μὲν τέθηκεν, Ἀριαῖς δὲ πεφενγώς ἐν τῷ σταθμῷ εἴη μετὰ τῶν ἄλλων βαρδάρων ὅθεν τῇ προτεραιᾳ ὠρμῶντο, καὶ λέγοι ὅτι ταύτην μὲν τὴν ἡμέραν περιμένοιεν αὐτοὺς εἰ μέλλοιεν ἥκειν, τῇ δὲ ἄλλῃ ἀπιέναι φαίη ἐπὶ Ἰωνίας, ὅθενπερ ἥλθε. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ ἄλλοι Ἑλληνες πυνθανόμενοι βαρέως ἔφερον. Κλέαρχος δὲ τάδε εἶπεν· ἀλλ' ὥφελε μὲν Κῦρος ζῆν· ἐπεὶ δὲ τετελεύτηκεν, ἀπαγγέλλετε Ἀριαίῳ ὅτι ἡμεῖς νικῶμέν τε βασιλέα καί, ὡς ὁρᾶτε, οὐδείς ἔτι ἡμῖν μάχεται, καὶ εἰ μὴ ὑμεῖς ἥλθετε, ἐπορευόμεθα ἂν ἐπὶ βασιλέα. Ἐπαγγελλόμεθα δὲ Ἀριαίῳ, ἐὰν ἐνθάδε ἥλθῃ, εἰς τὸν θρόνον τὸν βασίλειον καθιεῖν αὐτόν· τῶν γὰρ μάχην νικώντων καὶ τὸ ἄρχειν ἔστι. Ταῦτα εἰπὼν ἀποστέλ-
- 3
- 4
- 5

ΒΙΒΛΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΑΡΝΗΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΝΑ ΥΠΑΚΟΥΣΟΥΝ
ΣΕ ΔΙΑΤΑΓΗ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΑ ΚΑΙ ΝΑ ΠΑΡΑΔΩΣΟΥΝ ΤΑ ΟΠΛΑ

[Μέ ποιό τρόπο συγκεντρώθηκε ἀπό τόν Κύρο τό ἐλληνικό στράτευμα, ὅταν ἔτοιμαζε τήν ἐκστρατεία ἐνάντια στόν ἀδερφό του Ἀρταξέρξη, καὶ ὅσα ἔγιναν κατά τήν πορεία καὶ πῶς ἔγινε ἡ μάχη καὶ πῶς ὁ Κύρος σκοτώθηκε καὶ πῶς πῆγαν οἱ Ἑλληνες στό στρατόπεδο καὶ κοιμήθηκαν, μέ τήν ἐντύπωση ὅτι εἶναι πέρα γιά πέρα νικητές καὶ ὅτι ὁ Κύρος εἶναι ζωντανός, δὸλα ἔχουν εἰπωθεῖ στήν προηγούμενη διήγηση].

Μόλις ξημέρωσε, μαζεύτηκαν οἱ στρατηγοί καὶ ἀποροῦσαν, πού ὁ Κύρος οὔτε ἔστειλε κανένα νά τούς πεῖ τί ἔποεπε νά κάμουν, οὔτε παρουσιάστηκε ὁ ἴδιος. Ἀποφάσισαν, λοιπόν, νά συμμαζέψουν τά πράγματά τους, νά πάρουν τά ὅπλα τους καὶ νά ἀρχίσουν νά προχωροῦν, ὥσπου νά συναντηθοῦν μέ τόν Κύρο. Ξεκινοῦσαν πιά, τή στιγμή πού ἔδγαινε ὁ ἥλιος, ὅταν ἥρθε ὁ Προκλῆς, ὁ διοικητής τῆς Τευθρανίας, πού καταγόταν ἀπό τό Δημάρατο τό Σπαρτιάτη, καὶ ὁ Γλοῦς, ὁ γιός τοῦ Ταμώ. Αὐτοί ἔφεραν τήν εἰδηση πῶς ὁ Κύρος εἶχε σκοτωθεῖ κι ὁ Ἀριαῖος μαζί μέ τούς ἄλλους βαρδάρους εἶχε πάει στό σταθμό, ἀπ' ὅπου τήν προηγούμενη μέρα εἶχαν ξεκινήσει. Αὐτός παράγγειλε νά τούς ποῦν πῶς ἐκείνη τήν ήμέρα θά τούς περιμένουν, ἀν πρόκειται νά πάνε, τήν ἄλλη μέρα ὅμως εἶπε πῶς θά φύγει γιά τήν Ἰωνία, ἀπό ὅπου ἥρθε. "Οταν τ' ἀκουσαν αὐτά οἱ στρατηγοί καὶ τά ἔμαθαν καὶ οἱ ἄλλοι Ἑλληνες, ἐνιωσαν μεγάλη στενοχώρια. Ὁ Κλέαρχος τότε εἶπε αὐτά ἐδῶ: «Μακάριοι νά ζοῦσε ὁ Κύρος. Ἀφοῦ ὅμως ἔχει πεθάνει, πέστε στόν Ἀριαῖο πῶς ἐμεῖς ἔχομε νικήσει τό βασιλιά καὶ κανένας πιά δέ μᾶς πολεμᾶ, ὅπως βλέπετε. » Αν μάλιστα δέν ἔρχόσαστε σεῖς, ἐμεῖς θά κυνηγούσαμε τό βασιλιά καὶ τό στρατό του. Πάντως ὑποσχόμαστε στόν Ἀριαῖο πῶς, ἀν ἔρθει ἐδῶ, θά τόν ἐγκαταστήσουμε στό βασιλικό θρόνο. Γιατί ἡ ἔξουσία ἀνήκει σέ κείνους πού νικοῦν στή μάχη». Αὐτά εἶπε καὶ στέλ-

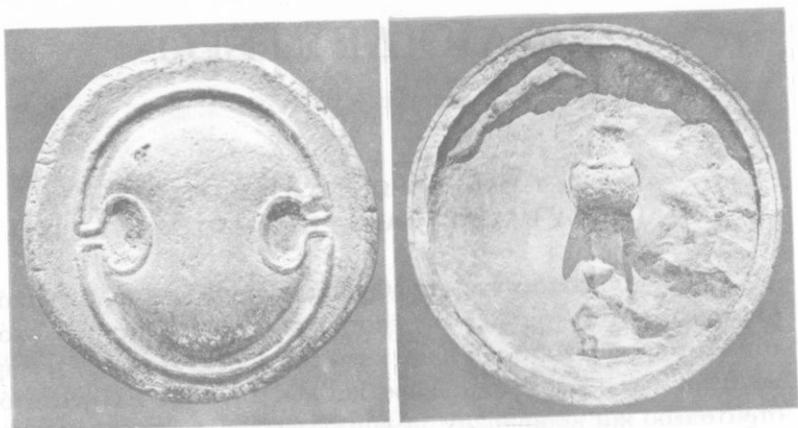
1 **ΚΕΦ. 1**
Ἀνακεφαλα-
ωση.

2 **2-3**
Οἱ Ἑλληνες
πληροφοροῦν
ταί τό θάνα-
το τοῦ Κύρου

3

4 **4-5**
Πρόταση τοῦ
Κλέαρχου.

5

λει τοὺς ἀγγέλους καὶ σὸν αὐτοῖς Χειρίσοφον τὸν Λάκωνα καὶ
Μένωνα τὸν Θετταλόν· καὶ γὰρ αὐτὸς Μένων ἐβούλετο· ἦν γὰρ
φίλος καὶ ξένος Ἀοιδίου.

6   *Oἱ μὲν φᾶσιν, Κλέαρχος δὲ περιέμενε· τὸ δὲ στράτευμα
ἐπορίζετο σῆτον δπως ἐδύνατο ἐκ τῶν ὑποζυγίων κόπτοντες
τοὺς δοῦς καὶ δηνούς· ἔνθεις δὲ ἐχρῶντο, μικρὸν προϊόντες ἀπὸ
τῆς φάλαγγος οὖς ἡ μάχη ἐγένετο, τοῖς τε οἰστοῖς πολλοῖς οὖσιν,
οὓς ἡνάγκαιον οἱ Ἑλληνες ἐκβάλλειν τοὺς αὐτομολοῦντας παρὰ
βασιλέως, καὶ τοῖς γέρροις καὶ ταῖς ἀσπίσι ταῖς ξυλίναις ταῖς
Αὐγυπτίαις· πολλαὶ δὲ καὶ πέλται καὶ ἄμαξαι ἥσαν φέρεσθαι
ἔργοι· οἵτις πᾶσι χρώμενοι κρέα ἔψοντες ἥσθιον ἐκείνην τὴν
ἡμέραν.*

7   *Καὶ ἦδη τε ἦν περὶ πλήθονσαν ἀγορὰν καὶ ἔχονται παρὰ
βασιλέως καὶ Τισσαφέροντος κήρυκες οἱ μὲν ἄλλοι βάρδαροι, ἦν
δ' αὐτῶν Φαλίνος εἰς Ἑλλην, δις ἐτύγχανε παρὰ Τισσαφέροντι ὃν
καὶ ἐντίμως ἔχων· καὶ γὰρ προσεποιεῖτο ἐπιστήμων εἶναι τῶν
8 ἀμφὶ τάξεις τε καὶ ὀπλομαχίαν. Οὗτοι δὲ προσελθόντες καὶ κα-*

◆ Τύποι στρογγυλής άσπιδας.

Ποδήρης άσπιδα, πού τήν κρα-
τάει δ' έοηθός τοῦ πολεμιστῆ.

νει πίσω τούς ἀγγελιοφόρους καὶ μαζί τους τό Χειρίσοφο τό Λα-
κεδαιμόνιο καὶ τό Μένωνα τό Θεσσαλό. Γιατί αὐτό τό ἦθελε καὶ
δ' ἕδιος δ' Μένων, μιά καὶ συνδέοταν μέ τόν Ἀριαῖο μέ φιλία καὶ
φιλοξενία.

Ἐκεῖνοι ἔψυγαν, ἐνῶ δὲ Κλέαρχος περίμενε. Οἱ στρατιώτες πάλι ἔξασφάλιζαν ὅπως ὅπως τήν τροφή τους ἀπό τά ζῶα, σφάζοντας δηλαδή τά βόδια καὶ τά γαιδούρια. Γιά ξύλα χρησιμοποιοῦσαν, προχωρώντας λίγο ἀπό τό μέρος πού εἶχαν παραταχθεὶ καὶ ἔκαναν τή μάχη, τά δέλη, πού ἥταν πολλά, γιατί οἱ Ἑλληνες ἀνάγκαζαν ἐκείνους πού αὐτομολοῦσαν ἀπό τό στρατό τοῦ βασιλιᾶ νά τά δγάζουν ἔξω ἀπό τίς φαρέτρες. Χρησιμοποιοῦσαν ἀκόμα γιά ξύλα καὶ ἀσπίδες φτιαγμένες μέ κλωνάρια λυγαριάς, καθώς καὶ τίς ξύλινες τίς αἰγυπτιακές. Ἄλλα ὑπῆρχαν ἐκεῖ πεταμένες καὶ ἀσπίδες ἀπό ξύλο ἴτιας, καθώς καὶ ἀμάξια, καὶ μποροῦσαν νά τά παίρνουν. "Ολα αὐτά χρησιμοποιώντας τα γιά ξύλα, ἔδραζαν κρέατα κι ἔτρωγαν ἐκείνη τή μέρα.

Ἡταν πιά δὲ ὡρα πού δὲ ἀγορά εἶναι γεμάτη ἀπό κόσμο, καὶ ἔχονται ἀπό τό βασιλιᾶ καὶ τόν Τισσαφέρονη ἀπεσταλμένοι. Μερικοί δὲ ἥταν βάρδαροι, ἔνας δμως ἀπ' αὐτούς, δ Φαλίνος, ἥταν Ἑλληνας, πού ἔτυχε νά εἶναι στήν ὑπῆρεσία τοῦ Τισσαφέρονη καὶ νά τόν ἔχουν σέ μεγάλη ὑπόληψη. Γιατί ἔκανε πώς ἤξερε τάχα καλά τήν τακτική τοῦ πολέμου καὶ τή χρήση τῶν ὅπλων. Αὐτοί

7-8

6 Προμήθεια
φαγητοῦ.

7 Ἀπεσταλμέ-
νοι τοῦ βασι-
λιᾶ φέροντες
τίς διαταγές.

- λέσαντες τοὺς τῶν Ἑλλήνων ὄρχοντας λέγονταις ὅτι βασιλεὺς
κελεύει τοὺς Ἑλληνας, ἐπεὶ νικῶν τυγχάνει καὶ Κῦρον ἀπέκτο-
νε, παραδόντας τὰ δόπλα ιόντας ἐπὶ βασιλέως θύρας εὑρίσκεσθαι
9 ἂν τι δύνωνται ἀγαθόν. Ταῦτα μὲν εἶπον οἱ βασιλέως κῆρυκες·
οἱ δὲ Ἑλληνες βαρέως μὲν ἥκουσαν, δμως δὲ Κλέαρχος τοσοῦ-
τον εἰπεν ὅτι οὐ τῶν νικώντων εἴη τὰ δόπλα παραδιδόναι· ἀλλ',
ἔφη, ύμεῖς μέν, ὃ ἄνδρες στρατηγοί, τούτοις ἀποκρίνασθε ὅ, τι
κάλλιστόν τε καὶ ἀριστόν ἔχετε· ἐγὼ δὲ αὐτίκα ἥξω. Ἐκάλεσε
γάρ τις αὐτὸν τῶν ὑπηρετῶν, δπως ἵδοι τὰ ίερὰ ἐξηρημένα·
ἔτυχε γὰρ θυόμενος.
- 10 Ἐνθα δὴ ἀπεκρίνατο Κλεάνωρ ὁ Ἀρκάς πρεσβύτατος ὃν ὅτι
πρόσθεν ἀν ἀποθάνοιεν ἢ τὰ δόπλα παραδοίησαν· Πρόξενος δὲ
ο Θηραῖος· ἀλλ' ἐγώ, ἔφη, ὃ Φαλίνε, θαυμάζω πότερα ὡς κρα-
τῶν βασιλεὺς αἰτεῖ τὰ δόπλα ἢ ὡς διὰ φιλίαν δῶρα. Εἰ μὲν γὰρ
ὡς κρατῶν, τί δεῖ αὐτὸν αἰτεῖν καὶ οὐ λαβεῖν ἐλθόντα; εἰ δὲ πεί-
σας βούλεται λαβεῖν, λεγέτω τί ἔσται τοῖς στρατιώταις, ἐὰν αὐτῷ
11 ταῦτα χαρίσωνται. Πρὸς ταῦτα Φαλίνος εἶπε· βασιλεὺς νικᾶν
ἡγεῖται, ἐπεὶ Κῦρον ἀπέκτεινε. Τίς γὰρ αὐτῷ ἔστιν δοτις τῆς ἀρ-
χῆς ἀντιποιεῖται; νομίζει δὲ καὶ ύμᾶς ἔαντοῦ εἶναι, ἔχων ἐν μέσῃ
τῇ ἔαντοῦ χώρα καὶ ποταμῶν ἐντὸς ἀδιαβάτων, καὶ πλῆθος ἀν-
θρώπων ἐφ' ύμᾶς δυνάμενος ἀγαγεῖν, δσον οὐδ' εἰ παρέχοι ύμῖν
12 δύναισθε ἂν ἀποκτεῖναι. Μετὰ τοῦτον Θεόπομπος Ἀθηναῖος εἶ-
πεν· ὃ Φαλίνε, νῦν, ὡς σὺ ὁρᾶς, ήμιν οὐδὲν ἔστιν ἀγαθὸν ἄλλο
εἰ μὴ δόπλα καὶ ἀρετή. Ὁπλα μὲν οὖν ἔχοντες οἰόμεθα ἂν καὶ τῇ
ἀρετῇ χρῆσθαι, παραδόντες δ' ἂν ταῦτα καὶ τῶν σωμάτων στε-
ροθῆναι. Μὴ οὖν οἷον τὰ μόνα ἀγαθὰ ήμιν ὅντα ύμῖν παραδώ-

πλησίασαν, κάλεσαν τούς ἀρχηγούς τῶν Ἑλλήνων καὶ τούς εἶπαν ὅτι ὁ βασιλιάς, ἐπειδὴ συμβαίνει νά εἶναι νικητής καὶ νά ἔχει σκοτώσει τὸν Κύρο, στέλνει διαταγὴ στοὺς Ἑλληνες νά παραδώσουν τά ὅπλα καὶ νά πάνε στή σκηνή του, μήπως μπορέσουν καὶ πετύχουν κάτι καλό. Αὐτά εἶπαν οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ βασιλιᾶ. Οἱ Ἑλληνες ἀγανάχτησαν πού τ' ἄκουσαν, ἐνῷ ὁ Κλέαρχος ἀποκρίθηκε μονάχα τοῦτο, ὅτι δέν ταιριάζει νά παραδίνουν οἱ νικητές τά ὅπλα τους. Καί πρόσθεσε: «Ἐσεῖς, στρατηγοί, δῶστε τήν καλύτερην καὶ ἀξιοπρεπέστερην ἀπάντησην πού μπορεῖτε· κι ἐγώ θά γυρίσω στή στιγμή». Γιατί κάποιος ἀπό τοὺς ὑπηρέτες τόν φώναξε γιά νά παρατηρήσει τά δγαλμένα σπλάχνα τῶν σφαγμένων ζώων, ἐπειδή ἔτυχε νά θυσιάζει.

Τότε λοιπόν ἀποκρίθηκε ὁ Κλεάνωρ ἀπό τήν Ἀρκαδία, πολὺ 10 ἡλικιωμένος πιά, πώς πρῶτα θά πεθάνουν κι ὕστερα θά παραδώσουν τά ὅπλα. Ὁ Πρόδενος ὁ Θηβαῖος εἶπε κατόπι: «Ἐγώ, Φαλίνε, ἔχω μιάν ἀπορίαν· γιά ποιό λόγο μᾶς ζητάει τά ὅπλα ὁ βασιλιάς· ἐπειδή τάχα εἶναι νικητής ἢ μήπως τά θέλει γιά δῶρα πού θά δείχνουν τή φιλία μας. Γιατί, ἂν τά θέλει σά νικητής, ποιά ἡ ἀνάγκη νά τά ζητάει καὶ δέν ἔρχεται νά τά πάρει; Ἄν πάλι θέλει νά μᾶς καταφέρει νά τοῦ τά δώσουμε, ἃς μᾶς πεῖ τί θά ἔχουν νά κερδίσουν οἱ στρατιώτες, ἂν τοῦ κάμουν αὐτήν τή χάρη;»

Ο Φαλίνος ἔδωσε τούτη τήν ἀπάντησην: «Ο βασιλιάς νομίζει 11 πώς εἶναι νικητής, ἀφοῦ ἔχει σκοτώσει τόν Κύρο. Γιατί τώρα ποιός θά δρεθεῖ νά διεκδικήσει ἀπ' αὐτόν τήν ἔξουσία; Ἐχει ἀκόμα τή γνώμη πώς κι ἐσεῖς εἶστε δικοί του, ἀφοῦ σᾶς κρατάει στή μέση τῆς χώρας του καὶ γύρω σας νέπαρχουν ποτάμια ἀδιάβατα.

Ἐπειτα μπορεῖ νά φέρει ἀμέτρητους ἀνθρώπους νά σᾶς πολεμήσουν· τόσους, πού δέ θά μπορούσατε νά τούς σκοτώσετε κι ἂν σᾶς τούς ἔδινε». Ὅστερα ἀπ' αὐτόν μίλησε ὁ Θεόπομπος ὁ 12 Ἀθηναῖος: «Τώρα, ὅπως βλέπεις, Φαλίνε, δέ μᾶς ἔμεινε κανένα ἄλλο ἀγαθό, παρά μονάχα τά ὅπλα καὶ ἡ ἀνδρεία. Ἄν κρατάμε λοιπόν τά ὅπλα, νομίζουμε πώς μποροῦμε νά χορηγούμε ποιός καὶ τήν παλικαριά μας· ἂν δημιουργήσουμε, ὑπάρχει κίνδυνος νά χάσουμε καὶ τή ζωή μας. Μή βάζεις λοιπόν στό μυαλό σου

σειν, ἀλλὰ σὺν τούτοις καὶ περὶ τῶν ὑμετέρων ἀγαθῶν μαχούμε-
 13 θα. Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Φαλίνος ἐγέλασε καὶ εἶπεν· ἀλλὰ φι-
 λοσόφῳ μὲν ἔοικας, ὃ νεανίσκε, καὶ λέγεις οὐκ ἀχάριστα· ἵσθι
 μέντοι ἀνόητος ἂν, εἰ οἴει τὴν ὑμετέραν ἀρετὴν περιγενέσθαι ἢν
 14 τῆς βασιλέως δυνάμεως. Ἀλλονς δέ τινας ἔφασαν λέγειν ὑπομα-
 λακιζομένους ὡς καὶ Κύρῳ πιστοὶ ἐγένοντο καὶ βασιλεῖ ἢν πολ-
 λοῦ ἄξιοι γένοιντο, εἰ διούλοιτο φίλος γενέσθαι· καὶ εἴτε ἄλλο τι
 θέλοι χρῆσθαι εἴτ' ἐπ' Αἴγυπτον στρατεύειν, συγκαταστρέψαιντ'
 ἢν αὐτῷ.

15   Ἐν τούτῳ Κλέαρχος ἤκε, καὶ ἥρωτησεν εἰ ἥδη ἀποκεκριμέ-
 νοι εἰεν. Φαλίνος δὲ ὑπολαβὼν εἶπεν· οὗτοι μέν, ὃ Κλέαρχε,
 16 ἄλλος ἄλλα λέγει· σὺ δ' ἡμῖν εἰπὲ τί λέγεις. Ὁ δ' εἶπεν· ἐγώ σε,
 ὃ Φαλίνε, ἄσμενος ἐώρακα, οἷμαι δὲ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες· σύ τε
 γὰρ Ἐλλην εἴ καὶ ἡμεῖς τοσοῦτοι ὄντες ὅσους σὺ δρᾶς· ἐν τοι-
 ούτοις δὲ ὄντες πράγμασι συμβούλευδμεθά σοι τί χρὴ ποιεῖν
 17 περὶ ὃν λέγεις. Σὺ οὖν πρὸς θεῶν συμβούλευσον ἡμῖν ὅ, τι σοι
 δοκεῖ κάλλιστον καὶ ἀριστον εἶναι, καὶ δοκεῖ τιμὴν οἴσει εἰς τὸν
 ἔπειτα χρόνον ἀεὶ λεγόμενον, διτι Φαλίνος ποτε πεμφθεὶς παρὰ
 βασιλέως κελεύσων τοὺς Ἐλληνας τὰ ὅπλα παραδοῦναι ξυμβού-
 λευομένοις ξυνεδούλευσεν αὐτοῖς τάδε. Οἶσθα δὲ διτι ἀνάγκη λέ-
 18 γεσθαι ἐν τῇ Ἐλλάδι ἣ ἢν ξυμβούλεύσῃς. Ὁ δὲ Κλέαρχος ταῦτα
 ὑπήγετο διούλομενος καὶ αὐτὸν τὸν παρὰ βασιλέως πρεσβεύοντα
 ξυμβούλευσαι μὴ παραδοῦναι τὰ ὅπλα, δπως εὐέλπιδες μᾶλλον
 19 εἰεν οἱ Ἐλληνες. Φαλίνος δὲ ὑποστρέψας παρὰ τὴν δόξαν αὐτοῦ
 εἶπεν· ἐγώ, εἰ μὲν τῶν μνωίων ἐλπίδων μία τις ἡμῖν ἔστι σωθῆ-
 ναι πολεμοῦντας βασιλεῖ, συμβούλεύω μὴ παραδιδόναι τὰ
 ὅπλα· εἰ δέ τοι μηδεμία σωτηρίας ἔστιν ἐλπὶς ἀκοντος βασιλέως,
 20 ξυμβούλεύω σώζεσθαι ἡμῖν ὅπη δυνατόν. Κλέαρχος δὲ πρὸς

πώς θά σᾶς παραδώσουμε τά μόνα καλά πού ἔχομε· ἀντίθετα, μέ αυτά θά πολεμήσουμε νά πάρουμε και τά δικά σας».

”Οταν τ' ἄκουσε αυτά ὁ Φαλίνος, γέλασε και εἶπε: «Ἐσύ, 13 νεαρέ μου, μοιάζεις μέ φιλόσοφο και λές χαριτωμένα πράγματα. Νά ξέρεις ὅμως πώς είσαι ἄμυναλος, ἀν ἔχεις τή γνώμη πώς ἡ πα-
λικαριά σας θά φανεῖ ἀνώτερη ἀπό τή δύναμη τοῦ βασιλιά». Με- 14 οικοί ἄλλοι δείλιασαν κάπως και, καθώς μοῦ εἶπαν, ἔλεγαν ὅτι ὅπως ἦταν ἀφοσιωμένοι στόν Κύρο, τό ἵδιο θά μπορούσαν νά προσφέρουν ὑπηρεσίες και στό βασιλιά, ἀν δεχόταν νά γίνει φί-
λος τους. Καί ὅτι, εἴτε ἥθελε νά τούς χρησιμοποιήσει κάπου ἀλ-
λοῦ εἴτε γιά νά κάμουν ἐκστρατεία στήν Αἴγυπτο, θά τόν βοη-
θούσαν νά τήν ὑποτάξει.

15-23
15 Τελική ἀπά-
τηση τοῦ
Κλέαρχου.

Στό μεταξύ ἥθελε ὁ Κλέαρχος και ὁρώτησε ἀν τοῦ εἶχαν δώσει 16 ἀπάντηση. Ὁ Φαλίνος τότε πήρε τό λόγο και εἶπε: «Ἄρ’ αὐτούς,
Κλέαρχε, ὁ καθένας λέει τά δικά του. Νά μᾶς πεῖς λοιπόν ἐσύ τή γνώμη σου». Κι ἔκεινος ἀποκρίθηκε: «Ἐγώ, Φαλίνε, σέ εἶδα μέ 17 χαρά, ὅπως, νομίζω, και ὅλοι οἱ ἄλλοι. Γιατί κι ἐσύ εἶσαι Ἐλλη-
νας κι ἐμεῖς, ὅσους βλέπεις ἐδῶ. Τώρα δρισκόμαστε σέ μιά κοί-
σιμη περίσταση και γι’ αὐτό σοῦ ζητοῦμε τή συμβουλή σου, τί πρέπει νά κάμουμε γι’ αὐτά πού μᾶς λές. Συμβούλεψέ μας λοι-
πόν, γιά ὄνομα τῶν θεῶν, ἔκεινο πού σοῦ φαίνεται πώς είναι κα-
λύτερο και ὠφελιμότερο και πού θά σέ τιμᾶ στίς μελλούμενες ἐποχές. Γιατί ποτέ δέ θά πάψουν νά λένε, πώς κάποτε ἔστειλε ὁ βασιλιάς τό Φαλίνο μέ διαταγή στούς Ἐλληνες νά παραδώσουν τά ὅπλα τους κι ὅταν αὐτοί τοῦ ζήτησαν τή γνώμη του, τούς ἔδωσε τούτη δῶ τή συμβουλή. Καί ξέρεις, ὅτι ἀναγκαστικά θά διαδοθοῦν στήν Ἐλλάδα οι συμβουλές πού θά μᾶς δώσεις». Ὁ 18 Κλέαρχος μ’ αὐτά προσπαθούσε νά τόν φέρει στή δική του γνώ-
μη, γιατί ἥθελε κι ὁ ἵδιος ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ βασιλιά νά τούς συμβουλέψει νά μήν παραδώσουν τά ὅπλα, γιά νά ἔχουν περισ-
σότερο θάρρος οι Ἐλληνες. Ὁ Φαλίνος ὅμως ξέφυγε μέ τρόπο 19 και, ἀναπάντεχα γιά τόν Κλέαρχο, εἶπε: «Ἀν στίς ἀπειρες ἐλπί-
δες ὑπάρχει γιά σᾶς μιά νά σωθείτε πολεμώντας τό βασιλιά, τότε σᾶς συμβουλεύω νά μήν παραδώσετε τά ὅπλα. Ἀν ὅμως δέν ὑπάρχει καμιά ἐλπίδα σωτηρίας χωρίς τή θέληση τοῦ βασιλιά,
τότε σᾶς συμβουλεύω νά προσπαθήσετε νά γλιτώσετε μέ ὅπιο

ταῦτα εἶπεν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν δὴ σὺ λέγεις· παρ' ἡμῶν δὲ ἀπάγ-
γελλε τάδε, ὅτι ἡμεῖς οἰόμεθα, εἰ μὲν δέοι βασιλεῖ φίλους εἶναι,
πλείονος ἢν ἄξιοι εἶναι φίλοι ἔχοντες τὰ ὅπλα ἢ παραδόντες
ἄλλω, εἰ δὲ δέοι πολεμεῖν, ἅμεινον ἢν πολεμεῖν ἔχοντες τὰ ὅπλα
21 ἢ ἄλλῳ παραδόντες. Ὁ δὲ Φαλίνος εἶπε· ταῦτα μὲν δὴ ἀπαγγε-
λοῦμεν· ἀλλὰ καὶ τάδε ὑμῖν εἰπεῖν ἐκέλευσε βασιλεύς, ὅτι μέ-
νουσι μὲν ὑμῖν αὐτοῦ σπονδαί εἴησαν, προϊοῦσι δὲ καὶ ἀπιοῦσι
πόλεμος. Εἴπατε οὖν καὶ περὶ τούτου πότερα μενεῖτε καὶ σπον-
22 δαί εἰσιν ἢ ὡς πολέμου ὄντος παρ' ὑμῶν ἀπαγγελῶ. Κλέαρχος δ'
ἔλεξεν· ἀπάγγελλε τοίνυν καὶ περὶ τούτου ὅτι καὶ ἡμῖν ταῦτα
δοκεῖ ἀπερι καὶ βασιλεῖ. Τί οὖν ταῦτά ἔστιν; ἔφη δὲ Φαλίνος.
Ἄπεκρινατο Κλέαρχος· ἢν μὲν μένωμεν, σπονδαί, ἀπιοῦσι δὲ
23 καὶ προϊοῦσι πόλεμος. Ὁ δὲ πάλιν ἡρώτησε· σπονδὰς ἢ πόλε-
μον ἀπαγγελῶ; Κλέαρχος δὲ ταῦτα πάλιν ἀπεκρίνατο· σπονδαί
μένουσιν, ἀπιοῦσι δὲ ἢ προϊοῦσι πόλεμος. Ὅτι δὲ ποιήσοι οὐ
διεσήμηνε.

ΚΕΦ. 2

- 1 Φαλίνος μὲν δὴ φέρετο καὶ οἱ σὺν αὐτῷ. Οἱ δὲ παρὰ Ἀρι-
αίον ἥκον Προκλῆς καὶ Χειρίσοφος· Μένων δὲ αὐτοῦ ἔμενε
παρὰ Ἀριαίω· οὗτοι δὲ ἔλεγον ὅτι πολλούς φαίη Ἀριαῖος εἶναι
Πέρσας ἔαντοῦ βελτίους, οὓς οὐκ ἢν ἀνασχέσθαι αὐτοῦ βασι-
λεύοντος· ἀλλ' εἰ βούλεσθε συναπιέναι, ἥκειν ἥδη κελεύει τῆς
2 νυκτός, εἰ δὲ μή, αὐχοιν πρὸς ἀπιέναι φησίν. Ὁ δὲ Κλέαρχος εἶ-
πεν· ἀλλ' οὕτω χοὴ ποιεῖν, ἐὰν μὲν ἥκωμεν, ὥσπερ λέγετε· εἰ δὲ
μή, πράττετε δόποιον ἢν τι ὑμῖν οἴησθε μάλιστα συμφέρειν. Ὅτι
δὲ ποιήσοι οὐδὲ τούτοις εἶπε.
- 3 Μετὰ ταῦτα ἥδη ἥλιον δύνοντος συγκαλέσας στρατηγοὺς

τρόπο μπορέσετε». Ὁ Κλέαρχος ἀπάντησε σ' αὐτά: «Αὐτά λές 20
ἔσύ. Πές του δικαιού μᾶς πώς ἔχομε τή γνώμη, ὅτι ἂν εἶναι
ἀνάγκη νά εἴμαστε φίλοι μέ το βασιλιά, θά εἴμαστε πιό ἀξιόλογοι
φίλοι ἂν ἔχουμε ὅπλα παρά ἂν τά παραδώσουμε σέ ἄλλον. »Αν
πάλι χρειαστεῖ νά πολεμήσουμε, καλύτερα θά πολεμοῦμε ἔχοντας
τά ὅπλα παρά ἂν τά παραδώσουμε σ' ἄλλον». Καί ὁ Φαλίνος 21
εἶπε: «Αὐτά, δέδαια, θά τοῦ τά ἀνακοινώσουμε. Ἀλλά ὁ βασι-
λιάς ἔδωσε διαταγή νά σᾶς ποῦμε καί τοῦτα δῶ· ὅτι δηλαδή ἂν
ἐσεῖς ἔξακολουθήσετε νά μένετε σ' αὐτό το μέρος, θά ἔχετε εἰρή-
νη, ἂν δικαιούμενοι ἔχετε εἰρήνη, ἢ νά τοῦ ἀνακοινώσω ὅτι προτιμάτε πόλεμο. Πέστε μου λοιπόν καί γι' αὐτό τί θά γίνει· θά μείνετε, ὅπότε
ὑπάρχει εἰρήνη, ἢ νά τοῦ ἀνακοινώσω ὅτι προτιμάτε πόλεμο;». 22
«Ο Κλέαρχος ἀποκρίθηκε: «Ἀνάφερέ του, λοιπόν, καί γι' αὐτό το
ζήτημα, ὅτι κι ἐμεῖς ἔχομε τήν ἴδια γνώμη μέ το βασιλιά». «Τί
σημαίνει αὐτό?» ρώτησε ὁ Φαλίνος. Κι ὁ Κλέαρχος ἀπάντησε:
«Ἀν μείνουμε ἔδω, ὑπάρχει εἰρήνη, ἂν πάλι προχωρήσουμε ἢ
διπισθιοχωρήσουμε, πόλεμος». Ἐκεῖνος ἔσαναρώτησε: «Εἰρήνη ἢ 23
πόλεμο νά τοῦ ἀνακοινώσω;». Κι ὁ Κλέαρχος ἀποκρίθηκε τά
ἴδια: «Εἰρήνη ἂν μείνουμε, καί πόλεμο ἂν προχωρήσουμε ἢ διπι-
σθιοχωρήσουμε». Δέν ἐφανέρωσε, δικαιούμενοι, καθαρά τί ἐπούκειτο νά
κάμει.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ Ο ΑΡΙΑΙΟΣ ΣΥΜΜΑΧΟΥΝ ΚΑΙ ΑΡΧΙΖΟΥΝ ΝΑ ΜΕΤΑΚΙΝΟΥΝΤΑΙ

«Ο Φαλίνος λοιπόν ἔψυγε, διπως κι ἐκεῖνοι πού ἦταν μαζί του. 1
Σέ λίγο γύρισαν ἀπό τόν Ἀριαίο δ Προκλῆς καί δ Χειρίσσοφος,
ἐνώ δ Μένων ἔμεινε κεῖ κοντά του. Αὐτοί ἔλεγαν πώς τούς εἶπε ὁ
Ἀριαῖος, ὅτι ὑπῆρχαν πολλοί Πέρσες καλύτεροι του, πού δέν
ἦταν δυνατό νά ἀνεχτοῦν νά γίνει αὐτός βασιλιάς. »Ἀν δικαιούμενοι
θέλετε νά φύγετε μαζί του, σᾶς προτέρει νά πάτε, δοσο ἀκόμα
εἶναι νύχτα, διαφορετικά, λέγει πώς θά ἀναχωρήσει αὔριο τό
πωρί». Ὁ Κλέαρχος ἀποκρίθηκε: «Ἐτοι πρέπει νά γίνει, ἂν πά- 2
με, διπως λέτε· διαφορετικά, κάνετε ἐκεῖνο πού νομίζετε πώς σᾶς
συμφέρει περισσότερο». Τί σκόπευε νά κάμει δικαιούμενοι, δέν εἶπε οὕτε
σ' αὐτούς. «Υστερό ἀπ' αὐτά, ὅταν πιά βασίλευε δ ήλιος, κάλεσε 3

ΚΕΦ. 2

1-7

Ἀπάντηση
Ἀριαίον.
Λόγος Κλέαρ-
χου. Αὐτομό-
ληση Θρακῶν.

καὶ λοχαγοὺς ἔλεξε τοιάδε· ἐμοί, ὃ ἄνδρες, θυομένων ἵέναι ἐπὶ¹
βασιλέα οὐκ ἐγίγνετο τὰ ἰερά. Καὶ εἰκότως ἅρα οὐκ ἐγίγνετο·
ώς γὰρ ἐγὼ νῦν πυνθάνομαι, ἐν μέσῳ ἡμῶν καὶ βασιλέως ὁ Τί-
γρης ποταμός ἐστι ναυσίπορος, δην οὐκ ἀν δυναίμεθα ἄνευ²
πλοίων διαδῆναι· πλοῖα δὲ ἡμεῖς οὐκ ἔχομεν. Οὐ μὲν δὴ αὐτοῦ
γε μένειν οἶόν τε· τὰ γὰρ ἐπιτήδεια οὐκ ἔστιν ἔχειν· ἵέναι δὲ
4 παρὰ τὸν Κύρου φίλους πάνν καλὰ ἡμῖν τὰ ἰερὰ ἦν. ³Ωδε οὖν
χρὴ ποιεῖν· ἀπίόντας δειπνεῖν ὅτι τις ἔχει· ἐπειδὰν δὲ σημήνη
τῷ κέρατι ως ἀναπαύεσθαι, συσκευάζεσθε· ἐπειδὰν δὲ τὸ δεύ-
τερον, ἀνατίθεσθε ἐπὶ τὰ ὑποξύγια· ἐπὶ δὲ τῷ τρίτῳ ἐπεσθε τῷ
5 ἡγουμένῳ, τὰ μὲν ὑποξύγια ἔχοντες πρὸς τοῦ ποταμοῦ, τὰ δὲ
ὅπλα ἔξω. Ταῦτ' ἀκούσαντες οἱ στρατηγοὶ καὶ λοχαγοὶ ἀπῆλθον
καὶ ἐποίουν οὕτω. Καὶ τὸ λοιπὸν ὃ μὲν ἥρχεν, οἱ δὲ ἐπείθοντο,
οὐκ ἐλόμενοι, ἀλλὰ δρῶντες ὅτι μόνος ἐφρόνει οἴα δεῖ τὸν ἄρ-
6 χοντα, οἱ δ' ἄλλοι ἀπειροι ἥσαν. [Ἄριθμὸς τῆς ὁδοῦ ἦν ἡλθον ἐξ
Ἐφέσου τῆς Ἰωνίας μέχρι τῆς μάχης σταθμοὶ τρεῖς καὶ ἐνενή-
κοντα, παρασάγγαι πέντε καὶ τριάκοντα καὶ πεντακόσιοι, στά-
διοι πεντήκοντα καὶ ἔξακισχίλιοι καὶ μύριοι· ἀπὸ δὲ τῆς μάχης
ἐλέγοντο εἶναι εἰς Βασυλῶνα στάδιοι ἔξήκοντα καὶ τριακόσιοι].

- Σ. ΘΟΔΑ
7   'Εντεῦθεν ἐπεὶ σκότος ἐγένετο, Μιλτοκύθης μὲν ὁ Θρᾶξ
ἔχων τούς τε ἱππέας τοὺς μέθ' ἑαυτοῦ εἰς τετταράκοντα καὶ τῶν
πεζῶν Θρακῶν ως τριακοσίους ηὐτομόλησε πρὸς βασιλέα.
8   Κλέαρχος δὲ τοῖς ἄλλοις ἥγειτο κατὰ τὰ παρηγγελμένα, οἱ
δ' εἴποντο· καὶ ἀφικνοῦνται εἰς τὸν πρῶτον σταθμὸν παρ' Ἀρι-
αῖον καὶ τὴν ἐκείνου στρατιὰν ἀμφὶ μέσας νύκτας· καὶ ἐν τάξει
θέμενοι τὰ ὅπλα ἔντηλθον οἱ στρατηγοὶ καὶ λοχαγοὶ τῶν Ἑλλή-
νων παρ' Ἀριαῖον. Καὶ ὥμοσαν οἵ τε Ἑλληνες καὶ ὁ Ἀριαῖος

τούς στρατηγούς καί τούς λοχαγούς καί τούς εἶπε τέτοια περίπου: «Φίλοι μου, οἱ θυσίες πού ἔκαμα, γιά νά δῶ ἄν πρέπει νά βαδίσουμε ἐνάντια στό βασιλιά, δέν πῆγαν καλά. Καί ἦταν φυσικό νά μήν πᾶνε καλά. Γιατί, ὅπως πληροφοροῦμαι τώρα, ἀνάμεσα σέ μᾶς καί στό βασιλιά δρίσκεται ὁ Τίγρης ποταμός, πού εἶναι πλωτός, ἀλλά δέν μποροῦμε νά τόν περάσουμε χωρίς καράδια. Καί καράδια ἔμεις δέν ἔχομε. Μά δέν εἶναι δυνατό καί νά μείνουμε ἐδῶ, γιατί δέν μποροῦμε νά δρίσκουμε τρόφιμα. Οἱ θυσίες ὅμως φάνηκαν πολύ καλές, σχετικά μέ τόν πηγεμό μας στούς φίλους τοῦ Κύρου. Εἶναι λοιπόν ἀνάγκη νά ἐνεργήσετε μέ τούτο τόν τρόπο: νά φύγετε ἀπό δῶ καί νά πάτε νά δειπνήσετε μέ ὅ, τι ἔχει ὁ καθένας. "Υστερα, μόλις ἀκούσετε τή σάλπιγγα νά σημάνει ἀνάπταυση, νά συμμαζέψετε τά πράγματα σας. "Οταν τήν ἀκούσετε δεύτερη φορά, νά φορτώσετε τά πράγματα πάνω στά ὑποξύγια. Κι ὅταν τήν ἀκούσετε γιά τρίτη φορά, τότε νά ἀκολουθήσετε ἐκεῖνον πού θά πηγαίνει μπροστά καί νά ἔχετε τά ὑποξύγια πρός τό μέρος τοῦ ποταμοῦ, ἐνῶ τούς ὀπλισμένους στρατιώτες πρός τά ἔξω. Μόλις τ' ἀκουσαν οἱ στρατηγοί καί οἱ λοχαγοί ἔφυγαν καί ἔκαναν ὅπως τούς εἶπε. Ἀπό κεῖ καί πέρα ἐκεῖνος διοικοῦσε καί οἱ ἄλλοι ἐκτελοῦσαν τίς διαταγές του. Ὁχι πώς τόν εἶχαν ἐκλέξει ἀρχηγό, ἀλλά ἔβλεπαν ὅτι μονάχα αὐτός ἦταν μυαλωμένος, ὅπως τάιριάζει νά εἶναι ὁ ἀρχηγός, ἐνῶ οἱ ἄλλοι δέν εἶχαν πείρα. (Σύνολο τῆς πορείας, πού ἔκαμαν ἀπό τήν Ἐφεσο τῆς Ἰωνίας ὡς τό μέρος πού ἔγινε ἡ μάχη, σέ ἀριθμούς, εἶναι: ἐνενήντα τρεῖς σταθμοί, δηλαδή πεντακόσιοι τριάντα πέντε παρασάγγες ἢ δεκαέξι χιλιάδες πενήντα στάδια. Ἀπό τό μέρος πού ἔγινε ἡ μάχη ὡς τή Βαβυλώνα, ἔλεγαν πώς εἶναι τριακόσια ἔξηντα στάδια). Ἀπό κεῖ, ὅταν ἐσκοτείνιασε, ἀυτομόλησε πρός τό βασιλιά ὁ Μιλτοκύθης, πού καταγόταν ἀπό τή Θράκη, μέ τούς σαράντα ἵππεις του καί μέ τριακόσιους περίπου Θράκες πεζούς.

Ο Κλέαρχος, σύμφωνα μέ τίς ὀδηγίες πού εἶχε δώσει, ὀδηγοῦσε τούς ἄλλους κι ἐκεῖνοι ἀκολουθοῦσαν. Καί κατά τά μεσάνυχτα ἔφτασαν στόν πρώτο σταθμό, κοντά στόν Ἀριαίο καί στό στρατό του. Οἱ στρατιώτες ἀκούμπησαν τά ὅπλα στή γῇ χωρίς νά χαλάσουν τίς γραμμές, ἐνῶ οἱ στρατηγοί καί οἱ λοχαγοί τῶν Ἐλλήνων συγκεντρώθηκαν στή σκηνή τοῦ Ἀριαίου. Ἐκεὶ δοκίστη-

8 8-12
Συμμαχία Ἐλλήνων-Ἀριαίου. Συνεννοήσεις γιά τήν πορεία.

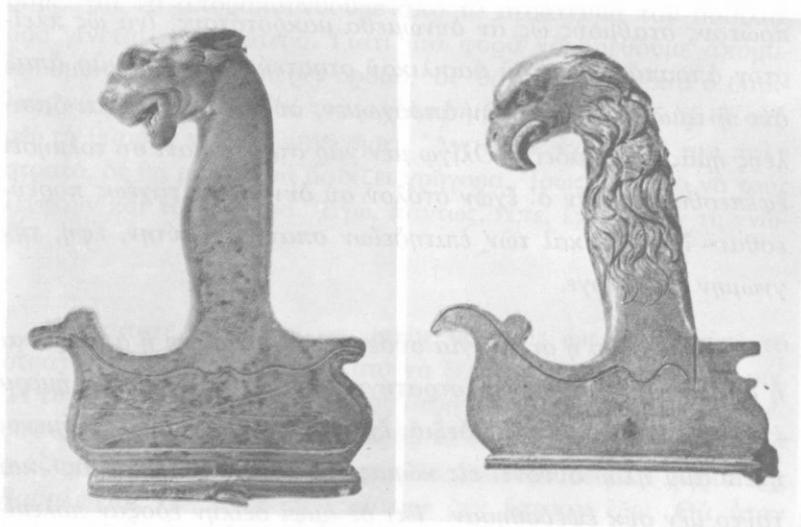
το ΙΟ παραστήσεις μη παραστέπε τον πόλεμον πολεμούσαν διάφορα γένη της ακτής της θάλασσας.

Ἐπάνω: Ξίφος μέ μιά κόψη, πλαστικής ἐποχῆς. (Αθήνα, Ἐθνικό Ἀρχαιολογικό Μουσεῖο).

Στή σελίδα δεξιά: δυό λαδές ξίφους· ή πρώτη παριστάνει κεφάλι λέαινας καὶ ή δεύτερη ἀετοῦ. (Γιάννενα, Ἀρχαιολογικό Μουσεῖο).

καὶ τῶν σὺν αὐτῷ οἱ κράτιστοι μῆτε προδώσειν ἀλλήλους σύμμαχοί τε ἔσεσθαι· οἱ δὲ βάρδαροι προσώμοσαν καὶ ἡγήσεσθαι
9 ἀδόλως. Ταῦτα δ' ὕμοσαν, σφάξαντες ταῦρον καὶ κάπρον καὶ
κριὸν εἰς ἀσπίδα, οἱ μὲν Ἕλληνες βάπτοντες ξίφος, οἱ δὲ βάρδαροι λόγχην.

10 Ἐπεὶ δὲ τὰ πιστὰ ἐγένετο, εἶπεν ὁ Κλέαρχος· ἄγε δή, ὦ
Ἄριαιε, ἐπείπερ δι αὐτὸς ὑμῖν στόλος ἐστὶ καὶ ἡμῖν, εἰπὲ τίνα
γνώμην ἔχεις περὶ τῆς πορείας, πότερον ἄπιμεν ἥλθομεν,
11 ἢ ἄλλην τινὰ ἐννενοηκέναι δοκεῖς δόδον κρείττω. Ο δ' εἶπεν· ἦν
μὲν ἥλθομεν ἀπιόντες παντελῶς ἀν ύπὸ λιμοῦ ἀπόλοιμεθα·
ὑπάρχει γὰρ νῦν ἡμῖν οὐδὲν τῶν ἐπιτηδείων. Ἐπτακαίδεκα γὰρ
σταθμῶν τῶν ἐγγυτάτω οὐδὲ δεῦρο ἰόντες ἐκ τῆς χώρας οὐδὲν
εἴχομεν λαμβάνειν· ἔνθα δέ τι ἦν, ἡμεῖς διαπορευόμενοι κατε-
δαπανήσαμεν. Νῦν δ' ἐπινοοῦμεν πορεύεσθαι μακροτέραν μέν,
12 τῶν δ' ἐπιτηδείων οὐκ ἀποκήσομεν. Πορευτέον δ' ἡμῖν τὸν

καν καί οἱ Ἑλληνες καὶ ὁ Ἀριαῖος καὶ οἱ πιό ἐπίσημοι ἀπό τούς δικούς του, πώς δέ θά προδώσει ὁ ἔνας τόν ἄλλο καί θά εἶναι σύμμαχοι. Οἱ βάρδαροι μάλιστα ὀρκίστηκαν πώς θά τούς ὁδηγήσουν χωρίς πονηριές. Τούς ὅφους αὐτούς τούς συνόδεψαν μέ τῇ σφαγῇ ἐνός ταύρου, ἐνός ἀγριόχοιρου καί ἐνός κριαριοῦ πάνω σέ μιάν ἀσπίδα, ὅπου οἱ Ἑλληνες ἔβαψαν ἔνα ξίφος καί οἱ βάρδαροι μιά λόγχη. Ὁταν δόθηκαν οἱ δρόκοι, ὁ Κλέαρχος εἶπε: «Ἐλα 9 τώρα, Ἀριαῖε, ἀφοῦ κι ἐσεῖς κι ἐμεῖς ἔχομε νά κάμουμε τήν ἴδια πορεία, πές ποιά γνώμη ἔχεις γιά τό δρόμο. Θά φύγουμε ἀπό κείνον πού ἥρθαμε, ἡ νομίζεις πώς ἔχεις δρεῖ μέ τό μυαλό σου κανέναν ἄλλο δρόμο καλύτερο;». Ἐκείνος ἀποκρίθηκε: «Ἀν γυ- 11 ρίσουμε ἀπό τό δρόμο πού ἥρθαμε, θά πεθάνουμε ὅλοι ἀπό τήν πείνα. Γιατί τώρα δέν ἔχομε καθόλου τρόφιμα. Στούς δεκαεφτά τελευταίους σταθμούς πού βαδίσαμε, ὅταν ἐρχόμασταν ἐδῶ, δέ δρίσκαμε νά προμηθευτοῦμε τίποτε ἀπό τήν χώρα. Κι ἂν κάπου ὑπῆρχε κάτι, τό ἔξαντλήσαμε σέ κείνη τήν πορεία. Γι' αὐτό τώρα σκέφτομαι νά πάμε ἀπό δρόμο πού εἶναι πιό μακρινός, ἀπό τόν δόποιο ὅμως δέ θά μᾶς λείψουν τά τρόφιμα. Ἄλλα πρέπει τούς 12 πρώτους σταθμούς νά τούς κάνουμε, ὅσο μπρέσουμε, μακρότε-

πρώτους σταθμοὺς ὡς ἀν δυνώμεθα μακροτάτους, ἵνα ὡς πλεῖστον ἀποσπάσωμεν τοῦ βασιλικοῦ στρατεύματος· ἥν γὰρ ἄπαξ δύο ἥ τριῶν ἡμερῶν ὁδὸν ἀπόσχωμεν, οὐκέτι μὴ δύνηται βασιλεὺς ἡμᾶς καταλαβεῖν. Ὁλίγῳ μὲν γὰρ στρατεύματι οὐ τολμήσει ἐφέπεσθαι· πολὺν δ' ἔχων στόλον οὐ δυνήσεται ταχέως πορεύεσθαι· ἵσως δὲ καὶ τῶν ἐπιτηδείων σπανιεῖ. Ταύτην, ἔφη, τὴν γνώμην ἔχω ἔγωγε.

13   Ἡν δὲ αὕτη ἡ στρατηγία οὐδὲν ἄλλο δυναμένη ἥ ἀποδρᾶναι ἥ ἀποφυγεῖν· ἥ δὲ τύχη ἐστρατήγησε κάλλιον. Ἐπεὶ γὰρ ἡμέρᾳ ἐγένετο, ἐπορεύοντο ἐν δεξιᾷ ἔχοντες τὸν ἥλιον, λογιζόμενοι ἥξειν ἄμα ἡλίῳ δύνοντι εἰς κώμας τῆς Βαβυλωνίας χώρας· καὶ 14 τοῦτο μὲν οὐκ ἐψεύσθησαν. Ἐτι δὲ ἀμφὶ δεῖλην ἔδοξαν πολεμίους ὁρᾶν ἱππέας· καὶ τῶν τε Ἑλλήνων οἱ μὴ ἔτυχον ἐν ταῖς τάξεσιν ὅντες εἰς τὰς τάξεις ἔθεον, καὶ Ἀριαῖος, (ἐτύγχανε γὰρ ἐφ' ἀμάξης πορευόμενος διότι ἐτέτρωτο), καταβὰς ἐθωρακίζετο καὶ 15 οἱ σὺν αὐτῷ. Ἐν φῶ δὲ ὠπλίζοντο, ἥκον λέγοντες οἱ προπεμφθέντες σκοποὶ ὅτι οὐχ ἱππεῖς εἰσιν ἀλλ' ὑποξύγια νέμοιντο. Καὶ εὐθὺς ἔγνωσαν πάντες ὅτι ἐγγύς πον ἐστρατοπεδεύετο βασιλεὺς· καὶ γὰρ καπνὸς ἐφαίνετο ἐν κώμαις οὐ πρόσω.

16   Κλέαρχος δὲ ἐπὶ μὲν τοὺς πολεμίους οὐκ ἦγεν· ἥδει γὰρ καὶ ἀπειροκτάς τοὺς στρατιώτας καὶ ἀσίτους ὅντας· ἥδη δὲ καὶ ὅψε ἦν· οὐ μέντοι οὐδὲ ἀπέκλινε, φυλαττόμενος μὴ δοκοίη φεύγειν, ἀλλ' εὐθύνασον ἄγων ἄμα τῷ ἡλίῳ δυνομένῳ εἰς τὰς ἐγγυτάτω κώμας τοὺς πρώτους ἔχων κατεσκήνωσεν, ἐξ ὧν διήρπαστο ὑπὸ τοῦ βασιλικοῦ στρατεύματος καὶ αὐτὰ τὰ ἀπὸ τῶν οἰκιῶν 17 ἔντα. Οἱ μὲν οὖν πρῶτοι ὅμως τρόπῳ τινὶ ἐστρατοπεδεύσαντο, οἱ δὲ ὕστεροι σκοταῖοι προσιόντες ὡς ἐτύγχανον ἔκαστοι ηὐλίζοντο, καὶ κρανγὴν πολλὴν ἐποίουν καλοῦντες ἄλλήλους, ὥστε καὶ τοὺς πολεμίους ἀκούειν· ὥστε οἱ μὲν ἐγγύτατα τῶν πολε-

ρους, γιά νά ἀπομακρυνθοῦμε ἀπό τό στράτευμα τοῦ βασιλιᾶ, δόσο γίνεται περισσότερο. Γιατί μιά φορά νά δρεθοῦμε ἀπομακρυσμένοι δυό τρεῖς μέρες δρόμο, δέ θά καταφέρει πιά ὁ βασιλιάς νά μᾶς φτάσει. Καὶ τοῦτο, ἐπειδή μέ λίγο στρατό δέ θά πάρει τό θάρρος νά μᾶς κυνηγήσει. Ἀν, πάλι, ἔχει μαζί του πολύ στρατό, δέ θά μπορεῖ νά βαδίζει γρήγορα. Ἰως μάλιστα νά τους λείψουν καὶ τά τρόφιμα. Ἐγώ, πάντως, εἶπε, ἔχω αὐτήν τή γνώμη».

Σέ τίποτε ἄλλο δέν μποροῦσε νά τους ὠφελήσει αὐτό τό στρατηγικό τέχνασμα, παρά στό νά ξεφύγουν καὶ νά γλιτώσουν. Ἡ τύχη ὅμως φάνηκε καλύτερος στρατηγός. Ὁταν δηλαδή ἔημέρωσε, προχωροῦσαν ἔχοντας πρός τά δεξιά τόν ἥλιο, καὶ λογαριάζοντας πώς στό ἥλιοβασίλεμα θά φτάσουν σέ κάτι χωριά τῆς Βαθύλανίας. Σ' αὐτό πραγματικά δέν ἔπεσαν ἔξω. Θά ἦταν ἀκόμη ἀπόγευμα, ὅταν τους φάνηκε πώς εἶδαν ἔχθρικό ἵππικό. Τότε ὅσοι ἀπό τους Ἑλληνες ἔτυχε νά δρίσκονται ἔξω ἀπό τίς γραμμές τους, ἔτρεχαν νά συνταχτοῦν. Καὶ ὁ Ἀριαῖος (πού προχωροῦσε ἀνεβασμένος σ' ἕνα ἀμάξι, γιατί ἦταν τραυματισμένος,) κατέβηκε καὶ φόρεσε τό θώρακα, καθώς κι ἐκεῖνοι πού ἦταν γύρω του. Τήν ὥρα πού ὅπλίζονταν, γύρισαν οἱ ἀνιχνευτές πού εἶχαν στείλει μπροστά κι εἴπαν πώς δέν ἦταν ἵππικό, παρά ὑποζύγια πού ἔδοσκαν. Τότε κατάλαβαν ὅλοι πώς ὁ βασιλιάς εἶχε στρατοπεδέψει κάπου κοντά. Μάλιστα φαινόταν καὶ καπνός σέ μερικά κοντινά χωριά. Ὁ Κλέαρχος δέν δόδηγοῦσε τό στράτευμά του πρός τους ἔχθρούς, γιατί ἤξερε πώς οἱ στρατιῶτες ἦταν κουρασμένοι καὶ νηστικοί· καὶ ἦταν πιά ἀργά. Ὡστόσο δέν ἄλλαξε πορεία, προσέχοντας μήπως νομίσουν ὅτι φεύγει. Ἀντίθετα, τρόβηξε ἵσια καὶ μέ τό ἥλιόγερμα ἔφτασε μέ τίς προφυλακές στά πιό κοντινά χωριά κι ἔστησαν τίς σκηνές. Ἀπό τά χωριά αὐτά εἶχε ἀρπάξει τά πάντα ὁ βασιλικός στρατός, ἀκόμα καὶ τά ξύλα τῶν σπιτιών. Οἱ πρῶτοι στρατιῶτες, λοιπόν, στρατοπέδεψαν κάπως καλά. Οἱ ἄλλοι ὅμως, πού ἔχονταν στά σκοτεινά, στρατοπέδευναν ὅπως ὅπως κι ἔβγαζαν δυνατές φωνές, καλώντας ὁ ἔνας τόν ἄλλο, ἔτσι πού νά τους ἀκούν καὶ οἱ ἔχθροι. Γι' αὐτό ὅσοι ἀπό τους ἔχθρούς δρίσκονταν πάρα πολύ κοντά τους, ἔφυγαν

13-21

Φόδος στό
ἔλληνικο
στράτευμα

18 μάων καὶ ἔφυγον ἐκ τῶν σκηνωμάτων. Δῆλον δὲ τοῦτο τῇ ὑστεραίᾳ ἐγένετο· οὕτε γὰρ ὑποζύγιον ἔτ' οὐδὲν ἐφάνη οὕτε στρατόπεδον οὕτε καπνὸς οὐδαμοῦ πλησίον. Ἐξεπλάγη δέ, ώς ἔοικε, καὶ βασιλεὺς τῇ ἐφόδῳ τοῦ στρατεύματος. Ἐδήλωσε δὲ τοῦτο οἷς τῇ ὑστεραίᾳ ἔπραττε.

19   Προϊούσης μέντοι τῆς νυκτὸς ταύτης καὶ τοῖς Ἑλλησι φόβος ἐμπίπτει, καὶ θόρυβος καὶ δοῦπος ἦν, οἷον εἰκὸς φόβου ἐμπε-
20 σόντος γίγνεσθαι. Κλέαρχος δὲ Τολμίδην Ἡλεῖον, ὃν ἐτύγχανεν ἔχων παρ' ἑαυτῷ κήρυκα ἄριστον τῶν τότε, ἀνειπεῖν ἐκέλευσε
σιγὴν κηρύξαντα ὅτι προαγορεύοντες οἱ ἄρχοντες, ὃς ἂν τὸν
ἀφέντα τὸν ὄνον εἰς τὰ ὅπλα μηνύσῃ, ὅτι λήψεται μισθὸν τάλαν-
21 τον. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἐκηρύχθη, ἔγνωσαν οἱ στρατιῶται ὅτι κενὸς
ό φόβος εἴη καὶ οἱ ἄρχοντες σῶοι. Ἀμα δὲ ὅρθῳ παρήγγειλεν ὁ
Κλέαρχος εἰς τάξιν τὰ ὅπλα τίθεσθαι τοὺς Ἑλληνας ἥπερ εἶχον
ὅτε ἦν ἡ μάχη.

ΚΕΦ. 3

1   Ο δὲ δὴ ἔγραψα, ὅτι βασιλεὺς ἐξεπλάγη τῇ ἐφόδῳ, τῷ δὲ
δῆλον ἦν· τῇ μὲν γὰρ πρόσθεν ἡμέρᾳ πέμπων τὰ ὅπλα παραδι-
δόναι ἐκέλευε, τότε δὲ ἀμα ἡλίῳ ἀνατέλλοντι κήρυκας ἔπειμψε
2 περὶ σπονδῶν. Οἱ δ' ἐπεὶ ἥλθον πρὸς τοὺς προφύλακας, ἐζήτουν
τοὺς ἄρχοντας. Ἐπειδὴ δὲ ἀπήγγειλον οἱ προφύλακες, Κλέαρ-
χος τυχὼν τότε τὰς τάξεις ἐπισκοπῶν εἶπε τοῖς προφύλαξι κε-
3 λεύειν τοὺς κήρυκας περιμένειν ἄχρι ἀν σχολάσῃ. Ἐπεὶ δὲ κα-
τέστησε τὸ στράτευμα ὥστε καλῶς ἔχειν ὁρᾶσθαι πάντη φά-
λαγγα πυκνήν, ἐκ τῶν ἀόπλων δὲ μηδένα καταφανῆ εἶναι, ἐκά-
λεσε τοὺς ἀγγέλους, καὶ αὐτός τε προῆλθε τούς τε εὐοπλοτάτους

ἀπό τίς σκηνές. Αὐτό φάνηκε τήν ἄλλη μέρα, πού δέν παρουσιά- 18
στηκε πιά οὕτε ὑποζύγιο οὕτε στρατόπεδο οὕτε καπνός σέ κα-
νένα κοντινό μέρος. Ἀπό τόν ἐρχομό τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ φο-
βήθηκε, δπως φαίνεται, καὶ ὁ βασιλιάς. Αὐτό ἔγινε φανερό ἀπό
κεῖνα πού ἔκανε τήν ἄλλη μέρα. Καθώς προχωροῦσε ὅμως ἐκείνη 19
ἡ νύχτα, πιάνει φόδος καὶ τούς Ἑλληνες· κι ἀκουγόταν θόρυβος
καὶ χτύπος, δπως εἶναι φυσικό νά γίνεται, ὅταν πιάσει τούς ἀν-
θρώπους τρομάρα. Τότε ὁ Κλέαρχος ἔδωσε διαταγή στόν πιό 20
καλό κήρυκα τῆς ἐποχῆς, πού ἔτυχε νά τόν ἔχει στήν ὑπηρεσία
του, στόν Τολμίδη ἀπό τήν Ἡλιδα, πρῶτα νά κάμει νά σωπάσουν
κι ὑστερα νά διαλαλήσει τή διακήρυξη τῶν στρατηγῶν, πώς θά
πάρει γι' ἀνταμοιθή ἔνα τάλαντο, δποιος καταγγείλει ἐκείνον πού
ἄφησε ἐλεύθερο τό γαιδούρι μέσα στό στρατόπεδο. "Οταν αὐτά 21
διαλαλήθηκαν, κατάλαβαν οἱ στρατιῶτες πώς ὁ φόδος τους ἦταν
ἀστήριχτος καὶ οἱ στρατηγοί τους δέν εἶχαν πάθει κανένα κακό.
Τέλος, μέ τά ξημερώματα, ἔδωσε ὁ Κλέαρχος διαταγή νά συντα-
χτοῦν οἱ Ἑλληνες καὶ νά στήσουν τά ὅπλα στή γῇ, ἀκριβῶς δπως
ἦταν τήν ὥρα πού ἐτοιμάζονταν γιά μάχη.

ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΣΩΝ ΓΙΑ ΣΤΑΜΑΤΗΜΑ ΤΩΝ ΕΧΘΡΟΠΡΑΞΙΩΝ

Ἐκεῖνο πού ἔγραψα, πώς δηλαδή φοβήθηκε ὁ βασιλιάς ἀπό 1
τόν ἐρχομό τῶν Ἕλλήνων, ἔγινε φανερό ἀπό τοῦτο δῶ: Τήν
προηγούμενη μέρα ἔστειλε ἀνθρώπους του καὶ ζητοῦσε νά τοῦ
παραδώσουν οἱ Ἑλληνες τά ὅπλα, ἐνῶ τότε, μόλις ἔδγανε ὁ
ῆλιος, ἔστειλε κήρυκες γιά νά ζητήσει ἀνακωχή.

Τούτοι πλησίασαν τίς προφυλακές καὶ ζήτησαν τούς ἀρχη- 2
γούς. "Οταν τό ἀνακοίνωσαν οἱ στρατιῶτες πού φύλαγαν μπρο-
στά, ὁ Κλέαρχος, πού ἔτυχε τήν ὥρα κείνη νά ἐπιθεωρεῖ τήν
παράταξη, τούς εἶπε νά παραγγείλουν στούς κήρυκες νά περιμέ-
νουν, ὥσπου νά εὐκαιρήσει. Τέλος ἐτακτοποίησε τό στράτευμα 3
ἔτσι, ὡστε νά εἶναι ὅμορφα παραταγμένο καὶ νά φαίνεται ἀπό
παντοῦ μιά πυκνή φάλαγγα καὶ νά μή φαίνεται κανείς ἀπ' αὐ-
τούς πού ἦταν χωρίς ὅπλα. Τότε φώναξε τούς ἀγγελιοφόρους,
προχώρησε κι ὁ Ἰδιος ἔχοντας μαζί ἐκείνους ἀπό τούς στρατιῶτες

ΚΕΦ. 3

1-7

Συζήτηση μέ
τούς ἀπε-
σταλμένους
τοῦ βασιλιᾶ.

έχων καὶ εὐειδεστάτους τῶν αὐτοῦ στρατιωτῶν καὶ τοῖς ἄλλοις
 4 στρατηγοῖς ταῦτα ἔφρασεν. Ἐπεὶ δὲ ἦν πρὸς τοῖς ἀγγελοῖς, ἀνη-
 5 ορώτα τί βούλοιντο. Οἱ δὲ ἔλεγον ὅτι περὶ σπονδῶν ἥκοιεν ἀν-
 6 δρες οἵτινες ἴκανοὶ ἔσονται τά τε παρὰ βασιλέως τοῖς Ἑλλησιν
 7 ἀπαγγεῖλαι καὶ τὰ παρὰ τῶν Ἑλλήνων βασιλεῖ. Ὁ δὲ ἀπεκρίνα-
 8 το· ἀπαγγέλλετε τοίνυν αὐτῷ ὅτι μάχης δεῖ πρῶτον· ἄριστον
 9 γὰρ οὐκ ἔστιν οὐδὲ τολμήσων περὶ σπονδῶν λέγειν τοῖς Ἑλ-
 λησι μὴ πορίσας ἄριστον. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ ἀγγελοὶ ἀπή-
 λαννον, καὶ ἥκον ταχύ· φησι καὶ δῆλον ἦν ὅτι ἐγγύς που βασιλεὺς
 10 ἦν ἢ ἄλλος τις φῶντας ἐπετέτακτο ταῦτα πράττειν· ἔλεγον δὲ ὅτι εἰ-
 κότα δοκοῦεν λέγειν βασιλεῖ, καὶ ἥκοιεν ἡγεμόνας ἔχοντες οἱ αὐ-
 τούς, ἐὰν σπονδαὶ γένωνται, ἄξουσιν ἔνθεν ἔξονται τὰ ἐπιτήδεια.
 11 Ὁ δὲ ἥρωτα εἰ αὐτοῖς τοῖς ἀνδράσι σπένδοιτο τοῖς ιοῦσι καὶ
 12 ἀπιοῦσιν, ἦν καὶ τοῖς ἄλλοις ἔσοιντο σπονδαί. Οἱ δέ· ἀπασιν,
 13 ἔφασαν, μέχρι ἀν βασιλεῖ τὰ παρ᾽ ὑμῶν διαγγελθῆ. Ἐπεὶ δὲ
 14 ταῦτα εἶπον, μεταστησάμενος αὐτοὺς ὁ Κλέαρχος ἐδουλεύετο·
 15 καὶ ἐδόκει τὰς σπονδὰς ποιεῖσθαι ταχὺ καὶ καθ' ἡσυχίαν ἐλθεῖν
 16 τε ἐπὶ τὰ ἐπιτήδεια καὶ λαβεῖν. Ὁ δὲ Κλέαρχος εἶπε· δοκεῖ μὲν
 17 κάμοι ταῦτα· οὐ μέντοι ταχύ γε ἀπαγγελῶ, ἀλλὰ διατρίψω ἔστ'
 18 ἀν δικνήσωσιν οἱ ἀγγελοὶ μὴ ἀποδόξῃ ἡμῖν τὰς σπονδὰς ποιήσα-
 19 οθαι· οἷμαί γε μέντοι, ἔφη, καὶ τοῖς ἡμετέροις στρατιώταις τὸν
 20 αὐτὸν φόδον παρέσεσθαι. Ἐπεὶ δὲ ἐδόκει καρδὸς εἶναι, ἀπήγ-
 21 γελλεν ὅτι σπένδοιτο, καὶ εὐθὺς ἡγεῖσθαι ἐκέλευε πρὸς τὰ πτή-
 22 δεια.

10 Καὶ οἱ μὲν ἥγοῦντο, Κλέαρχος μέντοι ἐπορεύετο τὰς μὲν
 σπονδὰς ποιησάμενος, τὸ δὲ στράτευμα ἔχων ἐν τάξει, καὶ αὐτὸς
 ὡπισθοφυλάκει. Καὶ ἐνετύγχανον τάφροις καὶ αὐλῶσιν ὕδατος
 πλήρεσιν ὡς μὴ δύνασθαι διαβαίνειν ἀνευ γεφυρῶν· ἀλλ' ἐποι-

του πού είχαν τόν πιό καλό όπλισμό κι ήταν πάρα πολύ δμορφοί, καί παραγγειλε στούς ἄλλους στρατηγούς νά κάνουν τά ἵδια. "Οταν πήγε κοντά στούς ἀγγελιοφόρους, τούς φώτησε τί ηθελαν. 4 Έκείνοι είπαν πώς είχαν ἔρθει γιά ἀνακωχή καί πώς ήταν ἀνθρώποι πού θά ἔχουν τήν ἀρμοδιότητα καί τίς παραγγελίες τοῦ βασιλιᾶ νά ἀνακοινώσουν στούς Ἐλληνες καί τήν ἀπάντηση τῶν Ἐλλήνων στό βασιλιά. 5 Έκείνος ἀποκρίθηκε: «Πέστε του, λοιπόν, διτί πρώτα πρώτα πρέπει νά γίνει μάχη. Γιατί δέν ὑπάρχει φαγητό, οὔτε θά μπορέσει κανείς νά μιλήσει στούς Ἐλληνες γιά ἀνακωχή, ἀν πρώτα δέν τούς δώσει νά φάνε». "Οταν τ' ἀκουσαν 6 αὐτά οἱ ἀγγελιοφόροι, ἔφυγαν καβάλα στ' ἄλογα, καί γύρισαν στή στιγμή. Ἀπ' αὐτό ήταν φανερό πώς ὁ βασιλιάς δρισκόταν κάπου κοντά ἡ κανένας ἄλλος, πού τοῦ είχε δοθεῖ ἐντολή νά κάνει αὐτές τίς συνεννοήσεις. Είπαν λοιπόν πώς τά λόγια τους φαίνονταν λογικά στό βασιλιά καί πώς ἥρθαν μέ δόηγούς, πού θά τούς πάνε σέ μέρος, ἀπ' δου θά πάρουν τρόφιμα, ἀρκεῖ νά γίνει συνθήκη. 7 Ο Κλέαρχος τούς φώτησε ἀν οἱ συνθῆκες θά γίνονταν μονάχα μέ τούς ἀνθρώπους πού ἔχονταν κι ἔφευγαν ἡ καί μέ τούς ὑπόλοιπους. Κι ἔκείνοι ἀποκρίθηκαν: «Μέ ὅλους, ὥσπου νά ἀνακοινωθεῖ ἡ ἀπόφασή σας στό βασιλιά».

"Οταν τά είπαν αὐτά, ὁ Κλέαρχος τούς πήγε σ' ἄλλη θέση, ἐνώ 8 αὐτός ἔκαμε σύσκεψη μέ τούς στρατηγούς. Ἀμέσως ἀποφάσισαν νά κάμουν τίς συνθῆκες καί νά πάνε ἥσυχα στό μέρος πού ὑπῆρχαν τά τρόφιμα καί νά τά πάρουν. 9 Ο Κλέαρχος ὅμως εἶπε: «Και ἐγώ, βέβαια, ἔχω αὐτήν τή γνώμη, ἀλλά δέν πρόκειται νά τούς τήν ἀνακοινώσω ἀμέσως. Θά ἀργοπορήσω, ὥσπου νά κάμω τούς ἀπεσταλμένους νά φοδηθοῦν μήπως ἀποφασίσουμε νά μήν κάμουμε συνθῆκες. Μά νομίζω, πρόσθεσε, πώς ὁ ἴδιος φόβος θά πιάσει καί τούς δικούς μας στρατιώτες». "Οταν, τέλος, τοῦ φάνηκε πώς ἥρθε ἡ κατάλληλη στιγμή, τούς ἀνακοίνωσε πώς δεχόταν τήν ἀνακωχή, καί τούς εἶπε νά τούς δόηγήσουν γρήγορα στόν τόπο πού δρίσκονταν τά τρόφιμα. Οἱ ἀπεσταλμένοι λοιπόν πή- 10 γαίναν μπροστά, ἐνώ ὁ Κλέαρχος προχωρούσε μέ παραταγμένο τό στρατό, παρ' ὅλο πού είχε κάμει τίς συνθῆκες. Ο ἴδιος μάλιστα διοικούσε τήν διπισθοφυλακή. Στό δρόμο συναντοῦσαν χαντάκια καί αὐλάκια γεμάτα νερό, πού δέν μπροστάνε νά τά περ-

8-9
Ἀπόφαση τῶν
Ἐλλήνων.

10-16
Προομήθεια
καί εἰδη
τροφίμων.

οῦντο διαβάσεις ἐκ τῶν φοινίκων οὓς ηὔρισκον ἐκπεκτωκότας,
 11 τοὺς δὲ καὶ ἔξεκοπτον. Καὶ ἐνταῦθα ἦν Κλέαρχον καταμαθεῖν
 ὡς ἐπεστάτει, ἐν μὲν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ τὸ δόρυ ἔχων, ἐν δὲ τῇ
 δεξιᾷ βακτηρίαν· καὶ εἴ τις αὐτῷ δοκοίη τῶν πρὸς τοῦτο τετα-
 γμένων βλακεύειν, ἐκλεγόμενος τὸν ἐπιτήδειον ἔπαιεν ἄν, καὶ
 ἅμα αὐτὸς προσελάμβανεν εἰς τὸν πηλὸν ἐμβαίνων· ὥστε πᾶσιν
 12 αἰσχύνην εἶναι μὴ οὐ συσπουδάζειν. Καὶ ἐτάχθησαν πρὸς αὐτὸ-
 οὶ τριάκοντα ἔτη γεγονότες· ἐπεὶ δὲ Κλέαρχον ἐώρων σπουδά-
 13 ζοντα, προσελάμβανον καὶ οἱ πρεσβύτεροι. Πολὺ δὲ μᾶλλον ὁ
 Κλέαρχος ἔσπενδεν, ὑποπτεύων μὴ αἰεὶ οὕτω πλήρεις εἶναι τὰς
 τάφους ὕδατος· οὐ γὰρ ἦν ὥρα οἴα τὸ πεδίον ἄρδειν· ἀλλ' ἵνα
 ἥδη πολλὰ προφαίνοιτο τοῖς Ἑλλησι δεινὰ εἰς τὴν πορείαν, τού-
 τον ἔνεκα βασιλέα ὑπώπτευεν ἐπὶ τὸ πεδίον τὸ ὕδωρ ἀφεικέναι.
 14   Προρευόμενοι δὲ ἀφίκοντο εἰς κώμας ὅθεν ἀπέδειξαν οἱ ἡγε-
 μόνες λαμβάνειν τὰ ἐπιτήδεια. Ἐνīην δὲ σῖτος πολὺς καὶ οἶνος
 15 φοινίκων καὶ ὅξος ἐψήτὸν ἀπὸ τῶν αὐτῶν. Αὐταὶ δὲ αἱ βάλανοι
 τῶν φοινίκων, οἵας μὲν ἐν τοῖς Ἑλλησιν ἔστιν ἴδειν, τοῖς οἰκέ-
 ταις ἀπέκειντο, αἱ δὲ τοῖς δεσπόταις ἀποκείμεναι ἤσαν ἀπόλε-
 κτοι, θαυμάσιαι τοῦ κάλλους καὶ μεγέθους, ἡ δὲ ὄψις ἡλέκτρου
 οὐδὲν διέφερεν· τὰς δέ τινας ξηραίνοντες τραγήματα ἀπετίθε-
 16 σαν. Καὶ ἦν καὶ παρὰ πότον ἥδὺ μέν, κεφαλαλγὲς δέ. Ἐνταῦθα
 καὶ τὸν ἐγκέφαλον τοῦ φοίνικος πρῶτον ἔφαγον οἱ στρατιῶται,
 καὶ οἱ πολλοὶ ἐθαύμαζον τό τε εἶδος καὶ τὴν ἰδιότητα τῆς ἥδο-
 νῆς. Ἡν δὲ σφόδρα καὶ τοῦτο κεφαλαλγές. Ὁ δὲ φοῖνιξ ὅθεν
 ἔξαιρεθείη ὁ ἐγκέφαλος ὅλος ηὐαίνετο.

17   Ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς· καὶ παρὰ μεγάλον βασι-
 λέως ἦκε Τισσαφέρνης καὶ ὁ τῆς βασιλέως γυναικὸς ἀδελφὸς
 καὶ ἄλλοι Πέρσαι τρεῖς· δοῦλοι δὲ πολλοὶ εἶποντο. Ἐπεὶ δὲ
 ἀπήντησαν αὐτοῖς οἱ τῶν Ἑλλήνων στρατηγοί, ἔλεγε πρῶτος

νοῦν χωρίς γεφύρια. Γι' αὐτό ἔκαναν περάματα ἀπό χουρμαδίες πού εἴτε τίς ἔβρισκαν ξεριζωμένες εἴτε τίς ἔκοβαν αὐτοί. Τότε 11 μποροῦσε νά καταλάβει κανείς πόσο καλός ἀρχηγός ἦταν ὁ Κλέαρχος. Στό ἀριστερό του χέρι κρατοῦσε τό δόρυ καί στό δεξιό ἔνα μπαστούνι. Καί ὅποτε τοῦ φαινόταν πώς δκνεύει κανένας ἀπό κείνους πού είχαν ἀναλάβει αὐτήν τή δουλειά, διάλεγε ὅποιον τοῦ ἄξιζε καί τόν χτυποῦσε. Καμιά φορά βοηθοῦσε κι ὁ Ἰδιος, μπαίνοντας μέσα στή λάσπη. "Ετοι δλοι ἔνιωθαν ντροπή νά μή βοηθοῦν πρόθυμα στή δουλειά, μαζί του. Τό ἐργο αὐτό τό 12 είχαν ἀναλάβει ἐκεῖνοι πού ἦταν ὡς τριάντα χρονῶν. Μιά καί ἔβλεπαν ὅμως τόν Κλέαρχο νά ἐργάζεται πρόθυμα, βοηθοῦσαν 13 γιατί είχε τήν ύποψία πώς δέν ἦταν πάντα ἔτσι γεμάτα μέ νερό τά χαντάκια. Γιατί δέν ἦταν ἡ ἐποχή πού ποτίζουν τούς ἀγρούς. "Υποψιαζόταν λοιπόν πώς δι βασιλιάς είχε ἀφήσει ἐλεύθερα τά νερά στόν κάμπο, γιά νά παρουσιάζονται μεγάλες δυσκολίες στούς "Ελληνες ἀπό τήν ἀρχή τῆς πορείας. Προχωρώντας ἔφτα- 14 σαν σέ κάτι χωριά, ἀπ' ὅπου οἱ δόηγοι τούς ὅρισαν νά παίρνουν τά τρόφιμα. "Υπῆρχε ἐκεὶ πολύ σιτάρι καί κρασί ἀπό χουρμάδες, καί ἔιδι, πού τό ἔβγαζαν ἀπό τούς ἴδιους ὅραζοντάς τους. Βρί- 15 σκονταν ἀκόμα στίς ἀποθήκες χουρμάδες γιά τούς δούλους, σάν ἐκείνους πού μπορεῖ νά δεῖ κανείς στήν "Ελλάδα. "Ενῶ ἐκεῖνοι πού είχαν ἀποθηκευτεῖ γιά τ' ἀφεντικά ἦταν διαλεγμένοι, ἔξοχοι στήν δμορφιά καί στό μέγεθος· ἡ ὄψη τους ἦταν δλόιδια μέ τό κεχριμπάρι. Μερικούς τέτοιους τούς ξέραιναν καί τούς ἀποθή- κευναν γιά νά τους τρώνε ὕστερο· ἀπό τό φαγητό. "Οταν τούς ἔτρωγε κανείς πίνοντας ἦταν νόστιμοι, προκαλοῦσαν ὅμως κεφα- λόπονο. Τότε γιά πρώτη φορά ἔφαγαν οἱ στρατιώτες καί τήν 16 ψίχα τῆς χουρμαδιᾶς, πού ἡ μορφή καί ἡ ἰδιαίτερη νοστιμάδα τῆς ἐπροξένησε σ' ὅλους τό θαυμασμό. Κι αὐτή ὅμως προκαλοῦσε πολύ κεφαλόπονο. "Η χουρμαδιά, ὅταν τῆς ἔβγαζαν τήν ψίχα, ξε- ραινόταν δλόκληρη.

Σ' αὐτό τό μέρος ἔμειναν τρεῖς μέρες. Καί ἥρθε σταλμένος 17 ἀπό τό βασιλιά δ Τισσαφέροντος κι ὁ ἀδερφός τῆς γυναικάς τοῦ βασιλιά καί τρεῖς ἄλλοι Πέρσες, πού τούς ἀκολούθουνσαν πολλοί δοῦλοι. "Οταν τούς συνάντησαν οἱ στρατηγοί τῶν "Ελλήνων,

17-24
"Ο Τισσαφέρ-
νης προσφέ-
ρεται νά βο-
ηθήσει τούς
"Ελληνες.

- 18 Τισσαφέροντος δι' ἔρμηνέως τοιάδε· ἐγώ, ὃ ἄνδρες "Ἐλληνες, γεί-
των οἰκῶ τῇ Ἑλλάδι καὶ ἐπεὶ ὑμᾶς εἴδον εἰς πολλὰ καὶ ἀμήχανα
πεπτωκότας, εἴδημα ἐποιησάμην εἴ πως δυναίμην παὸν βασι-
λέως αἰτήσασθαι δοῦναι ἐμοὶ ἀποσῶσαι ὑμᾶς εἰς τὴν Ἑλλάδα.
Οἶμαι γὰρ οὐκ ἀν ἀχαρίστως μοι ἔχειν οὕτε πρὸς ὑμῶν οὕτε
20 πρὸς τῆς πάσης Ἑλλάδος. Ταῦτα δὲ γνοὺς ἥτούμην βασιλέα, λέ-
γων αὐτῷ δτι δικαίως ἀν μοι χαρίζοιτο, δτι αὐτῷ Κῦρον τε ἐπι-
στρατεύοντα πρῶτος ἡγγειλακαὶ βοήθειαν ἔχων ἅμα τῇ ἀγγελίᾳ
ἀφικόμην, καὶ μόνος τῶν κατὰ τοὺς "Ἐλληνας τεταγμένων οὐκ
ἔφυγον, ἀλλὰ διῆλασα καὶ συνέμειξα βασιλεῖ ἐν τῷ ὑμετέρῳ
στρατοπέδῳ ἔνθα βασιλεὺς ἀφίκετο, ἐπεὶ Κῦρον ἀπέκτεινε καὶ
τοὺς ἔντιν Κύρῳ βαρδάρους ἐδίωξε σὺν τοῖσδε τοῖς παροῦσι νῦν
20 μετ' ἐμοῦ, οἵπερ αὐτῷ εἰσὶ πιστότατοι. Καὶ περὶ μὲν τούτων
ὑπέσχετό μοι βούλεύσεσθαι· ἐρέσθαι δέ με ὑμᾶς ἐκέλευνεν ἐλ-
θόντα τίνος ἔνεκεν ἐστρατεύσατε ἐπ' αὐτόν. Καὶ συμβούλεύω
ἥμιν μετρίως ἀποκρίνασθαι, ἵνα μοι εὐπρακτότερον ἢ ἔάν τι δύ-
νωμαι ἀγαθὸν ὑμῖν παρ' αὐτοῦ διαπράξασθαι.
- 21 Πρὸς ταῦτα μεταστάντες οἱ "Ἐλληνες ἐδουλεύοντο· καὶ
ἀπεκρίναντο, Κλέαρχος δ' ἔλεγεν· ἡμεῖς οὕτε συνῆλθαμεν ὡς
βασιλεῖ πολεμήσοντες οὕτε ἐπορευόμεθα ἐπὶ βασιλέα, ἀλλὰ πολ-
λὰς προφάσεις Κῦρος ηὔρισκεν, ὡς καὶ σὺ εὖ οἰσθα, ἵνα ὑμᾶς τε
22 ἀπαρασκεύοντες λάθοι καὶ ἡμᾶς ἐνθάδε ἀγάγοι. Ἐπεὶ μέντοι ἦδη
αὐτὸν ἐωρῶμεν ἐν δεινῷ ὅντα, ἥσχύνθημεν καὶ θεοὺς καὶ ἀν-
θρώπους προδοῦναι αὐτόν, ἐν τῷ πρόσθεν χρόνῳ παρέχοντες
23 ἡμᾶς αὐτοὺς εὖ ποιεῖν. Ἐπεὶ δὲ Κῦρος τέθηκεν, οὕτε βασιλεῖ
ἀντιποιούμεθα τῆς ἀρχῆς οὕτ' ἔστιν ὅτου ἔνεκα βούλομεθα ἀν
τὴν βασιλέως χώραν κακῶς ποιεῖν, οὐδ' αὐτὸν ἀποκτεῖναι ἀν-

πρῶτος δὲ Τισσαφέροντος μίλησε καὶ, μέν κάποιο διερμηνέα, εἶπε αὐτά περὶ τούς: «Ἐγώ, Ἐλληνες, κατοικῶ κοντά στήν πατρίδα σας· τώρα εἰδα πώς ἔχετε πέσει σέ πολλές καὶ φοβερές δυσκολίες καὶ γι' αὐτό σκέφτηκα μήπως μποροῦσα νά παρακαλέσω τὸ βασιλιά νά μου ἐπιτρέψει νά σᾶς πάω πίσω στήν Ἐλλάδα ἄβλαφτους. Γιατί νομίζω πώς σέ τέτοια περίπτωση δέ θά ἔδρισκα ἀγνωμοσύνη οὕτε ἀπό σᾶς οὕτε ἀπό τήν Ἐλλάδα δλόκληρη.»

Αὐτά σκέφτηκα καὶ παρακάλεσα τὸ βασιλιά, λέγοντάς του πώς ἡταν σωστό νά μου κάμει τή χάρη. Καί τοῦτο, γιατί πρῶτος ἐγώ τόν εἰχα εἰδοποιήσει πώς ὁ Κύρος ἔκανε ἐκστρατεία ἐνάντιά του καὶ μαζί μέ τήν εἰδοποιήση πῆγα κι ὁ ἴδιος μέ στρατό νά τόν βοηθήσω. «Ἐπειτα, μονάχα ἐγώ δέν τό ἔβαλα στά πόδια ἀπό δύσους ἡταν παραταγμένοι ἀπέναντι στούς Ἐλληνες, ἀλλά πέρασα μέ τό ἵππικό μου ἀνάμεσά τους καὶ συναντήθηκα μέ τό βασιλιά στό στρατόπεδό σας, ὅπου ἐκεῖνος εἶχε πάει τότε πού σκότωσε τόν Κύρο, κι ὑστερα μαζί μέ τούτους ἔδω πού είναι τώρα κοντά μου καὶ πού τοῦ είναι πάρα πολύ πιστοί, κυνήγησε τούς βαρδάρους τοῦ Κύρου. Σχετικά λοιπόν μέ αὐτά, ὁ βασιλιάς μου ὑπό σχέθηκε πώς θά σκεφτεῖ. Μέ πρόσταξε ὅμως νά ἔρθω καὶ νά σᾶς ωρήσω ποιά ἡταν ἡ αἵτια πού κινήσατε νά τόν πολεμήσετε. Σᾶς συμβούλευώ νά ἀπαντήσετε φρόνιμα, γιά νά τά καταφέρω κι ἐγώ εὐκολότερα, ἀν μπορέσω βέβαια νά πετύχω ἀπό κείνον κάτι καλό γιά σᾶς».

Οἱ Ἐλληνες ἀποσύρθηκαν καὶ τά συξητοῦσαν αὐτά. «Ὑστερα ἔδωσαν ἀπόκριση, πού δὲ Κλέαρχος τήν εἶπε γιά λογαριασμό τους: «Ἐμεῖς οὕτε συγκεντρωθήκαμε μέ σκοπό νά πολεμήσουμε τό βασιλιά, οὕτε βαδίζαμε ἐνάντιά του. Ὁ Κύρος ὅμως ἔδρισκε πολλές ἀφορμές, ὅπως ἔρεις κι ὁ ἴδιος καλά, ὥστε κι ἐσᾶς νά προλάβει ἀπροετοίμαστονς κι ἐμᾶς νά ὀδηγήσει ἔδω πέρα.» Οταν τόν εἰδαμε νά δρίσκεται πιά σέ δύσκολη θέση, ντραπήκαμε καὶ θεούς καὶ ἀνθρώπους νά τόν προδώσουμε, ἐνώ πρωτύτερα δεχόμασταν τίς εὐεγερσίες του. Ἀπό τότε ὅμως πού σκοτώθηκε ὁ Κύρος οὓτε προσπαθοῦμε νά πάρουμε τή βασιλική ἔξουσία, οὕτε ὑπάρχει αἵτια νά θέλουμε νά κακοποιοῦμε τή χώρα τοῦ βασιλιά, οὕτε θά θέλαμε νά σκοτώσουμε τόν ἴδιο. Θά ἐπιθυμούσαμε μονάχα νά πάμε στήν πατρίδα μας, ἀν κανένας δέ μᾶς ἐνοχλοῦσε.»

ἐθέλοιμεν, πορευούμεθα δ' ἂν οἰκαδε, εἴ τις ἡμᾶς μὴ λυποίη· ἀδικοῦντα μέντοι πειρασόμεθα σὺν τοῖς θεοῖς ἀμύνασθαι· ἐὰν μέντοι τις ἡμᾶς καὶ εὖ ποιῶν ὑπάρχῃ, καὶ τούτου εἰς γε δύναμιν.
 24 οὐχ ἡττησόμεθα εὖ ποιοῦντες. Ὁ μὲν οὗτως εἶπεν· ἀκούσας δὲ δ Τισσαφέροντος· ταῦτα, ἔφη, ἐγὼ ἀπαγγελῶ βασιλεῖ καὶ ὑμῖν πάλιν τὰ παρ' ἐκείνου· μέχρι δ' ἂν ἐγὼ ἥκω αἱ σπονδαὶ μενόντων· ἀγορὰν δὲ ἡμεῖς παρέξομεν.

25 Καὶ εἰς μὲν τὴν ὑστεραίαν οὐχ ἥκεν· ὥσθ' οἱ Ἑλληνες ἐφρόντιζον· τῇ δὲ τοίτη ἥκων ἐλεγεν ὅτι διαπεραγμένος ἦκοι παρὰ βασιλέως δοθῆναι αὐτῷ σφέσιν τὸν Ἑλληνας, καίπερ πολλῶν ἀντιλεγόντων ὡς οὐκ ἄξιον εἴη βασιλεῖ ἀφεῖναι τὸν ἐφ' 26 ἑαυτὸν στρατευσαμένους. Τέλος δὲ εἶπε· καὶ νῦν ἔξεστιν ὑμῖν πιστὰ λαβεῖν παρ' ἡμῶν ἥ μὴν φιλίαν παρέξειν ὑμῖν τὴν χώραν καὶ ἀδόλως ἀπάξειν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀγορὰν παρέχοντας· ὅπου δ' ἂν μὴ ἥ ποιασθαι, λαμβάνειν ὑμᾶς ἐκ τῆς χώρας ἐάσομεν τὰ 27 ἐπιτήδεια. Ὅμας δὲ αὐτὸν δεήσει δόμοσαι ἥ μὴν πορεύσεσθαι ἀγορὰν παρέχωμεν· ἥν δὲ παρέχωμεν ἀγοράν, ὧνον μένοντος ἔξειν 28 τὰ ἐπιτήδεια. Ταῦτα ἔδοξε, καὶ ὕμοσαν καὶ δεξιὰς ἔδοσαν Τισσαφέροντος καὶ ὁ τῆς βασιλέως γυναικὸς ἀδελφὸς τοῖς τῶν Ἑλλήνων στρατηγοῖς καὶ λοχαγοῖς καὶ ἔλαβον παρὰ τῶν Ἑλλήνων.
 29 Μετὰ δὲ ταῦτα Τισσαφέροντος εἶπεν· νῦν μὲν δὴ ἀπειμι ως βασιλέα· ἐπειδὰν δὲ διαπράξωμαι ἀ δέομαι, ἥξω συσκενασάμενος ὡς ἀπάξων ὑμᾶς εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ αὐτὸς ἀπιὼν ἐπὶ τὴν ἐμαντοῦ ἀρχήν.

Πάντως ἐκεῖνον πού θά ἐπιχειρήσει νά μᾶς βλάψει, θά προσπαθήσουμε μέ τή δοήθεια τῶν θεῶν νά τόν ἀποκρούσουμε. "Αν πάλι κάποιος πρωτοκάμει ἀρχή νά μᾶς εὐεργετεῖ, ὅσο μπορέσουμε δέ θά φανοῦμε κατώτεροί του στήν εὐεργεσία».

Αὐτά εἶπε ὁ Κλέαρχος. "Οταν τ' ἄκουσε ὁ Τισσαφέρονης, ἀποκρίθηκε: «Θά τά ἀνακοινώσω στό βασιλιά, καί σέ σᾶς ὕστερα θά πῶ τήν ἀπάντησή του. "Ωσπου νά γυρίσω, ὅμως, ἃς ἔξακολουθήσουν οἱ συνθῆκες νά ίσχύουν. "Οσο γιά τρόφιμα, θά σᾶς δίνουμε ἐμεῖς».

Τήν ἄλλη μέρα δέν ἥρθε, καί γι' αὐτό οἱ "Ελληνες ἀνησύχη- 25 σαν. Τήν τρίτη μέρα ὅμως γύρισε καί τούς εἶπε πώς τά εἶχε καταφέρει νά τοῦ ἐπιτρέψει ὁ βασιλιάς νά σώσει τούς "Ελληνες. Καί τοῦτο, παρ' ὅλες τίς ἀντιρρήσεις πού εἶχαν πολλοί, πού νόμιζαν ὅτι δέν ἥταν σωστό νά ἀφήσει ἐλεύθερους ὁ βασιλιάς ἐκείνους πού ἥρθαν νά τόν πολεμήσουν. Στό τέλος πρόσθεσε: «Καί τώρα 26 μπορεῖτε νά πάρετε ἐγγυήσεις ἀπό μᾶς, πώς θά σᾶς παραχωρήσουμε τή χώρα μας φιλική στό πέρασμά σας, καί πώς θά σᾶς ὀδηγήσουμε στήν Ἑλλάδα χωρίς πανουργία, παρέχοντάς σας καί τρόφιμα ν' ἀγοράζετε. "Αν σέ κάποιο μέρος δέν ὑπάρχει ἀγορά, τότε θά σᾶς ἐπιτρέπουμε νά παίρνετε τά τρόφιμα ἀπό τή χώρα. Ἐσεῖς πάλι θά χρειαστεῖ νά μᾶς ὀρκιστεῖτε πώς θά προχωρεῖτε 27 ἀνάμεσα στή χώρα μας σά νά εἶναι φιλική, χωρίς νά τή βλάφτετε, παίρνοντας φαγητά καί πιοτά, στήν περίπτωση πού δέ σᾶς δίνομε ν' ἀγοράσετε. "Αν ὅμως σᾶς παρουσιάζουμε ἀγορά, θά ἔχετε τά τρόφιμα, ἀγοράζοντάς τα».

Αὐτά τά δέχτηκαν, καί ὀρκίστηκαν κι ἔδωσαν τά δεξιά τους 28 χέρια ὁ Τισσαφέρονης καί ὁ ἀδερφός τῆς γυναίκας τοῦ βασιλιᾶ στούς στρατηγούς καί στούς λοχαγούς τῶν Ἑλλήνων, κι ἔπιασαν τά δικά τους χέρια.

"Υστερ" ἀπ' αὐτά ὁ Τισσαφέρονης εἶπε: «Τώρα πιά θά πάω στό 29 βασιλιά. Καί ὅταν κατορθώσω νά πετύχω ἐκεῖνα πού ἔχω ἀνάγκη, θά ἐτοιμαστῶ καί θά ἔρθω, γιά νά σᾶς ὀδηγήσω πίσω στήν Ἑλλάδα καί γιά νά πάω κι ἐγώ στήν περιφέρεια πού διοικῶ».

25-29

Συμφωνία
Τισσαφέρονη
καί Κλέαρχον.

ΚΕΦ. 4

1 Μετὰ ταῦτα περιέμενον Τισσαφέροντην οὖ τε Ἐλληνες καὶ ὁ
 Ἀριαῖος ἐγγὺς ἀλλήλων ἐστρατοπεδευμένοι ἡμέρας πλείους ἦ
 εἴκοσιν. Ἐν δὲ ταύταις ἀφικνοῦνται πρὸς Ἀριαῖον καὶ οἱ ἀδελ-
 φοὶ καὶ οἱ ἄλλοι ἀναγκαῖοι καὶ πρὸς τοὺς σὺν ἐκείνῳ Περσῶν
 τινες, παρεθάρσυνόν τε καὶ δεξιὰς ἐνίοις παρὰ βασιλέως ἔφερον
 μὴ μνησικακῆσειν βασιλέα αὐτοῖς τῆς σὺν Κύρῳ ἐπιστρατείας
 2 μηδὲ ἄλλον μηδενὸς τῶν παροιχομένων. Τούτων δὲ γιγνομένων
 ἔνδηλοι ἦσαν οἱ περὶ Ἀριαῖον ἥττον προσέχοντες τοῖς Ἐλλησι
 τὸν νοῦν· ὥστε καὶ διὰ τοῦτο τοῖς μὲν πολλοῖς τῶν Ἐλλήνων
 3 οὐκ ἥρεσκον, ἀλλὰ προσιόντες τῷ Κλεάρχῳ ἔλεγον καὶ τοῖς ἄλ-
 λοις στρατηγοῖς· τί μένομεν; ἢ οὐκ ἐπιστάμεθα ὅτι βασιλεὺς
 ἡμᾶς ἀπολέσαι ἀν περὶ παντὸς ποιήσαιτο, ἵνα καὶ τοῖς ἄλλοις
 Ἐλλησι φόβος εἴη ἐπὶ βασιλέα μέγαν στρατεύειν; Καὶ νῦν μὲν
 4 οὐκάγεται μένειν διὰ τὸ διεσπάρθαι αὐτῷ τὸ στράτευμα·
 ἐπὶ τὴν δὲ πάλιν ἀλισθῇ αὐτῷ ἡ στρατιά, οὐκ ἔστιν ὅπως οὐκ ἐπι-
 θήσεται ἡμῖν. Ἰσως δέ που ἡ ἀποσκάπτει τι ἡ ἀποτειχίζει, ὡς
 5 ἄπορος ἢ ἡ ὁδός. Οὐ γάρ ποτε ἐκών γε βουλήσεται ἡμᾶς ἐλθόν-
 τας εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπαγγεῖλαι ως ἡμεῖς τοσοίδε ὄντες ἐνικῶμεν
 τὸν βασιλέα ἐπὶ ταῖς θύραις αὐτοῦ καὶ καταγελάσαντες ἀπήλθο-
 μεν. Κλέαρχος δὲ ἀπεκρίνατο τοῖς ταῦτα λέγοντιν. Ἐγὼ ἐνθυ-
 μοῦμαι μὲν καὶ ταῦτα πάντα· ἐννοῶ δ' ὅτι εἰ νῦν ἀπιμεν, δόξο-
 μεν ἐπὶ πολέμῳ ἀπιέναι καὶ παρὰ τὰς σπονδὰς ποιεῖν. Ἐπειτα
 πορθτον μὲν ἀγορὰν οὐδεὶς παρέξει ἡμῖν οὐδὲ ὅθεν ἐπισιτιούμε-
 θα· αἴθις δὲ ὁ ἡγησάμενος οὐδεὶς ἔσται· καὶ ἄμα (ἄν) ταῦτα
 ποιούντων ἡμῶν εὐθὺς Ἀριαῖος ἀποσταίη· ὥστε φίλος ἡμῖν οὐ-
 δεὶς λελείψεται, ἀλλὰ καὶ οἱ πρόσθεν ὄντες πολέμοι ήμιν ἔσον-
 6 ται. Ποταμὸς δ' εἰ μέν τις καὶ ἄλλος ἄρα ἡμῖν ἔστι διαβατέος
 οὐκ οἶδα· τὸν δ' οὖν Εὐφράτην οἴδαμεν ὅτι ἀδύνατον διαβῆναι

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΠΡΟΧΩΡΟΥΝ ΚΑΙ ΠΕΡΝΟΥΝ ΤΟΝ ΤΙΓΡΗΤΑ.
ΒΑΔΙΖΟΥΝ ΥΣΤΕΡΑ ΠΡΟΣ ΤΑ ΒΟΡΙΝΑ. ΜΗΝ ΕΧΟΝΤΑΣ
ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗ ΣΤΟΥΣ ΠΕΡΣΕΣ

“Υστερό” ἀπ’ αὐτά οἱ Ἐλλῆνες κι ό Ἀριαῖος, στρατοπεδευμένοι πλάι πλάι, περίμεναν τόν Τισσαφέρονη περισσότερο ἀπό εἴκοσι μέρες. Στό διάστημα τοῦτο ἔρχονται στόν Ἀριαῖο τ’ ἀδέρφια του καὶ οἱ ἄλλοι συγγενεῖς του καὶ σέ κείνους πού τόν ἀκολούθουσαν πήγαν μερικοί Πέρσες. Αὐτοὶ τούς ἔδιναν θάρρος κι ἔφερον σέ μερικούς διαβεβαιώσεις ἀπό τό βασιλιά, πώς δέ θά τούς κρατήσει κακία γιά τήν ἐκστρατεία πού ἔκαμαν ἐνάντιά του μέ τόν Κύρο, οὕτε γιά τίποτε ἄλλο ἀπ’ δσα ἔγιναν πρωτύτερα. “Οσο γίνονται αὐτά, ἦταν φανερό πώς οἱ ἄνθρωποι τοῦ Ἀριαίου πολύ λίγο πρόσεχαν τούς Ἐλλῆνες. Γι’ αὐτό καὶ πολλοί Ἐλλῆνες στρατιώτες δέν τούς συμπαθοῦσαν, ἄλλα πήγαιναν στόν Κλέαρχο καὶ στούς ἄλλους στρατηγούς καὶ τούς ἔλεγαν: «Τί περιμένομε ἐδῶ; Δέν ἔρομε πώς ό βασιλιάς θά προτιμούσε, περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλο, νά μᾶς καταστρέψει, γιά νά φοδοῦνται καὶ οἱ ἄλλοι Ἐλλῆνες νά κάνουν ἐκστρατεία ἐνάντια στό μεγάλο βασιλιά; Καί τώρα ἔξαπατώντας μας, μᾶς καταφέρνει νά μένουμε ἐδῶ, ἐπειδή ό δικός του στρατός είναι σκόρπισμένος. “Οταν δμως ξανασυγκεντρωθεῖ, τότε όπωσδήποτε θά μᾶς ἐπιτεθεῖ. Ισως τώρα σέ κάποιο μέρος φτιάνει χαντάκι ἡ τεῖχος, γιά νύ είναι ἀδύνατη ἡ πορεία μας. Γιατί ποτέ δέ θά μᾶς ἀφήσει θεληματικά νά πάμε στήν Ελλάδα καὶ ἐκεῖ νά κάμουμε γνωστό πώς ἐμεῖς, δόντας τόσο λίγοι, νικήσαμε τό βασιλιά δίπλα στό παλάτι του κι ὑστερα τόν περιπαίξαμε καὶ φύγαμε». Ο Κλέαρχος ἀποκρίθηκε σέ κείνους πού τά ἔλεγαν: «Ἐγώ τά ἔχω ὑπόψη μου ὅλα αὐτά. Σκέφτομαι δμως πώς, ἀν φύγουμε τώρα, θά φανούμε ὅτι φεύγομε μέ σκοπό νά κάμουμε πόλεμο καὶ ὅτι ἐνεργοῦμε ἀντίθετα πρός τίς συνθῆκες. Επειτα κανένας δέν πρόκειται νά μᾶς ἔχει ἔτοιμη ἀγορά νά φωνίζουμε, οὕτε θά μᾶς δείχνει μέρη ἀπ’ όπου νά προιμηθευδύμαστε τά τρόφιμα. Ακόμα δέ θά ὑπάρχει κανένας δδηγός γιά τό δρόμο. Κι ἀν ἐμεῖς ἐνεργήσουμε ἔτοι, ἀμέσως δ Ἀριαῖος θά μᾶς παρατήσει καὶ δέ θά μᾶς μείνει κανένας φίλος, παρά καὶ δσους είχαμε πρωτύτερα, κι αὐτοὶ θά γίνουν ἔχθροί μας. Δέν ἔρω μήπως ὑπάρχει καὶ ἄλλος ποταμός πού πρέπει νά τόν περάσουμε· τοῦτο

ΚΕΦ. 4

1-7

“Ἐλλειψη
ἐμπιστοσύνης
στόν Ἀριαῖο.

κωλυνόντων πολεμίων. Οὐ μὲν δὴ ἂν μάχεσθαι γε δέη ἵππεῖς εἰσιν ἡμῖν ἔνυμαχοι, τῶν δὲ πολεμίων ἵππεῖς εἰσιν οἱ πλεῖστοι καὶ πλείστου ἄξιοι· ὥστε νικῶντες μὲν τίνα ἂν ἀποκτείναιμεν;

7 ήττωμένων δὲ οὐδένα οἶον τε σωθῆναι. Ἐγὼ μὲν οὖν βασιλέα, φούτω πολλά ἐστι τὰ σύμμαχα, εἴπερ προθυμεῖται ἡμᾶς ἀπολέσαι, οὐκ οἶδα, ὅτι δεῖ αὐτὸν διώσαι καὶ δεξιὰν δοῦναι καὶ θεοὺς ἐπιορκῆσαι καὶ τὰ ἑαυτοῦ πιστὰ ἀπιστα ποιῆσαι Ἐλλησί τε καὶ βαρδάροις. Τοιαῦτα πολλὰ ἔλεγεν.

8   Ἐν δὲ τούτῳ ἦκε Τισσαφέροντος ἔχων τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν ὡς εἰς οἰκον ἀπιών καὶ Ὁρόντας τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν· ἥγε δὲ καὶ 9 τὴν θυγατέρα τὴν βασιλέως ἐπὶ γάμῳ. Ἐντεῦθεν δὲ ἥδη Τισσαφέροντος ἥγοντος ἀπορέοντος ἐπορεύοντο· ἐπορεύετο δὲ καὶ Ἀριαῖος τὸ Κύρου βαρδαρικὸν ἔχων στράτευμα ἄμα Τισσαφέροντος καὶ Ὁρόντα, καὶ συνεστρατοπεδεύετο σὺν 10 ἐκείνοις. Οἱ δὲ Ἐλληνες ὑφορῶντες τούτους αὐτοὶ ἐφ' ἑαυτῶν ἔχώροντο ἥγεμόνας ἔχοντες. Ἐστρατοπεδεύοντο δὲ ἐκάστοτε ἀπέχοντες ἀλλήλων παρασάγγην καὶ πλεῖον· ἐφυλάττοντο δὲ ἀμφότεροι ὥσπερ πολεμίους ἀλλήλους καὶ εὐθὺς τοῦτο ὑποψίαν 11 παρεῖχεν. Ἐνίστε δὲ καὶ ἔντοντος ἔντοντος πληγὰς ἐνέτεινον ἀλλήλοις· ὥστε καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἔντοντος πληγὰς ἐνέτεινον ἀλλήλοις· ὥστε καὶ τοῦτο ἔχθραν παρεῖχε.

12   Διελθόντες δὲ τρεῖς σταθμοὺς ἀφίκοντο πρὸς τὸ Μηδίας καλούμενον τεῖχος, καὶ παρῆλθον εἰσω αὐτοῦ. Ἡν δὲ φύκοδομημένον πλίνθοις ὀπταῖς ἐν ἀσφάλτῳ κειμέναις, εὗρος εἴκοσι ποδῶν, ὑψος δὲ ἑκατόν· μῆκος δ' ἐλέγετο εἶναι εἴκοσι παρασάγγων· ἀπέχει δὲ Βασιλῶνος οὐ πολύ.

13   Ἐντεῦθεν δ' ἐπορεύθησαν σταθμοὺς δύο παρασάγγας δκτώ· καὶ διέδησαν διώρυχας δύο, τὴν μὲν ἐπὶ γεφύρας, τὴν δὲ ἐξεν-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μονάχα ξέρουμε, πώς είναι άδύνατο νά περάσουμε τόν Εὐφράτη, ἃν μᾶς ἐμποδίσουν οἱ ἔχθροι. Ἀν, τέλος, χρειαστεῖ νά κάμουμε μάχη, δέν ἔχομε συμμαχικό ἵππικο· ἀντίθετα, οἱ περισσότεροι ἀπό τούς ἔχθρούς είναι ἵππεῖς καί μάλιστα πάρα πολύ ἀξιόλογοι. Ἔτσι καί ἄν νικήσουμε, ποιούς θά μπορούσαμε νά σκοτώσουμε; Ἐν ὅμως νικηθοῦμε, κανένας μας δέν είναι δυνατό νά σωθεῖ.

Ἀφοῦ λοιπόν διασιλιάς ἔχει τόσα πολλά μέσα στή διάθεσή του, στήν περίπτωση πού θά είχε ὅρεξη νά μᾶς καταστρέψει, δέν ξέρω ποιά ἀνάγκη ὑπάρχει νά δρκιστεῖ καί νά δώσει τό χέρι του καί νά πατήσει τόν ὄρκο του στούς θεούς καί νά κουρελιάσει τίς διαβεδαιώσεις πού ἔκαμε στούς Ἕλληνες καί στούς βαρδάρους». 7
Τέτοια πολλά ἔλεγε. Στό μεταξύ ἦρθε διασαφέροντας μέ τό στρατό του, φεύγοντας τάχα γιά τήν περιφέρειά του, καί διασαφέροντας μέ τούς δικούς του στρατιώτες αὐτός είχε μαζί καί τήν κόρη του βασιλιὰ γιά γυναίκα του.

Ἄπο κεῖ πιά προχωροῦσαν μέ δῆμη τόν Τισσαφέρονη, πού τούς είχε ἔτοιμα καί τρόφιμα ν' ἀγοράζουν. Μέ τόν Τισσαφέρονη καί μέ τόν Ὁρόντα προχωροῦσε καί διασαφέροντας μέ τό βαρδαρικό στράτευμα τοῦ Κύρου, καί στρατοπέδευε μαζί μέ κείνους. 9

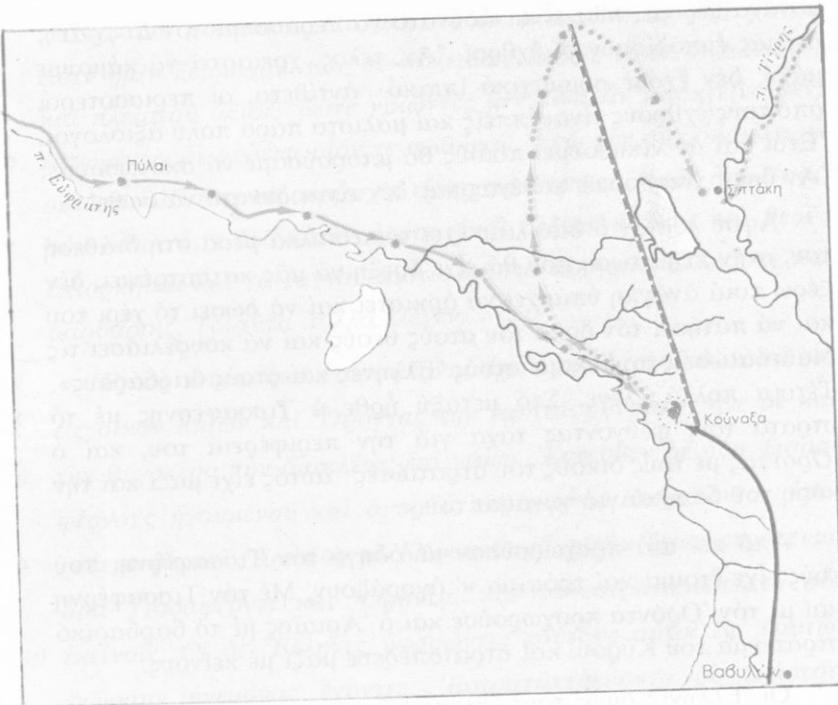
Οἱ Ἕλληνες ὅμως τούς ἔβλεπαν ὑποπτα καί γι' αὐτό πήγαι- 10 ναν χωριστά κι είχαν δικούς τους δῆμηγούς. Κάθε φορά μάλιστα πού στρατοπέδευναν, ἀπειχαν μεταξύ τους περισσότερο ἀπό ἔνα παρασάγγη. Μάλιστα προφυλάγονταν οἱ Ἕλληνες καί οἱ Πέρσες σά νά ἥταν ἔχθροι διαναγκαίοι, κι αὐτό δημιουργοῦσε ἀπό τήν ἀρχή ὑποψίες. Καμά φορά ἔπαιροναν ἔντα πάρα πολύ τό διό το ἔτοιμον μέρος ἢ μάζευαν χορτάρι καί ἄλλα τέτοια, καί τότε χτυποῦσαν διαναγκαία τήν ἀλλο. Ἔτσι κι αὐτό τούς δημιουργοῦσε ἔχθρότητα. 11

“Οταν προχώρησαν τρεῖς σταθμούς, ἔφτασαν στό τεῖχος πού 12 δύνομαζόταν τῆς Μηδίας καί προσπερνώντας το δρέθηκαν πρός τά μέσα. Αὐτό ἥταν χτισμένο μέ τοῦδε συγκολλημένα μέ ἀσφαλτο κι είχε πλάτος εἴκοσι πόδια καί ὑψος ἑκατό. Τό μάκρος του ἔλεγαν πώς είναι εἴκοσι παρασάγγες. Δέν είναι πολύ μακριά ἀπό τή Βαβυλώνα. Ἀπό κεῖ βάδισαν δυό σταθμούς καί προχώ- 13 ρησαν δύτικά παρασάγγες. Καί πέρασαν δυό κανάλια, τό ἔνα μέ τή δούρθεια μιᾶς γέφυρας καί τό δεύτερο μέ ἑφτά καράβια, πού τά

8-11 Ἑλλειψη
ἐμπιστοσύνης
στόν Τισσα-
φέρονη.

12-14 Τεῖχος
Μηδίας-Σιττά.

13-23 Μικρασία
αρχαίας
την Ἀσίαν

γιμένην πλοίοις ἐπτά· αὐται δ' ἦσαν ἀπὸ τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ· κατετέμηντο δὲ ἐξ αὐτῶν καὶ τάφοι ἐπὶ τὴν χώραν, αἱ μὲν πρῶται μεγάλαι, ἔπειτα δὲ ἐλάττονες· τέλος δὲ καὶ μικροὶ δύχετοι, ὥσπερ ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐπὶ τὰς μελίνας.

Καὶ ἀφικνοῦνται ἐπὶ τὸν Τίγρητα ποταμόν· πρὸς φόροις
14 ἦν μεγάλῃ καὶ πολυνάνθρωπος ἦ νόμα Σιτάκη, ἀπέχουσα τοῦ ποταμοῦ σταδίους πεντεκαίδεκα. Οἱ μὲν οὖν "Ἑλληνες παρ'" αὐτὴν ἐσκήνησαν ἐγγὺς παραδείσουν μεγάλουν καὶ καλοῦν καὶ δασέος παντοίων δένδρων, οἱ δὲ βάρβαροι διαβεβήκότες τὸν Τίγρητα· οὐ μέντοι καταφανεῖς ἦσαν.

15 Μετὰ δὲ τὸ δεῖπνον ἔτυχον ἐν περιπάτῳ ὄντες πρὸ τῶν δόπλων Πρόδηνος καὶ Ξενοφῶν· καὶ προσελθὼν ἄνθρωπος τις

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- Πορεία του Κύδουν
- Σταθμοί της πορείας
- πορεία των Μυρίων μετά τη μάχη στα Κούναξα
μάχη
- πορεία των στρατευμάτων του Ἀρταξέρξη

Στή σελίδα άριστερά:

Χάρτης πού δείχνει τό δρόμο πού άκολούθησαν οι Μύριοι, κατά τόν πρώτο μήνα υπερ' ἀπό τή μάχη και τό θάνατο του Κύδουν, ἀπό τά Κούναξα ὡς τό σημεῖο πού πέρασαν τόν Τίγρητα ποταμό. Μέ μαύρη γραμμή παριστάνεται τό τείχος τῆς Μηδίας.

ἔδεσαν τό ἔνα δίπλα στό ἄλλο. Τά κανάλια ξεκινοῦσαν ἀπό τόν Τίγρητα ποταμό. Ἐπ' αὐτά χωρίζονταν χαντάκια πρός τούς ἀγρούς, τά πρώτα μεγάλα και πιό πέρα μικρότερα. Στό τέλος σχηματίζονταν και μικρά αὐλάκια, ὅπως γίνεται στήν Ἑλλάδα μέ τά χωράφια τά σπαρμένα καλαμπόκια. Υστερά φτάνουν στόν Τίγρητα ποταμό. Ἐκεī κοντά βρισκόταν μιά μεγάλη και πολυάνθρωπη πολιτεία πού τήν ἐλεγαν Σιττάκη, δεκαπέντε στάδια μακριά ἀπό τόν ποταμό.

Οι Ἑλληνες κατασκήνωσαν κοντά στήν πολιτεία, δίπλα σέ 14 μιά δασωμένη ἔκταση, μεγάλη και δμορφη και κατάφυτη ἀπό λογιῶν λογιῶν δέντρα. Οι βάρδαροι πέρασαν τόν Τίγρητα και κατασκήνωσαν ἀπέναντι. Δέν τούς ἔβλεπαν ὅμως οι Ἑλληνες.

“Υστερό” ἀπό τό δεῖπνο ἔτυχε νά κάνουν περίπατο μπροστά 15 στό στρατόπεδο δ Πρόξενος και δ Ξενοφῶν. Τότε πλησίασε κάποιος ἄνθρωπος και ωτήσε τούς σκοπούς πού θά μπορούσε νά

15-23

Μυστικές
συμβουλές
τού Ἀριαίου.

ἡρώτησε τοὺς προφύλακας ποῦ ἀν ἵδιοι Πρόξενον ἦ Κλέαρχον·
Μένωνα δὲ οὐκ ἔξητει, καὶ ταῦτα παρ' Ἀριάίου ὃν τοῦ Μένω-
16 νος ξένου. Ἐπεὶ δὲ Πρόξενος εἶπεν ὅτι αὐτός εἰμι δν ζητεῖς, εἴ-
πεν ὁ ἄνθρωπος τάδε· ἐπεμψέ με Ἀριάῖος καὶ Ἀρτάοζος, πι-
στοὶ ὅντες Κύρῳ καὶ ὑμῖν εὖνοι, καὶ κελεύονται φυλάττεσθαι μὴ
ὑμῖν ἐπιθῶνται τῆς νυκτὸς οἱ βάρβαροι· ἔστι δὲ στράτευμα
17 πολὺ ἐν τῷ πλησίον παραδείσῳ. Καὶ παρὰ τὴν γέφυραν τοῦ Τί-
γρητος ποταμοῦ πέμψαι κελεύονται φυλακήν, ὡς διανοεῖται αὐ-
τὴν λῦσαι Τισσαφέροντος τῆς νυκτός, ἐὰν δύνηται, ὡς μὴ διαβῆτε
ἀλλ' ἐν μέσῳ ἀποληφθῆτε τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς διώρυχος.
18 Ἀκούσαντες ταῦτα ἄγοντιν αὐτὸν παρὰ τὸν Κλέαρχον καὶ φρά-
ζουσιν ἄ λέγει. Ὁ δὲ Κλέαρχος ἀκούσας ἐταράχθη σφόδρα καὶ
ἐφοβεῖτο.

19 Νεανίσκος δέ τις τῶν παρόντων ἐννοήσας εἶπεν ὡς οὐκ
ἀκόλουθα εἴη τό τε ἐπιθήσεσθαι καὶ τὸ λύσειν τὴν γέφυραν. Δῆ-
λον γὰρ ὅτι ἐπιθεμένους ἥ νικᾶν ἥ ήττασθαι. Ἐὰν μὲν οὖν νι-
κῶσι, τί δεῖ λύειν αὐτοὺς τὴν γέφυραν; οὐδὲ γὰρ ἀν πολλὰ γέ-
20 φυραι ὅσιν, ἔχοιμεν ἀν ὅποι φυγόντες ἡμεῖς σωθῶμεν. Ἐὰν δὲ
ἡμεῖς νικῶμεν, λελυμένης τῆς γεφύρας, οὐκ ἔξουσιν ἐκεῖνοι ὅποι
φύγωσιν· οὐδὲ μὴν δοηθῆσαι πολλῶν ὅντων πέραν οὐδεὶς αὐ-
τοῖς δυνήσεται, λελυμένης τῆς γεφύρας.

21 Ἀκούσας δὲ ὁ Κλέαρχος ταῦτα ἤρετο τὸν ἄγγελον πόση τις
εἴη χώρα ἥ ἐν μέσῳ τοῦ Τίγρητος καὶ τῆς διώρυχος. Ὁ δὲ εἶπεν
22 ὅτι πολλὴ καὶ κῶμαι ἔνεισι καὶ πόλεις πολλαὶ καὶ μεγάλαι. Τότε
δὴ καὶ ἐγνώσθη ὅτι οἱ βάρβαροι τὸν ἄνθρωπον ὑποπέμψαιεν,
ὅκνοῦντες μὴ οἱ Ἑλλῆνες διελόντες τὴν γέφυραν μείναιεν ἐν τῇ
νήσῳ, ἐρύματα ἔχοντες ἔνθεν μὲν τὸν Τίγρητα, ἔνθεν δὲ τὴν δι-
ώρυχα· τὰ δ' ἐπιτήδεια ἔχοιεν ἐκ τῆς ἐν μέσῳ χώρας πολλῆς καὶ
ἀγαθῆς οὕσης καὶ τῶν ἐργασομένων ἐνόντων· εἴτα δὲ καὶ ἀπο-

δεῖ τὸν Πρόξενον ἢ τὸν Κλέαρχο. Τότε Μένωνα δέν τὸν ζήτησε, παρ' ὅλο πού ἦταν σταλμένος ἀπό τὸν Ἀριαῖο, τό φίλο τοῦ Μένωνα. Σάν τοῦ εἶπε ὁ Πρόξενος: «Ἐγώ εἴμαι ἐκεῖνος πού ζήτεῖς», ὁ 16 ἄνθρωπος μίλησε ἔτσι δά: «Μ' ἔστειλε ὁ Ἀριαῖος καὶ ὁ Ἀρτάο-
ζος, πού ἦταν ἀφοσιωμένοι στὸν Κύρο καὶ σὲ σᾶς ἔχουν συμπά-
θεια, καὶ σᾶς συμβούλεύουν νά προφυλαχτεῖτε, μήπως σᾶς ἐπιτε-
θοῦν τή νύχτα οἱ ἔχθροι. Γιατί στό κοντινό δασωμένο μέρος
ὑπάρχει πολύς στρατός. Καὶ σᾶς προτρέπουν νά στείλετε φρουρά 17
κοντά στό γεφύρι τοῦ Τίγρητα ποταμοῦ, γιατί ὁ Τισσαφέρονης
σκέφτεται νά τό καταστρέψει τή νύχτα, ἀν μπορεῖ, γιά νά μήν
περάσετε, παρά νά μείνετε ἀποκλεισμένοι ἀνάμεσα στόν ποταμό
καὶ στό κανάλι. "Οταν τ' ἄκουσαν αὐτά, δόηγοῦν τόν ἄνθρωπο 18
στόν Κλέαρχο καὶ τοῦ ἀνακοινώνουν ὅσα εἶπε. Κι ὁ Κλέαρχος
σάν τ' ἄκουσε, ἔνιωσε μεγάλη ἀνησυχία καὶ φόβο. Ἀπ' αὐτούς 19
δημως πού βρίσκονταν ἐκεῖ, ἔνα παλικάρι σκέφτηκε κι εἶπε πώς δέ
συμφωνοῦσαν λογικά τό νά ἐπιτεθοῦν οἱ ἔχθροι καὶ τό νά χαλά-
σουν τό γεφύρι. «Γιατί εἶναι φανερό πώς, ἀν ἐπιτεθοῦν, τό ἀπο-
τέλεσμα θά εἶναι ἡ νά νικήσουν ἡ νά νικηθοῦν. "Αν νικήσουν,
λοιπόν, ποιά ἡ ἀνάγκη νά χαλάσουν τό γεφύρι; Ἀφοῦ καὶ πολλά
γεφύρια νά ὑπάρχουν, ἐμεῖς τότε δέ θά ἔρθουμε ποὺ νά πāμε καὶ
νά σωθοῦμε. "Αν πάλι νικήσουμε ἐμεῖς καὶ εἶναι χαλασμένο τό 20
γεφύρι, τότε δέ θά ἔρθουν ἐκεῖνοι ποὺ νά πāνε. Οὕτε θά μπορέσει
κανένας νά τούς δοιθήσει, κι ἀν βρίσκονται ἀπέναντι πολλοί δι-
κοί τους, μιά καὶ θά εἶναι χαλασμένο τό γεφύρι». "Οταν ὁ Κλέαρ- 21
χος τ' ἄκουσε αὐτά, ωρτησε τόν ἀγγελιοφόρο πόση νά ἦταν ἡ
ἐκταση τῆς γῆς ἀνάμεσα στόν Τίγρητα καὶ στό κανάλι. Κι ἐκεῖνος
ἀποκρίθηκε πώς εἶναι μεγάλη καὶ πώς ὑπάρχουν σ' αὐτή τήν ἐκ-
ταση χωριά καὶ πολιτεῖες πολλές καὶ μεγάλες. Τότε κατάλαβαν 22
πώς οἱ βάρδαροι ἔστειλαν ὕπουλα τόν ἄνθρωπο, γιατί φοβήθη-
καν μήπως οἱ "Ἐλληνες γκρεμίσουν τό γεφύρι καὶ μείνουν στό
νησί, ἔχοντας δχνρά ἀπό τό ἔνα μέρος τόν Τίγρητα καὶ ἀπό τό
ἄλλο τό κανάλι. "Οσο γιά τά τρόφιμα, θά μποροῦσαν νά τά προ-
μηθεύονται ἀπό τή χώρα πού ὑπῆρχε ἀνάμεσα, πού ἦταν μεγάλη
καὶ εὔφορη, καὶ βρίσκονταν ἐκεῖ ἀνθρωποι νά τήν καλλιεργοῦν.
"Επειτα καὶ σάν καταφύγιο ἦταν δυνατό νά χρησιμοποιηθεῖ τό

στροφὴ γένοιτο εἴ τις βούλοιτο βασιλέα κακῶς ποιεῖν.

23 Μετὰ δὲ ταῦτα ἀνεπαύοντο· ἐπὶ μέντοι τὴν γέφυραν ὅμως φυλακὴν ἔπειμψαν· καὶ οὕτε ἐπέθετο οὐδεὶς οὐδαμόθεν οὕτε πρὸς τὴν γέφυραν οὐδεὶς ἤλθε τῶν πολεμίων, ὡς οἱ φυλάττοντες ἀπήγγελλον. Ἐπειδὴ δὲ ἔως ἐγένετο, διέβαινον τὴν γέφυραν ἔξευγμένην πλοίοις τριάκοντα καὶ ἑπτὰ ὡς οἶνον τε μάλιστα πεφυλαγμένως· ἐξῆγγελλον γάρ τινες τῶν παρὰ Τισσαφέροντος Ἑλλήνων ὡς διαβαίνοντων μέλλοιεν ἐπιθήσεσθαι. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ψευδῆ ἦν· διαβαίνοντων μέντοι ὁ Γλοῦς αὐτοῖς ἐπεφάνη μετ' ἄλλων σκοπῶν εἰ διαβαίνοιεν τὸν ποταμόν· ἐπειδὴ δὲ εἴδεν, ὥχετο ἀπελαύνων.

25 Ἀπὸ δὲ τοῦ Τίγρητος ἐπορεύθησαν σταθμοὺς τέτταρας παρασάγγας εἴκοσιν ἐπὶ τὸν Φύσκον ποταμόν, τὸ εὔρος πλέθρον· ἐπῆν δὲ γέφυρα. Καὶ ἐνταῦθα φκεῖτο πόλις μεγάλῃ, ὅνομα Ὡπις· πρὸς ἣν ἀπήντησε τοῖς Ἑλλησιν ὁ Κύρος καὶ Ἀρταξέρξου νόθος ἀδελφὸς ἀπὸ Σούσων καὶ Ἐκβατάνων στρατιὰν πολλῆν ἄγων ὡς δονθήσων βασιλεῖ· καὶ ἐπιστήσας τὸ ἔαυτοῦ 26 στράτευμα παρερχομένους τοὺς Ἑλληνας ἐθεώρει. Ὁ δὲ Κλέαρχος ἡγεῖτο μὲν εἰς δύο, ἐπορεύετο δὲ ἄλλοτε καὶ ἄλλοτε ἐφιστάμενος· δσον δὲ [ἄν] χρόνον τὸ ἡγούμενον τοῦ στρατεύματος ἐπιστήσειε, τοσοῦτον ἣν ἀνάγκη χρόνον δι' ὅλου τοῦ στρατεύματος γίγνεσθαι τὴν ἐπίστασιν· ὥστε τὸ στράτευμα καὶ αὐτοῖς τοῖς Ἑλλησι δόξαι πάμπολυ εἶναι, καὶ τὸν Πέρσην ἐκπεπλῆθαι θεωροῦντα.

27 Ἐντεῦθεν δ' ἐπορεύθησαν διὰ τῆς Μηδίας σταθμοὺς ἐρήμους ἔξ παρασάγγας τριάκοντα εἰς τὰς Παρυσάτιδος κώμας τῆς Κύρου καὶ βασιλέως μητρός. Ταύτας Τισσαφέροντος Κύρῳ ἐπεγγελῶν διερπάσαι τοῖς Ἑλλησιν ἐπέτρεψε πλὴν ἀνδραπόδων. Ἐνīην δὲ σῖτος πολὺς καὶ πρόβατα καὶ ἄλλα χρήματα.

μέρος ἐκεῖνο, ἀπό ὅποιους ἦθελαν νά διάφτουν τό βασιλιά.
"Υστερ' ἀπ' αὐτά ἔκουσανταν, ἔστειλαν δῶμας στή γέφυρα 23
φρουρά. Ἀλλά οὕτε ἐπίθεση ἔγινε ἀπό κανένα μέρος οὕτε στή
γέφυρα πῆγε κανένας ἀπό τούς ἐχθρούς, δπως ἀνάφεραν ἐκεῖνοι
πού φύλαγαν.

"Οταν ἔξημέρωσε, ἄρχισαν νά περνοῦν τό γεφύρι, πρύ ἦταν 24
κατασκευασμένο μέ τριάντα ἑφτά καράβια δεμένα τό ἔνα κοντά
στ' ἄλλο, ὅσο γινόταν μέ μεγαλύτερη προφύλαξη. Γιατί μερικοί
ἀπό τούς Ἐλληνες, πού ἦταν μέ τόν Τισσαφέροντη, τούς πληροφό-
ρησαν πώς τάχι ἐπρόκειτο νά τούς ἐπιτεθοῦν τήν ὥρα πού θά
περνοῦσαν. Αὐτά ὅμως ἦταν ψέματα. Μονάχα σά διάδαιναν, πα-
ρουσιάστηκε δ Γλοῦς μέ μερικούς ἄλλους, γιά νά παρατηρήσει ἄν
περνοῦσαν τόν ποταμό. Καί ὅταν τό εἶδε, ἔφυγε μονοματας κα-
βάλα στό ἄλογο. Ἀπό τόν Τίγρητα βάδισαν τέσσερις σταθμούς, 25
προχώρησαν εἴκοσι παρασάγγες κι ἔφτασαν στό Φύσκο ποταμό,
πού ἔχει πλάτος ἔνα πλέθρο, κι ἀπό πάνω του ὑπῆρχε ἔνα γεφύρι.
Σ' αὐτό τό μέρος βρισκόταν μιά μεγάλη πολιτεία, πού λεγόταν
"Ωπης. Ἐνῷ οἱ Ἐλληνες πήγαιναν πρός τά ἐκεῖ, τούς συνάντησε
ὅ νόθος ἀδερφός τοῦ Κύρου καί τοῦ Ἀρταξέρξη, διηγώντας
πολύ στρατό ἀπό τά Σοῦνσα καί τά Ἐκβάτανα γιά νά δοηθήσει τό
βασιλιά. Τότε σταμάτησε τό στρατό του καί παρατηροῦσε τούς
Ἐλληνες πού περνοῦσαν. Ὁ Κλέαρχος τούς διηγοῦσε δυό δυό, 26
καί προχωροῦσε κάνοντας κάθε τόσο στάση. "Οσην ὥρα ἔμενε
σταματημένο τό μέρος τοῦ στρατοῦ πού προπορευόταν, ἄλλη
τόση σταματοῦσε ἀναγκαστικά διόπλιθο τό στράτευμα. "Ετοι καί
στούς ἴδιους τούς Ἐλληνες φάνηκε δ στρατός δτι εἶναι πάρα πο-
λύς, καί ὁ Πέρσης πού τόν παρατηροῦσε ἔμεινε κατάπληκτος.
Ἀπό κεī βάδισαν ἀνάμεσα στή Μηδία ἔξι σταθμούς μέσα ἀπό 27
περιοχή ἀκατοίκητη, προχώρησαν τριάντα παρασάγγες κι ἔφτα-
σαν στά χωριά τής Παρνησάτιδας, τής μητέρας τοῦ Κύρου καί τοῦ
βασιλιά. Αὐτά τά χωριά δ Τισσαφέροντης, γιά νά γελάσει σέ δάρος
τοῦ Κύρου, ἄφησε ἐλεύθερους τούς Ἐλληνες νά τά λεηλατήσουν,
ἄλλα τούς ἐμπόδισε νά ἀρπάξουν δούλους. Ἐκεī μέσα ὑπῆρχαν

24-28
Διάδαση τοῦ
Τίγρητα καί
συνέχιση τῆς
πορείας.

28 Ἐντεῦθεν δ' ἐπορεύθησαν σταθμοὺς ἐρήμους τέτταρας παρασάγγας εἴκοσι τὸν Τίγρητα ποταμὸν ἐν ἀριστερᾷ ἔχοντες. Ἐν δὲ τῷ πρώτῳ σταθμῷ πέραν τοῦ ποταμοῦ πόλις φκεῖτο μεγάλη καὶ εὐδαιμων ὄνομα Καιναί, ἐξ ἣς οἱ βάροβαροι διῆγον ἐπὶ σχεδίαις διφθερίναις ἄρτους, τυρούς, οἶνον.

ΚΕΦ. 5

1   Μετὰ ταῦτα ἀφικνοῦνται ἐπὶ τὸν Ζαπάταν ποταμόν, τὸ εὗρος τεττάρων πλέθρων. Καὶ ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς· ἐν δὲ ταύταις ὑποψίαι μὲν ἥσαν, φανερὰ δὲ οὐδεμίᾳ ἐφαίνετο ἐπι-
2   βουλή. Ἐδοξεν οὖν τῷ Κλεάρχῳ ἔνταῦθα τῷ Τισσαφέροντι
3   καὶ εἰ πως δύναιτο παῦσαι τὰς ὑποψίας πρὶν ἐξ αὐτῶν πόλεμον γενέσθαι· καὶ ἐπεμψέ τινα ἐροῦντα ὅτι ἔνταῦθα αὐτῷ χρή-
ζει. Ὁ δὲ ἐτοίμως ἐκέλευνεν ἥκειν.

4   Ἐπειδὴ δὲ ἔντηλθον, λέγει ὁ Κλεάρχος τάδε· ἐγώ, ὦ Τισσα-
φέρη, οἶδα μὲν ἡμῖν ὅρκους γεγενημένους καὶ δεξιὰς δεδομένας μὴ ἀδικήσειν ἀλλήλους· φυλαττόμενον δὲ σέ τε ὁρῶ ὡς πολεμί-
5   ους ἡμᾶς καὶ ἡμεῖς ὁρῶντες ταῦτα ἀντιφυλαττόμεθα. Ἐπεὶ δὲ σκοπῶν οὐ δύναμαι οὕτε σὲ αἰσθέσθαι πειρώμενον ἡμᾶς κακῶς ποιεῖν, ἐγώ τε σαφῶς οἶδα ὅτι ἡμεῖς γε οὐδὲ ἐπινοοῦμεν τοιοῦτον οὐδέν, ἔδοξέ μοι εἰς λόγους σοι ἐλθεῖν, δπως, εἰ δυναίμεθα,
6   5 ἐξέλοιμεν ἀλλήλων τὴν ἀπιστίαν. Καὶ γὰρ οἶδα ἀνθρώπους ἥδη, τοὺς μὲν ἐκ διαβολῆς, τοὺς δὲ καὶ ἐξ ὑποψίας, οἱ φοβηθέντες ἀλλήλους φθάσαι βουλόμενοι πρὶν παθεῖν ἐποίησαν ἀνήκεστα κακὰ τοὺς οὕτε μέλλοντας οὕτ' αὐτὸν βουλομένους τοιοῦτον οὐδέν.
7   6 Τὰς οὖν τοιαύτας ἀγνωμοσύνας νομίζων συννουσίαις μάλιστα παύεσθαι ἥκω, καὶ διδάσκειν σε βούλομαι ώς σὺ ἡμῖν οὐκ ὁρ-
θῶς ἀπιστεῖς. Πρῶτον μὲν γὰρ καὶ μέγιστον οἱ θεῶν ὅρκοι ἡμᾶς

σιτάρια πολλά και πρόβατα και ἄλλα πράγματα. Ἀπό τό μέρος 28 αὐτό βάδισαν σέ ἀκατοίκητη χώρα τέσσερις σταθμούς και προχώρησαν εἴκοσι παρασάγγες, ἔχοντας πρός τά ἀριστερά τόν Τίγρητα ποταμό. Στόν πρῶτο σταθμό πού ἔκαμαν, στήν ἀπέναντι μεριά τοῦ ποταμοῦ, δρισκόταν μιά μεγάλη και πλούσια πολιτεία πού εἶχε τ' ὄνομα Καινές, ἀπ' ὅπου οἱ βάρβαροι μεταφέρνανε ἐπάνω σέ πλεούμενα ἀπό προδιές, ψωμιά, τυριά και κρασί.

ΘΑΝΑΤΩΣΗ ΤΩΝ ΑΡΧΗΓΩΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

“Υστερα φτάνουν στό Ζαπάτα ποταμό, πού ἔχει πλάτος τέσσερα πλέθρα. Ἐδῶ ἔμειναν τρεῖς μέρες. Σ' αὐτό τό διάστημα ἔξακολουθούσαν νά ύπαρχουν ὑποψίες, δέν ἐκδηλωνόταν ὅμως φανερά καμιά ἔχθρική πράξη. Γι' αὐτό φάνηκε σωστό στόν Κλέαρχο νά συναντηθεὶ μέ τόν Τισσαφέρονη και, ἀν μπορούσε, νά σταματήσει τίς ύποψίες, προτοῦ τούς δημιουργήσουν πόλεμο. Ἔστειλε λοιπόν κάπιοιν, γιά νά τοῦ πεῖ πώς εἶναι ἀνάγκη νά τόν συναντήσει. Κι ἐκεῖνος πρόθυμα τοῦ παραγγειλε νά πάει. “Οταν συναντήθηκαν, δ Κλέαρχος τοῦ εἶπε αὐτά ἐδῶ: «Ξέρω, Τισσαφέρονη πώς ἔχομε κάμει ὅρκους ἀναμεταξύ μας κι ἔχομε δώσει τά χέρια, μέ τήν ύπόσχεση πώς δέ θά κάμει κακό δ ἔνας στόν ἄλλο. Σέ βλέπω ὅμως νά προφυλάγεσαι ἀπό μᾶς, σά νά εἰμαστε ἔχθροι· κι ἐμεῖς πάλι, βλέποντάς τα αὐτά, προφυλαγόμαστε τό ἵδιο ἀπό σᾶς. Μά ἀπό τίς παρατηρήσεις πού κάνω, δέ στάθηκε δυνατό νά καταλάβω πώς ἐσύ προσπαθεῖς νά μᾶς βλάψεις· δοσο γιά μᾶς, ξέρω καλά πώς οὔτε βάζομε στό μναλό μας κάτι τέτοιο. Γι' αὐτό μοῦ φάνηκε καλό νά συζητήσω μαζί σου, ὥστε νά δγάλουμε δ ἔνας ἀπό τόν ἄλλον αὐτή τήν καχυποφία, ἀν μπορέσουμε. Γιατί γνώρισα ως τώρα ἀνθρώπους, πού, εἴτε ἀπό συκοφαντία εἴτε μονάχα ἀπό ύποψία, φοβήθηκαν δ ἔνας τόν ἄλλο και θέλησαν νά προιλάβουν τό κακό, προτοῦ τό πάθουν. Τό ἀποτέλεσμα ὅμως ἦταν νά προξενήσουν ἀγιάτρευτες συμφορές σέ κείνους πού οὔτε σκόπευαν, οὔτε ἤθελαν νά τούς κάμουν παρόμοια πράγματα. Ἐπειδή λοιπόν νομίζω, πώς οἱ τέτοιες ἀπερισκεψίες σταματοῦν μονάχα μέ συνάντηση και συζήτηση, γι' αὐτό ἔχω ἔρθει και θέλω νά σοῦ ἀποδείξω πώς ἄδικα μᾶς ύποψιάζεσαι. Πρῶτα πρῶτα,

1   **ΚΕΦ. 5**
 1-15   Λόγος τοῦ
 2   Κλέαρχου
 στόν Τισσα-
 φέρονη γιά τή
 διάλυση τῶν
 ύποψιῶν.
 3
 4
 5
 6
 7

κωλύονσι πολεμίους εἶναι ἀλλήλοις· ὅστις δὲ τούτων σύνοιδεν αὐτῷ παρημεληκώς, τοῦτον ἐγὼ οὕποτ' ἂν εὐδαιμονίσαμι. Τὸν γὰρ θεῶν πόλεμον οὐκ οἶδα οὕτ' ἀπὸ ποίου ἂν τάχους οὕτε ὅποι ἂν τις φεύγων ἀποφύγοι, οὕτ' εἰς ποῖον ἂν σκότος ἀποδραίη, οὕθ' ὅπως ἂν εἰς ἔχνοδον χωρίον ἀποσταίη. Πάντη γὰρ πάντα

8 τοῖς θεοῖς ὑποχα καὶ πάντων ἵσον οἱ θεοὶ κρατοῦσι. Περὶ μὲν δὴ τῶν θεῶν τε καὶ τῶν ὄρκων οὕτω γιγνώσκω, παρ' οὓς ἡμεῖς τὴν φιλίαν συνθέμενοι κατεθέμεθα· τῶν δ' ἀνθρωπίνων σὲ ἐγὼ ἐν

9 τῷ παρόντι νομίζω μέγιστον εἶναι ἡμῖν ἀγαθόν. Σὺν μὲν γὰρ σοὶ πᾶσα μὲν ὁδὸς εὔπορος, πᾶς δὲ ποταμὸς διαβατός, τῶν τε ἐπιτηδείων οὐκ ἀπορία· ἀνεν δὲ σοῦ πᾶσα μὲν διὰ σκότους ή ὁδός· οὐδὲν γὰρ αὐτῆς ἐπιστάμεθα· πᾶς δὲ ποταμὸς δύσπορος, πᾶς δὲ ὅχλος φοβερός, φοβερώτατον δ' ἐρημία· μεστὴ γὰρ πολ-

10 λῆς ἀπορίας ἔστιν. Εἰ δὲ δὴ καὶ μανέντες σε κατακτείναμεν, ἄλλο τι ἀν ἦ τὸν εὐεργέτην κατακτείναντες πρὸς βασιλέα τὸν μέγιστον ἔφεδρον ἀγωνίζομεθα; "Οσων δὲ δὴ καὶ οἵων ἂν ἐλπίδων ἐμαυτὸν στερήσαμι, εἰ σέ τι κακὸν ἐπιχειρήσαμι ποιεῖν,

11 ταῦτα λέξω. Ἐγὼ γὰρ Κῦρον ἐπεθύμησά μοι φίλον γενέσθαι, νομίζων τῶν τότε ἴκανώτατον εἶναι εὖ ποιεῖν δν βούλοιτο· σὲ δὲ τοῦ δρῶ την τε Κύρου δύναμιν καὶ χώραν ἔχοντα καὶ τὴν σαντοῦ ἀρχὴν σφέζοντα, τῇ δὲ βασιλέως δύναμιν, ἥ Κύρος πολεμίᾳ

12 ἔχοήτο, σοὶ ταύτην ἔνμμαχον οὖσαν. Τούτων δὲ τοιούτων ὄντων τίς οὕτω μαίνεται ὅστις οὐ βούλεται σοὶ φίλος εἶναι; Ἀλλὰ μὴν ἐρῶ γὰρ καὶ ταῦτα ἐξ ὧν ἔχω ἐλπίδας καὶ σὲ βούλησεσθαι φίλον

13 ἡμῖν εἶναι. Οἶδα μὲν γὰρ ἡμῖν Μυσοὺς λυπηροὺς ὄντας, οὓς νομίζω ἀν σὺν τῇ παρούσῃ δυνάμει ταπεινοὺς ἡμῖν παρασχεῖν· οἶδα δὲ καὶ Πισίδας· ἀκούω δὲ καὶ ἄλλα ἔθνη πολλὰ τοιαῦτα εἶναι, ἀ οἷμαι ἀν παῦσαι ἐνοχλοῦντα ἀεὶ τῇ ἡμετέρᾳ εὐδαιμονίᾳ. Αἴγυπτίους δέ, οἵς μάλιστα ὑμᾶς τοῦ γιγνώσκω τεθυμωμένους,

καί περισσότερο ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα, οἱ δρκοὶ πού κάμαμε στούς θεούς μᾶς ἐμποδίζουν νά εἴμαστε ἔχθροί ἀναμεταξύ μας. Κι ἐκεῖνον πού συνειδητά ἀδιαφορεῖ γι' αὐτούς τούς δρκους, αὐτόν ἐγώ ποτέ δέ θά μποροῦσα νά τόν καλοτυχίσω. Γιατί τόν πόλεμο τῶν θεῶν δέν ἔρω οὔτε μέ ποιά γρηγοράδα οὔτε πού πηγαίνοντας θά μποροῦσε κανείς νά τόν ἔεφύγει, οὔτε σέ ποιό σκοτάδι θά ἦταν δυνατό νά τρυπώσει, οὔτε σέ ποιά ὀχυρή τοποθεσία ν' ἀποσυρθεῖ. Παντοῦ τά πάντα ὑπακούνε στούς θεούς, κι οἱ θεοί τά ἔξουσιάζουν ὅλα τό ἵδιο. Αὐτή εἶναι ἡ γνώμη μου γιά τούς δρκους καί τούς θεούς, πού, κάνοντας τή φιλία μας, τήν ἐμπιστευτήκαμε σ' αὐτούς νά τή φυλάξουν. "Οσο γιά τά ἀνθρώπινα ἀγαθά, νομίζω πώς τό μεγαλύτερο γιά μᾶς εἶσαι σύ σέ τούτη τήν περίσταση. Γιατί μαζί σου κάθε δρόμος καί κάθε ποταμός εἶναι εὐκολοπέραστος, καί δέν ὑπάρχει ἔλλειψη ἀπό τρόφιμα. Ἐνώ χωρίς ἐσένα θά βαδίζουμε μέσα στό σκοτάδι, ἀφοῦ καθόλου δέν ἔρομε τό δρόμο. Κάθε ποταμός θά εἶναι δυσκολοπέραστος, κάθε λαός φοβερός, μά πιο φοβερό ἀπ' ὅλα θά εἶναι ἡ μοναξιά μας, γιατί ἔχαιτίας της θά μᾶς λείπουν δλότελα τά πάντα. Καί ἂν ὑποθέσουμε πώς μᾶς ἔπιανε τρέλα καί σέ σκοτώναμε, τί ἄλλο θά κάναμε παρά θά σκοτώναμε τόν εὐεργέτη μας καί θά ἀνοίγαμε πόλεμο μέ τό μεγαλύτερο ἀντίπαλό μας, τό βασιλιά, πού περιμένει τή σειρά του νά μᾶς ἐπιτεθεῖ; Τώρα δύμως θά σου πῶ πόσες καί ποιές ἐλπίδες θά χάσω, ἂν ἐπιχειρήσω νά σου κάμω κακό. Ἡ 11 ἐπιθυμία μου ἦταν νά γίνει φίλος μου ὁ Κύρος, γιατί εἶχα τή γνώμη πώς, ἀπό τούς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς του, αὐτός ἦταν ὁ ἴκανότερος νά εὐεργετεῖ ὅποιον ἥθελε. Μά τώρα βλέπω πώς ἔσυ ἔχεις καί τή δύναμη καί τή χώρα τοῦ Κύρου, καί πώς διατηρεῖς καί τή δική σου ἔξουσία. Ἀκόμα βλέπω πώς τό στοατό τοῦ βασιλιά, πού ὁ Κύρος τόν είχε ἔχθρικό, ἔσυ τόν ἔχεις σύμμαχο. Ἀφοῦ 12 αὐτά εἶναι ἔτσι, ποιός τρελάθηκε τόσο πολύ, ὥστε νά μή θέλει νά εἶναι φίλος σου; Θά σου πῶ δύμως κι ἐκεῖνα πού μέ κάνουν νά πιστεύω πώς κι ἔσυ μέ χαρά θά γίνεις φίλος μας. Ξέρω δηλαδή 13 πώς οἱ Μυσοί σᾶς ἐνοχλοῦν. Αὐτούς ἔχω τή γνώμη πώς μπορῶ, μέ τήν τωρινή μου δύναμη, νά τούς ταπεινώσω καί νά τούς ὑποτάξω σέ σᾶς. Ξέρω πώς τό ἵδιο γίνεται καί μέ τούς Πισίδες. Μαθαίνω πώς ὑπάρχουν καί πολλές ἄλλες τέτοιες φυλές, πού νομίζω

οὐχ ὁρῶ ποίᾳ δυνάμει συμμάχῳ χρησάμενοι μᾶλλον ἀν κολά-
 14 σαισθε τῆς νῦν σὺν ἐμοὶ οὕσης. Ἀλλὰ μὴν ἔν γε τοῖς πέριξ οἱ-
 κοῦσι σὺ εἰ μὲν βούλοιό τῳ φίλος εἶναι, ὡς μέγιστος ἄν εἴης, εἰ
 δὲ τίς σε λυποίη, ὡς δεσπότης (ἄν) ἀναστρέφοιο ἔχων ἡμᾶς
 ὑπηρέτας, οἵ σοι οὐκ ἀν τοῦ μισθοῦ ἔνεκα μόνον ὑπηρετοῦμεν,
 ἀλλὰ καὶ τῆς χάριτος ἦν σωθέντες ὑπὸ σοῦ σοὶ ἀν ἔχομεν δι-
 15 καίως. Ἐμοὶ μὲν ταῦτα πάντα ἐνθυμουμένῳ οὗτῳ δοκεῖ θαυμα-
 στὸν εἶναι τὸ σὲ ἡμῖν ἀπιστεῖν, ὥστε καὶ ἥδιστ' ἀν ἀκούσαιμι
 (τὸ ὄνομα) τίς οὕτως ἐστὶ δεινὸς λέγειν ὥστε σε πεῖσαι λέγων ὡς
 ἡμεῖς σοι ἐπιδουλεύομεν. Κλέαρχος μὲν οὖν τοσαῦτα εἶπε· Τισ-
 σαφέρνης δὲ ὥδε ἀπημείφθη.

16   Ἀλλ' ἥδομαι μέν, ὃ Κλέαρχε, ἀκούων σου φρονίμους λό-
 γους· ταῦτα γὰρ γιγνώσκων, εἴ τι ἐμοὶ κακὸν βουλεύοις, ἅμα ἀν
 μοι δοκεῖς καὶ σαντῷ κακόνους εἶναι. Ως δ' ἀν μάθης ὅτι οὐδ'
 ἀν ὑμεῖς δικαίως οὔτε βασιλεῖ οὕτ' ἐμοὶ ἀπιστοίητε, ἀντάκου-
 17 σον. Εἰ γὰρ ὑμᾶς ἐβούλομεθα ἀπολέσαι, πότερά σοι δοκοῦμεν
 ἐπιέων πλήθους ἀπορεῖν ἢ πεζῶν ἢ ὀπλίσεως ἐν ἣ ὑμᾶς μὲν
 βλάπτειν ἴκανοὶ εἴημεν ἀν, ἀντιπάσχειν δὲ οὐδεὶς κίνδυνος;
 18   Ἀλλὰ χωρίων ἐπιτηδείων ὑμῖν ἐπιτίθεσθαι ἀπορεῖν ἀν σοι δο-
 κοῦμεν; οὐ τοσαῦτα μὲν πεδία, ἢ ὑμεῖς φίλια ὄντα σὺν πολλῷ
 πόνῳ διαπορεύεσθε, τοσαῦτα δὲ ὅῃ ὁρᾶτε ὑμῖν ὄντα πορευτέα,
 ἢ ὑμῖν ἔξεστι προκαταλαβοῦσιν ἄπορα ὑμῖν παρέχειν; τοσοῦτοι
 δ' εἰσὶ ποταμοί, ἐφ' ὃν ἔξεστιν ὑμῖν ταμεύεσθαι ὀπόσοις ἀν
 ὑμῶν βουλώμεθα μάχεσθαι, εἰσὶ δ' αὐτῶν οὓς οὐδ' ἀν παντά-
 19 πασι διαβαίητε, εἰ μὴ ὑμεῖς ὑμᾶς διαπορεύομεν. Εἰ δ' ἐν πᾶσι
 τούτοις ἡττώμεθα, ἀλλὰ τὸ γέ τοι πῦρ κρείττον τοῦ καρποῦ

πώς θά ἦταν δυνατό νά σταματήσουν νά ἐνοχλοῦν ἔξακολουθη-
τικά τήν εύτυχισμένη σας ζωή. "Οσο γιά τούς Αἰγύπτιους, πού
ξέρω πώς τώρα είστε μαζί τους πάρα πολύ δργισμένοι, δέ βλέπω
μέ ποιόν ἄλλο συμμαχικό στρατό, ἐκτός ἀπό τό δικό μου, θά
μπορούσατε νά τούς τιμωρήσετε καλύτερα. Ἐξάλλου μέ τό νά 14
ἔχεις ἡμᾶς στήν υπηρεσία σου, ἀν ἥθελες νά είσαι φίλος μέ κανέ-
ναν ἀπό ὅσους κατοικοῦν γύρω στήν περιφέρειά σου, θά τό κα-
τόρθωνες ἀπόλυτα· ἐνώ, ἀν κάποιος σέ στενοχωροῦσε στίς σχέ-
σεις σας, θά τοῦ φερόσουν δεσποτικά. Γιατί ἐμεῖς δέ θά σέ υπη-
ρετοῦμε μονάχα γιά νά παίρνουμε μισθό, ἄλλα καί ἔξαιτίας τῆς
εὐγνωμοσύνης πού είναι δίκαιο νά σοῦ χωραστοῦμε, δταν μᾶς σώ-
σεις. "Οσο τά φέρνω στό μναλό μου ὅλα αὐτά, τόσο μοῦ φαίνεται 15
πώς είναι παράξενο νά μή μᾶς ἔχεις ἐμπιστοσύνη. Γι' αὐτό μέ
πολύ μεγάλη εὐχαρίστηση θά ἀκουα ποιός είναι τόσο ἴκανός οή-
τορας, ὥστε νά σέ πείσει μέ τά λόγια του πώς τάχα ἐμεῖς σχεδιά-
ζομε κακά γιά σένα». Ὁ Κλέαρχος λοιπόν τόσα εἶπε, ἐνώ δι Τισ-
σαφέρονης ἀποκρίθηκε ἔτσι δά: «Μέ μεγάλη χαρά, Κλέαρχε, 16
ἀκούω φρόνιμα λόγια ἀπό τό στόμα σου. Ἀφοῦ ἔχεις τέτοιες
γνώμες, ἀν σκεφτόσουν κακό γιά μένα, μοῦ φαίνεται πώς θά ἥθε-
λες καί τοῦ ἕαυτοῦ σου κακό. Μά γιά νά καταλάβεις πώς κι ἐσεῖς
ἄδικα δέ θά είχατε ἐμπιστοσύνη στό βασιλιά εἴτε σέ μένα, ἀκουσε
καί τά δικά μου.

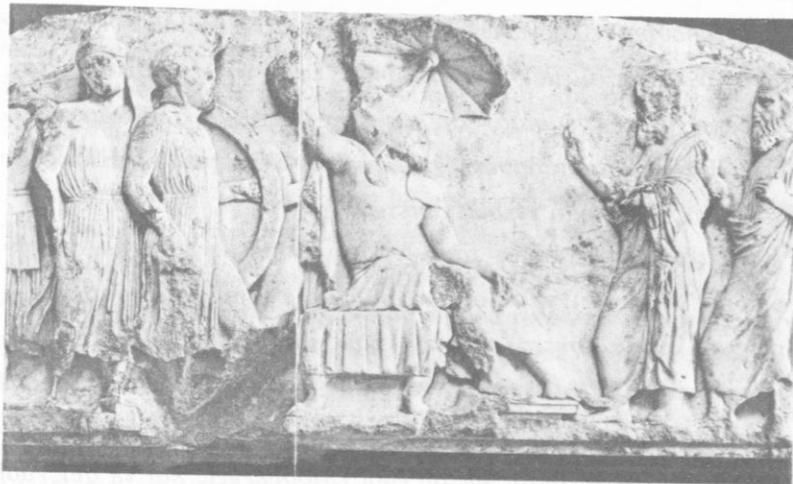
"Αν θέλαμε νά σᾶς καταστρέψουμε, νομίζεις πώς δέν ἔχομε 17
ἀρκετό ἵππικό ἢ πεζικό ἢ ὅπλα, πού μέ αὐτά θά ἥμασταν ἴκανοι
νά σᾶς κάμουμε κακό, χωρίς νά υπάρχει κανένας κίνδυνος νά
πάθουμε ἐμεῖς; Μήπως σοῦ φαίνεται πώς μᾶς λείπουν κατάλλη- 18
λες θέσεις γιά νά σᾶς ἐπιτεθοῦμε; Δέν υπάρχουν τόσοι κάμποι,
πού τούς περνάτε μέ μεγάλο κόπο, παρ' ὅλο πού σᾶς φέρονται
φιλικά οἱ κάτοικοί τους; Δέ βλέπετε πώς υπάρχουν τόσα δουνά
πού πρέπει νά τά περάσετε καί πώς μποροῦμε ἐμεῖς νά τά κατα-
λάβουμε πρῶτοι καί νά σᾶς τά κάμουμε ἀπέραστα; Πώς υπάρ-
χουν τόσοι ποταμοί, ὅπου μᾶς είναι δυνατό νά σᾶς χωρίζουμε
κι ἔτσι χωρισμένους νά σᾶς πολεμοῦμε; Μερικούς μάλιστα δέ θά
μπορούσατε μέ κανένα τρόπο νά τούς περάσετε, ἀν ἐμεῖς δέ σᾶς
μεταφέροναμε ἀπέναντι. Μά καί ἀν διαίνατε νικητές σέ ὅλα αὐτά 19
τά ἐμπόδια, διως ἢ φωτιά είναι πιό δυνατή ἀπό τούς καρπούς.

Ἀπάντηση
τοῦ Τισσα-
φέρονη στόν
Κλέαρχο.

Ἡ τιάρα δεθία διακρίνεται στό κεφάλι ἐνός Πέρση βασιλιᾶ,
ἐνῶ οἱ ἄλλοι πολεμιστές τῇ φοροῦν πλαγιαστή, γερτή.

ἐστιν· ὃν ἡμεῖς δυναίμεθ' ἀν κατακαύσαντες λιμὸν ὑμῖν ἀντιτάξαι, φὸν ὑμεῖς οὐδὲ εἰ πάνν ἀγαθοὶ εἴητε μάχεσθαι ἀν δύναισθε.
20 Πῶς ἀν οὖν ἔχοντες τοσούτους πόρους πρὸς τὸ ὑμῖν πολεμεῖν,
καὶ τούτων μηδένα ὑμῖν ἐπικίνδυνον, ἔπειτα ἐκ τούτων πάντων
τοῦτον ἀν τὸν τρόπον ἐξελούμεθα, δις μόνος μὲν πρὸς θεῶν ἀσε-
21 δῆς, μόνος δὲ πρὸς ἀνθρώπων αἰσχρός; Παντάπαι σὲ ἀπόρων
ἔστι καὶ ἀμηχάνων καὶ ἐν ἀνάγκῃ ἔχομένων, καὶ τούτων πονη-
οῶν, οἵτινες ἐθέλουσι δι' ἐπιορκίας τε πρὸς θεοὺς καὶ ἀπιστίας
πρὸς ἀνθρώπους πράττειν τι. Οὐχ οὕτως ἡμεῖς, φὸν Κλέαρχε, οὔτε
22 ἀλόγιστοι οὔτε ἡλίθιοι ἐσμεν. Άλλὰ τί δὴ ὑμᾶς ἐξὸν ἀπολέσαι
οὐκ ἐπὶ τοῦτο ἥλθομεν; εὖ λοιδοί δι τὸ ἐμὸς ἔρως τούτου αἴτιος τὸ
τοῖς Ἑλλησιν ἐμὲ πιστὸν γενέσθαι, καὶ φὸν Κῆρος ἀνέβη ἔεινικῷ

Ασιάτης ἡγεμόνας, καθισμένος ἐπάνω σέ θρόνο (‘Ανάγλυφη παράσταση ἀπό τό μνημεῖο τῶν Νηρηΐδων τῆς Λυκίας’).

Αὐτούς θά μπορούσαμε νά τους κάψουμε όλότελα και νά σας δάλουμε ἀντίπαλο τήν ύπεροδοική πείνα, πού μαζί της θά σας ἥταν ἀδύνατο νά τά διγάλετε πέρα, κι ἂν ἀκόμα εἰχατε μεγάλη παλικαριά. Ἀφοῦ λοιπόν ἔχομε τόσα μέσα νά σας πολεμήσουμε, 20 πῶς ἀπ' ὅλα τούτα θά διαλέγαμε τό μοναδικό τρόπο πού δείχνει ἀσέβεια στούς θεούς, τό μόνο πού φέρνει ντροπή στούς ἀνθρώπους; Τό νά θέλουν νά πετύχουν κάτι μέ φεύγτικους δροκους στούς 21 θεούς και μέ ἀνειλικρίνεια στούς ἀνθρώπους, αὐτό εἶναι χαρακτηριστικό ἐκείνων πού δέν ἔχουν καθόλου μέσα και βρίσκονται σέ μεγάλες δυσκολίες και πιέζονται ἀπό τήν ἀνάγκη και πού εἶναι, πάνω ἀπ' ὅλα, ἀνθρωποι κακοί. Ἐμεῖς, Κλέαρχε, δέν εἴμαστε οὔτε τόσο ἀσύλλογοιστοι οὔτε τόσο ἀνόητοι. Γιά ποιό λόγο, λοιπόν, ἀφοῦ μποροῦμε νά σας καταστρέψουμε, δέν τό κάναμε; Νά 22 ἔρεις καλά ὅτι αἵτια ἥταν ἡ ἐπιθυμία μου νά ἀποκτήσω τήν ἐμπιστοσύνη τῶν Ἑλλήνων. ‘Ηθελα, μέ τούς μισθοφόρους πού χρησιμοποίησε δό Κύρος στήν ἐκστρατεία του και τούς ἐμπιστευόταν

διά μισθοδοσίας πιστεύων, τούτῳ ἐμὲ καταδῆναι δι' εὐεργεσίαν
23 ἴσχυρόν. "Οσα δ' ἔμοὶ χρήσιμοι ὑμεῖς ἔστε, τὰ μὲν καὶ σὺ εἶπας,
τὸ δὲ μέγιστον ἐγὼ οἶδα· τὴν μὲν γὰρ ἐπὶ τῇ κεφαλῇ τιάραν βα-
σιλεῖ μόνῳ ἔξεστιν ὀρθὴν ἔχειν, τὴν δ' ἐπὶ τῇ καρδίᾳ ἵσως ἄν
ὑμῶν παρόντων καὶ ἔτερος εὐπετῶς ἔχοι.

24 Ταῦτα εἰπὼν ἔδοξε τῷ Κλέαρχῳ ἀληθῆ λέγειν· καὶ εἶπεν·
οὐκοῦν, ἔφη, οἵτινες τοιούτων ἡμῖν εἰς φιλίαν ὑπαρχόντων πει-
ρῶνται διαβάλλοντες ποιῆσαι πολεμίους ἡμᾶς ἄξιοί εἰσι τὰ
25 ἔσχατα παθεῖν; Καὶ ἐγὼ μέν γε, ἔφη ὁ Τισσαφέρνης, εἰ διούλεσθέ
μοι οἱ τε στρατηγοὶ καὶ οἱ λοχαγοὶ ἐλθεῖν, ἐν τῷ ἐμφανεῖ λέξω
τοὺς πρὸς ἐμὲ λέγοντας ως σὺ ἔμοὶ ἐπιδουλεύεις καὶ τῇ σύν ἐμοὶ
26 στρατιᾷ. Ἐγὼ δέ, ἔφη ὁ Κλέαρχος, ἄξω πάντας, καὶ σοὶ αὖ δη-
27 λώσω ὅθεν ἐγὼ περὶ σοῦ ἀκούω. Ἐκ τούτων δὴ τῶν λόγων ὁ
Τισσαφέρνης φιλοφρονούμενος τότε μὲν μένειν τε αὐτὸν ἐκέλευε
καὶ σύνδειπνον ἐποιήσατο.

Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ ὁ Κλέαρχος ἐλθὼν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον δῆ-
λός τ' ἦν πάνυ φιλικῶς οἰόμενος διακεῖσθαι τῷ Τισσαφέρνει καὶ
ἄλλεγεν ἐκεῖνος ἀπήγγελεν, ἔφη τε χρῆναι ἵέναι παρὰ Τισσα-
φέρνην οὓς ἐκέλευε, καὶ οἱ ἄν ἐλεγχθῶσι διαβάλλοντες τῶν Ἑλ-
λήνων, ως προδότας αὐτοὺς καὶ κακόνοντας τοῖς Ἑλλησιν ὅντας
28 τιμωρηθῆναι. Ὑπώπτευε δὲ εἶναι τὸν διαβάλλοντα Μένωνα, εἰ-
δὼς αὐτὸν καὶ συγγεγενημένον Τισσαφέρνει μετ' Ἀριαίου καὶ
στασιάζοντα αὐτῷ καὶ ἐπιδουλεύοντα, ὅπως τὸ στράτευμα ἄπαν
29 πρὸς αὐτὸν λαβὼν φίλος ἦ Τισσαφέρνει. Ἐδούλετο δὲ καὶ
Κλέαρχος ἄπαν τὸ στράτευμα πρὸς ἑαυτὸν ἔχειν τὴν γνώμην καὶ
τοὺς παραλυπούντας ἐκποδὼν εἶναι. Τῶν δὲ στρατιωτῶν ἀντέ-
λεγόν τινες αὐτῷ μὴ ἵέναι πάντας τοὺς λοχαγοὺς καὶ στρατηγοὺς
30 μηδὲ πιστεύειν Τισσαφέρνει. Ὁ δὲ Κλέαρχος ἴσχυρῶς κατέτει-

ἐπειδή τούς πλήρωνε, μ' αὐτούς ἐγώ νά ἐπιστρέψω, ἔχοντας κερδίσει δύναμη, ἐπειδή θά τούς ενεργετοῦσα. Ἀπό τίς ώφέλειες 23 πού μοῦ προσφέρετε, μερικές τίς εἰπες κι ἐσύ πρωτύτερα, τήν πιό σημαντική ὅμως ἐγώ τήν ξέρω. Τήν τιάρα δηλαδή ποῦ βάζουν στό κεφάλι, μονάχα δ' θασιλιάς ἐπιτρέπεται νά τή φορεῖ ὅρθια, ἐνώ τήν τιάρα τῆς καρδιᾶς ἵσως θά μποροῦσε κι ἄλλος εύκολα νά τή φορεῖ ὅρθια, ὅταν ἔχει ἐσᾶς κοντά του».

Αὐτά εἶπε, κι ὁ Κλέαρχος πίστεψε πώς μιλοῦσε ἀληθινά. Καί 24 τόν ρώτησε: «Ἐκείνοι λοιπόν πού προσπαθοῦν μέ συκοφαντίες νά μᾶς κάμουν ἔχθρούς, ἀφοῦ ὑπάρχουν τόσοι λόγοι νά εἴμαστε φίλοι, δέν ἀξίζει νά τιμωρηθοῦν αὐστηρότατα;». «Κι ἐγώ», ἀπο- 25 κρίθηκε ὁ Τισσαφέροντος, «ἄν θέλετε οἱ στρατηγοί καί οἱ λοχαγοί νά μ' ἐπισκεφθεῖτε, θά σᾶς φανερώσω ἐκείνους πού μοῦ λένε ὅτι 26 ἐσύ σχεδιάζεις κακό γιά μένα καί γιά τό στρατό μου». «Ἐγώ», 27 ἀπάντησε ὁ Κλέαρχος, «θά τούς φέρω ὅλους καί θά σου ἀποκαλύψω ἀπό ποιούς ἀκούω γιά σένα». «Υστερ' ἀπ' αὐτήν τή συζή- 28 τηση ὁ Τισσαφέροντος, δείχνοντας φιλική διάθεση, τόν παρακάλεσε νά μείνει ἐκείνη τή μέρα καί δείπνησαν μαζί. Τήν ἄλλη μέρα ὁ Κλέαρχος γύρισε στό στρατόπεδο καί ἦταν φανερό πώς εἶχε τή γνώμη ὅτι οἱ σχέσεις του μέ τόν Τισσαφέροντα ἦταν πολύ φιλικές. Ἄνακοίνωσε σ' ὅλους τά ὅσα τοῦ εἶπε ὁ Τισσαφέροντος, καί πρόσθεσε πώς ἔπρεπε νά τόν ἐπισκεφθοῦν ἐκείνοι πού προσκλήθηκαν. Εἶπε ἀκόμα πώς δσοι ἀπό τούς Ἐλλήνες ἀποδειχθοῦν ὅτι βάζουν λόγια, αὐτοί θά τιμωρηθοῦν σάν προδότες καί σάν ἔχθροι τῶν Ἐλλήνων. Ὁ Κλέαρχος ὑποψιαζόταν πώς τά ζητήματα τά προ- 29 καλοῦσε δέ Μένων, ἐπειδή ἤξερε πώς αὐτός συναντήθηκε μέ τόν Τισσαφέροντα μαζί μέ τόν Ἀριαῖο καί δέν πειθαρχοῦσε στίς διαταγές του καί ἔκανε σχέδια κρυφά, σκοπεύοντας νά πάρει μέ τό μέρος του ὅλο τό στρατό καί νά γίνει φύλος τοῦ Τισσαφέροντος. Ἡθελε ὅμως καί ὁ Κλέαρχος νά τοῦ εἶναι ἀφοσιωμένος δλόκλη- 30 ρος δ στρατός καί νά φύγουν ἀπό τή μέση οἱ ἀπειθαρχοί. Μερικοί ἀπό τούς στρατιῶτες εἶχαν ἀντίθετη γνώμη κι ἔλεγαν πώς δέν ἔπρεπε νά πάνε ὅλοι οἱ λοχαγοί καί οἱ στρατηγοί στόν Τισσαφέροντος, οὕτε νά τοῦ ἔχουν ἐμπιστοσύνη. Ὁ Κλέαρχος ὅμως ἐπέμενε πολύ, ὥσπου κατόρθωσε νά πάνε πέντε στρατηγοί καί είκοσι λο-

Ἐλλήνες στρατηγοί και λοχαγοί στή σκηνή τοῦ Τισσαφέροντος.
Δολοφονία.

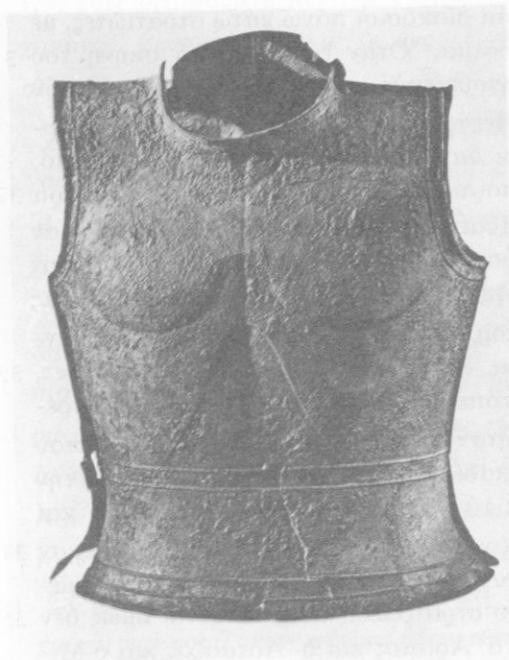
νεν, ἔστε διεπράξατο πέντε μὲν στρατηγοὺς λέναι, εἴκοσι δὲ λοχαγούς· συνηκολούθησαν δὲ ὡς εἰς ἀγορὰν καὶ τῶν ἄλλων στρατιωτῶν ὡς διακόσιοι.

- 31 Ἐπεὶ δὲ ἦσαν ἐπὶ θύραις ταῖς Τισσαφέροντος, οἱ μὲν στρατηγοὶ παρεκλήθησαν εἰσώ, Πρόξενος Βοιώτιος, Μένων Θετταλός, Ἀγίας, Ἄρκας, Κλέαρχος Λάκων, Σωκράτης Ἀχαιός· οἱ δὲ λοχαγοὶ ἐπὶ ταῖς θύραις ἔμενον. Οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σημείου οἵ τ' ἔνδον ἔννελαμβάνοντο καὶ οἱ ἔξω κατεκόπησαν. Μετὰ δὲ ταῦτα τῶν βαρδάρων τινὲς ἵππεων διὰ τοῦ πεδίου ἐλαύνοντες φτινοῦ ἐντυγχάνοιεν Ἑλληνι, ἢ δούλῳ ἢ ἐλευθέρῳ, πάντας ἔκτεινον. Οἱ δὲ Ἑλληνες τὴν τε ἵππασίαν ἐθαύμαζον ἐκ τοῦ στρατοπέδου ὁρῶντες καὶ ὅ,τι ἐποίουν ἡμφεγγόνονν, ποὶν Νίκαρχος Ἄρκας ἥκει φεύγων τετῷωμένος εἰς τὴν γαστέρα καὶ τὰ ἔντερα ἐν ταῖς χερσὶν ἔχων, καὶ εἶπε πάντα τὰ γεγενημένα.
- 34 Ἐκ τούτου δὴ οἱ Ἑλληνες ἔθεον ἐπὶ τὰ ὅπλα πάντες ἐκπεπληγμένοι καὶ νομίζοντες αὐτίκα ἥξειν αὐτοὺς ἐπὶ τὸ στρατόπεδον.

- 35 Οἱ δὲ πάντες μὲν οὐκ ἥλθον, Ἄριαῖος δὲ καὶ Ἀρταϊζος καὶ Μιθραδάτης, οἱ δὲ Κύρω πιστότατοι· ὁ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐρμηνεὺς ἔφη καὶ τὸν Τισσαφέροντος ἀδελφὸν σὸν αὐτοῖς ὁρᾶν καὶ γιγνώσκειν· ἔννηκολούθουν δὲ καὶ ἄλλοι Περσῶν τεθωρακισμένοι εἰς τριακοσίους. Οὗτοι ἐπεὶ ἐγγὺς ἦσαν, προσελθεῖν ἐκέλευνον εἴ τις εἴη τῶν Ἑλλήνων στρατηγὸς ἢ λοχαγός, ἵνα ἀπαγγείλωσι τὰ παρὰ βασιλέως. Μετὰ ταῦτα ἐξῆλθον φυλαττόμενοι τῶν Ἑλλήνων στρατηγοὶ μὲν Κλεάνωρ Ὁροχομένιος καὶ Σοφαίνετος Στυμφάλιος, ξὺν αὐτοῖς δὲ Ξενόφων Ἀθηναῖος, ὅπως μάθοι τὰ περὶ Προξένου· Χειρίσοφος δὲ ἐτύγχανεν ἀπὸν ἐν κώμῃ τινὶ ξὺν ἄλλοις ἐπισιτίζομένοις. Ἐπειδὴ δὲ ἔστησαν εἰς ἐπήκοον, εἶπεν Ἄριαῖος τάδε· Κλέαρχος μέν, ὡς ἄνδρες Ἑλληνες, ἐπεὶ ἐπιορκῶν τε ἐφάνη καὶ τὰς σπονδὰς λύων, ἔχει τὴν δίκην καὶ

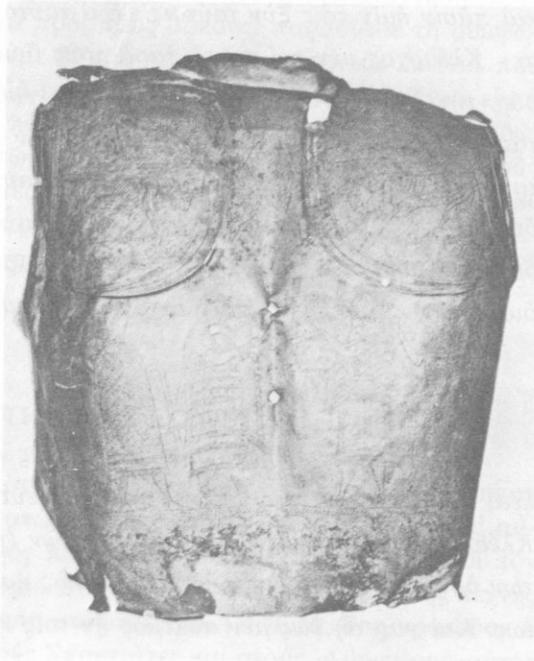
χαγοί. Μαζί τους πήγαν καί διακόσιοι πάνω κάτω στρατιώτες, μέση σκοπό ν' ἀγοράσουν τρόφιμα. Ὅταν ἔφτασαν στή σκηνή τοῦ 31 Τισσαφέροντος, τούς στρατηγούς τούς φώναξαν μέσα, δηλαδή τόν Πρόξενο τὸ Βοιώτιο, τό Μένωνα τό Θεσσαλό, τόν Ἀγία τόν Ἀρκάδα, τόν Κλέαρχο τό Λακεδαιμόνιο καί τό Σωκράτη τόν Ἀχαιού. Οἱ λοχαγοί ἔμειναν στήν πόρτα τῆς σκηνῆς. Ὅτερος ἀπό λίγη ὥρα 32 ὅμως, μέ τήν ἐμφάνιση δρισμένου σημαδιοῦ, κι ἐκείνους πού ἦταν μέσα τούς ἔπιασαν οἱ Πέρσες κι αὐτούς πού ἦταν ἔξω τούς ἔσφαξαν. Ἐπειτα μερικοί ἀντρες ἀπό τό βαρδαρικό ἵππικό, τρέχοντας καβάλα στ' ἄλογά τους μέσα στόν κάμπο, δποιον Ἑλλῆνα συναντοῦσαν, δούλο ἢ ἐλεύθερο, δλους τούς σκότωναν. Οἱ Ἑλληνες, 33 κοιτάζοντας ἀπό τό στρατόπεδο τους, καί ἀποροῦσαν μέ τό τρέξιμο τῶν ἵππεων καί δέν ἦταν σίγουροι γιά τό τί γινόταν, ὡσπου δό Νίκαρχος ἀπό τήν Ἀρκαδία, ἔσφενγοντας μέ πληγωμένη τήν κοιλιά καί συγκρατώντας τά ἔντερα του μέ τά χέρια, ἥρθε καί τούς τά εἶπε δλα, δσα εἶχαν γίνει. Τότε πιά οἱ Ἑλληνες ἔτρεχαν 34 νά πάρουν τά δπλα, τρομαγμένοι δλοι καί νομίζοντας πώς ἀμέσως θά πάνε οἱ ἔχθροι στό στρατόπεδο τους. Ἐκεῖνοι ὅμως δέν 35 πήγαν δλοι, παρά μονάχα δό Ἀριαίος καί δό Ἀρτάοζος καί δό Μιθραδάτης, πού ἦταν οἱ πιό ἀφοσιωμένοι στόν Κύρο. Ἀλλά δό διερμηνέας τῶν Ἑλλήνων εἶπε πώς μαζί μ' αὐτούς εἶδε καί ἀναγνώρισε καί τόν ἀδερφό τοῦ Τισσαφέροντος. Τούς ἀκολούθουσαν ἀκόμα καί ἄλλοι Πέρσες πού φοροῦσαν θώρακες, περίπου τριακόσιοι. Ὅταν αὐτοί πλησίασαν, καλοῦσαν νά παρουσιαστεῖ, ἀν 36 ὑπῆρχε, κάποιος στρατηγός ἢ λοχαγός ἀπό τούς Ἑλληνες, γιά νά τοῦ ἀνακοινώσουν τίς διαταγές τοῦ βασιλιᾶ. Τότε δγήκαν μέ 37 προφύλαξη στρατηγοί τῶν Ἑλλήνων δό Κλεάνωρ δό Ὁροχομένιος καί δό Σοφαίνετος δό Στυμφάλιος καί μαζί τους δό Ξενοφῶν δό Ἀθηναίος, πού ἥθελε νά μάθει τί ἀπέγινε δό Πρόξενος. Ὁ Χειρίσοφος ἔτυχε νά λείπει σέ κάποιο χωριό, μαζί μέ ἄλλους πού πήγαν νά προμηθευτοῦν τρόφιμα. Ὅταν ἔφτασαν σέ ἀπόσταση πού 38 νά μποροῦν νά ἀκούονται, δό Ἀριαίος εἶπε τοῦτα δῶ: «Ο Κλέαρχος, Ἑλληνες, τιμωρήθηκε καί θανατώθηκε, γιατί ἀποδείχτηκε πώς ἔκαμε φεύτικους δόκους καί πώς παραδίασε τίς συμφωνίες. Ἀντίθετα δό Πρόξενος καί δό Μένων δρίσκονται σέ μεγάλες τιμές, γιατί κατάγγειλαν τά κακά σχέδια ἐκείνου. Ο βασιλιάς τώρα ζη-

Οἱ Πέρσες
ζητοῦν ἀπό
τούς Ἑλληνες
νά παραδώσουν τά δπλα.

Θώρακας ἀπό χαλκό.
Τόν βρήκαν στό "Αργος,
σ' ἔνα τάφο ὑστερο-
γεωμετρικῆς ἐποχῆς.

τέθνηκε, Πρόξενος δὲ καὶ Μένων, ὅτι κατήγγειλαν αὐτοῦ τὴν
ἐπιβουλὴν, ἐν μεγάλῃ τιμῇ εἰσιν. Ὅμας δὲ βασιλεὺς τὰ δύλα
ἀπαιτεῖ· αὐτοῦ γὰρ εἶναι φησιν, ἐπείπερ Κύρου ἥσαν τοῦ ἐκεί-
νου δούλου. Πρὸς ταῦτα ἀπεκρίναντο οἱ Ἕλληνες, ἔλεγε δὲ
39 Κλεάνωρ δὲ Ὁρχομένιος· ὃ κάκιστε ἀνθρώπων Ἀριαῖε, καὶ οἱ
ἄλλοι ὅσοι ἦτε Κύρου φύλοι, οὐκ αἰσχύνεσθε οὕτε θεοὺς οὗτούς
ἀνθρώπους, οἵτινες δύσσαντες ἡμῖν τοὺς αὐτοὺς φίλους καὶ
ἐχθροὺς νομιεῖν, προδόντες ἡμᾶς σὺν Τισσαφέρνῃ τῷ ἀθεωτάτῳ
τε καὶ πανονογοτάτῳ, τούς τε ἄνδρας αὐτοὺς οὓς ὕμνυτε ἀπο-
λαλέκατε καὶ τοὺς ἄλλους ἡμᾶς προδεδωκότες ἐν τοῖς πολεμί-
40 οις ἐφ' ἡμᾶς ἔρχεσθε; Ὁ δὲ Ἀριαῖος εἶπε· Κλέαρχος γὰρ πρόσ-
θεν ἐπιβουλεύων φανερὸς ἐγένετο Τισσαφέρνη τε καὶ Ὁρόντα,

Θώρακας (πίσω πλευρά). Ἐπάνω δρίσκονται χαραγμένες διάφορες παραστάσεις.
(Αρχαιολογικό Μουσεῖο Όλυμπίας).

τάει ἀπό σᾶς τά ὅπλα. Γιατί λέει πώς εἶναι δικά του, ἀφοῦ ἀνήκαν στὸν Κύρο, πού ἦταν ὑπήκοος του». Οἱ Ἑλληνες ἀπάντησαν 39 σ' αὐτά – γιά λογαριασμό τους μίλησε ὁ Κλεάνωρ ὁ Ὀρχομένιος – : «Ἄριαι, πού εἴσαι δι πό τιποτένιος τοῦ κόσμου, κι ἐσεῖς οἱ ἄλλοι, πού ἡσασταν ἄλλοτε φίλοι τοῦ Κύρου, δέν ντρέπεστε οὔτε θεούς οὔτε ἀνθρώπους. Μᾶς δρκιστήκατε πώς θά ἔχετε τούς ἵδιους φίλους κι' ἔχθρούς πού ἔχομε μεῖς, καὶ ὑστερα μᾶς προδώσατε μαζί μέ τὸν Τισσαφέρονη, πού δέν πιστεύει καθόλου στούς θεούς κι εἴναι ἀνθρωπος πάρα πολύ πανοῦργος. Ἐκείνους ἵσα ἵσα πού δεθήκατε μέ δρκους, τούς σκοτώσατε, κι ἐμᾶς τούς ἄλλους μᾶς ἔχετε προδώσει. Καί τώρα βαδίζετε μέ τούς ἔχθρούς ἐνάντιά μας». Ὁ Ἀριαῖος ἀποκρίθηκε: «Αὐτά ἔγιναν, γιατί 40 ἀποδείχτηκε πώς ὁ Κλέαρχος ἀπό καιρό ἔκανε κακά σχέδια γιά τὸν Τισσαφέρονη καὶ τὸν Ὁρόντα καὶ γιά ὅλους ἐμᾶς πού εἴμαστε»

41 καὶ πᾶσιν ἡμῖν τοῖς ξὺν τούτοις. Ἐπὶ τούτοις Ξενοφῶν τάδε εἶπε· Κλέαρχος μὲν τοίνυν εἰ παρὰ τοὺς δόκους ἔλνε τὰς σπουδάς, τὴν δίκην ἔχει· δίκαιον γὰρ ἀπόλλυσθαι τοὺς ἐπιορκοῦντας· Πρόξενος δὲ καὶ Μένων ἐπείπερ εἰσὶν ὑμέτεροι μὲν εὐεργέται, ἡμέτεροι δὲ στρατηγοί, πέμψατε αὐτοὺς δεῦρο· δῆλον γὰρ ὅτι φίλοι γε ὄντες ἀμφοτέροις πειράσονται καὶ ὑμῖν καὶ ἡμῖν τὰ 42 δέλτιστα ξυμβουλεῦσαι. Πρὸς ταῦτα οἱ βάρβαροι πολὺν χρόνον διαλεχθέντες ἀλλήλοις ἀπῆλθον οὐδὲν ἀποκρινάμενοι.

ΚΕΦ. 6

1   Οἱ μὲν δὴ στρατηγοὶ οὕτω ληφθέντες ἀνήχθησαν ὡς βασιλέα, καὶ ἀποτιμθέντες τὰς κεφαλὰς ἐτελεύτησαν, εἰς μὲν αὐτῶν Κλέαρχος ὁμόλογονυμένως ἐκ πάντων τῶν ἐμπείρως αὐτοῦ ἔχοντων δόξας γενέσθαι ἀνήρ καὶ πολεμικὸς καὶ φιλοπόλεμος ἐσχάτως. Καὶ γὰρ δὴ ἐώς μὲν πόλεμος ἦν τοῖς Λακεδαιμονίοις πρὸς τοὺς Ἀθηναίους παρέμενεν, ἐπειδὴ δὲ εἰρήνη ἐγένετο, πείσας τὴν αὐτοῦ πόλιν ὡς οἱ Θρᾷκες ἀδικοῦσι τοὺς Ἑλληνας, καὶ διαπραξάμενος ὡς ἐδύνατο παρὰ τῶν ἐφόρων, ἐξέπλει ὡς πολεμήσων τοῖς ὑπὲρ Χερσονήσου καὶ Περίνθου Θρᾳξίν. Ἐπεὶ δὲ μεταγνόντες πως οἱ ἔφοροι ἥδη ἔξω ὄντος ἀποστρέφειν αὐτὸν ἐπειρῶντο ἐξ Ἰσθμοῦ, ἐνταῦθα οὐκέτι πείθεται, ἀλλ’ ὣχετο 4 πλέων εἰς Ἑλλήσποντον. Ἐκ τούτου καὶ ἐθανατώθη ὑπὸ τῶν ἐν Σπάρτῃ τελῶν ὡς ἀπειθῶν. Ἡδη δὲ φυγὰς ὥν ἔχοχεται πρὸς τὸν Κῦρον, καὶ δοποίοις μὲν λόγοις ἐπεισε Κῦρον ἀλληγέραπται, 5 δίδωσι δὲ αὐτῷ Κῦρος μνημίους δαρεικούς· ὃ δὲ λαβὼν οὐκ ἐπὶ διαθυμίαν ἐτράπετο, ἀλλ’ ἀπὸ τούτων τῶν χρημάτων συλλέξας στράτευμα ἐπολέμει τοῖς Θρᾳξί, καὶ μάχῃ τε ἐνίκησε καὶ ἀπὸ τούτου δὴ ἐφερε καὶ ἦγε τούτους, καὶ πολεμῶν διεγένετο μέχρι Κῦρος ἐδεήθη τοῦ στρατεύματος· τότε δὲ ἀπῆλθεν ὡς ξὺν

μαζί τους». Σ' αυτά ό Ξενοφῶν ἔδωσε τούτη τήν ἀπάντηση: «"Αν 41
δό Κλέαρχος, ἀντίθετα πρός τούς δοκους, παραδίασε τή συμφωνία, τιμωρήθηκε. Είναι δίκαιο νά καταστρέφονται ἐκεῖνοι πού δοκίζονται ψέματα. Αφοῦ δώμας δό Πρόξενος καί δό Μένων είναι δικοί σας εὐεργέτες καί δικοί μας στρατηγοί, στειλτε τους ἔδω. Γιατί είναι φανερό πώς θά προσπαθήσουν νά δώσουν καί σέ σᾶς καί σέ μᾶς τίς καλύτερες συμβουλές, μιά καί είναι φύλοι καί μέ τούς δύο μας". Οι βάρδαροι κουβέντιασαν ἀναμεταξύ τους πολ- 42
λήν ὥρα, κι ἔφυγαν χωρίς νά δώσουν καμιάν ἀπάντηση σ' αυτά.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΩΝ

Οί στρατηγοί πιάστηκαν, ὅπως εἴπαμε, κι ὑστερα διδηγήθηκαν στό βασιλιά καί θανατώθηκαν μέ ἀποκεφαλισμό. Ἐνας ἀπ' αὐτούς ἦταν δό Κλέαρχος πού, ὅπως παραδέχονται δλοι δσοι τόν γνώριζαν καλά, φάνηκε ἄντρας μέ γνώση τῆς πολεμικῆς τέχνης καί μέ ἀπέραντη ἀγάπη στόν πόλεμο. Γι' αὐτό, δσο κρατοῦσε δ 1
πόλεμος ἀνάμεσα στούς Σπαρτιάτες καί στούς Ἀθηναίους, αὐτός ἔμενε ἐκεῖ. Ὁταν δώμας ἔγινε εἰρήνη, τότε ἔπεισε τούς συμπατριώτες του πώς οι Θράκες ἔβλαφταν τούς Ἑλληνες, κατάφερε δπως μποροῦσε νά πάρει τήν ἔγκριση τῶν ἐφόδων καί μπήκε στό καράδι κι ἔφυγε γιά νά πάει νά πολεμήσει τούς Θράκες, πού κατοικοῦσαν πάνω ἀπό τή Χερσόνησο καί τήν Πέρινθο. Μά οι ἔφοροι 3
μετάνιωσαν, ὅταν πιά αὐτός είχε φύγει, καί προσπάθησαν νά τόν γυρίσουν πίσω ἀπό τόν Ἰσθμό. Τότε δώμας δέν πειθάρχησε, παρά τράδηξε, ἀδμενίζοντας γρήγορα, γιά τόν Ἑλλήσποντο. Καί ἔτοι 4
καταδικάστηκε σέ θάνατο ἀπό τούς ἀρχοντες τῆς Σπάρτης, γιατί ἀρνήθηκε νά ὑπακούσει. Ἐξόριστος πιά, ἔρχεται στόν Κύρο. Μέ ποιούς λόγους τόν κατάφερε, σέ ἄλλο ἔργο ἔχει γραφτεῖ, πάντως δό Κύρος τού ἔδωσε δέκα χιλιάδες δαρεικούς. Ὁταν πήρε τά χρήματα, δέν ἀδράνησε, ἀλλά μέ αὐτά συγκέντρωσε στρατό καί πολεμοῦσε τούς Θράκες καί μάλιστα τούς νίκησε σέ μιά μάχη. Ἀπό τότε λεηλατοῦσε τή χώρα τους καί πούς πολεμοῦσε ἀδιάκοπα, ὡσπου δό Κύρος χρειάστηκε τό στρατό του. Τότε ἔφυγε, γιά νά

ΚΕΦ. 6
Χαρακτηρι-
σμός τού
Κλεάρχου.

6 ἐκείνω αὖ πολεμήσων. Ταῦτα οὖν φιλοπολέμου μοι δοκεῖ ἀν-
δρὸς ἔργα εἶναι, ὅστις ἔξὸν μὲν εἰρήνην ἄγειν ἀνευ αἰσχύνης καὶ
βλάβης αἰρεῖται πολεμεῖν, ἔξὸν δὲ ὁρθυμεῖν βούλεται πονεῖν
ῶστε πολεμεῖν, ἔξὸν δὲ χρήματα ἔχειν ἀκινδύνως, αἰρεῖται πολε-
7 μῶν μείονα ταῦτα ποιεῖν... Οὕτω μὲν φιλοπόλεμος ἦν· πολεμ-
κὸς δὲ αὖ ταύτῃ ἐδόκει εἶναι, ὅτι φιλοκίνδυνός τε ἦν καὶ ἡμέρας
καὶ νυκτὸς ἄγων ἐπὶ τοὺς πολεμίους καὶ ἐν τοῖς δεινοῖς φρόνι-
8 μος, ὡς οἱ παρόντες πανταχοῦ πάντες ὠμολόγουν. Καὶ ἀρχικὸς
δ' ἐλέγετο εἶναι ὡς δυνατὸν ἐκ τοῦ τοιούτου τρόπου οἶον κάκει-
νος εἶχεν. Ἰκανὸς μὲν γὰρ ὡς τις καὶ ἄλλος φροντίζειν ἦν ὅπως
ἔχοι ἡ στρατιὰ αὐτῷ τὰ ἐπιτήδεια καὶ παρασκευάζειν ταῦτα,
ἴκανὸς δὲ καὶ ἐμποιῆσαι τοῖς παροῦσιν ὡς πειστέον εἴη Κλεά-
9 ρχω. Τοῦτο δ' ἐποίει ἐκ τοῦ χαλεπὸς εἶναι· καὶ γὰρ ὅραν στυγνὸς
ἡν καὶ τῇ φωνῇ τραχύς, ἐκόλαξέ τε αἰεὶ ἴσχυρῶς, καὶ δοργῇ ἐνίο-
10 τε, ὡς καὶ αὐτῷ μεταμέλειν ἔσθ' ὅτε. Καὶ γνώμῃ δ' ἐκόλαξεν·
ἀκολάστον γὰρ στρατεύματος οὐδὲν ἥγειτο ὅφελος εἶναι, ἀλλὰ
καὶ λέγειν αὐτὸν ἔφασαν ὡς δέοι τὸν στρατιώτην φοβεῖσθαι
μᾶλλον τὸν ἄρχοντα ἢ τοὺς πολεμίους, εἰ μέλλοι ἢ φυλακὰς φυ-
λάξειν ἢ φίλων ἀφέξεσθαι ἢ ἀπροφασίστως ἵέναι πρὸς τοὺς πο-
11 λεμίους. Ἐν μὲν οὖν τοῖς δεινοῖς ἥθελον αὐτοῦ ἀκούειν σφόδρα
καὶ οὐκ ἄλλον ἥροῦντο οἱ στρατιῶται· καὶ γὰρ τὸ στυγνὸν αὐ-
τοῦ τότε φαιδρὸν ἐν τοῖς ἄλλοις προσώποις ἔφασαν φαίνεσθαι,
καὶ τὸ χαλεπὸν ἐρρωμένον πρὸς τοὺς πολεμίους ἐδόκει εἶναι,
12 ὡστε σωτήριον, οὐκέτι χαλεπὸν ἔφαίνετο. Ὁτε δ' ἔξω τοῦ δει-
νοῦ γένοιντο καὶ ἔξείη πρὸς ἄλλον ἀρξομένους ἀπιέναι, πολλοὶ
αὐτὸν ἀπέλειπον· τὸ γὰρ ἐπίχαρι οὐκ εἶχεν, ἀλλ' ἀεὶ χαλεπὸς ἦν
καὶ ὡμός· ὡστε διέκειντο πρὸς αὐτὸν οἱ στρατιῶται ὕσπερ παῖ-

πάει νά πολεμήσει πάλι μαζί μέ κεῖνον. Αὐτά λοιπόν μοῦ φαίνονται πώς εἶναι πράξεις ἀνθρώπου πού ἔχει ἀπέραντη ἀγάπη στὸν πόλεμο· ἀνθρώπου πού μπορεῖ νά ζει εἰδηνικά, χωρίς ντροπή ἡ ζημιά, κι αὐτός προτιμάει νά πολεμᾶ· πού τοῦ εἶναι δυνατό νά ζει ἄνετα, κι αὐτός θέλει νά κοπιάζει, φτάνει νά δρίσκεται σέ μάχες· πού εἶναι στό χέρι του νά ἔχει χρήματα χωρίς νά κινδυνεύει, κι ἐκεῖνος προτιμᾶ νά τά κάνει λιγότερα μέ τούς πολέμους. Τόση μεγάλη ἀγάπη εἶχε στὸν πόλεμο. Νομίζόταν ὅμως πώς εἶχε καὶ γνώση τῆς πολεμικῆς τέχνης γι' αὐτόν τό λόγο, ἐπειδή δηλαδή ἀγαποῦσε τούς κινδύνους βαδίζοντας μέρα καὶ νύχτα καταπάνω στούς ἔχθρούς κι ἐπειδή στίς κρίσιμες στιγμές εἶχε φρόνηση, 7 ὅπως βεβαίωναν δόλοι ὅσοι δρίσκονταν παντοῦ μαζί του. "Ἐλεγαν πώς εἶχε καὶ ἴκανότητες νά κυβερνᾶ, ὅσο εἶναι δυνατό νά ὑπάρχουν διοικητικές ἴκανότητες μέ τή μέθοδο πού ἐφάρμοζε καὶ ἐκεῖνος. ⁸ Ἡταν ἴκανός δηλαδή, περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλον, νά νοιάζετε νά δρίσκει γιά τό στρατό του τά τρόφιμα καὶ νά τοῦ τά ἔχει ἔτοιμα τήν ὥρα πού ἔπρεπε. ⁹ Ἡταν ἀκόμα ἴκανός νά κάνει τούς γύρω του νά πιστεύουν ὅτι πρέπει νά πειθαρχοῦν στὸν Κλέαρχο. Αὐτό τό πετύχαινε μέ τήν αὐστηρότητα. Εἶχε πρόσωπο 10 σκυθρωπό καὶ δραχνή φωνή καὶ πάντα τιμωροῦσε αὐστηρά, καμιά φορά μάλιστα τόσο δργισμένα, πού κι ὁ ἔδιος κάποτε μετάνιωνε. Τιμωροῦσε ὅμως καὶ σκόπιμα. Γιατί εἶχε τή γνώμη, 11 πώς δέν ὑπάρχει καμιά ὠφέλεια ἀπό στρατιώτες πού δέν τιμωροῦνται. Βεβαίωνουν ἀκόμα πώς ἔλεγε, ὅτι ὁ στρατιώτης πρέπει νά φοβᾶται περισσότερο τόν ἀρχηγό του παρά τούς ἔχθρούς, ἃν πρόκειται νά φυλάξει φρουρά ἡ νά ἀποφύγει νά βλάψει φίλους ἡ νά βαδίσει ἐνάντια στούς ἔχθρούς χωρίς ἀντίρρηση. Στίς κρίσιμες 12 στιγμές οἱ στρατιώτες μέ προθυμία πειθαρχοῦσαν σέ κεῖνον, δέν ἥθελαν ἄλλο στρατηγό. Γιατί ἔλεγαν, πώς τότε ἡ σκυθρωπότητά του φαινόταν ἀνάμεσα στά ἄλλα πρόσωπα μιά αἰσιόδοξη διάθεση καὶ ἡ αὐστηρότητα ἔμοιαζε πώς ἦταν παλικαριά ἀπέναντι στούς ἔχθρούς. "Ἐτοι φαινόταν ὅχι πιά πώς προκαλοῦσε τό φόδο, ἀλλά πώς ἔφερνε τή σωτηρία. "Οταν ὅμως οἱ στρατιώτες δρίσκονταν ἔξω ἀπό τόν κινδυνο καὶ μποροῦσαν νά πάνε νά τούς κυβερνάει ἄλλος στρατηγός, τότε πολλοί τόν ἄφηναν κι ἔφευγαν. Γιατί δέν εἶχε τρόπους χαριτωμένους, ἀλλά πάντα ἦταν ἄγριος καὶ

13 δες πρὸς διδάσκαλον. Καὶ γὰρ οὖν φιλίᾳ μὲν καὶ εὐνοίᾳ ἐπομένους οὐδέποτε εἶχεν· οἵτινες δὲ ἡ ὑπὸ πόλεως τεταγμένοι ἡ ὑπὸ τοῦ δεῖσθαι ἡ ἄλλῃ τινὶ ἀνάγκῃ κατεχόμενοι παρείησαν αὐτῷ,
 14 σφόδρα πειθομένοις ἔχοητο. Ἐπεὶ δὲ ἀρξαντο νικᾶν ξὺν αὐτῷ τοὺς πολεμίους, ἥδη μεγάλα ἦν τὰ χρησίμους ποιοῦντα εἶναι τοὺς ξὺν αὐτῷ στρατιώτας· τό τε γὰρ πρὸς τοὺς πολεμίους θαρραλέως ἔχειν παρῆν, καὶ τὸ τὴν παρ' ἐκείνον τιμωρίαν φοβεῖσθαι εὐτάκτους ἐποίει. Τοιοῦτος μὲν δὴ ἀρχῶν ἦν· ἀρχεσθαι δὲ ὑπὸ ἄλλων οὐ μάλα ἐθέλειν ἐλέγετο. Ἡν δὲ ὅτε ἐτελεύτα ἀμφὶ τὰ πεντήκοντα ἔτη.

16 Πρόξενυς δὲ ὁ Βοιώτιος εὐθὺς μὲν μειοράκιον ὃν ἐπεθύμει γενέσθαι ἀνὴρ τὰ μεγάλα πράττειν ἵκανός· καὶ διὰ ταύτην τὴν 17 ἐπιθυμίαν ἔδωκε Γοργίᾳ ἀργύριον τῷ Λεοντίνῳ. Ἐπεὶ δὲ συνεγένετο ἐκείνῳ, ἵκανὸς νομίσας ἥδη εἶναι καὶ ἀρχεῖν καὶ φίλος ὃν τοῖς πρώτοις μὴ ἡττᾶσθαι εὐεργετῶν, ἥλθεν εἰς ταύτας τὰς σὺν Κύρῳ πράξεις· καὶ φέτο πτήσεσθαι ἐκ τούτων ὄνομα μέγα 18 καὶ δύναμιν μεγάλην καὶ χρήματα πολλά. Τοσούτων δ' ἐπιθυμῶν σφόδρα, ἔνδηλον αὐτὸν καὶ τοῦτο εἶχεν, ὅτι τούτων οὐδὲν ἄν θέλοι πτῆσθαι μετὰ ἀδικίας, ἀλλὰ σὺν τῷ δικαίῳ καὶ καλῷ φέτο δεῖν 19 τούτων τυγχάνειν, ἄνευ δὲ τούτων μή. Ἀρχεῖν δὲ καλῶν μὲν καὶ ἀγαθῶν δυνατὸς ἦν· οὐ μέντοι οὕτ' αἰδῶ τοῖς στρατιώταις ἑαυτοῦ οὔτε φόδον ἵκανὸς ἐμποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ ἡσχύνετο μᾶλλον τοὺς στρατιώτας ἡ οἱ ἀρχόμενοι ἐκεῖνον· καὶ φοβούμενος μᾶλλον ἦν φανερὸς τὸ ἀπεχθάνεσθαι τοῖς στρατιώταις ἡ οἱ στρατιώται τὸ ἀπιστεῖν ἐκείνῳ. Ζετεῖ δὲ ἀρκεῖν πρὸς τὸ ἀρχικὸν εἶναι καὶ δοκεῖν, τὸν μὲν καλῶς ποιοῦντα ἐπαινεῖν, τὸν δὲ ἀδικοῦντα μὴ ἐπαινεῖν. Τοιγαροῦν αὐτῷ οἱ μὲν καλοί τε καὶ ἀγαθοὶ τῶν

σκληρός. Γι' αυτό καιί οί στρατιώτες είχαν άπεναντί του τά 13
αίσθήματα πού ἔχουν τά παιδιά στό δάσκαλο. Ποτέ δέν είχε ἀν-
θρώπους, πού νά τόν ἀκολουθοῦν ἀπό φιλία καιί ἀγάπη. "Οποιοι
ὅμως ἦταν κοντά του ὕστερος ἀπό διαταγή τῆς πατρίδας τους ἢ
ἐπειδή χρειάζονταν κάτι ἢ γιατί πιέζονταν ἀπό κάποιαν ἀνάγκη,
τούς κρατοῦσε σέ ἀπόλυτη πειθαρχία. Μά ὅταν ἀρχιζαν νά vi-
κοῦν μαζί του τούς ἔχθρούς, ἀπό τότε ὑπῆρχαν σοβαροί λόγοι
πού ἔκαναν νά είναι χρήσιμοι οί στρατιώτες του. Γιατί καιί τήν
τόλμη είχαν ν' ἀντιμετωπίζουν τούς ἔχθρούς, καιί ὁ φόρος μήπως
τιμωρηθοῦν ἀπό κεῖνον τούς ἔκανε πειθαρχικούς. Τέτοιος ἀρχη-
γός ἦταν. "Ελεγαν ἀκόμα πώς δέν είχε πολλή διάθεση νά παίρνει
διαταγές ἀπό ἄλλους. "Οταν πέθανε ἦταν, πάνω κάτω, πενήντα
χρονῶν.

"Ο Πρόξενος ὁ Βοιωτός, ἀπό τήν ἐποχή πυύ ἦταν νεαρός, λα-
χταροῦσε νά γίνει ἄντρας, ἵκανός νά ἀσχολεῖται μέ σοβαρά ζητή-
ματα. Γιά νά πραγματοποιήσει τή λαχτάρα του αὐτή ἔδωσε χρή-
ματα στό Γοργία τό Λεοντίνο. "Οταν ἔμεινε κοντά του καιί 17
ἄκουσε μαθήματα, πίστεψε πώς ἦταν πιά ἵκανός καιί νά ἀρχη-
γεύει καιί νά μή φαίνεται στίς εὐεργεσίες κατώτερος ἀπό τούς
ἐπίσημους, πού τούς είχε φίλους. "Ἐτσι ἀνακατώθηκε στίς ἐπιχει-
ρήσεις τοῦ Κύρου, νομίζοντας πώς ἀπ' αὐτές θά γίνει ἵκανοςτός
καιί θ' ἀποχήσει μεγάλη δύναμη καιί πολλά χρήματα. Παρ' ὅλο 18
ὅμως πού ἐπιθυμοῦσε ὑπερδολικά τόσο μεγάλα πράγματα, ἔδει-
χνε καθαρά καιί τοῦτο, ὅτι δηλαδή τίποτε ἀπ' αὐτά δέν ἥθελε νά
ἀποχήσει μέ ἀδικίες. Ἐνόμιζε πώς ἔφερε νά τά πετύχει μέ δι-
καιοσύνη καιί τιμιότητα, ἀλλιώτικα δέν τά ἥθελε. Είχε ἀκόμα τήν 19
ἵκανότητα νά διοικεῖ καλούς καιί φρόνιμους ἀνθρώπους. Δέν
μποροῦσε ὅμως νά κάνει τούς στρατιώτες τουνά τοῦ ἔχουν οὔτε
σεβασμό οὔτε φόρο. Ἀντίθετα, περισσότερο ντρεπόταν αὐτός
τούς στρατιώτες, ἀπ' ὅσο ντρέπονταν ἐκεῖνον ὅσοι ἦταν στήν
ἔξουσία του. Καί ἦταν φανερό πώς είχε περισσότερο φόρο μήπως
τόν μισήσουν οί στρατιώτες, ἀπό ὅσο φοβόνταν οί στρατιώτες νά
μήν ὑπακούσουν στίς διαταγές του. Είχε τή γνώμη πώς γιά νά 20
είναι καιί νά φαίνεται ἵκανός ἀρχηγός, ἦταν ἀρκετό νά ἐπαινεῖ
ὅσους ἔκαναν καλές πράξεις, ὅχι ὅμως ἐκείνους πού ἔκαναν κα-
κό. Γι' αὐτό οί καλοί καιί φρόνιμοι ἀπό τούς ἀνθρώπους του τόν

*Χαρακτηρι-
σμός τοῦ
Προξένου.*

συνόντων εὖνοι ἦσαν, οἱ δὲ ἄδικοι ἐπεθούλενον ὡς εὐμεταχειρί-
στῳ ὅντι. Ὅτε δὲ ἀπέθησκεν ἦν ἐτῶν ὡς τριάκοντα.

21 Μένων δὲ ὁ Θετταλὸς δῆλος ἦν ἐπιθυμῶν μὲν πλουτεῖν
ἰσχυρῶς, ἐπιθυμῶν δὲ ἄρχειν, ὅπως πλείω λαμβάνοι, ἐπιθυμῶν
δὲ τιμᾶσθαι, ἵνα πλείω κερδαίνοι· φίλος τε ἐθούλετο εἶναι τοῖς
22 μέγιστα δυναμένοις, ἵνα ἀδικῶν μὴ διδοίη δίκην. Ἐπὶ δὲ τὸ κα-
τερογάζεσθαι ὃν ἐπιθυμοίη συντομωτάτην φέτο ὄδον εἶναι διὰ
τοῦ ἐπιορκεῖν τε καὶ ψεύδεσθαι καὶ ἔξαπατᾶν, τὸ δ' ἀπλοῦν καὶ
23 τὸ ἀληθὲς τὸ αὐτὸ τῷ ἥλιθίῳ εἶναι. Στέογων δὲ φανερός μὲν ἦν
οὐδένα, ὅτῳ δὲ φαίη φίλος εἶναι, τούτῳ ἔνδηλος ἐγίγνετο ἐπι-
θουλεύων. Καὶ πολεμίου μὲν οὐδενὸς κατεγέλα, τῶν δὲ συνόν-
24 των πάντων ὡς καταγελῶν ἀεὶ διελέγετο. Καὶ τοῖς μὲν τῶν πο-
λεμίων κτήμασιν οὐκ ἐπεθούλενε· χαλεπὸν γὰρ φέτο εἶναι τὰ
τῶν φυλαττομένων λαμβάνειν· τὰ δὲ τῶν φίλων μόνος φέτο εἰ-
25 δέναι φάστον ὃν ἀφύλακτα λαμβάνειν. Καὶ δοσος μὲν αἰσθά-
νοιτο ἐπιόρκους καὶ ἀδίκους ὡς εὖ ὀπλισμένους ἐφοβεῖτο, τοῖς
δὲ δοσίοις καὶ ἀλήθειαν ἀσκοῦσιν ὡς ἀνάνδροις ἐπειρᾶτο χρῆ-
26 σθαι. Ὡσπερ δέ τις ἀγάλλεται ἐπὶ θεοσεβείᾳ καὶ ἀληθείᾳ καὶ
δικαιότητι, οὕτω Μένων ἥγάλλετο τῷ ἔξαπατᾶν δύνασθαι, τῷ
πλάσασθαι ψεύδη, τῷ φίλους διαγελᾶν· τὸν δὲ μὴ πανοῦργον
τῶν ἀπαιδεύτων ἀεὶ ἐνόμιζεν εἶναι. Καὶ παρ' οἷς μὲν ἐπεχείρει
πρωτεύειν φιλίᾳ, διαβάλλων τοὺς πρώτους τοῦτο φέτο δεῖν κτή-
27 σασθαι. Τὸ δὲ πειθομένους τοὺς στρατιώτας παρέχεσθαι ἐκ τοῦ
συναδικεῖν αὐτοῖς ἐμηχανάτο. Τιμᾶσθαι δὲ καὶ θεραπεύεσθαι
ἡξίου ἐπιδεικνύμενος ὅτι πλεῖστα δύναιτο καὶ ἐθέλοι ἀν ἀδικεῖν.
Εὔεργεσίαν δὲ κατέλεγεν, ὅπότε τις αὐτοῦ ἀφίσταιτο, ὅτι χρώ-
29 μενος αὐτῷ οὐκ ἀπώλεσεν αὐτόν. Ἀποθησάκοντων δὲ τῶν συ-

ἀγαποῦσαν, ἐνῷ οἱ ἀδικοὶ τὸν ἐπιδουλεύονταν, γιατὶ τὸν ἔδρισκαν τοῦ χεριοῦ τους. "Οταν πέθανε ἦταν τριάντα χρονῶν.

"Ο Μένων ὁ Θεσσαλός ἦταν φανερό πώς εἶχε μεγάλη ἐπιθυμία 21 ν' ἀποχτήσει πλούτη καὶ νά εἶναι ἀρχηγός, γιά νά παίρνει περισσότερα. Ἐπιθυμοῦσε νά ἔχει καὶ τιμές, ὥστε τά κέρδη του νά εἶναι πιό πολλά. "Ηθελε ἀκόμα νά εἶναι φίλος μέ τούς πολύ ἴσχυρούς, γιά νά μήν τιμωρεῖται, ὅταν κάνει ἀδικίες. Εἶχε τή 22 γνώμη πώς ὁ συντομότερος δρόμος γιά νά πετυχαίνει αὐτά πού λαχταρᾶ, εἶναι νά πατάει τὸν ὄρκο του καὶ νά λέει ψέματα καὶ νά ἔγειλᾶ, καὶ πώς, ἀντίθετα, ἡ ἀπλότητα καὶ ἡ εἰλικρίνεια εἶναι πραγματική ἀνοησία. "Ήταν φανερό πώς δέν ἀγαποῦσε κανένα. 23 Κι ἂν ἔλεγε σέ κάποιον πώς εἶναι φίλος του, ὕστερα γινόταν ὀλοφάνερο πώς ἔσχ. δίαζε νά τοῦ κάμει κακό. Κανέναν ἔχθρο δέν κορόιδευε, ἐνῷ πάντυτε συζητοῦσε κοροϊδευτικά γιά ὅλους τούς ἀκολούθους του. Δέν ἐπιδουλεύοταν τίς περιουσίες τῶν ἔχθρῶν, 24 γιατὶ νόμιζε πώς εἶναι δύσκολο νά παίρνει κανείς τά πράγματα τῶν ἀνθρώπων πού φυλάγονται. Τά πράγματα ὅμώς τῶν φίλων εἶχε τή γνώμη πώς μονάχα αὐτός ἔρει πώς εἶναι πάρα πολύ εὔκολο νά τά παίρνει, ἐπειδή εἶναι ἀφύλαχτα. "Οσους ἤξερε πώς 25 δρκίζονται ψέματα καὶ πώς κάνουν ἀδικίες, τούς φοβόταν, γιατὶ τούς θεωροῦσε καλά δπλισμένους. "Αντίθετα τούς εύσεβεῖς καὶ ἔκείνους πού ἀγαποῦσαν τήν ἀλήθεια, προσπαθοῦσε νά τούς μεταχειρίζεται σάν δειλούς. "Οπως καμαρώνει κανείς γιά τήν εύ- 26 σέβεια, τήν εἰλικρίνεια καὶ τή δικαιούνη του, ἔτσι ὁ Μένων καμάρωνε πού μποροῦσε νά ἔγειλᾶ, νά κατασκευάζει ψευτιές, νά κοροϊδεύει τούς φίλους. Καὶ πάντα εἶχε τή γνώμη πώς ἔκείνος πού δέν εἶναι πανούργος, εἶναι ἀμόρφωτος. "Οταν προσπαθοῦσε νά πάρει τήν πρώτη θέση στή φιλία μερικῶν ἀνθρώπων, ἐνόμιζε πώς πρόπει νά τό πετύχει συκοφαντώντας ἔκείνους πού εἶχαν αὐτήν τή θέση. Μῆχανευόταν νά φτιάνει πειθαρχικούς τούς στρα- 27 τιώτες, μέ τό νά παίρνει μέρος στίς ἀδικίες πού ἔκαναν. Νόμιζε πώς τοῦ ἄξιζε νά ἔχει τιμές καὶ περιποιήσεις, ἐπειδή ἔδειχνε πώς εἶχε τή δύναμη καὶ τή θέληση νά βλάφτει τούς ἄλλους. "Αν καμάρ φορά τόν ἄφηνε κανένας, τό θεωροῦσε εὐεργεσία πώς δέν τόν εἶχε καταστρέψει τότε πού τοῦ ἔκανε συντροφιά. "Οταν οἱ ἄλλοι 28 στρατηγοί σκοτώθηκαν, ἐπειδή ἔκαμαν ἐκστρατεία μαζί μέ τόν

Χαρακτηρι-
σμός τοῦ
Μένωνα.

ΒΙΒΛΙΟ ΤΡΙΤΟ

- 3   ἐπιτίθεται τον πόλεμον της Κύρου σε τον πόλεμον της ρερίποσαρτού, ενώ
      αγώνας ὅπερ διεπέστερον θεωρεῖται από τον Λευκάδην πολεμάντερ μεταπό
      τοῦ οὐρανοῦ πάλιν πολεμάντερ μεταπό τον οὐρανόν, τοῦτο γάρ τον πόλεμον
      διεπέστερον θεωρεῖται από τον Λευκάδην πολεμάντερ μεταπό τον οὐρανόν.
- ΚΕΦ. 1**
- 1   [Οσα μὲν δὴ ἐν τῇ Κύρου ἀναβάσει οἱ Ἕλληνες ἔπραξαν
      μέχρι τῆς μάχης, καὶ ὅσα ἐπεὶ Κύρος ἐτελεύτησεν ἐγένετο ἀπίστον-
      των τῶν Ἑλλήνων σὺν Τισσαφέρωντι ἐν ταῖς σπονδαῖς, ἐν τῷ
      πρόσθετον λόγῳ δεδήλωται].
- 2   Ἐπεὶ δὲ οἱ στρατηγοὶ συνειλημμένοι ἦσαν καὶ τῶν λοχαγῶν
      καὶ τῶν στρατιωτῶν οἱ συνεπόμενοι ἀπωλώλεσαν, ἐν πολλῇ δὴ
      ἀπορίᾳ ἦσαν οἱ Ἕλληνες, ἐννοούμενοι ὅτι ἐπὶ ταῖς δασιλέως θύ-
      ραις ἦσαν, κύκλῳ δὲ αὐτοῖς πάντῃ πολλὰ καὶ ἔθνη καὶ πόλεις
      πολέμαι ἦσαν, ἀγορὰν δὲ οὐδεὶς ἔτι παρέξειν ἔμελλεν, ἀπεῖχον
      δὲ τῆς Ἑλλάδος οὐ μεῖον ἡ μύρια στάδια, ἡγεμῶν δ' οὐδεὶς τῆς
      ὁδοῦ ἦν, ποταμοὶ δὲ διεῖργον ἀδιάβατοι ἐν μέσῳ τῆς οἰκαδε
      ὁδοῦ, προύδεδώκεσαν δὲ αὐτὸνς καὶ οἱ σὺν Κύρῳ ἀναβάντες
      βάροβαροι, μόνοι δὲ καταλειψμένοι ἦσαν οὐδὲ ἵππεα οὐδένα
      σύμμαχον ἔχοντες, ὥστε εὑδήλον ἦν ὅτι νικῶντες μὲν οὐδένα ἄν
3   κατακάνοιεν, ἡτηθέντων δὲ αὐτῶν οὐδεὶς ἄν λειφθείη· ταῦτ'
      ἐννοούμενοι καὶ ἀθύμως ἔχοντες ὀλίγοι μὲν αὐτῶν εἰς τὴν ἑσπέ-
      ριαν σίτου ἐγεύσαντο, ὀλίγοι δὲ πῦρ ἀνέκανσαν, ἐπὶ δὲ τὰ ὅπλα
      πολλοὶ οὐκ ἥλθον ταύτην τὴν νύκτα, ἀνεπαύοντο δὲ ὅπου ἐτύγ-
      χανον ἔκαστος, οὐ δυνάμενοι καθεύδειν ὑπὸ λύπης καὶ πόθου
      πατρίδων, γονέων, γυναικῶν, παίδων, οὓς οὕποτ' ἐνόμιζον ἔτι
      ὅψεσθαι. Οὕτω μὲν δὴ διακείμενοι πάντες ἀνεπαύοντο.
- 4   Ἡν δέ τις ἐν τῇ στρατιᾷ Ξενοφῶν Ἀθηναῖος, δις οὔτε στρα-
      τηγὸς οὔτε λοχαγὸς οὔτε στρατιώτης ὃν συνηκολούθει, ἀλλὰ

ΒΙΒΛΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ ΤΟΥ ΞΕΝΟΦΩΝΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

[“Οσα ἔκαμαν οἱ Ἑλληνες τότε πού γινόταν ἡ ἐκστρατεία τοῦ Κύρου ὡς τῇ μέρᾳ τῆς μάχης καὶ ὅσα ἔγιναν ὕστερον ἀπό τὸ θάνατο τοῦ Κύρου, δταν οἱ Ἑλληνες γύριζαν μαζί μὲ τὸν Τισσαφέροντη, σύμφωνα μὲ τίς συνθήκες τους, ὅλα ἔχοντα εἰπωθεῖ στήν προηγούμενη διήγησῃ].

“Οταν εἶχαν πιαστεῖ οἱ στρατηγοί καὶ εἶχαν σκοτωθεῖ ὅσοι τούς ἀκολουθοῦσαν ἀπό τοὺς λοχαγούς καὶ τοὺς στρατιῶτες, οἱ Ἑλληνες στενοχωρημένοι δρίσκονταν σέ μεγάλη ὁμηρανίᾳ. Σκέψιτονταν πώς ἦταν κοντά στ' ἀνάκτορα τοῦ βασιλιᾶ καὶ πώς διλόγυρά τους ὑπῆρχαν πολλές φυλές καὶ πόλεις ἔχθρικές, καὶ κανένας πιά δέν ἐπρόκειτο νά τούς δώσει ν' ἀγοράσουν τρόφιμα. Ἐπειτα (σκέψιτονταν) πώς δρίσκονταν μακριά ἀπό τὴν Ἑλλάδα ὅχι λιγότερο σχεδόν ἀπό δέκα χιλιάδες στάδια, δέν εἶχαν κανένα δόδηγό γιά τό δρόμο καὶ τούς ἐμπόδιξαν νά πᾶνε στήν πατρίδα ἀπέραστα ποτάμια. Ἀκόμα πώς τούς εἶχαν προδώσει οἱ βάρδαροι πού ἀκολουθοῦσαν τὸν Κύρο στήν ἐκστρατεία, κι εἶχαν μείνει μόνοι, χωρίς νά ἔχουν οὔτε ἔναν ἵππεα σύμμαχο. Ἔτσι ἦταν δύοφανερο πώς ἄν νικοῦσαν, κανένα δέ θά μποροῦσαν νά σκοτώσουν, ἐνῶ ἄν ἔβγαιναν νικημένοι, δέ θά ἔμενε οὔτε ἔνας ζωντανός. Αὐτά βάζοντας στό μυαλό τους καὶ μήν ἔχοντας διάθεση, λίγοι δοκίμασαν ἐκεῖνο τό δράδυ φαγητό καὶ λίγοι ἄναψαν φωτιά. Πολλοί δέν πήγαν αὐτήν τή νύχτα στό στρατόπεδο, παρά πλάγιασαν ὅπου ἔτυχε καθένας. Δέν μποροῦσαν νά κοιμηθοῦν ἀπό τή θλίψη κι ἀπό τή λαχτάρα πού εἶχαν γιά τήν πατρίδα, γιά τούς γονιούς, γιά τίς γυναῖκες, γιά τά παιδιά, πού εἶχαν τή γνώμη πώς ποτέ δέ θά τούς ξαναδοῦν. Μέ τέτοια διάθεση λοιπόν ξάπλωσαν ὅλοι γιά ν' ἀναπαυτοῦν.

Μέσα στό στράτευμα ἦταν κάποιος Ξενοφῶν Ἀθηναῖος, πού ἀκολουθοῦσε κι αὐτός χωρίς νά εἶναι οὔτε στρατηγός οὔτε λοχα-

1 **ΚΕΦ. 1**
‘Ανακεφαλαίωση.

2 **2-3**
Οι Ἑλληνες στενοχωρημένοι.

3

4 **4-10**
Πώς δρέθηκε δ Ξε-

Πρόξενος αὐτὸν μετεπέμψατο οἴκοθεν ξένος ὃν ἀρχαῖος· ὑπι-
σχνεῖτο δὲ αὐτῷ, εἰ ἔλθοι φίλον αὐτὸν Κύρῳ ποιήσειν, δν αὐτὸς
5 · ἔφη κρείττω ἔαυτῷ νομίζειν τῆς πατρίδος. Ὁ μέντοι Ξενοφῶν
ἀναγνοὺς τὴν ἐπιστολὴν ἀνακοινοῦται Σωκράτει τῷ Ἀθηναίῳ
περὶ τῆς πορείας. Καὶ ὁ Σωκράτης ὑποπτεύσας μὴ τι πρὸς τῆς
πόλεως ὑπαίτιον εἴη Κύρῳ φίλον γενέσθαι, δτι ἐδόκει ὁ Κῦρος
προθύμως τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐπὶ τὰς Ἀθήνας συμπολεμῆσαι,
συμβουλεύει τῷ Ξενοφῶντι ἐλθόντα εἰς Δελφοὺς ἀνακοινῶσαι
6 τῷ θεῷ περὶ τῆς πορείας. Ἐλθὼν δ' ὁ Ξενοφῶν ἐπήρετο τὸν
Ἀπόλλωνα τίνι ἀν θεῶν θύων καὶ εὐχόμενος κάλλιστα καὶ ἄριστα
ἔλθοι τὴν ὁδὸν ἦν ἐπινοεῖ καὶ καλῶς πράξας σωθείη. Καὶ ἀνει-
7 λεν αὐτῷ ὁ Ἀπόλλων θεοῖς οἷς ἔδει θύειν. Ἐπεὶ δὲ πάλιν ἥλθε,
λέγει τὴν μαντείαν τῷ Σωκράτει. Ὁ δ' ἀκούσας ἡτίατο αὐτὸν
ὅτι οὐ τοῦτο πρῶτον ἡρώτα πότερον λῦσον εἴη αὐτῷ πορεύεσθαι
ἢ μένειν, ἀλλ' αὐτὸς κοίνας ἵτεον εἶναι τοῦτ' ἐπυνθάνετο δπως
ἄν κάλλιστα πορευθείη. Ἐπεὶ μέντοι οὕτως ἥρουν, ταῦτ', ἔφη,
8 χρὴ ποιεῖν ὅσα ὁ θεὸς ἐκέλευσεν. Ὁ μὲν δὴ Ξενοφῶν οὕτω θυ-
σάμενος οἷς ἀνεῖλεν ὁ θεός, ἐξέπλει, καὶ καταλαμβάνει ἐν Σάρ-
δεσι Πρόξενον καὶ Κῦρον μέλλοντας ἥδη ὁρμᾶν τὴν ἄνω ὁδὸν,
9 καὶ συνεστάθη Κύρῳ. Προθυμουμένου δὲ τοῦ Προξένου καὶ ὁ
Κῦρος συμπρονθυμεῖτο μεῖναι αὐτόν, εἴπε δὲ ὅτι ἐπειδὴν τάχι-
στα ἡ στρατεία λήξῃ, εὐθὺς ἀποπέμψει αὐτόν. Ἐλέγετο δὲ ὁ
10 στόλος εἶναι εἰς Πισίδας. Ἐστρατεύετο μὲν δὴ οὕτως ἐξαπατη-
θεὶς – οὐχ ὑπὸ Προξένου· οὐ γὰρ ἥδει τὴν ἐπὶ βασιλέα ὁρμὴν
οὐδὲ ἄλλος οὐδεὶς τῶν Ἑλλήνων πλὴν Κλεάρχου· ἐπεὶ μέντοι
εἰς Κιλικίαν ἥλθον, σαφὲς πᾶσιν ἥδη ἐδόκει εἶναι ὅτι ὁ στόλος
εἴη ἐπὶ βασιλέα. Φοβούμενοι δὲ τὴν ὁδὸν καὶ ἀκοντες ὅμως οἱ

γός οὗτε στρατιώτης, παρά τὸν κάλεσε ἀπό τὴν πατρίδα του ὁ Πρόξενος, πού τὸν εἶχε φίλο ἀπό χρόνια. Τοῦ ὑποσχόταν μάλιστα πώς ἄν πάει, θά τὸν κάμει φίλο μέ τὸν Κύρο, πού, καθώς ἔλεγε, αὐτός τὸν θεωροῦσε γιά τὸν ἑαυτό του καλύτερο κι ἀπό τὴν πατρίδα. Ὁ Ξενοφῶν διάβασε τὸ γράμμα, ἀνακοινώνει στὸ Σωκράτη τὸν Ἀθηναῖο τὸ περιεχόμενο καὶ ζητάει τῇ γνώμῃ του γιά τὸ ταξίδι. Ὁ Σωκράτης φορδήθηκε μῆπως κατηγορήσουν τὸν Ξενοφώντα οἱ συμπολίτες του, ἐπειδή θά γινόταν φίλος μέ τὸν Κύρο, γιατί πίστευαν πώς ὁ Κύρος πρόθυμα μαζί μέ τοὺς Σπαρτιάτες ἥρθε καὶ πολέμησε τοὺς Ἀθηναίους. Γι' αὐτό τοῦ δίνει συμβουλή νά πάει στούς Δελφούς, νά πεῖ τὴν ὑπόθεση στὸ θεό καὶ νά τὸν ωρτήσει γιά τὸ ταξίδι. Πήγε ὁ Ξενοφῶν καὶ ωρτήσει 6 τὸν Ἀπόλλωνα, σέ ποιό θεό ἄν θυσιάσει κι ἄν προσευχηθεῖ θά κάμει τὸ ταξίδι πού σκέφτεται μέ τίς καλύτερες καὶ τίς εὐνοϊκότερες συνθῆκες καὶ θά γυρίσει ζωντανός ὕστερος ἀπό τὴν ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ του. Ὁ Ἀπόλλων τοῦ χρησιμοδότησε σέ ποιούς θεούς ἐπρεπε νά θυσιάσει. Στό γυρισμό του, λέει τό χρησιμό τοῦ μαντείου στὸν Σωκράτη. Αὐτός ὅταν τ' ἀκουσε, τὸν ἐμάλωσε, πού δέν πρωτορωτήσε ποιό ἦταν προτιμότερο, νά κάμει τὸ ταξίδι ἢ νά μείνει, παρὰ ἀφοῦ ὁ ἔδιος πῆρε τὴν ἀπόφαση ὅτι ἐπρεπε νά ταξιδέψει, ζήτησε νά μάθει ποιές θά ἦταν οἱ καλύτερες συνθῆκες τοῦ ταξιδιοῦ. «Ἀφοῦ ὅμως ἔτσι ωρτήσεις, εἰπε, αὐτά, πρέπει νά κάμεις ὅσα σέ πρόσταξε ὁ θεός». Ὁ Ξενοφῶν λοιπόν ἔκαμε θυσία σέ κείνους πού τοῦ ὅρισε ὁ θεός κι ὕστερα μπήκε στὸ καράβι καὶ φυγε. Καί πρόλαβε τὸν Πρόξενο καὶ τὸν Κύρο στίς Σάρδεις, ὅταν ἐτοιμάζονταν πιά νά ξεινήσουν γιά τὴν ἐκστρατεία, καὶ συνδέθηκε με τὸν Κύρο. Στίς προτροπές πού τοῦ ἔκαμε ὁ Πρόξενος νά μείνει, πρόσθεσε καὶ ὁ Κύρος τίς δικές του, καὶ τοῦ εἴπε πώς τὴν ὥρα πού θά τελειώσει ἡ ἐκστρατεία, ἀμέσως θά τὸν στείλει πίσω στὴν πατρίδα. Τοῦ εἴπαν ἀκόμα πώς βαδίζουν ἐνάντια στοὺς Πισίδες. «Ἐτοι ἀκολούθησε κι αὐτός τὴν ἐκστρατεία ξεγελασμένος – ὅχι ἀπό τὸν Πρόξενο· γιατί οὐτ' αὐτός ἥξερε πώς ἡ ἐκστρατεία γινόταν ἐνάντια στὸ βασιλιά, οὕτε κανένας ἄλλος ἀπό τοὺς Ἐλληνες, ἐκτός ἀπό τὸν Κλέαρχο. "Οταν ὅμως ἔφτασαν στὴν Κιλικία, σέ ὅλους πιά ἦταν φανερό πώς πήγαιναν νά πολεμήσουν

νοφῶν στήν
ἐκστρατεία.

πολλοὶ δι' αἰσχύνην καὶ ἀλλήλων καὶ Κύρου συνηκολούθησαν· ὅν εἰς καὶ Ξενοφῶν ἦν.

11   Ἐπεὶ δὲ ἀπορία ἦν, ἐλυπεῖτο μὲν σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ οὐκ ἐδύνατο καθεύδειν· μικρὸν δ' ὑπονομένων λαχὼν εἶδεν ὅναρ. Ἐδοξεν αὐτῷ βροντῆς γενομένης σκηπτὸς πεσεῖν εἰς τὴν πατρώνα οἰκί·
12 αν, καὶ ἐκ τούτου λάμπεσθαι πᾶσα. Περίφοβος δ' εὐθὺς ἀνηγέρθη, καὶ τὸ ὅναρ τῇ μὲν ἔκφυεν ἀγαθόν, ὅτι ἐν πόνοις ὅν καὶ κινδύνοις φῶς μέγα ἐκ Διὸς ἰδεῖν ἔδοξε· τῇ δὲ καὶ ἐφοδεῖτο, ὅτι ἀπὸ Διὸς μὲν βασιλέως τὸ ὅναρ ἐδόκει αὐτῷ εἶναι, κύκλῳ δὲ ἐδόκει λάμπεσθαι τὸ πῦρ, μὴ οὐ δύνατο ἐκ τῆς χώρας ἐξελθεῖν τῆς βασιλέως, ἀλλ' εἴργοιτο πάντοθεν ὑπό τινων ἀποριῶν.

13   Οποῖόν τι μὲν δῆ ἐστι τὸ τοιοῦτον ὅναρ ἰδεῖν, ἔξεστι σκοπεῖν ἐκ τῶν συμβάντων μετὰ τὸ ὅναρ. Γίγνεται γὰρ τάδε. Εὐθὺς ἐπειδὴ ἀνηγέρθη πρῶτον μὲν ἔννοια αὐτῷ ἐμπίπτει· τί κατάκειμαι; ἡ δὲ νὺξ προσβαίνει· ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ εἰκὸς τοὺς πολεμίους ἥξειν. Εἰ δὲ γενησόμεθα ἐπὶ βασιλεῖ, τί ἐμποδὼν μὴ οὐχὶ πάντα μὲν τὰ χαλεπώτατα ἐπιδόντας, πάντα δὲ τὰ δεινότατα παθόντας
14 ὑδριζομένους ἀποθανεῖν; Ὁπως δ' ἀμυνούμεθα οὐδὲις παρασκευάζεται οὐδὲ ἐπιμελεῖται, ἀλλὰ κατακείμεθα ὥσπερ ἔξον ἥσυχίαν ἄγειν. Ἔγὼ οὖν τὸν ἐκ ποίας πόλεως στρατηγὸν προσδοκῶ ταῦτα πράξειν; ποίαν δ' ἡλικίαν ἐμαντῷ ἐλθεῖν ἀναμείνω; οὐ γὰρ ἔγωγ' ἔτι πρεσβύτερος ἔσομαι, ἐὰν τῆμερον προδῶ ἐμαντὸν τοῖς πολεμίοις.

15   Ἐκ τούτου ἀνίσταται καὶ συγκαλεῖ τοὺς Προξένους πρῶτον λοχαγούς. Ἐπεὶ δὲ συνῆλθον, ἔλεξεν· ἔγώ, ὃ ἄνδρες λοχαγοί, οὕτε καθεύδειν δύναμαι, ὥσπερ οἷμαι οὐδ' ὑμεῖς, οὕτε κατακείθοθαι ἔτι, δρῶν ἐν οἴοις ἐσμέν. Οἱ μὲν γὰρ πολέμιοι δῆλον ὅτι οὐ

τό βασιλιά. Καί παρ' ὅλο πού φοβόνταν τό μακρινό δρόμο καὶ πήγαιναν χωρίς τή θέλησή τους, ώστόσο οἱ περισσότεροι ἀκολούθησαν ἀπό τή ντροπή πού ἔνιωθαν ἀναμεταξύ τους καὶ πρός τόν Κύρο. Ἔνας ἀπ' αὐτούς ἦταν κι ὁ Ξενοφῶν.

Ἐπειδή ὅμως ἡ κατάσταση ἦταν δύσκολη, στενοχωριόταν καὶ αὐτός μαζὶ μὲ τούς ἄλλους καὶ δέν μποροῦσε νά κοιμηθεῖ. Μά μόλις τόν πήρε λιγάκι ὁ ὑπνος, εἶδε ἔνα ὄνειρο. Τοῦ φάνηκε πώς ἀκούστηκε μιά δροντή κι ἐπεσε κεραυνός στό πατρικό του σπίτι, κι ἀπ' αὐτόν φωτίστηκε δλόκληρο. Τρομαγμένος ἔύπνησε μονο- 11 μᾶς, καὶ τό ὄνειρο ἀπό τή μιά τό ἔδρισκε καλό, γιατί δρισκόταν μέσα σέ κόπους καὶ κινδύνους καὶ τοῦ φάνηκε πώς εἶδε μεγάλο φῶς σταλμένο ἀπό τό Δία. Ἀπό τήν ἄλλη ὅμως ἔνιωθε καὶ φό- 12 δο, γιατί νόμισε, δέδαια, πώς τό ὄνειρο τό εἶχε στείλει ὁ Δίας ὁ βασιλιάς, μά τοῦ φάνηκε πώς ἡ φωτιά ἄναβε δλόγυρα. Καὶ σκέ- φτηκε μήπως δέν μποροῦσε νά βγει ἀπό τή χώρα τοῦ βασιλιᾶ, ἄλλα 13 τόν ἐμπόδιζαν οἱ δυσκολίες ἀπ' ὅλα τά μέρη. Ποιά εἶναι ἡ σημα- σία ἐνός τέτοιου ὄνειρου, μπορεῖ κανείς νά κρίνει ἀπό κεῖνα πού ἔγιναν ἀφοῦ τό εἶδε. Ἐγιναν δηλαδή τοῦτα δῶ: Τή στιγμή πού ἔύπνησε, πρῶτα πρῶτα τοῦ ἥρθαν αὐτές οἱ σκέψεις: «Γιατί εἴμαι πλαγιασμένος; Ἡ νύχτα προχωρεῖ· καὶ μόλις ἔημερώσει, εἶναι φυσικό νά ἔρθουν οἱ ἔχθροι.» Αν πέσουμε στά χέρια τοῦ βασιλιᾶ, τί θά ἐμποδίσει νά σκοτωθοῦμε ὕστερος ἀπό κακοποιήσεις, ἀφοῦ πρῶτα δοῦμε τίς πιό τρομερές συμφορές καὶ πάθουμε τούς μεγα- 14 λύτερους ἔξευτελισμούς; Κανένας δέν ἐτοιμάζεται οὕτε φροντίζει πῶς θά ὑπεραιωπίσουμε τούς ἑαυτούς μας, ἀλλά εἴμαστε πλαγια- σμένοι σά νά ἔχουμε τό δικαίωμα νά εἴμαστε ἥσυχοι. Καὶ ἐγώ τό στρατηγό ποιάς πόλης περιμένω πώς θά τά κάμει αὐτά; Καὶ σέ ποιά ἡλικία περιμένω πρῶτα νά φτάσω; Γιατί δέδαια δέν πρόκει- 15 ται νά μεγαλώσω ἄλλο, ἃν παραδώσω σήμερα τόν ἔαυτό μου στούς ἔχθρούς.

Ἅστερα σηκώνεται καὶ καλεῖ πρῶτα τούς λοχαγούς τοῦ Προ- 15 ξένου. «Οταν μαζεύτηκαν, τούς εἶπε: «Ἐγώ, λοχαγοί, οὕτε νά κοιμηθῶ μπορῶ, ὅπως νομίζω συμβαίνει καὶ μέ σας, οὕτε νά εἰ- μαι πιά πλαγιασμένος, βλέποντας σέ ποιά κατάσταση δρισκόμα- στε. Γιατί εἶναι φανερό πώς οἱ ἔχθροι δέ μᾶς κήρυξαν τόν πόλεμο 16 πρωτύτερα, παρά ὅταν ἐνόμισαν ὅτι προετοιμάστηκαν καλά.

11-14

Τό ὄνειρο τοῦ
Ξενοφώντα.

15-25

‘Ομιλία τοῦ
Ξενοφώντα
στοὺς λοχα-
γούς τοῦ Προ-
ξένου.

πρότερον πρὸς ἡμᾶς τὸν πόλεμον ἐξέφηναν πρὶν ἐνόμισαν κα-
λῶς τὰ ἔαυτῶν παρασκευάσασθαι, ἡμῶν δ' οὐδεὶς οὐδὲν ἀντεπι-
17 μελεῖται ὅπως ὡς κάλλιστα ἀγωνιούμεθα. Καὶ μὴν εἰ ὑφησόμεθα
καὶ ἐπὶ βασιλεῖ γενησόμεθα, τί οἰόμεθα πείσεσθαι; δς καὶ τοῦ
ὅμοιμητρίου ἀδελφοῦ καὶ τεθνήκοτος ἥδη ἀποτεμὼν τὴν κεφαλὴν
καὶ τὴν χεῖρα ἀνεσταύωσεν· ἡμᾶς δέ, οἵς κηδεμῶν μὲν οὐδεὶς
πάρεστιν, ἐστρατεύσαμεν δὲ ἐπ' αὐτὸν ὡς δοῦλον ἀντὶ βασιλέως
ποιήσοντες καὶ ἀποτενοῦντες εἰ δυναίμεθα, τί ἂν οἰόμεθα πα-
18 θεῖν; Ἡρός οὐκ ἀν ἐπὶ πᾶν ἔλθοι ὡς ἡμᾶς τὰ ἔσχατα αἰκισάμενος
πᾶσιν ἀνθρώποις φόβον παράσχοι τοῦ στρατεῦσαι ποτε ἐπ' αὐ-
τὸν; Ἀλλ' ὅπως τοι μὴ ἐπ' ἐκείνῳ γενησόμεθα πάντα ποιητέον.
19 Ἔγὼ μὲν οὖν ἔστε μὲν αἱ σπονδαὶ ἡσαν οὕποτε ἐπανόμην ἡμᾶς
μὲν οἰκτίων, βασιλέα δὲ καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ μακαρίζων, δια-
θεώμενος αὐτῶν ὅσην μὲν χώραν καὶ οἴαν ἔχοιεν, ὡς δὲ ἄφθονα
τὰ ἐπιτήδεια, ὅσους δὲ θεράποντας, ὅσα δὲ κτήνη, χρυσὸν δέ,
20 ἐσθῆτα δέ τὰ δ' αὖ τῶν στρατιωτῶν ὅπότε ἐνθυμούμην, ὅτι τῶν
μὲν ἀγαθῶν τούτων οὐδενὸς ἡμῖν μετείη, εἰ μὴ πριαίμεθα, ὅτου
δ' ὠνησόμεθα ἥδειν ἔτι ὀλίγους ἔχοντας, ἄλλως δέ πως πορίζε-
σθαι τὰ ἐπιτήδεια ἢ ἀνομούμενος δροκούς ἥδη κατέχοντας ἡμᾶς·
ταῦτ' οὖν λογιζόμενος ἐνίστε τὰς σπονδὰς μᾶλλον ἐφοδούμην ἢ
21 νῦν τὸν πόλεμον. Ἐπεὶ μέντοι ἐκεῖνοι ἔλυσαν τὰς σπονδάς, λε-
λύσθαι μοι δοκεῖ καὶ ἡ ἐκείνων ὕδραις καὶ ἡ ἡμετέρᾳ ἀπορίᾳ. Ἐν
μέσῳ γὰρ ἥδη κεῖται ταῦτα τὰ ἀγαθὰ ἄθλα ὅπτεροι ἀν ἡμῶν
ἄνδρες ἀμείνονες ὥστιν, ἀγωνιθέται δ' οἱ θεοί εἰσιν, οἱ σὺν ἡμῖν,
22 ὡς τὸ εἰκός, ἔσονται. Οὗτοι μὲν γὰρ αὐτοὺς ἐπιωρκήκασιν·
ἡμεῖς δὲ πολλὰ δρῶντες ἀγαθὰ στερρῶς αὐτῶν ἀπειχρέμεθα διὰ
τοὺς τῶν θεῶν δροκούς· ὥστε ἐξεῖναι μοι δοκεῖ ἵέναι ἐπὶ τὸν
23 ἀγῶνα πολὺ σὺν φρονήματι μείζονι ἢ τούτοις. Ἐτι δ' ἔχομεν
σώματα ἰκανώτερα τούτων καὶ ψύχη καὶ θάλπη καὶ πόνους φέ-

Ἐνῶ γιά μᾶς δέ φροντίζει κανένας πῶς θά πολεμήσουμε ὅσο γίνεται καλύτερα. Καί ὅμως, ἂν ὑποχωρήσουμε καὶ πέσουμε στά 17 χέρια τοῦ βασιλιά, τί νομίζομε πώς θά πάθουμε; Ἀφοῦ αὐτός ἔκοψε τό κεφάλι καὶ τό χέρι τοῦ ἀδερφοῦ του ἀπ' τήν ἵδια μάνα, ὅταν ἦταν πιά νεκρός, κι ὕστερα τόν κάρφωσε. Ἐμεῖς, λοιπόν, πού δέν ἔχομε κανένα προστάτη, πού βαδίσαμε ἐνάντιά του γιά νά τόν κάμουμε δούλο ἀπό βασιλιά καὶ νά τόν σκοτώσουμε, ἄν μπορέσουμε, τί νομίζομε πώς θά πάθουμε; Δέ θά χρησιμοποιήσει 18 τάχα κάθε μέσο, ὥστε, κακοποιώντας μας σκληρότατα, νά κάμει νά φοβηθοῦν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, γιά νά μή βαδίσει ποτέ κανένας ἐνάντιά του; Πρέπει λοιπόν νά κάνουμε τά πάντα γιά νά μήν πέσουμε στά χέρια του. Ἔγώ, ὅσο ἵσχυαν οἱ συνθῆκες, ποτέ δέν 19 ἔπαψα νά ἐλεινολογῶ τούς ἑαυτούς μας καὶ νά καλοτυχίζω τό βασιλιά καὶ τούς δικούς του, βλέποντας πόσο μεγάλη καὶ πόσο εὔφορη χώρα ἔχουν, πόσο ἄφθονα τά τρόφιμα, πόσους δούλους, πόσα ζώα, πόσο χρυσάφι καὶ πόσο ρουχισμό. Καμιά φορά πάλι 20 ἔφερνα στό μυαλό μου τήν κατάσταση τῶν στρατιωτῶν μας, καὶ σκεφτόμουν πώς ἀπ' αὐτά τά ἀγαθά τίποτε δέν ἀνήκε σέ μᾶς, ἐκτός ἀν τό ἀγοράζαμε. Χρήματα ὅμως γιά νά ψωνίσουμε ἡξερα πώς λίγοι ἔχουν ἀκόμα καὶ πώς μᾶς ἐμπόδιζαν οἱ ὅρκοι νά βρίσκουμε τρόφιμα μέ ἄλλον τρόπο, ἐκτός ἀπό τό νά τ' ἀγοράζουμε. Αὐτά ἀναλογιζόμουν πότε-πότε καὶ φοβόμουν περισσότερο τήν εἰρήνη πού εἴχαμε κάμει μέ τίς συνθῆκες, παρά τώρα τόν πόλεμο. Ἀφοῦ ὅμως ἐκεῖνοι παραδίσαν τίς συμφωνίες, μοῦ φαίνεται 21 πόνος τέλειωσαν καὶ τό δικό τους θρασύ φέροιμο καὶ τά δικά μας ἐμπόδια. Γιατί αὐτά τά ἀγαθά βρίσκονται πιά στή μέση σάν βραβεῖα, γιά κείνους ἀπό τούς δυό ἀντίπαλους πού θά φανοῦν γενναιότεροι. Τόν ἀγώνα τόν δρίζουν οἱ θεοί, πού, φυσικά, θά είναι μέ τό μέρος μας. Γιατί οἱ Πέρσες δρκίστηκαν ψέματα σ' αὐτούς. Ἐνῶ ἐμεῖς, παρ' ὅλο πού βλέπαμε πολλά ἀγαθά, σταθερά μέναμε 22 μακριά ἀπ' αὐτά, ἐξαιτίας τῶν ὅρκων πού κάναμε στούς θεούς. Ἐτοι μοῦ φαίνεται πώς μποροῦμε νά βαδίσουμε στόν ἀγώνα μέ πολύ μαγαλύτερο θάρρος ἀπ' αὐτούς. Ἀκόμα ἔχομε σώματα πού 23 μποροῦν ν' ἀντέξουν περισσότερο ἀπό τά δικά τους στό κρύο, στή ζέστη καὶ στούς κόπους· κι οἱ ψυχές μας, μέ τή βοήθεια τῶν

ρειν· ἔχομεν δὲ καὶ ψυχὰς σὺν τοῖς θεοῖς ἀμείνονας· οἱ δὲ ἄνδρες καὶ τῷτοι καὶ θυητοὶ μᾶλλον ἡμῶν, ἦν οἱ θεοὶ ὥσπερ τὸ
24 πρόσθεν νίκην ἡμῖν διδῶσιν. Ἄλλ' ἵσως γὰρ καὶ ἄλλοι ταῦτα
ἐνθυμοῦνται, πρὸς τῶν θεῶν μὴ ἀναμένωμεν ἄλλους ἐφ' ἡμᾶς
ἔλθεῖν παρακαλοῦντας ἐπὶ τὰ κάλλιστα ἔργα, ἀλλ' ἡμεῖς ἀρξώ-
μεν τοῦ ἔξορμησαι καὶ τοὺς ἄλλους ἐπὶ τὴν ἀρετήν· φάνητε τῶν
25 λοχαγῶν ἄριστοι καὶ τῶν στρατηγῶν ἀξιοστρατηγότεροι. Κἀγὼ
δέ, εἰ μὲν ὑμεῖς ἐθέλετε ἔξορμαν ἐπὶ ταῦτα, ἐπεσθαι ὑμῖν δούλο-
μαι, εἰ δ' ὑμεῖς τάπτετε' ἐμὲ ἡγεῖσθαι, οὐδὲν προφασίζομαι τὴν
ἡλικίαν, ἀλλὰ καὶ ἀκμάζειν ἡγοῦμαι ἐργάζειν ἀπ' ἐμαυτοῦ τὰ
κακά.

26 Ὁ μὲν ταῦτ' ἔλεξεν, οἱ δὲ ἀρχηγοὶ ἀκούσαντες ἡγεῖσθαι ἐκέ-
λενον πάντες, πλὴν Ἀπολλωνίδης τις ἦν βοιωτιάζων τῇ φωνῇ.
οὗτος δ' εἶπεν ὅτι φλυαροί ὅστις λέγοι ἄλλως πως σωτηρίας ἀν-
τυχεῖν ἢ βασιλέα πείσας, εἰ δύναιτο, καὶ ἂμα ἥρχετο λέγειν τὰς
27 ἀπορίας. Ὁ μέντοι Ξενοφῶν μεταξὺ ὑπολαβῶν ἔλεξεν ὡδε· ὁ
θαυμασιώτατε ἄνθρωπε, σύγε οὐδὲ ὁρῶν γιγνώσκεις οὐδὲ
ἀκούων μέμνησαι. Ἐν ταῦτῷ γε μέντοι ἥσθα τούτοις ὅτε βασι-
λεύσ, ἐπεὶ Κῦρος ἀπέθανε, μέγα φρονήσας ἐπὶ τούτῳ πέμπων
28 ἐκέλευε παραδιδόναι τὰ ὅπλα. Ἐπεὶ δὲ ἡμεῖς οὐ παραδόντες,
ἄλλ' ἔξοπλισάμενοι ἐλθόντες παρεσκηνήσαμεν αὐτῷ, τί οὐκ
ἐποίησε πρέσβεις πέμπων καὶ σπονδὰς αἰτῶν καὶ παρέχων τὰ
29 ἐπιτήδεια, ἔστε σπονδῶν ἔτυχεν; Ἐπεὶ δ' αὖ οἱ στρατηγοὶ καὶ
λοχαγοί, ὥσπερ δὴ σὺ κελεύεις, εἰς λόγους αὐτοῖς ἄνευ ὅπλων
ἡλθον πιστεύσαντες ταῖς σπονδαῖς, οὐ νῦν ἐκεῖνοι παιόμενοι,
κεντούμενοι, ὑδροιζόμενοι οὐδὲ ἀποθανεῖν οἱ τλήμονες δύνανται,
καὶ μάλ' οἷμαι ἐρῶντες τούτους; ἀ σὺ πάντα εἰδὼς τοὺς μὲν ἀμύ-
νασθαι κελεύοντας φλυαρεῖν φῆς, πείθειν δὲ πάλιν κελεύεις ἴον-

θεῶν, εἶναι γενναιότερες ἀπό τίς δικές τους. Αὐτοί εἶναι ἄνθρωποι πού πληγώνονται καὶ σκοτώνονται εὐκολότερα ἀπό μᾶς, φτάνει νά μᾶς δώσουν οἱ θεοί τή νίκη, ὅπως καὶ πρωτύτερα. Μά 24
ἴσως καὶ ἄλλοι σκέφτονται τά ἵδια πράγματα. Γιά ὄνομα τῶν θεῶν, νά μήν περιμένουμε νά ἔρθουν ἄλλοι νά μᾶς παρακινοῦν σέ ἔνδοξες πράξεις, παρά ν' ἀρχίσουμε μεῖς νά προτρέπουμε καὶ τούς ἄλλους στά πολεμικά κατορθώματα. Νά φανεῖτε σεῖς πιό γενναιίδι ἀπό τούς λοχαγούς, καὶ ἀπό τούς στρατηγούς πιό ἴκανοι γι' αὐτό τό ἀξίωμα. "Οσο γιά μένα, ἀν ἐσεῖς θέλετε ν' ἀναλάβετε 25
αὐτή τήν ἔξοδην, είμαι ἀποφασιμένος νά σᾶς ἀκολουθήσω· ἀν ὅμως δούζετε ἐμένα γιά ἀρχηγό, καθόλου δέ θά προφασιστῶ τήν ἡλικία, ἄλλα ἀντίθετα νομίζω πώς οἱ δυνάμεις μου εἶναι ἀκμαῖες, γιά ν' ἀποκρούσω ἀπό τόν ἑαυτό μου τά κακά».

26 - 31

Ἐνας ἔνος διαφωνεῖ.

Ἐκεῖνος αὐτά εἶπε· κι οἱ λοχαγοί συμφώνησαν ὅλοι νά πάρει 26
αὐτός τήν ἀρχηγία, ἐκτός ἀπό κάποιον Ἀπολλωνίδη, πού μι-
λοῦσε στό δοιωτικό γλωσσικό ἰδίωμα. Αὐτός εἶπε πώς λέει ἀνο-
ησίες ὅποιος ὑποστηρίζει πώς εἶναι δυνατό ἀλλιώτικα νά σωθεῖ
παρά ἀφοῦ πείσει, ἀν μπορεῖ, τό βασιλιά. Κι ἀρχισε ταυτόχρονα
ν' ἀναφέρει τίς δυσκολίες πού ὑπάρχουν. "Ο Ξενοφῶν ὅμως τόν
διέκοψε κι εἶπε τοῦτα δῶ: «Πόσο παράξενος ἄνθρωπος εἶσαι!
Βλέπεις, ἄλλα δέν καταλαβαίνεις, κι ἀκοῦς, μά δέ θυμᾶσαι. Στό
ἴδιο μέρος ὅμως δρισκόσουν μέ τούτους, δταν δ' βασιλιάς, τότε
πού σκοτώθηκε δ' Κύρος, τό πῆρε ἀπάνω του κι ἔστειλε καὶ μᾶς
πρόσταξε νά παραδώσουμε τά ὅπλα. Κι δταν ἐμεῖς δέν τά παρα- 28
δώσαμε, ἄλλα δπλιστήκαμε καὶ πήγαμε καὶ στρατοπεδέψαμε
κοντά του, τότε ἔκανε τά πάντα στέλνοντας ἀπεσταλμένους καὶ
ξητώντας νά γίνουν συνθῆκες, καὶ προσφέροντάς μας τρόφιμα,
ώσπου πέτυχε τήν εἰρήνη. "Οταν πάλι οἱ στρατηγοί καὶ οἱ λοχα- 29.
γοί, ἔχοντας ἐμπιστοσύνη στίς συνθῆκες πήγαν ἀοπλοί νά συζη-
τήσουν μέ τούς ἔχθρούς, ὅπως συμβουλεύεις τώρα κι ἐσύ νά κά-
νουμε, ποιό ἥταν τό ἀποτέλεσμα; Παρ' ὅλο πού τούς χτυποῦν,
τούς βασανίζουν, τούς ἔξευτελίζουν, δέν μποροῦν οἱ δύστυχοι
οὔτε νά πεθάνουν, ἀν καὶ μοῦ φαίνεται πολύ τό ἐπιθυμοῦν. "Ολα
αὐτά ἐσύ τά ξέρεις καὶ ὅμως ὑποστηρίζεις πώς λένε ἀνοησίες
ἐκεῖνοι πού συμβουλεύουν νά ὑπερασπίσουμε τούς ἔαυτούς μας,
καὶ προτείνεις νά πάμε καὶ νά προσπαθήσουμε πάλι νά πείσουμε

30 τας; Ἐμοί, ὃ ἄνδρες, δοκεῖ τὸν ἄνθρωπον τοῦτον μήτε προσίεσθαι εἰς ταύτην αὐτοῖς ἀφελομένους τε τὴν λοχαγίαν σκεύη ἀναθέντας ὡς τοιούτῳ χρῆσθαι. Οὗτος γὰρ καὶ τὴν πατρίδα καταισχύνει καὶ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα, ὅτι Ἐλλην ὁν τοιοῦτός 31 ἐστιν. Ἐντεῦθεν ὑπολαβὼν Ἀγασίας Στυμφάλιος εἶπεν· ἀλλὰ τούτῳ γε οὔτε τῆς Βοιωτίας προσήκει οὐδὲν οὔτε τῆς Ἑλλάδος παντάπασιν, ἐπεὶ ἐγὼ αὐτὸν εἶδον ὥσπερ Λυδὸν ἀμφότερα, τὰ 32 ὅτα τετρυπημένον. Καὶ εἶχεν οὕτως. Τοῦτον μὲν οὖν ἀπῆλασαν.

Οἱ δὲ ἄλλοι παρὰ τὰς τάξεις ιόντες ὅπου μὲν στρατηγὸς σῶος εἴη τὸν στρατηγὸν παρεκάλοντα, ὅπόθεν δὲ οἴχοιτο τὸν 33 ὑποστράτηγον, ὅπου δ' αὖ λοχαγὸς σῶος εἴη τὸν λοχαγόν. Ἐπεὶ δὲ πάντες συνῆλθον, εἰς τὸ πρόσθεν τῶν δπλων ἐκαθέζοντο· καὶ ἐγένοντο οἱ συνελθόντες στρατηγοὶ καὶ λοχαγοὶ ἀμφὶ τοὺς ἐκα- 34 τόν. Ὁτε δὲ ταῦτα ἦν, σχεδὸν μέσαι ήσαν νύκτες. Ἐνταῦθα Ἱερώνυμος Ἡλεῖος πρεσβύτατος ὁν τῶν Προξένου λοχαγῶν ἥρ- χετο λέγειν ὡδε· ἡμῖν, ὃ ἄνδρες στρατηγοὶ καὶ λοχαγοί, δρῶσι τὰ παρόντα ἔδοξε καὶ αὐτοῖς συνελθεῖν καὶ ὑμᾶς παρακαλέσαι, δπως βούλευσαίμεθα εἴ τι δυναίμεθα ἀγαθόν. Λέξον δ', ἔφη, καὶ νῦν, ὃ Ξενοφῶν, ἀπερ καὶ πρὸς ἡμᾶς.

35 Ἐκ τούτου λέγει τάδε Ξενοφῶν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν δὴ πάντες ἐπιστάμεθα ὅτι βασιλεὺς καὶ Τισσαφέρνης οὓς μὲν ἐδυνήθησαν συνειλήφασιν ἡμῶν, τοῖς δ' ἄλλοις δῆλον ὅτι ἐπιδυνλεύοντιν, ὡς ἦν δύνωνται ἀπολέσωσιν. Ἡμῖν δέ γε οἷμαι πάντα ποιητέα ὡς μῆποτε ἐπὶ τοῖς βαρδάροις γενώμεθα, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκεῖνοι ἐφ' 36 ἡμῖν. Εὖ τοίνυν ἐπίστασθε ὅτι ὑμεῖς τοσοῦτοι ὅσοι νῦν συνεληλύθατε, μέγιστον ἔχετε καιρόν. Οἱ γὰρ στρατιῶται οὗτοι πάντες πρὸς ὑμᾶς βλέποντι, καν μὲν ὑμᾶς δρῶσιν ἀθύμους, πάντες κακοὶ ἔσονται, ἦν δὲ ὑμεῖς αὐτοί τε παρασκευαζόμενοὶ φανεροὶ ἦτε ἐπὶ τοὺς πολεμίους καὶ τοὺς ἄλλους παρακαλῆτε, εὖ

τό βασιλιά; Ἐγώ, φίλοι μου, ἔχω τή γνώμη πώς δέν πρέπει νά 30
ἀφήνουμε τόν ἀνθρωπό τούτο νά ἔρχεται κοντά μας, παρά νά τού
ἀφαιρέσουμε τό ἀξίωμα τοῦ λοχαγοῦ, νά τόν φορτώσουμε μέ
ἀποσκευές καί νά τόν χρησιμοποιούμε γιά φορτηγό ζῶο. Γιατί
αὐτός καί τήν ἰδιαίτερη πατρίδα του ντροπιάζει καί δλόκληρη
τήν Ἑλλάδα, ἀφοῦ εἶναι δειλός, ἐνῶ εἶναι "Ἑλληνας". Τότε πήρε 31
τό λόγο δ Ἀγασίας δ Στυμφάλιος καί εἶπε: «Μά τούτος οὔτε μέ
τή Βοιωτία ἔχει καμιά σχέση οὔτε γενικότερα μέ τήν Ἑλλάδα,
γιατί ἐγώ πρόσεξα πώς ἔχει τούπια καί τά δυό του αὐτιά, σάν
Λυδός». Καί ἦτοι ἦταν. Αὐτόν, λοιπόν, τόν ἔδιωξαν. Οἱ ὅλοι πή- 32 ³²⁻³⁴
γαιναν στά τάγματα καί ὅπου ὑπῆρχε ζωντανός στρατηγός τόν
προσκαλοῦσαν, ἀπ' ὅπου ἐλειπτε φώναζαν τόν ὑποστράτηγο, καί
ὅπου δρισκόταν ζωντανός λοχαγός καλοῦσαν αὐτόν. "Οταν συγ- 33
κεντρώθηκαν ὅλοι, κάθισαν στό μπροστινό μέρος τοῦ στρατοπέ-
δουν. Οἱ στρατηγοί καί οἱ λοχαγοί πού μαζεύτηκαν ἦταν πάνω
κάτω ἑκατό. Καί θά ἦταν σχεδόν μεσάνυχτα ὅταν γίνονταν αὐτά.
Τότε ἄρχισε νά μιλάει δ Ἱερώνυμος ἀπό τήν Ἡλιδα, πού ἦταν δ 34
πιό ἡλικιωμένος ἀπό τούς λοχαγούς τοῦ Προξένου, κι εἶπε αὐτά
ἔδω: «Ἐμεῖς, στρατηγοί καί λοχαγοί, βλέποντας τήν τωρινή
κατάσταση, κρίναμε σωστό νά συγκεντρωθοῦμε καί νά προσκα-
λέσουμε κι ἐσάς, γιά νά συζητήσουμε καί νά πάρουμε, ἀν μπορέ-
σουμε, μιά καλή ἀπόφαση. Πέξ καί τώρα, πρόσθεσε, ἐκεῖνα πού
εἶπες καί σ' ἐμᾶς, Ξενοφώντα».

Τότε δ Ἑενοφῶν εἶπε τοῦτα δῶ: «Αὐτά δέδαια τά ἔρχονται 35
ὅλοι, πώς δηλαδή δ βασιλιάς κι δ Τισσαφέροντος ἔχουν πιάσει
ὅσους μπόρεσαν ἀπό μᾶς, κι εἶναι φανερό πώς ἔχουν κακά σχέ-
δια γιά τούς ἄλλους, ὥστε νά μᾶς ἔξοντώσουν, ἀν τά καταφέ-
ρονται. Γι' αὐτό νομίζω πώς πρέπει νά κάνουμε τό καθετί, γιά νά
μήν πέσουμε ποτέ στά χέρια τῶν βαρδάρων, παρά ἐκεῖνοι νά πέ-
σουν στά δικά μας. Νά ἔρχετε λοιπόν καλά ὅτι ἐσείς πού εἶστε τό- 36
σοι, ὅσοι τώρα δρίσκεστε συγκεντρωμένοι, ἔχετε μιά ἔξαιρετι-
κή εὐκαιρία. "Ολοι δηλαδή αὐτοί οἱ στρατιῶτες ἔχουν στραμμένα
τά μάτια τους σέ σᾶς. Καί ἀν σᾶς βλέπουν στενοχωρημένους, ὅλοι
θά φοδούνται ἐνῶ, ἀν εἶναι φανερό πώς ἐτοιμάζεστε νά βαδίσετε
καταπάνω στούς ἔχθρούς καί πώς παρακινεῖτε καί τούς ἄλλους,
νά ἔρχετε καλά πώς θά σᾶς ἀκολουθήσουν καί θά προσπαθήσουν

³⁵⁻⁴⁴
Δεύτερη ὁμι-
λία τοῦ Ξενο-
φώντα.

- 37 ἵστε ὅτι ἔψονται ὑμῖν καὶ πειράσονται μιμεῖσθαι. Ἰσως δέ τοι καὶ δίκαιον ἐστιν ὑμᾶς διαφέρειν τι τούτων. Ὅμεις γάρ ἐστε στρατηγοί, ὑμεῖς ταξίαρχοι καὶ λοχαγοί· καὶ ὅτε εἰρήνη ἦν ὑμεῖς καὶ χρήμασι καὶ τιμαῖς τούτων ἐπλεονεκτεῖτε· καὶ νῦν τοίνυν ἐπεὶ πόλεμός ἐστιν ἀξιοῦν δεῖ ὑμᾶς αὐτὸὺς ἀμείνοντες τε τοῦ πλήθους εἶναι καὶ προδοουλεύειν τούτων καὶ προπονεῖν, ἦν που δέη.
- 38 Καὶ νῦν πρῶτον μὲν οἴομαι ἂν ὑμᾶς μέγα ὠφελῆσαι τὸ στράτευμα, εἰ ἐπιμεληθείητε ὅπως ἀντὶ τῶν ἀπολωλότων ὡς τάχιστα στρατηγοὶ καὶ λοχαγοὶ ἀντικατασταθῶσιν. Ἀνεν γὰρ ἀρχόντων οὐδὲν ἂν οὔτε καλὸν οὔτε ἀγαθὸν γένοιτο ὡς μὲν συνελόντι εἰπεῖν οὐδαμοῦ, ἐν δὲ δὴ τοῖς πολεμικοῖς παντάπασιν. Ἡ μὲν γὰρ εὐταξία σφέσειν δοκεῖ, ἡ δὲ ἀταξία πολλοὺς ἥδη ἀπολώλεκεν.
- 39 Ἐπειδὰν δὲ καταστήσησθε τοὺς ἀρχοντας δσονς δεῖ, ἦν καὶ τοὺς ἄλλους στρατιώτας συλλέγητε καὶ παραθαρρύνητε, οἷμαι 40 ἂν ὑμᾶς πάννυ ἐν καιρῷ ποιῆσαι. Νῦν γὰρ ἵσως καὶ ὑμεῖς αἰσθάνεσθε ὃς ἀθύμως μὲν ἥλθον ἐπὶ τὰ ὅπλα, ἀθύμως δὲ πρὸς τὰς φυλακάς· ὥστε οὕτω γ' ἐχόντων οὐκ οἶδα δι τι ἀν τις χρήσαιτο 41 αὐτοῖς εἴτε νυκτὸς δέοι εἴτε καὶ ἡμέρας. Ἡν δέ τις αὐτῶν τρέψῃ τὰς γνώμας, ὡς μὴ τοῦτο μόνον ἐννοῶνται τί πείσονται ἀλλὰ καὶ 42 τί ποιήσουσι, πολὺ εὐθυμότεροι ἔσονται. Ἐπίστασθε γὰρ δὴ ὅτι οὕτε πλῆθος ἐστιν οὕτε ἴσχὺς ἡ ἐν τῷ πολέμῳ τὰς νίκας ποιοῦσα, ἀλλ' ὅπότεροι ἂν σὺν τοῖς θεοῖς ταῖς ψυχαῖς ἐρρωμενέστεροι 43 ἰωσιν ἐπὶ τοὺς πολεμίους, τούτους ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οἱ ἀντίοι οὐ δέχονται. Ἐντεθύμημαι δ' ἔγωγε, ὡς ἄνδρες, καὶ τοῦτο ὅτι ὅποσοι μὲν μαστεύουσι ζῆν ἐκ παντὸς τρόπου ἐν τοῖς πολεμικοῖς, οὗτοι κακῶς τε καὶ αἰσχρῶς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀποθνήσκοντιν, ὅπόσοι δὲ τὸν μὲν θάνατον ἐγνώκασι πᾶσι κοινὸν εἶναι καὶ ἀναγκαῖον ἀνθρώποις, περὶ δὲ τοῦ καλῶς ἀποθνήσκειν ἀγωνίζονται, τούτους ὁρῶ μᾶλλον πως εἰς τὸ γῆρας ἀφικνουμένους

νά σᾶς μιμηθοῦν. Ἰσως μάλιστα εἶναι σωστό νά τούς ξεπερνάτε 37 στό θάρρος. Γιατί ἐσεῖς εἶστε στρατηγοί, ἐσεῖς ταξίαρχοι καί λοχαγοί. Καί ὅταν ἤταν εἰρήνη, καί μισθούς καί τιμές εἶχατε περισσότερα ἀπ' αὐτούς. Καί τώρα λοιπόν πού εἶναι πόλεμος, πρέπει νά τό θεωρεῖτε χρέος σας νά εἶστε ἀνώτεροι ἀπό τούς στρατιῶτες καί νά σκέφτεστε γιά τό καλό τους καί νά κοπιάζετε γιά χάρη τους, δόποτε παρουσιάζεται ἀνάγκη. Στήν τωρινή περίσταση ἔχω 38 τή γνώμη πώς θά μπορούσατε νά προσφέρετε μεγάλη ἐξυπηρέτηση στό στρατό, ἀν φροντίζατε, δοσο γίνεται πιό γρήγορα, νά δοιστοῦν στρατηγοί καί λοχαγοί στή θέση ἐκείνων πού χάθηκαν. Γιατί χωρίς ἀρχηγούς δέν μπορεῖ νά γίνει τίποτε τό σωστό ἡ τό ώφελιμο, γενικά, δέδαια, σέ καμιά περίπτωση, ἀποκλείεται ὅμως πέρα γιά πέρα σέ πολεμικές περιόδους. Καί τοῦτο, ἐπειδή πιστεύομε πώς ἡ πειθαρχία σώζει, ἐνῶ ἡ ἔλλειψή της ἔχει ὁδηγήσει πολλούς ὡς τώρα στήν καταστροφή. Μόλις δρίσετε τούς ἀπαραί- 39 τητους ἀρχηγούς, νομίζω πώς θά ἐνεργήσετε σέ πολύ κατάλληλη στιγμή, ἀν συγκεντρώσετε καί τούς ἄλλους στρατιῶτες, γιά νά τούς δώσετε θάρρος. Γιατί τώρα κι ἐσεῖς, πιστεύω, καταλαβαί- 40 νετε πώς ἥρθαν στό στρατόπεδο πολύ ἀνόρεχτα, χωρίς διάθεση πῆγαν νά φυλάξουν καί σκοποί. Ἐτσι σέ τέτοια κατάσταση πού δρίσκονται, δέν ξέρω ἀν θά μπορούσε κανείς νά τούς χρησιμοποιήσει νύχτα ἡ μέρα, σέ ὥρα ἀνάγκης. Ἀν δωμας κάποιος τούς 41 ἀλλάξει ἰδέες καί τούς κάμει νά σκέφτονται ὅχι μονάχα τί ὑπάρχει, κει κίνδυνος νά πάθουν, ἀλλά καί τί μποροῦν νά κάμουν, τότε θά ἀποκτήσουν πολύ μεγαλύτερη διάθεση. Ξέρετε, δέδαια, πώς τή 42 νίκη στόν πόλεμο δέν τή δίνει ούτε ὁ ἀριθμός τῶν στρατιωτῶν ούτε ἡ δύναμη, παρά ὅποιοι μέ τή βοήθεια τῶν θεῶν βαδίζουν ἐνάντια στούς ἐχθρούς μέ πιό θαρραλέες ψυχές· τήν ἐπίθεση αὐτῶν συνήθως δέν μποροῦν ν' ἀντέξουν οἱ ἀντίπαλοι. Καί ἐγώ 43 τουλάχιστο, φίλοι μου, ἔχω ὑπόψη μου πώς ὅσοι ἀγωνίζονται νά σώσουν τή ζωή τους μέ κάθε τρόπο στούς πολέμους, αὐτοί πολύ συχνά πεθαίνουν ἄνανδρα καί ἄδοξα. Ἀντίθετα, ὅσοι καταλαβαίνουν πώς ὁ θάνατος εἶναι κοινός καί ἀναπότρεπτος γιά διλούς τούς ἀνθρώπους καί ἀγωνίζονται νά δροῦν ἔνα δοξασμένο θάνατο, βλέπω πώς αὐτοί συνηθέστερα φτάνουν στά γεράματα καί

44 καὶ ἔως ἂν ζῶσιν εὐδαιμονέστερον διάγοντας. Ἐντούτης τε ἡ πόλις
νῦν καταμαθόντας, ἐν τοιούτῳ γὰρ καιρῷ ἐσμεν, αὐτούς τε ἄν-
45 δρας ἀγαθοὺς εἶναι καὶ τοὺς ἄλλους παρακαλεῖν. Ὁ μὲν ταῦτα
εἰπὼν ἐπαύσατο.

Μετὰ δὲ τοῦτον εἶπε Χειρίσοφος· ἀλλὰ πρόσθεν μέν, ὃ Ξε-
νοφῶν, τοσοῦτον μόνον σε ἐγίγνωσκον ὅσον ἥκονον Ἀθηναῖον
εἶναι, νῦν δὲ καὶ ἐπαινῶ σε ἐφ' οἷς λέγεις τε καὶ πράττεις καὶ
βούλοιμην ἂν ὅτι πλείστους εἶναι τοιούτους· κοινὸν γὰρ ἂν εἴη
46 τὸ ἀγαθόν. Καὶ νῦν, ἔφη, μὴ μέλλωμεν, ὃ ἄνδρες, ἀλλ' ἀπελθόν-
τες ἥδη αἰρεῖσθε οἱ δεόμενοι ἄρχοντας, καὶ ἐλόμενοι ἥκετε εἰς
τὸ μέσον τοῦ στρατοπέδου καὶ τοὺς αἰρεθέντας ἄγετε· ἔπειτ'
47 ἐκεῖ συγκαλοῦμεν τοὺς ἄλλους στρατιώτας. Παρέστω δ' ἡμῖν,
ἔφη, καὶ Τολμίδης ὁ κῆρος. Καὶ ἅμα ταῦτ' εἰπὼν ἀνέστη, ὡς μὴ
μέλλοιτο ἀλλὰ περαιώνοι τὰ δέοντα. Ἐκ τούτου ἥρεθησαν ἀρ-
χοντες ἀντὶ μὲν Κλεάρχου Τιμασίων Δαρδανεύς, ἀντὶ δὲ Σωκρά-
τους Ξανθικλῆς Ἀχαιός, ἀντὶ δὲ Ἀγίου Κλεάνωρ Ἀρκάς, ἀντὶ
δὲ Μένωνος Φιλήσιος Ἀχαιός, ἀντὶ δὲ Προξένου Ξενοφῶν
Ἀθηναῖος.

- ΚΕΦ. 2**
- 1 Ἐπεὶ δὲ ἥρηντο, ἡμέρᾳ τε σχεδὸν ὑπέφαινε καὶ εἰς τὸ μέσον
ἥκον οἱ ἄρχοντες, καὶ ἔδοξεν αὐτοῖς προφυλακὰς καταστήσαν-
τας συγκαλεῖν τοὺς στρατιώτας. Ἐπεὶ δὲ καὶ οἱ ἄλλοι στρατι-
ῶται συνῆλθον, ἀνέστη πρῶτος μὲν Χειρίσοφος ὁ Λακεδαιμό-
νιος καὶ ἔλεξεν ὡδε· Ἀνδρες στρατιῶται, χαλεπὰ μὲν τὰ παρόν-
τα, ὅπότε ἀνδρῶν στρατηγῶν τοιούτων στερόμεθα καὶ λοχαγῶν
καὶ στρατιωτῶν, πρὸς δ' ἔτι καὶ οἱ ἀμφὶ Ἀριαῖον οἱ πρόσθεν
3 σύμμαχοι ὄντες προδεδώκασιν ἡμᾶς· ὅμως δὲ δεῖ ἐκ τῶν παρόν-

πώς δσο ζοῦν περνοῦν πιό εύτυχισμένη ζωή. Αύτά πρέπει τώρα 44 κι ἐμεῖς νά τά βάλουμε καλά στό μυαλό μας, γιατί δρισκόμαστε σέ τέτοια κρίσιμη περίσταση, καί νά φανοῦμε κι οι Ἰδιοι παλικάρια καί τούς ἄλλους νά παρακινήσουμε. Αύτά είπε ό Ξενοφῶν 45 ι καί σταμάτησε. «Τοτεό' ἀπ' αὐτόν ό Χειρίσοφος είπε: «Πρωτύτε- 45 ορα, Ξενοφώντα, δέν ἥξερα γιά σένα παρά μονάχα αὐτό πού ἀκούα, δηλαδή πώς είσαι Ἀθηναῖος. Τώρα ὅμως σέ ἐπαινῷ γιά τά λόγια σου καί τίς πράξεις σου καί θά ἥθελα νά ὑπάρχουν, δσο γίνεται, πιό πολλοί σάν καί σένα. Γιατί αὐτό θά ἔταν καλό γιά δλους. Καί τώρα, φίλοι μου, πρόσθεσε, ἃς μήν καθυστεροῦμε, 46 παρά πηγαίνετε νά ἐκλέξετε ἀρχηγούς, δσοι χρειάζεστε.» Υστερα ἀπό τήν ἐκλογή, ἐλάτε στή μέση τοῦ στρατοπέδου, φέροντας καί τούς ἐκλεγμένους, καί κατόπι θά συγκεντρώσουμε ἐκεὶ τούς ἄλλους στρατιώτες. Νά δρίσκεται ὅμως κοντά μας καί ό Τολμίδης ὁ κῆρυκας». Μόλις τά είπε αὐτά, σηκώθηκε, γιά νά μή δραδύνουν, 47 ἀλλά νά τελειώνουν δσα ἐπρεπε νά γίνουν. Τότε διάλεξαν ἀρχηγούς στή θέση τοῦ Κλέαρχου τόν Τιμασίωνα ἀπό τή Δάρδανο, στή θέση τοῦ Σωκράτη τόν Ξανθικλῆ τόν Ἀχαιό, στή θέση τοῦ Ἀγία τόν Κλεάνορα τόν Ἀρκάδα, στή θέση τοῦ Μένωνα τό Φιλήσιο τόν Ἀχαιό καί στή θέση τοῦ Πρόξενου τόν Ξενοφώντα τόν Ἀθηναῖο.

45-47
Ἐκλογὴ νέων
στρατηγῶν

ΤΟ ΣΤΡΑΤΕΥΜΑ ΑΚΟΥΕΙ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΤΩΝ ΑΡΧΗΓΩΝ ΚΑΙ ΕΓΚΡΙΝΕΙ ΤΙΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΞΕΝΟΦΩΝΤΑ

«Οταν είχε γίνει ἡ ἐκλογή, τήν ὥρα πού ἀρχιζε σχεδόν νά 1 ξημερώνει, ἔφτασαν οι ἀρχηγοί στή μέση τοῦ στρατοπέδου καί ἀποφάσισαν νά τοποθετήσουν προφυλακές καί νά συγκεντρώσουν τούς στρατιώτες. Μόλις μαζεύτηκαν οι στρατιώτες, σηκώθηκε πρῶτος δ Χειρίσοφος δ Λακεδαιμόνιος καί είπε αὐτά ἔδω: «Στρατιώτες, οι τωρινές στιγμές είναι δύσκολες, ἀφοῦ στερηθή- 2 καμε τέτοιους στρατηγούς καί λοχαγούς καί στρατιώτες. Ἀκόμα καί δ Ἀριαῖος μέ τό στρατό του μᾶς ἔχουν προδώσει, αὐτοί πού ἔταν πρωτύτερα σύμμαχοι μας. Πρέπει ὅμως μέσα στίς συνθήκες 3 πού δρισκόμαστε νά φανοῦμε γενναῖοι ἄντρες καί νά μή φοβηθοῦμε, ἀλλά νά προσπαθήσουμε νά γλυτώσουμε, ἂν μποροῦμε,

ΚΕΦ. 2

1-3

Ὀμιλία τοῦ
Χειρίσσοφον
στό στρατό.

των ἄνδρας ἀγαθοὺς τελέθειν καὶ μὴ ὑφίεσθαι, ἀλλὰ πειρᾶσθαι
 ὅπως ἦν μὲν δυνάμεθα καλῶς νικῶντες σωζόμεθα· εἰ δὲ μή,
 ἀλλὰ καλῶς γε ἀποθήσκωμεν, ὑποχείριοι δὲ μηδέποτε γενώ-
 μεθα ζῶντες τοῖς πολεμίοις. Οὕμαι γὰρ ἀν ἡμᾶς τοιαῦτα παθεῖν
 4 οἴα τοὺς ἔχθροὺς οἱ θεοὶ ποιήσειαν. Ἐπὶ τούτῳ Κλεάνωρ ὁ Ὁρ-
 χομένιος ἀνέστη καὶ ἔλεξεν ὥδε· ἀλλ' ὁρᾶτε μέν, ὃ ἄνδρες, τὴν
 βασιλέως ἐπιορκίαν καὶ ἀσέβειαν, ὁρᾶτε δὲ τὴν Τισσαφέρονος
 ἀπιστίαν, ὅστις λέγων ὡς γείτων τε εἴη τῆς Ἑλλάδος καὶ περὶ
 πλείστου ἀν ποιήσαιτο σῶσαι ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τούτοις αὐτὸς ὁμό-
 σας ἡμῖν, αὐτὸς δεξιὰς δούς, αὐτὸς ἔξαπατήσας συνέλαβε τὸν
 στρατηγούς, καὶ οὐδὲ Διὰ ξένιον ἥδεσθη, ἀλλὰ Κλεάρχῳ καὶ
 ὁμοτράπεζος γενόμενος αὐτοῖς τούτοις ἔξαπατήσας τοὺς ἄνδρας
 5 ἀπολώλεκεν. Ἀριαῖος δέ, δον ἡμεῖς ἥθελομεν βασιλέα καθιστά-
 ναι, καὶ ἐδώκαμεν καὶ ἐλάβομεν πιστὰ μὴ προδώσειν ἀλλήλους,
 καὶ οὗτος οὕτε τοὺς θεοὺς δείσας οὕτε Κῦρον τεθνηκότα αἰδε-
 σθείσ, τιμώμενος μάλιστα ὑπὸ Κύρου ζῶντος, νῦν πρὸς τοὺς
 ἐκείνουν ἔχθρούς ἀποστὰς ἡμᾶς τοὺς Κύρου φίλους κακῶς
 6 ποιεῖν πειρᾶται. Ἀλλὰ τούτους μὲν οἱ θεοὶ ἀποτείσαιντο· ἡμᾶς
 δὲ δεῖ ταῦτα ὁρῶντας μήποτε ἔξαπατηθῆναι ἔτι ὑπὸ τούτων,
 ἀλλὰ μαχομένους ὡς ἀν δυνάμεθα κράτιστα τοῦτο ὅτι ἀν δοκῆ-
 τοῖς θεοῖς πάσχειν.

7   'Ἐκ τούτου Ξενοφῶν ἀνίσταται ἐσταλμένος ἐπὶ πόλεμον ὡς
 ἐδύνατο κάλλιστα, νομίζων, εἴτε νίκην διδοῖεν οἱ θεοί, τὸν κάλ-
 λιστον κόσμον τῷ νικᾶν πρέπειν, εἴτε τελευτῶν δέοι, δρῶς ἔχειν
 τῶν καλλίστων ἑαυτὸν ἀξιώσαντα ἐν τούτοις τῆς τελευτῆς τυγ-
 χάνειν· τοῦ λόγου δὴ ἥρχετο ὥδε· τὴν μὲν τῶν βαρδάρων ἐπι-
 ορκίαν τε καὶ ἀπιστίαν λέγει μὲν Κλεάνωρ, ἐπίστασθε δὲ καὶ
 ὑμεῖς, οἵμαι. Εἰ μὲν οὖν δουλόμεθα πάλιν αὐτοῖς διὰ φιλίας
 ἰέναι, ἀνάγκη ἡμᾶς πολλὴν ἀθυμίαν ἔχειν, ὁρῶντας καὶ τοὺς

μέ μιά νίκη πού θά μᾶς δώσει τιμή. Ἀλλιώτικα, νά πεθάνουμε τουλάχιστο δοξασμένοι, καί νά μήν πέσουμε ποτέ ζωντανοί στά χέρια τῶν ἔχθρων. Γιατί νομίζω πώς τότε θά παθαίναμε τέτοιες συμφορές, πού μακάρι νά τίς ἔστελναν οἱ θεοί στούς ἔχθρούς μας».

“Υστερό” ἀπ’ αὐτόν σηκώθηκε δὲ Κλεάνωρ δὲ Ὁρχομένιος καί μῆλησε ἔτσι: «Βλέπετε, στρατιώτες, τούς ψεύτικους δρους καί τήν ἀσέβεια τοῦ βασιλιά. Βλέπετε καί τήν ἀπιστία τοῦ Τισσαφέροντος· τοῦτος μᾶς ἐλεγε πώς ἡ χώρα του εἶναι γειτονική μέ τήν Ἑλλάδα καί γ’ αὐτό θά φρόντιζε πάρα πολύ νά μᾶς σώσει, κι ὑστερα μᾶς δρκίστηκε δὲ ἕδιος, δίνοντάς μας τό δεξί του χέρι. Μά δὲ ἕδιος μέ ἀπάτη ἐπιασε τούς στρατηγούς καί δέ σεβάστηκε τό Δία πού προστατεύει τούς ξένους, παρά ἀφοῦ ἔφαγε πρῶτα σ’ ἔνα τραπέζι μέ τόν Κλέαρχο, υστερα μέ πανουργίες ἔξαπάτησε τούς ἄντρες καί τούς σκότωσε. Κι δέ Ἀριαῖος, πού ἐμεῖς θέλαμε νά τόν κάμουμε βασιλιά, καί μέ δρους ἐγγυηθήκαμε πώς δέ θά προδώσει δένας τόν ἄλλο, οὔτε τούς θεούς φοβήθηκε κι αὐτός οὔτε τόν πεθαμένο Κύρο σεβάστηκε, παρ’ ὅλο πού ἐκεῖνος τόν τιμοῦσε ὑπερδολικά, δσο δρισκόταν στή ζωή. Τώρα ἔψυγε ἀπό κοντά μας καί πήγε μέ τούς μεγαλύτερους ἔχθρούς τοῦ Κύρου, ἐνώ ἐμας, τούς φίλους του, ζητάει τρόπο νά μᾶς καταστρέψει. Μά αὐτούς μακάρι νά τούς τιμωρήσουν οἱ θεοί. Ἐμεῖς δμως πρέπει. ἀφοῦ τά δλέπομε αὐτά, νά μήν ἔγελαστούμε ποτέ πιά ἀπό αὐτούς, παρά νά πολεμήσουμε δσο μποροῦμε πιό παλικαρίσια καί νά πάθουμε ἐκεῖνο πού ἀρέσει στούς θεούς».

“Υστερα σηκώνεται δὲ Ξενοφῶν, δπλισμένος γιά μάχη, δσο μποροῦσε πιό δμορφα. Καί τοῦτο γιατί νόμιζε πώς, ἀν οἱ θεοί δώσουν τή νίκη, δ ὠραιότερος στολισμός ταιριάζει στό νικητή. “Αν πάλι χρειαζόταν νά πεθάνει, ἦταν δρθό νά θεωρήσει τόν ἐαυτό του πώς ἄξιζε νά στολιστεῖ ὠραιότατα καί νά δρει τό θάνατο μέσα σ’ αὐτόν τό στολισμό. “Αρχισε λοιπόν νά μιλάει ἔτσι: «Τούς ψεύτικους δρους τῶν βαρδάρων καί τήν ἀπιστία τους σᾶς τά ἔχει ἀναπτύξει δ Κλεάνωρ, νομίζω δμως πώς τά ξέρετε κι ἐσεῖς. “Αν λοιπόν ἐπιμένουμε νά ξανασυνεννοηθοῦμε φιλικά μαζί τους, σημαίνει δτι ἔχομε χάσει ἐντελῶς τό θάρρος μας, τή

4-6

‘Ομιλία τοῦ
Κλεάνορα.

7-32

‘Ομιλία τοῦ
Ξενοφόντα.

στρατηγούς, οἳ διὰ πίστεως αὐτοῖς ἔαυτοὺς ἐνεχείρισαν, οἵα πεπόνθασιν· εἰ μέντοι διανοούμεθα σὸν τοῖς ὅπλοις ὃν τε πεποιήκασι δίκην ἐπιθεῖναι αὐτοῖς καὶ τὸ λοιπὸν διὰ παντὸς πολέμου αὐτοῖς ἔναι, σὺν τοῖς θεοῖς πολλαὶ ἡμῖν καὶ καλαὶ ἐλπίδες εἰσὶ σωτηρίας.

9 Τοῦτο δὲ λέγοντος αὐτοῦ πτάρωνταί τις ἀκούσαντες δ' οἱ στρατιῶται πάντες μιᾶς δῷμῆς προσεκύνησαν τὸν θεόν, καὶ ὁ Ξενοφῶν εἶπε· δοκεῖ μοι, ὃ ἄνδρες, ἐπεὶ περὶ σωτηρίας ἡμῶν λεγόντων οἰωνὸς τοῦ Διὸς τοῦ σωτῆρος ἐφάνη, εὔξασθαι τῷ θεῷ τούτῳ θύσειν σωτήρια ὅπου ἂν πρώτον εἰς φιλίαν χώραν ἀφικώμεθα, συνεπεύξασθαι δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς θύσειν κατὰ δύναμιν. Καὶ ὅτῳ δοκεῖ ταῦτ', ἔφη, ἀνατεινάτῳ τὴν χεῖρα. Καὶ ἀνέτειναν ἄπαντες. Ἐκ τούτου ηὔξαντο καὶ ἐπαιάνισαν. Ἐπεὶ δὲ τὰ τῶν θεῶν καλῶς εἶχεν, ἥρχετο πάλιν ὃδε.

10 Ἐτύγχανον λέγων ὅτι πολλαὶ καὶ καλαὶ ἐλπίδες ἡμῖν εἴεν σωτηρίας. Πρώτον μὲν γὰρ ἡμεῖς μὲν ἐμπεδοῦμεν τοὺς τῶν θεῶν ὅρκους, οἵ δὲ πολέμοι ἐπιωρκήσαντες καὶ τὰς σπονδὰς παρὰ τοὺς ὅρκους λελύκασιν. Οὕτω δ' ἔχόντων εἰκὸς τοῖς μὲν πολεμίοις ἐναντίους εἶναι τὸν θεούς, ἡμῖν δὲ συμμάχους, οἵπερ ἴκανοί εἰσι καὶ τὸν μεγάλους ταχὺ μικροὺς ποιεῖν καὶ τὸν μικροὺς καὶ ἐν δεινοῖς ὥστι σύζειν εὐπετῶς, ὅταν βούλωνται. Ἐπειτα δὲ ἀναμνήσω γὰρ ὑμᾶς καὶ τὸν τῶν προγόνων τῶν ἡμετέρων κινδύνους, ἵνα εἰδῆτε ὡς ἀγαθοῖς τε ὑμῖν προσήκει εἶναι σφέζονταί τε σὺν τοῖς θεοῖς καὶ ἐκ πάνυ δεινῶν οἱ ἀγαθοί. Ἐλθόντων μὲν γὰρ Περσῶν καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς παμπληθεῖ στόλῳ ὡς ἀφανιούντων τὰς Ἀθήνας, ὑποστῆναι αὐτοὶ Ἀθηναῖοι τολμήσαντες ἐνίκησαν αὐτούς. Καὶ εὐξάμενοι τῇ Ἀρτέμιδι ὁπόσους κατακάνοιεν τῶν πολεμίων τοσαύτας χιμάρας καταθύσειν τῇ θεῷ, ἐπεὶ

στιγμή πού διέπομε τά ὅσα ἔπαθαν οἱ στρατηγοί μας, ὅταν τούς ἐμπιστεύτηκαν τόν ἑαυτό τους βασισμένοι στά λόγια τους. "Ἄν δῆμως ἔχουμε στό νοῦ μας μέ τά ὅπλα στά χέρια νά τούς τιμωρήσουμε γιά ὅσα μᾶς ἔχουν κάμει, καὶ ἀπό δῶ καὶ πέρα νά τούς πολεμοῦμε μέ κάθε τρόπο, τότε θά ἔχουμε πολλές καὶ βάσιμες ἐλπίδες νά σωθοῦμε, μέ τή δούθεια τῶν θεῶν". Τίν ὥρα πού τά ἔλεγε αὐτά, φταρνίζεται κάποιος. Οἱ στρατιώτες, μόλις ἀκουσαν τό φτάρνισμα, ὅλοι μέ τήν ἵδια διάθεση προσευχήθηκαν στό θεό, καὶ ὁ Ξενοφῶν εἶπε: «΄Αφοῦ τή στιγμή πού μιλούσαμε γιά τή σωτηρία μας, παρουσιάστηκε αὐτό τό καλό σημάδι, σταλμένο ἀπό τό Δία τό σωτήρα, νομίζω, στρατιώτες, πώς πρέπει νά τάξουμε σ' αὐτόν τό θεό πώς θά τοῦ προσφέρουμε θυσίες εὐχαριστήριες γιά τή διάσωσή μας, σέ δύοιαδήποτε φιλική χώρα πρωτοτάμε. Νά τάξουμε ἀκόμα πώς θά θυσιάσουμε καὶ στούς ἄλλους θεούς, ἀνάλογα μέ τίς δυνάμεις μας. "Οποιος συμφωνεῖ μ' αὐτά, εἶπε, νά σηκώσει τό χέρι". Όλοι σήκωσαν τά χέρια τους. "Υστερό" ἀπ' αὐτό προσευχήθηκαν κι ἔψαλαν τόν παιάνα. Καὶ ὅταν ἐκπληρώσανε τό χρέος τους πρός τούς θεούς, ὁ Ξενοφῶν ξανάρχισε τό λόγιο του καὶ μίλησε ἔτσι: «΄Ελεγα πρωτύτερα πώς 10 ἔχομε πολλές καὶ βάσιμες ἐλπίδες νά σωθοῦμε. Γιατί πρώτα πρώτα, ἐμεῖς φυλάμε τούς ὅρκους τῶν θεῶν, ἐνῶ οἱ ἔχθροι καὶ τούς ὅρκους ἔχουν πατήσει καὶ, ἀντίθετα πρός αὐτούς, ἔχουν παραβιάσει τίς συμφωνίες. Άφοῦ ἔτσι εἶναι τά πράγματα, οἱ θεοί φυσικά θά εἶναι ἔχθροι στούς ἀντίπαλούς μας καὶ σύμμαχοι δικοί μας. Αὐτοί ἔχουν τή δύναμη καὶ τούς μεγάλους νά τούς κάνουν γρήγορα μικρούς καὶ τούς μικρούς, ὅταν δρίσκονται σέ κρίσιμες στιγμές, νά τούς σώζουν εύκολα, φτάνει νά τό θέλουν. "Υστερα θά σᾶς θυμίσω καὶ τούς κινδύνους πού πέρα- 11 σαν οἱ πρόγονοί μας, γιά νά ξέρετε πώς σᾶς ταιριάζει νά εἴστε γενναῖοι καὶ πώς οἱ γενναῖοι σώζονται μέ τή δούθεια τῶν θεῶν καὶ ἀπό τρομερούς κινδύνους. "Οταν ἥρθαν δηλαδή οἱ Πέρσες κι ἐκεῖνοι πού τούς ἀκολουθούσαν μέ πάρα πολύ μεγάλο στρατό γιά νά καταστρέψουν τήν Ἀθήνα, μόνοι οἱ Ἀθηναῖοι τόλμησαν νά τούς ἀντισταθοῦν καὶ τούς νίκησαν. Εἶχαν τάξει τότε στή 12 θέα· Αρτέμιδα πώς ὅσους ἔχθρούς σκοτώσουν, τόσα χρονιάρικα γίδια θά τῆς θυσιάσουν. Έπειδή δῆμως δέν μποροῦσαν νά δροῦν

οὐκ εἰχον ἴκαν·^ς εὐρεῖν, ἔδοξεν αὐτοῖς κατ' ἐνιαυτὸν πεντακο-
13 σίας θύειν, καὶ ἔτι νῦν ἀποθύουσιν. Ὑπειτα δὲ Ξέρξης ὕστερον
ἀγείρας τὴν ἀναρίθμητον στρατιὰν ἥλθεν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, καὶ
τότε ἐνίκων οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι τοὺς τούτων προγόνους καὶ
κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ὡν ἔστι μὲν τεκμήρια ὅρᾶν τὰ
τρόπαια, μέγιστον δὲ μαρτύριον ἡ ἐλευθερία τῶν πόλεων ἐν αἷς
ὑμεῖς ἐγένεσθε καὶ ἐτράφητε· οὐδένα γὰρ ἄνθρωπον δεσπότην,
ἄλλα τοὺς θεοὺς προσκυνεῖτε. Τοιούτων μέν ἔστε προγόνων.

14 Οὐ μὲν δὴ τοῦτο γε ἐρῶ ὡς ὑμεῖς καταισχύνετε αὐτούς·
ἄλλ’ οὕπω πολλαὶ ἡμέραι ἀφ’ οὗ ἀντιταξάμενοι τούτοις τοῖς
ἐκείνων ἐκγόνοις πολλαπλασίους ὑμῶν αὐτῶν ἐνικᾶτε σὺν τοῖς
15 θεοῖς. Καὶ τότε μὲν δὴ περὶ τῆς Κύρου βασιλείας ἄνδρες ἦτε
ἀγαθοί· νῦν δ’ ὅπότε περὶ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας δὲ ἀγών ἐστι,
πολὺ δῆπον ὑμᾶς προσήκει καὶ ἀμείνονας καὶ προθυμοτέρους
16 εἶναι. Ἀλλὰ μὴν καὶ θαρραλεωτέρους νῦν πρέπει εἶναι πρὸς
τοὺς πολεμίους. Τότε μὲν γὰρ ἄπειροι δῆτες αὐτῶν, τὸ δὲ πλῆ-
θος ἀμετρον δρῶντες, δμως ἐτολμήσατε σὺν τῷ πατρῷ φρονή-
ματι ἵεναι εἰς αὐτούς· νῦν δὲ ὅπότε καὶ πειραν ἥδη ἔχετε αὐτῶν
δτι οὐ θέλοντες καὶ πολλαπλάσιοι δῆτες [μὴ] δέχεσθαι ὑμᾶς, τί
ἔτι ὑμῖν προσήκει τούτους φοβεῖσθαι;

17 Μηδὲ μέντοι τοῦτο μεῖον δόξητε ἔχειν, δτι οἱ Ἀριαίοιν
πρόσθεν σὺν ἡμῖν ταττόμενοι νῦν ἀφεστήκασιν. Ἐτι γὰρ οὗτοι
κακίονές εἰσι τῶν ὑφ’ ἡμῶν ἡττημένων· ἔφυγον γοῦν πρὸς ἐκεί-
νους καταλιπόντες ἡμᾶς. Τοὺς δὲ θέλοντας φυγῆς ἄρχειν πολὺ^ν
κρείττον σὺν τοῖς πολεμίοις ταττομένους ἡ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ τάξει
18 ὅρᾶν. Εἰ δέ τις ὑμῶν ἀθυμεῖ δτι ἡμῖν μὲν οὐκ εἰσὶν ἵππεῖς, τοῖς
δὲ πολεμίοις πολλοὶ πάρεισιν, ἐνθυμήθητε δτι οἱ μύριοι ἵπποις
οὐδὲν ἄλλο ἡ μύριοι εἰσιν ἄνθρωποι· ὑπὸ μὲν γὰρ ἵππου ἐν
μάχῃ οὐδεὶς πώποτε οὔτε δηχθεὶς οὔτε λακτισθεὶς ἀπέθανεν, οἱ

ἀρκετά, ἀποφάσισαν νά θυσιάζουν κάθε χρόνο πεντακόσια. Καί συνεχίζουν νά κάνουν αὐτήν τή θυσία ἀκόμα καί σήμερα. ¹³ Άρ-

γότερα, ὅταν ὁ Ξέρξης συγκέντρωσε ἐκεῖνο τόν ἀμέτρητο στρατό καί βάδισε ἐνάντια στήν Ἑλλάδα, καί τότε οἱ πρόγονοί μας νίκησαν τούς δικούς τους καί στή στεριά καί στή θάλασσα. ¹⁴ Απόδειξη γι' αὐτές τις νίκες εἶναι τά τρόπαια πού διέπομε, μά πιό μεγάλη ἀπόδειξη εἶναι ἡ ἐλευθερία τῶν πόλεων, δπου ἐσεῖς γεννηθήκατε καί ἀνατραφήκατε. Γιατί κανέναν ἄνθρωπο δέ ἔχετε κυρίαρχο καί δέ λατρεύετε ἄλλον, παρά μονάχα τούς θεούς.

¹⁵ Άπο τέτοιους προγόνους κατάγεστε. Δέ θέλω νά πῶ μ' αὐτά πώς ἐσεῖς τούς ντροπιάζετε, ἀφοῦ πρίν λίγες μέρες ἀντιμετωπίσατε τούς ἀπογόνους ἐκείνων τῶν Περσῶν καί τούς νικήσατε μέ τή δοήθεια τῶν θεῶν, παρ' ὅλο πού ἦταν πολύ περισσότεροί σας. Καί ἀφοῦ φαινόσασταν γενναῖοι τότε πού πολεμούσατε νά κάμετε τόν Κύρο δασίλια, τώρα, πού ἀγωνίζεστε γιά τή δική σας σωτηρία, ταιριάζει νά εἶστε πολύ γενναιότεροι καί προθυμότεροι. Μά τούτη τή φορά πρέπει νά ἔχετε καί μεγαλύτερη ¹⁶ τόλμη ἀπέναντι στούς ἐχθρούς. Γιατί τότε, παρ' ὅλο πού δέν τούς εἴχατε δοκιμάσει καί διέπατε πώς ἦταν ἀμέτρητοι, δμως πήρατε τό θάρρος νά δαδίσετε καταπάνω τους μέ τήν πατροπαράδοτη παλικαριά. Καί τώρα πού τούς ἔχετε δοκιμάσει καί ξέρετε πώς δέ θέλουν νά σᾶς ἀντιστέκονται, παρ' ὅλο πού εἶναι πολύ περισσότεροί σας, ποιός λόγος ὑπάρχει πιά νά τούς φοβάστε; Οὔτε δμως γι' αὐτό νά νομίζετε πώς ὑστερεῖτε, ἐπειδή δη- ¹⁷ λαδή οἱ στρατιώτες τοῦ Ἀριαίου, πού ἦταν πρωτύτερα μαζί μας, τώρα ἔφυγαν ἀπό μᾶς καί πῆγαν μέ τούς ἐχθρούς. Γιατί αὐτοί εἶναι ἀκόμα πιό δειλοί ἀπό τούς νικημένους ἀντιπάλους μας, κι ἔτσι πῆγαν μέ κείνους κι ἄφησαν ἐμᾶς. Μά δσους ἔχουν τή διάθεση νά τό βάζουν πρῶτοι στά πόδια, εἶναι πολύ προτιμότερο νά τούς διέπουμε στήν παράταξη τῶν ἐχθρῶν παρά στή δική μας. ¹⁸ Αν πάλι κάποιος ἀπό σᾶς στενοχωριέται πού ἐμεῖς δέν ἔχομε ἴππικό, ἐνῷ οἱ ἐχθροί ἔχουν πολύ, νά σκεφτεῖτε πώς οἱ δέκα χιλιάδες ἴππεῖς δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά δέκα χιλιάδες ἄνθρωποι. Γιατί ποτέ ὡς τώρα στή μάχη δέ σκοτώθηκε κανένας ἀπό δάγκωμα ή ἀπό κλωτσιά ἀλόγου, παρά οἱ στρατι-

Ασημένιο τετράδραχμο, πού ἀπεικονίζει πιθανότατα τόν Τισσαφέροντα.
(Λονδίνο, Βρεττανικό Μουσεῖο)

- δὲ ἄνδρες εἰσὶν οἱ ποιοῦντες ὅ,τι ἂν ἐν ταῖς μάχαις γίγνηται.
- 19 *Oὐκοῦν τῶν ἵππεων πολὺ ἡμεῖς ἐπ' ἀσφαλεστέρον δχῆματός ἔσμεν· οἱ μὲν γὰρ ἐφ' ἵππων κρέμανται φοβούμενοι οὐχ ἡμᾶς μόνον ἀλλὰ καὶ τὸ καταπεσεῖν· ἡμεῖς δ' ἐπὶ γῆς βεβηκότες πολὺ μὲν ἴσχυρότερον παίσομεν, ἦν τις προσίη, πολὺ δὲ μᾶλλον ὅτου ἀν δυνάμεθα τεντόμεθα. Ἐνὶ δὲ μόνῳ προέχουσιν οἱ ἵππεῖς ἡμᾶς· φεύγειν αὐτοῖς ἀσφαλέστερόν ἐστιν ἢ ἡμῖν.*
- 20 *Εἰ δὲ δὴ τὰς μὲν μάχας θαρρεῖτε, ὅτι δὲ οὐκέτι ύμῖν Τισσαφέροντος ἡγήσεται οὐδὲ βασιλεὺς ἀγορὰν παρέξει, τοῦτο ἄχθεσθε, σκέψασθε πότερον κρείττον Τισσαφέροντην ἡγεμόνα ἔχειν, δις ἐπιβούλευων ἡμῖν φανερός ἐστιν, ἢ οὓς ἂν ἡμεῖς ἄνδρας λαβόντες ἡγεῖσθαι κελεύωμεν, οἱ εἰσονται ὅτι, ἦν τι περὶ ἡμᾶς ἀμαρτάνωσι, περὶ τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς καὶ σώματα ἀμαρτήσονται. Τὰ δὲ ἐπιτήδεια πότερον ὠνεῖσθαι κρείττον ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἡς οὗτοι παρεῖχον μικρὰ μέτρα πολλοῦ ἀργυρίου, μηδὲ τοῦτο ἔχοντας,*

Αθηναϊκό δεκάδραχ-
μο, πού είκονίζει τή
θεά Αθηνᾶ.
(Ανατ. Βερολίνο,
Αρχαιολ. Μουσεῖο).

ώτες εἶναι ἐκεῖνοι πού κατορθώνουν ὅ,τι γίνεται στίς μάχες. Μέ 19 αὐτά τά δεδομένα, ἐμεῖς δρισκόμαστε σέ πολύ σταθερότερο ὅχημα ἀπό τούς ἵππεῖς. Γιατί ἐκεῖνοι εἶναι κρεμασμένοι πάνω σέ ἄλογα καὶ φοβοῦνται ὅχι μονάχα ἡμᾶς, ἀλλά καὶ μῆπως πέσουν κάτω. Ἐνῶ ἐμεῖς, πού βαδίζομε πάνω στή γῆ, πολύ δυνατότερα θά χτυπήσουμε ὅποιον μᾶς ξυγώσει καὶ πολύ εύκολότερα θά πε-
τύχουμε ὅποιον θέλομε. Μονάχα σ' ἔνα πράγμα εἶναι ἀνώτεροί μας οἱ ἵππεῖς, στό ὅτι αὐτοί μποροῦν νά φεύγουν μέ μεγαλύτερη ἀσφάλεια ἀπό μᾶς. Ἀν πάλι ἔχετε θάρρος στίς μάχες, στενοχω- 20 ριέστε ὅμως ἀπ' αὐτό, ὅτι δηλαδή δέ θά εἶναι πιά ὀδηγός σας ὁ Τισσαφέροντος οὔτε θά σᾶς δίνει ὁ βασιλιάς τρόφιμα ν' ἀγοράζε-
τε, σκεφτεῖτε ποιό ἀπό τά δυό εἶναι προτιμότερο: Νά ἔχουμε στήν πορεία μας ὀδηγό τόν Τισσαφέροντη, πού ἀποδείχτηκε πώς μηχανεύεται κακά γιά μᾶς, ἢ ἀνθρώπους πού θά τούς πιάσουμε ἐμεῖς αἰχμάλωτους καὶ θά τούς προστάξουμε νά μᾶς ὀδηγοῦν; Αὐτοί θά ξέρουν κιόλας πώς ἄν μᾶς βλάψουν, θά βλάψουν τή ζωή τους καὶ τά σώματά τους. Ὅσο γιά τά τρόφιμα, τί νομίζετε 21 πώς εἶναι προτιμότερο: νά τά ψωνίζουμε ἀπό τήν ἀγορά πού μᾶς ἔτοιμαζαν αὐτοί, ὅπου μᾶς ἔδιναν μικρές ποσότητες καὶ

ἢ ἀντοὺς λαμβάνειν, ἥνπερ κρατῶμεν, μέτῷ χωρισμένους δόποσφ
ἄν ἔκαστος βούληται.

22   Εἰ δὲ ταῦτα μὲν γιγνώσκετε ὅτι κρείττονα, τοὺς δὲ πότα-
μοὺς ἄποδον νομίζετε εἶναι καὶ μεγάλως ἡγεῖσθε ἐξαπατηθῆναι
διαβάντες, σκέψασθε εἰ ἄρα τοῦτο καὶ μωρότατον πεποιήκασιν
οἱ βάρραροι. Πάντες γὰρ ποταμοί, ἦν καὶ πρόσω τῶν πηγῶν
ἄποδοι ὡσι, προσιοῦσι πρὸς τὰς πηγὰς διαβατοὶ γίγνονται οὐδὲ
τὸ γόνυν δρέχοντες.

23   Εἰ δὲ μήθ' οἱ ποταμοὶ διήσουσιν ἡγεμόνην τε μηδεὶς ἡμῖν φα-
νεῖται, οὐδὲ ὡς ἡμῖν γε ἀθυμητέον. Ἐπιστάμεθα γὰρ Μυσούς,
οὓς οὐκ ἄν ἡμῶν φαίημεν βελτίους εἶναι, ὅτι ἐν τῇ βασιλέως
χώρᾳ πολλάς τε καὶ εὐδαίμονας καὶ μεγάλας πόλεις οἰκούσιν,
ἐπιστάμεθα δὲ Πισίδας ὡσαύτως, Λυκάονας δὲ καὶ αὐτοὶ εἴδο-
μεν ὅτι ἐν τοῖς πεδίοις τὰ ἐρυμνὰ καταλαβόντες τὴν τούτων χώ-
ραν καρποῦνται· καὶ ἡμᾶς δ' ἄν ἔφην ἔγωγε χρῆναι μήπω φα-
νεροὺς εἶναι οἰκαδε ωρημένους, ἀλλὰ κατασκευάζεσθαι ὡς αὐ-
τοῦ οἰκήσοντας. Οἶδα γὰρ ὅτι καὶ Μυσοῖς βασιλεὺς πολλοὺς μὲν
ἡγεμόνας ἄν δοίη, πολλοὺς δ' ἄν ὁμήρους τοῦ ἀδόλως ἐκπέμ-
ψειν, καὶ ὁδοποιήσειέ γ' ἄν αὐτοῖς, καὶ εἰ σὸν τεθρίπποις βού-
λοιντο ἀπιέναι. Καὶ ἡμῖν γ' ἄν οἴδη ὅτι τρισάσμενος ταῦτ' ἐποίει,
25 εἰ ἔώρα ἡμᾶς μένειν κατασκευαζομένους. Ἀλλὰ γὰρ δέδοικα μή,
ἄν ἀπαξ μάθωμεν ἀργοὶ ζῆν καὶ ἐν ἀφθόνοις βιοτεύειν, καὶ Μή-
δων δὲ καὶ Περσῶν καλαῖς καὶ μεγάλαις γυναιξὶ καὶ παρθένοις
διμιεῖν, μὴ ὥσπερ οἱ λωτοφάγοι ἐπιλαθώμεθα τῆς οἰκαδε ὁδοῦ.
26 Δοκεῖ οὖν μοι εἰκὸς καὶ δίκαιον εἶναι πρῶτον εἰς τὴν Ἑλλάδα
καὶ πρὸς τὸν οἰκείοντος πειρᾶσθαι ἀφικνεῖσθαι, καὶ ἐπιδεῖξαι
τοῖς Ἑλλησιν ὅτι ἐκόντες πένονται, ἐξὸν αὐτοῖς τὸν νῦν [οἴκοι]
σκληρῶς ἐκεῖ πολιτεύοντας ἐνθάδε κομισαμένους πλουσίους
ὅρᾶν.

ἐπαιροναν πολλά χρήματα – τώρα πιά κι αύτά μᾶς λείπουν – ἢ νά τά παίρνουμε οἱ Ἰδιοι σέ δποια ποσότητα θέλει ὁ καθένας μας, ἀφοῦ θά εἴμαστε νικητές; Ἀν ὅμως ἔχετε τή γνώμη πώς 22 αύτά εἶναι καλύτερα ὅπως τά εἶπα, ἀλλά νομίζετε πώς τά ποτάμια εἶναι ἔνα ἀξεπέραστο ἐμπόδιο καί πώς ἔγελαστήκαμε πολύ πού τά περάσαμε, σκεφτεῖτε μήπως αύτό εἶναι ἡ μεγαλύτερη ἀνοησία πού ἔκαμαν οἱ βάρβαροι. Γιατί ὅλα τά ποτάμια, κι ἂν εἶναι ἀπέραστα μακριά ἀπό τίς πηγές τους, μποροῦν νά περαστοῦν ὅσο πλησιάζομε τίς πηγές, καί τά νερά τους τότε δέ μᾶς δρέχουν ούτε τά γόνατα. Ἀν τέλος ούτε οἱ ποταμοί θά μᾶς ἐπιτρέψουν 23 νά περάσουμε ούτε θά παρουσιαστεῖ κανένας δόηγός γιά τήν πορεία μας, ἀκόμα καί σ' αὐτή τήν περίπτωση δέν πρέπει νά ἀπογοητευτοῦμε. Γιατί γνωρίζομε πώς οἱ Μυσοί, πού δέν εἶναι δυνατό νά παραδεχτοῦμε πώς εἶναι γενναιότεροι μας, κατοικοῦν μέσα στή χώρα τοῦ βασιλιά σέ πολλές καί πλούσιες καί μεγάλες πολιτείες. Τό Ἰδιο συμβαίνει καί μέ τούς Πισίδες.

“Οσο γιά τούς Λυκάονες, εἰδαμε μέ τά μάτια μας πώς ἔχουν πιάσει στούς κάμπους κάθε δύναμη τοποθεσία κι ἔτσι χαίρονται ὅτι βγάζει ἡ περσική χώρα. Γι' αὐτό θά ἔλεγα πώς δέν εἶναι 24 ἀνάγκη νά δείχνουμε πώς ἔχομε ἔκεινήσει μέ σκοπό νά πάμε στήν πατρίδα, ἀλλά νά κάνουμε τέτοιες ἑτοιμασίες, σά νά πρόκειται νά ἔγκατασταθοῦμε ἐδῶ. Γιατί ξέρω πώς δι βασιλιάς καί στούς Μυσούς θά ἔδινε πολλούς δόηγούς καί πολλούς διμήρους, ώστε νά εἶναι σίγουροι πώς θά τούς στείλει ἔξω ἀπό τή χώρα χωρίς κατεργασμές, καί ἀκόμα καί δρόμους θά μποροῦσε νά τούς φτιάξει, ἀν ἥθελαν νά φύγουν μέ τέθριππα. Ξέρω ἐπίσης πώς καί σ' ἐμᾶς θά ἔκανε τά Ἰδια μέ πολύ μεγάλη εύχαριστηση, ἀν ἔβλεπε πώς τακτοποιοῦμε τά πράγματά μας μέ σκοπό νά μείνουμε στή χώρα του. Φοδοῦμαι ὅμως, ὅταν θά συνηθίσουμε νά 25 ζοῦμε χωρίς δουλειά καί νά περνοῦμε πλούσια ζωή, καί νά ἔχουμε σχέσεις μέ δύοφες καί ψηλόσωμες γυναῖκες καί κόρες τῶν Μήδων καί τῶν Περσῶν, μήπως ξεχάσουμε τό γυρισμό στήν πατρίδα σάν τούς λωτοφάγους. Γι' αὐτό μοῦ φαίνεται πώς εἶναι 26 σωστό καί δίκαιο νά προσπαθήσουμε πρῶτα νά πάμε στήν Ἑλλάδα καί στούς δικούς μας, καί νά δείξουμε στούς Ἑλληνες πώς θέλουν καί εἶναι φτωχοί, ἐνῶ μποροῦν νά φέρουν ἐδῶ τούς

- ΄Αλλὰ γάρ, ὃ ἄνδρες, πάντα ταῦτα τάγαθὰ δῆλον ὅτι τῶν κρατούντων ἐστί· τοῦτο δὴ δεῖ λέγειν ὅπως ἀν πορευομέθα τε ὁς ἀσφαλέστατα καὶ εἰ μάχεσθαι δέοι ὡς κράτιστα μαχοίμεθα.
- 27 Πρῶτον μὲν τοίνυν, ἔφη, δοκεῖ μοι κατακαῦσαι τὰς ἀμάξας ἃς ἔχομεν, ἵνα μὴ τὰς ζεύγη ἡμῶν στρατηγῆ, ἀλλὰ πορευώμεθα ὅπῃ ἀν τῇ στρατιᾷ συμφέρῃ· ἔπειτα καὶ τὰς σκηνὰς συγκατακαῦσαι. Αὗται γὰρ αὖ ὅχλον μὲν παρέχουσιν ἄγειν, συνωφέλοῦσι δ' οὐ-
28 δὲν οὔτε εἰς τὸ μάχεσθαι οὕτ' εἰς τὸ τὰς ἐπιτήδεια ἔχειν. Ὄτι δὲ καὶ τῶν ἄλλων σκευῶν τὰ περιττὰ ἀπαλλάξωμεν, πλὴν ὅσα πο-
λέμου ἔνεκεν ἢ σίτων ἢ ποτῶν ἔχομεν, ἵνα ὡς πλεῖστοι μὲν ἡμῶν ἐν τοῖς ὅπλοις ὕστιν, ὡς ἐλάχιστοι δὲ σκευοφορῶσι. Κρατούμέ-
νων μὲν γὰρ ἐπίστασθε ὅτι πάντα ἀλλότρια· ἥν δὲ κρατῶμεν,
καὶ τοὺς πολεμίους δεῖ σκευοφόρους ἡμετέρους νομίζειν.
- 29 Λοιπόν μοι εἰπεῖν ὅπερ καὶ μέγιστον νομίζω εἶναι. Ὁρᾶτε γὰρ καὶ τοὺς πολεμίους ὅτι οὐ πρόσθεν ἔξενεγκεῖν ἐτόλμησαν πρὸς ἡμᾶς πόλεμον πρὶν τοὺς στρατηγοὺς ἡμῶν συνέλαβον, νο-
μίζοντες ὅντων μὲν τῶν ἀρχόντων καὶ ἡμῶν πειθομένων ἴκανοὺς εἶναι ἡμᾶς περιγενέσθαι τῷ πολέμῳ, λαβόντες δὲ τοὺς ἀρχοντας
30 ἀναρχία ἀν καὶ ἀταξίᾳ ἐνόμιζον ἡμᾶς ἀπολέσθαι. Δεῖ οὖν πολὺ μὲν τοὺς ἀρχοντας ἐπιμελεστέρους γενέσθαι τοὺς νῦν τῶν πρόσ-
θεν, πολὺ δὲ τοὺς ἀρχομένους εὐτακτοτέρους καὶ πειθομένους
31 μᾶλλον τοῖς ἀρχονσι νῦν ἢ πρόσθεν. Ἡν δέ τις ἀπειθῇ, ψηφίσα-
σθαι τὸν ἀεὶ ὑμῶν ἐντυγχάνοντα σὺν τῷ ἀρχοντὶ κολάζειν· οὕ-
τως οἱ πολέμοι πλεῖστον ἐψευσμένοι ἔσονται· τῇδε γὰρ τῇ
ἡμέρᾳ μνημόνους ὅψονται ἀνθ' ἐνὸς Κλεάρχους τοὺς οὐδενὶ ἐπι-
32 τρέψοντας κακῷ εἶναι. Άλλὰ γὰρ καὶ περαίνειν ἥδη ὕρα· ἵσως γὰρ οἱ πολέμοι αὐτίκα παρέσονται. Ὅτῳ οὖν ταῦτα δοκεῖ κα-

συμπατριώτες πού περνοῦν ἐκεῖ στερημένη ζωή, καί νά τούς
βλέπουν νά ζοῦν πλούσια. "Όλα δημαρχά αὐτά τά ἀγαθά, στρατιώτες,
εἰναι φανερό πώς ἀνήκουν στούς νικητές. Πρέπει λοιπόν
νά ποῦμε τοῦτο, πώς μποροῦμε νά βαδίζουμε μέ μεγαλύτερη
ἀσφάλεια καί, ἀν παρουσιαστεῖ ἀνάγκη νά πολεμοῦμε, πώς θά
πολεμήσουμε καλύτερα. Πρώτα πρώτα λοιπόν, εἶπε, μοῦ φαίνε- 27
ται καλό νά κάψουμε δόλότελα τά ἀμάξια μας, γιά νά μή μᾶς δι-
ευθύνουν τά ζῶα πού τά σέρνουν σά νά εἰναι στρατηγοί, παρά
νά βαδίζουμε δπου ἀπαιτεῖ τό συμφέρον τοῦ στρατεύματος.
"Υστερα νά κάψουμε δόλότελα καί τίς σκηνές. Γιατί αὐτές μο-
νάχα ἐνόχληση μᾶς δημιουργοῦν μέ τή μεταφορά τους, ἐνῶ δέν
ώφελοῦν σέ τίποτε οὔτε γιά τή μάχη, οὔτε γιά τήν προμήθεια
τῶν τροφίμων. "Άκομα πρέπει νά ξεφορτωθοῦμε κι δσες ἀπό τίς 28
ἄλλες ἀποσκευές εἰναι ἄχρηστες, καί νά κρατήσουμε μονάχα
δσες μᾶς χρειάζονται γιά τόν πόλεμο ἡ γιά τά φαγητά ἡ τά πο-
τά. "Έτσι πάρα πολλοί ἀπό μᾶς θά κρατοῦν δπλα, ἐνῶ στή
μεταφορά τῶν ἀποσκευῶν θά χρησιμοποιηθοῦν ἐλάχιστοι. Γιατί,
δπως ξέρετε, δταν κανείς νικηθεῖ, δλα τά πράγματά του ἀνήκουν
σέ ἄλλους. "Αν δημαρχοῦμε, τότε πρέπει νά θεωροῦμε καί
τούς ἔχθρούς σάν ἀχθοφόρους δικούς μας. Τώρα μοῦ ὑπολείπε- 29
ται νά μιλήσω γιά κεῖνο πού, κατά τή γνώμη μου, εἰναι σπου-
δαιότατο. Βλέπετε δηλαδή πώς καί οι ἔχθροι δέν τόλμησαν νά
μᾶς κηρύξουν τόν πόλεμο πρωτύτερα, παρά δταν ἔπιασαν τούς
στρατηγούς μας. Καί τοῦτο γιατί νόμιζαν πώς, δσο ὑπάρχουν
ἀρχηγοί κι ἐμεῖς ἐκτελοῦμε τίς διαταγές τους, μποροῦμε νά νι-
κήσουμε στόν πόλεμο· ἀν δημαρχοῦμε τούς ἀρχηγούς, νόμιζαν
πώς ἐμεῖς θά καταστραφοῦμε ἀπό τήν ἀπειθαρχία καί τήν ἀκα-
ταστασία. Πρέπει λοιπόν οί τωρινοί ἀρχηγοί νά εἰναι πολύ πιό 30
δραστήριοι ἀπό τούς προηγούμενους, ἐνῶ οί στρατιώτες πρέπει
νά ὑπακούουν καί νά πειθαρχοῦν τώρα περισσότερο ἀπό πρῶ-
τα. Κι ἀν κανένας δέν πειθαρχεῖ, νά πάρουμε ἀπόφαση νά τόν 31
τιμωρεῖ ἐκεῖνος πού θά τύχει νά τόν βλέπει, μαζί μέ τόν ἀρχηγό.
"Έτσι οί ἔχθροι θά δγοῦν πέροα γιά πέρα γελασμένοι. Γιατί σή-
μερα κιόλας θά δοῦν δέκα χιλιάδες Κλέαρχους ἀντί γιά ἔναν,
πού δέ θά ἐπιτρέψουν σέ κανένα νά φανεῖ δειλός. Μά εἰναι 32
πιά ώρα νά τελειώνω, γιατί μπορεῖ νά φανοῦν ἀμέσως οί ἔχθροι.

λῶς ἔχειν, ἐπικυρωσάτω ὡς τάχιστα, ἵνα ἔργῳ περαιώνηται. Εἰ δέ τι ἄλλο βέλτιον ἢ ταύτη, τολμάτω καὶ ὁ ἴδιώτης διδάσκειν· πάντες γὰρ κοινῆς σωτηρίας δεόμεθα.

33   Μετὰ ταῦτα Χειρίσοφος εἶπεν· ἀλλ' εἰ μέν τινος ἄλλου δεῖ πρὸς τούτους οἵς λέγει Ξενοφῶν, καὶ αὐτίκα ἐξέσται σκοπεῦν· ἂδε τῦν εἴρηκε δοκεῖ μοι ὡς τάχιστα ψηφίσασθαι ἄριστον εἶναι· καὶ ὅτῳ δοκεῖ ταῦτα, ἀνατεινάτω τὴν χεῖρα. Ἀνέτειναν πάντες.

34   Ἀναστὰς δὲ πάλιν εἶπε Ξενοφῶν· Ὡς ἄνδρες, ἀκούσατε ὡν προσδοκεῖ μοι. Δῆλον ὅτι πορεύεσθαι ἡμᾶς δεῖ ὅπου ἔξομεν τὰ ἐπιτήδεια· ἀκούω δὲ κώμας εἶναι καλὰς οὐ πλέον εἴκοσι στα-
35 δίων ἀπεχούσας· οὐκ ἀν οὖν θαυμάζοιμεν εἰ οἱ πολέμιοι, ὥσπερ οἱ δειλοὶ κύνες τοὺς μὲν παριόντας διώκοντες καὶ δάκνοντιν, ἣν δύνωνται, τοὺς δὲ διώκοντας φεύγοντιν, εἰ καὶ αὐτοὶ ἡμῖν
36 ἀπιοῦσιν ἐπακολουθοῖεν. Ἰσως οὖν ἀσφαλέστερον ἡμῖν πορεύε-
σθαι πλαίσιον ποιησαμένους τῶν ὅπλων, ἵνα τὰ σκευοφόρα καὶ
διάπολὺς ὄχλος ἐν ἀσφαλεστέρῳ εἴη. Εἰ οὖν τῦν ἀποδειχθείη τί-
νας χρὴ ἡγεῖσθαι τοῦ πλαισίου καὶ τὰ πρόσθεν κοσμεῖν καὶ τί-
νας ἐπὶ τῶν πλευρῶν ἐκατέρων εἶναι, τίνας δ' ὀπισθοφυλακεῖν,
οὐκ ἀν ὅπότε οἱ πολέμιοι ἔλθοιεν δουλεύεσθαι ἡμᾶς δέοι, ἀλλὰ
37 χρόμεθα ἀν εὐθὺς τοῖς τεταγμένοις. Εἰ μὲν οὖν ἄλλο τις βέλτιον
ὄρα, ἄλλως ἐχέτω· εἰ δὲ μή, Χειρίσοφος μὲν ἡγοῖτο, ἐπειδὴ καὶ
Λακεδαιμόνιός ἐστι· τῶν δὲ πλευρῶν ἐκατέρων δύο τῶν πρε-
σβυτάτων στρατηγῶν ἐπιμελοίσθην· ὀπισθοφυλακοῖμεν δ' ἡμεῖς
38 οἱ νεώτατοι ἐγὼ καὶ Τιμασίων τὸ τῦν εἶναι. Τὸ δὲ λοιπὸν πει-
ρώμενοι ταύτης τῆς τάξεως δουλεύεσθα δῖτι ἀν ἀεὶ κράτιστον
δοκῇ εἶναι. Εἰ δέ τις ἄλλο ὄρα βέλτιον, λεξάτω. Ἐπεὶ δ' οὐδεὶς

Σέ ὅποιον λοιπόν αὐτά πού εἶπα φαίνονται καλά, ἃς τά ἐπιδοκιμάσει ὅσο γίνεται πιό σύντομα, γιά ν' ἀρχίσουμε νά τά ἐφαρμόζουμε. "Αν πάλι ὑπάρχει καμιά ἄλλη λύση καλύτερη ἀπ' αὐτήν, ἃς μή διστάσει νά τήν προτείνει καί ὁ πιό ἄπειρος στρατιώτης. Γιατί ὅλοι μαζί νιώθομε τήν ἀνάγκη νά σωθοῦμε».

"Υστερό" ἀπ' αὐτά ὁ Χειρίσοφος εἶπε: «"Αν χρειάζεται καί 33 κάτι ἄλλο, ἐκτός ἀπ' αὐτά πού εἶπε ὁ Ξενοφῶν, θά μπορέσουμε καί λίγο ἀργότερα νά τό σκεφτοῦμε. Μοῦ φαίνεται, ὅμως, ὅτι τό καλύτερο εἴναι νά ἔγκρινουμε, ὅσο γίνεται πιό γρήγορα, ἐκεῖνα πού πρότεινε τώρα. "Ας σηκώσει λοιπόν τό χέρι του, ὅποιος νομίζει πώς αὐτά εἴναι καλά". "Ολοι σήκωσαν τά χέρια. "Ο Ξενοφῶν τότε ξανασηκώθηκε καί εἶπε: «"Ακοῦστε, στρατιώτες, ὅσα ἀκόμα μοῦ φαίνονται καλά. Είναι φανερό πώς πρέπει νά βαδί- 34 σουμε σέ μέρη, ὅπου θά προμηθευτοῦμε τρόφιμα. Καί μαθαίνω πώς ὑπάρχουν ὅμορφα χωριά, πού δέν ἀπέχουν ἀπό δῶ παραπάνω ἀπό εἰκόσι στάδια. Σίγουρα, δέ θά μᾶς φαινόταν παρά- 35 ξενο, ἂν οἱ ἔχθροι μᾶς ἔπαιρναν κυνήγι, ὅταν φεύγουμε, ὅπως κάνουν ἀκριδῶς τά φοβιτσιάρικα σκυλιά, πού κυνηγοῦν καί δαγκώνουν, ἂν μποροῦν, τούς περαστικούς, ἐνῷ ἄμα δοῦν ἀνθρώπους πού τρέχουν ξοπίσω τους, τό βάζουν στά πόδια. "Ισως 36 λοιπόν θά μπορούσαμε νά βαδίζουμε μέ μεγαλύτερη ἀσφάλεια, ἂν βάζαμε τούς στρατιώτες σέ σχηματισμό πλαισίου, γιά νά δρίσκονται πιό ἀσφαλισμένα τά φορτηγά ζῶα καί τό ἄμαχο πλῆθος. Γι' αὐτό, ἂν ἀπό τώρα δρίζονταν ποιοί πρέπει νά πηγαίνουν μπροστά στό πλαισίο καί νά διοικοῦν τήν ἐμπροσθοφυλακή, ποιοί νά δρίσκονται στήν καθεμιά πλευρά του, καθώς κι ἐκεῖνοι πού θά εἴναι στήν δπισθοφυλακή, δέ θά χρειαζόταν νά παίρνουμε ἀποφάσεις, ὅταν κάνουν τήν ἐπίθεση οἱ ἔχθροι, παρά στή στιγμή θά χρησιμοποιούσαμε συνταγμένο τό στρατό. "Αν λοιπόν κανένας ἔχει κάποια καλύτερη γνώμη, ἃς γί- 37 νουν ἀλλιώτικα τά πράγματα. "Αν δχι, τότε ἃς μπεῖ ἐπικεφαλῆς ὁ Χειρίσοφος, μά πού εἴναι καί Σπαρτιάτης. Τίς δυό πλευρές ἃς τίς διοικοῦν δυό στρατηγοί, οἱ πιό μεγάλοι στήν ἥλικια, καί τήν δπισθοφυλακή νά τήν ἀναλάβουμε γιά τήν ὡρα ἐμεῖς οἱ πιό νέοι, δηλαδή ἐγώ καί ὁ Τιμασίων. Καί ἀπό δῶ καί πέρα, δοκι- 38 μάζοντας αὐτόν τό σχηματισμό τοῦ στρατοῦ, θά ἀποφασίζουμε

33-39

Ἐγκριση
τῶν προτάσεων τοῦ
Ξενοφώντα
καί συμπληρωματικές
συμβουλές
του.

ἀντέλεγεν, εἶπεν· ὅτῳ δοκεῖ ταῦτα, ἀνατεινάτω τὴν χεῖρα.
 39 Ἐδοξε ταῦτα. Νῦν τοίνυν, ἔφη, ἀπίόντας ποιεῖν δεῖ τὰ δεδογμένα. Καὶ ὅστις τε τὸν τοὺς οἰκείους ἐπιθυμεῖ ἰδεῖν, μεμνήσθω ἀνὴρ ἀγαθὸς εἶναι· οὐ γὰρ ἔστιν ἄλλως τούτου τυχεῖν· ὅστις τε ξῆν ἐπιθυμεῖ, πειράσθω νικᾶν· τῶν μὲν γὰρ νικώντων τὸ κατακάινειν, τῶν δὲ ἡττωμένων τὸ ἀποθνήσκειν ἔστι· καὶ εἴ τις δὲ κρημάτων ἐπιθυμεῖ, κρατεῖν πειράσθω· τῶν γὰρ νικώντων ἔστι καὶ τὰ ἔαυτῶν σφέσιν καὶ τὰ τῶν ἡττωμένων λαμβάνειν.

- ΚΕΦ. 3**
- 1 Τούτων λεχθέντων ἀνέστησαν καὶ ἀπελθόντες κατέκαιον τὰς ἀμάξας καὶ τὰς σκηνάς, τῶν δὲ περιττῶν ὅτου μὲν δέοιτο τις μετεδίδοσαν ἄλλήλοις, τὰ δὲ ἄλλα εἰς τὸ πῦρ ἐρρίπτουν. Ταῦτα ποιήσαντες ἡριστοποιοῦντο. Ἀριστοποιούμενων δὲ αὐτῶν ἔρχεται Μιθραδάτης σὺν ἵππεσιν ὡς τριάκοντα, καὶ καλεσάμενος
  - 2 τοὺς στρατηγοὺς εἰς ἐπήκοον λέγει ὥδε· ἐγώ, ὦ ἄνδρες Ἑλληνες, καὶ Κύρω πιστὸς ἦν, ὡς ὑμεῖς ἐπίστασθε, καὶ νῦν ὑμῖν εὔνους· καὶ ἐνθάδε δ' εἰμὶ σὺν πολλῷ φόρῳ διάγων. Εἰ οὖν δοφῆν ὑμᾶς σωτῆριόν τι βουλευομένους, ἔλθομι ἀν πρὸς ὑμᾶς καὶ τοὺς θεράποντας πάντας ἔχων. Λέξατε οὖν πρός με τί ἐν τῷ ἔχετε, ὡς φίλον τε καὶ εὔνουν καὶ βουλόμενον κοινῇ σὺν ὑμῖν τὸν στόλον
  - 3 ποιεῖσθαι. Βουλευομένοις τοῖς στρατηγοῖς ἔδοξεν ἀποκρίνασθαι τάδε· καὶ ἔλεγε Χειρίσσοφος· ὑμῖν δοκεῖ, εἰ μέν τις ἐξ ἡμᾶς ἀπίσται οἰκαδε, διαπορεύεσθαι τὴν χώραν ὡς ἀν δυνώμεθα ἀσινέστατα· ἦν δέ τις ἡμᾶς τῆς ὁδοῦ ἀποκωλύη, διαπολεμεῖν τούτῳ

έκεινο πού θά μᾶς φαίνεται κάθε φορά ότι είναι καλύτερο. "Αν δόμως κάποιος ἄλλος βλέπει κάτι καλύτερο, ἃς τό πεῖ". Ἐπειδή κανένας δέν είχε ἀντίρρηση, εἶπε: «Σέ ὅποιον αὐτά φαίνονται καλά, νά σηκώσει τό χέρι». Ἔτοι ἀποφασίστηκαν αὐτά. «Τώρα, 39 λοιπόν, πρόσθεσε δὲ Ξενοφῶν, πρέπει νά φύγουμε καί νά ἐκτελέσουμε τίς ἀποφάσεις μας. Καὶ ὅποιος ἀπό σᾶς ἔχει λαχτάρα νά δεῖ τούς δικούς του, ἃς μήν ξεχνᾶ πώς πρέπει νά είναι παλικάρι. Γιατί ἀλλιώτικα δέν είναι δυνατό νά πετύχει τέτοιο πράγμα. "Οποιος πάλι ἀγαπᾷ τή ζωή, ἃς προσπαθεῖ νά νικᾶ. Γιατί οἱ νικητές σκοτώνουν, ἐνῷ οἱ νικημένοι σκοτώνονται. "Αν τέλος κανένας λαχταρᾶ νά ἀποχτήσει χρήματα, ἃς βάλει τά δυνατά του νά βγει νικητής. Γιατί οἱ νικητές καί τά δικά τους διατηροῦν καί τῶν νικημένων τά πράγματα παίρνουν».

Η ΠΡΩΤΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΣΧΕΔΙΩΝ ΤΟΥ ΞΕΝΟΦΩΝΤΑ ΚΑΙ ΤΑ ΕΜΠΟΔΙΑ ΠΟΥ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΤΗΚΑΝ

"Οταν εἰπώθηκαν αὐτά, σηκώθηκαν ὅλοι κι ἔφυγαν. "Ἐκαψαν ὅλότελα τά ἀμάξια καί τίς σκηνές, κι ἀπό τά παραπανίσια πράγματα ἔδινε δὲ ἔνας στόν ἄλλον ἃν χρειαζόταν κάτι, ἐνῷ τά ὑπόλοιπα τά ἔριχναν στή φωτιά. Σάν τά ἔκαμαν αὐτά, ἀρχισαν νά τρῶνε. Καί τήν ὥρα τοῦ φαγητοῦ ἔρχεται δὲ Μιθραδάτης μέ τριάντα πάνω κάτω ἵππεῖς, κάλεσε τούς στρατηγούς καί, σταματημένος σέ ἀπόσταση πού νά ἀκούεται, εἶπε αὐτά ἐδῶ: «Ἐγώ, 2 Ἐλληνες, καί στόν Κύρο ημούν ἀφοσιωμένος, δπως ξέρετε, καί ἀπέναντί σας τώρα ἔχω καλές διαθέσεις. Καί ἐδῶ πού δρίσκομαι, ξῶ μέσα σέ μεγάλο φόβο. Γι' αὐτό ἃν σᾶς ἔβλεπα νά παίρνετε κάποια ἀπόφαση ἴκανή νά σᾶς σώσει, τότε θά ἔρχόμουν κοντά σας, μαζί μέ δλους τούς ἀκολούθους μου. Πέστε μου λοιπόν τί σκέφτεστε, σά νά τό λέτε σέ φίλο σας, σέ ἄνθρωπο πού ἔχει καλές διαθέσεις ἀπέναντί σας καί πού θέλει νά κάνει μαζί σας τήν-πορεία». "Υστερ" ἀπό σύσκεψη, οἱ στρατηγοί ἀποφάσισαν νά τοῦ δώσουν αὐτή τήν ἀπάντηση, πού τήν εἶπε δὲ Χειρίσσοφος: «Εἴμαστε ἀποφασισμένοι, ἃν μᾶς ἀφήσουν νά φύγουμε γιά τήν πατρίδα μας, νά βαδίσουμε ἀνάμεσα ἀπό τή χώρα, ὅσο γίνεται χωρίς νά προξενήσουμε βλάβες. "Αν δόμως μᾶς ἐμποδίσει

1 ΚΕΦ. 3

1-5

Προτάσεις
τοῦ Μιθραδάτη.

3

Πέρσες τοξότες.
(Παρίσι, Μουσείο Λούβρου).

4 ώς ἂν δυνώμεθα κράτιστα. Ἐκ τούτου ἐπειρᾶτο Μιθραδάτης
διδάσκειν ώς ἄπορον εἴη βασιλέως ἄκοντος σωθῆναι. Ἐνθα δὴ
ἐγιγνώσκετο ὅτι ὑπόπεμπτος εἴη· καὶ γὰρ τῶν Τισσαφέροντος τις
5 οἰκείων παρηκολουθήκει πίστεως ἔνεκα. Καὶ ἐκ τούτου ἐδόκει
τοῖς στρατηγοῖς βέλτιον εἶναι δόγμα ποιήσασθαι τὸν πόλεμον
ἀκήρυκτον εἶναι ἔστ’ ἐν τῇ πολεμίᾳ εἰεν· διέφθειρον γὰρ προσ-
ιόντες τοὺς στρατιώτας, καὶ ἔνα γε λοχαγὸν διέφθειραν Νίκαρ-
χον Ἀρκάδα, καὶ φέρετο ἀπιὸν νυκτὸς σὺν ἀνθρώποις ώς εἴκοσι.

6   Μετὰ ταῦτα ἀριστήσαντες καὶ διαβάντες τὸν Ζαπάταν πο-
ταμὸν ἐπορεύοντο τεταγμένοι, τὰ ὑποζύγια καὶ τὸν ὄχλον ἐν
μέσῳ ἔχοντες. Οὐ πολὺ δὲ προεληλυθότων αὐτῶν ἐπιφαίνεται
πάλιν ὁ Μιθραδάτης, ἵππεας ἔχων ώς διακοσίους καὶ τοξότας
καὶ σφενδονήτας εἰς τετρακοσίους μάλα ἐλαφροὺς καὶ εὐέω-
7 νους. Καὶ προσήγει μὲν ώς φίλος ὃν πρὸς τοὺς Ἑλληνας· ἐπεὶ δ’

"Ελληνες όπλιτες. (Παράσταση ἀπό ἀγγεῖο).

κανένας στό δρόμο, θά τόν πολεμήσουμε ὅσο μπόοιμε γενναιότερα». Ὁ Μιθραδάτης προσπαθοῦσε τότε νά τούς πείσει πώς είναι ἀδύνατο νά σωθοῦν χωρίς νά θέλει ὁ βασιλιάς. Ἀπ' αὐτό ἀρχισαν οἱ "Ελληνες νά καταλαβαίνουν πώς ἦταν σταλμένος ὡς κατάσκοπος, ἀφοῦ μάλιστα ἔνας ἀπό τούς ἀνθρώπους τοῦ Τισσαφέρη τόν παρακολουθοῦσε, γιά νά δεδιώσει τήν ἀφοσίωσή του. Ἀπό τότε νόμισαν οἱ στρατηγοί πώς ἦταν προτιμότερο νά ἀποφασίσουν νά κάνουν πόλεμο, χωρίς νά δέχονται κήρυκες, ὅσο δρίσκονταν σέ ἐχθρική χώρα. Γιατί οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν Περσῶν, πλησιάζοντας, προσπαθοῦσαν νά ἔξαγοράσουν τούς στρατιώτες. ἔξαγόρασαν μάλιστα ἔνα λοχαγό, τό Νίκαρχο ἀπό τήν Ἀρκαδία, πού ἔψυγε κρυφά τή νύχτα μέ εἰκοσι, πάνω κάτω, στρατιώτες. Ὁταν τέλειωσαν τό φαγητό, πέρασαν τό Ζαπάτα ποταμό καί προχωροῦσαν συνταγμένοι, ἔχοντας στή μέση τά ὑποζύγια καί τούς ἄμαχους. Δέν εἶχαν προχωρήσει πολύ καί ἔαναπαρουσιάζεται ὁ Μιθραδάτης μέ διακόσιους περίπου ἵππεῖς καί μέ τετρακόσιους τοξότες καί σφεντονῆτες, ἐλαφρά ὀπλισμένους καί εὐκίνητους. Ζύγωνε τούς "Ελληνες σάν φίλος. "Οταν ὅμως πῆγαν κοντά, ἔαφνικά ἄλλοι ἀπ' αὐτούς, καί ἵππεῖς

6-10

Ἐπίθεση τοῦ
Μιθραδάτη.

έγγυς ἐγένετο, ἐξαπίνης οἱ μὲν αὐτῶν ἐτόξευνον καὶ ἵππεῖς καὶ πεζοί, οἱ δὲ ἐσφενδόνων, καὶ ἐτίτρωσκον. Οἱ δὲ δπισθοφύλακες τῶν Ἑλλήνων ἔπασχον μὲν κακῶς, ἀντεποίουν δ' οὐδέν· οἱ τε γὰρ Κορῆτες βραχύτερα τῶν Περσῶν ἐτόξευνον καὶ ἄμα ψιλοὶ ὅντες εἴσω τῶν ὅπλων κατεκέκλειντο, οἱ δὲ ἀκοντισταὶ βραχύτερα

8 ἡκόντιζον ἥ ώς ἐξικνεῖσθαι τῶν σφενδονητῶν. Ἐκ τούτου Ξενοφῶντι ἐδόκει διωκτέον εἶναι· καὶ ἐδίωκον τῶν ὄπλιτῶν καὶ τῶν πελταστῶν οἱ ἔτυχον σὺν αὐτῷ δπισθοφυλακοῦντες· διώκοντες

9 δὲ οὐδένα κατελάμβανον τῶν πολεμίων. Οὕτε γὰρ ἵππεῖς ἥσαν τοῖς Ἑλλησιν οὔτε οἱ πεζοὶ τοὺς πεζοὺς ἐκ πολλοῦ φεύγοντας ἐδύναντο καταλαμβάνειν ἐν δλίγῳ χωρίῳ· πολὺ γὰρ οὐχ οἰόν τε

10 ἦν ἀπὸ τοῦ ἄλλου στρατεύματος διώκειν· οἱ δὲ βάρδαροι ἵππεῖς καὶ φεύγοντες ἄμα ἐτίτρωσκον, εἰς τοῦπισθεν τοξεύοντες ἀπὸ τῶν ἵππων, ὅπόσον δὲ διώξειαν οἱ Ἑλληνες, τοσοῦτον πάλιν

11 ἐπαναχωρεῖν μαχομένους ἔδει. Ὡστε τῆς ἡμέρας ὅλης διῆλθον οὐ πλέον πέντε καὶ εἴκοσι σταδίων, ἀλλὰ δείλης ἀφίκοντο εἰς τὰς κώμας.

"Ἐνθα δὴ πάλιν ἀθυμία ἦν. Καὶ Χειρίσοφος καὶ οἱ πρεσβύτατοι τῶν στρατηγῶν Ξενοφῶντα ἤτιῶντο ὅτι ἐδίωκεν ἀπὸ τῆς φάλαγγος, καὶ αὐτός τε ἐκινδύνευε καὶ τοὺς πολεμίους οὐδὲν μᾶλλον ἐδύνατο βλάπτειν. Ἀκούσας δὲ Ξενοφῶν ἔλεγεν ὅτι ὁρθῶς αἰτιῶντο καὶ αὐτὸ τὸ ἔργον αὐτοῖς μαρτυρούνται. Ἄλλ' ἔγώ, ἔφη, ἡναγκάσθην διώκειν, ἐπειδὴ ἐώρων ἡμᾶς ἐν τῷ μένειν καὶ 13 κῶς μὲν πάσχοντας, ἀντιποιεῖν δὲ οὐ δυναμένους. Ἐπειδὴ δὲ ἐδιώκομεν, ἀληθῆ, ἔφη, ὑμεῖς λέγετε· κακῶς μὲν γὰρ ποιεῖν οὐδὲν μᾶλλον ἐδυνάμεθα τοὺς πολεμίους, ἀνεχωροῦμεν δὲ παγχα-

καὶ πεζοί, ἄρχισαν νά ρίχνουν βέλη μέ τά τόξα, ἄλλοι πέτρες μέ τίς σφεντόνες, καὶ πλήγωσαν μερικούς. Στό μεταξύ οἱ Ἔλληνες στρατιώτες πού ἦταν στήν διπισθοφυλακή κακοπαθοῦσαν, χωρίς νά μποροῦν νά ἀνταποδώσουν τά χτυπήματα. Γιατί οἱ Κρητικοί ἔριχναν τά βέλη σέ κοντινότερη ἀπόσταση ἀπό τούς Πέρσες· καὶ ἀκόμα, ἐπειδή ἦταν ἐλαφρά δύλισμένοι, εἶχαν κλειστεῖ μέσα στό τετράπλευρο τῶν βαριά δύλισμένων στρατιωτῶν. Οἱ ἀκοντιστές πάλι ἔριχναν τά ἀκόντια σέ ἀπόσταση μικρότερη ἀπό κείνη πού χρειαζόταν γιά νά πετύχουν τούς σφεντονῆτες. Γι' αὐτό νόμισε δὲ Ξενοφῶν πώς ἔπρεπε νά τούς κυνηγήσουν. Τούς πῆραν λοιπόν 8 κυνήγι ἐκεῖνοι ἀπό τούς δύλίτες καὶ τούς πελταστές, πού ἔτυχε νά δρίσκονται μαζί του στήν διπισθοφυλακή. Κυνηγώντας τους δύμας δέν μπόρεσαν νά φτάσουν κανένα ἀπό τούς ἐχθρούς. Γιατί 9 οὔτε ἵππικό εἶχαν οἱ Ἔλληνες, οὔτε οἱ πεζοί μποροῦσαν νά προλαβαίνουν σέ λίγο διάστημα τούς πεζούς, πού ἔφευγαν ἀπό μακρινή ἀπόσταση. Καί τοῦτο, ἐπειδή δέν ἦταν δυνατό νά τούς κυνηγοῦν ἀπομακρυσμένοι πολύ ἀπό τό ἄλλο στράτευμα. Οἱ 10 δύρδαροι ἵππεις πάλι καὶ τήν ὥρα πού ἔφευγαν, πλήγωναν τούς Ἔλληνες, χτυπώντας ἀπό πάνω στ' ἄλογά τους πρός τά πίσω μέ τά βέλη, ἐνώ οἱ Ἔλληνες δόσο δρόμο ἔκαναν καταδιώκοντας, ἄλλον τόσο ἔπρεπε νά γυρίσουν πίσω πολεμώντας. Ἐτσι διλόκληρη 11 τήν ἡμέρα δέν προχωρησαν παραπάνω ἀπό εἴκοσι πέντε στάδια, κι ἔφτασαν κατά τό δράδυ στά κωδιά.

Τότε τούς ἔπιασε πάλι στενοχώρια. Καὶ δὲ Χειρίσοφος καὶ οἱ πιό μεγάλοι στήν ἡλικία στρατηγοί τά ἔβαζαν μέ τόν Ξενοφώντα, γιατί κυνηγοῦσε τούς ἐχθρούς δραίνοντας ἀπό τήν παράταξη. Ἐτσι δχι μονάχα δὲ ἴδιος ἐκινδύνευε, παρά καὶ τούς ἐχθρούς δέν μποροῦσε νά τούς βλάψει περισσότερο. Ὅταν 12 τ' ἄκουσε δὲ Ξενοφῶν, ἔλεγε πώς δίκαια τόν κατηγοροῦσαν καὶ πώς αὐτό τό ἐπιβεβαιώνουν τά ἴδια τά πράγματα. «Μά ἐγώ, εἶπε, ἀναγκάστηκα νά τούς κυνηγήσω, γιατί ἔβλεπα πώς μένοντας στή θέση μας κακοπαθοῦσαμε, χωρίς νά μποροῦμε νά τούς ἐπληρώνουμε τό κακό· δταν δύμας ἀρχίσαμε νά τούς κυνηγοῦμε, εἶπε, φάνηκαν πραγματικά αὐτά πού λέτε σεῖς. Δηλαδή καθόλου 13 περισσότερο δέν μποροῦσαμε νά βλάψουμε τούς ἐχθρούς, καὶ γυρίζαμε πισω μέ μεγάλη δυσκολία. Στούς θεούς λοιπόν πρέπει 14

11-15

Δικαιολογίες
τοῦ Ξενοφώντα
στά παρά-
πονα τῶν
στρατηγῶν.

14 λέπως. Τοῖς οὖν θεοῖς χάρις ὅτι οὐ σὺν πολλῇ φόμη ἀλλὰ σὺν
οὐλίγοις ἥλθον, ὡστε βλάψαι μὲν μηγάλα, δηλῶσαι δὲ ὥν δεό-
15 μεθα. Νῦν γὰρ οἱ πολέμιοι τοξεύουσι καὶ σφενδονῶσιν ὅσον
οὔτε οἱ Κοῆτες ἀντιτοξεύειν δύνανται οὔτε οἱ ἐκ χειρὸς βάλλον-
τες ἔξικνεῖσθαι· ὅταν δὲ αὐτοὺς διώκωμεν, πολὺ μὲν οὐχ οἴόν τε
χωρίον ἀπὸ τοῦ στρατεύματος διώκειν, ἐν δὲλγῳ δὲ οὐδ' εἰ τα-
χὺς εἴη πεζὸς πεζὸν ἀν διώκων καταλαμβάνοι ἐκ τόξου ὁύμα-
τος.

16 Ἡμεῖς οὖν εὶς μέλλοιμεν τούτους εἴργειν ὥστε μὴ δύνασθαι
βλάπτειν ἡμᾶς πορευομένους, σφενδονητῶν τὴν ταχίστην δεῖ καὶ
ἐππέων. Ἀκούω δ' εἶναι ἐν τῷ στρατεύματι ἡμῶν Ῥοδίους, ὃν
τοὺς πολλὸύς φασιν ἐπίστασθαι σφενδονᾶν, καὶ τὸ δέλος αὐτῶν
17 καὶ διπλάσιον φέρεσθαι τῶν Περσικῶν σφενδονῶν. Ἐκεῖνοι γὰρ
διὰ τὸ χειροπληθέσι τοῖς λίθοις σφενδονᾶν ἐπὶ δραχὺ ἔξικνοῦν-
ται, οἱ δὲ Ῥόδιοι καὶ ταῖς μολυβδίσιν ἐπίστανται χοῆσθαι. Ἡν
οὖν αὐτῶν ἐπισκεψάμεθα τίνες πέπανται σφενδόνας, καὶ τού-
τοις μὲν δῶμεν αὐτῶν ἀργύριον, τῷ δὲ ἄλλας πλέκειν ἐθέλοντι
ἄλλο ἀργύριον τελῶμεν, καὶ τῷ σφενδονᾶν ἐν τῷ τεταγμένῳ ἐθέ-
λοντι ἄλλην τινὰ ἀτέλειαν εὐρίσκωμεν, ἵσως τινὲς φανοῦνται
19 ἴκανοι ἡμᾶς ὠφελεῖν. Ὁρῶ δὲ ἵππους ὄντας ἐν τῷ στρατεύματι,
τοὺς μέν τινας παρ' ἐμοί, τοὺς δὲ τῶν Κλεάρχου καταλελειμμέ-
νους, πολλοὺς δὲ καὶ ἄλλους αἰχμαλώτους σκενοφοροῦντας. Ἀν
οὖν τούτους πάντας ἐκλέξαντες σκενοφόρα μὲν ἀντιδῶμεν, τοὺς
δὲ ἵππους εἰς ἵππεας κατασκενάσωμεν, ἵσως καὶ οὕτοί τι τοὺς
20 φεύγοντας ἀνιάσουσιν. Ἔδοξε καὶ ταῦτα. Καὶ ταύτης τῆς νυ-
κτὸς σφενδονῆται μὲν εἰς διακοσίους ἐγένοντο, ἵπποι δὲ καὶ ἵπ-

νά χρωστοῦμε εὐγνωμοσύνη, γιατί δέν ἥρθαν μέ πολύ στρατό ἀλλά μέ λίγους ἄντρες. Ἔτσι ἀπό τή μιά δέ μᾶς προξένησαν μεγάλη βλάβη, κι ἀπό τήν ἄλλη ἔγιναν ἀφορμή νά φανοῦν οἱ ἐλλείψεις μας. Γιατί τώρα οἱ ἔχθροι οίχνουν μέ τά τόξα καί μέ τίς 15 σφεντόνες τόσο μακριά, ὅσο δέν μποροῦν νά φίξουν οὔτε οἱ Κρητικοί τοξότες οὔτε εἶναι δυνατό νά φτάσουν οἱ ἀκοντιστές. Ἔτσι, ὅταν τούς κυνηγοῦμε, δέν μποροῦμε νά πηγαίνουμε σέ μεγάλη ἀπόσταση ἀπό τό στράτευμα· σέ μικρή πάλι ἀπόσταση ἔνας πεζός δικός μας, ἀκόμη καί ὁ πιό γρήγορος, κυνηγώντας δικόν τους δέ θά μποροῦσε νά τόν φτάσει, ἀν τούς χώριζε μόνο τό διάστημα πού διανύει ἔνα βέλος.

"Αν ἔχουμε λοιπόν σκοπό νά τούς ἐμποδίζουμε, ὥστε νά μήν 16 μποροῦν νά μᾶς κάνουν κακό ὅσο προχωροῦμε, τότε εἶναι ἀνάγκη νά ἐτοιμάσουμε, ὅσο γίνεται πιό γρήγορα, σφεντονῆτες καί ἵππεῖς. Μαθαίνω πώς ἔχομε στό στρατό μας ἄντρες ἀπό τή Ρόδο καί πολλοί ἀπ' αὐτούς, ὅπως λένε, ἔρθουν νά χτυποῦν μέ τίς σφεντόνες καί μάλιστα ἡ πέτρα πού οίχνουν φτάνει σέ διπλάσια ἀπόσταση ἀπ' ὅ, τι φτάνει μέ τίς περσικές. Καί φίγουν 17 οἱ Πέρσες σέ μικρότερη ἀπόσταση, γιατί στίς σφεντόνες τους χορησμοποιούν πέτρες σέ μέγεθος γροθιᾶς, ἐνῶ οἱ Ροδίτες ἔρθουν νά μεταχειρίζονται καί μολυσθέντες μπάλες. Ἔτσι, ἀν ἐρευ- 18 νήσουμε νά δοῦμε ποιοί ἀπ' αὐτούς ἔχουν σφεντόνες, καί τίς πάρουμε δίνοντάς τους χρήματα, κι ἀν πληρώσουμε κι ἄλλα σέ κείνους πού θά δεχτοῦν νά πλέκουν κι ἄλλες σφεντόνες, ἀν ἀκόμα ἀπαλλάξουμε ἀπό κάποιες ἀγγαρείες δσους θά θέλουν νά εἶναι σφεντονῆτες μέσα στήν παράταξη, ἵσως θά παρουσιαστοῦν μερικοί πού θά ἔχουν τήν ἴκανότητα νά μᾶς φανοῦν χορήσιμοι. Βλέπω ἐπίσης πώς ὑπάρχουν ἄλογα στό στρατό· ἄλλα 19 τά ἔχω ἐγώ, μερικά εἶναι ὑπολείμματα ἀπό κεῖνα πού εἶχε ὁ Κλέαρχος, κι ἄλλα πολλά τά ἔχομε πάρει ἀπό τούς ἔχθρούς καί τά χορησμοποιούμε γιά φορτηγά. "Αν λοιπόν, δλα. αὐτά τά ἔχω- 20 ρίσουμε καί δώσουμε στή θέση τους ἄλλα ζῶα γιά νά κουνδαλοῦν τίς ἀποσκευές, κι ἀν ἐφοδιάσουμε τά ἄλογα μέ καβαλάρηδες, ἵσως κι αὐτοί θά ἐνοχλοῦν τούς ἔχθρούς ὅταν τό δάζουν στά πόδια». Κι αὐτά τά λόγια τοῦ Ξενοφώντα φάνηκαν καλά. Ἔτσι τήν ἔδια νύχτα δρέθηκαν διακόσιοι, πάνω κάτω, σφεντο-

16 - 20

Νέες προ-
τάσεις τοῦ
Ξενοφώντα.

Ανάγλυφη παράσταση ἵππεων, ἀπό τή ζωφόρο πού δρίσκεται στή δυτική πλευρά τοῦ σηκοῦ τοῦ Παρθενώνα.

πεῖς ἐδοκιμάσθησαν τῇ ὑστεραίᾳ εἰς πεντήκοντα, καὶ σπολάδες καὶ θώρακες αὐτοῖς ἐπορίσθησαν, καὶ ἵππαρχος ἐπεστάθη Λύκιος ὁ Πολυστράτον Ἀθηναῖος.

ΚΕΦ. 4

- 1 Μείναντες δὲ ταύτην τὴν ἡμέραν τῇ ἄλλῃ ἐπορεύοντο πρω-
αίτερον ἀναστάντες· χαράδραν γὰρ ἔδει αὐτοὺς διαβῆναι ἐφ' ᾧ
2 ἐφοδοῦντο μὴ ἐπιθοῖντο αὐτοῖς διαβαίνοντιν οἱ πολέμοι. Δια-
βεδηκόσι δὲ αὐτοῖς πάλιν φαίνεται Μιθραδάτης, ἔχων ἵππεας
χιλίους, τοξότας δὲ καὶ σφενδονήτας εἰς τετρακισχιλίους· το-
σούτους γὰρ ἦτησε Τισσαφέρονην, καὶ ἔλαβεν ὑποσχόμενος, ἀν-

Συνέχεια ἀπό τών ἀνάγλυφη παραστασι τῶν ἵππων τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Παρθενώνα.

νῆτες, ἐνῷ τήν ἄλλη μέρα ἐγκρίθηκαν ὕστερ' ἀπό ἐξέταση πενήντα περίπου ἄλογα καὶ καβαλάροιδες. Τούς ἔδωσαν τότε δεομάτινα χιτώνια καὶ θώρακες, κι ἔβαλαν ἀρχηγό τοῦ ἵππικοῦ τό Λύκιο, τό γιό τοῦ Πολύστρατου ἀπό τήν Ἀθήνα.

ΣΥΝΕΧΙΣΗ ΤΗΣ ΠΟΡΕΙΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΜΕ ΑΠΑΝΩΤΕΣ ΕΠΙΘΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΒΑΡΒΑΡΩΝ

Τήν ἡμέρα ἔκεινη ἔμειναν ἔκει, τήν ἄλλη δύμας σηκώθηκαν προί προί καὶ συνέχισαν τήν πορεία. Γιατί ἔπειτε νά διαδοῦν ἀπό κάποια χαράδρα καὶ φοδόνταν μήπως τούς ἐπιτεθοῦν οἱ ἔχθροι τήν ὥρα πού θά τήν περνοῦσαν. "Οταν τήν εἶχαν περάσει, ἔαναπαρουσιάζεται ὁ Μιθραδάτης μέχλιους ἵππεῖς καὶ τέσσερις χιλιάδες, πάνω κάτω, τοξότες καὶ σφεντονῆτες. Γιατί τόσους ζήτησε ἀπό τόν Τισσαφέροντα καὶ τούς πῆρε μέ τήν ὑπόσχεση πώς, παίρνοντάς τους, θά τοῦ παραδώσει τούς Ἐλληνες.

1   **ΚΕΦ. 4**
1-5   *Καινούργια
ἐπίθεση τοῦ
Μιθραδάτη.*

τούτους λάβη, παραδώσειν αὐτῷ τοὺς Ἔλληνας, καταφρονήσας,
ὅτι ἐν τῇ πρόσθεν προσθόλῃ δλίγονυς ἔχων ἔπαθε μὲν οὐδέν,
πολλὰ δὲ κακὰ ἐνόμιζε ποιῆσαι. Ἐπεὶ δὲ οἱ Ἔλληνες διαβεβη-
κότες ἀπέιχον τῆς χαράδρας ὅσον ὀκτὼ σταδίους, διέβαινε καὶ ὁ
Μιθραδάτης ἔχων τὴν δύναμιν. Παρήγγελτο δὲ τῶν τε πελτα-
στῶν οὓς ἔδει διώκειν καὶ τῶν ὀπλιτῶν, καὶ τοῖς ἵππεῦσιν εἴ-
4 ορητο θαρροῦσι διώκειν ὡς ἐφεψομένης ἴκανῆς δυνάμεως. Ἐπεὶ
δὲ ὁ Μιθραδάτης κατειλήφει, καὶ ἥδη σφενδόναι καὶ τοξεύματα
ἐξικνοῦντο, ἐσήμηνε τοῖς Ἔλλησι τῇ σάλπιγγι, καὶ εὐθὺς ἔθεον
δόμσος οἷς εἴρητο καὶ οἱ ἵππεῖς ἥλιυνον· οἱ δὲ οὐκ ἐδέξαντο,
5 ἀλλ’ ἐφευγον ἐπὶ τὴν χαράδραν. Ἐν ταύτῃ τῇ διώξει τοῖς βαρ-
βάροις τῶν τε πεζῶν ἀπέθανον πολλοὶ καὶ τῶν ἵππων ἐν τῇ χα-
ράδρᾳ ζωὶς ἐλήφθησαν εἰς ὀκτωκαίδεκα. Τοὺς δὲ ἀποθανόντας
αὐτοκέλευστοι οἱ Ἔλληνες ἤκισαντο, ὡς ὅτι φοβερώτατον τοῖς
πολεμίοις εἴη δρᾶν.

6   Καὶ οἱ μὲν πολέμιοι οὗτω πράξαντες ἀπῆλθον, οἱ δὲ Ἔλλη-
νες ἀσφαλῶς πορευόμενοι τὸ λοιπὸν τῆς ἡμέρας ἀφίκοντο ἐπὶ¹
7   τὸν Τίγρητα ποταμόν. Ἐνταῦθα πόλις ἦν ἐρήμη μεγάλη, ὅνομα
δ’ αὐτῇ ἦν Λάρισα· φύκουν δ’ αὐτὴν τὸ παλαιὸν Μῆδοι. Τοῦ δὲ
τείχους αὐτῆς ἦν τὸ εὔρος πέντε καὶ εἴκοσι πόδες, ὕψος δ’ ἐκα-
τόν· τοῦ δὲ κύκλου ἡ περίοδος δύο παρασάγγαι· φύκοδόμητο δὲ
πλίνθοις κεραμεαῖς· κρηπὶς δ’ ὑπῆν λιθίνη τὸ ὕψος εἴκοσι πο-
8   δῶν. Ταύτην βασιλεὺς Περσῶν, ὅτε παρὰ Μῆδων τὴν ἀρχὴν
ἐλάμβανον Πέρσαι, πολιορκῶν οὐδενὶ τρόπῳ ἐδύνατο ἐλεῖν·
ἥλιον δὲ νεφέλῃ προκαλύψασα ἡφάνισε μέχρι ἐξέλιπον οἱ ἄν-
θρωποι, καὶ οὕτως ἔάλω. Παρὰ ταύτην τὴν πόλιν ἦν πυραμὶς
λιθίνη, τὸ μὲν εὔρος ἐνὸς πλέθρου, τὸ δὲ ὕψος δύο πλέθρων.
9   Ἐπὶ ταύτης πολλοὶ τῶν βαρδάρων ἤσαν ἐκ τῶν πλησίον κωμῶν
ἀποπεφευγότες.

Δέν τούς λογάριαζε, γιατί στήν προηγούμενη ἐπίθεσή του, παρ' ὅλο πού εἶχε λίγους στρατιῶτες, δέν ἔπαθε κανένα κακό, ἐνώ εἶχε τῇ γνώμῃ πώς τούς εἶχε προξενήσει μεγάλη βλάβη. "Οταν λοιπόν οἱ Ἐλληνες εἶχαν περάσει τῇ χαράδρᾳ καὶ βρίσκονταν μακριά τῆς δχτώ περίπου στάδια, τῇ διάβηκε κι ὁ Μιθραδάτης μέ τό στρατό του. Εἶχαν δρίσει δύμως οἱ Ἐλληνες στρατηγοί μερικούς πελταστές καὶ δπλίτες γιά νά πάρουν κυνήγι τόν ἔχθρο, καὶ στούς ἵπτεις εἶχαν πεῖ μέ θάρρος νά κάνουν τό ἴδιο, γιατί θά τούς ὑποστήριζε σημαντική στρατιωτική δύναμη. "Οταν ὁ Μιθραδάτης εἶχε φτάσει κοντά τους, καὶ τούς ἔδρισκαν πιά οι πέτρες ἀπό τίς σφεντόνες καὶ τά βέλη ἀπό τά τόξα, τότε δόθηκε μέ τή σάλπιγγα τό σημεῖο στούς Ἐλληνες. Καὶ στή στιγμή δρμησαν ἀπάνω στούς ἔχθρούς ἐκεῖνοι πού εἶχαν πάρει τή διαταγή, καὶ οἱ ἵπτεις ἔτρεχαν κι ἐκεῖνοι. Οἱ ἔχθροι δέν ἄντεξαν, παρά ἄρχισαν νά φεύγουν κατά τή χαράδρᾳ. Σ' αὐτό τό κυνηγητό σκοτώθηκαν πολλοί βάρδαροι πεζοί καὶ πιάστηκαν μέσα στή χαράδρᾳ. ὡς δεκαοχτώ ἵπτεις ζωντανοί. Οἱ Ἐλληνες μάλιστα κακοποίησαν χωρίς διαταγή τούς σκοτωμένους, γιά νά τούς βλέπουν οἱ ἔχθροι καὶ νά τούς πιάνει τρομάρα.

Οἱ βάρδαροι ἔφυγαν ὅταν ἔγιναν αὐτά, ἐνώ οἱ Ἐλληνες προχώρησαν ἥσυχοι τήν ὑπόλοιπη μέρα κι ἔφτασαν στόν Τίγρητα ποταμό. Ἐκεὶ βρισκόταν μιά πολιτεία μεγάλη, χωρίς κατοίκους, πού τήν ἔλεγαν Λάρισα· τήν παλιά ἐποχή τήν κατοικοῦσαν Μῆδοι. Τό τεῖχος τῆς ἦταν εἰκοσι πέντε πόδια στό πάχος καὶ ἐκατό στό ὑψος, ἐνώ ὁ κύκλος πού ἔκανε γύρω ἀπό τήν πόλη εἶχε μάκρος δυό παρασάγγες· ἦταν χτισμένο ἀπό τούβλα πήλινα, ἀλλά εἶχε ἀπό κάτω βάση πέτρινη, εἰκοσι πόδια στό ὑψος. Τήν ἐποχή πού οἱ Πέρσες προσπαθοῦσαν νά πάρουν ἀπό τούς Μήδους τήν ἔξουσία, ὁ βασιλιάς τῆς Περσίας πολιορκοῦσε αὐτή τήν πόλη καὶ δέν τά κατάφερνε μέ κανένα τρόπο νά τήν κυριέψει. Στό τέλος δύμως ἔνα σύννεφο σκέπασε τόν ἥλιο καὶ τόν ἔκαμε νά χαθεῖ, ὡσπου οἱ ἄνθρωποι ἄφησαν τήν πόλη κι ἔτσι κυριεύτηκε. Κοντά σ' αὐτή τήν πόλη βρισκόταν μιά πέτρινη πυραμίδα, πού εἶχε πλάτος ἔνα πλέθρο καὶ ὑψος δυό. Σ' αὐτήν εἶχαν καταφύγει πολλοί βάρδαροι ἀπό τά κοντινά χωριά. Ἀπό τοὺς βαδίζοντας ἔνα σταθμό προχώρησαν ἔξι παρασάγγες κι ἔφτασαν σ' ἔνα τεῖχος ἀφρούρητο, μεγάλο. Τούτο βρισκόταν γύρω

6 -12

6 Η Λάρισα
καὶ τά Μέ-
σπιλα.

7

8

9

10

- 10   Ἐντεῦθεν δ' ἐπορεύθησαν σταθμὸν ἔνα παρασάγγας ἐξ πρὸς τεῖχος ἔρημον, μέγα, πρὸς πόλει κείμενον· ὅνομα δὲ ἦν τῇ πόλει Μέσπιλα· Μῆδοι δ' αὐτὴν ποτε φέρουν. Ἡν δὲ ἡ μὲν κορηπὶς λίθου ἔστοι κογχυλιάτου, τὸ εὔρος πεντήκοντα ποδῶν καὶ τὸ ὑψος πεντήκοντα. Ἐπὶ δὲ ταύτῃ ἐπωκοδόμητο πλίνθινον τεῖχος, τὸ μὲν εὔρος πεντήκοντα ποδῶν, τὸ δὲ ὑψος ἑκατόν· τοῦ δὲ τείχους ἡ περίοδος ἐξ παρασάγγαι. Ἐνταῦθα λέγεται Μήδεια γυνὴ βασιλέως καταφυγεῖν, ὅτε ἀπώλλυσαν τὴν ἀρχὴν ὑπὸ Περσῶν Μῆδοι. Ταύτην δὲ τὴν πόλιν πολιορκῶν ὁ Περσῶν βασιλεὺς οὐκ ἐδύνατο οὕτε χρόνῳ ἐλεῖν οὕτε βίᾳ· Ζεὺς δὲ δροντῇ κατέπληξε τοὺς ἐνοικοῦντας, καὶ οὕτως ἐάλω.
- 11   Ἐντεῦθεν δ' ἐπορεύθησαν σταθμὸν ἔνα παρασάγγας τέτταρας. Εἰς τοῦτον δὲ τὸν σταθμὸν Τισσαφέρνης ἐπεφάνη, οὓς τε αὐτὸς ἵππεας ἤλθεν ἔχων καὶ τὴν Ὁρόντα δύναμιν τοῦ τὴν βασιλέως θυγατέρα ἔχοντος, καὶ οὓς Κῦρος ἔχων ἀνέβη βαρδάρους, καὶ οὓς ὁ βασιλέως ἀδελφὸς ἔχων βασιλεῖ ἐδοήθει, καὶ πρὸς τούτοις ὅσους βασιλεὺς ἔδωκεν αὐτῷ, ὥστε τὸ στράτευμα 14 πάμπολυν ἐφάνη. Ἐπεὶ δ' ἐγγὺς ἐγένετο, τὰς μὲν τῶν τάξεων ὅπισθεν καταστήσας, τὰς δὲ εἰς τὰ πλάγια παραγαγών, εμβαλεῖν μὲν οὐκ ἐτόλμησεν οὐδ' ἐδούλετο διακινδυνεύειν, σφενδονᾶν δὲ 15 παρήγγειλε καὶ τοξεύειν. Ἐπεὶ δὲ διαταχθέντες οἱ Ῥόδιοι ἐσφενδόνησαν καὶ οἱ [Σκύθαι] τοξόται ἐτόξευσαν καὶ οὐδεὶς ήμάρτανεν ἀνδρός, οὐδὲ γὰρ εἰ πάνυ προύθυμεῖτο δάριον ἦν, καὶ ὁ Τισσαφέρνης μάλα ταχέως ἔξω βελῶν ἀπεχώρει καὶ [αἱ] ἄλλαι τάξεις ἀπεχώρησαν.
- 16   Καὶ τὸ λοιπὸν τῆς ἡμέρας οἱ μὲν ἐπορεύοντο, οἱ δ' εἴποντο· καὶ οὐκέτι ἐσίνοντο οἱ βάρδαι τῇ τότε ἀκροβολίσει· μακρότερον γὰρ οἵ γε Ῥόδιοι τῶν Περσῶν ἐσφενδόνων καὶ τῶν τοξοτῶν. Μεγάλα δὲ καὶ τόξα τὰ Περσικά ἔστιν· ὥστε χρήσιμα ἦν 17 τῶν.

ἀπό μιά πόλη πού τήν ἔλεγαν Μέσπιλα καί πού τήν κατοικοῦσαν κάποτε Μῆδοι. Ἡ βάση τοῦ τείχους ἦταν ἀπό πελεκημένη πέτρα πού εἶχε μέσα ἀπολιθωμένα κοχύλια, κι εἶχε πάχος πενήντα πόδια καί ὅψις ἄλλα τόσα. Πάνω σ' αὐτήν ἦταν χτισμένο 11 τείχος ἀπό τοῦβλα, πενήντα πόδια στό πλάτος κι ἐκατό στό ὅψις. Ὁ κύκλος πού ἔκανε τό τείχος γύρω ἀπό τήν πόλη εἶχε μάκρος ἔξι παρασάγγες. Ἐκεῖ λένε πώς δρῆκε καταφύγιο ἡ Μήδεια, ἡ γυναίκα τοῦ βασιλιᾶ, ὅταν οἱ Πέρσες πῆραν τήν ἔξουσία ἀπό τοὺς Μήδους. Τήν πόλη λοιπόν αὐτή πολιορκοῦσε ὁ βασι- 12 λιάς τῶν Περσῶν καί δέν μποροῦσε νά τήν κυριέψει οὕτε μέ τό πέρασμα τοῦ χρόνου οὕτε μέ τή βία. Ὁ Δίας ὅμως τρόμαξε τούς 13 κατοίκους μέ δροντή, κι ἔτσι ἡ πόλη κυριεύτηκε. Ἀπό κεῖ βάδισαν ἔνα σταθμό καί προχώρησαν τέσσερις παρασάγγες. Σ' αὐτόν τό σταθμό παρουσιάστηκε ὁ Τισσαφέροντος ἔχοντας τό δικό του ἴππικό καί τό στρατό τοῦ Ὁρόντα, ἐκείνου πού ἦταν ἄντρας τῆς κόρης τοῦ βασιλιᾶ. Εἶχε καί τούς βαρδάρους πού ἀκολουθοῦσαν τόν Κύρο στήν ἐκστρατεία του, κι ἐκείνους πού εἶχε ὁ ἀδερφός τοῦ βασιλιᾶ καί πήγαινε νά τόν βοηθήσει, καί ἀκόμα δσους στρατιώτες τοῦ ἔδωσε ὁ βασιλιάς. Ἐτσι ὁ στρατός του φάνταξε πάρα πολύ μεγάλος. "Οταν κοντοζύγωσε, 14 ἄλλα ἀπό τά τάγματά του τά τοποθέτησε ἀπέναντι στήν δπισθιοφυλακή τῶν Ἑλλήνων καί ἄλλα τά πήγε πρός τά πλάγια. Δέν τόλμησε δμως νά κάμει ἐπίθεση οὕτε θέλησε νά οιφοκινδυνέψει, μονάχα ἔδωσε διαταγή στούς σφεντονήτες καί στούς τοξότες ν' ἀρχίσουν νά χτυποῦν. Μά ὅταν πῆραν θέσεις οἱ Ροδί- 15 τες κι ἄρχισαν νά οίχνουν πέτρες μέ τίς σφεντόνες καί οἱ (Σκύθες) τοξότες νά χτυποῦν μέ δέλη καί κανένας δέν ἀστοχοῦσε στό χτύπημα, γιατί καί νά ἥθελε δέν ἦταν εὔκολο νά τό κάμει, ὁ Τισσαφέροντος πολύ γρήγορα ἔφυγε μακριά ἀπό κεῖ πού ἔφταναν τά δέλη, πράγμα πού ἔκαμε καί ὁ στρατός του. Τήν ὑπόλοιπη 16 μέρα οἱ "Ἑλλήνες συνέχισαν τήν πορεία, ἐνώ οἱ Πέρσες τούς ἀκολουθοῦσαν. Καί δέν μποροῦσαν πιά οἱ βάρδαροι νά βλάψουν τούς "Ἑλλήνες, χτυπώντας τους μέ τίς σφεντόνες καί μέ τά τόξα, γιατί οἱ Ροδίτες ἔριχναν μακρύτερα ἀπό τούς Πέρσες σφεντονήτες καί τοξότες. Καθώς μάλιστα τά περσικά τόξα είναι 17 μεγάλα, δσα ἔχθρικά δέλη κατόρθωναν οἱ "Ἑλλήνες νά πιάσουν

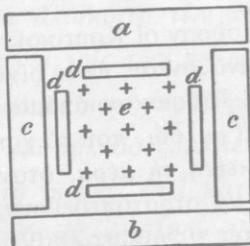
13-18
Ἐπίθεση τοῦ
Τισσαφέροντος.

δόποσα ἀλίσκουτο τῶν τοξευμάτων τοῖς Κρητί, καὶ διετέλουν χρώμενοι τοῖς τῶν πολεμίων τοξεύμασι, καὶ ἐμελέτων τοξεύειν ἄνω ἵέντες μακράν. Ἡγρίσκετο δὲ καὶ νεῦρα πολλὰ ἐν ταῖς κώ-
18 μαις καὶ μόλυνθδος, ὥστε χρῆσθαι εἰς τὰς σφενδόνας. Καὶ ταύτη μὲν τῇ ἡμέρᾳ, ἐπεὶ κατεστρατοπεδεύοντο οἱ Ἕλληνες κώμαις ἐπιτυχόντες, ἀπήλθον οἱ βάρδαροι μεῖον ἔχοντες τῇ ἀκροβολίσει· τὴν δὲ ἐπιοῦσαν ἡμέραν ἔμειναν οἱ Ἕλληνες καὶ ἐπεσιτίσαντο· ἦν γὰρ πολὺς σῖτος ἐν ταῖς κώμαις. Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ ἐπορεύοντο διὰ τοῦ πεδίου, καὶ Τισσαφέροντος εἶπετο ἀκροβολιζόμενος.

19 Ἐνθα δὴ οἱ Ἕλληνες ἔγνωσαν πλαισίον ἴσοπλευρον ὅτι πονηρὰ τάξις εἴη πολεμίων ἐπομένων. Ἀνάγκη γάρ ἐστιν, ἦν μὲν συγκύπῃ τὰ κέρατα τοῦ πλαισίου, ἢ ὁδοῦ στενοτέρας οὕσης ἢ δρέων ἀναγκαζόντων ἢ γεφύρας, ἐκθλίσεσθαι τοὺς δρίτας καὶ πορεύεσθαι πονήρως, ἅμα μὲν πιεζομένους, ἅμα δὲ ταραττομέ-
20 νους, ὥστε δυσχρήστους εἶναι [ἀνάγκη] ἀτάκτους ὄντας· ὅταν δ' αὖ διάσχῃ τὰ κέρατα, ἀνάγκη διασπᾶσθαι τοὺς τότε ἐκθλιβο- μένους καὶ κενὸν γύγνεσθαι τὸ μέσον τῶν κεράτων, καὶ ἀθυμεῖν τὸν ταῦτα πάσχοντας πολεμίων ἐπομένων. Καὶ ὅπότε δέοι γέ- φυραν διαβαίνειν ἢ ἄλλην τινὰ διάβασιν, ἔσπευδεν ἔκαστος βουλόμενος φθάσαι πρῶτος· καὶ εὐεπίθετον ἦν ἐνταῦθα τοῖς
21 πολεμίοις. Ἐπεὶ δὲ ταῦτ' ἔγνωσαν οἱ στρατηγοί, ἐποίησαν ἐξ λόχους ἀνὰ ἐκατὸν ἄνδρας, καὶ λοχαγοὺς ἐπέστησαν καὶ ἄλλους πεντηκοντήρας καὶ ἄλλους ἐνωμοτάρχους. Οὗτοι δὲ πορευόμε-
νοι οἱ λοχαγοί, ὅπότε μὲν συγκύπτοι τὰ κέρατα, ὑπέμενον ὑστε-
ροί, ὥστε μὴ ἐνοχλεῖν τοῖς κέρασι, τοὺς δὲ παρῆγον ἔξωθεν τῶν
22 κεράτων. Ὁπότε δὲ διάσχοιεν αἱ πλευραὶ τοῦ πλαισίου, τὸ μέ- σον ἀν ἐξεπίμπλασαν, εἰ μὲν στενότερον εἴη τὸ διέχον, κατὰ λό-

ἀπό κεῖνα πού ρίχνονταν, τά χρησιμοποιοῦσαν οἱ Κρητικοί, πού καὶ συνέχεια τά μεταχειρίζονταν καὶ γυμνάζονταν, ὥστε ρίχνοντάς τα ψηλά, νά τά πηγαίνουν μακριά. Ἐδρισκαν ἀκόμα στά χωριά καὶ χορδές πολλές γιά τά τόξα καὶ μολύβι, πού τό χρησιμοποιοῦσαν γιά τίς σφεντόνες. Ἔτσι ἐκείνη τή μέρα, ὅταν οἱ 18 Ἑλληνες συνάντησαν χωριά κι ἄρχισαν νά στρατοπεδεύουν, οἱ βάρδαροι ἀποσύρθηκαν, νικημένοι σ' αὐτές τίς μικρές ἐπιθέσεις. Τήν ἄλλη μέρα ἔμειναν οἱ Ἑλληνες ἐκεῖ καὶ προμηθεύτηκαν τρόφιμα, γιατί στά χωριά ὑπῆρχε πολύ σιτάρι. Τήν τρίτη μέρα προχωροῦσαν ἀνάμεσα στόν κάμπο, ἐνώ δ Τισσαφέροντς τούς ἀκολουθοῦσε χτυπώντας τους ἀπό μακριά μέ σφεντόνες καὶ τόξα. Τότε κατάλαβαν οἱ Ἑλληνες πώς τό ἰσοπλευρο πλαισίο ἦταν 19 ἔνας κακός σχηματισμός τοῦ στρατοῦ, ἀφοῦ ἀκολουθοῦσαν ἐχθροί. Γιατί ἀναγκαστικά, ὅταν οἱ πλευρές τοῦ πλαισίου πλησιάζουν, ḥ ἐπειδή δ δρόμος εἶναι πιό στενός ḥ ἐπειδή τούς ἀναγκάζει κανένα διονύσιο γεφύρι, οἱ στρατιῶτες στριμώχνονται καὶ προχωροῦν μέ κόπο, ἀπό τή μιά γιατί πιέζει δ ἔνας τόν ἄλλο, κι ἀπό τήν ἄλλη γιατί ἐπικρατεῖ ἀταξία. Ἔτσι, μέ τό νά δρίσκονται σέ κάποια σύγχυση, εἴναι δύσκολο νά χρησιμοποιοῦνται γιά μάχη. Ὁταν δημοσίες ἀνάμεσα στίς δυό πλευρές ξαναδημιουργ- 20 γεῖται ἀπόσταση, ἀναγκαστικά χωρίζονται οἱ στρατιῶτες πού στριμώχνονταν πρωτύτερα, καὶ στή μέση μένει δ τόπος ἀδειος. Τότε στενοχωροῦνται ἐκεῖνοι πού τά παθαίνουν αὐτά, γιατί τούς ἀκολουθοῦν ἐχθροί. Κι δεσε φορές χρειαζόταν νά περάσουν κάποιο γεφύρι ḥ κανένα ἄλλο στενό, διαζόταν δ καθένας γιατί ἥθελε νά περάσει πρῶτος. Τότε, φυσικά, ἦταν εύκολο στούς ἐχθρούς νά ἐπιτεθοῦν. Ὁταν λοιπόν τά εἶδαν αὐτά οἱ 21 στρατηγοί, ἔκαναν ἔξι λόχους ἀπό ἐκατό στρατιῶτες τόν καθένα, κι ἔβαλαν ἐπικεφαλῆς λοχαγούς καὶ ἄλλους πεντηκοντῆρες καὶ ἐνωμοτάρχους. Αὗτοί οἱ λοχαγοί προχωροῦσαν μαζί μέ τούς ἄλλους καὶ ὅταν οἱ πλευρές τοῦ πλαισίου πλησιάζαν, ἔμειναν πίσω μέ τούς στρατιῶτες τους διαδίζοντας ἀργά, γιά νά μήν ἐνοχλοῦν τίς πλευρές, κι ἔφερον τους ἄντρες τους ἔξω ἀπό αὐτές. Ὁταν χωρίζονταν οἱ δυό πλευρές τοῦ πλαισίου, γέμιζαν 22 τό ἀδειο μέρος μέ στρατιῶτες πού τούς ἔβαζαν κατά λόχους, ἀν ἦταν κάπως στενό τό διάστημα, πενήντα πενήντα ἀν ἦταν πιό

19-23
Ἄλλαγή σχηματισμοῦ τῶν
Ἑλλήνων.

Τό ισοπλευρο πλαίσιο

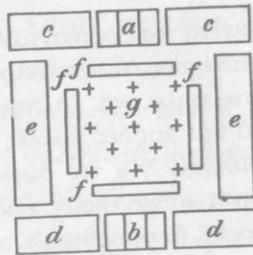
a = μέτωπο

b = νώτα

c,c = πλευρές

d,d,d,d = ἐλαφρά δόπλισμένοι
στρατιῶτες

e = ἀποσκευές και ἄμαχο
πλῆθος

Τό πλαίσιο μέ τούς ἔξι λόχους

a = τρεῖς εἰδικοί λόχοι στό μπροστινό τμῆμα

b = τρεῖς εἰδικοί λόχοι στά νώτα

c,c = κέχατα στό μπροστινό τμῆμα

d,d = κέρατα στό πίσω τμῆμα

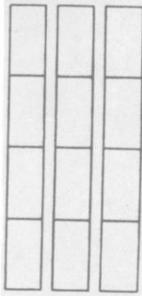
e,e = πλευρές

f,f,f,f = ἐλαφρά δόπλισμένοι
στρατιῶτες

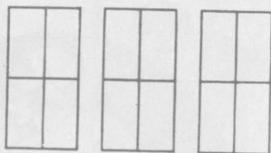
g = ἀποσκευές και ἄμαχοι

χους, εἰ δὲ πλατύτερον, κατὰ πεντηκοστῦς, εἰ δὲ πάνω πλατύ,
23 κατ' ἐνωμοτίας· ὥστε ἀεὶ ἔκπλεων εἶναι τὸ μέσον. Εἰ δὲ καὶ
διαβαίνειν τινὰ δέοι διάβασιν ἢ γέφυραν, οὐκ ἐταράττοντο, ἀλλ'
ἐν τῷ μέρει οἱ λοχαγοὶ διέβαινον· καὶ εἰ πον δέοι τι τῆς φάλαγ-
γος, ἐπιπαρῆσαν οὕτοι. Τούτῳ τῷ τρόπῳ ἐπορεύθησαν σταθμοὺς
τέτταρας.

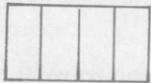
24 Ἡνίκα δὲ τὸν πέμπτον ἐπορεύοντο, εἴδον βασίλειόν τι καὶ
περὶ αὐτὸ κώμας πολλάς, τὴν δὲ ὁδὸν πρὸς τὸ χωρίον τοῦτο διὰ
γηλόφων ὑψηλῶν γιγνομένην, οἱ καθῆκον ἀπὸ τοῦ ὅρους ὑφ' ᾧ
ἥν ἡ κώμη. Καὶ εἴδον μὲν τοὺς λόφους ἄσμενοι οἱ Ἑλληνες, ὡς
25 εἰκὸς τῶν πολεμίων ὅντων ἵππεων· ἐπεὶ δὲ πορευόμενοι ἐκ τοῦ
πεδίου ἀνέθησαν ἐπὶ τὸν πρῶτον γήλοφον [καὶ] κατέβαινον,
ώς ἐπὶ τὸν ἔτερον ἀναβαίνειν, ἐνταῦθα ἐπιγίγνονται οἱ βάρδα-
26 ροι καὶ ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ εἰς τὸ πρανές ἔβαλλον, ἐσφενδόνων,
ἐτόξευον ὑπὸ μαστίγων, καὶ πολλοὺς ἐτίτρωσκον καὶ ἐκράτησαν

Τρεις λόγοι ό ενας πλάι στόν άλλο. Καθένας έχει τέσσερις ένωμοτίες, που δρισκούνται ή μιά πίσω από τίν άλλη.

Τρεις λόγοι «κατά πεντηκοστὺς»: κάθε πεντηκοστὺς έχει 2 ένωμοτίες, που δρισκούνται ή μιά πίσω από τίν άλλη.

Οι τέσσερις ένωμοτίες κάτιε λόχου, ή καθειμά είναι τοποθετημένη πλάι στήν άλλη.

πλατύ καί σέ ένωμοτίες ἃν ἦταν πολύ πλατύ. Ἐτσι τό κέντρο ἦταν πάντα γεμάτο. Ἀν πάλι χρειαζόταν νά περάσουν κάποιο 23 στενό ή κανένα γεφύρι, δέν ἀναστατώνονταν, παρά οι λοχαγοί περνοῦσαν μέ τή σειρά τους. Κι ἃν ή φάλαγγα σέ κανένα σημεῖο εἶχε ἀνάγκη από ἐνίσχυση, αὐτοί πήγαιναν νά δοηθήσουν. Μέ αὐτό τόν τρόπο βάδισαν τέσσερις σταθμούς. Καθώς βάδιζαν 24 τόν πέμπτο σταθμό, εἰδαν ἔνα ἀνάκτορο καί ὀλόγυρά του πολλά χωριά. Ὁ δρόμος πού ὁδηγοῦσε σ' αὐτή τήν τοποθεσία περνοῦσε ἀνάμεσα από ψηλούς γήλοφους πού κατέβαιναν από τό βουνό, πού στά φιζά του δρισκόταν τό κεντρικό χωριό. Μέ χαρά εἰδαν οι Ἑλληνες τούς λόφους, δπως ἦταν φυσικό, ἐπειδή οι ἔχθροι πού ἀκολούθουσαν ἤταν ἴπεις. Ὁταν ὅμως προχώρησαν 25 κι ἀνέβηκαν από τόν κάμπτο στόν πρώτο γήλοφο κι ὑστερα ἀρχισαν νά κατεβαίνουν από κεῖ γιά ν' ἀνέβουν στό δεύτερο, τότε παρουσιάζονται οι βάρδαροι. Τούτοι, ἐνῶ τούς μαστίγωναν οι ἀρχηγοί τους, ἀρχισαν νά χτυποῦν από ψηλά τούς Ἑλληνες μέ ἀκόντια, μέ σφεντόνες, μέ τόξα. Πλήγωσαν πολλούς καί νίκησαν 26 τούς Ἑλληνες γυμνῆτες, καί τούς ἀνάγκασαν νά μείνουν κλει-

24-30

Καινούργια
ἐπίθεση τῶν
βαρδάρων.

Πελταστής μέ κράνος, πέλτη,
περικνημίδες καὶ δόρυ.
(Παράστασι ἀπό ἀγγεῖο).

τῶν Ἑλλήνων γυμνήτων, καὶ κατέκλεισαν αὐτοὺς εἴσω τῶν
ὅπλων· ὥστε παντάπασι ταύτην τὴν ἡμέραν ἄχρηστοι ἦσαν ἐν
27 τῷ ὅχλῳ ὅντες καὶ οἱ σφενδονῆται καὶ οἱ τοξόται. Ἐπεὶ δὲ πι-
εζόμενοι οἱ Ἑλληνες ἐπεχείρησαν διώκειν, σχολῇ μὲν ἐπὶ τὸ
ἄκρον ἀφικνοῦνται ὄπλιται ὅντες, οἱ δὲ πολέμοι ταχὺ ἀπεπή-
28 δων. Πάλιν δὲ ὁπότε ἀπίοιεν πρὸς τὸ ἄλλο στράτευμα ταύτᾳ
ἔπασχον, καὶ ἐπὶ τοῦ δευτέρου γηλόφου ταῦτὰ ἐγίγνετο, ὥστε
ἀπὸ τοῦ τοίτου γηλόφου ἔδοξεν αὐτοῖς μὴ κινεῖν τοὺς στρατι-
ώτας πρὸιν ἀπὸ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τοῦ πλαισίου ἀνήγαγον πελ-
29 ταστὰς πρὸς τὸ δρός. Ἐπεὶ δ' οὗτοι ἐγένοντο ὑπὲρ τῶν ἐπομέ-
νων πολεμίων, οὐκέτι ἐπετίθεντο οἱ πολέμοι τοῖς καταβαίνονσι,
δεδοικότες μὴ ἀποτημθείσαν καὶ ἀμφοτέρωθεν αὐτῶν γένοντο
30 οἱ πολέμοι. Οὕτω τὸ λοιπὸν τῆς ἡμέρας πορευόμενοι, οἱ μὲν
[ἐν] τῇ ὁδῷ κατὰ τοὺς γηλόφους, οἱ δὲ κατὰ τὸ δρός ἐπιπαριόν-
τες, ἀφίκοντο εἰς τὰς κώμας· καὶ ἰατροὺς κατέστησαν ὀκτώ·
πολλοὶ γὰρ ἦσαν οἱ τετρωμένοι.

31 Ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς καὶ τῶν τετρωμένων ἔνεκα
καὶ ἄμα ἐπιτήδεια πολλὰ εἶχον, ἄλευρα, οἶνον, κριθὰς ἵπποις
συμβεβλημένας πολλάς. Ταῦτα δὲ συνενηγμένα ἦν τῷ σατρα-

Πέρσης τοξότης, που έχει κρεμασμένη στό ώμο του τη θήρη γιά το τόξο και τά δελη.

σμένοι ἀνάμεσα στούς ὁπλίτες. Ἐτσι αὐτή τῇ μέρᾳ οἱ σφεντόνῆτες καὶ οἱ τοξότες ἔμειναν μέσα στὸ ἄμαχο πλῆθος, χωρίς νά προσφέρουν οὔτε τὴν παραμικρὴ ὡφέλεια. Οἱ Ἑλληνες, ὑστερα 27 ἀπ' αὐτῇ τὴν πίεση, βάλθηκαν νά τούς πάρονταν κυνήγι. Ἐπειδή διμως ἦταν ὅπλίτες φτάνουν μέ δυσκολία στὴν κορυφή, ἐνῷ οἱ ἔχθροι ἔτρεχαν γρήγορα πηδώντας. Τὰ ἵδια πάθαιναν οἱ Ἑλλη- 28 νες ἀπό τοὺς βαρδάρους κι ὅταν γύριζαν κοντά στὸ ἄλλο στράτευμα, τὰ ἵδια γίνονταν καὶ πάνω στὸ δεύτερο γήλοφο. Γι' αὐτό ἀπόφασισαν, ὅταν ἦταν πάνω στὸν τρίτο γήλοφο, νά μή μετακινήσουν ἀπό κεῖ τοὺς στρατιῶτες, ὥσπου ἀνέβασαν πελταστές πρός τὸ βουνό, ἀπό τῇ δεξιά πλευρά τοῦ πλαισίου. Κι ὅταν αὐ- 29 τοὶ βρέθηκαν πάνω ἀπό τοὺς ἔχθρούς πού ἀκολουθοῦσαν, σταμάτησαν πιά οἱ βάρδαροι τίς ἐπιθέσεις τους ἐνάντια σέ κείνους πού κατέβαιναν, γιατί φοβήθηκαν μήπως ἀποκοποῦν καὶ βρεθοῦν οἱ Ἑλληνες κι ἀπό τὰ δυό τους μέρη. Ἐτσι τὴν ὑπόλοιπη 30 μέρα συνέχισαν τὴν πορεία καὶ βάδιζαν οἱ στρατιῶτες τοῦ πλαισίου στὸ δρόμο πού βρισκόταν ἀνάμεσα στούς γήλοφους, καὶ οἱ πελταστές ψηλά στὸ βουνό, παράλληλα πρός τοὺς κάτω, ὥσπου ἔφτασαν στὰ χωριά. Ἐκεῖ διόρισαν δχτώ γιατρούς, ἐπειδή εἶχαν πολλούς πληγωμένους.

Ἐδῶ ἔμειναν τρεῖς μέρες καὶ ἔξαιτίας τῶν πληγωμένων καὶ 31 ἐπειδή βρήκαν πολλά τρόφιμα, ὅπως ἀλεύρι, κρασί καὶ ἀρκετό κριθάρι μαζεμένο, γιά νά φᾶνε τά ἄλογα. Καὶ ὅλα αὐτά βρίσκον-

πεύοντι τῆς χώρας. Τετάρτη δ' ἡμέρᾳ καταβαίνουσιν εἰς τὸ πε-
32 δίον. Ἐπεὶ δὲ κατέλαβεν αὐτοὺς Τισσαφέρνης σὺν τῇ δυνάμει,
ἔδίδαξεν αὐτοὺς ἡ ἀνάγκη κατασκηνῆσαι οὗ πρῶτον εἶδον κώ-
μην καὶ μὴ πορεύεσθαι ἔτι μαχομένους· πολλοὶ γὰρ ἦσαν οἱ
ἀπόμαχοι, [οἵ τε] τετρωμένοι καὶ οἱ ἐκείνους φέροντες καὶ οἱ
33 τῶν φερόντων τὰ ὅπλα δεξάμενοι. Ἐπεὶ δὲ κατεσκήνησαν καὶ
ἐπεχείρησαν αὐτοῖς ἀκροβολίζεσθαι οἱ βάρδαροι πρὸς τὴν κώ-
μην προσιόντες, πολὺ περιῆσαν οἵ Ἑλληνες· πολὺ γὰρ διέφερεν
ἐκ χώρας ὁμῶντας ἀλέξασθαι ἢ πορευομένους ἐπιοῦσι τοῖς πο-
λεμίοις μάχεσθαι.

34   Ἡνίκα δ' ἦν ἡδη δείλη, ὥρα ἦν ἀπιέναι τοῖς πολεμίοις· οὐ-
ποτε γὰρ μεῖον ἀπεστρατοπεδεύοντο οἱ βάρδαροι τοῦ Ἑλληνι-
κοῦ ἔξήκοντα σταδίων, φοβούμενοι μὴ τῆς νυκτὸς οἱ Ἑλληνες
35 ἐπιθῶνται αὐτοῖς. Πονηρὸν γὰρ νυκτός ἐστι στράτευμα Περσι-
κόν. Οἵ τε γὰρ ἵπποι αὐτοῖς δέδενται καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πεπο-
δισμένοι εἰσὶ τοῦ μὴ φεύγειν ἔνεκα εἰ λυθείσαν, ἐὰν τέ τις θό-
ρυβος γίγνηται, δεῖ ἐπισάξαι τὸν ἵππον Πέρσῃ ἀνδρὶ καὶ χαλι-
νῶσαι, δεῖ καὶ θωρακισθέντα ἀναβῆναι ἐπὶ τὸν ἵππον. Ταῦτα δὲ
πάντα χαλεπὰ νύκτῳ καὶ θορύβον δοντος. Τούτουν ἔνεκα πόρων
ἀπεσκήνουν τῶν Ἑλλήνων.

36   Ἐπεὶ δὲ ἐγίγνωσκον αὐτοὺς οἱ Ἑλληνες βουλομένους ἀπι-
έναι καὶ διαγγελλομένους, ἔκήρουξε τοῖς Ἑλλήσι συσκευάζεσθαι
ἀκουούντων τῶν πολεμίων. Καὶ χρόνον μέν τινα ἐπέσχον τῆς πο-
ρείας οἱ βάρδαροι, ἐπειδὴ δὲ ὁψὲ ἐγίγνετο, ἀπῆσαν· οὐ γὰρ
37 ἐδόκει λύειν αὐτοὺς νυκτὸς πορεύεσθαι καὶ κατάγεσθαι ἐπὶ τὸ
στρατόπεδον. Ἐπειδὴ δὲ σαφῶς ἀπιόντας ἡδη ἐώδων οἱ Ἑλλη-
νες, ἐπορεύοντο καὶ αὐτοὶ ἀναζεύξαντες καὶ διηλθον ὅσον ἔξ-
ήκοντα σταδίους. Καὶ γίγνεται τοσοῦτον μεταξὺ τῶν στρατευμά-
των ὥστε τῇ ὑστεροαίᾳ οὐκ ἐφάνησαν οἱ πολέμιοι οὐδὲ τῇ τρίτῃ,

ταν συγκεντρωμένα σέ αποθήκες κι ἀνῆκαν στό διοικητή τῆς χώρας. Τέλος τήν τέταρτη μέρα κατεβαίνουν στόν κάμπο. Ἐπειδή 32 δῆμως τούς πρόδιασε δι Τισσαφέρνης μέ τό στρατό του, ἀναγκάστηκαν νά σταματήσουν ἀμέσως μόλις συνάντησαν ἔνα χωριό και νά μήν προχωροῦν πιά δίνοντας μάχη. Γιατί ὑπῆρχαν πολλοί πού ἦταν ἀδύνατο νά πολεμοῦν, δηλαδή (καί οἱ) πληγωμένοι κι ἐκεῖνοι πού τούς κουβαλοῦσαν κι ἐκεῖνοι πού σήκωναν τά ὅπλα τῶν τελευταίων. "Οταν λοιπόν σταμάτησαν ἐκεῖ, οἱ βάρδαροι πλησί- 33 ασαν τό χωριό και προσπαθοῦσαν νά τούς χτυποῦν ἀπό μακριά, ἀλλά οἱ Ἑλληνες φάνηκαν πολύ ἀνώτεροι τους. Γιατί ὑπῆρχε μεγάλη διαφορά στό νά ἀποκρούουν τούς ἔχθρούς ἔξιδμώντας ἀπό μιά τοποθεσία, ἀπό τό νά τούς πολεμοῦν βαδίζοντας, τήν ὥρα πού ἐκεῖνοι τούς ἔκαναν ἐπίθεση.

³⁴⁻³⁵ Ἡταν πιά ἀπόγευμα πρός τό βραδάκι, κι ἦταν ὥρα νά ἀπο- συρθοῦν οἱ ἔχθροι. Γιατί οἱ βάρδαροι ποτέ δέ στρατοπέδεψαν σέ ἀπόσταση μικρότερη ἀπό ἔξήντα στάδια ἀπό κεῖ πού βρισκόταν δι ἔλληνικός στρατός, ἐπειδή φοβόνταν μήπως τούς ἐπιτεθοῦν οἱ Ἑλληνες τή νύχτα. Καί εἶναι ἄχρηστο τή νύχτα ἔνα περσικό στράτευμα. Γιατί και τά ἄλογα εἶναι δεμένα και συνήθως τά περ- 35 δικλώνουν γιά νά μήν μποροῦν νά φύγουν, ἀν λυθοῦν, κι ἄν γίνει κανένας θόρυβος, πρέπει δι Πέρσης στρατιώτης νά βάλει στό ἄλογο τή σέλα και τό χαλινάρι, νά φορέσει δι Ὥδιος τό θώρακά του και νά καβαλήσει. Μά δλα αὐτά εἶναι δύσκολο νά γίνουν τή νύχτα και μάλιστα ὅταν γίνεται θόρυβος. Γι' αὐτόν τό λόγο οἱ Πέρσες στρατοπέδευαν μακριά ἀπό τούς Ἑλληνες. "Οταν οἱ Ἑλληνες 36 ἀρχισαν νά καταλαβαίνουν πώς οἱ βάρδαροι θέλουν νά ἀποσυρθοῦν και πώς δίνουν τίς ἀνάλογες διαταγές, τότε δι κήρυκας ἐφώναξε στούς Ἑλληνες νά ἐτοιμάζουν τά πράγματά τους. "Ακουσαν τή φωνή του οἱ ἔχθροι και δέν ἔσκινησαν ἀμέσως, μόλις δῆμως ἀρχισε νά βραδιάζει, ἔφυγαν. Γιατί νόμιζαν πώς δέν εἶναι σωστό νά βαδίσουν νύχτα και νά γυρίσουν στό στρατόπεδο. Μά δταν οἱ 37 Ἑλληνες τούς είδαν πιά καθαρά νά φεύγουν, ἔξεψαν πάλι κι αὐτοί τά ζῶα κι ἀρχισαν νά προχωροῦν, και βάδισαν πάνω κάτω ἔξήντα στάδια. Τόσο μεγάλη ἀπόσταση χώρισε τά δυό στρατεύματα, ὥστε τή δεύτερη και τήν τρίτη μέρα δέν παρουσιάστηκαν οἱ ἔχθροι. Τήν τέταρτη δῆμως, προχωρώντας δσο ἦταν νύχτα, πιά-

Oἱ Πέρσες ἀ-
ποσύρονται τ
νύχτα.

37-40

Oἱ Ἑλληνες
προχωροῦν,
ἐνῷ οἱ ἔχθροι
πιάνουν ὑψω-
μα γιά νά τούς
ἐμποδίσουν.

τῇ δὲ τετάρτῃ νυκτὸς προελθόντες καταλαμβάνουσι χωρίον ὑπερδέξιον οἱ βάρδαροι, ἢ ἔμελλον οἱ Ἑλληνες παριέναι, ἀκρωτηνίαν δροῦσι, ὑφ' ἣν ἡ κατάβασις ἦν εἰς τὸ πεδίον.

- 38 Ἐπειδὴ δὲ ἐώρα Χειρίσοφος προκατειλημμένην τὴν ἀκρωνυχίαν καλεῖ Ξενοφῶντα ἀπὸ τῆς οὐρᾶς καὶ κελεύει λαβόντα τοὺς 39 πελταστὰς παραγενέσθαι εἰς τὸ πρόσθεν. Ὁ δὲ Ξενοφῶν τοὺς μὲν πελταστὰς οὐκ ἤγει· ἐπιφαινόμενον γὰρ ἐώρα Τισσαφέροντην καὶ τὸ στράτευμα πᾶν· αὐτὸς δὲ προσελάσας ἥρωτα· τί καλεῖς; ὁ δὲ λέγει αὐτῷ· ἔξεστιν δρᾶν· προκατείληπται γὰρ ἡμῖν ὁ ὑπὲρ τῆς καταβάσεως λόφος, καὶ οὐκ ἔστι παρελθεῖν, εἰ μὴ τούτους 40 ἀποκόψομεν. Ἀλλὰ τί οὐκ ἤγεις τοὺς πελταστάς; Ὁ δὲ λέγει ὅτι οὐκ ἐδόκει αὐτῷ ἔσημα καταλιπεῖν τὰ ὅπισθεν, πολεμίων ἐπιφαινομένων. Ἀλλὰ μὴν ὡρα γ', ἔφη, δουλεύεσθαι πᾶς τις τοὺς 41 ἄνδρας ἀπελᾶ ἀπὸ τοῦ λόφου. Ἐνταῦθα Ξενοφῶν ὅρᾳ τοῦ ὁρούς τὴν κορυφὴν ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ ἑαυτῶν στρατεύματος οὖσαν, καὶ ἀπὸ ταύτης ἔφοδον ἐπὶ τὸν λόφον ἔνθα ἤσαν οἱ πολέμιοι, καὶ λέγει· κράτιστον, ὡς Χειρίσοφε, ἡμῖν ἵεσθαι ὡς τάχιστα ἐπὶ τὸ ἄκρον· ἦν γὰρ τοῦτο λάθωμεν, οὐ δυνήσονται μένειν οἱ ὑπὲρ τῆς ὁδοῦ. Ἀλλά, εἰ δουλεύει, μένει ἐπὶ τῷ στρατεύματι, ἐγὼ δ' ἐθέλω πορεύεσθαι· εἰ δὲ χοήζεις, πορεύοντας ἐπὶ τὸ δρός, ἐγὼ 42 δὲ μενῶ αὐτοῦ. Ἀλλὰ δίδωμί σοι, ἔφη ὁ Χειρίσοφος, διπότερον δουλεῖ ἐλέσθαι. Εἰπὼν δὲ Ξενοφῶν ὅτι νεώτερος ἔστιν αἰρεῖται πορεύεσθαι, κελεύει δὲ οἱ συμπέμψαι ἀπὸ τοῦ στόματος ἄνδρας· 43 μακρὸν γὰρ ἦν ἀπὸ τῆς οὐρᾶς λαβεῖν. Καὶ δὲ Χειρίσοφος συμπέμπει τοὺς ἀπὸ τοῦ στόματος πελταστάς, ἔλαβε δὲ τοὺς κατὰ μέσον πλαισίουν. Συνέπεσθαι δ' ἐκέλευσεν αὐτῷ καὶ τοὺς τριακοσίους οὓς αὐτὸς εἶχε τῶν ἐπιλέκτων ἐπὶ τῷ στόματι τοῦ πλαισίου. 44 Ἐντεῦθεν ἐπορεύοντο ὡς ἐδύναντο τάχιστα. Οἱ δ' ἐπὶ τοῦ

νουν οι βάρδαροι μιά πολύ ψηλή τοποθεσία, ἀπ' ὅπου ἐπρόκειτο νά περάσουν οἱ "Ἐλλῆνες". Ἡταν ἡ κορυφή τοῦ ὑψώματος, πού θά τήν περνοῦσαν κατεβαίνοντας στὸν κάμπο. Ἐπειδὴ ὁ 38 Χειρίσοφος ἔβλεπε πώς ἦταν πιασμένη ἡ κορυφή τοῦ ὑψώματος, ἔστειλε καὶ φώναξε τὸν Ξενοφόντα ἀπό τήν διπισθιφυλακή καὶ τὸν παρακάλεσε νά πάρει τοὺς πελταστές καὶ νά φτάσει μπροστά.

Ο Ξενοφῶν ὅμως δέν ὁδήγησε ἐκεῖ τοὺς πελταστές, γιατί ἔβλεπε 39 ὅτι ἐρχόταν δι Τισσαφέροντος μέ δλόκληρο τὸ στρατὸ του, παρά ἔτρεξε δι ἴδιος καβάλα στὸ ἄλογο καὶ τὸν ωτησε: «Τί μέ φωνάζεις;» Κι ἐκείνος τοῦ λέει: «Μπορεῖς νά δεῖς. Πρόλαβαν οἱ ἔχθροι κι ἔπιασαν τὸ ὑψωμα πού εἶναι πάνω ἀπό τὸ μέρος ἀπό ὅπου θά κατέβουμε στὸν κάμπο.» Ἔτσι δέν εἶναι δυνατό νά περάσουμε, ἀν δέν τοὺς διώξουμε ἀπό κεῖ. Μά γιατί δέν ἔφερες τοὺς πελταστές;» Ἐκείνος τοῦ ἀπάντησε πώς δέν τό ἔδρισκε σωστό νά 40 ἀφήσει ἀποφύλακτη τήν διπισθιφυλακή, ἀφοῦ ἔκαμαν τήν ἐμφάνισή τους οἱ ἔχθροι. «Εἶναι ὅμως καιρός, εἶπε, νά σκεφτούμε μέ ποιόν τρόπο θά διώξουμε τοὺς ἄντρες αὐτούς ἀπό τὸ ὑψωμα». 41-49

Τότε δι Ξενοφῶν παρατηρεῖ πώς ἡ κορυφή τοῦ βουνοῦ ἦταν πάνω ἀπό τὸ δικό τους στράτευμα καὶ πώς ἀπ' αὐτήν ὑπῆρχε δρόμος πού ὁδηγοῦσε πρός τὸ ὑψωμα, ὅπου δρίσκονταν οἱ ἔχθροι, καὶ λέγει: «Προτιμότερο εἶναι, Χειρίσοφε, νά δρμήσουμε, ὅσο γίνεται γρηγορότερα, πρός τήν κορυφή. Γιατί ἀν καταφέρουμε νά τήν πιάσουμε, δέ θά μπορέσουν νά μείνουν στή θέση τους οἱ ἔχθροι πού εἶναι πάνω ἀπό τὸ δρόμο.» Αν θέλεις, λοιπόν, νά μείνεις ἐσύ κοντά στὸ στρατό, κι ἐγώ θ' ἀνέβω ἀπάνω. Αν ὅμως προτιμᾶς, πήγαινε σύ στὸ βουνό, κι ἐγώ θά μείνω ἐδῶ». «Σ' ἀφήνω, εἶπε δι 42 Χειρίσοφος, νά διαλέξεις ὅποιο ἀπό τά δυό θέλεις». Ο Ξενοφῶν εἶπε πώς, σάν πιό νέος, προτιμᾶ ν' ἀνέβει στὸ βουνό, τὸν παρακαλεῖ ὅμως νά στείλει μαζί του στρατιώτες ἀπό τήν ἐμπροσθιφυλακή. Γιατί ἦταν μεγάλη ἀπόσταση νά πάει νά πάρει ἄντρες ἀπό τήν διπισθιφυλακή. Καί ὁ Χειρίσοφος στέλνει μέ τὸν Ξενοφόντα 43 τοὺς πελταστές τῆς ἐμπροσθιφυλακῆς καὶ πῆρε στή θέση τους ἔκείνους πού ἦταν στή μέση τοῦ πλαισίου. Εδωσε ὅμως διαταγή νά πάνε μαζί του καὶ οἱ τριακόσιοι διαλεχτοί, πού τούς εἶχε δάλει ὁ ἴδιος στὸ μπροστινό μέρος τοῦ πλαισίου.

Από κεῖ ἔκεινησαν καὶ προχωροῦσαν, ὅσο μπροστινό μέρος τοῦ πλαισίου.

Oι Ἐλλῆνες πιάνουν τήν κορυφή τοῦ βουνοῦ.

λόφου πολέμιοι ώς ἐνόησαν αὐτῶν τὴν πορείαν ἐπὶ τὸ ἄκρον,
 45 εὐθὺς καὶ αὐτοὶ ὥρμησαν ἀμιλλᾶσθαι ἐπὶ τὸ ἄκρον. Καὶ ἐν-
 ταῦθα πολλὴ μὲν κραυγὴ ἦν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατεύματος δια-
 κελευομένων τοῖς ἑαυτῶν, πολλὴ δὲ κραυγὴ τῶν ἀμφὶ Τισσα-
 46 φέροντην τοῖς ἑαυτῶν διακελευομένων. Ξενοφῶν δὲ παρελαύνων
 ἐπὶ τοῦ ἵππου παρεκελεύετο· ἀνδρες, νῦν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα νομί-
 ζετε ἀμιλλᾶσθαι, νῦν πρὸς τοὺς παῖδας καὶ τὰς γυναικας, νῦν
 47 ὀλίγον πονήσαντες ἀμαχεὶ τὴν λοιπὴν πορευσόμεθα. Σωτηρίδας
 δὲ ὁ Σικυώνιος εἶπεν· οὐκ ἔξ ἴσου, ὡς Ξενοφῶν, ἐσμέν· σὺ μὲν
 γὰρ ἐφ' ἵππου δῆρη, ἐγὼ δὲ χαλεπῶς κάμιν τὴν ἀσπίδα φέρων.
 48 Καὶ δις ἀκούσας ταῦτα καταπηδήσας ἀπὸ τοῦ ἵππου ὠθεῖται αὐ-
 τὸν ἐκ τῆς τάξεως, καὶ τὴν ἀσπίδα ὀφελόμενος ώς ἐδύνατο τάχι-
 στα ἔχων ἐπορεύετο· ἐτύγχανε δὲ καὶ θώρακα ἔχων τὸν ἵππι-
 κόν· ὥστ' ἐπιέζετο. Καὶ τοῖς μὲν ἔμπροσθεν ὑπάγειν παρεκε-
 49 λεύτερο, τοῖς δὲ ὅπισθεν παριέναι μόλις ἐπόμενος. Οἱ δὲ ἄλλοι
 στρατιῶται παίονσι καὶ βάλλονσι καὶ λοιδοροῦσι τὸν Σωτηρί-
 δαν, ἔστε ἡνάγκασαν [ἀνα] ἱαβόντα τὴν ἀσπίδα πορεύεσθαι. Ὁ
 δὲ ἀναβάς, ἔως μὲν βάσιμα ἦν, ἐπὶ τοῦ ἵππου ἦγεν, ἐπεὶ δὲ
 ἀβατα ἦν, καταλιπὼν τὸν ἵππον ἔσπενδε πεζῇ. Καὶ φθάνονσιν
 ἐπὶ τῷ ἄκρῳ γενόμενοι τοὺς πολεμίους.

ΚΕΦ. 5 1 Ἔνθα δὴ οἱ μὲν βάσιμοι στραφέντες ἔφευγον ἢ ἔκαστος
 ἐδύνατο, οἱ δὲ Ἐλληνες εἶχον τὸ ἄκρον. Ὁι δὲ ἀμφὶ Τισσαφέ-
 νην καὶ Ἀριαῖον ἀποτραπόμενοι ἄλλην ὁδὸν ῥχοντο. Οἱ δὲ
 ἀμφὶ Χειρίσοφον καταβάντες ἐστρατοπεδεύοντο ἐν κώμῃ μεσοτῆ-

γορα. Μά οι ἔχθροι πού δρίσκονταν στό λόφο, μόλις πήραν εἰδηση πώς οἱ Ἑλληνες βάδιζαν γιά τήν κορυφή, μονομιᾶς κι ἐκεῖνοι, δάξοντας ὅλες τίς δυνάμεις τους, ὅρμησαν γιά νά φτάσουν ἀπάνω πρῶτοι. Καί τότε ἄκουε κανείς δυνατές κραυγές ἀπό τό 45 ἔλληνικό στρατευμα, καθώς οἱ Ἑλληνες ἔδιναν κουράγιο στούς δικούς τους, τό ἵδιο ὅμως κι ἀπό τούς στρατιώτες τοῦ Τισσαφέροντος, πού φώναζαν στούς δικούς τους νά ἔχουν θάρρος. Ὁ Ξενοφῶν 46 πάλι περνώντας δίπλα στούς στρατιώτες, καβάλα πάνω στ' ἄλιογό του, τούς ἐμψύχωνε μ' αὐτά τά λόγια: «Τώρα, στρατιώτες, νά σκεφτεῖτε πώς πηγαίνομε γιά τήν Ἑλλάδα, γιά τά παιδιά καί γιά τίς γυναῖκες μας.» Αν κοπιάσουμε τώρα λίγο, ὕστερα πιά θά προχωροῦμε χωρίς νά κάνουμε μάχη». Ὁ Σωτηρίδας ὅμως δι Σικυώνιος εἶπε: «Δέ δρισκόμαστε κάτω ἀπό τίς ἵδιες συνθῆκες, Ξε- 47 νοφώντα· γιατί ἔσυ εἶσαι καβάλα στό ἄλιογο, ἐνῷ ἐγώ κουράζομαι πολύ νά σηκώνω τήν ἀσπίδα».

Μόλις τ' ἄκουσε αὐτά δι Ξενοφῶν, πήδησε κάτω ἀπό τό ἄλο- 48 γο, τόν ἐσπρωχε ἔξω ἀπό τή γραμμή, τοῦ πῆρε τήν ἀσπίδα, καί κρατώντας την βάδιζε δόσο μποροῦσε πιό γρήγορα. Ἐτυχε ὅμως νά φορεῖ καί τόν ἴππικό θώρακα, πράγμα πού τόν ἔκανε νά ὑποφέρει. Σέ κείνους πού πήγαιναν μπροστά του, ἔλεγε νά προχωροῦν, σέ κείνους πού δρίσκονταν πίσω του, νά τόν προσπεργοῦν, κι δι ἴδιος ἀκολουθοῦσε μέ κόπο. Τότε οι ἄλλοι στρατιώτες χτυ- 49 ποῦν ἀπό κοντά κι ἀπό μακριά τό Σωτηρίδα καί τόν δρίζουν, ὥσπου τόν ἀνάγκασαν νά ἔσαναπάρει τήν ἀσπίδα καί νά προχωρήσει. Καί δι Ξενοφῶν ἀνέδηκε στό ἄλιογο καί πήγαινε καβάλα, ὥσπου μποροῦσε νά προχωρεῖ τό ζῶο· ὅταν ὅμως τό μέρος ἦταν ἀπέραστο, ἄφησε τό ἄλιογο καί βάδιζε μέ τά πόδια. Τέλος προλαβαίνουν καί φτάνουν στήν κορυφή πρίν ἀπό τούς ἔχθρούς.

ΠΥΡΠΟΛΗΣΗ ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ, ΣΥΣΚΕΨΕΙΣ ΤΩΝ
ΣΤΡΑΤΗΓΩΝ ΚΑΙ ΑΠΟΦΑΣΗ ΝΑ ΣΥΝΕΧΙΣΟΥΝ
ΤΗΝ ΠΟΡΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΧΩΡΑ ΤΩΝ ΚΑΡΔΟΥΧΩΝ

Τότε οι βάρβαροι γύρισαν τίς πλάτες κι ἀοχισαν νά φεύγουν, δόπου μποροῦσε δι καθένας, ἐνῷ οἱ Ἑλληνες κρατοῦσαν τήν κορυφή. Οἱ στρατιώτες πάλι τοῦ Τισσαφέροντος καί τοῦ Ἀριαίου πήραν ἄλλο δρόμο κι ἔφυγαν, ἐνῷ δι Χειρίσσοφος μέ τούς ἄντρες του

ΚΕΦ. 5

1-6

1) Ὑποχωρώντας δι Τισσαφέροντος καί ει τα χωριά:

πολλῶν ἀγαθῶν. Ἡσαν δὲ καὶ ἄλλαι κῶμαι πολλαὶ πλήρεις πολλῶν ἀγαθῶν ἐν τούτῳ τῷ πεδίῳ παρὰ τὸν Τίγρητα ποταμόν.

- 2 Ἡνίκα δ' ἦν δείλη ἔξαπίνης οἱ πολέμιοι ἐπιφαίνονται ἐν τῷ πεδίῳ, καὶ τῶν Ἐλλήνων κατέκοψάν τινας τῶν ἐσκεδασμένων ἐν τῷ πεδίῳ καθ' ἀρπαγῆν· καὶ γὰρ νομαὶ πολλαὶ βοσκημάτων
3 διαβίβαζόμεναι εἰς τὸ πέραν τοῦ ποταμοῦ κατελήφθησαν. Ἐνταῦθα Τισσαφέροντος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ καίειν ἐπεχείρησαν τὰς κώμας. Καὶ τῶν Ἐλλήνων μάλα ἡθύμησάν τινες, ἐννοούμενοι μὴ
4 τὰ ἐπιτήδεια, εἰ καίοιεν, οὐκ ἔχοιεν δόποθεν λαμβάνοιεν. Καὶ οἱ μὲν ἀμφὶ Χειρίσοφον ἀπῆσαν ἐκ τῆς βοηθείας· ὁ δὲ Ξενοφῶν ἐπεὶ κατέδη, παρελαύνων τὰς τάξεις ἥνικα [οἱ] ἀπὸ τῆς βοηθείας ἀπήντησαν [οἱ Ἐλληνες] ἔλεγεν· ὅρατε, ὃ ἄνδρες Ἐλληνες, ὑφίεντας τὴν χώραν ἥδη ἡμετέραν εἶναι; ἀ γὰρ ὅτε ἐσπένδοντο διεπράττοντο, μὴ καίειν τὴν βασιλέως χώραν, νῦν αὐτοὶ καίονσιν ὡς ἀλλοτρίαν. Ἄλλ' ἐάν πον καταλείπωσί γε αὐτοῖς
5 ἐπιτήδεια, ὅψονται καὶ ἡμᾶς ἐνταῦθα πορευομένους. Ἄλλ', ὃ Χειρίσοφε, ἔφη, δοκεῖ μοι βοηθεῖν ἐπὶ τοὺς καίοντας ὡς ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας. Ο δὲ Χειρίσοφος εἶπεν· οὕκουν ἔμοιγε δοκεῖ· ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς, ἔφη, καίωμεν, καὶ οὕτω θāττον παύσονται.

- 6
7 Ἐπεὶ δὲ ἐπὶ τὰς σκηνὰς ἥλθον, οἱ μὲν ἄλλοι περὶ τὰ ἐπιτήδεια ἥσαν, στρατηγοὶ δὲ καὶ λοχαγοὶ συνῆσαν καὶ ἐνταῦθα πολλὴ ἀπορία ἦν. Ἔνθεν μὲν γὰρ ὅρη ἦν ὑπερούψηλα, ἔνθεν δὲ ὁ ποταμὸς τοσοῦτος βάθος ὡς μηδὲ τὰ δόρατα ὑπερέχειν πειρωμένοις τοῦ βάθους. Ἀπορουμένοις δ' αὐτοῖς προσελθών τις ἀνὴρ Ἅρδιος εἶπεν· ἐγὼ θέλω, ὃ ἄνδρες, διαβίβάσαι ὑμᾶς κατὰ τετρακισχιλίους ὀπλίτας, ἂν ἐμοὶ ὃν δέομαι ὑπηρετήσῃτε καὶ τά-
- 8

κατέδηκαν καί στρατοπέδεψαν σ' ἔνα χωριό, πού ἦταν γεμάτο ἀπό πολλά τρόφιμα. Σ' αὐτό τὸν κάμπο, πλάι στὸν Τίγρητα ποταμό, ὑπῆρχαν καί πολλά ἄλλα χωριά, πού εἶχαν ἀφθονα τρόφιμα. Μά δια τὸν ἔφτασε τὸ ἀπόγευμα, παρουσιάζονται οἱ ἔχθροι στὸν κάμπο καί σκότωσαν μερικούς ἀπό τοὺς Ἑλληνες, πού ἦταν σκορπισμένοι ἐδῶ καὶ ἐκεῖ γιά λεηλασία. Γιατί δρέθηκαν ἐκεῖ ἀκριδῶς τὴν ὥρα πού φί ντόπιοι προσπαθοῦσαν νά περάσουν στὴν ἀπέναντι ὅχθη τοῦ ποταμοῦ πολλά κοπάδια ζῶα. Τότε ὁ Τισσαφέροντος μέ τοὺς στρατιώτες του προσπάθησαν νά κάψουν τὰ χωριά. Καί μερικοί ἀπό τοὺς Ἑλληνες στενοχωρήθηκαν πολύ, γιατί σκέφτηκαν πώς, ἄν τὰ κάψουν, δέ θά ἔχουν ἀπό ποὺ νά προμηθευτοῦν τρόφιμα. Σέ λίγο γύρισαν ὁ Χειρίσοφος μέ τοὺς ἄντρες του, πού εἶχαν πάει νά βοηθήσουν τοὺς ἄλλους. Κι ὁ Ξενοφῶν πού εἶχε κατέβει ἀπό τὴν κορυφή καί περνοῦσε καβάλα στ' ἄλογο μπροστά στά τάγματα, συνάντησε τοὺς Ἑλληνες ποὺ γύριζαν ἀπό τή βοήθεια καί τοὺς εἶπε: «Βλέπετε, Ἑλληνες, πώς οἱ ἔχθροι ἀφήνουν πιά τή χώρα νά είναι δική μας; Γιατί ἐκεῖνο πού προσπαθοῦσαν νά πετύχουν ἀπό μᾶς, δια τὸν κάναμε τίς συνθῆκες, δηλαδή νά μήν καίμε τή χώρα τοῦ βασιλιά, τώρα οἱ ἴδιοι τό παραδιάζουν καί τῆς βάζουν φωτιά σά νά είναι ἔνη. Ἀλλά ἄν ἀφήνουν κάπου τρόφιμα γιά τὸν ἑαυτό τους, θά μᾶς δοῦν καί ἐμᾶς νά πηγαίνουμε σ' αὐτό τό μέρος. Μοῦ φαίνεται ὅμως, Χειρίσοφε, εἶπε, πώς πρέπει νά ὑπερασπίζουμε τή χώρα σά νά είναι δική μας, βαδίζοντας ἐνάντια σέ κείνους πού τὴν καίνε». Μά ὁ Χειρίσοφος ἀπάντησε: «Ἐγώ δέν ἔχω αὐτήν τή γνώμη. Ἀντίθετα, εἶπε, κι ἐμεῖς πρέπει νά βάζουμε φωτιά, καί τότε θά σταματήσουν αὐτοί πιό γρήγορα νά καίνε».

“Οταν πῆγαν στὸν τόπο ὃπου εἶχαν στρατοπεδέψει, οἱ ἄλλοι ἀσχολήθηκαν μέ τό ζήτημα τῶν τροφίμων, ἐνῶ οἱ στρατηγοί καί οἱ λοχαγοί ἔκαναν σύσκεψη κι ἡ ἀμηχανία τους ἦταν μεγάλη. Γιατί ἀπό τή μιά δρίσκονταν δουνά θεόρατα, καί ἀπό τὴν ἄλλη ὁ ποταμός πού ἦταν τόσο βαθύς, ὥστε οὔτε τά δόρατα δέν ἦταν ψηλότερα ἀπό τά νερά του, ἄν κανείς τά ἔχωνε μέσα γιά νά δοκιμάσει τό βάθος του. Τὴν ὥρα πού αὐτοί δέν ἔξεραν τί νά κάμουν, 8 πῆγε κοντά τους κάποιος Ροδίτης καί τοὺς εἶπε: «Ἐγώ, ἀρχηγοί, εἴμαι πρόθυμος νά σᾶς περάσω ἀπέναντι τέσσερις τέσσερις χι-

7-12

7 Τὸ σχέδιο
ἐνός Ροδίτη

9 λαντον μισθὸν πορίσητε. Ἐρωτώμενος δὲ ὅτου δέοιτο, Ἀσκῶν,
ἔφη, δισχιλίων δεήσομαι· πολλὰ δ' ὁρῶ πρόβατα καὶ αἴγας καὶ
βοῦς καὶ ὄνονς, ἀλλὰ δὲ πρόβατα καὶ φυσηθέντα ὁράσως ἀν παρέ-
10 χοι τὴν διάβασιν. Δεήσομαι δὲ καὶ τῶν δεσμῶν οἵς χρῆσθε περὶ¹
τὰ ὑποξύγια· τούτοις ζεύξας τὸν ἀσκοὺς πρὸς ἀλλήλους, ὁρμί-
σας ἔκαστον ἀσκόν, λίθους ἀρτήσας καὶ ἀφεὶς ὥσπερ ἀγκύρας
εἰς τὸ ὕδωρ, διαγαγὼν καὶ ἀμφοτέρῳθεν δήσας ἐπιβαλῶ ὑλην
11 καὶ γῆν ἐπιφορήσω· ὅτι μὲν οὖν οὐ καταδύσεσθε, αὐτίκα μάλα
εἰσεσθε· πᾶς γὰρ ἀσκὸς δύ' ἄνδρας ἔξει τοῦ μὴ καταδῦναι.
12 Ὡστε δὲ μὴ δλισθάνειν ἡ ὑλη καὶ ἡ γῆ σχήσει. Ἀκούσασι ταῦτα
τοῖς στρατηγοῖς τὸ μὲν ἐνθύμημα χαρίεν ἐδόκει εἶναι, τὸ δ' ἔρ-
γον ἀδύνατον· ἥσαν γὰρ οἱ κωλύσοντες πέραν πολλοὶ ἵππεῖς, οἱ
εὐθὺς τοῖς πρώτοις οὐδὲν ἀν ἐπέτρεπον τούτων ποιεῖν.

13 Ἐνταῦθα τὴν μὲν ὑστεραίαν ἐπανεχώρουν εἰς τοῦμπαλιν [ἢ
πρὸς Βαβυλῶνα] εἰς τὰς ἀκαύστους κώμας, κατακαύσαντες ἐν-
θεν ἔξῆσαν· ὡστε οἱ πολέμοι οὐ προσήλαυνον, ἀλλὰ ἐθεῶντο
καὶ ὅμοιοι ἥσαν θαυμάζοντες δποι ποτὲ τρέφονται οἱ Ἑλληνες
14 καὶ τί ἐν νῷ ἔχοιεν. Ἐνταῦθα οἱ μὲν ἄλλοι στρατιῶται ἐπὶ τὰ
ἐπιτήδεια ἥσαν· οἱ δὲ στρατηγοὶ πάλιν συνῆλθον, καὶ συναγα-
γόντες τὸν ἑαλωκότας ἥλεγχον τὴν κύκλῳ πᾶσαν χώραν τίς
15 ἐκάστη εἴη. Οἱ δὲ ἔλεγον ὅτι τὰ πρὸς μεσημβρίαν τῆς ἐπὶ Βαβυ-
λῶνα εἴη καὶ Μηδίαν, δι' ἥσπερ ἥκοιεν, ἡ δὲ πρὸς ἔω ἐπὶ Σοῦσά
τε καὶ Ἐκβάτανα φέροι, ἔνθα θεοίζειν λέγεται βασιλεύς, ἡ δὲ
διαβάντι τὸν ποταμὸν πρὸς ἐσπέραν ἐπὶ Λυδίαν καὶ Ιωνίαν φέ-
ροι, ἡ δὲ διὰ τῶν ὁρέων καὶ πρὸς ἀρκτὸν τετραμμένη ὅτι εἰς

λιάδες, ἂν μέ δοιηθήσετε σέ ὅ, τι χρειάζομαι κι ἂν μοῦ δώσετε γιά πληρωμή ἔνα τάλαντο». "Οταν τὸν ρώτησαν ποιά πρόγυματα τοῦ εἶναι ἀπαραίτητα, εἶπε: «Θά χρειαστῶ δυό χιλιάδες ἀσκιά. Βλέπω ὅμως πολλά πρόβατα καὶ γίδια καὶ βόδια καὶ γαϊδούρια, πού ἄμα γδαρθοῦν καὶ φουσκωθοῦν, μποροῦν νά κάμουν εὔκολο τό πέρασμα τοῦ ποταμοῦ. Θά χρειαστῶ ἀκόμα καὶ τά σχοινιά 10 πού δένετε τά ύποξύγια. Μέ αὐτά θά ἐνώσω τά ἀσκιά τό ἔνα μέ τό ἄλλο καὶ θά τοποθετήσω τό κάθε ἀσκί μέσ στό νερό, ἀφοῦ πρῶτα κρεμάσω ἐπάνω πέτρες καὶ τίς ἀφήσω σάν νά 'ναι ἄγνυ-ρες. "Υστερα θά τραβήξω τά ἀσκιά ὡς τήν ἀπέναντι ὅχθη τοῦ ποταμοῦ, θά τά δέσω κι ἀπό τούτη κι ἀπό κείνη τή μεριά καὶ θά κουβαλήσω καὶ θά δάλω ἀπό πάνω χαμόκλαδα καὶ θά τά σκε-πάσω μέ χῶμα. Τό δτι δέν ὑπάρχει κίνδυνος νά δουλιάξετε, αὐτό 11 θά τό καταλάβετε τούτη τή στιγμή. Κάθε ἀσκί δηλαδή γιά νά μή δουλιάξει, θά σηκώνει δυό ἄντρες μονάχα. Καί γιά νά μή γλι-στροῦν ἀπό πάνω, θά τούς ἐμποδίζουν τά χαμόκλαδα καὶ τό χῶ-μα». Τ' ἄκουσαν οἱ στρατηγοί αὐτά καὶ τούς φάνηκε χαριτωμένο 12 τό τέχνασμα τοῦ Ροδίτη, στήν πρόσηξη ὅμως τό ἔδρισκαν ἀδύνατο. Γιατί στήν ἀπέναντι ὅχθη ύπηρχαν πολλοί ἵππεῖς, πού θά τούς ἐμποδίζαν καὶ πού ἀπό τήν ἀρχή δέ θά ἄφηναν τούς πρώτους, πού θά ἐπιχειροῦσαν, νά κάμουν τίποτε ἀπ' αὐτά.

"Ετσι τήν ἄλλη μέρα ξαναγύρισαν πρός τά πίσω (δηλαδή πρός 13 τή Βασιλώνα), στά χωρά πού δέν ἦταν καμένα. "Ἐβαζαν ὅμως φωτιά σέ κεῖνα πού ἄφηναν κι ἔφευγαν. Γι' αὐτό οἱ ἔχθροι δέ ζύγωναν, ἀλλά κοίταζαν καὶ φαίνονταν πώς δποροῦσαν, μή ξέ-ροντας πρός τά πού θά τραβήξουν οἱ "Ἐλληνες καὶ τί σκέφτονται νά κάμουν. Τότε οἱ ἄλλοι στρατιώτες ἔδγαιναν ν' ἀναζητήσουν 14 τρόφιμα, ἐνῶ οἱ στρατηγοί ἔκαναν πάλι σύσκεψη. Συγκέντρωσαν κι ἐκείνους πού είχαν πιαστεῖ αἰχμάλωτοι καὶ τούς ζητοῦσαν πληροφορίες γιά δλόκληρη τή γύρω περιοχή, δηλαδή πώς ἦταν τό κάθε μέρος χωριστά. "Ἐκεῖνοι ἔλεγαν πώς πρός τό νοτιά δρισκό-ταν δ δρόμος πού πήγαινε στή Βασιλώνα καὶ στή Μηδία, ἀπό δπου είχαν ἔρθει. Πρός τά ἀνατολικά ἦταν δ δρόμος πού πήγαινε στά Σοῦσα καὶ στά Ἐκβάτανα, δπου λένε πώς δ βασιλιάς παρα-θερίζει. Πρός τά δυτικά, πέρα ἀπό τό ποτάμι, δρισκόταν δ δρό-μος πού δδηγοῦσε στή Λυδία καὶ στήν Ἰωνία, ἐνῶ ἐκεῖνος πού

13-18

Ἀπόφαση νά τραβήξουν πρός τά δυν-νά τῶν Καρ-δούχων.

16 Καρδούχους ἄγοι. Τούτους δὲ ἔφασαν οἰκεῖν ἀνὰ τὰ ὅρη καὶ πολεμικοὺς εἶναι, καὶ βασιλέως οὐκ ἀκούειν, ἀλλὰ καὶ ἐμβαλεῖν ποτε εἰς αὐτοὺς βασιλικὴν στρατιὰν δώδεκα μυριάδας· τούτων δ' οὐδὲν ἀπονοστῆσαι διὰ τὴν δυσχωρίαν. Ὄπότε μέντοι πρὸς τὸν στρατόπεδον τὸν ἐν τῷ πεδίῳ σπείσαντο, καὶ ἐπιμηγνύναι
 17 σφῶν τε πρὸς ἐκείνους καὶ ἐκείνων πρὸς ἑαυτούς. Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ στρατηγοὶ ἐκάθισαν χωρὶς τοὺς ἐκασταχόσε φάσκοντας εἰδέναι, οὐδὲν δῆλον ποιήσαντες ὅποι πορεύεσθαι ἔμελλον. Ἐδόκει δὲ τοῖς στρατηγοῖς ἀναγκαῖον εἶναι διὰ τῶν ὁρέων εἰς Καρδούχους ἐμβάλλειν· τούτους γὰρ διελθόντας ἔφασαν εἰς Ἀρμενίαν ἥξειν, ἥς Ὁρόντας ἥρχε πολλῆς καὶ εὐδαίμονος. Ἔντεῦθεν δὲ εὗπορον ἔφασαν εἶναι ὅποι τις ἐθέλοι πορεύεσθαι.
 18 Ἐπὶ τούτοις ἐθύσαντο, δπως ὀπηνίκα δοκούῃ τῆς ὕρας τὴν πορείαν ποιοῦντο· τὴν γὰρ ὑπερόδολὴν τῶν ὁρέων ἐδεοίκεσαν μὴ προκαταληφθείη· καὶ παρήγγειλαν, ἐπειδὴ δειπνήσαιεν, συσκενασαμένους πάντας ἀναπαύεσθαι, καὶ ἐπεσθαι ἡνίκ’ ἂν τις παραγγέλλῃ.

περονοῦσε ἀνάμεσα ἀπό τά δουνά, πρός τό βορινό μέρος, ὁδηγοῦσε στή χώρα τῶν Καρδούχων. Γι' αὐτούς ἔλεγαν πώς κατοι- 16 κοῦσαν ἐπάνω στά δουνά καὶ πώς ἦταν ἴκανοί πολεμιστές καὶ δέν πειθαρχοῦσαν στό βασιλιά. Κάποτε μάλιστα τούς ἔκαμε ἐπίθεση ἔνας στρατός τοῦ βασιλιᾶ πού εἶχε ἐκατόν εἰκοσι χιλιάδες ἄντρες, κι ἀπ' αὐτούς κανένας δέ γύρισε πίσω, παρά χάθηκαν ὅλοι μέσα στίς κακοτοπιές τῆς χώρας. "Οσες φορές δύμως ἔκαναν συνθῆκες μέ τό διοικητή πού ἔμενε στόν κάμπο, τότε κι αὐτοί εἶχαν σχέσεις μ' ἐκείνους κι ἐκεῖνοι μ' αὐτούς. "Οταν τ' ἀκουσαν 17 αὐτά οἱ στρατηγοί, ἔβαλαν νά καθίσουν σέ χωριστό μέρος ἐκείνοις πού ἔλεγαν πώς ξέρουν πρός τά ποῦ τραβάει ὁ κάθε δρόμος, χωρίς νά φανερώσουν ποῦ σκόπευαν νά πάνε. Πάντως οἱ στρατηγοί ἔκριναν πώς ἦταν ἀνάγκη, βαδίζοντας ἀνάμεσα στά δουνά, νά μποῦν στή χώρα τῶν Καρδούχων. Γιατί ἔλεγαν οἱ αἰχμάλωτοι πώς, ὅταν περάσουν αὐτή τήν περιοχή, θά φτάσουν στήν Ἀρμενία, πού τήν κυβερνοῦσε ὁ Ὁρόντας καὶ ἦταν μεγάλη καὶ πλούσια χώρα. Κι ἀπό κεῖ πιά ἔλεγαν πώς ἦταν εὔκολο νά πάει κανεὶς ὅπου ἥθελε. Γι' αὐτό ἔκαμαν θυσία, ὥστε ν' ἀρχίσουν τήν πορεία 18 ὅποιαδήποτε στιγμή τούς φαινόταν καλό. Γιατί φοδόνταν μήπως προλάβουν οἱ Καρδούχοι καὶ πιάσουν τό πέραμα ἐπάνω στά δουνά. "Εδωσαν λοιπόν διαταγή νά δειπνήσουν, νά ἐτοιμάσουν τά πράγματά τους καὶ νά ἔκουσοράζονται, καί, μόλις τούς εἰδοποιήσει κάποιος ὅτι ἀρχίζει ἡ πορεία, ν' ἀκολουθοῦν.

ΒΙΒΛΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

- ΚΕΦ. 1 1 [Οσα μὲν δὴ ἐν τῇ ἀναβάσει ἐγένετο μέχρι τῆς μάχης, καὶ
δσα μετὰ τὴν μάχην ἐν ταῖς σπονδαῖς ἀς βασιλεὺς καὶ οἱ σὺν
Κύρῳ ἀναβάντες Ἑλληνες ἐποιήσαντο, καὶ δσα παραβάντος τὰς
σπονδὰς βασιλεῶς καὶ Τισαφέρνους ἐπολεμήθη πρὸς τοὺς Ἑλ-
ληνας, ἐπακολούθουντος τοῦ Περσικοῦ στρατεύματος, ἐν τῷ
2 πρόσθεν λόγῳ δεδήλωται. Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο ἔνθα ὁ μὲν Τίγρης
ποταμὸς παντάπασιν ἄπορος ἦν διὰ τὸ βάθος καὶ μέγεθος, πά-
ροδος δὲ οὐκ ἦν, ἀλλὰ τὰ Καρδούχεια ὅρη ἀπότομα ὑπὲρ αὐτοῦ
τοῦ ποταμοῦ ἐκρέματο, ἐδόκει δὴ τοῖς στρατηγοῖς διὰ τῶν
3 ὁρέων πορευτέον εἶναι. Ἡκούον γὰρ τῶν ἀλισκομένων ὅτι, εἰ
διέλθοιεν τὰ Καρδούχεια ὅρη, ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ τὰς πηγὰς τοῦ Τί-
γρητος ποταμοῦ, ἦν μὲν βούλωνται, διαβήσονται, ἦν δὲ μὴ βού-
λωνται περιίασι. Καὶ τοῦ Εὐφράτου δὲ τὰς πηγὰς ἐλέγετο οὐ
4 πρόσω τοῦ Τίγρητος εἶναι, καὶ ἔστιν οὕτως ἔχον. Τὴν δ' εἰς τοὺς
Καρδούχους ἐμβολὴν ὥδε ποιοῦνται, ἅμα μὲν λαθεῖν πειρώμε-
νοι, ἅμα δὲ φθάσαι ποὶν τοὺς πολεμίους καταλαβεῖν τὰ ἄκρα].
- 5 Ήνίκα δ' ἦν ἀμφὶ τὴν τελευταίαν φυλακὴν καὶ ἐλείπετο τῆς
νυκτὸς δσον σκοταίους διελθεῖν τὸ πεδίον, τηνικαῦτα ἀναστάν-
τες ἀπὸ παραγγέλσεως πορεύμενοι ἀφικνοῦνται ἅμα τῇ ἡμέρᾳ
6 πρὸς τὸ ὅρος. Ἐνθα δὴ Χειρίσοφος μὲν ἥγεῖτο τοῦ στρατεύμα-
τος λαδὸν τὸ ἀμφ' αὐτὸν καὶ τοὺς γυμνῆτας πάντας, Ξενοφῶν
δὲ σὺν τοῖς διπλοφύλαξιν ὀπλίταις εἴπετο οὐδένα ἔχων γυμνῆ-

ΒΙΒΛΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΑ ΒΟΥΝΑ ΤΩΝ ΚΑΡΔΟΥΧΩΝ

[Τά δσα ἔγιναν τόν καιρό πού βάδιζαν ἀπό τά παράλια στό ἐσωτερικό τῆς Ἀσίας ὡς τή μέρα τῆς μάχης, καὶ δσα ὕστερα ἀπό τή μάχη, στό διάστημα πού ἴσχυε ἡ ἀνακωχή ἀνάμεσα στό βασιλιά καὶ στούς. Ἐλληνες, πού ἀκολούθησαν τόν Κύρο στήν ἐκστρατεία, καὶ οἱ πολεμικές ἐνέργειες ἐνάντια στούς Ἐλληνες ἀπό τότε πού παραδίασε τίς συνθῆκες δι βασιλιάς καὶ δι Τισσαφέρνης, ἐνῷ ἀκολουθοῦσε δι περσικός στρατός, ὅλα αὐτά ἔχουν εἰπωθεῖ στήν προηγούμενη διήγηση.

"Οταν ἔφτασαν στό σημεῖο πού δι Τίγρης ποταμός μέ κανένα τρόπο δέν μποροῦσε νά περαστεῖ ἐξαιτίας τοῦ βάθους καὶ τοῦ πλάτους του, οὔτε ὑπῆρχε κανένα πέρασμα κοντά, ἀλλά ἀπό πάνω του κρέμονταν ἀπότομα τά βουνά τῶν Καρδούχων, τότε πιά ἀποφάσισαν οἱ στρατηγοί νά περάσουν ἀνάμεσα ἀπό τά βουνά. Γιατί ἀπό τούς αἰχμάλωτους εἶχαν τήν πληροφορία πώς, ἄν περάσουν τά βουνά τῶν Καρδούχων, τότε θά διαβοῦν καὶ τίς πηγές τοῦ Τίγρητα ποταμού στήν Ἀρμενία, φτάνει νά τό θέλουν· ἄν δέν τό θέλουν, μποροῦν νά τίς προσπεράσουν. Εἶχαν μάθει ἀκόμα πώς καὶ οἱ πηγές τοῦ Εὐφράτη δέν ἦταν μακριά ἀπό τίς πηγές τοῦ Τίγρητα, καὶ πραγματικά ἔτσι εἶναι. "Οσο γιά τήν ἐπίθεση στή χώρα τῶν Καρδούχων τήν κάνουν μέ τοῦτο τόν τρόπο; ἀπό τή μιά προσπαθώντας νά μείνουν ἀπαρατήρητοι, κι ἀπό τήν ἄλλη νά προλάβουν νά πιάσουν τίς βουνοκορφές πρίν ἀπό τούς ἐχθρούς].

"Ήταν πιά ἡ ὥρα τῆς τελευταίας φρονδᾶς καὶ ὑπολειπόταν τόσο διάστημα τῆς νύχτας, δσο χρειαζόταν γιά νά περάσουν τόν κάμπτο σκοτεινά. Τότε σηκώθηκαν οἱ στρατιώτες ὕστερα ἀπό προφορική διαταγή κι ἀρχισαν τήν πορεία, ὧσπου φτάνουν κατά τά ξημερώματα στό βουνό. Ἐπικεφαλῆς τοῦ στρατεύματος ἦταν δι Χειρίσσοφος, πού εἶχε τούς δικούς του στρατιώτες καὶ δλους τούς γυμνήτες, ἐνῷ δι Ξενοφῶν ἀκολουθοῦσε μέ τήν δπισθιφυλα-

1   **ΚΕΦ 1**
'Ανακεφαλαίωση.

2   2-4
'Απόφαση γιά τήν πορεία.

3

4

5   5-11
Στά χωριά τῶν Καρδούχων.

6

τα· οὐδεὶς γὰρ κίνδυνος ἐδόκει εἶναι μή τις ἄνω πορευομένων
 7 ἐκ τοῦ δπισθεν ἐπίσποιτο. Καὶ ἐπὶ μὲν τὸ ἄκρον ἀναβαίνει Χει-
 ρίσοφος πρὸν τινας αἰσθέσθαι τῶν πολεμίων· ἔπειτα δ' ὑφηγεῖ-
 το· ἐφείπετο δὲ ἀεὶ τὸ ὑπερβάλλον τοῦ στρατεύματος εἰς τὰς
 8 κώμας τὰς ἐν τοῖς ἄγκεσί τε καὶ μυχοῖς τῶν ὁρέων. Ἐνθα δὴ οἱ
 μὲν Καρδοῦχοι ἐκλιπόντες τὰς οἰκίας, ἔχοντες καὶ γυναικας καὶ
 παιδας, ἐφενγον ἐπὶ τὰ δρόμους. Τὰ δὲ ἐπιτήδεια πολλὰ ἦν λαμβά-
 νειν, ἥσαν δὲ καὶ χαλκώμασι παμπόλλοις κατεσκευασμέναι αἱ
 οἰκίαι, ὡν οὐδὲν ἐφερον οἱ Ἑλληνες, οὐδὲ τοὺς ἀνθρώπους ἐδί-
 ακον, ὑποφειδόμενοι, εἴ πως ἐθελήσειαν οἱ Καρδοῦχοι διέναι
 αὐτοὺς ὡς διὰ φιλίας τῆς χώρας, ἐπείπερ βασιλεῖ πολέμοι
 9 ἥσαν· τὰ μέντοι ἐπιτήδεια δτῷ τις ἐπιτυγχάνοι ἐλάμβανεν·
 ἀνάγκη γὰρ ἦν. Οἱ δὲ Καρδοῦχοι οὔτε καλούντων ὑπήκοουν
 10 οὔτε ἄλλο φιλικὸν οὐδὲν ἐποίουν. Ἐπεὶ δὲ οἱ τελευταῖοι τῶν
 Ἑλλήνων κατέβαινον εἰς τὰς κώμας ἀπὸ τοῦ ἄκρου ἥδη σκο-
 ταῖοι – διὰ γὰρ τὸ στενὴν εἶναι τὴν ὁδὸν ὅλην τὴν ἥμέραν ἡ
 ἀνάβασις αὐτοῖς ἐγένετο καὶ κατάβασις – τότε δὴ συλλεγέντες
 τινὲς τῶν Καρδούχων τοῖς τελευταίοις ἐπετίθεντο, καὶ ἀπέκτει-
 νάν τινας, καὶ λίθοις καὶ τοξεύμασι κατέτρωσαν, δλύγοι ὄντες·
 11 ἐξ ἀπροσδοκήτου γὰρ αὐτοῖς ἐπέπεσε τὸ Ἑλληνικόν. Εἰ μέντοι
 τότε πλείους συνελέγησαν, ἐκινδύνευσεν ἀν διαφθαρῆναι πολὺ^ν
 τοῦ στρατεύματος. Καὶ ταύτην μὲν τὴν νύκτα οὕτως ἐν ταῖς κώ-
 μαις ἥντισθησαν· οἱ δὲ Καρδοῦχοι πνοὰ πολλὰ ἔκαιον κύκλῳ
 ἐπὶ τῶν ὁρέων καὶ συνεώρων ἀλλήλους.

12   Ἄμα δὲ τῇ ἥμέρᾳ συνελθοῦσι τοῖς στρατηγοῖς καὶ λοχαγοῖς
 τῶν Ἑλλήνων ἔδοξε τῶν τε ὑποζυγίων τὰ ἀναγκαῖα καὶ δυνα-
 τώτατα ἔχοντας πορεύεσθαι, καταλιπόντας τᾶλλα, καὶ ὅσα ἦν
 νεωστὶ αἰχμάλωτα ἀνδράποδα ἐν τῇ στρατιᾷ πάντα ἀφεῖναι.

κή, δηλαδή μέ τούς δπλίτες· κανένα γυμνήτη δέν είλχε. Γιατί δέ φαινόταν νά ύπαρχει κανένας κίνδυνος μήπως τούς ἀκολουθήσει κάποιος ἀπό πίσω, τήν ὥρα πού θά ἀνέβαιναν τό βουνό. Ὁ Χειρόσιφος τότε ἀνέβαινει στήν κορυφή, προτοῦ τόν πάρονν εἰδηση οἱ ἔχθροι. "Υστερα δόηγοῦσε ἀργά, κι ἀκολουθοῦσαν οἱ στρατιώτες πού περνοῦσαν κάθε τόσο, μέ κατεύθυνση τά χωριά πού δρίσκονταν στίς κοιλάδες καὶ στίς χαράδρες τῶν βουνῶν. Τότε οἱ 7 Καρδοῦχοι ἄφησαν τά σπίτια κι ἔδρισκαν καταφύγιο στά βουνά, μέ τίς γυναῖκες καὶ τά παιδιά τους. "Οσο γιά τά τρόφιμα, οἱ Ἑλληνες μποροῦσαν νά τά παίρνουν ἄφθονα. Καὶ τά σπίτια ἦταν γεμάτα ἀπό χάλκινα σκεύη, δέν ἔπαιρναν δμως τίποτε ἀπ' αὐτά, οὔτε καὶ τόν κόσμο κυνηγοῦσαν. Τά ἄφηναν ἀπείραχτα, μήπως κι ἔδειχναν διάθεση οἱ Καρδοῦχοι νά τούς ἐπιτρέψουν νά περάσουν ἀπό τή χώρα τους φιλικά, μιά καὶ ἦταν ἔχθροι μέ τό βασιλιά. Τρόφιμα δμως ἔπαιρνε καθένας, δσαδήποτε ἔδρισκε, γιατί 9 τά είχαν ἀνάγκη. Μά οἱ Καρδοῦχοι οὔτε ἀπαντοῦσαν πού τούς φώναζαν οἱ Ἑλληνες, οὔτε ἔκαναν καμιάν ἄλλη φιλική ἐνέργεια. Καὶ ὅταν οἱ τελευταῖοι ἀπό τούς Ἑλληνες κατέβαιναν ἀπό τή 10 βουνοκορφή στά χωριά κι Ἠταν πιά σκοτεινά – γιατί τό ἀνέβασμα καὶ τό κατέβασμα κράτησε δλόκληρη τή μέρα, ἐπειδή τό μονοπάτι Ἠταν στενό – τότε μαξεύτηκαν μερικοί Καρδοῦχοι καὶ φίχτηκαν ἀπάνω τους. Σκότωσαν καμπόσους καὶ πλήγωσαν ἄλλους θανάσιμα μέ πέτρες καὶ μέ δέλη, παρ' ὅλο πού Ἠταν λίγοι. Καὶ τοῦτο, ἐπειδή τό ἑλληνικό στράτευμα τούς φίχτηκε ἀναπάντεχα. "Αν συγκεντρώνονταν τότε περισσότεροι, θά κινδύνευε νά καταστραφεῖ μεγάλο μέρος τοῦ στρατοῦ. Αὐτή τή νύχτα λοιπόν ἔτσι πέρασαν οἱ Ἑλληνες στά χωριά, ἐνῶ οἱ Καρδοῦχοι ἄναβαν πολλές φωτιές γύρω γύρω, πάνω στά βουνά, κι ἔτσι δέν ἔκαναν ἀπό τά μάτια τους δ' ἔνας τόν ἄλλο.

Μόλις ξημέρωσε, μαξεύτηκαν οἱ στρατηγοί καὶ οἱ λοχαγοί 12 τῶν Ἑλλήνων κι ἀποφάσισαν νά κρατήσουν τά ἀπαραίτητα καὶ τά πιό δυνατά ύποξύγια καὶ μέ αὐτά νά συνεχίσουν τήν πορεία. Τά ύπόλοιπα νά τ' ἄφησουν, καθώς καὶ ὅλους τούς αἰχμάλωτους

12 - 14

Νέα μέτρα γιά
τήν εύκολη
πορεία.

- 13 Σχολαίαν γὰρ ἐποίουν τὴν πορείαν πολλὰ ὅντα τὰ ὑποξύγια καὶ τὰ αἰχμάλωτα, πολλοὶ δὲ οἱ ἐπὶ τούτοις ὅντες ἀπόμαχοι ἦσαν, διπλάσιά τε ἐπιτήδεια ἔδει πορίζεσθαι καὶ φέρεσθαι πολλῶν τῶν ἀνθρώπων ὅντων. Δόξαν δὲ ταῦτα ἐκήρυξαν οὕτω ποιεῖν.
- 14 Ἐπεὶ δὲ ἀριστήσαντες ἐπορεύοντο, ὑποστήσαντες ἐν τῷ στενῷ οἱ στρατηγοί, εἴ τι εὑρίσκοιεν τῶν εἰρημένων μὴ ἀφειμένον, ἀφηροῦντο. Καὶ ταύτην μὲν τὴν ἡμέραν οὕτως ἐπορεύθησαν, τὰ μέν τι μαχόμενοι, τὰ δὲ καὶ ἀναπανόμενοι.
- 15   *Eἰς δὲ τὴν ύστεραίαν γίγνεται χειμῶν πολύς, ἀναγκαῖον δ' ἦν πορεύεσθαι· οὐ γὰρ ἦν ἴκανὰ τὰπιτήδεια. Καὶ ἡγεῖτο μὲν*
- 16 *Χειρίσοφος, ὥπισθοφυλάκει δὲ Ξενοφῶν. Καὶ οἱ πολέμοι ισχυρῶς ἐπειθεντο, καὶ στενῶν ὅντων τῶν χωρίων ἐγγὺς προσιόντες ἐτόξευον καὶ ἐσφενδόνων· ὥστε ἡναγκάζοντο οἱ Ἑλληνες ἐπιδιώκοντες καὶ πάλιν ἀναχάζοντες σχολῇ πορεύεσθαι· καὶ θαμνὰ παρήγειλεν δὲ Ξενοφῶν ὑπομένειν, δτε οἱ πολέμοι ισχυρῶς ἐπικέοντο. Ἐνταῦθα δὲ Χειρίσοφος ἀλλοτε μὲν δτε παρεγγυῆτο ὑπέμενε, τότε δὲ οὐχ ὑπέμενεν, ἀλλ' ἤγε ταχέως καὶ παρηγγύα ἔπεσθαι, ὥστε δῆλον ἦν δτι πρᾶγμά τι εἴη· σχολὴ δὲ οὐκ ἦν ἵδεῖν παρελθόντι τὸ αἴτιον τῆς σπουδῆς· ὥστε ἡ πορεία*
- 17 *δομοία φυγῇ ἐγίγνετο τοῖς δπισθοφύλαξι. Καὶ ἐνταῦθα ἀποθνήσκει ἀνὴρ ἀγαθὸς Λακωνικὸς Κλεώνυμος τοξευθεὶς διὰ τῆς ἀσπίδος καὶ τῆς σπολάδος εἰς τὰς πλευράς, καὶ Βασίας Ἀρκάς διαμπερὲς τὴν κεφαλήν:*
- 18 *Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο ἐπὶ σταθμόν, εὐθὺς ὥσπερ εἶχεν δὲ Ξενοφῶν ἐλθὼν πρὸς τὸν Χειρίσοφον ἥτιατο αὐτὸν δτι οὐχ ὑπέμενεν, ἀλλ' ἡναγκάζοντο φεύγοντες ἄμα μάχεσθαι. Καὶ νῦν δύο καλώτε καὶ ἀγαθὼ ἄνδρες τέθνατον, καὶ οὕτε ἀνελέσθαι οὕτε θάψαι*
- 20 *ἔδυνάμεθα. Ἀποκρίνεται δὲ Χειρίσοφος· βλέψον, ἔφη, πρὸς τὰ*

πού είχε πιάσει τελευταία ό στρατός. Γιατί ή πορεία γινόταν ἀρ- 13
γά, ἐπειδή καί τά ὑποζύγια ἦταν πολλά καί οἱ αἰχμάλωτοι.
Ἐξάλλου πολλοί στρατιώτες ἔπρεπε νά είναι ἀπασχολημένοι μέ
αντά καί νά μήν παίρνουν μέρος στή μάχη, κι ἀκόμα ἦταν
ἀνάγκη νά προμηθεύονται δίπλασια τρόφιμα καί νά τά κουβα-
λούν, ἔξαιτίας τού πλήθους τῶν ἀνθρώπων. "Οταν τ' ἀποφάσισαν
αντά, ἔβαλαν τόγ κήρυκα καί διαλάλησε νά ἐνεργεῖ ό στρατός μέ
αντό τόν τρόπο. "Υστερα ἔφαγαν καί ἔκεινησαν· οἱ στρατηγοί 14
τότε τοποθέτησαν κρυφά σ' ἔνα στενό μερικούς ἄντρες, πού ἔψα-
χναν κι ἔπαιρναν ὅ,τι ἔβρισκαν ἀπό κεῖνα πού εἶχαν πεῖ ν' ἀφῆ-
σουν ἐκεῖ. "Ετσι βάδισαν τή μέρα ἐκείνη, εἴτε μέ τό νά κάνουν
μικρομάχες εἴτε μέ τό νά ἔκουσούνται.

Τήν ἄλλη μέρα ἔπιασε μεγάλη κακοκαιρία, ἦταν ὅμως 15
ἀνάγκη νά προχωροῦν, ἐπειδή δέν εἶχαν ἀρκετά τρόφιμα. "Ο
Χειρίσοφος πήγαινε μπροστά, κι ό Ξενοφῶν ἀκολουθοῦσε μέ τήν
διπισθοφυλακή. Μά οἱ ἔχθροι ἔκαναν σφοδρές ἐπιθέσεις καί κα- 16
θώς τά μέρη ἦταν στενά, σίμωναν καί χτυποῦσαν μέ τά τόξα καί
μέ τίς σφεντόνες. "Ετσι ἀναγκάζονταν οἱ "Ἐλληνες, κυνηγώντας
τους καί ἔαναγράζοντας πίσω, νά προχωροῦν ἀργά. Κι ό Ξενο-
φῶν συχνά ἔδινε διαταγή νά περιμένουν, κάθε φορά δηλαδή πού
οἱ ἔχθροι ἔκαναν σφοδρή ἐπίθεση. Σέ μά στιγμή ό Χειρίσοφος, 17
πού ἄλλη φορά ὅταν τού πήγαινε διαταγή περιμενε, δέ σταμά-
τησε, ἄλλα βάδιζε γρήγορα καί πρόσταζε τούς ἄλλους νά τόν
ἀκολουθοῦν. Φαινόταν λοιπόν ὅτι κάτι συμβαίνει, ἄλλα ό Ξενο-
φῶν δέν είχε καιρό νά προσπεράσει καί νά δεῖ ποιά ἦταν ἡ αἰτία
τῆς βιασύνης. Γι' αὐτό οἱ στρατιώτες τῆς διπισθοφυλακῆς προχω-
ρώντας ἔμοιαζαν σά νά τούς κυνηγοῦσαν. Τότε σκοτώνεται ἔνας 18
γενναῖος ἄντρας ἀπό τή Λακωνία, ό Κλεώνυμος· χτυπήθηκε μέ
βέλος πού τού πέρασε τήν ἀσπίδα καί τό δερμάτινο χιτώνιο καί
ἔφτασε στά πλευρά, ὅπως ἔγινε καί μέ τό Βασία ἀπό τήν Ἀρκα-
δία, πού τού τρύπησε πέρα γιά πέρα τό κεφάλι. "Οταν ἔφτασαν σέ 19
ἔνα κατάλυμα, ό Ξενοφῶν πήγε μονομιᾶς, ὅπως ἦταν, στό Χειρί-
σοφο καί τά ἔβαζε μαζί του πού δέν περιμενε, κι ἔτσι ἀναγκάζον-
ταν σύγχρονα νά φεύγουν καί νά πολεμοῦν. «Καί τώρα σκοτώ-
θηκαν δυό ἔξοχοι ἄντρες, καί δέν μπορέσαμε οὕτε νά τούς σηκώ-
σουμε οὕτε νά τούς θάψουμε». "Ο Χειρίσοφος ἀποκρίνεται: 20

15-22

Γιατί ό Χει-
ρίσοφος δέν
ἐπτελεῖ πι-
οργαγελία τοῦ
Ξενοφώντα.

δοῃ καὶ ἵδε ὡς ἄβατα πάντα ἐστί· μί· δ' αὕτη ὁδὸς ἦν ὁρᾶς ὁδοθία, καὶ ἐπὶ ταύτη ἀνθρώπων ὁρᾶν ἔξεστί σοι ὅχλον τοσοῦτον,
 21 οἱ κατειληφότες φυλάττουσι τὴν ἔκβασιν. Ταῦτ' ἐγὼ ἔσπευδον
 καὶ διὰ τοῦτο σε οὐχ ὑπέμενον, εἰ πως δυναίμην φθάσαι πρὸν
 κατειληφθαι τὴν ὑπερδοιλήν· οἱ δὲ ἡγεμόνες οὓς ἔχομεν οὐ φα-
 22 σιν εἶναι ἄλλην ὁδόν. Ὁ δὲ Ξενοφῶν λέγει· ἀλλ' ἐγὼ ἔχω δύο
 ἀνδρας. Ἐπεὶ γὰρ ἡμῖν πράγματα παρεῖχον, ἐνηδρεύσαμεν, δπερ
 ἡμᾶς καὶ ἀναπνεῦσαι ἐποίησε, καὶ ἀπεκτείναμέν τινας αὐτῶν,
 καὶ ζῶντας προνέθυμήθημεν λαβεῖν αὐτοῦ τούτου ἔνεκα ὅπως
 ἡγεμόσιν εἰδόσι τὴν χώραν χρησαίμεθα.

23 Καὶ εὐθὺς ἀγαγόντες τοὺς ἀνθρώπους ἥλεγχον διαλαβόντες
 εἴ τινα εἰδεῖν ἄλλην ὁδὸν ἢ τὴν φανεράν. Ὁ μὲν οὖν ἔτερος
 οὐκ ἔφη, μάλα πολλῶν φόβων προσαγομένων· ἐπεὶ δὲ οὐδὲν
 24 ὠφέλιμον ἔλεγεν, ὁρῶντος τοῦ ἔτερου κατεσφάγη. Ὁ δὲ λοιπὸς
 ἔλεξεν ὅτι οὗτος μὲν οὐ φαίνει διὰ ταῦτα εἰδέναι ὅτι αὐτῷ ἐτύγ-
 χανε θυγάτηρ ἐκεῖ παρ' ἀνδρὶ ἐκδεδομένη· αὐτὸς δ' ἔφη ἡγήσε-
 25 σθαι δυνατὴν καὶ ὑποζυγίους πορεύεσθαι ὁδόν. Ἐρωτώμενος δ'
 εἴη τι ἐν αὐτῇ δυσπάριτον χωρίον, ἔφη εἶναι ἄκρον ὃ εἰ μή τις
 προκαταλήψοιτο, ἀδύνατον ἔσεσθαι παρελθεῖν.

26 Ἐνταῦθα δ' ἐδόκει συγκαλέσαντας λοχαγοὺς καὶ πελταστὰς
 καὶ τῶν ὀπλιτῶν λέγειν τε τὰ παρόντα καὶ ἐρωτᾶν εἴ τις αὐτῶν
 ἔστιν ὅστις ἀνὴρ ἀγαθὸς ἐθέλοι ἀν γενέσθαι καὶ ὑποστὰς ἐθε-
 27 λοντῆς πορεύεσθαι. Ὑφίσταται τῶν μὲν ὀπλιτῶν Ἀριστώνυμος
 Μεθυδριεὺς [Ἄρκας] καὶ Ἀγασίας Στυμφάλιος [Ἄρκας], ἀντι-
 στασιάζων δὲ αὐτοῖς Καλλίμαχος Παρράσιος [Ἄρκας καὶ οὗτος]
 ἔφη ἐθέλειν πορεύεσθαι προσλαβὼν ἐθελοντὰς ἐκ παντὸς τοῦ
 στρατεύματος· ἐγὼ γάρ, ἔφη, οἶδα ὅτι ἔφονται πολλοὶ τῶν νέων
 28 ἐμοῦ ἡγουμένου. Ἐκ τούτου ἐρωτῶσιν εἴ τις καὶ τῶν γυμνήτων

«Κοίταξε κατά τά βουνά καί πρόσεξε πώς δέν ύπάρχει πέρασμα ἀπό πουθενά. Πάνω σ' αὐτό τὸν ἀνηφορικὸν δρόμον πού βλέπεις, πού εἶναι καί μοναδικός, μπορεῖς νά διακρίνεις πλήθος ἀνθρώπους, πού ἔχουν πιάσει τὴ διάβαση καί τὴ φυλάνε. Γι' αὐτό 21 βιάζομουν καί δέ σέ περίμενα, μήπως μποροῦσα νά προλάβω προτοῦ πιάσουν οἱ ἔχθροι τὸ πέρασμα. Καί οἱ ὁδηγοί πού ἔχομε λένε πώς δέν ύπάρχει ἄλλος δρόμος». Ὁ Ξενοφῶν τοῦ ἀπαντᾶ: «Ἐγώ 22 ἔχω δυό ἄντρες ντόπιους. Γιατί μᾶς ἐνοχλοῦσαν οἱ Καρδοῦχοι 23 κι ἡμεῖς στήσαμε καρτέρι, πράγμα πού μᾶς ἔκαμε νά πάρουμε ἀνάσα, καί σκοτώσαμε μερικούς. Προσπαθήσαμε δῆμος νά πιάσουμε καί ζωντανούς γι' αὐτὸν τὸ λόγο, δηλαδή γιά νά τούς χοησιμοποιήσουμε σάν ὁδηγούς, ἀφοῦ ἔρουν τὸν τόπο».

23-28
Πληροφορίες
αίχμαλτων
καί σχηματι-
σμός ἐθελον-
τοῦ σώματος

Στή στιγμή ἔφεραν ἐκεῖ τοὺς δυό ἀνθρώπους καί ρωτοῦσαν 23 νά μάθουν, χωριστά ἀπό τὸν καθένα, ἂν ἤξεραν ἄλλο δρόμο ἐκτός ἀπ' αὐτὸν πού φαινόταν. Ὁ ἕνας εἶπε πώς δέν ἤξερε, παρ' ὅλο πού τοῦ ἔκαμαν πολλές φοβέρες. Ἐπειδή λοιπόν δέν τοὺς ἔλεγε τίποτε χρήσιμο, τὸν ἔσφαξαν μπροστά στά μάτια τοῦ ἄλλου. Ὁ δεύτερος εἶπε πώς ὁ πρῶτος ἀρνήθηκε διτὶ γνωρίζει, γιατί 24 σέ κεῖνο τὸ μέρος εἶχε μιά κόρη παντρεμένη. Ὁ ἕδιος δῆμος ὑπο-
σχέθηκε πώς θά τοὺς διηγήσει ἀπό ἓνα δρόμο πού μποροῦν νά τὸν περάσουν καί ὑποξύγια. Τόν ρώτησαν ἄν ύπάρχει σ' αὐτὸν 25 τό δρόμο κανένα δυσκολοπέραστο μέρος, κι αὐτός εἶπε πώς ύπάρχει μιά βουνοκορφή πού ἄν δέν προφτάσει κανείς νά τὴν καταλάβει, θά εἶναι ἀδύνατο νά περάσει. Τότε νόμισαν καλό νά 26 καλέσουν τοὺς διοικητές τῶν δολιτῶν καί τῶν πελταστῶν, νά τοὺς ἐκθέσουν τὴν κατάσταση καί νά τοὺς ρωτήσουν ποιός ἀπό αὐτούς θά ηθελε νά φανεῖ γενναιός ἄντρας καί θά εἶχε τό θάρρος νά πάει ἐθελοντής σέ μιά ἐπιχείρηση.

Δέχονται ἀπό τοὺς δολίτες οἱ Ἀρκάδες Ἀριστώνυμος, πού 27 καταγόταν ἀπό τὸ Μεθύνδρι, καί ὁ Ἀγασίας ὁ Στυμφάλιος. Μέ αὐτούς συναγωνίζεται κι ὁ Καλλίμαχος ὁ Παρράσιος (ἀπό τὴν Ἀρκαδία κι αὐτός), πού εἶπε πώς δέχεται νά πάει, φτάνει νά τοῦ δώσουν ἐθελοντές ἀπ' ὅλο τό στρατό. «Γιατί, εἶπε, ἔρω πώς θά ἀκολουθήσουν πολλοί νέοι, ἄν ἀναλάβω ἐγώ τὴν ἐπιχείρηση». «Υστερά ρωτοῦν ἄν θέλει νά πάει μαζί τους καί κανένας ταξίαρ-

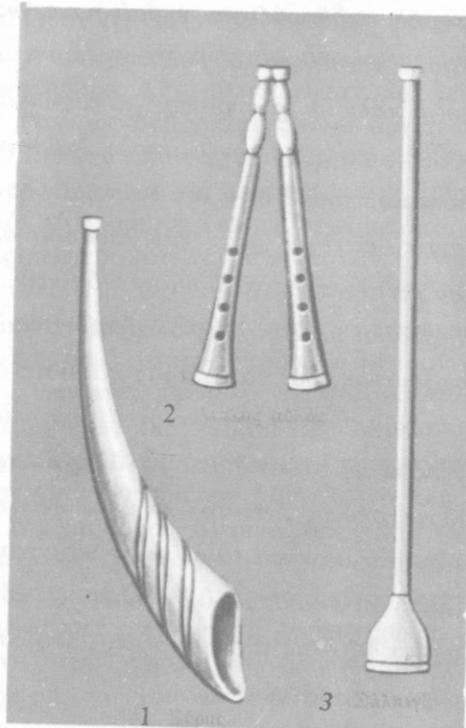

ταξιάρχων ἐθέλοι συμπορεύεσθαι. Υφίσταται Ἀριστέας Χῖος, δις πολλαχοῦ πολλοῦ ἄξιος τῇ στρατιᾷ εἰς τὰ τοιαῦτα ἐγένετο.

ΚΕΦ. 2

1   Καὶ ἦν μὲν δείλη, οἱ δὲ ἐκέλευνον αὐτοὺς ἐμφαγόντας πορεύεσθαι. Καὶ τὸν ἡγεμόνα δήσαντες παραδιδόσιν αὐτοῖς, καὶ συντίθενται τὴν μὲν νύκτα, ἦν λάβωσι τὸ ἄκρον, τὸ χωρίον φυλάττειν, ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ τῇ σάλπιγγι σημαίνειν· καὶ τοὺς μὲν ἄνω ὅντας ἴέναι ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τὴν φανερὰν ἔκβασιν, αὐ-

1. Κέρας
 2. Διπλός αὐλός
 3. Σάλπιγγα

Οπλίτης. Παράσταση ἀπό κυλίκα τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.
 (Παρίσι, Μουσεῖο Λού-
 δον).

χος τῶν γυμνήτων. Δέχεται δὲ Ἀριστέας δὲ Χιώτης, πού σὲ πολλές περιστάσεις πρόσφερε μεγάλες ύπηρεσίες στὸ στρατό, σὲ τέτοια ζητήματα.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΥΡΙΕΥΟΥΝ ΤΑ ΟΡΕΙΝΑ ΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΠΟΥ ΦΥΛΑΓΑΝ ΟΙ ΚΑΡΔΟΥΧΟΙ ΚΑΙ ΦΤΑΝΟΥΝ ΣΤΑ ΧΩΡΙΑ

Ήταν ἀπόγευμα, ὅταν τούς ἔδωσαν διαταγὴ νά φάνε καὶ νά φύγουν. Ἐδεσαν τὸν δόηγό καὶ τούς τὸν παραδίνουν καὶ συνεννοῦνται, ἃν πιάσουν τὴ βουνοκορφή, νά τὴ φυλάνε ὅσο εἶναι νύχτα, καὶ μόλις ἔημερώσει νά τούς εἰδοποιήσουν μέ τὴ σάλπιγ-

ΚΕΦ. 2

I - 8

Οἱ ἐθελοντές νικοῦν τοὺς ἔχθρούς ἐπάνω στὰ ὑψώματα.

- τοὶ δὲ συμβοηθήσειν ἐκβαίνοντες ὡς ἂν δύνωνται τάχιστα.
- 2 Ταῦτα συνθέμενοι οἱ μὲν ἐπορεύοντο πλῆθος ὡς δισκίλιοι· καὶ
ὑδωρ πολὺ ἦν ἔξ οὐρανοῦ· Ξενοφῶν δὲ ἔχων τὸν δόπισθοφύλα-
κας ἥγειτο πρὸς τὴν φανερὰν ἐκβασιν, ὅπως ταύτῃ τῇ ὁδῷ οἱ
πολέμοι προσέχοιεν τὸν νοῦν καὶ ὡς μάλιστα λάθοιεν οἱ περι-
3 ιόντες. Ἐπεὶ δὲ ἥσαν ἐπὶ χαράδρᾳ οἱ δόπισθοφύλακες ἦν ἔδει
διαβάντας πρὸς τὸ ὅρθιον ἐκβαίνειν, τηνικαῦτα ἐκυλίνδουν οἱ
βάρδαροι δόλοιτρόχους ἀμαξιάίους καὶ μείζους καὶ ἐλάττους, οἱ
φερόμενοι πρὸς τὰς πέτρας παίοντες διεσφενδονῶντο· καὶ παν-
4 τάπασιν οὐδὲ πελάσαι οἶόν τ' ἦν τῇ εἰσόδῳ. Ἔνιοι δὲ τῶν λοχα-
γῶν, εἴ μὴ ταύτῃ δύναιντο, ἄλλῃ ἐπειρῶντο· καὶ ταῦτα ἐποίουν
μέχρι σκότους ἐγένετο· ἐπεὶ δὲ φοντο ἀφανεῖς εἶναι ἀπιόντες,
τότε ἀπῆλθον ἐπὶ τὸ δεῖπνον· ἐτύγχανον δὲ καὶ ἀνάριστοι ὄντες
αὐτῶν οἱ δόπισθοφύλακήσαντες. Οἱ μέντοι πολέμοι οὐδὲν ἐπαύ-
σαντο δι' ὅλης τῆς νυκτὸς κυλινδοῦντες τὸν λίθους· τεκμαίρε-
σθαι δ' ἦν τῷ ψόφῳ.
- 5 Οἱ δ' ἔχοντες τὸν ἥγεμόνα κύκλῳ περιύόντες καταλαμβά-
νουσι τὸν φύλακας ἀμφὶ πῦρ καθημένους· καὶ τὸν μὲν κατα-
κανόντες, τὸν δὲ καταδιώξαντες, αὐτοὶ ἐνταῦθ' ἔμενον ὡς τὸ
6 ἄκρον κατέχοντες. Οἱ δὲ οὐ κατεῖχον, ἀλλὰ μαστὸς ἦν ὑπὲρ αὐ-
τῶν παρ' ὃν ἦν ἡ στενὴ αὔτῃ ὁδὸς ἐφ' ἣ ἐκάθηντο οἱ φύλακες.
Ἐφοδος μέντοι αὐτόθεν ἐπὶ τὸν πολεμίους ἦν οἱ ἐπὶ τῇ φανερᾷ
7 ὁδῷ ἐκάθηντο. Καὶ τὴν μὲν νύκτα ἐνταῦθα διήγαγον· ἐπεὶ δ'
ἥμέρα ὑπέφαινεν, ἐπορεύοντο σιγῇ συντεταγμένοι ἐπὶ τὸν πο-
λεμίους· καὶ γὰρ ὁμίχλῃ ἐγένετο, ὥστ' ἔλαθον ἐγγὺς προσελθόν-
τες· ἐπεὶ δὲ εἶδον ἀλλήλους, ἢ τε σάλπιγξ ἐφθέγξατο καὶ ἀλα-
λάξαντες ἵεντο ἐπὶ τὸν ἀνθρώπους. Οἱ δὲ οὐκ ἐδέξαντο, ἀλλὰ

γα. Τότε οι ἐπάνω νά βαδίσουν ἐνάντια σέ κείνους πού φύλαγαν τό φανερό πέρασμα, ἐνώ οἱ ἄλλοι νά τρέξουν, ὅσο μποροῦσαν γηγορότερα, νά τούς δοηθήσουν. Αύτά συμφώνησαν, καὶ ἔκεινησαν οἱ ἔθελοντές πού ἦταν ὡς δύο χιλιάδες, ἐνῷ ἄρχισε νά πέφτει δυνατή βροχή.² Ο Ξενοφῶν τότε ἔχοντας τήν δπισθιοφυλακή βάδιζε πρός τό φανερό πέρασμα, γιά νά στρέψουν οἱ ἐχθροί τήν προσοχή τους σ' αὐτόν τό δρόμο, κι ἔτσι νά μείνουν ἀπαρατήρητοι, ὅσο γινόταν περισσότερο, ἔκεινοι πού ἔκαναν τό γύρο γιά νά φτάσουν στή βουνοκοφή.³ Οταν οἱ στρατιῶτες τής δπισθιοφυλακῆς βρίσκονταν στή χαράδρα, πού ἔπρεπε νά τήν περάσουν γιά νά δροῦν στήν ἀνηφοριά, τότε οἱ βάρδαροι ἄρχισαν νά κυλάνε πέτρες στρογγυλές, θεόρατες, πού μόλις τίς χωροῦσε ἀμάξι, καὶ τίς μεγάλες καὶ τίς μικρές. Αύτές, ἔτσι πού κατέβαιναν πρός τά κάτω, χτυποῦσαν πάνω στούς βράχους καὶ ἐκσφενδονίζονταν ἐδῶ κι ἔκει.⁴ Ετσι ἦταν δλωσδιόλου ἀδύνατο νά πλησάσει κανείς στήν εἰσοδο τής χαράδρας. Μερικοί ὅμως ἀπό τους λοχαγούς, μήν μπορώντας νά ζυγώσουν σ' αὐτό τό σημεῖο, προσπαθοῦσαν νά πλησάσουν σέ ἄλλο. Αύτά τά ἔκαναν ὥσπου νύχτωσε. Μά ὅταν ἐνόμισαν πώς μποροῦν νά φύγουν χωρίς νά φαίνονται, τότε πήγαν νά δειπνήσουν. Γιατί ὅσοι βρίσκονταν στήν δπισθιοφυλακή, ἔτυχε νά μήν ἔχουν φάει οὔτε τό μεσημέρι. Οι ἐχθροί ὅμως δέ σταμάτησαν δλόκληρη τή νύχτα νά κυλάνε πέτρες. Αύτό μποροῦσε νά τό συμπεράνει κανείς ἀπό τους κρότους.⁵ Ἐκείνοι πού εἶχαν μαζί τους τόν ὁδηγό, πηγαίνοντας κυκλικά, βρίσκουν τους φρουρούς νά κάθονται γύρω ἀπό τή φωτιά.⁶ Άλλους ἀπ' αὐτούς σκότωσαν, ἄλλους κυνήγησαν, κι οἱ ἴδιοι ἔμειναν ἔκει, μέ τίν ἵδεα πώς κρατοῦν τή βουνοκοφή. Μά δέν ἦταν ἔτσι, παρά ἀπό πάνω τους βρισκόταν ἔνας λόφος καὶ κοντά σ' αὐτόν ἦταν ὁ στενός δρόμος, ὃπου κάθονταν οἱ φρουροί.⁷ Από δῶ πάλι ὑπῆρχε μέρος πού ὁδηγοῦσε πρός τούς ἐχθρούς, ἔκείνους πού ἦταν στρατοπεδευμένοι κοντά στό φανερό δρόμο. Τή νύχτα λοιπόν τήν πέρασαν ἔκει.⁸ Οταν ὅμως ἔημέρωνε, βάδιζαν χωρίς νά μιλοῦν, συνταγμένοι, ἐνάντια στούς ἐχθρούς.⁹ Ήταν μάλιστα διμήλη, κι ἔτσι κοντοζύγωσαν χωρίς νά τούς καταλάβουν ἔκείνοι.¹⁰ Οταν εἶδαν δένας τόν ἄλλον, δένχος τής σάλπιγγας ἀκούστηκε, κι αὐτοί μέ ἀλαλαγμούς ὅρμησαν καταπάνω στούς ἐχθρούς.¹¹ Ἐκεῖ-

λιπόντες τὴν ὁδὸν φεύγοντες ὀλίγοι ἀπέθησκον· εὗξανοι γὰρ
 8 ἦσαν. Οἱ δὲ ἀμφὶ Χειρίσοφον ἀκούσαντες τῆς σάλπιγγος εὐθὺς
 ἵεντο ἄνω κατὰ τὴν φανερὰν ὁδόν· ἄλλοι δὲ τῶν στρατηγῶν
 κατὰ ἀτριβεῖς ὁδὸντος ἐπορεύοντο ἢ ἔτυχον ἔκαστοι ὅντες, καὶ
 9 ἀναβάντες ὡς ἐδύναντο ἀνίμων ἀλλήλους τοῖς δόρασι. Καὶ οὕ-
 τοι πρῶτοι συνέμειξαν τοῖς προκαταλαβοῦσι τὸ χωρίον.

Ξενοφῶν δὲ ἔχων τῶν ὀπισθοφυλάκων τοὺς ἡμίσεις ἐπορεύ-
 ετο ἥπερ οἱ τὸν ἡγεμόνα ἔχοντες· εὐδοτάτη γὰρ ἦν τοῖς ὑπο-
 10 ξυγίοις· τοὺς δὲ ἡμίσεις ὀπισθεν τῶν ὑποξυγίων ἔταξε. Πορευ-
 ὄμενοι δ' ἐντυγχάνουσι λόφῳ ὑπὲρ τῆς ὁδοῦ κατειλημένῳ ὑπὸ¹
 τῶν πολεμίων, οὓς ἢ ἀποκόψαι ἦν ἀνάγκη ἢ διεξεῦχθαι ἀπὸ τῶν
 ἄλλων Ἑλλήνων. Καὶ αὐτοὶ μὲν ἂν ἐπορεύθησαν ἥπερ οἱ ἄλλοι,
 11 τὰ δὲ ὑποξύγια οὐκ ἦν ἄλλῃ ἢ ταύτῃ ἐκβῆναι. Ἐνθα δὴ παρακε-
 λευσάμενοι ἄλλήλοις προσθάλλοντο πρὸς τὸν λόφον ὁρθίοις τοῖς
 λόχοις, οὐ κύκλῳ ἄλλᾳ καταλιπόντες ἀφοδον τοῖς πολεμίοις, εἰ
 12 βούλοιντο φεύγειν. Καὶ τέως μὲν αὐτοὺς ἀναβαίνοντας ὅπῃ ἐδύ-
 ναντο ἔκαστος οἱ δάρδαροι ἐτόξευον καὶ ἔβαλλον, ἐγγὺς δ' οὐ
 προσίεντο, ἄλλὰ φυγῇ λείπουσι τὸ χωρίον. Καὶ τοῦτον τε παρε-
 ληλύθεσαν οἱ Ἑλληνες καὶ ἔτερον ὁρῶσιν ἔμπροσθεν λόφον κα-
 13 τεχόμενον· ἐπὶ τοῦτον αὖθις ἐδόκει πορεύεσθαι. Ἐννοήσας δ' ὁ
 Ξενοφῶν μῆ, εἰ ἔρημον καταλίποι τὸν ἥλωκότα λόφον, [καὶ]
 πάλιν λαβόντες οἱ πολέμοι ἐπιθοῖντο τοῖς ὑποξυγίοις παριοῦσιν
 – ἐπὶ πολὺ δ' ἦν τὰ ὑποξύγια ἄτε διὰ στενῆς τῆς ὁδοῦ πορευ-
 ὄμενα – καταλείπει ἐπὶ τοῦ λόφου λοχαγοὺς Κηφισόδωρον Κη-
 φισοφῶντος Ἀθηναῖον καὶ Ἀμφικράτην Ἀμφιδήμου Ἀθηναῖον
 καὶ Ἀρχαγόραν Ἀργεῖον φυγάδα, αὐτὸς δὲ σὺν τοῖς λοιποῖς

νοι δέν ἀντιστάθηκαν, παρά ἄφησαν τό δρόμο κι ἄρχισαν νά φεύγουν. Λίγοι σκοτώθηκαν, γιατί ἦταν ἐλαφρά δύπλισμένοι. Ὁ 8 Χειρίσοφος πάλι μέ τούς στρατιῶτες του μόλις ἀκουσαν τή σάλπιγγα, ἀμέσως τράβηξαν πρός τά πάνω, κατά τό φανερό δρόμο. Μερικοί ἀπό τούς στρατιηγούς βάδιζαν ἀνάμεσα σέ ἀπάτητα μονοπάτια, δπου ἔτυχε νά βρίσκεται καθένας, καί μόλις κατάφεραν κι ἀνέδηκαν, τραβούσαν ὁ ἔνας τόν ἄλλο μέ τά δόρατα. Πρῶτοι αὐτοί συναντήθηκαν μέ ἐκείνους πού εἶχαν πιάσει πρωτύτερα τή βουνοκορφή.

9 - 16
9 Δραστηριότητα τα τοῦ Ξενοφώντα.

‘Ο Ξενοφῶν τότε μέ τούς μισούς στρατιῶτες τής δρισθοφυλακῆς προχωροῦσε πρός τό μέρος δπου πήγαιναν κι ἐκεῖνοι πού εἶχαν τόν δδηγό. Γιατί ὁ δρόμος ἀπό κεῖ ἦταν εύκολοπέραστος γιά τά ζῶα. Τούς ἄλλους μισούς τούς ἔβαλε πίσω ἀπό τά ὑποζύγια. Προχωρώντας συναντοῦν ἔνα λόφο πιασμένο ἀπό τούς 10 ἐχθρούς, πάνω ἀπό τό δρόμο. Αύτούς ἦταν ἀνάγκη νά τούς διώξουν, ἀλλιώτικα ἔπρεπε νά μείνουν χωρισμένοι ἀπό τούς ἄλλους Ἐλληνες. Θά μποροῦσαν δέβαια νά πάνε ἀπό τόν ἵδιο δρόμο πού πήγαν οί ἄλλοι, τά ὑποζύγια ὅμως δέν ἦταν δυνατό νά περάσουν ἀπό ἄλλο μέρος παρά μονάχα ἀπ' αὐτό. Τότε ἔδωσαν 11 θάρρος ὁ ἔνας στόν ἄλλο καί κάνουν ἐπίθεση στό λόφο, μέ τούς ἄντρες παραταγμένους σέ μεγάλο δάθος καί μικρό μέτωπο. Δέν τήν ἔκαναν ὅμως ἀπ' ὅλα τά σημεῖα γύρω, παρά ἄφησαν ἔνα μέρος ἀνοιχτό, μήπως ἥθελαν νά φύγουν οί ἐχθροί. Καί δσο ἀνέ- 12 δαιναν αὐτοί, ἀπ' δπου μποροῦσε ὁ καθένας, οί δάρδαροι τούς χτυποῦσαν μέ δέλη καί μέ πέτρες· ὅταν πλησίαζαν ὅμως, δέν τούς περίμεναν, ἀλλά ἀφήνουν τήν τοποθεσία καί φεύγουν. Μόλις εἶχαν προσπεράσει αὐτόν τό λόφο οί Ἐλληνες, βλέπουν μπροστά τους ἔναν ἄλλο πού τόν εἶχαν πιάσει οί ἐχθροί· καί νόμισαν πώς ἔπρεπε νά προχωρήσουν πρός τά ἐκεῖ. Σκέφτηκε ὅμως 13 ὁ Ξενοφῶν πώς, ἀν ἀφήσει ἀφρούρητο τό λόφο πού εἶχε καταλάβει, θά μποροῦσαν νά τόν ἔκαναν οί δάρδαροι καί νά κάμουν ἐπίθεση τήν ὡρα πού θά περνοῦσαν τά ὑποζύγια – κι ἦταν μεγάλη ἡ γραμμή πού ἔκαναν τά ὑποζύγια καθώς διάβαιναν ἀπό στενό δρόμο. Γι' αὐτό ἀφήνει πάνω στό λόφο τούς λοχαγούς Κηφισόδωρο τόν Ἀθηναῖο, γιό τοῦ Κηφισοφώντα, καί Ἀμφικράτη τόν Ἀθηναῖο, γιό τοῦ Ἀμφίδημου, καί τόν Ἀρχαγόρα πού ἦταν

ἐπορεύετο ἐπὶ τὸν δεύτερον λόφον, καὶ τῷ αὐτῷ τρόπῳ καὶ τοῦ-
τον αἴροντι.

14   Ἐτι δὲ αὐτοῖς τρίτος μαστὸς λοιπὸς ἦν πολὺ ὁρθιώτατος ὁ
    ὑπὲρ τῆς ἐπὶ τῷ πυρὶ καταληφθείσης φυλακῆς τῆς νυκτὸς ὑπὸ¹
15   τῶν ἔθελοντων. Ἐπεὶ δ' ἐγγὺς ἐγένοντο οἱ Ἑλληνες, λείπουσιν
    οἱ βάρδαροι ἀμαχητὶ τὸν μαστόν, ὥστε θαυμαστὸν πᾶσι γενέ-
    σθαι, καὶ ὑπώπτευον δείσαντας αὐτοὺς μὴ κυκλωθέντες πολιορ-
    κοῖντο ἀπολιπεῖν. Οἵ δ' ἄρα ἀπὸ τοῦ ἄκρου καθορῶντες τὰ ὅπι-
16   σθεν γιγνόμενα πάντες ἐπὶ τοὺς ὀπισθοφύλακας ἔχωρονν. Καὶ
    Ξενοφῶν μὲν σὺν τοῖς νεωτάτοις ἀνέβαινεν ἐπὶ τὸ ἄκρον τοὺς δὲ
    ἄλλους ἐκέλευσεν ὑπάγειν, ὅπως οἱ τελευταῖοι λόχοι προσμεί-
    ξειαν, καὶ προελθόντας κατὰ τὴν ὁδὸν ἐν τῷ ὁμαλῷ θέσθαι τὰ
    ὅπλα εἰπε.

17   Καὶ ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἤλθεν Ἀρχαγόρας ὁ Ἀργεῖος πε-
    φευγὼς καὶ λέγει ὡς ἀπεκόπησαν ἀπὸ τοῦ λόφου καὶ ὅτι τε-
    θνᾶσι Κηφισόδωρος καὶ Ἀμφικράτης καὶ οἱ ἄλλοι ὅσοι μὴ ἀλό-
    μενοι κατὰ τῆς πέτρας πρὸς τοὺς ὀπισθοφύλακας ἀφίκοντο.
18   Ταῦτα δὲ διαπραξάμενοι οἱ βάρδαροι ἤκον ἐπ' ἀντίπορον λόφον
    τῷ μαστῷ· καὶ ὁ Ξενοφῶν διελέγετο αὐτοῖς δι' ἐρμηνέως περὶ²
19   σπονδῶν καὶ τοὺς νεκροὺς ἀπήτει. Οἱ δὲ ἔφασαν ἀποδώσειν ἐφ'
    φῷ μὴ καίειν τὰς οἰκίας. Συνωμολόγει ταῦτα ὁ Ξενοφῶν. Ἐν φῷ
    δὲ τὸ μὲν ἄλλο στράτευμα παρήι, οἱ δὲ ταῦτα διελέγοντο, πάν-
    τες οἱ ἐκ τούτου τοῦ τόπου συνερρόντας ἐνταῦθα [οἱ] πολέμοι.
20   Καὶ ἐπεὶ ἥρξαντο καταβαίνειν ἀπὸ τοῦ μαστοῦ πρὸς τοὺς ἄλ-
    λους ἔνθα τὰ ὅπλα ἔκειντο, ἵεντο δὴ οἱ πολέμοι πολλῷ πλήθει
    καὶ θορύβῳ· καὶ ἐπεὶ ἐγένοντο ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ μαστοῦ ἀφ'
    οῦ Ξενοφῶν κατέβαινεν, ἐκυλίνδουν πέτρους· καὶ ἐνὸς μὲν κα-
    τέαξαν τὸ σκέλος, Ξενοφῶντα δὲ ὁ ὑπασπιστὴς ἔχων τὴν ἀσπίδα
21   ἀπέλιπεν. Ἐνδρόλοχος δὲ Λουσιεὺς [Ἀρκάς] προσέδραμεν αὐτῷ

ἐξόριστος ἀπό τό "Αργος, ἐνώ δὲ ἕδιος μέ τούς ὑπόλοιπους βάδισε πρός τό δεύτερο ὑψωμα, πού τό κυριεύουν κι ἐκεῖνο μέ τόν ἕδιο τρόπο. Τούς ἔμενε ἀκόμα ἔνας τρίτος λόφος, πολύ πιό ἀπότομος, 14 ἐκεῖνος πού δρισκόταν πάνω ἀπό τούς φρουρούς πού εἶχαν πι αστεῖ τή νύχτα ἀπό τούς ἐθέλοντές κοντά στή φωτιά. Τήν ὥρα 15 πού πλησίασαν οἱ "Ελληνες, οἱ δάρδαροι, χωρίς νά κάμουν μάχη, ἐγκαταλείπουν τό λόφο. "Ολοι παραξενεύτηκαν ἀπ' αὐτό, και ὑποψιάζονταν πώς ἀφησαν τό ὑψωμα, γιατί φοβήθηκαν μήπως περικυλωθοῦν και πολιορκηθοῦν. Ἀλλά οἱ Καρδοῦχοι, ἐπειδή ἔδεπαν ἐκεῖνα πού γίνονταν πίσω, δάδισαν δλοι ἐνάντια στούς στρατιῶτες τής δπισθοφυλακῆς. Ὁ Ξενοφῶν μέ τούς πιό νέους, 16 ἄρχισε ν' ἀνεβαίνει στό ὑψωμα, ἐνώ στούς ἄλλους ἔδωσε διαταγή νά προχωροῦν ἀργά, γιά νά μπορέσουν οἱ τελευταῖοι λόχοι νά ἐνωθοῦν μαζί τους. Καί τούς εἶπε νά δαδίσουν στόν ἵσιο δρόμο κι ὑστερα νά σταματήσουν στό πεδινό μέρος.

Στό μεταξύ ἦρθε ὁ Ἀρχαγόρας ὁ Ἀργίτης λαχανιασμένος 17 και λέει πώς τούς ἔδιωξαν ἀπό τό λόφο και πώς σκοτώθηκαν ὁ Κηφισόδωρος και ὁ Ἀμφικράτης, καθώς κι οἱ ἄλλοι δσοι δέν πήδησαν ἀπό τό δράχο, γιά νά πάνε ἐκεὶ πού δρίσκονταν οἱ στρατιῶτες τής δπισθοφυλακῆς. "Οταν τά ἔκαμαν αὐτά οἱ δάρδαροι, πήγαν σ' ἔνα λόφο πού ἦταν ἀπέναντι στόν τρίτο. Ὁ Ξενοφῶν τότε συζήτησε μαζί τους μέ διερμηνέα γιά ἀνακωχή και ἀπαιτοῦσε νά τοῦ δώσουν τούς νεκρούς. Ἐκεῖνοι εἶπαν πώς θά 18 τούς παραδώσουν, μέ τόν δρο μάνη καίνε τά σπίτια τους. Τά δέχτηκε αὐτά δ Ξενοφῶν. Τήν ὥρα ὅμως πού περνοῦσε τό ἄλλο στράτευμα, κι ἐκεῖνοι ἔκαμαν αὐτήν τή συζήτηση, δλοι οἱ ἔχθροι πού ἦταν στά γύρω μέροι μαζεύτηκαν ἐκεῖ. Καί μόλις οἱ "Ελληνες 20 ἄρχισαν νά κατεβαίνουν ἀπό τό λόφο στό πεδινό μέρος πού εἶχαν στρατοπεδέψει οἱ ἄλλοι, τότε οἱ ἔχθροι δρημησαν μέ μεγάλο πλήθος και θόρυβο. "Οταν ἔφτασαν στήν κορυφή τοῦ λόφου ἀπό δπου κατέβαινε δ Ξενοφῶν, ἄσχισαν νά κυλᾶνε πέτρες. Κάποιου μάλιστα τοῦ ἔσπασαν τό πόδι, ἐνώ τόν Ξενοφώντα τόν ἀφησε και ἔφυγε δ ὑπασπιστής πού τοῦ κρατοῦσε τήν ἀσπίδα. "Ἐνας ὁπλί- 21 της ὅμως, δ Εὐρύλοχος, ἀπό τούς Λουσούς (τής Ἀρκαδίας), ἔτρεξε κοντά του και ὑποχωροῦσε προτείνοντας τήν ἀσπίδα ἔτσι,

17-21
Ἀπώλειες
τῶν Ἑλλή-
νων.

οπλίτης, καὶ πρὸ ἀμφοῖν προσθεβλημένος ἀπεχώρει· καὶ οἱ ἄλλοι πρὸς τοὺς συντεταγμένους ἀπῆλθον.

22 Ἐκ δὲ τούτου πᾶν διοῦ ἐγένετο τὸ Ἑλληνικόν, καὶ ἐσκήνωσαν αὐτοῦ ἐν πολλαῖς καὶ καλαῖς οἰκίαις καὶ ἐπιτηδείοις δαψιλέσι· καὶ γὰρ οἶνος πολὺς ἦν, ὥστε ἐν λάκκοις κονιατοῖς εἶχον.

23 Ξενοφῶν δὲ καὶ Χειρίσοφος διεπράξαντο ὥστε λαβόντες τοὺς νεκροὺς ἀπέδοσαν τὸν ἡγεμόνα· καὶ πάντα ἐποίησαν τοῖς ἀποθανοῦσιν ἐκ τῶν δυνατῶν ὥσπερ νομίζεται ἀνδράσιν ἀγαθοῖς.

24 Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ ἄνευ ἡγεμόνος ἐπορεύοντο· μαχόμενοι δ' οἱ πολέμιοι καὶ ὅπῃ εἴη στενὸν χωρίον προκαταλαμβάνοντες ἐκώλυντας παρόδους. Ὄπότε μὲν οὖν τοὺς πρώτους κωλύοιεν, Ξενοφῶν ὅπισθεν ἐκβαίνων πρὸς τὰ δοριὴν ἔλυε τὴν ἀπόφραξιν τῆς ὁδοῦ τοῖς πρώτοις ἀνωτέρῳ πειρώμενος γίγνεσθαι τῶν κωλύντων· ὅπότε δὲ τοῖς ὅπισθεν ἐπιθοῖντο, Χειρίσοφος ἐκβαίνων καὶ πειρώμενος ἀνωτέρῳ γίγνεσθαι τῶν κωλύντων ἔλυε τὴν ἀπόφραξιν τῆς παρόδου τοῖς ὅπισθεν· καὶ ἀεὶ οὕτως ἐβοήθουν ἀλλήλοις καὶ ἴσχυρῶς ἀλλήλων ἐπεμέλοντο.

27 Ἡν δὲ καὶ ὅπότε αὐτοῖς τοῖς ἀναβάσι πολλὰ πράγματα παρεῖχον οἱ βάρδαροι πάλιν καταβάνοντιν· ἐλαφροὶ γὰρ ἦσαν, ὥστε καὶ ἐγγύθεν φεύγοντες ἀποφεύγειν· οὐδὲν γὰρ εἶχον ἄλλο ἢ τόξα καὶ σφενδόνας. Ἀοιστοὶ δὲ καὶ τοξόται ἦσαν· εἶχον δὲ τόξα ἐγγὺς τριπήχη, τὰ δὲ τοξεύματα πλέον ἢ διπήχη· εἶλκον δὲ τὰς νευρὰς ὅπότε τοξεύοιεν πρὸς τὸ κάτω τοῦ τόξου τῷ ἀριστερῷ ποδὶ προσθείνοντες. Τὰ δὲ τοξεύματα ἔχώρει διὰ τῶν ἀσπίδων καὶ διὰ τῶν θωράκων. Ἐχοῦντο δὲ αὐτοῖς οἱ Ἑλληνες, ἐπεὶ λάβοιεν, ἀκοντίοις ἐναγκυλῶντες. Ἐν τούτοις τοῖς χωρίοις οἱ Κρῆτες χοησιμώτατοι ἐγένοντο· ἥρχε δὲ αὐτῶν Στρατοκλῆς Κρήτη.

ώστε νά προφυλάει καί τούς δυό. Καί οἱ ἄλλοι πῆγαν κοντά σέ κείνους πού δρίσκονταν συνταγμένοι.

"Υστερός ἀπ' αὐτό ὅλος ὁ Ἑλληνικὸς στρατός συγκεντρώθηκε, 22 κι ἔμειναν ἐκεῖ σέ πολλά καὶ ὅμορφα σπίτια, πού εἶχαν ἄφθονα τρόφιμα. Ἀκόμα ὑπῆρχε καί πολύ κρασί, πού τό φύλαγαν σέ λάκκους ἀσβεστωμένους. Ὁ Ξενοφῶν μάλιστα κι ὁ Χειρίσοφος 23 τά κατάφεραν νά πάρουν τούς νεκρούς καί νά παραδώσουν τόν ὀδηγό. Κατόπι ἔκαμαν στούς νεκρούς κάθε τιμή πού μποροῦσαν, 24 ὅπως συνηθίζεται νά γίνεται στούς γενναίους ἀντρες. Τήν ἄλλη 25 μέρα προχωροῦσαν χωρίς ὀδηγό. Μά οἱ ἐχθροί τούς ἐμπόδιζαν νά περνοῦν, πολεμώντας τους καί πιάνοντας κάθε στενό πέρασμα. Ἀλλά κάθε φορά πού ἐμπόδιζαν τούς πρώτους, ὁ Ξενοφῶν 26 διγαίνοντας ἀπό πίσω ἀνέβαινε στά ὑψώματα καί τούς ἄνοιγε δρόμο, προσπαθώντας νά δρίσκεται ψηλότερα ἀπό τείνουντας 27 ἐχθρούς. "Οταν ὅμως ἔκαναν ἐπίθεση στούς τελευταίους, τότε ὁ Χειρίσοφος τούς ἄνοιγε δρόμο δραμμή καί προσπαθώντας ν' ἀνεβαίνει ψηλότερα ἀπό τούς ἐχθρούς. Ἐτσι δοηθοῦσαν ἀδιάκοπα ὁ ἔνας τόν ἄλλο κι ἡ ἔγνοια τους ἦταν μεγάλη. Μά καμιά φορά, τήν ὥρα πού κατέβαιναν οἱ Ἑλληνες πού εἶχαν ἀνεβεῖ στά ὑψώματα, οἱ βάρεβαροι τούς ἐνοχλοῦσαν πολύ. Γιατί τούτοι ἦταν ἐλαφρό δύλισμένοι καί ἔτσι, κι ἀπό κοντά ἄν ἔφευγαν, μποροῦσαν νά γλιτώσουν. Τίποτε ἄλλο δέν κρατοῦσαν, παρά τόξα καί σφεντόνες. Ἡταν μάλιστα καὶ ἔξοχοι τοξότες. Τά τόξα τους εἶχαν μάκρος ἀπάνω κάτω τρεῖς 28 πῆχες, καί τά βέλη περισσότερο ἀπό δυό πῆχες. Καί κάθε φορά πού χτυποῦσαν, τέντωναν τίς χορδές πατώντας τό κάτω μέρος τοῦ τόξου μέ τό ἀριστερό πόδι. Ἐτσι τά βέλη περνοῦσαν μέσα ἀπό τίς ἀσπίδες καί τούς θώρακες. "Οταν ὅμως τά ἔπιαναν οἱ Ἑλληνες, τά χρησιμοποιοῦσαν σάν ἀκόντια, προσαρμόζοντας ἐπάνω μιά θηλιά. Σ' αὐτά τά μέρη οἱ Κορητικοί πρόσφεραν πολύ μεγάλες ὑπηρεσίες. Ἀρχηγός τους ἦταν ὁ συμπατριώτης τους Στρατοκλῆς.

22-28
Συνέχιση τῆς πορείας.

- ΚΕΦ. 3**
- 1   Ταύτην δ' αὖ τὴν ἡμέραν ἡδλίσθησαν ἐν ταῖς κώμαις ταῖς ὑπὲρ τοῦ πεδίου παρὰ τὸν Κεντρίτην ποταμόν, εὔρος ὡς δίπλεθρον, ὃς δρίζει τὴν Ἀρμενίαν καὶ τὴν τῶν Καρδούχων χώραν. Καὶ οἱ Ἑλληνες ἐνταῦθα ἀνέπνευσαν ἄσμενοι ἰδόντες πεδίον· ἀπεῖχε δὲ τῶν ὁρέων ὁ ποταμὸς ἔξ η̄ ἐπτὰ στάδια τῶν Καρδούχων. Τότε μὲν οὖν ἡδλίσθησαν μάλα ἡδέως καὶ τάπιτήδεια ἔχοντες καὶ πολλὰ τῶν παρεληνθότων πόνων μνημονεύοντες. Ἐπτὰ γὰρ ἡμέρας ὅσασπερ ἐπορεύθησαν διὰ τῶν Καρδούχων πάσας μαχόμενοι διετέλεσαν, καὶ ἔπαθον κακὰ ὅσα οὐδὲ τὰ σύμπαντα ὑπὸ βασιλέως καὶ Τισσαφέροντος. Ως οὖν ἀπηλλαγμένοι τούτων ἡδέως ἐκοιμήθησαν.
  - 3   Ἄμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ ὁρῶσιν ἵππεας που πέραν τοῦ ποταμοῦ ἔξωπλισμένους ὡς κωλύσοντας διαβαίνειν, πεζοὺς δ' ἐπὶ ταῖς ὅχθαις παρατεταγμένους ἄνω τῶν ἵππεων ὡς κωλύσοντας εἰς τὴν Ἀρμενίαν ἐκβαίνειν. Ἡσαν δ' οὗτοι Ὁρόντα καὶ Ἀρτούχα Ἀρμένιοι καὶ Μάρδοι καὶ Χαλδαῖοι μισθοφόροι. Ἐλέγοντο δὲ οἱ Χαλδαῖοι ἐλεύθεροι τε καὶ ἄλκιμοι εἶναι· ὅπλα δ' εἴχον γέρρα μαρῷα καὶ λόγχας. Αἱ δὲ ὅχθαι αὕται ἐφ' ὃν παρατεταγμένοι οὗτοι ἦσαν τρία ἢ τέτταρα πλέθρα ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ ἀπεῖχον· ὁδὸς δὲ μία ὁρωμένη ἦν ἀγονσα ἄνω ὥσπερ χειροποίητος· ταύτη ἐπειρῶντο διαβαίνειν οἱ Ἑλληνες. Ἐπεὶ δὲ πειρωμένοις τό τε ὕδωρ ὑπὲρ τῶν μαστῶν ἐφαίνετο, καὶ τραχὺς ἦν ὁ ποταμὸς μεγάλοις λίθοις καὶ ὀλισθηροῖς, καὶ οὕτ' ἐν τῷ ὕδατι τὰ ὅπλα ἦν ἔχειν· εἰ δὲ μῆ, ἥρπαζεν ὁ ποταμός· ἐπί τε τῆς κεφαλῆς τὰ ὅπλα εἰ τις φέροι, γυμνοὶ ἐγίγνοντο πρὸς τὰ τοξεύματα καὶ τᾶλλα βέλη· ἀνεχώρησαν καὶ αὐτοῦ ἐστρατοπεδεύσαντο παρὰ τὸν ποταμόν. Ἐνθα δὲ αὐτοὶ τὴν πρόσθετην νύκτα ἦσαν ἐπὶ τοῦ ὅροντος ἔώρων τοὺς Καρδούχους πολλοὺς συνειλεγμένους ἐν τοῖς ὅπλοις. Ἐνταῦθα δὴ πολλὴ ἀθυμία ἦν τοῖς Ἑλλησιν, ὁρῶσι μὲν

ΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΤΗ ΠΟΤΑΜΟΥ

Αύτήν τήμερα ἔμειναν στά χωριά πού δρίσκονταν πάνω ἀπό τὸν κάμπο, κοντά στὸν Κεντρίτη ποταμό, πού ἔχει πλάτος δυό πλέθρα πάνω κάτω, καὶ χωρίζει τὴν Ἀρμενία ἀπό τή χώρα τῶν Καρδούχων. Καὶ οἱ Ἑλληνες τότε πῆραν ἀνάσα, ἀπό τή χαρά τους πού ἀντίκρισαν κάμπο. Ὁ ποταμός αὐτός ἦταν ἔξι ἥ ἐφτά στάδια μακριά ἀπό τά βουνά τῶν Καρδούχων. Τότε λοιπόν ἔμειναν ἐκεῖ μέ μεγάλη εὐχαρίστηση, ἐπειδή καὶ τά τρόφιμα εἶχαν καὶ ὅλα τά περασμένα βάσανα ἔφερον στή μνήμη τους. Γιατί ἐφτά ὀλόκληρες μέρες, πού δάδιζαν ἀνάμεσα στή χώρα τῶν Καρδούχων, τίς πέρασαν μέ μάχες, κι ἔπαθαν τόσα κακά, δσα δέν ἦταν ὅλα πού τούς ἔκαμαν δ βασιλιάς καὶ δ Τισσαφέροντος. Ἔτσι κοιμήθηκαν εὐχάριστα, μέ τήν ἰδέα πώς εἶχαν γλιτώσει ἀπ' αὐτά.

Ἄλλα μόλις ἔκαμεροσε, διέπουν κάποιον στήν ἀπέναντι μεριά τοῦ ποταμοῦ ἵππεῖς δπλισμένους, πού φαινονταν πώς εἶχαν σκοπό νά τούς ἔμποδίσουν νά διαβοῦν. Εἶδαν ἀκόμα πεζούς, πού ἦταν παραταγμένοι σέ ὑψώματα, πιό πάνω ἀπό τούς ἵππεῖς, γιά νά τούς ἔμποδίσουν νά μποῦν στήν Ἀρμενία. Αύτοί ἦταν Ἀρμένηδες καὶ Μάρδοι καὶ Χαλδαίοι, μισθοφόροι τοῦ Ὁρόντα καὶ τοῦ Ἀρτούχα. Γιά τούς Χαλδαίους ἔλεγαν πώς ἦταν ἐλεύθεροι καὶ γενναῖοι κι εἶχαν γιά ὅπλα μεγάλες ἀσπίδες, ἀπό κλωνάρια λυγαριάς, καὶ λόγχες. Αὐτά τά ὑψώματα, δπου ἦταν παραταγμένοι οἱ ἵππεῖς, ἀπείχαν ἀπό τόν ποταμό τοία ὡς τέσσερα πλέθρα. Καὶ μονάχα ἔνας δρόμος φαινόταν πού διηγοῦσε πρός τά πάνω, καὶ ἔμοιαζε νά είναι φτιαγμένος ἀπό χέρια ἀνθρώπων. Ἀπ' αὐτό τό μέρος προσπαθοῦσαν οἱ Ἑλληνες νά περάσουν τόν ποταμό. Μά καθώς προσπαθοῦσαν, ἔδλεπαν πώς τό νερό ἐφτανε πάνω ἀπό τά στήθη τους, κι δ ποταμός ἦταν ἀνώμαλος, μέ λιθάρια μεγάλα καὶ γλιστερά· οὔτε μποροῦσαν νά κρατοῦν τά ὅπλα μέσα στό νερό, γιατί θά τ' ὅπατζε δ ποταμός. Ἀν πάλι ἔβαζαν τά ὅπλα στό κεφάλι τους, τότε θά ἔμεναν ἀπροφύλαχτοι ἀπό τά δέλη κι ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα πού τούς ἔριχναν οἱ ἔχθροι. Γι' αὐτό ἀποσύρθηκαν καὶ στρατοπέδεψαν κοντά στόν ποταμό. Ἐκεῖ ὅμως πού δρίσκονταν αὐτοί τήν προηγούμενη νύχτα, δηλαδή πάνω στό βουνό, ἔδλεπαν πώς εἶχαν συγκεντρωθεῖ πολλοί δπλισμένοι Καρδούχοι. Καὶ τότε ἔνιωσαν οἱ Ἑλληνες μεγάλη στενοχώρια, γιατί ἔδλεπαν ἀπό τή

1   **ΚΕΦ. 3**
1-2   Ξεκούραση
στά χωριά
τοῦ κάμπον.

2

3   **Κινήσεις**
τῶν ἔχθρῶν.

3-7

4

5

6

7

τοῦ ποταμοῦ τὴν δυσπορίαν, ὁρῶσι δὲ τοὺς διαβαίνειν κωλύ-
σοντας, ὁρῶσι δὲ τοῖς διαβαίνοντιν ἐπικεισομένους τοὺς Καρ-
δούχους ὅπισθεν.

8 Ταύτην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν καὶ νύκτα ἔμειναν ἐν πολλῇ
ἀπορίᾳ ὅντες. Ξενοφῶν δὲ ὅναρ εἶδεν· ἔδοξεν ἐν πέδαις δεδέ-
σθαι, αὗται δὲ αὐτῷ αὐτόμαται περιῳργῆναι, ὥστε λυθῆναι καὶ
διαβαίνειν δπόσον ἐβούλετο. Ἐπεὶ δὲ ὅρθος ἦν, ἕρχεται πρὸς
τὸν Χειρίσοφον καὶ λέγει ὅτι ἐλπίδας ἔχει καλῶς ἔσεσθαι, καὶ
9 διηγεῖται αὐτῷ τὸ ὅναρ. Ὁ δὲ ἥδετό τε καὶ ὡς τάχιστα ἔως
ὑπέφαινεν ἐθύοντο πάντες παρόντες οἱ στρατηγοί· καὶ τὰ ἵερα
καλὰ ἦν εὐθὺς ἐπὶ τοῦ πρώτου. Καὶ ἀπιόντες ἀπὸ τῶν ἴερῶν οἱ
στρατηγοί καὶ λοχαγοὶ παρηγγέλλον τῇ στρατιᾷ ἀριστοποιεῖ-
σθαι.

10 Καὶ ἀριστῶντι τῷ Ξενοφῶντι προσέτρεχον δύο νεανίσκω·
ἡδεσαν γὰρ πάντες ὅτι ἐξείη αὐτῷ καὶ ἀριστῶντι καὶ δειπνοῦντι
προσελθεῖν καὶ εἰ καθεύδοι ἐπεγείραντα εἰπεῖν, εἴ τις τι ἔχοι
11 τῶν πρὸς τὸν πόλεμον. Καὶ τότε ἔλεγον ὅτι τυγχάνοιεν φρύγανα
συλλέγοντες ὡς ἐπὶ πῦρ, κάπειτα κατίδοιεν ἐν τῷ πέραν ἐν πέ-
τραις καθηκούσαις ἐπ' αὐτὸν τὸν ποταμὸν γέροντά τε καὶ γυ-
ναικα καὶ παιδίσκας ὥσπερ μαρσίπους ἱμάτιων κατατιθεμένους
12 ἐν πέτρᾳ ἀντρώδει. Ἰδοῦσι δὲ σφίσι δόξαι ἀσφαλὲς εἶναι διαβῆ-
ναι· οὐδὲ γὰρ τοῖς πολεμίοις ἴππεῦσι προσσβατὸν εἶναι κατὰ
τοῦτο. Ἐκδύντες δ' ἔφασαν ἔχοντες τὰ ἐγχειρίδια γυμνοὶ ὡς
νευσόμενοι διαβαίνειν· καὶ διαβάντες, λαβόντες τὰ ἱμάτια πάλιν
ῆκειν.

13 Εὐθὺς οὖν Ξενοφῶν αὐτός τε ἔσπενδε καὶ τοῖς νεανίσκοις
ἐγχεῖν ἐκέλευε καὶ εὔχεσθαι τοῖς φήνασι θεοῖς τά τε ὄνειρα
καὶ τὸν πόρον καὶ τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ ἐπιτελέσαι. Σπείσας δ' εὐθὺς
ἥγε τοὺς νεανίσκους παρὰ τὸν Χειρίσοφον, καὶ διηγοῦνται ταῦ-

μιά πώς διποταμός ἦταν δυσκολοπέραστος, ἀπό τήν ἄλλη πώς βρίσκονταν ἄνθρωποι πού θά τούς ἐμπόδιζαν νά τών περάσουν, και ἀκόμα πώς οἱ Καρδοῦχοι σκόπευαν νά τούς ἐπιτεθοῦν ἀπό πίσω, τήν ὥρα πού θά διάβαιναν.

Αὐτή λοιπόν τή μέρα και τή νύχτα πέρασαν μέσα σέ μεγάλη ἀμπηχανία. Ὁ Ξενοφῶν διώμως εἶδε ἓνα ὄνειρο: Τοῦ φάνηκε, λέει, πώς ἐνῷ ἦταν δεμένος, τά δεσμά του μόνα χαλαρώθηκαν γύρω, και τέλος λύθηκαν και μποροῦσε νά περπατεῖ ἐλεύθερα. "Οταν ἔχειμόρωσε, ἔρχεται στό Χειρίσοφο και τοῦ λέει πώς ἐλπίζει ὅτι θά πάνε τά πράγματα καλά, και τοῦ διηγείται τό ὄνειρο. Ἐκεῖνος εὐχαριστήθηκε και μόλις γλυκοχάραζε ἡ αὐγή, ἥρθαν ὅλοι οἱ στρατηγοί κι ἔκαναν θυσία. Κι οἱ θυσίες φαίνονταν καλές, ἀπό τό πρῶτο κιόλας σφαγμένο ζῶο. "Οταν οἱ στρατηγοί και οἱ λοχαγοί ἔφυγαν ἀπό τόν τόπο τῆς θυσίας, ἔδωσαν διαταγή στούς στρατιώτες νά ἑτοιμάσουν γιά νά φάνε. Τήν ὥρα πού ἔτρωγε διώνοφῶν, ἥρθαν και τόν δρῆκαν τρέχοντας δυό νέοι. Γιατί ὅλοι ἔχεραν πώς εἶχαν τό δικαίωμα νά πάνε κοντά τοῦ, κι ὅταν ἐγευμάτιζε κι ὅταν δειπνοῦσε, και νά τόν ξυπνήσουν ἀκόμα ἀν κοιμόταν, γιά νά τοῦ ποὺν ὁ τιδήποτε εἶχαν σχετικό μέ τόν πόλεμο. Τοῦ ἔλεγαν λοιπόν τότε πώς ἔτυχε νά μαζεύουν φρύγανα γιά νά ἀνάψουν φωτιά και ξεχώρισαν στήν ἀπέναντι μεριά τοῦ ποταμοῦ, πάνω σέ δράχους πού ἔφταναν ὡς τά νερά του, ἔνα γέρο, μιά γυναίκα και ιάτι κοριτσάκια, νά βάζουν σακιά γεμάτα μέρουχα σέ μιά πέτρα κουφαλωτή. "Οταν τά εἶδαν, τούς φάνηκε πώς μποροῦν νά περάσουν τόν ποταμό μέ ἀσφάλεια. Γιατί σέ αὐτό τό μέρος δέν ἦταν δυνατό νά ξυγώσουν οὔτε οἱ ἵππεῖς τῶν ἔχθρῶν. Εἶπαν λοιπόν πώς ἔβγαλαν τά δροῦχα τους και, κρατώντας τά ξίφη, ἄρχισαν νά περνοῦν τόν ποταμό γυμνοί, σά νά εἶχαν σκοπό νά κολυμπήσουν. Μόλις διάδηκαν τόν ποταμό, πῆραν τά δροῦχα και ξαναγύρισαν.

Ἀμέσως λοιπόν ὁ Ξενοφῶν κι ὁ ἴδιος ἔκαμε σπονδή και πρόσταξε νά γεμίσουν τά ποτήρια τῷν νέων μέ κρασί και νά προσευχηθοῦν στούς θεούς, πού φανέρωσαν τά ὄνειρα και τό πέρασμα, νά δώσουν και στά ἄλλα ἔνα καλό τέλος. "Οταν τέλειωσε τή σπονδή, πῆρε τούς νεαρούς και τούς παρουσίασε στό Χειρί-

8 13-19
Eύνοικά σημάδια.

14 τά. Ἀκούσας δὲ καὶ ὁ Χειρίσοφος σπουδὰς ἐποίει. Σπείσαντες δὲ τοῖς μὲν ἄλλοις παρήγγελλον συσκευάζεσθαι, αὐτοὶ δὲ συγκαλέσαντες τοὺς στρατηγοὺς ἔβοιλεύοντο ὅπως ἂν κάλλιστα διαβαῖεν καὶ τούς τε ἔμποροσθεν νικῆν καὶ ὑπὸ τῶν ὅπισθεν μηδὲν 15 πάσχοιεν κακόν. Καὶ ἔδοξεν αὐτοῖς Χειρίσοφον μὲν ἡγεῖσθαι καὶ διαβαίνειν ἔχοντα τὸ ἥμισυ τοῦ στρατεύματος, τὸ δ' ἥμισυ ἔτι ὑπομένειν σὺν Ξενοφῶντι, τὰ δὲ ὑποξύγια καὶ τὸν ὅχλον ἐν μέσῳ τούτων διαβαίνειν.

16 Ἐπεὶ δὲ ταῦτα καλῶς εἶχεν ἐπορεύοντο· ἥγοῦντο δ' οἱ νεανίσκοι ἐν ἀριστερᾷ ἔχοντες τὸν ποταμόν· ὅδος δὲ ἦν ἐπὶ τὴν 17 διάβασιν ὡς τέτταρες στάδιοι. Πορευομένων δ' αὐτῶν ἀντιπροῆσαν αἱ τάξεις τῶν ἵππων. Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν κατὰ τὴν διάβασιν καὶ τὰς ὅχθας τοῦ ποταμοῦ, ἔθεντο τὰ ὅπλα, καὶ αὐτὸς πρῶτος Χειρίσοφος στεφανωσάμενος καὶ ἀποδὺς ἐλάμβανε τὰ ὅπλα καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι παρήγγελλε, καὶ τοὺς λοχαγοὺς ἐκέλευνεν ἄγειν τοὺς λόχους δροθίους, τοὺς μὲν ἐν ἀριστερᾷ τοὺς δ' ἐν δεξιᾷ ἑαυτῷ τοῦ. Καὶ οἱ μὲν μάντεις ἐσφαγιάζοντο εἰς τὸν ποταμόν· οἱ δὲ πολέμοι ἐτόξευνον καὶ ἐσφενδόνων· ἀλλ' οὕπω ἐξικοῦντο. 18 19 Ἐπεὶ δὲ καλὰ ἦν τὰ σφάγια, ἐπαιάνιζον πάντες οἱ στρατιῶται καὶ ἀνηλάλαζον.

20 Καὶ Χειρίσοφος μὲν ἐνέβαινε καὶ οἱ σὺν ἐκείνῳ· ὁ δὲ Ξενοφῶν τῶν ὅπισθοφυλάκων λαβὼν τοὺς εὐξωνοτάτους ἔθει ἀνὰ κράτος πάλιν ἐπὶ τὸν πόρον τὸν κατὰ τὴν ἔκβασιν τὴν εἰς τὰ τῶν Ἀρμενίων δρη, προσποιούμενος ταύτη διαβὰς ἀποκλείσειν 21 τοὺς παρὰ τὸν ποταμὸν ἵππεῖς. Οἱ δὲ πολέμοι δρῶντες μὲν τοὺς ἀμφὶ Χειρίσοφόν εὐπετῶς τὸ ὕδωρ περῶντας, δρῶντες δὲ τοὺς ἀμφὶ Ξενοφῶντα θέοντας εἰς τοῦμπαλιν, δείσαντες μὴ ἐγκλει-

σοφοί, καὶ διηγοῦνται καὶ σ' αὐτόν τά ἵδια. Στό ἄκουσμά τους ὁ Χειρίσοφος ἔκανε κι αὐτός σπονδές. Μόλις τίς τέλειωσαν, ἔδωσαν διαταγή στούς στρατιώτες νά ἐτοιμάζουν τίς ἀποσκευές.¹⁴ "Υστερα συγκέντρωσαν τούς στρατηγούς καὶ σκέπτονταν ποιός θά ἦταν ὁ καλύτερος τρόπος νά περάσουν τόν ποταμό, καὶ παράλληλα νά ἔξουδετερώνουν δύσους ἐχθρούς θά συναντοῦσαν μπροστά τους καὶ νά μήν παθάνουν κανένα κακό ἀπό κείνους πού θά τους ἀκολουθοῦσαν. Τέλος πῆραν τήν ἀπόφαση νά πηγαίνει μπροστά ὁ Χειρίσοφος μέ τό μισό στρατό καὶ νά περνάει ἀπέναντι, ὁ Ξενοφῶν μέ τόν ἄλλο μισό νά μένει πίσω, κι ἀνάμεσά τους νά περνοῦν τά ὑποξύγια μέ τό ἄμαχο πλῆθος. "Οταν τακτοποιήθηκαν αὐτά, ἄρχισαν νά προχωροῦν ἔχοντας πρός τ' ἀριστερά τόν ποταμό καὶ μέ δόηγούς τούς δυό νεαρούς. Ἡ ἀπόσταση, ὡς τό μέρος ἀπ' ὅπου θά περνοῦσαν, ἦταν πάνω κάτω τέσσερα στάδια. Μά τήν ὥρα πού προχωροῦσαν αὐτοί, βάδιζε παράλληλα στήν ἀπέναντι μεριά καὶ τό ἐχθρικό ἴππικό. Γι' αὐτό ὅταν πήγαν στό μέρος ἀπ' ὅπου θά περνοῦσαν, καὶ δρίσκονταν ἀπέναντι στούς δράχους πού ἔφταναν ὡς τό ποτάμι, σταμάτησαν κι ἔστησαν τά ὄπλα. Πρῶτος ὁ Χειρίσοφος γδύθηκε, φόρεσε στό κεφάλι του στεφάνι κι ἔπιασε τά ὄπλα του, κι ὑστερα πρόσταξε ὅλους τούς ἄλλους νά κάνουν τό ἵδιο. Κατόπι ἔδωσε διαταγή στούς λοχαγούς νά δόηγοῦν τούς ἄντρες παραταγμένους σέ μεγάλο βάθος καὶ μικρό μέτωπο, ἄλλους πρός τ' ἀριστερά καὶ ἄλλους πρός τά δεξιά του. Τότε οἱ μάντεις ἔκαναν θυσίες στόν ποταμό, ἐνώ οἱ ἐχθροί ἄρχισαν νά χτυποῦν μέ τά τόξα καὶ μέ τίς σφεντόνες. Δέν ἔφταναν δύως τά βέλη κι οἱ πέτρες ὡς ἐκεῖ πού ἦταν οἱ στρατιώτες. Οἱ θυσίες ἔδειχναν καλές, κι οἱ στρατιώτες¹⁵ δύοι ἄρχισαν νά φέλνουν τόν παιάνα καὶ νά φωνάζουν δυνατά.

Σέ λίγο ὁ Χειρίσοφος μέ τό στρατό του ἔμπαινε στόν ποταμό,¹⁶ ἐνώ ὁ Ξενοφῶν πήρε τούς πιό ἔλαφρά ὀπλισμένους ἀπό τήν διπισθιφυλακή κι ἔτρεχε μέ δλη του τή δύναμη πρός τό πέρασμα πού ἔδηγαζε στό δρόμο πού δόηγοῦσε στά δουνά τῆς Ἀρμενίας, θέλοντας νά δώσει τήν ἐντύπωση πώς θά ἀποκλείσει τό ἐχθρικό ἴππικό πού ἦταν στόν ποταμό, ὅταν περάσει ἀπέναντι. Οἱ ἐχθροί¹⁷ λοιπόν διέποντας τούς στρατιώτες τού Χειρίσοφου νά περνοῦν εύκολα τό νερό καὶ τόν Ξενοφώντα μέ τούς δικούς του νά τρέ-

20-23

'Ο Χειρίσοφος περνά πρῶτος.'

σθείησαν φεύγοντιν ἀνὰ κράτος ὡς πρὸς τὴν τοῦ ποταμοῦ ἄνω
ἔκβασιν. Ἐπεὶ δὲ κατὰ τὴν ὁδὸν ἐγένοντο, ἔτεινον ἄνω πρὸς τὸ
22 ὅρος. Λύκιος δ' ὁ τὴν τάξιν ἔχων τῶν ἵππεων καὶ Αἰσχίνης ὁ τὴν
[τάξιν] τῶν πελταστῶν ἀμφὶ Χειρίσοφον, ἐπεὶ ἐώρων ἀνὰ κρά-
τος φεύγοντας, εἴποντο· οἱ δὲ στρατιῶται ἐβόων μὴ ἀπολείπε-
23 σθαι, ἀλλὰ συνεκβαίνειν ἐπὶ τὸ ὅρος. Χειρίσοφος δ' αὖτις διέ-
βη, τοὺς ἵππεας οὐκ ἐδίωκεν, εὐθὺς δὲ κατὰ τὰς προσηκούσας
ὅχθας ἐπὶ τὸν ποταμὸν ἐξέβαινεν ἐπὶ τοὺς ἄνω πολεμίους. Οἱ δὲ
[ἄνω], ὁρῶντες μὲν τοὺς ἔαντῶν ἵππεας φεύγοντας, ὁρῶντες δ'
ὅπλίτας σφίσιν ἐπιόντας, ἐκλείπουσι τὰ ὑπὲρ τοῦ ποταμοῦ ἄκρα.

24   Ξενοφῶν δ' ἐπεὶ τὰ πέροιν ἐώρα καλῶς γιγνόμενα, ἀπεκάρρει
τὴν ταχίστην πρὸς τὸ διαβαῖνον στράτευμα· καὶ γὰρ οἱ Καρ-
δοῦχοι φανεροὶ ἦδη ἦσαν εἰς τὸ πεδίον καταβαίνοντες ὡς ἐπι-
25 θησόμενοι τοῖς τελευταίοις. Καὶ Χειρίσοφος μὲν τὰ ἄνω κατεῖχε,
Λύκιος δὲ σὺν ὀλίγοις ἐπιχειρήσας ἐπιδιώξαι ἔλαβε τῶν σκευο-
φόρων τὰ ὑπόλειπόμενα, καὶ μετὰ τούτων ἐσθῆτα τε καλὴν καὶ
26 ἐκπώματα. Καὶ τὰ μὲν σκευοφόρα τῶν Ἑλλήνων καὶ δὲ ὅχλος
ἀκμὴν διέβαινε, Ξενοφῶν δὲ στρέψας πρὸς τοὺς Καρδούχους
ἀντία τὰ ὅπλα ἔθετο, καὶ παρήγγειλε τοῖς λοχαγοῖς κατ' ἐνωμο-
τίας ποιήσασθαι ἔκαστον τὸν ἔαντοῦ λόχον, παρ' ἀσπίδα παρα-
γαγόντας τὴν ἐνωμοτίαν ἐπὶ φάλαγγος· καὶ τοὺς μὲν λοχαγοὺς
καὶ τοὺς ἐνωμοτάρχους πρὸς τῶν Καρδούχων ἴεναι, οὐραγοὺς
27 δὲ καταστήσασθαι πρὸς τοῦ ποταμοῦ. Οἱ δὲ Καρδοῦχοι, ὡς ἐώ-
ρων τοὺς δπισθοφύλακας τοῦ ὅχλου ψιλούμενους καὶ ὀλίγους
ἦδη φαινομένους, θᾶττον δὴ ἐπῆσαν φόδας τινας ἄδοντες. Οἱ δὲ

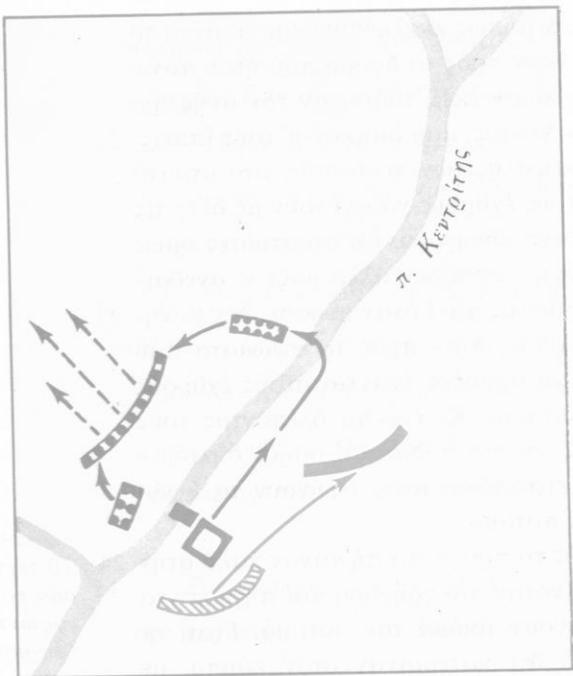
χουν πρός τά πίσω, φοδήθηκαν μήπως κακλώθουν καί γι' αυτό τό
βάζουν στά πόδια καί πηγαίνουν πρός τό δρόμο πού ήταν πάνω
ἀπό τόν ποταμό. Κι ὅταν ἔφτασαν ἐκεῖ, τράβηξαν τόν ἀνήφορο
πρός τό βουνό. Στό μεταξύ δὲ Λύκιος, πού διοικοῦσε τούς ἵππεῖς,²²
καὶ δὲ Αἰσχίνης πού ήταν ἐπικεφαλῆς τῶν πελταστῶν στό στρατό
τοῦ Χειρίσοφου, βλέποντας τούς ἔχθρούς νά φεύγουν μέ δλες τίς
δυνάμεις τους, ἀρχισαν νά τούς κυνηγοῦν. Οἱ στρατιώτες ὅμως
τούς φώναζαν νά μήν τούς ἀφήνουν πίσω, ἀλλά μαζί ν' ἀνεβαί-
νουν πρός τό βουνό. Ὁ Χειρίσοφος πάλι ὅταν πέρασε, δέν κυνη-²³
γοῦσε τούς ἵππεῖς, ἀλλά μονομάς πῆγε πρός τά ὑψώματα πού
κατέβαιναν ὡς τόν ποταμό, καί δρομοῦσε ἐνάντια στούς ἔχθρούς
πού ήταν ψηλότερα ἀπό τό ἵππικό. Κι ἐκεῖνοι βλέποντας τούς
δικούς τους ἵππεῖς νά τό βάζουν στά πόδια καί βαριά δπλισμέ-
νους ἔχθρούς νά πηγαίνουν καταπάνω τους, ἀφήνουν τά ὑψώ-
ματα πού ήταν πάνω ἀπό τόν ποταμό.

Ο Ξενοφῶν βλέποντας πώς τά πρόγραμματα πήγαιναν καλά στήν²⁴
ἀπέναντι μεριά, γύρισε δόσο γινόταν πιό γοήγορα καί πήγε κοντά
στούς στρατιώτες πού περνοῦσαν ἀκόμα τόν ποταμό. Γιατί οἱ
Καρδούχοι ήταν πιά φανερό δτι κατέβαιναν στόν κάμπο, μέ
σκοπό νά σιγτοῦν ἀπάνω στούς τελευταίους.

Ο Χειρίσοφος τώρα είχε πιάσει τά ὑψώματα, καὶ δὲ Λύκιος μέ²⁵
λίγους δικούς του, κυνηγώντας τούς ἔχθρούς, ἔπιασε δόσα φορ-
τηγά ζῶα ἔμεναν πίσω, καί μαζί μ' αὐτά δρομοφαρα σοῦχα καί διά-
φορες κούπες. Στό μεταξύ ἔξακολουθοῦσαν νά περνοῦν τά φορ-²⁶
τηγά ζῶα τῶν Ἐλλήνων καί τό ἄμαχο πλῆθος, ἐνῷ δὲ Ξενοφῶν
ἔκαμε στροφή καί παράταξε τούς στρατιώτες του ἀπέναντι στούς
Καρδούχους. Ἔδωσε καθόπι διαταγή στούς λοχαγούς νά παρα-
τάξει καθένας τό λόχο του σέ ἐνωμοτίες, καί νά τοποθετήσουν
τήν καθεμά στά ἀριστερά τῆς ἄλλης, σέ γραμμή μάχης. Κι εἶπε
νά παραταχθοῦν οἱ λοχαγοί καί οἱ ἐνωμόταρχοι ἀπέναντι στούς
Καρδούχους, ἐνῷ οἱ στρατιώτες τῆς διπισθοφυλακῆς νά παρατα-
χθοῦν μέ μέτωπο πρός τόν ποταμό. Τότε οἱ Καρδούχοι, βλέπον-²⁷
τας τούς στρατιώτες τῆς διπισθοφυλακῆς νά χωρίζονται ἀπό τό
ἄμαχο πλῆθος καί νά φαίνονται ὑστερός ἀπό αὐτό λίγοι, ἀρχισαν
τήν ἐπίθεση γοηγορότερα, τραγουδώντας καί κάτι τραγούδια. Ὁ

24-29
Τό τέχνα-
σμα τοῦ Ξε-
νοφῶντα σέ
ἐφαρμογή.

ΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ
ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΠΟΤΑΜΟΥ
ΠΡΩΤΗ ΦΑΣΗ

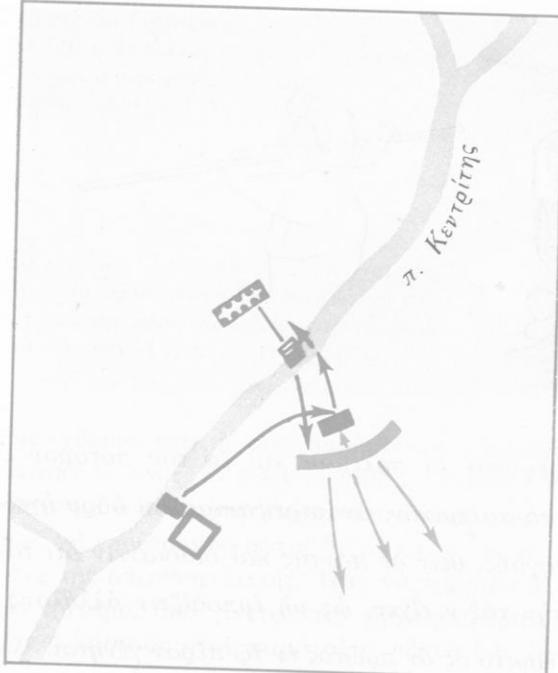

- ορατόπεδο τῶν Μυρίων πορεία καὶ διάβασι τοῦ ποταμοῦ ἀπὸ τοὺς ἄντρες τοῦ Χειρίσοφου ποώτῃ θέσῃ τῶν Καρδούχων δεύτερῃ θέσῃ τῶν Καρδούχων
- παραπλανητική κίνησι καὶ θέσῃ τῶν Ἐλλήνων ποὺ ἔχουν αρχιγέ τὸν Ξενοφῶντα
- στρατεύματα Αρμενίων, Μάρδων καὶ Χαλδαίων

Χειρίσοφος, ἐπεὶ τὰ παρ' αὐτῷ ἀσφαλῶς εἶχε, πέμπει παρὰ Ξενοφῶντα τοὺς πελταστὰς καὶ σφενδονῆτας καὶ τοξότας καὶ κελεύει ποιεῖν ὃ, τι ἀν παραγγέλῃ.

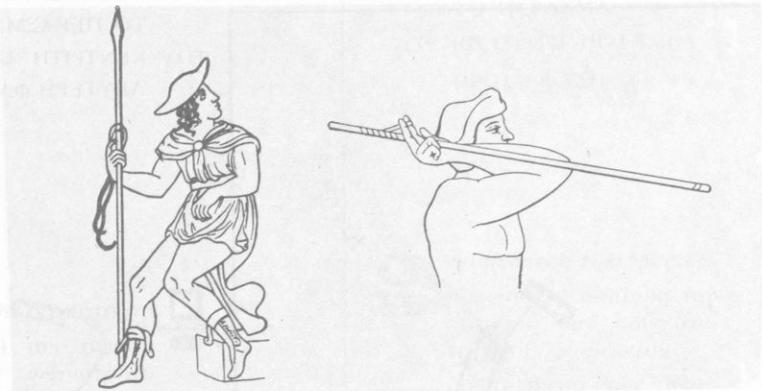
28   Ίδων δ' αὐτὸν διαβάνοντας Ξενοφῶν πέμψας ἄγγελον κελεύει αὐτοῦ μεῖναι ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ μὴ διαβάντας· ὅταν δ' ἄρξωνται αὐτοὶ διαβαίνειν, ἐναντίους ἔνθεν καὶ ἔνθεν σφῶν ἐμβαίνειν ὡς διαβησομένους, διηγκυλωμένους τοὺς ἀκοντιστὰς καὶ ἐπιβεβλημένους τοὺς τοξότας· μὴ πρόσω δὲ τοῦ ποταμοῦ προβαίνειν. Τοῖς δὲ παρ' ἔαντῷ παρήγγειλεν, ἐπειδὰν σφενδόνη ἐξικνήται καὶ ἀσπὶς ψοφῇ, παιανίσαντας θεῖν εἰς τοὺς πολεμίους,

ΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ
ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΤΗ ΝΟΤΑΜΟΥ
ΔΕΥΤΕΡΗ ΦΑΣΗ

- στρατόπεδο τῶν Μυρίων
- πορεία καὶ θέσεις τῶν στρατιωτῶν τοῦ Ξενοφώντα
- στρατεύματα τῶν Καδούζων
- θέση τῶν ανδρῶν τοῦ Χειρίσοφου
- κίνηση καὶ θέση τῶν φιλῶν τοῦ Χειρίσοφου, πού επάλυψαν τή διάβαση τῶν στρατευμάτων τοῦ Ξενοφώντα.

Χειρίσοφος πάλι, ἐπειδὴ στή δική του μεριά δέν ὑπῆρχε κανένας κίνδυνος, στέλνει στὸν Ξενοφώντα τοὺς πελταστές, τοὺς σφεντονῆτες καὶ τοὺς τοξότες, καὶ τοὺς προστάζει νά κάνουν ὅ,τι τοὺς διατάξει ἔκεινος. Μά δ Ξενοφῶν, ὅταν τοὺς εἶδε νά προσπαθοῦν 28 νά περάσουν, στέλνει ἀπεσταλμένο καὶ τοὺς παραγγέλνει νά μή διαβοῦν, παρά νά μείνουν ἔκει, στήν ὄχθη τοῦ ποταμοῦ. Καὶ μόναχα ὅταν ἀρχίσει αὐτός μὲ τοὺς δικούς του νά περνοῦν, τότε νά μποῦν κι αὐτοί στὸν ποταμό ἀπέναντί τους, ἀλλά πρός τα δεξιά καὶ πρός τ' ἀριστερά τους, κάνοντας πώς τάχα θέλουν κι αὐτοί νά περάσουν, ἔχοντας ὅμως τά δάχτυλα στίς θηλιές τῶν ἀκοντίων καὶ τά δέλη στίς χορδές τῶν τόξων, καὶ μή προχωρώντας πολύ μέσα στὸν ποταμό. "Υστερα ἔδωσε διαταγή στοὺς στρατιῶτες του, 29 μόλις ἀρχίσουν νά τοὺς φτάνουν οἱ πέτρες ἀπό τίς ἔχθρικές σφεντόνες κι οἱ ἀσπίδες τους κάνουν κρότο ἀπό τά χτυπήματα

ἐπειδὰν δ' ἀναστρέψωσιν οἱ πολέμιοι καὶ ἐκ τοῦ ποταμοῦ ὁ σαλπικτὴς σημήνῃ τὸ πολεμικόν, ἀναστρέψαντας ἐπὶ δόρυν ἥγεῖσθαι μὲν τὸν οὐραγούς, θεῖν δὲ πάντας καὶ διαβαίνειν ὅτι τάχιστα ἡ ἔκαστος τὴν τάξιν εἰχεν, ὡς μὴ ἐμποδίζειν ἀλλήλους· ὅτι οὗτος ἄριστος ἔσοιτο διὰ τὸ πρῶτος ἐν τῷ πέραν γένηται.

30   *Oī δὲ Καρδοῦχοι δρῶντες ὀλίγους ἥδη τοὺς λοιποὺς – πολλοὶ γὰρ καὶ τῶν μένειν τεταγμένων φέροντο ἐπιμελόμενοι οἵ μὲν ὑποζυγίων, οἵ δὲ σκευῶν, – ἐνταῦθα δὴ ἐπέκειντο θρασέως καὶ 31 ἥρχοντο σφενδονᾶν καὶ τοξεύειν. Οἱ δὲ Ἕλληνες παιανίσαντες ὥρμησαν δρόμῳ ἐπ' αὐτούς· οἵ δὲ οὐκ ἐδέξαντο· καὶ γὰρ ἤσαν ὀπλισμένοι ὡς μὲν ἐν τοῖς δρεσσιν ἴκανως πρὸς τὸ ἐπιδραμεῖν 32 καὶ φεύγειν, πρὸς δὲ τὸ εἰς χεῖρας δέχεσθαι οὐχ ἴκανως. Ἐν τούτῳ σημαίνει ὁ σαλπικτής· καὶ οἱ μὲν πολέμιοι ἔφευγον πολὺ ἔτι θᾶττον, οἵ δὲ Ἕλληνες τάναντία στρέψαντες ἔφευγον διὰ τοῦ 33 ποταμοῦ ὅτι τάχιστα. Τῶν δὲ πολεμίων οἱ μέν τινες αἰσθόμενοι πάλιν ἔδραμον ἐπὶ τὸν ποταμὸν καὶ τοξεύοντες ὀλίγους ἔτοιω-*

Στή σελίδα ἀριστερά:

Ακόντιο. Φαίνεται ή θηλιά ἀπ' ὅπου τό κρατοῦσαν ὅταν ἀναπαύονταν κι ὅταν τό ἔριχναν. (Αγγειογραφία).

Εδώ πλέυ: Σαλπιχτής. Στήν ἀσπίδα τού είναι προσαρμοσμένη δερμάτινη ποδιά, γιά τήν προφ ὑλαζή τού κάτω μέρους τού σώματος. (Από ἀγγειογραφία).

τῶν ἐχθρῶν, τότε νά τραγουδήσουν τόν παιάνα καί νά δρμήσουν καταπάνω τους. Κι ὅταν οἱ ἐχθροί γυρίσουν τίς πλάτες καί φεύγουν, καί ὁ σαλπιχτής δώσει ἀπό τόν ποταμό τό πολεμικό σάλπισμα, νά γυρίσουν κι αὐτοί δεξιά καί νά πᾶνε μπροστά οἱ στρατιώτες τῆς ὀπισθοφυλακῆς. Τότε νά τρέχουν ὅλοι καί νά περνοῦν τόν ποταμό, ὅσο γίνεται πιό γοήγορα, κρατώντας τή θέση πού εἶχε ὁ καθένας στήν παράταξη, γιά νά μήν ἐμποδίζονται ἀναμεταξύ τους. Γιατί ὁ ἀξιότερος θά ἦταν ἐκεῖνος πού θά περνοῦσε πρῶτος στήν ἀπέναντι μεριά.

Οἱ Καρδούχοι λοιπόν βλέποντας πώς εἴναι λίγοι πιά οἱ ὑπόλοιποι – γιατί πολλοί, κι ἀπό κείνους πού εἶχαν πάρει διαταγή νά μείνουν, ἔψυγαν φροντίζοντας ἄλλοι γιά τά ὑποξύγια, ἄλλοι γιά τίς ἀποσκευές – ἄρχισαν τότε τήν ἐπίθεση μέ τόλμη, χτυπώντας τους μέ τίς σφεντόνες καί μέ τά τόξα. Οἱ Ἐλληνες πάλι τραγούδησαν τόν παιάνα κι ἔτρεξαν καταπάνω τους μέ δρμή. Μά αὐτοί δέν ἀντιστάθηκαν· καί τοῦτο, γιατί ὁ ὀπλισμός τους ἦταν κατάλληλος γιά τά 30 βουνά, ὅπου συνήθιζαν νά κάνουν ἐπίθεση καί νά φεύγουν, δέν ἦταν δύμως κατάλληλος γιά ἔναν ἀγώνα σῶμα μέ σῶμα. Τότε ὁ σαλπιχτής δίνει τό σημεῖο. Στό ἄκουσμά του οἱ 31 ἐχθροί ἔφευγαν ἀκόμα γοηγορότερα, ἐνώ οἱ Ἐλληνες γυρίζοντας καί περνώντας τόν ποταμό, ἔφευγαν κι αὐτοί μέ πολὺ μεγάλη βιασύνη. Μερικοί δύμως ἀπό τούς ἐχθρούς κατάλαβαν τί εἶχε γίνει 32 καί ξαναγύρισαν στόν ποταμό, ὅπου πλήγωσαν λίγους, χτυπώντας τους μέ δέλη. Ἀλλά οἱ περισσότεροι καί ὅταν οἱ Ἐλληνες

30-34
οἱ ὑπόλοιποι Ἐλληνες περνοῦν τόν ποταμό

Έδω πλ.ά: Νόμισμα (στατήρας) του σατράπη Τιγράνη. (Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο).

Στή σελίδα δεξιά:
Μάχη Ἑλλήνων καὶ Περσῶν.
(Ανάγλυφη παράσταση
ἀπό τό μνημείο τῶν Νικηθέων).

σαν, οἱ δὲ πολλοὶ καὶ πέραν ὅντων τῶν Ἑλλήνων ἔτι φανεροὶ
34 ἦσαν φεύγοντες. Οἱ δὲ ὑπαντήσαντες ἀνδριζόμενοι καὶ προσωτέρω τοῦ καιροῦ προϊόντες ὕστερον τῶν μετὰ Ξενοφῶντος διέβησαν πάλιν· καὶ ἐτρώθησάν τινες καὶ τούτων.

ΚΕΦ. 4

1   Ἐπεὶ δὲ διέβησαν, συνταξάμενοι ἀμφὶ μέσον ἡμέρας ἐπορεύθησαν διὰ τῆς Ἀρμενίας πεδίον ἄπαν καὶ λείους γηλόφους οὐ μεῖον ἢ πέντε παρασάγγας· οὐ γὰρ ἦσαν ἐγγὺς τοῦ ποταμοῦ

είχαν περάσει ἀπέναντι, καὶ τότε ἀκόμα φαίνονταν νά φεύγουν.
 Ἐκεῖνοι πάλι πού πῆγαν νά τούς δοηθήσουν σταλμένοι ἀπό τὸ 34
 Χειρίσσοφο, πῆραν θάρρος καὶ προχώρησαν πιό μακριά ἀπ' ὅ, τι
 ἔπρεπε. Ἔτσι ἔσαναπέρασαν τόν ποταμό ὕστερον ἀπό τούς στρατι-
 ώτες τοῦ Ξενοφώντα, καὶ πληγώθηκαν κι ἀπ' αὐτούς μερικοί.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΗ ΔΥΤΙΚΗ ΑΡΜΕΝΙΑ

Μόλις πέρασαν τόν ποταμό, συντάχτηκαν κατά τό μεσημέρι καὶ προχώρησαν ἀνάμεσα ἀπό τήν Ἀρμενία, πού εἶναι πέρα γιά πέρα κάμπος μέ διμαλούς γήλοφους, καὶ κάλυψαν ἀπόσταση ὅχι λιγότερη ἀπό πέντε παρασάγγες. Γιατί δέν ὑπῆρχαν κοντά στόν

1

ΚΕΦ. 4

1-6

Συμφωνία μέ
τόν Τιρίβαζο.

- 2 κῶμαι διὰ τοὺς πολέμους τοὺς πρὸς τὸν Καρδούχοντος. Εἰς δὲ ἦν
ἀφίκοντο κώμην μεγάλη τε ἦν καὶ βασίλειον εἶχε τῷ σατραπῇ
καὶ ἐπὶ ταῖς πλείσταις οἰκίαις τύρσεις ἐπῆσαν· ἐπιτήδεια δ' ἦν
δαψιλῆ.
- 3 Ἐντεῦθεν δ' ἐπορεύθησαν σταθμοὺς δύο παρασάγγας δέκα,
μέχρι ὑπερῷλθον τὰς πηγὰς τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ.
 Ἐντεῦθεν δ' ἐπορεύθησαν σταθμοὺς τρεῖς παρασάγγας πεν-
τεκαίδεκα ἐπὶ τὸν Τηλεβόαν ποταμόν· οὗτος δ' ἦν καλὸς μέν,
4 μέγας δ' οὐ· κῶμαι δὲ πολλὰ περὶ τὸν ποταμὸν ἦσαν. Ὁ δὲ τό-
πος οὗτος Ἀρμενία ἐκαλεῖτο ἡ πρὸς ἐσπέραν. Ὑπαρχος δ' ἦν
αὐτῆς Τιρίβαζος, ὁ καὶ βασιλεὺς φίλος γενόμενος, καὶ ὥπτε πα-
5 ροίη, οὐδεὶς ἄλλος βασιλέα ἐπὶ τὸν ἵππον ἀνέβαλλεν. Οὗτος
προσῆλασεν ἵππεας ἔχων, καὶ προπέμφας ἐρυηνέα εἶπεν ὅτι
βούλοιτο διάλεχθῆναι τοῖς ἄρχονσι. Τοῖς δὲ στρατηγοῖς ἔδοξεν
6 ἀκοῦσαι· καὶ προσελθόντες εἰς ἐπήκοον ἡρώτων τί θέλει. Ὁ δὲ
εἶπεν ὅτι σπείσαθαι βούλοιτο ἐφ' φί μήτε αὐτὸς τὸν Ἕλληνας
ἀδικεῖν μήτε ἐκείνους καίειν τὰς οἰκίας, λαμβάνειν δὲ τὰπιή-
δεια ὅσων δέοιντο. Ἐδοξε ταῦτα τοῖς στρατηγοῖς καὶ ἐσπεί-
σαντο ἐπὶ τούτοις.
- 7 Ἐντεῦθεν δ' ἐπορεύθησαν σταθμοὺς τρεῖς διὰ πεδίον παρα-
σάγγας πεντεκαίδεκα· καὶ Τιρίβαζος παρηκολούθει ἔχων τὴν
ἐαντοῦ δύναμιν ἀπέχων ὡς δέκα σταδίους· καὶ ἀφίκοντο εἰς
βασίλεια καὶ κώμας πέριξ πολλὰς πολλῶν τῶν ἐπιτηδείων με-
8 στάς. Στρατοπεδευομένων δ' αὐτῶν γίγνεται τῆς νυκτὸς χιῶν
πολλή· καὶ ἔωθεν ἔδοξε διασκηνῆσαι τὰς τάξεις καὶ τοὺς στρα-
τηγοὺς κατὰ τὰς κώμας· οὐ γὰρ ἔώρων πολέμους οὐδένα καὶ
9 ἀσφαλές ἔδόκει εἶναι διὰ τὸ πλῆθος τῆς χιόνος. Ἐνταῦθα εἶχον
[τὰ ἐπιτήδεια] ὅσα ἐστὶν ἀγαθά, ἴερεια, σῖτον, οἴνους παλαιοὺς
εὐώδεις, ἀσταφίδας, ὅσπρια παντοδαπά. Τῶν δὲ ἀποσκεδαννυ-

ποταμό χωριά, ἐξαιτίας τῶν πολέμων πού ἔκαναν μέ τούς Καρδούχους. Τό χωριό πού πῆγαν ἦταν μεγάλο κι εἶχε ἀνάκτορο γιά 2
τό διοικητή καὶ πάνω στά πιό πολλά σπίτια ὑπῆρχαν πύργοι.
"Οσο γιά τά τρόφιμα ἦταν ἄφθονα. Ἀπό κεῖ βάδισαν δυό στα- 3
θμούς καὶ προχώρησαν δέκα παρασάγγες, ὥσπου πέρασαν πάνω
ἀπό τίς πηγές τοῦ Τίγρητα ποταμοῦ. "Υστερα βαδίζοντας τρεῖς
σταθμούς προχώρησαν δεκαπέντε παρασάγγες κι ἔφτασαν στόν
Τηλεβόα ποταμό, πού ἦταν ὅμιοφος, ὅχι ὅμως μεγάλος. Γύρω
ἀπ' αὐτό τόν ποταμό δρίσκονταν πολλά χωριά. Ἡ χώρα αὐτή
δύνομαζόταν δυτική Ἀρμενία. Ὑποδιοικητής της ἦταν ὁ Τιρίβα- 4
ζος, πού ἦταν φύλος μέ τό βασιλιά καὶ ὅσες φορές δρισκόταν
κοντά του, κανένας ἄλλος δέν τόν βοηθοῦσε ν' ἀνέδει στό ἄλογο,
παρά μονάχα αὐτός. Τοῦτος ἦρθε καθάλα στ' ἄλογό του, ἔχοντας 5
μαζί του καὶ ἴππεῖς, κι ἔστειλε ἔνα διερμηνέα νά πεῖ πώς ἥθελε νά
συζητήσει μέ τούς ἀρχηγούς. Οἱ στρατηγοί νόμισαν πώς ἔπειρε
νά τόν ἀκούσουν. Πῆγαν λοιπόν σέ τέτοια θέση ὥστε νά ἀκούον-
ται, καὶ τόν ωράτησαν τί θέλει. Ἐκεῖνος τούς ἀπάντησε πώς ἥθελε 6
νά συνθηκολογήσουν, μέ τόν ὅρο οὔτε αὐτός νά ὅλαφτει τούς
"Ἐλληνες οὔτε ἐκεῖνοι νά καίνε τά σπίτια· καὶ νά παίρνουν ὅσα
τρόφιμα τούς εἶναι ἀπαραίτητα. Αὐτά πού εἶπε φάνηκαν λογικά
στούς στρατηγούς, καὶ συνθηκολόγησαν μέ αὐτούς τούς ὅρους.

Ἀπό κεῖ βάδισαν τρεῖς σταθμούς ἀνάμεσα στόν κάμπο καὶ 7-13
προχώρησαν δεκαπέντε παρασάγγες. Στό διάστημα αὐτό ὁ Τιρί-
βαζος μέ τό στρατό του τούς παρακολουθοῦσε, ἀπό ἀπόσταση
δέκα πάνω κάτω σταδίων. Κι ἔφτασαν σέ κάτι ἀνάκτορα, πού
εἶχαν πολλά χωριά τριγύρω, γεμάτα ἀπό τρόφιμα. Ἐνῷ ἦταν ἐκεῖ 8
στρατοπεδευμένοι, ἔπεισε χιόνι πολύ τή νύχτα. Γι' αὐτό πρωί
πρώι ἀποφάσισαν νά μείνουν τά τάγματα καὶ οἱ στρατηγοί στά
διάφορα χωριά. Γιατί δέν ἔβλεπαν κανένα ἔχθρο καὶ τούς φαινό-
ταν πώς ὑπάρχει ἀσφάλεια, ἐπειδή τό χιόνι ἦταν πολύ. Ἐδῶ εἴ-
χαν ὅλα τά καλά πού ὑπάρχουν, δηλαδή ζῶα γιά σφάξιμο, σιτά-
ρια, κρασιά παλιά καὶ μυρωδάτα, σταφίδες καὶ ὄσπιρα κάθε λο-
γῆς. Μερικοί ὅμως, ἀπό κείνους πού ξεμάκραιναν ἀπό τό στρατό-

7-13
Οἱ Ἐλληνες
μέσα στά χι-
νια.

Ἐφιππη Ἀμαζόνα διπλι-
σμένη μὲ δόρυ, καὶ πεζῇ μὲ
τόξῳ καὶ φορέτῳ
(Ἀγγειογραφία).

μένων τινὲς ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου ἔλεγον ὅτι κατίδοιεν νύκτῳ
10 πολλὰ πυρὰ φαίνοντα. Ἐδόκει δὴ τοῖς στρατηγοῖς οὐκ ἀσφαλὲς
εἶναι διασκηνοῦν, ἀλλὰ συναγαγεῖν τὸ στράτευμα πάλιν. Ἔν-
11 τεῦθεν συνῆλθον· καὶ γὰρ ἐδόκει διαιθριάζειν. Νυκτερευόντων
δ' αὐτῶν ἐνταῦθα ἐπιπίτει χιὼν ἄπλετος, ὥστε ἀπέκρυψε καὶ
τὰ ὅπλα καὶ τοὺς ἀνθρώπους κατακεμένους· καὶ τὰ ὑποξύγια
συνεπόδισεν ἡ χιών· καὶ πολὺς ὅκνος ἦν ἀνίστασθαι· κατακει-
μένων γὰρ ἀλεεινὸν ἦν ἡ χιών ἐπιπεπτωκνῖα ὅτῳ μὴ παραρρυ-
12 είη. Ἐπεὶ δὲ Ξενοφῶν ἐτόλμησε γυμνὸς ἀναστὰς σχίζειν ξύλα,
τάχ' ἀναστάς τις καὶ ἄλλος ἐκείνου ἀφελόμενος ἔσχιζεν. Ἐκ δὲ
13 τούτου καὶ ἄλλοι ἀναστάντες πῦρ ἔκαιον καὶ ἔχριόντο· πολὺ
γὰρ ἐνταῦθα ηὑρίσκετο χρῖμα, φῶς ἐχρῶντο ἀντ' ἑλαίον, σύειον
καὶ σησάμιον καὶ ἀμυγδάλιον ἐκ τῶν πικρῶν καὶ τερεβίνθι-
νον. Ἐκ δὲ τῶν αὐτῶν τούτων καὶ μύρον ηὑρίσκετο.
14 Μετὰ ταῦτα ἐδόκει πάλιν διασκηνητέον εἶναι [εἰς τὰς κώ-
μας] εἰς στέγας. Ἔνθα δὴ οἱ στρατιῶται σὺν πολλῇ κραυγῇ καὶ
ἡδονῇ ἦσαν ἐπὶ τὰς στέγας καὶ τὰ ἐπιτήδεια· ὅσοι δὲ τὸ
πρότερον ἀπῆσαν τὰς οἰκίας ἐνέπορησαν ὑπὸ ἀτασθαλίας, δίκην
15 ἐδίδοσαν κακῶς σκηνούντες. Ἐντεῦθεν ἐπεμψαν νυκτὸς Δημο-

Αμαζόνα πού κραταει πολεμικό τσεκούρι,
δόρυ και ἀσπίδα. (Ἀγγειογραφία).

πεδο, ἔλεγαν πώς εἶδαν τή νύχτα νά λάμπουν πολλές φωτιές. Νό- 10
μισαν λοιπόν οἱ στρατηγοί πώς δέν ὑπῆρχε ἀσφάλεια, ἔτοι πού
ἔμεναν, χωριστά, και πώς ἔπρεπε νά συγκεντρώσουν πάλι τό
στρατό. Γι' αὐτό συγκεντρώθηκαν, ἀφοῦ μάλιστα φαινόταν πώς
ξάνοιγε ὁ καιρός. Ἐνῶ ὅμως περούσαν τή νύχτα τους ἐδῶ, πέ- 11
φτει ἄφθονο χιόνι, πού σκέπασε και τά ὅπλα και τούς ξαπλωμέ-
νους κάτω ἀνθρώπους, κι ἔκανε νά πιαστούν τά πόδια τῶν ζώων.
Οἱ στρατιῶτες δέν ἦταν καθόλου πρόθυμοι νά σηκωθοῦν· γιατί,
ὅπως ἦταν ξαπλωμένοι, ἔνιωθαν ἀπό τό πεσμένο χιόνι ζεστασιά,
ὅσο δέν τό εἶχαν τινάξει νά φύγει ἀπό πάνω τους. Μά ὅταν δέ 12
Ξενοφῶν τόλμησε νά σηκωθεῖ κι ἀρχισε γυμνός νά σχίζει ξύλα,
μονομιᾶς σηκώθηκε κι ἄλλος, τοῦ πῆρε τό τσεκούρι κι ἀρχισε και
αὐτός νά σχίζει. "Υστερα σηκώθηκαν κι ἄλλοι, ἄναψαν φωτιά και
ἄλειψαν τό σῶμα τους γιά νά ζεσταθοῦν. Γιατί ἐδῶ δρίσκονταν 13
ἀρκετά ἀλείμματα, πού τά χρησιμοποιούσαν ἀντί γιά λάδι, δπως
ἀπό χοίρους, ἀπό σουσάμι, ἀπό πικρά ἀμύγδαλα κι ἀπό καρπούς
τρυμιθιᾶς. Ἀπό αὐτά τά ἵδια μάλιστα ἔβρισκαν και ἀρώματα.

Κατόπι νόμισαν πώς ἔπρεπε νά χωριστοῦν πάλι και νά μεί- 14
νουν στά σπίτια τῶν χωριῶν. Κι οἱ στρατιῶτες τότε μέ φωνές και
χαρές τραβούσαν γιά τά σπίτια και γιά τά τρόφιμα. "Οσοι ὅμως
ἀπό ἀνοησία τά ἔκαψαν πρωτύτερα πού ἔφευγαν, τώρα τιμωρή-
θηκαν, γιατί ἡ διαμονή τους παρουσίαζε δυσκολίες. Ἀπό κεī 15
ἔστειλαν τή νύχτα τό Δημοκράτη τόν Τημνίτη μαζί μέ ἄλλους

14-18

Φανερώνονται
τά σχέδις: τοῦ
Τιριδαζούν.

- κράτην Τημνίτην ἄνδρας δόντες ἐπὶ τὰ ὅρη ἔνθα ἔφασαν οἱ
ἀποσκεδαννύμενοι καθορᾶν τὰ πυρά· οὗτος γὰρ ἐδόκει καὶ
πρότερον πολλὰ ἥδη ἀλήθευσαι τοιαῦτα, τὰ ὅντα τε ὡς ὅντα καὶ
16 τὰ μὴ ὅντα ὡς οὐκ ὅντα. Πορευθεὶς δὲ τὰ μὲν πυρὰ οὐκ ἔφη
ἰδεῖν, ἄνδρα δὲ συλλαβὼν ἤκει ἄγων ἔχοντα τόξον Περσικὸν
καὶ φαρέτραν καὶ σάγαριν οἴανπερ καὶ Ἀμαζόνες ἔχουσιν.
- 17 Ἐρωτώμενος δὲ ποδαπὸς εἴη, Πέρσης μὲν ἔφη εἶναι, πορεύεσθαι
δ' ἀπὸ τοῦ Τιριβάζου στρατοπέδου, ὅπως ἐπιτήδεια λάβοι. Οἱ
δὲ ἥρωτῶν αὐτὸν τὸ στράτευμα ὀπόσον τ' εἴη καὶ ἐπὶ τίνι συνει-
18 λεγμένον. Ὁ δὲ εἶπεν ὅτι Τιριβάζος εἴη ἔχων τήν τε αὐτοῦ δύ-
ναμιν καὶ ισθοφόρους Χάλυβας καὶ Ταύχους· παρεσκευάσθαι
δὲ αὐτὸν ἔφη ὡς ἐπὶ τῇ ὑπερροήλῃ τοῦ ὅρους ἐν τοῖς στενοῖς
ἥπερ μοναχῇ εἴη πορεία, ἐνταῦθα ἐπιθησόμενον τοῖς Ἑλλησιν.
- 19 Ἀκούσασι τοῖς στρατηγοῖς ταῦτα ἔδοξε τὸ στράτευμα συν-
αγαγεῖν· καὶ εὐθὺς φύλακας καταλιπόντες καὶ στρατηγὸν ἐπὶ
τοῖς μένουσι Σοφαίνετον Στυμφάλιον ἐπορεύοντο ἔχοντες ἥγε-
20 μόνα τὸν ἀλόντα ἄνθρωπον. Ἐπειδὴ δὲ ὑπερέβαλλον τὰ ὅρη, οἱ
πελτασταὶ προϊόντες καὶ κατιδόντες τὸ στρατόπεδον οὐκ ἔμει-
ναν τοὺς ὀπλίτας, ἀλλ' ἀνακραγόντες ἔθεον ἐπὶ τὸ στρατόπεδον.
- 21 Οἱ δὲ βάρβαροι ἀκούσαντες τὸν θόρυβον οὐχ ὑπέμειναν, ἀλλ'
ἔφευγον· ὅμως δὲ καὶ ἀπέθανόν τινες τῶν βαρβάρων καὶ ἵπποι
ῆλωσαν εἰς εἴκοσι καὶ ἡ σκηνὴ ἡ Τιριβάζου ἐάλω καὶ ἐν αὐτῇ
κλῖναι ἀργυρόποδες καὶ ἐκπώματα καὶ οἱ ἀρτοκόποι καὶ οἱ οἰ-
22 νοχόι φάσκοντες εἶναι. Ἐπειδὴ δὲ ἐπύθοντο ταῦτα οἱ τῶν
ὅπλιτῶν στρατηγοί, ἐδόκει αὐτοῖς ἀπιέναι τὴν ταχίστην ἐπὶ τὸ
στρατόπεδον, μή τις ἐπίθεσις γένοιτο τοῖς καταλελειμμένοις. Καὶ
εὐθὺς ἀνακαλεσάμενοι τῇ σάλπιγγι ἀπῆσαν, καὶ ἀφίκοντο αὐθη-
μερὸν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον.

στρατιώτες στά δουνά, ἐκεὶ πού ἔλεγαν ἐκεῖνοι πού ἔξεμάκραιναν ἀπό τό στρατόπεδο πώς ἔβλεπαν φωτιές. Γιατί εἶχαν τή γνώμη πώς αὐτός καὶ πρωτύτερα εἶχε φέρει ἀκριδεῖς πληροφορίες σέ πολλές παρόμοιες περιπτώσεις, παρουσιάζοντας καὶ τά πραγματικά σάν πραγματικά καὶ τά ψεύτικα σάν ψεύτικα. Πήγε λοιπόν 16 καὶ γυρίζοντας εἶπε πώς δέν εἶδε φωτιές, ἔπιασε καὶ ἔφερε δόμως ἔναν ἄντρα, πού κρατοῦσε τόξο περσικό καὶ φαρέτρα κι ἔνα τσεκούρι σάν αὐτό πού κρατοῦν οἱ Ἀμαζόνες. "Οταν τόν ωτήσαν 17 ποιά ἦταν ἡ πατρίδα του, ἀπάντησε πώς εἶναι Πέρσης καὶ πώς ἥρθε ἀπό τό στρατόπεδο τοῦ Τιρίβαζου γιά νά πάρει τρόφιμα. Τόν ωτήσαν ἀκόμα πόσος ἦταν ὁ στρατός καὶ γιά ποιό σκοπό εἶχε συγκεντρωθεῖ. Κι ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε πώς ἐκεὶ δρισκόταν ὁ 18 Τιρίβαζος μέ τό στρατό του καὶ μέ μισθοφόρους Χάλυβες καὶ Ταύχους. Καὶ πρόσθεσε πώς ὅταν οἱ Ἐλληνες θά διαβαίνουν τό δουνό, στήν αλεισούρα πού εἶναι τό μοναδικό πέρασμα, ἐκεὶ θά τούς ἐπιτεθεῖ ὁ Τιρίβαζος.

Τ' ἄκουσαν αὐτά οἱ στρατηγοί καὶ ἀποφάσισαν νά συγκεντρώσουν τό στρατό. Ἄμεσως ἀφησαν φρουρούς καὶ ἐπικεφαλῆς τους τό στρατηγό Σοφαίνετο τόν Στυμφάλιο, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἄρχισαν νά προχωροῦν ἔχοντας γιά ὁδηγό τόν Πέρση πού εἶχαν πιάσει. Ἐκεὶ πού περνοῦσαν τά δουνά, πήγαν πιό μπροστά οἱ πελ- 20 ταστές καὶ μόλις ἔχωρισαν τό ἔχθρικό στρατόπεδο ἔτρεχαν καταπάνω του μέ δυνατές φωνές, χωρίς νά περιμένουν τούς ὀπλιτες. Καὶ οἱ βάρβαροι, μόλις ἄκουσαν τό θόρυβο, ἄρχισαν νά φεύγουν χωρίς ἀντίσταση. Ὡστόσο σκοτώθηκαν μερικοί ἔχθροι, πιάστηκαν καμιά εἰκοσαριά ἄλογα καὶ κυριεύτηκε ἡ σκηνή τοῦ Τιρίβαζου. Ἐκεὶ μέσα δρέθηκαν κρεβάτια μέ ἀσημένια πόδια καὶ κοῦπες καὶ μερικοί ἀνθρωποι, πού ἔλεγαν πώς ἔχουν γιά δουλειά τους νά φτιάνουν τά ψωμιά καὶ νά δάζουν τό κρασί στά ποτήρια. "Οταν τά ἔμαθαν αὐτά οἱ στρατηγοί τῶν ὀπλιτῶν, ἀποφάσισαν νά 22 γυρίσουν ὅσο μποροῦσαν γρηγορότερα στό στρατόπεδο, ἀπό φόρο μήτως οἱ ἔχθροι ἐπιτεθοῦν σέ κείνους πού εἶχαν μείνει ἐκεὶ. Γι' αὐτό ἔσαναφώναξαν ἀμέσως μέ τή σάλπιγγα τούς στρατιώτες κι ἔφυγαν, κι ἔφτασαν στό στρατόπεδο τήν ἴδια μέρα.

19-22

Ἐπίθεση κανίκη τῶν Ἐλήνων.

- ΚΕΦ. 5**
- 1   *Tῆ δ' ὑστερούσαί της ἐδόκει πορευεῖν εἶναι ὅπῃ δύναιντο τάχιστα ποὶν ἥ συλλεγῆναι τὸ στράτευμα πάλιν καὶ καταλαβεῖν τὰ στενά. Συσκευασάμενοι δ' εὐθὺς ἐπορεύοντο διὰ χιόνος πολλῆς ἡγεμόνας ἔχοντες πολλούς· καὶ αὐθημερὸν ὑπερβαλόντες τὸ ἄκρον ἐφ' ὧ ἔμελλεν ἐπιτίθεσθαι Τιρίβαζος κατεστρατοπεδεύσαντο.*
  - 2   *'Εντεῦθεν δ' ἐπορεύθησαν σταθμοὺς ἐρήμους τρεῖς παρασάγγας πεντεκαίδεκα ἐπὶ τὸν Εὐφράτην ποταμόν, καὶ διέβαινον αὐτὸν δρεχόμενοι πρὸς τὸν δμφαλόν. Ἐλέγοντο δ' οὐδὲν αἴ πηγαὶ πρόσω περιεῖναι.*
  - 3   *'Εντεῦθεν ἐπορεύοντο διὰ χιόνος πολλῆς καὶ πεδίου σταθμοὺς τρεῖς παρασάγγας πέντε. Ὁ δὲ τρίτος ἐγένετο χαλεπὸς καὶ ἀνεμος βορρᾶς ἐνάντιος ἔπνει παντάπασιν ἀποκαίων πάντα καὶ πηγὴν τοὺς ἀνθρώπους. Ἐνθα δὴ τῶν μάντεων τις εἰπε σφαγιάσασθαι τῷ ἀνέμῳ, καὶ σφαγιάζεται· καὶ πᾶσι δὴ περιφανῶς ἔδοξε λῆξαι τὸ χαλεπὸν τοῦ πνεύματος. Ἡν δὲ τῆς χιόνος τὸ βάθος δρυγούν· ὥστε καὶ τῶν ὑποζυγίων καὶ τῶν ἀνδραπόδων πολλὰ ἀπώλετο καὶ τῶν στρατιωτῶν ὡς τριάκοντα. Διεγένοντο δὲ τὴν νύκτα πῦρ καίοντες· ξύλα δ' ἦν ἐν τῷ σταθμῷ πολλά· οἱ δὲ ὁψὲ προσιόντες ξύλα οὐκ εἶχον. Οἱ οὖν πάλαι ἥκοντες καὶ [τὸ] πῦρ καίοντες οὐ προσίεσαν πρὸς τὸ πῦρ τοὺς ὀψίζοντας, εἰ μὴ μεταδοῖεν αὐτοῖς πυροὺς ἥ ἄλλο τι ὃν ἔχοιεν δρωτόν. Ἐνθα δὴ μετεδίδοσαν ἀλλήλοις ὃν εἶχον ἔκαστοι. Ἐνθα δὲ τὸ πῦρ ἐκαίετο, διατηκομένης τῆς χιόνος βόθροι ἐγένοντο μεγάλοι ἔστε ἐπὶ τὸ δάπεδον· οὗ δὴ παρῆν μετρεῖν τὸ βάθος τῆς χιόνος.*
  - 7   *'Εντεῦθεν δὲ τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν δὲν ἐπορεύοντο διὰ χιόνος, καὶ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐβούλιμίασαν. Ξενοφῶν δ' ὅπισθι φυλακῶν καὶ καταλαμβάνων τοὺς πίπτοντας τῶν ἀνθρώπων ἥγνόει δὲ τὸ πάθος εἶναι. Ἐπειδὴ δὲ εἰπε τις αὐτῷ τῶν ἐμπείρων*
  - 8

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΑΛΑΙΠΩΡΟΥΝΤΑΙ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΑΡΜΕΝΙΑ,
ΤΕΛΙΚΑ ΟΜΩΣ ΞΕΚΟΥΡΑΖΟΝΤΑΙ ΣΤΑ ΧΩΡΙΑ

Τήν ἄλλη μέρα ἔκριναν πώς ἔπρεπε νά προχωρήσουν ὅσο γίνεται γρηγορότερα, προτοῦ ξανασυγκεντρωθεῖ ὁ ἐχθρικός στρατός καὶ πιάσει τά στενά. Γι' αὐτό ἐτοίμασαν τίς ἀποσκευές στη στιγμή κι ὅχισαν νά προχωροῦν ἀνάμεσα στό ἄφθονο χιόνι, ἔχοντας τώρα πολλούς δόδηγούς. Τήν ἵδια μέρα πέρασαν τή δουνοκοφή, ὅπου εἶχε σκοπό νά τούς ἐπιτεθεῖ ὁ Τιρίβαζος, καὶ ὕστερα στρατοπέδεψαν. Ἀπό κεῖ βάδισαν τρεῖς σταθμούς σέ 2 ἀκατοίκητη χώρα, προχώρησαν δεκαπέντε παρασάγγες κι ἔφτασαν στόν Εὐφράτη ποταμό πού, καθώς τόν περνοῦσαν, τά νερά τούς ἔδρεχαν ὡς τόν ἀφαλό. Ἐλεγαν μάλιστα πώς καὶ οἱ πηγές του ἦταν κοντά. Ἀπ' αὐτό τό μέρος προχωροῦσαν ἀνάμεσα στό 3 ἄφθονο χιόνι τοῦ κάμπου καί, βαδίζοντας τρεῖς σταθμούς, πέρασαν πέντε παρασάγγες. Τόν τρίτο σταθμό ὅμως τόν βάδισαν δύσκολα, γιατί φυσοῦσε δοριάς πού τούς χτυποῦσε στό πρόσωπο καὶ ἔκαιγε δλότελα τά πάντα καὶ ξεπάγιαζε τούς ἀνθρώπους. Τότε ἔνας μάντης εἶπε νά κάνουν θυσία στόν ἄνεμο. Πραγματικά 4 ἔγινε ἡ θυσία, καὶ δλοφάνερα εἶδαν ὅλοι πώς ἐπαψε ἡ σφοδρότητα τοῦ ἀέρα. Μά καί τό χιόνι εἶχε δάθος μιά δογιά. Γι' αὐτό χάθηκαν καὶ ὑποζύγια καὶ πολλοί αἰχμάλωτοι καὶ καμάτιανταριά στρατιώτες. Πάντως ἐκείνη τή νύχτα τήν πέρασαν ἀνάδοντας φωτιές, μιά καὶ ὑπῆρχαν ἄφθονα ξύλα στό σταθμό. "Οσοι 5 ὅμως ἔρχονταν ἀργά, δέν εἶχαν ξύλα. Γι' αὐτό ἐκεῖνοι πού εἶχαν φτάσει πρωτύτερα κι ἄναβαν τή φωτιά, δέν ἀφηναν νά τήν πλησιάσουν ὅσοι ἔρχονταν ἀργότερα, ἐκτός ἀν τούς ἔδιναν σιτάρι ἡ κάτι ἄλλο φαγώσιμο ἀπ' αὐτά πού τούς δρίσκονταν. Ἐτσι 6 ἔδιναν ὁ ἔνας στόν ἄλλο ὅ,τι εἶχαν. Τότε σέ ὅποιο μέρος ἄναβαν φωτιά, ἔλιωνε τό χιόνι καὶ σχηματίζονταν μεγάλοι λάκκοι, πού πήγαιναν ὡς τό ἔδαφος. Ἐκεῖ μποροῦσε κανείς νά μετρήσει τό δάθος τοῦ χιονιοῦ. Ἀπό αὐτό τόν τόπο προχωροῦσαν δλόκληρη τήν ἄλλη 7 μέρα ἀνάμεσα στό χιόνι, καὶ πολλοί ἀνθρωποι ἔξαντλήθηκαν ἀπό τήν πείνα. Καί ὁ Ξενοφῶν πού δρισκόταν στήν δπισθοφυλακή καὶ συναντοῦσε ἐκείνους πού ἔπεφταν, δέν ἥξερε τί πάθαιναν. "Οταν ὅμως κάποιος ἀπ' αὐτούς πού γνώριζαν τί συμβαίνει τοῦ 8

1 ΚΕΦ. 5

1-8

Χιόνι καὶ
πείνα.

ὅτι σαφῶς βούλιμιῶσι καν τι φάγωσι ἀναστήσονται, περιών περὶ τὰ ὑποζύγια, εἰς πού τι ὁρῷ δρωτόν, διεδίδουν καὶ διέπεμπε διδόντας τοὺς δυναμένους παρατρέχειν τοῖς βούλιμιῶσιν.

9 Ἐπειδὴ δέ τι ἐμφάγοιεν, ἀνίσταντο καὶ ἐπορεύοντο.

Πορευομένων δὲ Χειρίσοφος μὲν ἀμφὶ κνέφας πρὸς κώμην ἀφικνεῖται καὶ ὑδροφορούσας ἐκ τῆς κώμης πρὸς τὴν κοίνη γυναικας καὶ κόρας καταλαμβάνει ἔμπροσθεν τοῦ ἐρύματος. Αὗται ἡρώτων αὐτοὺς τίνες εἶεν. Ὁ δ' ἐρμηνεὺς εἶπε περσιστὶ ὅτι παρὰ βασιλέως πορεύονται πρὸς τὸν σατράπην. Αἶ δὲ ἀπεκρίναντο ὅτι οὐκ ἐνταῦθα εἴη, ἀλλ' ἀπέχει ὅσον παρασάγγην. Οἱ δ', ἐπεὶ ὄψὲ ἦν, πρὸς τὸν κώμαρχον συνεισέρχονται εἰς τὸ ἔρυμα σὺν ταῖς ὑδροφόροις.

11 Χειρίσοφος μὲν οὖν καὶ ὅσοι ἐδυνήθησαν τοῦ στρατεύματος ἐνταῦθα ἐστρατοπεδεύσαντο, τῶν δ' ἄλλων στρατιωτῶν οἵ μὴ δυνάμενοι διατελέσαι τὴν ὁδὸν ἐνυκτέρευσαν ἄστοι καὶ ἄνευ πυρός· καὶ ἐνταῦθα τίνες ἀπώλοντο τῶν στρατιωτῶν. Ἐφείποντο δὲ τῶν πολεμίων συνειλεγμένοι τινὲς καὶ τὰ μὴ δυνάμενα τῶν ὑποζυγίων ἥρπαζον καὶ ἀλλήλοις ἐμάχοντο περὶ αὐτῶν. Ἐλείποντο δὲ τῶν στρατιωτῶν οἱ τε διεφθαρμένοι ὑπὸ τῆς χιόνος τοὺς ὀφθαλμοὺς οἱ τε ὑπὸ τοῦ ψύχους τοὺς δακτύλους τῶν 12 ποδῶν ἀποσεσηπότες. Ἡν δὲ τοῖς μὲν ὀφθαλμοῖς ἐπικούρημα τῆς χιόνος εἴ τις μέλαν τι ἔχων πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἐπορεύετο, τῶν δὲ ποδῶν εἴ τις κινοῖτο καὶ μηδέποτε ἡσυχίαν ἔχοι καὶ εἰς 13 τὴν νύκτα ὑπολύοιτο· δοσοὶ δὲ ὑποδεδεμένοι ἐκοιμῶντο, εἰσεδύοντο εἰς τοὺς πόδας οἵ ἴμάντες καὶ τὰ ὑποδήματα περιεπήγνυντο· καὶ γὰρ ἦσαν, ἐπειδὴ ἐπέλιπε τὰ ἀοχαῖα ὑποδήματα, καρδάτιναι πεποιημέναι ἐκ τῶν νεοδάρτων βοῶν.

15 Διὰ τὰς τοιαύτας οὖν ἀνάγκας ὑπελείποντό τίνες τῶν στρατιωτῶν· καὶ ἰδόντες μέλαν τι χωρίον διὰ τὸ ἐκλελοιπέναι αὐτόθι

είπε ὅτι ὁ πωσδήποτε ἔξαντλήθηκαν ἀπό τὴν πείνα κι ἂν φᾶνε κάτι θά σηκωθοῦν, πορεύτηκε ὡς ἐκεῖ πού ἦταν τά ύποξύγια καὶ, ὃπου ἔβλεπε τίποτε φαγώσιμο, τό μοίραζε. "Εστέλναν ἀκόμα κι ἐκείνους πού μποροῦσαν νά τρέχουν, γιά νά δίνουν κάτι στούς ἔξαντλημένους ἀπό τὴν πείνα. Καί τοῦτοι ὅταν ἔτρωγαν λίγο, σηκύνονταν καί προχωροῦσαν. "Υστερα ἀπό μεγάλη πορεία ὁ Χειρόσοφος φτάνει κατά τό δεῖλι σ' ἓνα χωριό καί δρίσκει μπροστά στό τεῖχος γυναικες καί κοπέλες, πού εἶχαν πάει στή δρύση νά πάρουν νερό. Αὐτές τούς ωρτήσαν ποιοί ἦταν, κι ὁ διερμηνέας 10 ἀποκρίθηκε σέ περσική γλώσσα πώς ἔρχονται, σταλμένοι ἀπό τό βασιλιά, στό σατράπη. Ἐκείνες εἶπαν πώς δέν ἦταν ἐκεῖ, παρά δρισκόταν ἓνα παρασάγγη μακριά. Οἱ Ἑλληνες τότε, ἐπειδή ἦταν ἀργά, μπαίνουν μέσα στό τεῖχος μαζί μέ τίς γυναικες πού κουβαλοῦσαν τό νερό, καί τράβηξαν νά δροῦν τόν προεστό τοῦ χωριοῦ. Ὁ Χειρόσοφος λοιπόν καί ὅσοι ἀπό τό στράτευμα εἶχαν 11 δυνάμεις νά βαδίσουν, στρατοπέδεψαν ἐδῶ. Οἱ ἄλλοι ὅμως, πού δέν μπόρεσαν νά τελειώσουν τὴν πορεία, πέρασαν τή νύχτα χωρίς φαγητό καί χωρίς φωτιά. Γι' αὐτό χάθηκαν κι ἐδῶ μερικοί στρατιώτες. Ἐξάλλου τούς ἀκολουθοῦσαν καί κάτι ἐχθρικές διμάδες, 12 πού ἀρπαζαν ὅσα ζῶα δέν μποροῦσαν νά περιπατοῦν, καί μάλιστα τσακώνονταν ἀναμεταξύ τους γι' αὐτά. Ἀπό τούς Ἑλληνες στρατιώτες πάλι ἔμεναν πίσω ἐκείνοι πού εἶχαν χάσει τήν δρασή τους ἀπό τά χιόνια ἢ πού εἶχαν πάθει κρυοπαγήματα ἀπό τή μεγάλη παγωνιά. Μποροῦσε ὅμως νά προφυλάξει κανείς τήν δρασή 13 του ἀπό τό χιόνι, ἀν κρατοῦσε ἓνα μαύρο πράγμα μπροστά στά μάτια τήν ώρα πού βάδιζε. Προφυλακτικό μέτρο γιά τά πόδια ἦταν νά κινέται κανείς, χωρίς νά σταματᾶ καθόλου, καί νά δράζει τά παπούτσια του τή νύχτα. Ἐνῶ σ' ὅσους κοιμόνταν φορών- 14 τας τα, χώνονταν τά λουριά μέσα στά πόδια τους καί τά παπούτσια κοκάλιαζαν τριγύρω. Γιατί τώρα φοροῦσαν τσαρούχια φτιαγμένα ἀπό δέρματα νιόγδαρτων βοδιών, ἀφοῦ τά πρῶτα παπούτσια τους εἶχαν λιώσει.

Ἐπειδή ύπόφεραν ἀπό τέτοιες κακουχίες, ἔμεναν πίσω μερικοί στρατιώτες. Καί ὅταν εἶδαν μιά τοποθεσία πού ἦταν μαύρη, γιατί ἐκεῖ δέν ύπτηρχε χιόνι, συμπέραιναν πώς εἶχε λιώσει. Καί πραγματικά εἶχε λιώσει ἔξαιτίας κάποιας δρύσης, πού ἔβγαζε ἀτμούς

9-14

Στό πρώτο χωριό. Ἀποτελέσματα τῆς παγωνιᾶς.

15-21

"Αρνηση στρατιώτων νά προχωρήσουν.

τὴν χιόνα εἴκαξον τετηκέναι· καὶ ἐτετήκει διὰ κρήνην τινὰ ἡ πλησίον ἦν ἀτμίζουσα ἐν νάπῃ. Ἐνταῦθ' ἐκτραπόμενοι ἐκά-
 16 θηντο καὶ οὐκ ἔφασαν πορεύεσθαι. Ὁ δὲ Ξενοφῶν ἔχων ὀπι-
 σθοφύλακας ὡς ἥσθετο, ἐδεῖτο αὐτῶν πάσῃ τέχνῃ καὶ μηχανῇ μὴ
 ἀπολείπεσθαι, λέγων ὅτι ἐπονται πολλοὶ πολέμοι συνειλεγμένοι,
 καὶ τελευτῶν ἔχαλέπαινεν. Οἱ δὲ σφάττειν ἐκέλευνον· οὐ γὰρ ἀν
 17 δύνασθαι πορευθῆναι. Ἐνταῦθα ἔδοξε κράτιστον εἶναι τοὺς
 ἐπομένους πολεμίους φοβῆσαι, εἰ τις δύναιτο, μὴ ἐπίοιεν τοῖς
 κάμνοντι. Καὶ ἦν μὲν σκότος ἥδη, οἱ δὲ προσῆσαν πολλῷ θο-
 18 ρύνθῳ ἀμφὶ ὃν εἴχον διαφερόμενοι. Ἐνθα δὴ οἱ ὀπισθοφύλακες
 ἀπε τὸ γιαίνοντες ἔξαναστάντες ἔδραμον εἰς τοὺς πολεμίους· οἱ δὲ
 κάμνοντες ἀνακραγόντες ὅσον ἐδύναντο μέγιστον τὰς ἀσπίδας
 πρὸς τὰ δόρατα ἔκρουνταν. Οἱ δὲ πολέμοι δείσαντες ἤκαν ἑα-
 τοὺς κατὰ τῆς χιόνος εἰς τὴν νάπην, καὶ οὐδεὶς ἔτι οὐδαμοῦ
 ἐφθέγξατο.

19   Καὶ Ξενοφῶν μὲν καὶ οἱ σὺν αὐτῷ εἰπόντες τοῖς ἀσθενοῦσιν
 ὅτι τῇ ύστεραιά ἥξουσί τινες ἐπ' αὐτούς, πορευόμενοι πρὸν τέτ-
 ταρα στάδια διελθεῖν ἐντυγχάνουσιν ἐν τῇ ὅδῷ ἀναπανομένοις
 ἐπὶ τῆς χιόνος τοῖς στρατιώταις ἐγκεκαλυμμένοις, καὶ οὐδὲ φυ-
 λακὴ οὐδεμίᾳ καθειστήκει· καὶ ἀνίστασαν αὐτούς. Οἱ δ' ἔλεγον
 20 ὅτι οἱ ἔμπροσθεν οὐχ ὑποχωροῦεν. Ὁ δὲ παριὼν καὶ παραπέμ-
 πων τῶν πελταστῶν τοὺς ἴσχυροτάτους ἐκέλευε σκέψασθαι τί
 εἴη τὸ κωλῦν. Οἱ δὲ ἀπήγγελλον ὅτι ὅλον οὐτως ἀναπανούσι τὸ
 21 στρατεύμα. Ἐνταῦθα καὶ οἱ περὶ Ξενοφῶντα ηὐλίσθησαν αὐτοῦ
 ἄνευ πυρὸς καὶ ἄδειπνοι, φυλακὰς οἵας ἐδύναντο καταστησάμε-
 νοι. Ἐπεὶ δὲ πρὸς ἡμέραν ἦν, ὁ μὲν Ξενοφῶν πέμψας πρὸς τοὺς
 ἀσθενοῦντας τοὺς νεωτάτους ἀναστήσαντας ἐκέλευεν ἀναγκά-
 ζειν προϊέναι.

22   Ἐν δὲ τούτῳ Χειρίσοφος πέμπει τῶν ἐκ τῆς κώμης σκεψο-

σέ μιά γειτονική, δασωμένη κοιλάδα. Πρός τά ἐκεῖ ξεστράτισαν καὶ κάθισαν, κι ἔλεγαν πῶς δέ θά βαδίσουν πιό πέρα. Ὁ Ξενο- 16 φῶν ὅμως, πού διοικοῦσε τήν δπισθοφυλακή, μόλις τούς πῆρε εἰδηση, τούς παρακαλοῦσε μέ κάθε τρόπο νά μή μένουν πίσω, λέγοντας πῶς ἀκολουθοῦν πολλοί ἔχθροι συγκεντρωμένοι. Στό τέλος μάλιστα θύμωσε. Μά ἐκεῖνοι τόν πρότρεπαν νά τούς σφάξει, γιατί δέ θά μποροῦσαν νά προχωρήσουν. Τότε νόμισε πῶς 17 ἦταν προτιμότερο νά κάμει τούς ἔχθρούς πού ἔρχονταν ξοπίσω τους νά φοβηθοῦν, ἄν ἦταν δυνατό, γιά νά μήν ἐπιτεθοῦν στούς ἀρρωστους. Θά εἶχε σκοτεινιάσει πιά κι οἱ ἔχθροι πλησίαζαν μέ μεγάλο θόρυβο, γιατί τσακώνονταν γιά κείνα πού εἶχαν ἀρπάξει.

Τότε λοιπόν οἱ στρατιώτες τῆς δπισθοφυλακῆς, πού ἦταν γε- 18 ροί, σηκώθηκαν κι ἔτρεξαν καταπάνω στούς ἔχθρούς. Οἱ ἄρρωστοι πάλι, φωνάζοντας ὅσο μποροῦσαν δυνατότερα, χτύπησαν τίς ἀσπίδες μέ τά δόρατα. Ἀπ' αὐτά οἱ ἔχθροι φοβήθηκαν καὶ φίγητηκαν μέσα ἀπό τά χιόνια στή δασωμένη κοιλάδα, καὶ κανενός τους πιά δέν ἀκούστηκε ἡ φωνή ἀπό πουθενά. "Υστερα ὁ Ξε- 19 νοφῶν μέ τούς δικούς του εἴπαν στούς ἀρρωστους πῶς τήν ἄλλη μέρα θά πᾶνε μερικοί νά τούς φροντίσουν, καὶ συνέχισαν τήν πορεία. Προτοῦ βαδίσουν τέσσερα στάδια, συναντοῦν τούς στρατιώτες πού ἦταν ξαπλωμένοι μέσα στό δρόμο, πάνω στό χιόνι, σκεπασμένοι, χωρίς νά ὑπάρχει καθόλου φρουρά. Προσπαθοῦσαν νά τούς σηκώσουν, αὐτοί ὅμως ἔλεγαν πῶς οἱ πρῶτοι δέν προχωροῦσαν. Ἐκεῖνος τότε συνέχισε τήν πορεία, ἔστειλε ὅμως 20 μπροστά τούς πιό γερούς πελταστές καὶ τούς πρόσταξε νά ἔξετάσουν ποιό ἦταν τό ἐμπόδιο. Τοῦτοι τοῦ ἔφεραν τήν πληροφορία πῶς ὅλος ὁ στρατός ἀναπαυόταν μ' αὐτό τόν τρόπο. "Ετσι καὶ οἱ 21 στρατιώτες τοῦ Ξενοφώντα πέρασαν τή νύχτα τους ἐκεῖ, χωρίς φωτιά καὶ χωρίς φαγητό, μονάχα πού ἔβαλαν φρουρές ὅπως μποροῦσαν. "Οταν ὅμως πλησίαζε νά ξημερώσει, ὁ Ξενοφῶν ἔστειλε στούς ἄρρωστους τούς πιό νέους, μέ τή διαταγή νά τούς σηκώσουν καὶ νά τούς ἀναγκάσουν νά προχωροῦν.

Στό μεταξύ ὁ Χειρίσοφος στέλνει μερικούς στρατιώτες ἀπό 22 Στά χωριά κείνους πού δρίσκονταν στό χωριό, γιά νά δοῦν τί κάνουν αὐτοί καὶ στά σπί-

- μένους πῶς ἔχοιεν οἱ τελευταῖοι. Οἱ δὲ ἀσμενοὶ ἰδόντες τὸν μὲν ἀσθενοῦντας τούτοις παρέδοσαν κομίζειν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, αὐτὸὶ δὲ ἐπορεύοντο, καὶ ποὶν εἴκοσι στάδια διεληλυθέναι ἦσαν 23 πρὸς τὴν κώμην ἔνθα Χειρίσοφος ηὐλίζετο. Ἐπεὶ δὲ συνεγένοντο ἄλλῆλοις, ἔδοξε κατὰ τὰς κώμας ἀσφαλὲς εἶναι τὰς τάξεις σκηνοῦν. Καὶ Χειρίσοφος μὲν αὐτοῦ ἔμενεν, οἱ δὲ ἄλλοι διαλαχόντες ἄς ἑώρων κώμας ἐπορεύοντο ἔκαστοι τὸν ἑαυτῶν ἔχοντες.
- 24 Ἔνθα δὴ Πολυκράτης Ἀθηναῖος λοχαγὸς ἐκέλευσεν ἀφιέναι ἑαυτόν· καὶ λαβὼν τὸν εὐζώνους, θέων ἐπὶ τὴν κώμην ἣν εἰλήχει Ξενοφῶν καταλαμβάνει πάντας ἔνδον τὸν κωμῆτας καὶ τὸν κώμαρχον, καὶ πώλους εἰς δασμὸν δασύλει τρεφομένους ἐπτακαίδεκα, καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ κωμάρχου ἐνάτην ἡμέραν γεγμημένην· ὁ δ' ἀνὴρ αὐτῆς λαγῶς φέρετο θηράσων καὶ οὐχ ἕάλω ἐν τῇ κώμῃ.
- 25 Αἱ δ' οἰκίαι ἦσαν κατάγειοι, τὸ μὲν στόμα ὅσπερ φρέατος, κάτω δ' εὐρεῖαι· αἱ δὲ εἰσοδοι τοῖς μὲν ὑποξυγίοις δρυκταί, οἱ δὲ ἀνθρωποι κατέβαινον ἐπὶ κλίμακος. Ἐν δὲ ταῖς οἰκίαις Ἠσαν αἰγεῖς, οἰλεῖς, βόεις, δρυνιθεῖς, καὶ τὰ ἔκγονα τούτων· τὰ δὲ κτήνη 26 πάντα χιλῷ ἔνδον ἐτρέφοντο. Ἡσαν δὲ καὶ πυροὶ καὶ κοιθαὶ καὶ ὅσπρια καὶ οἶνος κρίθινος ἐν κρατῆρσιν. Ἐνῆσαν δὲ καὶ αὐταὶ αἱ κοιθαὶ ἴσοχειλεῖς, καὶ κάλαμοι ἐνέκειντο, οἱ μὲν μείζονες, οἱ 27 δὲ ἐλάττονες, γόνατα οὐκ ἔχοντες. Τούτους ἔδει διψώνειν τὸ στόμα μύζειν. Καὶ πάνυ ἀκρατος ἦν, εἰ μή τις ὕδωρ ἐπιχέοι· καὶ πάνυ ἥδὺ συμμαθόντι τὸ πῶμα ἦν.
- 28 Ὁ δὲ Ξενοφῶν τὸν ἄρχοντα τῆς κώμης ταύτης σύνδειπνον ἐποιήσατο καὶ θαρρεῖν αὐτὸν ἐκέλευε λέγων ὅτι οὕτε τῶν τέκνων στερήσοιτο τὴν τε οἰκίαν αὐτοῦ ἀντεμπλήσαντες τῶν ἐπιτηδείων ἀπίασιν, ἦν ἀγαθόν τι τῷ στρατεύματι ἐξηγησάμενος 29 φαίνηται ἔστ' ἀν ἄλλῳ ἔθνει γένωνται. Ὁ δὲ ταῦτα ὑπισχνεῖ-

πού ἦταν στήν διπισθοφυλακή. Τούτοι τούς εἶδαν μέ χαρά καί τούς παράδωσαν τούς ἄρρωστους γιά νά τούς πάνε στό στρατόπεδο, ἐνῶ οἱ ἔδιοι προχωροῦσαν καί, προτοῦ περάσουν εἴκοσι στάδια, βρίσκονταν στό χωριό πού εἶχε στρατοπεδέψει ὁ Χειρίσοφος. "Οταν πιά μαζεύτηκαν ὅλοι, νόμισαν πώς θά εἶχαν ἀσφά- 23 λεια, ἀν τά τάγματα στρατοπέδευαν χωριστά στά διάφορα χωριά. Ὁ Χειρίσοφος, φυσικά, ἔξακολούθησε νά μένει ἐκεῖ πού ἦταν. Οἱ ἄλλοι ὅμως μοίρασαν μέ κληρο τά χωριά πού ἔδλεπαν, κι ὁ καθένας πήγαινε μέ τούς δικούς του σέ κείνο πού τοῦ ἔλαχε. Τότε ὁ 24 Πολυκράτης, ἔνας λοχαγός ἀπό τήν Ἀθήνα, παρακάλεσε νά τόν ἀφήσουν νά προχωρήσει. Πήρε τούς ἔλαφορά δπλισμένους στρατιώτες, ἔτρεξε στό χωριό πού εἶχε πάρει ὁ Ξενοφῶν μέ κληρο, καί βρίσκει μέσα ὅλους τούς κατοίκους καί τόν προεστό τοῦ χωριοῦ. Βρήκε ἀκόμα δεκαεπτά πουλάρια πού τά ἔτρεφαν σάν φόρο γιά τό βασιλιά, καθώς καί τήν κόρη τοῦ προεστοῦ, πού εἶχε μόλις ἐννιά μέρες παντρεμένη. "Ο ἄντρας της ὅμως εἶχε πάει νά κυνηγήσει λαγούς καί γι' αὐτό δέν πιάστηκε μέσα στό χωριό. Τά σπί- 25 τια ἦταν ὑπόγεια κι εἶχαν πόρτα πού ἔμοιαζε μέ στόμα πηγαδιοῦ, ἀλλά κάτω ἦταν φαρδιά. Τά ζῶα ἔμπαιναν μέσα ἀπό σκαμμένες τρύπες, ἐνῶ οἱ ἄνθρωποι κατέβαιναν ἀπό σκαλοπάτια. Μέσα στά σπίτια ὑπῆρχαν γίδια, πρόβατα, βόδια, κότες, καί τά μικρά τους. Κι ὅλα αὐτά τά ζῶα θρέφονταν μέσα μέ κορτάρι. "Υπῆρχαν 26 ἀκόμα καί σιτάρια καί κριθάρια καί ὅσπρια καί κρασί κριθαρένιο σέ κρατῆρες. Μέσα σ' αὐτούς μάλιστα βρίσκονταν καί σπυριά ἀπό κριθάρι, πού ἔφταναν ὡς ἀπάνω στήν ἐπιφάνεια, καί καλάμια, ἄλλα μεγάλα κι ἄλλα μικρά, πού δέν εἶχαν κόμπους. Αὐτά 27 ἔπρεπε νά τά βάζει κανείς στό στόμα, δποτε διψοῦσε, καί νά δουφᾶ. Τό κρασί αὐτό ἦταν πολύ δυνατό, ἀν δέν ἔριχναν μέσα νερό. Κι ὅταν τό συνήθιζε κανείς, ἦταν ἔνα πολύ εὐχάριστο πιοτό.

"Ο Ξενοφῶν τότε κάλεσε τόν προεστό τοῦ χωριοῦ νά δειπνή- 28 σουν μαζί καί τοῦ ἔδωσε θάρρος, λέγοντάς του πώς δχι μονάχα δέ θά τοῦ πάρουν τά παιδιά του, ἀλλά καί θά τοῦ γεμίσουν τό σπίτι μέ τρόφιμα ἄμα φεύγουν, φτάνει νά δείξει πώς ἔξυπηρετεῖ τό στρατό, δδηγώντας τους ὥσπου νά πάνε σέ ἄλλη χώρα. "Ἐκεῖ- 29 νος ὑποσχόταν πώς θά τά κάνει καί, δείχνοντας φιλική συμπερι-

τια τῆς
μενίας.

28-3

"Ο Ξενοφῶν
μέ τόν πε-
εστό τοῦ
κρου.

Φιάλη γιά σπονδές στό χέρι νέου. (Αγγειογραφία).

το, καὶ φιλοφρονούμενος οἶνον ἔφρασεν ἐνθα ἦν κατορωρυγμένος. Ταύτην μὲν οὖν τὴν νύκτα διασκηνήσαντες οὕτως ἐκοιμήθησαν ἐν πᾶσιν ἀφθόνοις πάντες οἱ στρατιῶται, ἐν φυλακῇ ἔχοντες τὸν κώμαρχον καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ ὁμοῦ ἐν ὀφθαλμοῖς.

30   *Tῆ δ' ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ Ξενοφῶν λαβὼν τὸν κώμαρχον πρὸς Χειρίσοφον ἐπορεύετο· ὅπου δὲ παρίοι κώμην, ἐτρέπετο πρὸς τὸν ἐν ταῖς κώμαις καὶ κατελάμβανε πανταχοῦ εὐωχουμένους καὶ εὐθυμουμένους, καὶ οὐδαμόθεν ἀφίεσαν πρὸν παραθεῖναι 31 αὐτοῖς ἄριστον· οὐκ ἦν δ' ὅπου οὐ παρετίθεσαν ἐπὶ τὴν αὐτὴν τράπεζαν κρέα ἄρνεια, ἐρίφεια, χοίρεια, μόσχεια, ὀρνίθεια, σὺν 32 πολλοῖς ἄρτοις τοῖς μὲν πυρίνοις τοῖς δὲ κριθίνοις. Ὁπότε δέ τις φιλοφρονούμενός τῷ βούλοιτο προπιεῖν, εἶλκεν ἐπὶ τὸν κρατῆρα, ἐνθεν ἐπικύψαντα ἔδει ὁφοῦντα πίνειν ὠσπερ βοῦν. Καὶ τῷ κωμάρχῳ ἐδίδοσαν λαμβάνειν διτι βούλοιτο. Ὁ δὲ ἄλλο μὲν οὐδὲν ἐδέχετο, ὅπου δέ τινα τῶν συγγενῶν ἴδοι, πρὸς ἑαυτὸν ἀεὶ 33 ἐλάμβανεν. Ἐπεὶ δ' ἥλθον πρὸς Χειρίσοφον, κατελάμβανον κακείνους σκηνοῦντας ἐστεφανωμένους τοῦ ἔηροῦ χιλοῦ στεφά-*

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΤΕΧΝΕΙΑ ΚΑΙ ΕΙΔΟΥΣΑ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΤΕΧΝΕΙΑ ΚΑΙ ΕΙΔΟΥΣΑ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΑ

Κρατίδαις. Μέσα σ' αυτόν
οι αρχαῖοι ανακάπτεναν
τό κρατίδι μέ τό νερό.

φορά, φανέρωσε τό μέρος πού εἶχαν κρυμμένο κρασί. "Ετσι αὐτήν τή νύχτα δλοι οἱ στρατιῶτες ἔμειναν στά σπίτια καὶ κοιμήθηκαν, ἔχοντας τά πάντα ἄφθονα. Τόν προεστό ὅμως μέ τά παιδιά του τούς κρατοῦσαν ἐκεῖ μπροστά τους καὶ τούς φύλαγαν. Τήν ἄλλη 30 μέρα ὁ Ξενοφῶν πῆρε τόν προεστό καὶ πήγε στό Χειρίσοφο. Στό δρόμῳ, ἀπ' ὅποι χωριό περνοῦσε, πήγαινε νά συναντήσει τούς στρατιῶτες πού ἦταν ἐκεῖ καὶ τούς ἔβρισκε παντοῦ νά τρωγοπίνουν καὶ νά διασκεδάζουν, καὶ δέν τούς ἄφηναν νά φύγουν ἀπό πουθενά, προτοῦ τούς προσφέρουν νά φᾶνε. Κι ἔδλεπες παντοῦ 31 στρωμένα πάνω στό ἴδιο τραπέζι κρέατα ἀπό ἀρνιά, κατσίκια, γουρούνια, μοσχάρια καὶ πουλερικά, μαζί μέ ἄφθονα σιταρένια καὶ κριθαρένια ψωμιά. "Οποτε κάποιος ἦθελε νά πιεῖ στήν ύγειά 32 ἄλλου γιά νά τοῦ δείξει τήν ἀγάπη του, τόν τραβοῦσε στόν κρατήρα κι ἔπρεπε νά σκύψει ἀπό πάνω καὶ νά πίνει ἔτσι, δουσφώντας σάν τό βόδι. Πρόσφεραν καὶ στόν προεστό τοῦ χωριοῦ νά πάρει ὅ,τι ἦθελε. Αὐτός ὅμως δέ δεχόταν τίποτε ἄλλο, παρά κάθε φορά πού 33 ἔδλεπε κάπου κανένα συγγενή του, τόν ἔπαιρον μαζί του. Τέλος πήγαν ἐκεῖ πού ἦταν ὁ Χειρίσοφος καὶ τούς ἔβρισκαν κι ἐκείνους νά ξεφαντώνουν, φορώντας στό κεφάλι στεφάνια ἀπό ξερό χοιράρι. Τούς ύπηρετοῦσαν Ἀρμενόπουλα μέ βαρβαρικές

νοις, καὶ διακονοῦντας Ἀρμενίους παῖδας σὺν ταῖς δαρδαρικαῖς στολαῖς· τοῖς δὲ παισὶν ἐδείκνυσαν ὥσπερ ἐνεοῖς δ, τι δέοι ποιεῖν.

34 Ἐπεὶ δ' ἀλλήλους ἐφιλοφρονήσαντο Χειρίσσοφος καὶ Ξενοφῶν, κοινῇ δὴ ἀνηρώτων τὸν κώμαρχον διὰ τοῦ περσίζοντος ἐρμηνέως τίς εἴη ἡ χώρα. Ὁ δ' ἔλεγεν ὅτι Ἀρμενία. Καὶ πάλιν ἡρώτων τίνι οἱ ἵπποι τρέφονται. Ὁ δ' ἔλεγεν ὅτι βασιλεῖ δασμός· τὴν δὲ πλησίον χώραν ἔφη εἶναι Χάλυβας, καὶ τὴν ὁδὸν 35 ἔφραζεν ἢ εἴη. Καὶ αὐτὸν τότε μὲν φέρετο ἄγων ὁ Ξενοφῶν πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ οἰκέτας, καὶ ἵππον δν εἰλήφει παλαίτερον δίδωσι τῷ κωμάρχῳ ἀναθρέψαντι καταθῆσαι, ὅτι ἤκουεν αὐτὸν ἴερὸν εἶναι τοῦ Ἡλίου, δεδιὼς μὴ ἀποθάνῃ· ἐκεκάκωτο γὰρ ὑπὸ τῆς πορείας· αὐτὸς δὲ τῶν πώλων λαμβάνει, καὶ τῶν ἄλλων στρατηγῶν [καὶ λοχαγῶν] ἔδωκεν ἐκάστη φῶλον. Ἡσαν δ' οἱ ταύτη 36 ἵπποι μείονες μὲν τῶν Περσικῶν, θυμοειδέστεροι δὲ πολύ. Ἔνταῦθα δὴ καὶ διδάσκει ὁ κώμαρχος περὶ τοὺς πόδας τῶν ἵππων καὶ τῶν ὑποζυγίων σακία περιειλεῖν, ὅταν διὰ τῆς χιόνος ἄγωσιν· ἄνευ γὰρ τῶν σακίων κατεδύοντο μέχρι τῆς γαστρός.

ΚΕΦ. 6 1. Ἐπεὶ δ' ἡμέρα ἦν ὄγδοη, τὸν μὲν ἡγεμόνα παραδίδωσι Χειρίσσοφῳ, τοὺς δὲ οἰκέτας καταλείπει [τῷ κωμάρχῳ], πλὴν τοῦ ὕστη τοῦ ἄρτι ἡβάσκοντος· τοῦτον δὲ Ἐπισθένει Ἀμφιπολίτη δίδωσι φυλάττειν, ὅπως εἰ καλῶς ἡγήσαιτο, ἔχων καὶ τοῦτον ἀπίοι. Καὶ εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ εἰσεφόρησαν ὡς ἐδύναντο πλεῖστα, καὶ ἀναζεύξαντες ἐπορεύοντο. Ἡγεῖτο δ' αὐτοῖς ὁ κώμαρχος λελυμένος διὰ χιόνος· καὶ ἡδη τε ἦν ἐν τῷ τρίτῳ σταθμῷ, καὶ Χειρίσσοφος αὐτῷ ἐχαλεπάνθη ὅτι οὐκ εἰς κώμας ἤγαγεν. Ὁ

στολές, πού μέ νοήματα τούς ἔδειχναν τί ἔπειτε νά κάνουν, σά νά ἦταν δουβά. "Οταν ὁ Χειρίσοφος και ὁ Ξενοφῶν μίλησαν 34 μεταξύ τους φιλικά, τότε ρώτησαν κι οι δυό τόν προεστό, μέ τό διερμηνέα πού μιλοῦσε τήν περσική γλώσσα, ποιά ἦταν ἡ χώρα πού πατούσαν. Ἐκεῖνος ἀπάντησε πώς ἦταν ἡ Ἀρμενία. Τόν ἔ-
αναρώτησαν γιά ποιόν τρέφονται τά ἄλογα, κι ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε πώς ἦταν φόρος πού ἔπειτε νά δοθεῖ στό δασιλιά. Πρόσθεσε ἀκόμα πώς ἡ γειτονική χώρα ἀνήκε στούς Χάλυδες, και τούς 35 ἔδειξε ἀπό πού πάει ὁ δρόμος πρός τά ἐκεῖ. Τότε ὁ Ξενοφῶν ἔφυγε δόδηγώντας τόν προεστό στούς δικούς του. Τοῦ χάρισε μά-
λιστα ἔνα γέρικο ἄλογο πού εἶχε πάρει πρωτύτερα, γιά νά τό περιποιηθεὶ κι ὑστερα νά τό θυσιάσει, γιατί εἶχε μάθει πώς ἦταν ἀφιερωμένο στόν Ἡλίο και τώρα φοβόταν μήπως ψιφήσει, κα-
θώς ταλαιπωρήθηκε ἀπό τήν πορεία. Γιά τόν ἔαυτό του πῆρε ἔνα πουλάρι, κι ἔδωσε ἄλλο ἔνα στόν κάθε στρατηγό και λοχαγό. Τά 36 ἄλογα ἔδω εἶχαν μικρότερο ἀνάστημα ἀπό τά περσικά, ἦταν διμώς πολύ ζωηρότερα. Ὁ προεστός τοῦ χωριοῦ δασκαλεύει τότε τούς "Ἐλληνες νά τυλίγουν γύρω στά πόδια τών ἀλόγων και τών ἄλλων ὑποζυγίων μικρά σακιά, δταν τά περνοῦν ἀνάμεσα ἀπό χιόνια, και τοῦτο, γιατί χωρίς τά σακιά χώνονταν μές στά χιόνια ὡς τήν κοιλιά.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΠΕΡΝΟΥΝ ΤΟ ΦΑΣΗ ΠΟΤΑΜΟ ΚΑΙ ΦΤΑΝΟΥΝ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΤΩΝ ΤΑΟΧΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΧΑΛΥΒΩΝ

"Οταν πέρασαν δύτω μέρες, ὁ Ξενοφῶν παραδίνει τόν προ-
εστό στό Χειρίσοφο νά τόν ἔχει γιά δόδηγό, ἀφήνοντάς του και τούς συγγενεῖς του, ἐκτός ἀπό τό γιό του, πού μόλις ἀρχιζε νά μπαίνει στήν ἐφεδρική ἥλικια. Αὐτόν τόν δίνει στόν Ἐπισθένη τόν 1
"Ἀμφιπολίτη νά τόν φυλάει, γιά νά τόν πάρει ὁ πατέρας του μαζί 1-3
μέ τούς ἄλλους και νά γυρίσει πίσω, ἀν ἐκτελοῦσε τίμια τά καθή-
κοντα τοῦ δόδηγού. Κουδάλησαν και μές στό σπίτι του ὅσα τρό-
φιμα μποροῦσαν περισσότερα, κι ὑστερα ἔζεψαν πάλι τά ζῶα και 2
ἀρχισαν τήν πορεία. Μπροστά πήγαινε ὁ προεστός τοῦ χωριοῦ μέ
τά χέρια λυμένα, βαδίζοντας μέσα στό χιόνι. Κι ὅταν δρίσκονταν
πιά στόν τρίτο σταθμό, ὁ Χειρίσοφος θύμωσε πολύ μαζί του, πού

ΚΕΦ. 6

1-3

'Απόδραση
τοῦ δόδηγον

δ' ἔλεγεν δτι οὐκ εἶεν ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ. Ὁ δὲ Χειρίσσοφος αὐτὸν ἔπαισεν, ἔδησε δ' οὕ. Ἐκ δὲ τούτου ἐκεῖνος τῆς νυκτὸς ἀποδότας ὤχετο καταλιπὼν τὸν ύόν. Τοῦτό γε δὴ Χειρισόφῳ καὶ Ξενοφῶντι μόνον διάφορον ἐν τῇ πορείᾳ ἐγένετο, ἡ τοῦ ἡγεμόνος κάκωσις καὶ ἀμέλεια.

4 Μετὰ τοῦτο ἐπορεύθησαν ἐπτὰ σταθμοὺς ἀνὰ πέντε παρασάγγας τῆς ἥμέρας παρὰ τὸν Φᾶσιν ποταμόν, εὗρος πλεθριαῖον.

5 Ἐντεῦθεν ἐπορεύθησαν σταθμοὺς δύο παρασάγγας δέκα· ἐπὶ δὲ τῇ εἰς τὸ πεδίον ὑπερβολῇ ἀπήντησαν αὐτοῖς Χάλυβες
6 καὶ Τάοχοι καὶ Φασιανοί. Χειρίσσοφος δ' ἐπεὶ κατεῖδε τὸν πολεμίους ἐπὶ τῇ ὑπερβολῇ, ἐπαύσατο πορεύομενος, ἀπέχων εἰς τοιάκοντα σταδίους, ἵνα μὴ κατὰ κέρας ἄγων πλησιάσῃ τοῖς πολεμίοις· παρήγγειλε δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις παράγειν τὸν λόχον,
7 ὅπως ἐπὶ φάλαγγος γένοιτο τὸ στρατεύμα. Ἐπεὶ δὲ ἥλθον οἱ δύπισθοφύλακες, συνεκάλεσε τὸν στρατηγὸν καὶ λοχαγούς, καὶ ἔλεξεν ὡδε· οἱ μὲν πολέμοι, ὡς δρᾶτε, κατέχοντι τὰς ὑπερβολὰς τοῦ ὅρους· ὁρα δὲ βούλεύεσθαι ὅπως ὡς κάλλιστα ἄγωνοιούμεθα. Ἐμοὶ μὲν οὖν δοκεῖ παραγγεῖλαι μὲν ἀριστοποιεῖσθαι τοῖς στρατιώταις, ἥμας δὲ βούλεύεσθαι εἴτε τήμερον εἴτε αὔριον
9 δοκεῖ ὑπερβάλλειν τὸ ὅρος. — Ἐμοὶ δέ γε, ἔφη ὁ Κλεάνωρ, δοκεῖ, ἐπὰν τάχιστα ἀριστήσωμεν, ἔξοπλισαμένους ὡς τάχιστα ἴεναι ἐπὶ τὸν ἄνδρας. Εἰ γὰρ διατρίψομεν τὴν τήμερον ἥμέραν, οἴ τε νῦν ἥμας δρῶντες πολέμοι θαρραλεώτεροι ἔσονται καὶ ἄλλους εἰκὸς τούτων θαρρούντων πλείους προσγενέσθαι.

10 Μετὰ τοῦτον Ξενοφῶν εἶπεν· ἐγὼ δ' οὗτοι γιγνώσκω. Εἰ μὲν ἀνάγκη ἐστὶ μάχεσθαι, τοῦτο δεῖ παρασκευάσασθαι ὅπως ὡς

δέν τούς πήγε σέ χωριά. Μά ἐκεῖνος ἔλεγε πώς δέν ὑπῆρχαν σέ αὐτό τὸν τόπο. Ὁ Χειρίσοφος τότε τὸν χτύπησε, ἀλλά δέν τὸν ἔδεσε. "Υστερ' ἀπ' αὐτὸν ἐκεῖνος τὸ ἔσκασε τῇ νύχτᾳ, ἀφήνοντας τὸ γιό του. Αὐτή ἡ κακομεταχείριση τοῦ ὄδηγοῦ καὶ ἡ ἔλλειψη φροντίδας γιὰ τὴν φύλαξή του, στάθηκε σέ ὅλη τὴν πορεία ἡ μοναδικὴ δυσαρέσκεια ἀνάμεσα στὸ Χειρίσοφο καὶ στὸν Ξενοφώντα.

Κατόπι βάδισαν ἑφτά σταθμούς, προχωρώντας πέντε παρασάγγες κάθε μέρα, δίπλα στὸ Φάση ποταμό, πού ἔχει πλάτος ἔνα πλέθρο. Ἀπό κεῖ βαδίζοντας δυό σταθμούς προχώρησαν δέκα παρασάγγες. Καί στὸ μέρος πού ἦταν τὸ πέρασμα γιά τὸν κάμπο, τοὺς συνάντησαν Χάλυβες καὶ Τάοχοι καὶ Φασιανοί. "Οταν δὲ Χειρίσοφος ἔχωρισε τοὺς ἔχθρούς πάνω στὸ πέρασμα, σταμάτησε νά βαδίζει, σέ ἀπόσταση τριάντα σταδίων, γιά νά μήν τοὺς πλησιάσει ὁδηγώντας τὴν μιά πτέρυγα πίσω ἀπό τὴν ἄλλη. "Υστερα ἔδωσε διαταγή καὶ στοὺς ἄλλους νά φέρουν τοὺς λόχους πλάι στοὺς δίκους του στρατιῶτες, γιά νά δρίσκεται τὸ στράτευμα σέ παράταξη μάχης. "Οταν ἦρθαν κι οἱ στρατιῶτες τῆς ὁπισθοφυλακῆς, συγκέντρωσε τοὺς στρατηγούς καὶ τοὺς λοχαγούς καὶ τοὺς εἶπε τοῦτα τὰ λόγια: «Οἱ ἔχθροί, ὅπως βλέπετε, κρατοῦν τίς δουνοκορφές. Εἶναι λοιπόν καιρός νά σκεφτοῦμε πώς θά πολεμήσουμε ἀποτελεσματικότερα. Ἡ γνώμη μου εἶναι νά δώσουμε ἐντολή στοὺς στρατιῶτες νά γενυματίσουν, κι ἐμεῖς νά συζητήσουμε ἂν εἶναι σωστό νά περάσουμε τὸ δουνό σήμερα ἢ αὔριο».

«Ἐγώ νομίζω, εἶπε δὲ Κλεάνωρ, πώς πρέπει ἀμέσως ὑστερα ἀπό τὸ φαγητό νά ἐτοιμαστοῦμε καὶ νά ὀδηγήσουμε καταπάνω στοὺς ἔχθρούς, ὅσο γίνεται γοηγορότερα. Γιατί ἂν ἀφήσουμε νά περάσει ἡ σημερινή μέρα, καὶ οἱ ἔχθροι πού μᾶς βλέπουν τώρα θά πάρουν περισσότερο θάρρος καὶ εἶναι φυσικό νά προστεθοῦν κι ἄλλοι περισσότεροι σ' αὐτούς, ὅταν τοὺς δοῦν νά εἶναι τολμηροί».

"Υστερ' ἀπ' αὐτὸν δὲ Ξενοφῶν εἶπε: «Ἐμένα ἡ γνώμη μου εἶναι αὐτή ἐδῶ: "Αν εἶναι ἀνάγκη νά πολεμήσουμε, πρέπει νά προετοιμάσουμε τοῦτο, πώς δηλαδή θά πολεμήσουμε γενναιότερα. "Αν δημοσιεύσουμε τὸ δουνό ὅσο γίνεται εύκολότε-

4-9

Σκέψεις μπροστά στοὺς ἔχθρούς.

5

6

7

8

9

10-13

Ἡ γνώμη τοῦ Ξενοφώντα.

κράτιστα μαχούμεθα· εἰ δὲ βούλόμεθα ὡς ὁῷστα ὑπερβάλλειν,
 τοῦτό μοι δοκεῖ σκεπτέον εἶναι ὅπως [ὡς] ἐλάχιστα μὲν τραύ-
 11 ματα λάθωμεν, ὡς ἐλάχιστα δὲ σώματα ἀνδρῶν ἀποδάλωμεν. Τὸ
 μὲν οὖν ὄρος ἔστι τὸ ὁρώμενον πλέον ἢ ἐφ' ἔξηκοντα στάδια,
 ἀνδρες δ' οὐδαμοῦ φυλάττοντες ἡμᾶς φανεροί εἰσιν ἀλλ' ἢ κατ'
 αὐτὴν τὴν ὁδόν· πολὺ οὖν κρείττον τοῦ ἐρήμου ὄρους καὶ κλέ-
 ψαι τι πειρᾶσθαι λαθόντας καὶ ἀρπάσαι φθάσαντας, εἰ δυναίμε-
 θα, μᾶλλον ἢ πρὸς ἵσχυρὰ χωρία καὶ ἀνθρώπους παρεσκευασμέ-
 12 νους μάχεσθαι. Πολὺ γὰρ ὁῷσιν ὄρθιον ἀμαχεὶ ἴέναι ἢ ὁμαλὲς
 ἔνθεν καὶ ἔνθεν πολεμίων ὅντων, καὶ νύκτῳ ἀμαχεὶ μᾶλλον ἀν
 τὰ πρὸ ποδῶν ὁρφή τις ἢ μεθ' ἡμέραν μαχόμενος, καὶ ἡ τραχεῖα
 τοῖς ποσὶν ἀμαχεὶ ἰοῦσιν εὐμενεστέρα ἢ ἡ ὁμαλὴ τὰς κεφαλὰς
 13 βαλλομένοις. Καὶ κλέψαι δ' οὐκ ἀδύνατόν μοι δοκεῖ εἶναι, ἐξὸν
 μὲν νυκτὸς ἴέναι, ὡς μὴ ὁρᾶσθαι, ἐξὸν δ' ἀπελθεῖν τοσοῦτον ὡς
 μὴ αἴσθησιν παρέχειν. Δοκοῦμεν δ' ἂν μοι ταύτη προσποιούμε-
 νοι προσβαλεῖν ἐρημοτέρω ἀν τῷ ὄρει χρῆσθαι· μένοιεν γὰρ
 [ἄν] αὐτοῦ μᾶλλον ἀθρόοι οἱ πολέμοι.

14   Ἀτὰρ τί ἐγὼ περὶ κλοπῆς συμβάλλομαι; ὑμᾶς γὰρ ἔγωγε, ὡ
           Χειρίσοφε, ἀκούω τοὺς Λακεδαιμονίους ὅσοι ἔστε τῶν ὄμοιών
           εὐθὺς ἐκ παίδων κλέπτειν μελετᾶν, καὶ οὐκ αἰσχρὸν εἶναι ἀλλὰ
 15 καλὸν κλέπτειν ὅσα μὴ κωλύει νόμος. "Οπως δὲ ὡς κράτιστα
           κλέπτητε καὶ πειρᾶσθε λανθάνειν, νόμουν παρ' ὑμῖν ἔστιν, ἐὰν
           ληφθῆτε κλέπτοντες, μαστιγοῦσθαι. Νῦν οὖν μάλα σοι καιρός

ρα, μοῦ φαίνεται πώς πρέπει νά ἔξετάσουμε μέ ποιόν τρόπο θά ἔχουμε ὅσο τό δυνατό λιγότερους πληγωμένους, καί πῶς θά χά-
σουμε κατά τό δυνατό λιγότερους ἄντρες. Τό δουνό λοιπόν πού 11
βλέπομε ἔχει ἔκταση μεγαλύτερη ἀπό ἔξήντα στάδια καί πουθενά
δέ φαίνονται νά φυλᾶνε ἄντρες, παρά μονάχα στό δρόμο πού πη-
γαίνει πρός τά ἐκεῖ. Ἐτσι εἶναι πολύ προτιμότερο νά προσπαθή-
σουμε, χωρίς νά μᾶς πάρουν εἰδηση, νά πιάσουμε στό ἀφρούρητο
δουνό ἔνα μέρος καί νά προλάβουμε νά τό δάλουμε στήν ἔξουσία
μας, ἀν μποροῦμε, παρά νά πολεμοῦμε ἐνάντια σέ θέσεις ὀχυρω-
μένες καί σέ ἀνθρώπους πού ἔχουν ἐτοιμαστεῖ γιά μάχη. Γιατί 12
εἶναι πολύ πιό εύκολο νά βαδίζουμε σέ ἀνηφοριά χωρίς νά κά-
νουμε μάχη, παρά σέ τόπο ὁμαλό, ὅταν ἀπό τή μιά μεριά καί ἀπό
τήν ἄλλη δρίσκονται ἐχθροί. Ἀκόμα τή νύχτα, ἀν δέν πολεμάει
κανείς, εύκολότερα θά δεῖ τά ἐμπόδια πού εἶναι μπροστά του,
παρά τή μέρα, ἀν κάνει πόλεμο. Καί τέλος δ ἀνώμαλος δρόμος
εἶναι πιό εύκολοπέραστος γιά τούς στρατιώτες πού βαδίζουν χω-
ρίς νά μάχονται, παρά δ ὁ διμαλός ὅταν οἱ ἐχθροί τούς χτυποῦν στά
κεφάλια. Ἐπειτα νομίζω πώς δέν εἶναι ἀδύνατο νά πιάσουμε 13
κρυφά ἐκεῖνο τό πέρασμα, ἀφοῦ μποροῦμε νά βαδίζουμε νύχτα,
ὅτε νά μή φαινόμαστε, κι ἀφοῦ εἶναι στό χέρι μας νά φύγουμε
σέ τόση ἀπόσταση, ὅτε νά μή μᾶς καταλάβουν. Ἐχω τή γνώμη
ἀκόμα πώς, ἀν προσποιηθοῦμε πώς θά κάνουμε ἐπίθεση σέ τοῦτο
τό μέρος, θά εἶναι δυνατό νά δροῦμε ἀφύλακτη μεγαλύτερη
ἔκταση τοῦ δουνοῦ. Γιατί σ' αὐτή τήν περίπτωση οἱ ἐχθροί θά
προτιμοῦσαν νά μείνουν συγκεντρωμένοι στό δρόμο.

Μά τί μιλῶ γιά ἀπροσδόκητη ἐπίθεση; Ἀφοῦ ἔέρω, Χειρί- 14
σοφε, πώς ἐσείς οἱ Σπαρτιάτες, ὅσοι ἀνήκετε στήν τάξη τῶν εὐγε-
νῶν, πολύ νωρίς ἀπό τήν παιδική ἡλικία μαθαίνετε νά ἀρπάζετε
κρυφά, καί πώς δέν τό ἔχετε ντροπή νά κλέβετε ἐκεῖνα πού δέν
ἐμποδίζει δ νόμος, παρά τό θεωρεῖτε καλή πράξη. Γιά νά κλέβετε 15
μάλιστα, ὅσο γίνεται πιό πιδέξια, καί γιά νά προσπαθεῖτε νά μή
σας παίρνουν εἰδηση, προστάζει δ νόμος τῆς πατρίδας σας νά
σας μαστιγώνουν, ὅταν σας πιάσουν νά κάνετε αὐτήν τή δουλειά.
Τώρα λοιπόν σου παρουσιάζεται μιά μεγάλη εὐκαιρία νά δείξεις
τήν ἐκπαίδευσή σας ἀπάνω σ' αὐτό καί νά πάρεις μέτρα νά μήν

14-15

Πείραγμα τοῦ
Ξενοφάντα.

ἐστιν ἐπιδείξασθαι τὴν παιδείαν, καὶ φυλάξασθαι μὴ ληφθῶμεν
κλέπτοντες τοῦ δρους, ὡς μὴ πληγὰς λάθωμεν.

- 16   Ἄλλὰ μέντοι, ἔφη ὁ Χειρίσοφος, κἀγὼ ὑμᾶς τοὺς Ἀθη-
ναίους ἀκούω δεινοὺς εἶναι κλέπτειν τὰ δημόσια, καὶ μάλα ὄν-
τος δεινοῦ τοῦ κινδύνου τῷ κλέπτοντι, καὶ τοὺς κρατίστους μέν-
τοι μάλιστα, εἴπερ ὑμῖν οἱ κράτιστοι ἀρχεῖν ἀξιοῦνται· ὥστε
ἄρα καὶ σοὶ ἐπιδείκνυσθαι τὴν παιδείαν.
- 17   Ἐγὼ μὲν τοίνυν, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, ἔτοιμός εἰμι τοὺς ὀπισθο-
φύλακας ἔχων, ἐπειδὰν δειπνήσωμεν, ἵέναι καταληψόμενος τὸ
δρος. Ἐχω δὲ καὶ ἡγεμόνας· οἱ γὰρ γυμνῆτες τῶν ἐπομένων
ἡμῖν κλωπῶν ἔλαβόν τινας ἐνεδρεύσαντες· τούτων καὶ πυνθά-
νομαι ὅτι οὐκ ἄβατόν ἐστι τὸ δρος, ἀλλὰ νέμεται αἰξὶ καὶ βου-
σίν· ὥστε ἐάνπερ ἄπαξ λάθωμέν τι τοῦ δρους, βατὰ καὶ τοῖς
18   ὑποζυγίοις ἔσται. Ἐλπίζω δὲ οὐδὲ τοὺς πολεμίους μενεῖν ἔτι,
ἐπειδὰν ἴδωσιν ἡμᾶς ἐν τῷ ὁμοίῳ ἐπὶ τῶν ἄκρων· οὐδὲ γὰρ νῦν
19   ἐθέλοντες καταβαίνειν εἰς τὸ ἵσον ἡμῖν. Ὁ δὲ Χειρίσοφος εἶπε·
καὶ τί δεῖ σὲ ἵέναι καὶ λιπεῖν τὴν ὀπισθοφύλακίαν; ἀλλὰ ἄλλους
πέμψον, ἢν μή τινες ἐθελούσιοι φαίνωνται.
- 20   Ἐκ τούτου Ἀριστώνυμος Μεθυδριεὺς ἔρχεται ὀπλίτας ἔχων
καὶ Ἀριστέας ὁ Χῖος γυμνῆτας καὶ Νικόμαχος Οἰταῖος γυμνῆ-
τας· καὶ σύνθημα ἐποιήσαντο, ὀπότε ἔχοιεν τὰ ἄκρα, πυρὰ
21   καίειν πολλά. Ταῦτα συνθέμενοι ἤριστων· ἐκ δὲ τοῦ ἀρίστου
προήγαγεν ὁ Χειρίσοφος τὸ στράτευμα πᾶν ὡς δέκα σταδίους
πρὸς τοὺς πολεμίους, ὅπως ὡς μάλιστα δοκοίη ταύτη προσάξειν.
- 22   Ἐπειδὴ δὲ ἐδείπνησαν καὶ νῦν ἐγένετο, οἱ μὲν ταχθέντες
ἀπήρχοντο, καὶ καταλαμβάνοντες τὸ δρος, οἱ δὲ ἄλλοι αὐτοῦ
ἀνεπαύοντο. Οἱ δὲ πολέμοι ἐπεὶ ἥσθοντο τὸ δρος ἐχόμενον,
23   ἐγρηγόρεσαν καὶ ἔκαιον πυρὰ πολλὰ διὰ νυκτός. Ἐπειδὴ δὲ
ἡμέρα ἐγένετο, Χειρίσοφος μὲν θυσάμενος ἦγε κατὰ τὴν ὁδόν, οἱ

πιαστοῦμε τήν ὡρα πού θά κυριεύουμε κρυφά ἔνα μέρος τοῦ
βουνοῦ, γιά νά μᾶς χτυπήσουν».

«Μά κι ἐγώ, εἶπε ὁ Χειρίσοφος, ξέρω πώς ἐσεῖς οἱ Ἀθηναῖοι 16 εἰστε ἵκανοι νά κλέβετε τά δημόσια χρήματα, παρ' ὅλο πού δ κίνδυνος γιά τόν ακλέφτη εἶναι πολύ μεγάλος. Καί τήν ἵκανότητα αὐτή τήν ἔχουν προπάντων οι καλύτεροι σας, ἀν δέδαια θεωρεῖτε αὐτούς ἄξιους νά κυρεγοῦν. »Ετσι εἶναι εὐκαιρία και γιά σένα νά δείξεις τήν ἐκπαίδευσή σας».

«Ἐγώ λοιπόν, εἶπε ὁ Ξενοφῶν, εἶμαι ἔτοιμος, μόλις δειπνή-
σουμε, νά πάω μέ τούς στρατιῶτες τῆς δπισθοφυλακῆς γιά νά
καταλάβουμε τό βουνό. »Ἐχω μάλιστα και δδηγούς. Γιατί οι γυ-
μνῆτες μου ἔστησαν καρτέρι κι ἔπιασαν μερικούς ακλέφτες πού
μᾶς ἀκολουθοῦσαν. Ἀπ' αὐτούς πληροφορήθηκα πώς τό βουνό
δέν εἶναι ἀπάτητο, παρά βόσκουν ἐπάνω γίδια και βόδια. »Ετσι,
ἀν καταλάβουμε μιά φορά ἔνα μέρος τοῦ βουνοῦ, θά μποροῦν νά
τό περάσουν και τά ὑποζύγια. »Ἐπειτα πιστεύω πώς δταν μᾶς 18
δουν οι ἔχθροι σέ βουνοκορφή, ὅπου εἶναι κι οι ἴδιοι, δέ θά μεί-
νουν ἐκεὶ πολλή ὡρα. Γιατί ούτε τώρα δέ δείχνουν διάθεση νά
κατέδουν ἐδῶ πού θρισκόμαστε ἐμεῖς». Ὁ Χειρίσοφος ἀποκρί- 19
θηκε: «Καί ποιά ἡ ἀνάγκη νά πᾶς ἐσύ και ν' ἀφήσεις τήν δπι-
σθοφυλακή; Στεῖλε ἄλλους, ἀν δέν παρουσιαστοῦν μερικοί ἐθε-
λοντές». Τότε ἔρχεται ὁ Ἀριστώνυμος, πού καταγόταν ἀπό τό 20
Μεθύδριο, μέ δπλίτες και ὁ Ἀριστέας ὁ Χιώτης και ὁ Νικόμαχος
ὁ Οἰταῖος μέ γυμνῆτες. Αύτοί συνεννοήθηκαν ν' ἀνάψουν πολλές
φωτιές, μόλις καταλάβουν τίς βουνοκορφές. »Υστεορ' ἀπό τή συ- 21
νεννόηση ἀρχισαν νά τρῶνε. Κι δταν τέλειωσε τό γεῦμα, δδήγησε δ
Χειρίσοφος δλόκληρο τό στράτευμα ἀπέναντι στούς ἔχθρούς, σέ
ἀπόσταση πού θά ἦταν δέκα στάδια, γιά νά μήν τούς μείνει κα-
μιά ἀμφιβολία πώς ἀπ' αὐτό τό μέρος θά τούς κάμει τήν ἐπίθεση.

«Οταν είχαν δειπνήσει κι εἶχε σκοτεινιάσει πιά, ἔφυγαν ἐκεῖ-
νοι πού δρίστηκαν γιά τήν ἐπιχείρηση και πηγαίνουν και κυρι-
εύουν τό βουνό, ἐνώ οι ἄλλοι ξεκουράζονταν ἐκεῖ. Οι ἔχθροι
πάλι μόλις κατάλαβαν πώς τό βουνό κυριεύτηκε, ἀγρυπνοῦσαν
ὅλη τή νύχτα κι ἀναβαν πολλές φωτιές. Μέ τά ξημερώματα δ 23
Χειρίσοφος θυσίασε κι ὑστερα δδηγοῦσε τό στρατό ἀπό τό δρό-
μο, ἐνώ ἐκείνοι πού είχαν καταλάβει τό βουνό, ἀρχισαν τήν ἐπί-

16 Πείραγμα το
Χειρίσοφον.

17-21

Προετοιμα-
σίες γιά τήν
ἐπίθεση.

22-27

Νίκη τῶν Ἐλ-
λήνων.

24 δὲ τὸ ὅρος καταλαβόντες κατὰ τὰ ἄκρα ἐπῆσαν. Τῶν δὲ πολεμίων τὸ μὲν πολὺ ἔμενεν ἐπὶ τῇ ὑπερθολῇ τοῦ ὅρους, μέρος δ' αὐτῶν ἀπήντα τοῖς κατὰ τὰ ἄκρα. Ποὶν δὲ ὅμοι εἶναι τοὺς πολλοὺς ἀλλήλων, συμμιγνύσιν οἱ κατὰ τὰ ἄκρα, καὶ νικῶσιν οἱ
 25 Ἑλληνες καὶ διώκουσιν. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ οἱ ἐκ τοῦ πεδίου οἱ μὲν πελτασταὶ τῶν Ἑλλήνων δρόμῳ ἔθεον πρὸς τοὺς παρατεταγμένους, Χειρίσοφος δὲ βάδην ταχὺ ἐφείπετο σὺν τοῖς ὅπλίταις.
 26 Οἱ δὲ πολέμιοι οἱ ἐπὶ τῇ ὁδῷ ἐπειδὴ τὸ ἄνω ἐώρων ἡττώμενον, φεύγοντι· καὶ ἀπέθανον μὲν οὐ πολλοὶ αὐτῶν, γέροι δὲ πάμπολλα ἐλήφθη· ἀ οἱ Ἑλληνες ταῖς μαχαίραις κόπτοντες ἀχρεῖα
 27 ἐποίουν. Ως δ' ἀνέδησαν, θύσαντες καὶ τρόπαιον στησάμενοι κατέδησαν εἰς τὸ πεδίον, καὶ εἰς κώμας πολλῶν καὶ ἀγαθῶν γεμούσας ἥλθον.

ΚΕΦ. 7

1   Ἐκ δὲ τούτων ἐπορεύθησαν εἰς Ταύχονς σταθμοὺς πέντε παρασάγγας τριάκοντα· καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἐπέλειπε· χωρία γὰρ φύουν ἰσχυρὰ οἱ Τάοχοι, ἐν οἷς καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἀπαντα εἰχον
 2   ἀνακεκομισμένοι. Ἐπεὶ δ' ἀφίκοντο πρὸς χωρίον δύο λίν μὲν οὐκ εἶχεν οὐδὲ οἰκίας – συνεληλυθότες δ' ἥσαν αὐτόσε καὶ ἀνδρες καὶ γυναῖκες καὶ κτήνη πολλὰ – Χειρίσοφος μὲν οὖν πρὸς τοῦτο προσέβαλλεν εὐθὺς ἥκων· ἐπειδὴ δὲ ἡ πρώτη τάξις ἀπέκαμνεν, ἄλλῃ προσήγει καὶ αὐθις ἄλλῃ· οὐ γὰρ ἦν ἀθρόοις περιστῆναι, ἀλλ' ἀπότομον ἦν κύκλῳ.
 3   Ἐπειδὴ δὲ Ξενοφῶν ἥλθε σὺν τοῖς ὀπισθοφύλαξι καὶ πελτασταῖς καὶ ὅπλίταις, ἐνταῦθα δὴ λέγει Χειρίσοφος· εἰς καλὸν ἥκετε· τὸ γὰρ χωρίον αἰρετέον· τῇ γὰρ στρατιᾷ οὐκ ἔστι τὰ ἐπιτήδεια, εἰ μὴ ληψόμεθα τὸ χωρίον. Ἐνταῦθα δὴ κοινῇ ἐδουλεύοντο· καὶ τοῦ Ξενοφῶντος ἐρωτῶντὸς τί τὸ κωλῦν εἴη εἰσ-

θεση ἀπό τίς κορυφές. "Οσο γιά τούς ἔχθρούς, τό μεγάλο μέρος 24 τους ἔμεινε στό πέρασμα τοῦ βουνοῦ, ἐνῶ τό ὑπόλοιπο βάδιζε ἐνάντια στούς Ἐλληνες πού εἶχαν πιάσει τίς κορυφές. Προτού 25 ὅμως συναντήθουν τά κύρια σώματα τῶν δυό στρατῶν, συγκρούονται ἐκεῖνοι πού δρίσκονταν στίς βουνοκορφές, νικοῦν οἱ Ἐλληνες καὶ παίρονται τούς ἔχθρούς κυνήγι. Στό μεταξύ ἀπό τόν 26 κάμπτο οἱ πελταστές τῶν Ἐλλήνων δριμοῦσαν ἐνάντια σέ κείνους πού εἶχαν παραταχτεῖ ἀπέναντί τους, ἐνῶ ὁ Χειρίσοφος ἔχοντας τούς δρίσκους ἀκολουθοῦσε μέ βηματισμό γρήγορο.

Τότε οἱ βάρβαροι πού ἦταν στό δρόμο, ἐπειδή εἶδαν πώς νι- 26 κήθηκαν οἱ δικοί τους στά ψύχωματα, τό βάζουν στά πόδια. Λίγοι ἀπ' αὐτούς σκοτώθηκαν, ἐπεσαν ὅμως στά χέρια τῶν Ἐλλήνων πάρα πολλές ἀστίδες ἀπό κλωνάρια λυγαριᾶς, πού τίς ἀχρή- 27 στευαν κόβοντάς τις μέ τά μαχαίρια. "Οταν ἀνέθηκαν στά ψύχωματα, θυσίασαν κι ἔστησαν τρόπαιο, κι ὕστερα κατέβηκαν στόν κάμπτο καὶ πῆγαν σέ χωριά, πού ἦταν γεμάτα ἀπό πολλά τρόφιμα.

**ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ, ΠΕΡΝΩΝΤΑΣ ΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΩΝ ΤΑΟΧΩΝ,
ΧΑΛΥΒΩΝ ΚΑΙ ΣΚΥΘΗΝΩΝ, ΦΤΑΝΟΥΝ Σ' ΕΝΑ ΒΟΥΝΟ
ΑΠ' ΟΠΟΥ ΑΝΤΙΚΡΙΖΟΥΝ ΤΗ ΘΑΛΑΣΣΑ**

"Υστερα βαδίζοντας πέντε σταθμούς προχώρησαν τοιάντα παρασάγγες κι ἔφτασαν στή χώρα τῶν Ταόχων. Ἄλλα δέν εἶχαν τρόφιμα, γιατί οἱ Τάοχοι κατοικοῦσαν μέρη δύσριψτα, δπου εἶχαν κουβαλήσει κι ὅλες τίς τροφές. "Οταν ὅμως πῆγαν σ' ἔναν τόπο πού δέν εἶχε οὔτε πόλη οὔτε σπίτια – μονάχα ἦταν συγκεντρωμένοι ἐκεῖ καὶ ἄντρες καὶ γυναῖκες καὶ πολλά ζῶα – δ Χειρίσοφος ἔκανε ἐπίθεση σ' αὐτό τό μέρος, μόλις ἔφτασε. Καὶ ὅταν κουράστηκε ἡ πρώτη δμάδα τῶν στρατιωτῶν, τότε πῆγε ἄλλη καὶ ὕστερα ἄλλη. Γιατί ἡ τοποθεσία ἦταν ἀπόκρημνή γύρω γύρω καὶ ἔτοι δέν μποροῦσαν νά τήν περικυλώσουν δλοι μαζί. Μόλις ἤρθε καὶ δ Ξενοφῶν μέ τούς στρατιώτες τής δπισθιοφυλακῆς καὶ τούς πελταστές καὶ τούς δρίσκους, τότε δ Χειρίσοφος λέει: «"Ηρθατε σέ κατάλληλη στιγμή, γιατί ἡ τοποθεσία τούτη πρέπει νά κυριευτεῖ. 'Ο στρατός θά δρει τρόφιμα, μονάχα ἄν καταλάβουμε τό μέρος αὐτό». Τότε ἔκαναν σύσκεψη οι δυό τους. Καὶ ὅταν δ Ξενοφῶν ωτήσης τί τούς ἐμποδίζει νά περάσουν μέσα, δ Χειρί-

- 1   **ΚΕΦ. 7**
1-7   'Αντίσταση τῶν Ταόχων καὶ σχέδιο τοῦ Ξενοφώντα.
- 2
- 3

ελθεῖν εἶπεν ὁ Χειρίσοφος· μία αὖτη πάροδός ἐστιν ἦν ὁρᾶς· ὅταν δέ τις ταύτη πειρᾶται παριέναι, κυλινδοῦσι λίθους ὑπὲρ ταύτης τῆς ὑπερεχούσης πέτρας· ὅς δ' ἀν καταληφθῇ, οὕτω διατίθεται. Ἀμα δ' ἔδειξε συντετριμμένους ἀνθρώπους καὶ σκέλη 5 καὶ πλευράς. Ἡν δὲ τοὺς λίθους ἀναλώσωσιν, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, ἄλλο τι ἢ οὐδὲν κωλύει παριέναι; οὐ γὰρ δὴ ἐκ τοῦ ἐναντίου δρῶμεν εἰ μὴ δλίγους τούτους ἀνθρώπους, καὶ τούτων δύο ἢ 6 τρεῖς ὥπλισμένους. Τὸ δὲ χωρίον, ὡς καὶ σὸν ὁρᾶς, σχεδὸν τρία ἡμίπλεθρά ἐστιν ὁ δεῖ βαλλομένους διελθεῖν· τούτου δὲ ὅσον 7 πλέθρον δασὺ πίτυσι διαλειπούσαις μεγάλαις, ἀνθ' ὧν ἐστηκότες ἄνδρες τί ἀν πάσχοιεν ἢ ὑπὸ τῶν φερομένων λίθων ἢ ὑπὸ τῶν κυλινδουμένων; τὸ λοιπὸν οὖν γίγνεται ὡς ἡμίπλεθρον, ὁ δεῖ ὅταν λωφήσωσιν οἱ λίθοι παραδραμεῖν. Ἀλλὰ εὐθύς, ἔφη ὁ Χειρίσοφος, ἐπειδὰν ἀρξώμεθα εἰς τὸ δασὺ προσιέναι, φέρονται οἱ λίθοι πολλοί. — Αὐτὸ δὲ, ἔφη, τὸ δέον εἴη· θᾶττον γὰρ ἀναλώσουσι τοὺς λίθους. Ἀλλὰ πορευώμεθα ἔνθεν ἡμῖν μικρὸν τι παραδραμεῖν ἔσται, ἢν δυνώμεθα, καὶ ἀπελθεῖν ὁρῶιν, ἢν δουλώμεθα.

8. Ἐντεῦθεν ἐπορεύοντο Χειρίσοφος καὶ Ξενοφῶν καὶ Καλλίμαχος Παρράσιος λοχαγός· τούτου γὰρ ἡ ἡγεμονία ἦν τῶν ὀπισθοφυλάκων λοχαγῶν ἐκείνη τῇ ἡμέρᾳ· οἱ δὲ ἄλλοι λοχαγοὶ ἔμενον ἐν τῷ ἀσφαλεῖ. Μετὰ τούτους οὖν ἀπῆλθον ὑπὸ τὰ δένδρα ἄνθρωποι ὡς ἔβδομήκοντα, οὐχ ἀθρόοι ἀλλὰ καθ' ἔνα, ἐκαστος φυλαττόμενος ὡς ἔδύνατο. Ἀγασίας δὲ ὁ Στυμφάλιος καὶ Ἀριστώνυμος Μεθυδριεὺς καὶ οὗτοι τῶν ὀπισθοφυλάκων λοχαγοὶ ὅντες, καὶ ἄλλοι δέ, ἐφέστασαν ἔξω τῶν δένδρων· οὐ γὰρ ἦν 9 ἀσφαλῶς ἐν τοῖς δένδροις ἐστάναι πλέον ἢ τὸν ἐνα λόχον. Ἐνθα δὴ Καλλίμαχος μηχανᾶται τι· προοῦτρεχεν ἀπὸ τοῦ δένδρου ὑφ' ὃ ἦν αὐτὸς δύο ἢ τρία δῆματα· ἐπειδὴ δὲ οἱ λίθοι φέροντο,

σοφος εἶπε: «Ἐνα μονάχα πέρασμα ὑπάρχει, αὐτό πού βλέπεις. Κι δποτε προσπαθεῖ κανείς νά τό περάσει, ἀνθρωποι κυλάνε πέτρες πάνω ἀπό κείνο τόν ψηλό βράχο. Καί δποιον πετύχουν, νά ποιά είναι ἡ κατάντια του». Λέγοντάς τα ἔδειξε μερικούς ἀντρες, πού τους είχαν τσακίσει τά πόδια και τά πλευρά.

«Κι ἄν τελειώσουν τίς πέτρες, εἶπε ὁ Ξενοφῶν, ὑπάρχει τίποτε ἄλλο πού μᾶς ἐμποδίζει νά περάσουμε; Γιατί ἀπέναντι μας δέ βλέπουμε παρά αὐτούς τούς λίγους ἀντρες, κι ἀνάμεσά τους δυό ἡ τρεῖς ὀπλισμένους. Ἐνῶ ὁ τόπος πού πρέπει νά περάσουμε τήν ὥρα πού θά μᾶς χτυποῦν οἱ πέτρες είναι πάνω κάτω ἑνάμισι πλέθρο, ὅπως βλέπεις κι ἐσύ. Ἀπ' αὐτή τήν ἔκταση σχεδόν ἔνα πλέθρο είναι δασωμένο μέ πεῦκα μεγάλα, ἀραιά. Πίσω ἀπό τά δέντρα ἔκεινα ἄν σταθοῦν οἱ ἀντρες, δέν πρόκειται νά πάθουν τίποτε ἀπό τίς πέτρες πού ωρίχνουν ἡ πού κυλάνε οἱ ἐχθροί. Ὅπολείπεται ἔτσι γύρω στό μισό πλέθρο, πού πρέπει νά τό περάσουμε ἄμα σταματήσει τό πετροβόλημα». «Μά ἀμέσως, εἶπε ὁ Χειρίσοφος, μόλις ἀρχίσουμε νά πλησιάζουμε τό πευκόδασο, ἀρχίζουν νά ωρίχνονται ἀφθονες οἱ πέτρες». «Αὐτό, εἶπε ὁ Ξενοφῶν, εἶναι ἀνάγκη νά γίνει, γιατί ἔτσι θά τελειώσουν τίς πέτρες. Ἀς προχωρήσουμε δῆμως, ἄν μποροῦμε, σέ κείνο τό μέρος, ἀπ' δπου θά ἔχουμε νά τρέξουμε μικρή ἀπόσταση και θά είναι πάλι εὔκολο νά γυρίσουμε πίσω, ὅποτε θέλομε».

«Ἀρχισαν τότε νά προχωροῦν ὁ Χειρίσοφος και ὁ Ξενοφῶν και ὁ λοχαγός Καλλίμαχος ὁ Παρράσιος. Γιατί ἀπό τούς λοχαγούς τῆς ὀπισθοφυλακῆς αὐτός εἶχε τήν ἀρχηγία ἔκείνη τή μέρα, ἐνῶ οἱ ἄλλοι βρίσκονταν σέ σύγουρη θέση. "Υστερ' ἀπ' αὐτούς τράβηξαν κάτω ἀπό τά δέντρα ὡς ἔβδομήντα ἀντρες, ὅχι μαζεμένοι ἀλλά καθένας χωριστά, μέ δσο μποροῦσαν μεγαλύτερη προφύλαξη. Ὁ Ἀγασίας πάλι ὁ Στυμφάλιος και ὁ Ἀριστώνυμος ἀπό τό Μεθύδριο, πού ἦταν κι αὐτοί λοχαγοί τῆς ὀπισθοφυλακῆς, και μερικοί ἄλλοι, στάθηκαν ἔξω ἀπό τά δέντρα. Γιατί δέ θά ἦταν ἀσφαλισμένοι νά βρίσκονται ἀνάμεσα στά δέντρα στρατιώτες περισσότεροι ἀπό δσους ἔχει ἔνας λόχος. Τότε ὁ Καλλίμαχος μηχανεύεται κάποιο τέχνασμα. Ἐτρέχει δυό τρία βήματα μπροστά ἀπό τό δέντρο δπου βρισκόταν δ ἵδιος, κι ὅταν ἔριχναν καταπάνω του πέτρες, ὑποχωροῦσε εὔκολα. Σέ κάθε τρέξιμό του

8 - 14

8 Σκηνές ἀπό τήν ἐπίθεση τῶν Ἑλλήνων.

ἀνέχαζεν εὐπετῶς· ἐφ' ἐκάστης δὲ τῆς προδρομῆς πλέον ἢ δέκα
 11 ἄμαξαι πετρῶν ἀνηλίσκοντο. Ὁ δὲ Ἀγασίας ὡς ὁρᾶ τὸν Καλλί-
 μαχον ἂ ἐποίει, καὶ τὸ στράτευμα πᾶν θεώμενον, δείσας μὴ οὐ
 πρῶτος παραδράμη εἰς τὸ χωρίον, οὐδὲ τὸν Ἀριστώνυμον πλη-
 σίον ὅντα παρακαλέσας οὐδὲ Εὑρύλοχον τὸν Λουσιέα ἔταιόνους
 ὅντας οὐδὲ ἄλλον οὐδένα χωρεῖ αὐτός, καὶ παρέρχεται πάντας.
 12 Ὁ δὲ Καλλίμαχος ὡς ὁρᾶ αὐτὸν παριόντα, ἐπιλαμβάνεται αὐτοῦ
 τῆς ἵτνος· ἐν δὲ τούτῳ παραθεῖ αὐτὸὺς Ἀριστώνυμος Μεθυ-
 δριεύς, καὶ μετὰ τοῦτον Εὑρύλοχος Λουσιέυς· πάντες γὰρ οὗτοι
 ἀντεποιοῦντο ἀρετῆς καὶ διηγωνίζοντο πρὸς ἄλλήλους· καὶ οὐ-
 τως ἐρίζοντες αἴρονται τὸ χωρίον. Ὡς γὰρ ἀπαξ εἰσέρδομον, οὐ-
 13 δεὶς πέτρος ἄνωθεν ἥνεχθη. Ἐνταῦθα δὴ δεινὸν ἦν θέαμα· αἱ
 γὰρ γυναικες δίπτονσαι τὰ παιδία εἶτα ἔαυτὰς ἐπικατερρόπιτονν,
 καὶ οἱ ἄνδρες ὡσαύτως. Ἐνταῦθα δὴ καὶ Αἰνείας Στυμφάλιος
 λοχαγός, ἵδων τινα θέοντα ὡς ϕίψοντα ἔαυτὸν στολὴν ἔχοντα
 14 καλήν, ἐπιλαμβάνεται ὡς κωλύσων. Ὁ δὲ αὐτὸν ἐπισπάται, καὶ
 ἀμφότεροι ὠρχοντο κατὰ τῶν πετρῶν φερόμενοι καὶ ἀπέθανον.
 Ἐντεῦθεν ἄνθρωποι μὲν πάντας ὀλίγοι ἐλήφθησαν, βόες δὲ καὶ
 ὅνοι πολλοὶ καὶ πρόδατα.

15 Ἐντεῦθεν ἐπορεύθησαν διὰ Χαλύδων σταθμοὺς ἐπτὰ παρα-
 σάγγας πεντήκοντα. Οὗτοι ἦσαν ὡν διηλθον ἀλκιμώτατοι, καὶ
 εἰς χειρας ἦσαν. Εἶχον δὲ θώρακας λινοῦς μέχρι τοῦ ἥτου, ἀντὶ¹
 16 δὲ τῶν πτερύγων σπάρτα πυκνὰ ἐστραμμένα. Εἶχον δὲ καὶ κνη-
 μῖδας καὶ κράνη καὶ παρὰ τὴν ζώνην μαχαίριον ὃσον ἔνήλην
 Λακωνικήν, ὡς ἔσφαττον ὡν ιρατεῖν δύναιντο, καὶ ἀποτέμνοντες
 ἀν τὰς κεφαλὰς ἔχοντες ἐπορεύοντο, καὶ ἥδον καὶ ἐχόρευον
 ὅποτε οἱ πολέμοι αὐτὸὺς ὅψεσθαι ἔμελλον. Εἶχον δὲ καὶ δόρυν
 17 ὡς πεντεκαίδεκα πηχῶν μίαν λόγχην ἔχον. Οὗτοι ἐνέμενον ἐν
 τοῖς πολίσμασιν· ἐπεὶ δὲ παρέλθοιεν οἱ Ἑλληνες, εἴποντο ἀεὶ

πρός τά ἐμπρός, ξοδεύονταν πέτρες περισσότερες ἀπ' ὅσες χωροῦν δέκα ἀμάξια. Κι ὁ Ἀγασίας μόλις βλέπει αὐτά πού ἔκανε ὁ 11 Καλλίμαχος, καὶ τὸ στράτευμα δόλοκληρο νά τὸν κοιτάζει, φοβήθηκε μήπως δέν προλάβει νά φτάσει πρῶτος στὴν τοποθεσία. Ἐτσι, χωρίς νά φωνάξει οὔτε τὸν Ἀριστώνυμο πού ἦταν δίπλα του οὔτε τὸν Εὐρύλοχο ἀπό τοὺς Λουσούς, πού ἦταν κι οἱ δυό φίλοι του, οὔτε κανέναν ἄλλο, προχώρησε μόνος καὶ ξεπερνᾶ 12 δλους τοὺς ἄλλους. Ὁ Καλλίμαχος ὅμως βλέποντάς τον νά περνᾶ, τὸν πιάνει ἀπό τὸ γύρο τῆς ἀσπίδας. Στό μεταξύ τοὺς προσπερνᾶ ὁ Ἀριστώνυμος ἀπό τὸ Μεθύδριο, κι ὕστερος ἀπ' αὐτὸν ὁ Εὐρύλοχος ἀπό τοὺς Λουσούς. Γιατί ὅλοι προσπαθοῦσαν νά φαίνονται γενναῖοι καὶ συναγωνίζονταν ὁ ἔνας μέ τὸν ἄλλο στὴν ἀντρειοσύνη. Ἐτσι παραβγαίνοντας, κυριεύουν τό μέρος ἐκεῖνο, μιά καὶ δέν ξαναρίχτηκε ἀπό ψηλά πέτρα, ἀπό τή στιγμή πού ἄρχισαν νά τρέχουν πρός τά ἐκεῖ. Τότε μποροῦσε νά δεῖ κανείς 13 κάτι τό τρομερό πού γινόταν. Οἱ γυναίκες δηλαδή πετοῦσαν τά παιδιά στοὺς γκρεμούς κι ὕστερα ἔπεφταν κι οἱ ἔδιες κάτω· τό ἕδιο ἔκαναν καὶ οἱ ἄντρες. Τότε καὶ ὁ λοχαγός Αἰνείας ὁ Στυμφάλιος εἶδε κάποιον μέ δομορφη στολή πού ἔτρεχε νά πάει νά πέσει ἀπό τοὺς δράχους, καὶ τὸν πιάνει γιά νά τὸν ἐμποδίσει. Ἐκεῖνος ὅμως τὸν παρασέρνει κι ἔτσι γκρεμίστηκαν κι οἱ δυό καὶ 14 σκοτώθηκαν. Ἐκεῖ οἱ Ἑλληνες ἔπιασαν πολύ λίγους ἀνθρώπους, βόδια ὅμως καὶ γαιδούρια καὶ πρόβατα πολλά.

Ἀπό τό μέρος αὐτό βάδισαν ἔφτα σταθμούς καὶ προχώρησαν 15 πενήντα παρασάγγες ἀνάμεσα στή χώρα τῶν Χαλύδων. Τοῦτοι ἦταν οἱ πιό γενναῖοι ἄντρες ἀπ' ὅλους πού γνώρισαν οἱ Ἑλληνες, περνώντας τίς χῶρες τους, καὶ τοὺς πολέμησαν. Φοροῦσαν θώρακες λινούς πού ἔφταναν ὡς τό κάτω μέρος τῆς κοιλιᾶς, κι εἶχαν στή θέση τῶν φτερῶν σχοινιά ἀπό σφιχτοπλεγμένα σπάρτα. Εἰ- 16 χαν ἀκόμα περικνημίδες καὶ κράνη καὶ στή ζώνη ἔνα μαχαίρι σάν ἐκεῖνο πού κρατοῦσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι. Μέ αὐτό ἔσφαζαν δσους κατόρθωνταν νά νικήσουν καὶ βάδιζαν κρατώντας τά κεφάλια τους κομμένα καὶ μάλιστα τραγουδοῦσαν καὶ χόρευαν, ὅταν ἐπρόκειτο νά τοὺς δοῦν οἱ ἔχθροι. Τέλος κρατοῦσαν καὶ δόρυ, πού τό μάκρος του ἦταν δεκαπέντε πάνω κάτω πῆχες καὶ εἶχε μιά λόγχη. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοί ἔμεναν μέσα στούς συνοικι- 17

15-18

Στούς Χάλυ-
δες καὶ στούς
Σκυθηνούς.

παρατητέονται ταυτού μηδεμίας πόρφυρή οι σφραγίδες των επιτύμβιων ή διάθεσιμων ημέρων της αρχαίας Ελλάδος που αποτελούνται από την προσώπου της γυναικός.

Ελληνικά κράνη. Έλληνικά κράνη (Διάφοροι τύποι).

Ταυτού μηδεμίας πόρφυρή οι σφραγίδες των επιτύμβιων ή διάθεσιμων ημέρων της αρχαίας Ελλάδος που αποτελούνται από την προσώπου της γυναικός. Οι προσώπους αποτελούνται από την προσώπου της γυναικός. Οι προσώπους αποτελούνται από την προσώπου της γυναικός. Οι προσώπους αποτελούνται από την προσώπου της γυναικός.

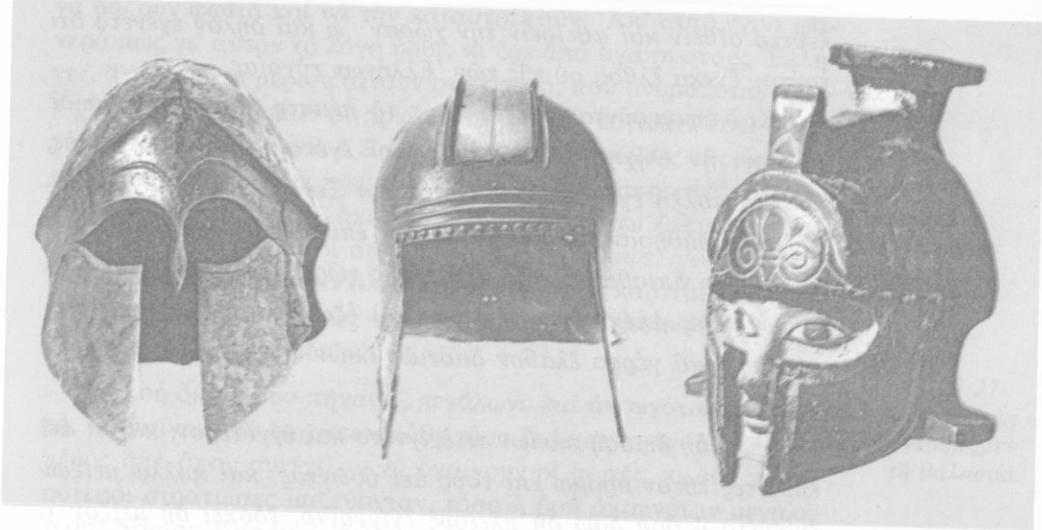

Περικινημάδες. Ή μά, μέ τήν ἀνάγλυψην διακόσμηση, προέρχεται ἀπό τήν Ακρόπολη, ή ἄλλη ἀπό τήν Ολυμπία.

μαχούμενοι. Ὡκονν δὲ ἐν τοῖς ὀχυροῖς, καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἐν τούτοις ἀνακεκομισμένοι ἦσαν· ὥστε μηδὲν λαμβάνειν αὐτόθεν τοὺς Ἐλληνας, ἀλλὰ διετράφησαν τοῖς κτήνεσιν ἢ ἐκ τῶν Ταόχων ἔλαβον.

18   Ἐκ τούτων οἱ Ἐλληνες ἀφίκοντο ἐπὶ Ἀρπασον ποταμόν, εὗρος τεττάρων πλέθρων. Ἐντεῦθεν ἐπορεύθησαν διὰ Σκυθηνῶν σταθμοὺς τέτταρας παρασάγγας εἴκοσι διὰ πεδίου εἰς κώμας· ἐν αἷς ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς καὶ ἐπεσιτίσαντο.

19   Ἐντεῦθεν διῆλθον σταθμοὺς τέτταρας παρασάγγας εἴκοσι πρὸς πόλιν μεγάλην καὶ εὐδαιμόνα καὶ οἰκουμένην ἡ ἐκαλεῖτο Γυμνιάς. Ἐκ ταύτης δὲ τῆς χώρας ἄρχων τοῖς Ἐλλησιν ἥγεμόνα 20 πέμπει, δπως διὰ τῆς ἑαυτῶν πολεμίας χώρας ἄγοι αὐτούς. Ἐθὼν δὲ ἐκεῖνος λέγει δτι ἄξει αὐτοὺς πέντε ἡμερῶν εἰς χωρίον δθεν δψονται θάλατταν· εὶ δὲ μή, τεθνάναι ἐπηγγείλατο. Καὶ ἥγονύμενος ἐπειδὴ ἐνέβαλλεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ πολεμίαν, παρεκε-

σμούς τους, κι ὅταν περνοῦσαν οἱ Ἑλληνες, πάντα τούς ἀκολουθοῦσαν γιά νά τους πολεμήσουν. Κατοικοῦσαν ὅμως σέ δχυρόες τοποθεσίες, καὶ εἶχαν κουβαλήσει μέσα σ' αὐτές τά τρόφιμα. Ἐτοι οἱ Ἑλληνες δέν μποροῦσαν νά παίρνουν τίποτε ἀπ' αὐτό τόν τόπο, παρά τρέφονταν μέ τά κρέατα τῶν ζώων πού εἶχαν ἀρπάξει ἀπό τή χώρα τῶν Ταύχων.

Ἄπο κεῖ οἱ Ἑλληνες ἔφτασαν στόν Ἀρπασο ποταμό, πού εἶχε 18 πλάτος τέσσερα πλέθρα. Υστερα βαδίζοντας ἀνάμεσα στή χώρα τῶν Σκυθηνῶν τέσσερις σταθμούς, προχώρησαν εἴκοσι παρασάγγες μέσα σέ κάμπο καὶ πῆγαν σέ κάτι χωριά, ὅπου ἔμειναν τρεῖς μέρες καὶ προμηθεύτηκαν τρόφιμα.

Ἄπο κεῖ πέρασαν τέσσερις σταθμούς, προχώρησαν εἴκοσι 19 παρασάγγες καὶ πῆγαν σέ μιά πόλη πολυάνθρωπη, πλούσια καὶ μεγάλη, πού τήν ἔλεγαν Γυμνιάδα. Ἀπ' αὐτήν δ ἄρχοντας τοῦ τόπου στέλνει στούς Ἑλληνες ὁδηγό, γιά νά τους περάσει ἀνάμεσα ἀπό ἐχθρική του χώρα. Αὐτός ἦρθε καὶ τούς λέει πώς μέσα σέ 20 πέντε μέρες θά τους πάει σ' ἕνα μέρος, ἀπ' ὅπου θά δοῦν θάλασσα. Ἄν δέ γίνει ἔτσι, εἴπε πώς δέχεται νά θανατωθεῖ. Καὶ ὁδηγώντας τους, ἐπειδή μπήκε σέ ἐχθρική του χώρα, τούς πρότρεπε

19-22
'Από τή Γυμνιάδα στή Θήκη.

λεύετο αἴθειν καὶ φθείρειν τὴν χώραν· ὃ καὶ δῆλον ἐγένετο ὅτι τούτου ἔνεκα ἔλθοι, οὐ τῆς τῶν Ἑλλήνων εὔνοίας.

- 21   Καὶ ἀφικνοῦται ἐπὶ τὸ ὅρος τῇ πέμπτῃ ἡμέρᾳ· ὅνομα δὲ τῷ ὅρει ἦν Θήχης. Ἐπεὶ οἱ πρῶτοι ἐγένοντο ἐπὶ τοῦ ὅρους,
 22 κραυγὴ πολλὴ ἐγένετο. Ἀκούσας δὲ ὁ Ξενοφῶν καὶ οἱ ὄπισθοφύλακες φήθησαν ἔμπροσθεν ἄλλους ἐπιτίθεσθαι πολεμίους· εἴποντο γὰρ ὄπισθεν ἐκ τῆς καιομένης χώρας, καὶ αὐτῶν οἱ ὄπισθοφύλακες ἀπέκτεινάν τέ τινας καὶ ἔξωγοησαν ἐνέδραν ποιησάμενοι, καὶ γέρρα ἔλαβον δασειῶν βοῶν ὠμοδόεια ἀμφὶ τὰ εἴκοσιν.
- 23   Ἐπειδὴ δὲ δοὶ πλείων τε ἐγίγνετο καὶ ἐγγύτερον, καὶ οἱ ἀεὶ ἐπιόντες ἔθεον δρόμῳ ἐπὶ τοὺς ἀεὶ βοῶντας, καὶ πολλῷ μείζων ἐγίγνετο ἡ δοὶ ὅσφ δὴ πλείους ἐγίγνοντο, ἐδόκει δὴ μεῖζόν τι
 24 εἶναι τῷ Ξενοφῶντι, καὶ ἀναβὰς ἐφ' ἵππον καὶ Λύκιον καὶ τοὺς ἵππεας ἀναλαβὼν παρεβοήθει· καὶ τάχα δὴ ἀκούοντι βοῶντων τῶν στρατιωτῶν Θάλαττα, θάλαττα καὶ παρεγγυώντων. Ἔνθα δὴ ἔθεον πάντες καὶ οἱ ὄπισθοφύλακες, καὶ τὰ ὑποξύγια ἥλαυ-
 25 νετο καὶ οἱ ἵπποι. Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο πάντες ἐπὶ τὸ ἄκρον, ἐνταῦθα δὴ περιέβαλλον ἀλλήλους καὶ στρατηγὸνς καὶ λοχαγὸνς δακρύοντες. Καὶ ἔξαπίνης, ὅτου δὴ παρεγγυήσαντος, οἱ στρα-
 26 τιῶται φέροντι λίθους καὶ ποιοῦσι κολωνὸν μέγαν. Ἔνταῦθα ἀνετίθεσαν δεξιμάτων πλῆθος ὠμοδοείων καὶ βακτηρίας καὶ τὰ αἰχμάλωτα γέρρα, καὶ ὁ ἡγεμὼν αὐτός τε κατέτεμνε τὰ γέρρα
 27 καὶ τοῖς ἄλλοις διεκελεύετο. Μετὰ ταῦτα τὸν ἡγεμόνα οἱ Ἑλλη-
 νες ἀπολέμπουσι δῶρα δόντες ἀπὸ κοινοῦ ἵππον καὶ φιάλην ἀργυρᾶν καὶ σκευὴν Περσικὴν καὶ δαρεικὸν δέκα· ἦτει δὲ μά-
 λιστα τοὺς δακτυλίους, καὶ ἔλαβε πολλοὺς παρὰ τῶν στρατιω-
 τῶν. Κώμην δὲ δείξας αὐτοῖς οὐ σκηνήσουσι καὶ τὴν ὁδὸν ἦν πορεύονται εἰς Μάκρωνας, ἐπεὶ ἐσπέρα ἐγένετο, ὣχετο τῆς νυ-
 κτὸς ἀπιών.

νά βάζουν φωτιά και νά τήν καταστρέφουν. Ἀπ' αὐτό ἔγινε φανερό πώς γι' αὐτόν το λόγο ἦρθε, κι ὅχι ἀπό ἀγάπη στούς Ἐλληνες. Τήν πέμπτη μέρα φτάνουν στό βουνό, πού δονομαζόταν Θή-
Χήσ. Ὁταν ἀνέβηκαν οἱ πρῶτοι στό βουνό, ἔβγαλαν κάτι δυνατές φωνές. Τίς ἀκούσει δ Ξενοφῶν κι οἱ στρατιῶτες τῆς δοπισθο-
φυλακῆς και νόμισαν πώς εἶναι ἄλλοι ἔχθροι μπροστά και τούς κάνουν ἐπίθεση. Γιατί ἀκολουθοῦσαν ἀπό πίσω ἄντρες ἀπό τή
χώρα πού ἔκαψαν, κι οἱ στρατιῶτες τῆς δοπισθοφυλακῆς ἐσκότωσαν μερικούς κι ἔπιασαν ἄλλους ζωντανούς σέ καρτέρι πού ἔστησαν. Κυρίεψαν ἀκόμη ὡς εἴκοσι ἀσπίδες ἀπό πυκνότριχα ἀκατέργαστα δέρματα βοδιῶν.

Ἡ δοή ὅμως, δσο πήγαινε, μεγάλωνε και ἀκουγόταν πιό κον-
τά, κι ἐκεῖνοι πού ἔρχονταν κάθε τόσο ἔτρεχαν γρήγορα πρός τό
μέρος ἀπό δπου συνέχιζαν νά δγαίνουν οἱ φωνές, κι ὅσο περισ-
σότεροι στρατιῶτες μαζεύονταν, τόσο ἡ δοή ἀκουγόταν μεγαλύ-
τερη. Νόμισε λοιπόν δ Ξενοφῶν δτι κάτι σοβαρό συμβαίνει.
Γι' αὐτό ἀνέδηκε στό ἄλογό του, πήρε μαζί τό Λύκιο και τούς ἵππεις
κι ἔτρεχε γιά νά δώσει βοήθεια. Σέ λίγο ἀκούνε τούς στρατιῶτες
νά φωνάζουν «Θάλασσα! Θάλασσα!», κι αὐτή τή λέξη νά πη-
γαίνει ἀπό στόμα σέ στόμα. Τότε ἔτρεχαν δλοι, μαζί κι οἱ δπι-
σθοφύλακες, ἐνώ ἔσεργαν γρήγορα μαζί τους τά ύποξύγια, καθώς
και τά ἄλογα. Ὁταν ἔφτασαν δλοι στήν κορυφή, τότε πιά οἱ στρατιῶτες
μέ δάκρυα στά μάτια ἀγκάλιαζαν δ ἔνας τόν ἄλλο και
τούς στρατηγούς και τούς λοχαγούς. Και ἔαφνικά, μέ τήν προ-
τοπή κάποιου, οἱ στρατιῶτες κουβαλάνε πέτρες και κάνουν ἔνα
μεγάλο σωρό. Πάνω σ' αὐτόν ἔβαλαν πολλά ἀκατέργαστα δέρ-
ματα βοδιῶν, ορθοδιά, και τίς ἀσπίδες πού είχαν κυριέψει, ἐνώ δ
δῆηγός κι ἐκεῖνος κομμάτιαζε τίς ἀσπίδες και τούς ἄλλους
παρακινοῦσε νά κάνουν τό ἴδιο. «Υστερα οἱ Ἐλληνες στέλνουν
πίσω στήν πατρίδα του τόν δῆηγό. Πρώτα δμως τού χάρισαν δλοι
μαζί δῶρα, δηλαδή ἔνα ἄλογο, μιά ἀσημένια κούπα, μιά περσική
στολή και δέκα δαρεικούς. Προπάντων δμως τούς ζητοῦσε δα-
χτυλίδια, και οἱ στρατιῶτες τού ἔδωσαν πάρα πολλά. Τέλος τούς
ἔδειξε ἔνα χωριό γιά νά στρατοπεδέψουν και τό δρόμο πού θά
τούς ἔβγαζε στούς Μάκρωνες κι ἔφυγε μόλις σκοτείνιασε.

23-27
Οἱ Ἐλληνες
ἀντιφέρονται
τῇ θάλασσᾳ.

ΚΕΦ. 8

- 1   Ἐντεῦθεν δ' ἐπορεύθησαν οἱ Ἕλληνες διὰ Μακράνων στα-
θμοὺς τρεῖς παρασάγγας δέκα. Τῇ πρώτῃ δὲ ἡμέρᾳ ἀφίκοντο ἐπὶ
τὸν ποταμὸν δις ὥριζε τὴν τῶν Μακράνων καὶ τὴν τῶν Σκυθη-
νῶν. Εἰχον δ' ὑπὲρ δεξιῶν χωρίον οἶον χαλεπάτατον καὶ ἐξ
ἀριστερᾶς ἄλλον ποταμόν, εἰς δν ἐνέβαλλεν ὁ ὁρίζων, δι' οὗ ἔδει
διαβῆναι. Ἡν δὲ οὗτος δασὺς δένδροι παχέσι μὲν οὐ, πυκνοῖς
δέ. Ταῦτ' ἐπεὶ προσῆλθον οἱ Ἕλληνες ἔκοπτον, σπεύδοντες ἐκ
3   τοῦ χωρίου ὡς τάχιστα ἐξελθεῖν. Οἱ δὲ Μάκρωνες ἔχοντες γέρρα
καὶ λόγχας καὶ τριχίνους χιτῶνας κατ' ἀντιπέραν τῆς διαβάσεως
παρατεταγμένοι ἦσαν καὶ ἀλλήλοις διεκελεύοντο καὶ λίθους εἰς
τὸν ποταμὸν ἔρριπτον· ἐξικνοῦντο γὰρ οὐ, οὐδὲ ἔβλαπτον οὐ-
δέν.
- 4   Ἐνθα δὴ προσέρχεται Ξενοφῶντι τῶν πελταστῶν ἀνήρ
Ἀθῆνησι φάσκων δεδουλευκέναι, λέγων ὅτι γιγνώσκοι τὴν φω-
νὴν τῶν ἀνθρώπων. Καὶ οἷμαι, ἔφη, ἐμὴν ταύτην πατρίδα εἴναι·
καὶ εἰ μή τι κωλύει ἐθέλω αὐτοῖς διαλεχθῆναι. – Ἄλλ' οὐδὲν
5   κωλύει, ἔφη, ἀλλὰ διαλέγον, καὶ μάθε πρῶτον τίνες εἰσίν. Οἱ δ'
εἶπον ἐρωτήσαντος ὅτι Μάκρωνες. Ἐρώτα τοίνυν, ἔφη, αὐτοὺς
6   τί ἀντιτετάχαται καὶ χρήζοντιν ἡμῖν πολέμοι εἴναι. Οἱ δ' ἀπε-
κρίναντο· ὅτι καὶ ὑμεῖς ἐπὶ τὴν ἡμετέραν χώραν ἔχεσθε. Λέγειν
ἐκέλευνον οἱ στρατηγοὶ ὅτι οὐ κακῶς γε ποιήσοντες, ἀλλὰ βασι-
λεῖ πολεμήσαντες ἀπερχόμεθα εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐπὶ θάλατ-
7   ταν βουλόμεθα ἀφικέσθαι. Ἡρώτων ἐκεῖνοι εἰ δοῖεν ἂν τούτων
τὰ πιστά. Οἱ δ' ἔφασαν καὶ δοῦναι καὶ λαβεῖν ἐθέλειν. Ἐντεῦ-
θεν διδόσαν οἱ Μάκρωνες βαρβαρικὴν λόγχην τοῖς Ἕλλησιν, οἱ
δὲ Ἕλληνες ἐκείνοις ἐλληνικήν· ταῦτα γὰρ ἔφασαν πιστὰ εἶναι·
θεοὺς δ' ἐπεμαρτύραντο ἀμφότεροι.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ, ΠΡΟΧΩΡΩΝΤΑΣ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ
ΤΩΝ ΜΑΚΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΟΛΧΩΝ, ΦΤΑΝΟΥΝ ΜΕ
ΔΥΣΧΕΡΕΙΕΣ ΣΤΗΝ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΑ

Ἄπο κεῖ βάδισαν οἱ Ἑλληνες ἀνάμεσα στή χώρα τῶν Μακρώνων τρεῖς σταθμούς καὶ προχώρησαν δέκα παρασάγγες. Τήν πρώτη μέρα ἔφτασαν στὸν ποταμό πού χώριζε τίς χώρες τῶν Μακρώνων καὶ τῶν Σκυθηνῶν. Πάνω, δεξιά τους, ἦταν μάτι τοποθεσία πάρα πολὺ δυσκολοπέραστη καὶ πρός τ' ἀριστερά ἔνας ἄλλος ποταμός, ὃπου χυνόταν ἐκεῖνος πού χώριζε τίς δυό χώρες. Ἀπό αὐτὸν ἔπειτε νά περάσουν. Κι ἦταν δασωμένος μέ δέντρα δχι χοντρά, ἀλλά πυκνά, πού οἱ Ἑλληνες τά ἔκοβαν δταν πλησίασαν, γιατί βιάζονταν νά βγοῦν ἀπ' αὐτό το μέρος ὅσο μποροῦσαν γρηγορότερα. Οἱ Μάκρωνες ὅμως, κρατώντας ἀσπίδες ἀπό κλωνάρια 13 λυγαριάς καὶ λόγχες καὶ τρίχινους χιτῶνες, ἦταν παραταγμένοι στήν ἀπέναντι μεριά τοῦ ποταμοῦ κι ἔδιναν θάρρος δ ἔνας στόν ἄλλο κι ἔριχναν πέτρες στόν ποταμό. Μά δέν ἔφταναν τούς Ἑλληνες, οὔτε τούς προξενοῦσαν καμιά βλάδη. Τότε παρουσιάζεται 4 στόν Ξενοφώντα κάποιος ἄντρας ἀπό τούς πελταστές, πού ἔλεγε πώς ἦταν σκλάδος στήν Ἀθήνα, καὶ βεβαίωνε πώς καταλάβαινε τή γλώσσα τούτων τῶν ἀνθρώπων. «Νομίζω μάλιστα, εἶπε, πώς αὐτή ἡ χώρα εἶναι ἡ πατρίδα μου. Κι ἀν δέν ὑπάρχει κανένα ἐμπόδιο, θέλω νά συζητήσω μαζί τους». «Τίποτε δέν ἐμποδίζει, εἶπε δ Ξενοφῶν· συζήτησε λοιπόν καὶ μάθε πρῶτα ποιοί εἶναι». Ἐκεῖνοι ἀποκρίθηκαν στήν ἐρώτησή του, πώς ὀνομάζονταν Μάκρωνες. «Ξαναρώτησέ τους, εἶπε, γιατί παρατάχτηκαν γιά μάχη καὶ τί τούς ἀναγκάζει νά εἶναι ἔχθροι μας». Ἐκεῖνοι ἀπάντησαν: 5 «Ἐπειδή κι ἐσεῖς ἔρχεστε ἐνάντια στήν πατρίδα μας». Οἱ στρατηγοί τόν πρόσταξαν νά τούς πεῖ δτι δέν ἔρχονται γιά νά τούς βλάψουν, παρά ἔκαναν πόλεμο μέ το μεγάλο βασιλιά καὶ τώρα γυρίζουν στήν Ἑλλάδα καὶ θέλουν νά φτάσουν στή θάλασσα. Ἐκεῖνοι τούς ρώτησαν ἄν μποροῦσαν νά δώσουν ἐγγυήσεις γιά 7 αὐτά, κι οἱ Ἑλληνες ἀποκρίθηκαν πώς εἶναι πρόθυμοι καὶ νά δώσουν καὶ νά πάρουν. Τότε οἱ Μάκρωνες δίνουν στούς Ἑλληνες μάτι βαρβαρική λόγχη κι οἱ Ἑλληνες σέ κείνους μάτι ἐλληνική. Γιατί αὐτά ἔλεγαν πώς εἶναι ἐγγυήσεις. Πάντως κι οἱ δυό τους ἐπικαλέστηκαν τούς θεούς γιά μάρτυρες.

1 ΚΕΦ. 8

1-7

Συνεννόηση
Ἐλλήνων καὶ
Μακρώνων.

8   Μετὰ δὲ τὰ πιστὰ εὐθὺς οἱ Μάκρωνες τὰ δένδρα συνεξέκοπτον τὴν τε ὁδὸν ὀδοποίουν ώς διαβιδάσοντες ἐν μέσοις ἀναμεμειγμένοι τοῖς Ἑλλησι, καὶ ἀγορὰν οἴαν ἐδύναντο παρεῖχον, καὶ παρήγαγον ἐν τοισὶν ἡμέραις ἔως ἐπὶ τὰ Κόλχων ὅρια κατέστησαν τοὺς Ἑλληνας. Ἐνταῦθα. ἦν ὅρος μέγα· καὶ ἐπὶ τούτου οἱ Κόλχοι παρατεταγμένοι ἦσαν. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον οἱ Ἑλλῆνες ἀντιπαρετάξαντο φάλαγγα, ώς οὕτως ἄξοντες πρὸς τὸ ὅρος· ἔπειτα δὲ ἔδοξε τοῖς στρατηγοῖς βούλεύσασθαι συλλεγεῖσιν ὅπως ώς κάλλιστα ἀγωνιοῦνται.

10   Ἐλεξεν οὖν Ξενοφῶν ὅτι δοκοίη παύσαντας τὴν φάλαγγα λόχους ὁρθίους ποιῆσαι· ἡ μὲν γὰρ φάλαγξ διασπασθήσεται εὐθὺς· τῇ μὲν γὰρ ἄνοδον τῇ δὲ εὔοδον εὑρήσομεν τὸ ὅρος· καὶ εὐθὺς τοῦτο ἀθυμίαν ποιήσει ὅταν τεταγμένοι εἰς φάλαγγα ταύτην διεσπασμένην ὁρῶσιν. Ἐπειτα ἦν μὲν ἐπὶ πολλῶν τεταγμένοι προσάγωμεν, περιττεύσοντιν ἡμῶν οἱ πολέμοι, καὶ τοῖς περιττοῖς χρήσονται ὃ τι ἀν δούλωνται· ἐὰν δὲ ἐπ' ὀλίγων τεταγμένοι ὥμεν, οὐδὲν ἀν εἴη θαυμαστὸν εἰ διακοπείη ἡμῶν ἡ φάλαγξ ὑπὸ ἀνθρώπων καὶ δελῶν πολλῶν ἐμπεσόντων· εἰ δέ πῃ τοῦτο ἔσται, 11 τῇ ὅλῃ φάλαγγι κακὸν ἔσται. Ἀλλά μοι δοκεῖ ὁρθίους τοὺς λόχους ποιησαμένους τοσοῦτον χωρίον κατασχεῖν διαλιπόντας τοῖς λόχοις ὅσον ἔξω τοὺς ἐσχάτους λόχους γενέσθαι τῶν πολεμίων κεράτων· καὶ οὕτως ἐσόμεθα τῆς τε τῶν πολεμίων φάλαγγος ἔξω οἱ ἐσχάτοι λόχοι, καὶ ὁρθίους ἄγοντες οἱ κράτιστοι ἡμῶν πρῶτοι προσίασιν, ἢ τε ἀν εὔοδον ἢ ταύτῃ ἐκαστος ἄξει ὁ λοχαγός. Καὶ εἰς τε τὸ διαλεῖπον οὐ ὁράδιον ἔσται τοῖς πολεμίοις εἰσελθεῖν ἔνθεν καὶ ἔνθεν λόχων ὅντων, διακόψαι τε οὐ ὁράδιον ἔσται λόχον ὁρθίου προσίοντα. Ἐὰν τέ τις πιέζηται τῶν λόχων,

Μόλις ἔκαμαν τίς συμφωνίες, ἄρχισαν οἱ Μάκρωνες μαζὶ μὲν τούς "Ἐλλήνες νά κόδουν τά δέντρα κι ἀνοιγαν τό δρόμο γιά νά τούς βοηθήσουν νά περάσουν, δουλεύοντας ἀνάμεσά τους. Τούς ἔδιναν ἀκόμα ν' ἀγοράσουν τρόφιμα, ὅσα μποροῦσαν, καὶ τούς συνόδεψαν τρεῖς μέρες, ὥσπου τούς ἔφεραν στά σύνορα τῆς χώρας τῶν Κόλχων. Σ' αὐτό τό μέρος ὑπῆρχε ἔνα μεγάλο δουνό, καὶ 9 ἐπάνω ἦταν παραταγμένοι οἱ Κόλχοι. Στήν ἀρχῇ παρατάχτηκαν κι οἱ "Ἐλλήνες σέ φάλαγγα, γιά νά βαδίσουν ἔτσι πρός τό δουνό. "Υστερα νόμισαν οἱ στρατηγοί πώς ἦταν σωστό νά συγκεντρωθοῦν καὶ νά συζητήσουν γιά τό πῶς θά πολεμήσουν καλύτερα. Ὁ 10 Ξενοφῶν τότε εἶπε πώς θεωροῦσε φρόνιμο νά χαλάσουν τή φάλαγγα καὶ νά παρατάξουν τούς ἄντρες τῶν λόχων σέ βάθος μεγάλο καὶ μέτωπο μικρό. «Γιατί ή φάλαγγα γρήγορα θά διασπαστεῖ, ἀφοῦ τό δουνό σ' ἄλλα μέρη θά τό δροῦμε ἀδιάβατο καὶ σέ ἄλλα εὐκολοπέραστο. Κι αὐτό τότε θά ἀπογοητέψει τούς στρατιώτες πού θά δέλπουν διασπασμένη τή φάλαγγά τους.

"Επειτα ἀν προχωροῦμε μέ τούς στρατιώτες ὅλης τῆς φάλαγγας 11 παραταγμένους σέ μεγάλο βάθος, οἱ ἔχθροι θά είναι περισσότεροι ἀπό μᾶς, κι ἐκείνους πού θά περισσεύουν θά τούς χρησιμοποιήσουν μέ δρποιν τρόπο θέλουν. "Αν πάλι τό βάθος στήν παράταξή μας θά είναι μικρό, δέν πρέπει νά παραξενευτοῦμε πού θά πέσουν ἀνάμεσά μας ἀνθρώποι καὶ δέλη πολλά καὶ θά μᾶς χωρίσουν. Κι ἀν αὐτό γίνεται σ' ἔνα σημεῖο, θά είναι κακό γιά δλόκληρη τή φάλαγγα. Ἀντίθετα, νομίζω πώς πρέπει νά δάλουμε τόν ἔνα 12 λόχο πλάι στόν ἄλλο καὶ νά παρατάξουμε τούς ἄντρες καθενός σέ βάθος μεγάλο καὶ μέτωπο μικρό, ν' ἀφήσουμε διαστήματα ἀνάμεσά τους καὶ νά πιάσουμε τόσην ἔκταση, ὥστε οἱ τελευταῖοι λόχοι μας νά δρίσκονται ἔξω ἀπό τά ἄκρα τοῦ ἔχθρικοῦ στρατοῦ.

"Ετσι μέ τούς ἀκρινούς λόχους μας θά είμαστε ἔξω ἀπό τή φάλαγγα τῶν ἔχθρων κι ὅταν δδηγοῦμε τό στρατό μέ τέτοιο σχηματισμό, οἱ πιό γενναῖοι ἀπό μᾶς θά πλησιάσουν πρῶτοι, καὶ σέ δρποι μέρος τό δουνό είναι εὐκολοπέραστο, ἐκεῖ θά ὁδηγήσει κάθε λοχαγός τούς ἄντρες του. Γι' αὐτό θά είναι δύσκολο στούς 13 ἔχθρούς νά μποῦν στά διαστήματα πού θά ὑπάρχουν ἀνάμεσα στούς λόχους, πού θά είναι ἀπό τή μιά κι ἀπό τήν ἄλλη, κι οὕτε θά τούς είναι εὔκολο νά χωρίσουν ἔνα λόχο πού θά προχωρεῖ μέ

8 - 14
Προτάσεις
τοῦ Ξενοφώντος
την ἀντιμετώπιση
τῶν Κόλχων..

14 ὁ πλησίον βοηθήσει. Ἡν τε εἰς πη δυνηθῇ τῶν λόχων ἐπὶ τὸ ἄκρον ἀναβῆναι, οὐδεὶς μηκέτι μείνῃ τῶν πολεμίων.

Ταῦτα ἔδοξε, καὶ ἐποίουν δρθίους τοὺς λόχους. Ξενοφῶν δὲ ἀπιὼν ἐπὶ τὸ εὐώνυμον ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ ἔλεγε τοῖς στρατιώταις· ἄνδρες, οὗτοι εἰσιν οὓς δοῦτε μόνοι ἔτι ἡμῖν ἐμποδὼν τὸ μὴ ἥδη εἶναι ἔνθα πάλαι σπεύδομεν· τούτους, ἢν πως δυνώμεθα, καὶ ὡμοὺς δεῖ καταφαγεῖν.

15 Ἐπεὶ δ' ἐν ταῖς χώραις ἔκαστοι ἐγένοντο καὶ τοὺς λόχους δρθίους ἐποιήσαντο, ἐγένοντο μὲν λόχοι τῶν ὀπλιτῶν ἀμφὶ τοὺς ὅγδοήκοντα, ὁ δὲ λόχος ἔκαστος σχεδὸν εἰς τοὺς ἐκατόν· τοὺς δὲ πελταστὰς καὶ τοὺς τοξότας τριχῇ ἐποιήσαντο, τοὺς μὲν τοῦ εὐωνύμου ἔξω, τοὺς δὲ τοῦ δεξιοῦ, τοὺς δὲ κατὰ μέσον, σχεδὸν 16 ἔξακοσίους ἔκάστους. Ἐκ τούτου παρηγγύησαν οἱ στρατηγοὶ εὐχεσθαι· εὐξάμενοι δὲ καὶ παιανίσαντες ἐπορεύοντο. Καὶ Χειρίσσοφος μὲν καὶ Ξενοφῶν καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς πελτασταὶ τῆς τῶν 17 πολεμίων φάλαγγος ἔξω γενόμενοι ἐπορεύοντο· οἱ δὲ πολέμοι ὡς εἶδον αὐτούς, ἀντιπαραθέοντες, οἱ μὲν ἐπὶ τὸ δεξιόν, οἱ δὲ ἐπὶ τὸ εὐώνυμον, διεσπάσθησαν, καὶ πολὺ τῆς αὐτῶν φάλαγγος 18 ἐν τῷ μέσῳ κενὸν ἐποίησαν. Οἱ δὲ κατὰ τὸ Ἀρκαδικὸν πελτασταί, ὃν ἦρχεν Αἰσχίνης ὁ Ἀκαρνάν, νομίσαντες φεύγειν ἀνακραγόντες ἔθεον· καὶ οὗτοι πρῶτοι ἐπὶ τὸ δρός ἀναβαίνοντο· συνεφείπετο δὲ αὐτοῖς καὶ τὸ Ἀρκαδικὸν ὀπλιτικόν, ὃν ἤρχε 19 Κλεάνωρ ὁ Ὀρχομένιος. Οἱ δὲ πολέμοι, ὡς ἤρξαντο θεῖν, οὐκέτι ἔστησαν, ἀλλά φυγῇ ἄλλος ἄλλῃ ἐτράπετο.

Οἱ δὲ Ἑλληνες ἀναβάντες ἐστρατοπεδεύοντο ἐν πολλαῖς 20 κώμαις καὶ τάπιτήδεια πολλὰ ἔχονταις. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα οὐδὲν ὅτι καὶ ἐθαύμασαν· τὰ δὲ σμήνη πολλὰ ἦν αὐτόθι, καὶ τῶν κη-

πολύ βάθος καί λίγο μέτωπο. Κι ἄν κανένας λόχος πιέζεται ἀπό τούς ἔχθρους, θά τόν βοηθήσει ὁ διπλανός του. "Αν πάλι κάποιος ἀπό τούς λόχους καταφέρει ν' ἀνέβει στή βουνοκορφή, οὕτε ἔνας ἔχθρος δέν πρόκειται νά μείνει πιά ἐπάνω". Αύτά τούς φάνηκαν 14 καλά, κι ἔκαναν τήν παράταξη μέ μεγάλο βάθος καί μικρό μέτωπο. Καὶ δὲ Ξενοφῶν, πηγαίνοντας ἀπό τή δεξιά πτέρυγα στήν ἀριστερή, ἔλεγε στούς ἄντρες: «Στρατιῶτες, αὐτοί πού διέπετε εἶναι οἱ μόνοι πού μᾶς ἐμποδίζουν, ὥστε νά μή δρισκόμαστε ἀκόμα στό μέρος, δπου κατευθυνόμαστε ἀπό καιρό. Γι' αὐτό πρέπει νά τούς φάμε καί ζωντανούς, ἄν μπορέσουμε».

"Οταν δὲ κάθε λοχαγός πήγε στή θέση του κι οἱ λόχοι παρατά- 15 χτηκαν μέ τόν τρόπο πού εἴπαμε, δρέθηκαν δύδόντα πάνω κάτω λόχοι ὀπλιτῶν, πού καθένας τους είχε ὡς ἑκατό ἄντρες. Τούς πελταστές καί τούς τοξότες τούς χώρισαν στά τρία, κι ἔβαλαν ἄλλους ἔξω ἀπό τήν ἀριστερή πτέρυγα, μερικούς ἔξω ἀπό τή δεξιά, κι ἄλλους στή μέση, ἔξακόσιους ἄντρες ἀπάνω κάτω στήν κάθε μεριά. "Υστερα οἱ στρατηγοί ἔδωσαν διαταγή νά προσευχηθοῦν 16 οἱ στρατιῶτες στούς θεούς. "Οταν τέλειωσαν τήν προσευχή καί τραγούδησαν τόν παιάνα, ἀρχισαν νά προχωροῦν. 'Ο Χειρίσσοφος καί δὲ Ξενοφῶν καί οἱ πελταστές πού ἦταν μαζί τους βάδιζαν, ἀφοῦ τοποθετήθηκαν ἔτσι, ὥστε νά δρίσκονται ἔξω ἀπό τήν ἔχθρική φάλαγγα. Οἱ ἔχθροι δῆμως, δταν τούς είδαν, ἔτρεξαν ἀπέ- 17 ναντί τους, τοποθετήθηκαν ἄλλοι στή δεξιά κι ἄλλοι στήν ἀριστερή πτέρυγα, χωρίστηκαν καί δημιούργησαν ἔνα μεγάλο κενό στή μέση τῆς δικῆς τους φάλαγγας. Οἱ πελταστές πάλι πού δρί- 18 σκονταν στό μέρος πού ἦταν δὲ Ἀρχαδικός στρατός, κι είχαν ἀρχιηγό τόν Αἰσχίνη ἀπό τήν Ἀκαρνανία, νόμισαν πώς τό ἔβαλαν στά πόδια οἱ ἔχθροι, καί γι' αὐτό ἀρχισαν νά τρέχουν ἔσπισω τους μέ φωνές. "Ετσι πρωτοανεβαίνουν αὐτοί στό βουνό. Τούς ἀκολουθοῦσαν δῆμως καί οἱ Ἀρχάδες ὀπλίτες, πού τούς διοικοῦσε δὲ Κλεάνωρ δὲ Ὁροχομένιος. "Οσο γιά τούς ἔχθρους, δταν 19 ἀρχισαν νά τρέχουν, δέ σταμάτησαν πιά, παρά ἔφευγαν τραβώντας ἄλλος ἀπό δῶ κι ἄλλος ἀπό κεῖ. Τότε οἱ Ἑλληνες ἀνέβη- καν δῆλοι στό βουνό καί στρατοπέδεψαν σέ πολλά χωριά, δπου ὑπῆρχαν ἄφθονα τρόφιμα. Μά δέν παραξενεύτηκαν μέ τίποτε 20 ἄλλο ἀπ' ὅσα είδαν, μονάχα μέ τό δτι ἐδῶ ὑπῆρχαν πολλά σμάρια

15 - 19

Οἱ Ἑλληνες
παίρνονταν τίς
θέσεις τῶν
Κόλχων.

20 - 21

Στά χωριά
τῶν Κόλχων.

οίων δσοι ἔφαγον τῶν στρατιωτῶν πάντες ἄφρονές τε ἐγίγνοντο καὶ ἥμον καὶ κάτω διεχώρει αὐτοῖς καὶ δρόθος οὐδεὶς ἐδύνατο ἴστασθαι, ἀλλ' οἱ μὲν δλύγον ἐδηδοκότες σφόδρα μεθύονσιν ἐώ-
21 κεσαν, οἱ δὲ πολὺ μαινομένοις, οἱ δὲ καὶ ἀποθνήσκουσιν. ὜κει-
ντο δὲ οὐτω πολλοὶ ὥσπερ τροπῆς γεγενημένης, καὶ πολλὴ ἥν
ἀθυμία. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἀπέθανε μὲν οὐδείς, ἀμφὶ δὲ τὴν αὐτήν
πως ὥραν ἀνεφρόνουν: τρίτη δὲ καὶ τετάρτη ἀνίσταντο ὥσπερ
ἐκ φαρμακοποοίας.

22 ὘ντεῦθεν δ' ἐπορεύθησαν δύο σταθμοὺς παρασάγγας ἐπτά,
καὶ ἥλθον ἐπὶ θάλατταν εἰς Τραπεζοῦντα πόλιν Ἑλληνίδα οἰ-
κουμένην ἐν τῷ Εὔξείνῳ Πόντῳ, Σινωπέων ἀποικίαν ἐν τῇ Κόλ-
χων χώρᾳ. ὘νταῦθα ἔμειναν ἡμέρας ἀμφὶ τὰς τριάκοντα ἐν ταῖς
τῶν Κόλχων κώμαις· κάντεῦθεν ὅρμωμενοι ἐλήζοντο τὴν Κολχί-
23 δα. Ἀγορὰν δὲ παρεῖχον τῷ στρατοπέδῳ Τραπεζούντιοι, καὶ
ἐδέξαντό τε τοὺς Ἑλληνας καὶ ἔνια ἔδοσαν βοῦς καὶ ἄλφιτα
24 καὶ οἶνον. Συνδιεπόπτοντο δὲ καὶ ὑπὲρ τῶν πλησίον Κόλχων
τῶν ἐν τῷ πεδίῳ μάλιστα οἰκούντων, καὶ ἔνια καὶ παρ' ἐκείνων
ἥλθον βόες.

25 Μετὰ δὲ τοῦτο τὴν θυσίαν ἦν ηὕξαντο παρεσκενάζοντο
ἥλθον δ' αὐτοῖς ἵκανοὶ βόες ἀποθῦσαι τῷ Διὶ τῷ σωτῆρι καὶ τῷ
Ἡρακλεῖ ἡγεμόσυνα καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς ἢ ηὕξαντο. Ἐποίησαν
δὲ καὶ ἀγῶνα γυμνικὸν ἐν τῷ ὅρει ἔνθαπερ ἐσκήνουν. Εἶλοντο
δὲ Δρακόντιον Σπαρτιάτην, δς ἔφυγε παῖς ὁν οἰκοθεν, παῖδα
ἄκων κατακανὼν ξυήλῃ πατάξας, δρόμου τ' ἐπιμελθῆναι καὶ
τοῦ ἀγῶνος προστατῆσαι.

26 Ἐπειδὴ δὲ ἡ θυσία ἐγένετο, τὰ δέοματα παρέδοσαν τῷ
Δρακοντίῳ, καὶ ἥγεῖσθαι ἐκέλευνον ὃπου τὸν δρόμον πεποιηκώς
εἴη. Ὁ δὲ δείξας οὐπερ ἐστηκότες ἐτύγχανον· οὗτος ὁ λόφος,
ἔφη, κάλλιστος τρέχειν ὃπου ἂν τις βούληται. — Πῶς οὖν, ἔφα-

νει
διαρροή
κατεβάσις

ἀπό μελίσσια. Καί ὅσοι στρατιώτες ἔφαγαν κερῆθρες, ὅλοι ἔχαναν τά λογικά τους κι ἔκαναν ἐμετό καί τούς ἔπιανε διάρροια, ὥστε κανένας τους δέν μποροῦσε νά σταθεῖ ὁρθός. Ἐν ἔτρωγαν λίγο, ἔμοιαζαν μέ πολύ μεθυσμένους, ἀν πολύ, μέ τρελλούς ή μέ ἀνθρώπους πού πέθαιναν. Κι ἦταν κατάχαμα τόσοι πολλοί ἔξαιρωμένοι, λέσ κι εἶχαν νικηθεῖ σέ μάχη, κι ὅλους τούς εἶχε πιάσει ἀπελπισία. Τήν ἄλλη μέρα δέν πέθανε κανένας, μάλιστα τήν ἴδια ὥρα, ἀπάνω κάτω, ἥρθαν στά σύγκαλά τους. Τήν τρίτη καί τήν τέταρτη μέρα ἄρχισαν νά σηκώνονται, σά νά εἶχαν πάθει δηλητηρίαση. Ἀπό κεῖ βαδίζοντας δυό σταθμούς προχώρησαν ἐφτά παρασάγγες κι ἔφτασαν στή θάλασσα, στήν Τραπεζούντα, μιά ἐλληνική πόλη μέ μεγάλο πληθυσμό, πού δρισκόταν στόν Εὔξεινο Πόντο, στή χώρα τῶν Κόλχων, κι ἦταν ἀποικία τῶν κατοίκων τῆς Σινάπης. Ἔδω ἔμειναν τριάντα, πάνω κάτω, μέρες, στά χωριά τῶν Κόλχων. Καί ξεκινώντας ἀπό κεῖ λεηλατοῦσαν τήν Κολχίδα. Οἱ Τραπεζούντιοι ὅμως πήγαιναν στό στρατόπεδο τρόφιμα, γιά ν' ἀγοράσουν οἱ Ἑλληνες, καί τούς καλοδέχτηκαν καί τούς ἔδωσαν γιά δῶρα δόδια καί ἀλεύρι κριθαρένιο καί κρασί. Παράλληλα ἔκαναν συνεννοήσεις καί γιά τούς Κόλχους πού ἦταν γείτονές τους καί μάλιστα γιά δσους κατοικοῦσαν στόν κάμπο, κι ἔφεραν κι ἀπό κείνους δόδια γιά δῶρα. "Υστερ' ἀπ' αὐτά ἄρχισαν νά ἔτοιμάζουν τή θυσία πού εἶχαν τάξει. Τούς ἔφεραν τότε δόδια ἀρκετά, γιά νά θυσιάσουν, ὅπως ὑποσχέθηκαν, στό Δία τό σωτήρα καί στόν Ἡρακλῆ καί στούς ἄλλους θεούς, καί νά τούς εὐχαριστήσουν πού τούς ὀδήγησαν ὡς ἐδῶ μέ σιγουριά. Ἐκαμαν ἀκόμα καί γυμνικούς ἀγώνες ἀπάνω στό βουνό πού εἶχαν στρατοπεδέψει. Διάλεξαν μάλιστα τό Σπαρτιάτη Δρακόντιο, γιά νά προετοιμάσει τό μέρος καί νά ἐπιβλέψει στόν ἀγώνα. Αὐτός, ὅταν ἦταν παιδί, ἔψυγε ἀπό τήν πατοίδα του, γιατί, χωρίς νά τό θέλει, χτύπησε μέ μαχαίρι ἔνα ἄλλο παιδί καί τό σκότωσε.

Μόλις τελείωσε ἡ θυσία, παράδωσαν τά δέοματα τῶν ζώων στό Δρακόντιο καί τόν πρόσταξαν νά τούς διδηγήσει στόν τόπο πού εἶχε προετοιμάσει γιά τούς ἀγώνες. Κι ἐκεῖνος τούς ἔδειξε τό μέρος πού ἔτυχε νά στέκονται, καί τούς εἶπε: «Αὐτός ὁ λόφος εἶναι πάρα πολύ κατάλληλος, γιά νά τρέχει κανείς σ' ὅποια μεριά θέλει». «Πῶς ὅμως, τοῦ εἶπαν, θά μπορέσουν νά παλέψουν σέ

22-28
Οἱ Ἑλληνες
στήν Τρα-
πεζούντα.

σαν, δυνήσονται παλαίειν ἐν σκληρῷ καὶ δασεῖ οὐτως; ὁ δ' εἰ-
27 πε· μᾶλλον τι ἀνιάσται ὁ καταπεσών. Ἡγωνίζοντο δὲ παῖδες
μὲν στάδιον τῶν αἰχμαλώτων οἱ πλεῖστοι, δόλιχον δὲ Κρῆτες
πλείους ἦ ἔξηκοντα ἔθεον, πάλην δὲ καὶ πυγμὴν καὶ παγκράτιον
ἔτεροι, καὶ καλὴ θέα ἐγένετο· πολλοὶ γὰρ κατέβησαν καὶ ἀτε
28 θεωμένων τῶν ἑταίρων πολλὴ φιλονικία ἐγίγνετο. Ἐθεον δὲ καὶ
ἵπποι, καὶ ἔδει αὐτοὺς κατὰ τὸν πρανοῦς ἐλάσαντας ἐν τῇ θα-
λάτῃ ἀποστρέψαντας πάλιν πρὸς τὸν βωμὸν ἄγειν. Καὶ κάτω
μὲν οἱ πολλοὶ ἐκυλινδοῦντο· ἄνω δὲ πρὸς τὸ ἰσχυρῶς δρθιον
μόγις βάδην ἐπορεύοντο οἱ ἵπποι· ἔνθα πολλὴ κραυγὴ καὶ γέ-
λως καὶ παρακέλευσις ἐγίγνετο.

τόσο ἀνώμαλο καί δασωμένο τόπο;» Ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε: «Ἐτσι θά πονάει λίγο περισσότερο ἐκεῖνος πού θά πέφτει». Στόν 27 ἀγώνα ἔπαιρον μέρος: γιά τὸν ἀπλὸ δρόμο τὰ πιό πολλά παιδιά τῶν αἰχμαλώτων, γιά τὸ μακρινό περισσότεροι ἀπό ἑξήντα Κορητικοί, γιά τὸ πάλεμα καί τὴν πυγμαχία καί τὸ παγκράτιο ἄλλοι. Ἐτσι τὸ θέαμα ἦταν ὡραῖο. Γιατί πολλοί πῆραν μέρος στούς ἀγῶνες κι ἄναιψαν μεγάλες φιλονικίες ἀνάμεσα στούς στρατιώτες ποὺ παρακολουθοῦσαν ὡς θεατές. Στό τρέξιμο παράγαι- 28 ναν καί ἄλογα, πού ἔπερε οἱ ἵπποις νά τά δόηγήσουν στήν κατηφοριά πρός τή θάλασσα, κι ὑστερα νά τά γυρίσουν πίσω καί νά τά φέρουν στό βωμό. «Οταν κατέβαιναν τά περισσότερα ἄλογα κατρακυλοῦσαν, ἐνώ στή μεγάλη ἀνηφοριά μέ κόπο προχωροῦσαν βῆμα βῆμα. Τότε ἀκούγονταν οἱ ἄλλοι νά φωνάζουν δυνατά καί γελώντας νά δίνουν θάρρος σέ κείνους πού ἀγωνίζονταν.

ΒΙΒΛΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

- ΚΕΦ. 1**
1. [”Οσα μὲν δὴ ἐν τῇ ἀναβάσει τῇ μετὰ Κύρου ἔποιαν οἱ Ἕλληνες, καὶ ἐν τῇ πορείᾳ τῇ μέχοι ἐπὶ θάλατταν τὴν ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ, καὶ ὡς εἰς Τραπεζοῦντα Ἑλληνίδα πόλιν ἀφίκοντο, καὶ ὡς ἀπέθυσαν ἣ ηὔξαντο σωτήρια θύσειν ἔνθα πρῶτον εἰς φιλίαν γῆν ἀφίκοντο, ἐν τῷ πρόσθεν λόγῳ δεδήλωται].
  2. ’Ἐκ δὲ τούτου ἔννελθόντες ἐδουλεύοντο περὶ τῆς λοιπῆς πορείας· ἀνέστη δὲ πρῶτος Λέων Θούριος καὶ ἔλεξεν ὅδε· ἐγὼ μὲν τοίνυν, ἔφη, ὃ ἄνδρες, ἀπείρηκα ἥδη ἔνσκεναζόμενος καὶ βαδίζων καὶ τρέχων καὶ τὰ ὅπλα φέρων καὶ ἐν τάξει ἵων καὶ φυλακὰς φυλάττων καὶ μαχόμενος ἐπιθυμῶ δὲ ἥδη πανσάμενος τούτων τῶν πόνων, ἐπεὶ θάλατταν ἔχομεν, πλεῖν τὸ λοιπὸν καὶ 3. ἐκταθεὶς ὥσπερ Ὄδυσσεὺς ἀφικέσθαι εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ στρατιῶται ἀνεθορύβησαν ὡς εὖ λέγει· καὶ ἄλλος 4. ταῦτὰ ἔλεγε, καὶ πάντες οἱ παριόντες. Ἔπειτα δὲ Χειρίσοφος ἀνέστη καὶ εἶπεν ὅδε· φίλος μοί ἐστιν, ὃ ἄνδρες, Ἀναξίδιος, ναναρχῶν δὲ καὶ τυγχάνει. Ἡν οὖν πέμψητε με, οἵομαι ἂν ἐλθεῖν καὶ τριήρεις ἔχων καὶ πλοῖα τὰ ἡμᾶς ἀξοντα· ὑμεῖς δὲ εἴπερ πλεῖν διούλεσθε, περιμένετε ἔστ’ ἀν ἐγὼ ἔλθω· ἥξω δὲ ταχέως. Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ στρατιῶται ἥσθησάν τε καὶ ἐψηφίσαντο πλεῖν αὐτὸν ὡς τάχιστα.
  5. Μετὰ τοῦτον Ξενοφῶν ἀνέστη καὶ ἔλεξεν ὅδε· Χειρίσοφος μὲν δὴ ἐπὶ πλοῖα στέλλεται, ἡμεῖς δὲ ἀναμενοῦμεν. ”Οσα μοι οὖν

ΒΙΒΛΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΗΝ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΑ ΠΑΙΡΝΟΥΝ
ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥΣ, ΤΗ ΔΙΑΤΡΟΦΗ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΤΟΥΣ

[Οσα ἔκαμαν οἱ Ἑλλῆνες στήν ἐκστρατείᾳ μέ τόν Κύρο καὶ στήν πορείᾳ τους ὥσπου νά φτάσουν στή θάλασσα τοῦ Εὐξείνου Πόντου, καὶ πῶς πῆγαν στήν ἐλληνική πόλη Τραπεζούντα, καὶ πῶς θυσίασαν, ὅπως εἶχαν τάξει νά κάμουν, γιά τή σωτηρία τους, μόλις πατήσουν σέ φιλική χώρα, ὅλα αὐτά ἔχουν εἰπωθεῖ στήν προηγούμενη διήγηση].

"Υστερα συγκεντρώθηκαν καὶ σκέφτονταν γιά τό δρόμο πού θά ἀκολουθοῦσαν ἀπό κεῖ καὶ πέρα. Πρῶτος σηκώθηκε δέ Λέων ἀπό τοὺς Θόνορίους καὶ μίλησε ἔτοι: «Ἐγώ, φίλοι μου, κουράστηκα πιά νά ἐτοιμάζω ἀποσκευές καὶ νά βαδίζω καὶ νά τρέχω καὶ νά σηκώνω τά ὅπλα καὶ νά προχωρῶ τοποθετημένος στή γραμμή καὶ νά φυλάω φρουρά καὶ νά πολεμῶ. Λαχτάρησα νά γλιτώσω πιά ἀπό τά βάσανα τοῦτα καί, ἀφοῦ δρισκόμαστε σέ θάλασσα, νά ταξιδεύω ἀπό δῶ καὶ μπρός ἔπλωμένος πάνω στό καράβι, σάν τόν Ὄδυσσέα, ὥσπου νά φτάσω στήν Ἑλλάδα». Οἱ στρατιώτες ὅταν ἄκουσαν τά λόγια του, τά ἐπιδοκίμασαν μέ θόρυβο, κρίνοντάς τα σωστά. "Ενας ἄλλος εἶπε τά ἵδια, καθώς καὶ οἱ ὑπόλοιποι πού μίλησαν. Κατόπι σηκώθηκε δέ Χειρίσοφος καὶ εἶπε αὐτά τά λόγια: «Στρατιώτες, δέ Ἀναξίδιος είναι φύλος μου καὶ τώρα τυχαίνει νά είναι ναύαρχος. »Αν μέ ἔξουσιοδοτήσετε λοιπόν νά πάω σ' αὐτόν, ἔχω τή γνώμη πώς θά γυρίσω φέροντας καὶ τριήρεις καὶ ἄλλα πλοῖα πού θά μᾶς πάνε στήν Ἑλλάδα. "Ετοι, ἄν ἐσεῖς θέλετε νά ταξιδέψετε, περιμένετε ὥσπου νά ἔρθω. Θά γυρίσω γρήγορα». "Οταν τ' ἄκουσαν αὐτά οἱ στρατιώτες, εὐχαριστήθηκαν καὶ ἀποφάσισαν νά τόν στείλουν, ὅσο γίνεται γρηγορότερα.

Κατόπι σηκώθηκε δέ Ξενοφῶν καὶ εἶπε τοῦτα δῶ: «Τό Χειρίσοφο τόν στέλνομε νά πάει νά φέρει πλοῖα, κι ἐμεῖς θά περιμέ-

1   **ΚΕΦ. 1**
'Ανακεφαλαίωση.

2   2-4
Οι Ἑλλῆνες σκέπτονται να γυρίσουν στήν πατρίδα.

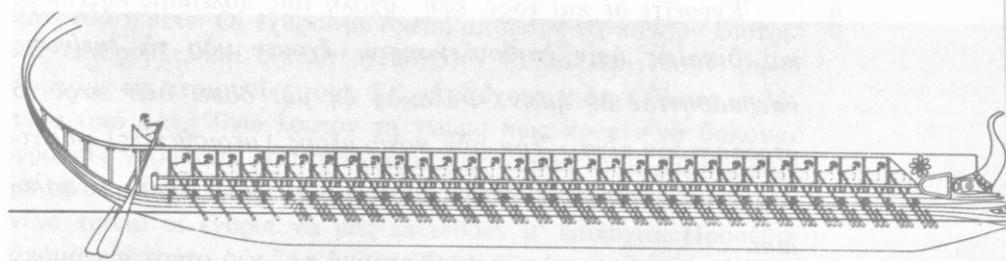
3

4

5-13
Προτάσεις τού Ξενοφώντα.

- δοκεῖ καὶ φόδος εἶναι ποιεῖν ἐν τῇ μονῇ, ταῦτα ἐρῶ. Πρῶτον μὲν τὰ ἐπιτήδεια δεῖ πορίζεσθαι ἐκ τῆς πολεμίας· οὕτε γὰρ ἀγορὰ ἔστιν ἴκανή, οὕτε ὅτου ὡνησόμεθα εὐπορία, εἰ μὴ δὲ λύγοις τισίν· ἡ δὲ χώρα πολεμία· κίνδυνος οὖν πολλοὺς ἀπόλλυσθαι, ἣν ἀμετῶτην τε καὶ ἀφυλάκτως πορεύησθε ἐπὶ τὰ ἐπιτήδεια. Ἀλλά μοι δοκεῖ σὺν προνομαῖς λαμβάνειν τὰ ἐπιτήδεια, ἄλλως δὲ μὴ πλανᾶσθαι, ὡς σώζησθε, ἥμας δὲ τούτων ἐπιμελεῖσθαι. Ἐδοξεῖ ταῦτα.
- 8   Ἐτι τοίνυν ἀκούσατε καὶ τάδε. Ἐπὶ λείαν γὰρ ὑμῶν ἐκπορεύσονται τινες. Οἴομαι οὖν βέλτιστον εἶναι ἡμῖν εἰπεῖν τὸν μέλλοντα ἔξιέναι, φράζειν δὲ καὶ ὅποι, ἵνα καὶ τὸ πλῆθος εἰδῶμεν τῶν ἔξιόντων καὶ τῶν μεγόντων, καὶ ξυμπαρασκευάζωμεν, ἔάν τι δέη, καὶν βοηθῆσαί τισι καὶ φόδος ἦ, εἰδῶμεν δποι δεήσει βοηθεῖν, καὶ ἔάν τις τῶν ἀπειροτέρων ἐγχειρῆ ποι, ξυμβούλεύωμεν πειρώμενοι εἰδέναι τὴν δύναμιν ἐφ' οὓς ἄν ἰωσιν. Ἐδοξεῖ καὶ ταῦτα.

Στή σελ. ἀριστερά: Τοιήδης. (Ἀνάγλυφη παράστασι τοῦ 5ου αι. π.χ.).

Ἐπάνω: Τοιήδης. (Σύγχρονη ἀναπαράστασι).

νουμε. Θά σᾶς μιλήσω λοιπόν γι' αὐτά πού μοῦ φαίνεται πώς εἶναι ἀπαραίτητα νά κάνουμε, ὅσο θά μένουμε ἐδῶ. Πρῶτα πρῶτα πρέπει νά προμηθευόμαστε τά τρόφιμα ἀπό τήν ἔχθρική χώρα. Γιατί ἐδῶ οὔτε μᾶς προσφέρουν πολλά ν' ἀγοράσουμε, οὔτε χρήματα ἄφθονα ἔχομε νά διαθέσουμε γιά ψώνια, ἐκτός ἀπό μερικούς στρατιώτες. Ἔπειτα ἡ χώρα εἶναι ἔχθρική, καὶ γι' αὐτό ὑπάρχει κίνδυνος νά χαθούν πολλοί, ἢν πηγαίνετε γιά τρόφιμα ἔγγονιαστοι κι ἀπροφύλαχτοι. Ἔτσι ἔχω τή γνώμη πώς πρέπει ν' ἀρπάζετε τά τρόφιμα κάνοντας ἐπιδομές, κι ὅχι νά τριγυρνάτε ἀσκοπα ἐδῶ κι ἐκεῖ, ὥστε νά γλιτώσετε τή ζωή σας. Ἐμεῖς πάλι οἱ στρατηγοί θά φροντίζουμε νά γίνονται αὐτά δπως πρέπει». Οἱ στρατιώτες τά βρήκαν καλά καὶ τοῦτα. «Ἀκοῦστε, ἀκόμα, καὶ τά παρακάτω. Μερικοί ἀπό σᾶς θά δγούν γιά λεηλασίες. Νομίζω λοιπόν πώς εἶναι πάρα πολύ χρήσιμο, ἐκεῖνος πού πρόκειται νά κάνει τέτοια δουλειά, νά μᾶς τό πεῖ, ἀκόμα νά μᾶς δηλώσει καὶ γιά ποιό μέρος προορίζεται, ὥστε νά ξέρουμε πόσοι θά πάνε καὶ πόσοι θά μείνουν, καὶ νά ἐτοιμάζουμε ὅ,τι χρειάζεται. Ἔτσι, κι ἢν παρουσιαστεῖ ἀνάγκη νά βοηθήσουμε μερικούς, θά ξέρουμε σέ ποιό μέρος θά πρέπει νά στείλουμε τή βοήθεια· καὶ ἢν κανένας ἀπό κείνους πού ἔχουν μικρή πείρα κάνει κάποια ἐπιδομή, θά τοῦ δώσουμε συμβουλές, προσπαθώντας πρῶτα νά πληροφορηθούμε τή δύναμη τῶν ἀνθρώπων πού θά χτυπήσει». Κι αὐτά φάνηκαν σωστά στούς στρατιώτες. «Σκεφτεῖτε ὅμως καὶ

9   Ἐννοεῖτε δὲ καὶ τόδε, ἔφη· σχολὴ τοῖς πολεμίοις λῆζεσθαι, καὶ δικαίως ἡμῖν ἐπιβουλεύονται· ἔχομεν γὰρ τὰ ἐκείνων· ὑπερκάθηνται δὲ ἡμῶν. Φυλακὰς δή μοι δοκεῖ δεῦν περὶ τὸ στρατόπεδον εἶναι· ἐὰν οὖν κατὰ μέρος [μερισθέντες] φυλάττωμεν καὶ σκοπῶμεν, ἥττον ἀν δύναιντο ἡμᾶς θηρᾶν οἱ πολέμοι.

10   Ἐτι τοίνυν τάδε ὁρᾶτε. Εἰ μὲν ἡπιστάμεθα σαφῶς ὅτι ἥξει πλοῖα Χειρίσοφος ἄγων ἴκανά, οὐδὲν ἀν ἔδει ὃν μέλλω λέγειν· νῦν δ' ἐπεὶ τοῦτο ἀδηλον, δοκεῖ μοι πειρᾶσθαι πλοῖα συμπαρασκευάζειν καὶ αὐτόθεν. Ἡν μὲν γὰρ ἔλθῃ [ἔχων], ὑπαρχόντων ἐνθάδε ἐν ἀφθονωτέροις πλευσόμεθα· ἀν δὲ μὴ ἄγη, τοῖς ἐνθάδε 11 χρησόμεθα. Ὁρῶ δὲ ἐγὼ πλοῖα πολλάκις παραπλέοντα· εἰ οὖν αἰτησάμενοι παρὰ Τραπεζοντίων μακρὰ πλοῖα, κατάγομεν καὶ φυλάττομεν αὐτά, τὰ πηδάλια παραλυόμενοι, ἵως ἀν ἴκανὰ τὰ ἄξοντα γένηται, ἵσως ἀν οὐκ ἀπορήσαμεν κομιδῆς οἵας δεόμεθα. Ἔδοξε καὶ ταῦτα.

12   Ἐννοήσατε δ', ἔφη, εἰ εἰκὸς καὶ τρέφειν ἀπὸ κοινοῦ οὓς ἀν καταγάγωμεν δσον ἀν χρόνον ἡμῶν ἔνεκεν μένωσι, καὶ ναῦλον ἔννθεσθαι, δπως ὠφελοῦντες καὶ ὠφελῶνται. Ἔδοξε καὶ ταῦτα.

13   Δοκεῖ τοίνυν μοι, ἔφη, ἣν ἄρα καὶ ταῦτα ἡμῖν μὴ ἐκπεραίνηται ὡστε ἀρκεῖν πλοῖα, τὰς ὁδοὺς ἀς δυσπόδους ἀκούομεν εἶναι ταῖς παρὰ θάλατταν οἰκούσαις πόλεσιν ἐντείλασθαι ὁδοποιεῖν· πείσονται γὰρ καὶ διὰ τὸ φοβεῖσθαι καὶ διὰ τὸ δούλεσθαι ἡμῶν ἀπαλλαγῆναι.

14   Ἐνταῦθα δὲ ἀνέκραγον ὡς οὐ δέοι δδοιπορεῖν. Ο δὲ ὡς ἔγνω τὴν ἀφροσύνην αὐτῶν, ἐπεψήφισε μὲν οὐδέν, τὰς δὲ πόλεις ἔκούσας ἔπεισεν ὁδοποιεῖν, λέγων ὅτι θᾶττον ἀπαλλάξονται, ἣν

κάτι ἄλλο, εἶπε. Οἱ ἔχθροι μέ ἄνεση μποροῦν νά κάνουν ληστρι- 9
κές ἐπιδρομές, καὶ δίκαια σχεδιάζουν νά μᾶς ἐπιτεθοῦν, ἀφοῦ
κρατάμε τίς περιουσίες τους. Γι' αὐτό ἔχουν πιάσει θέσεις ψηλό-
τερα ἀπό μᾶς. "Ἐχω λοιπόν τή γνώμη πώς πρέπει νά δάλουμε
φρουρές γύρω ἀπό τό στρατόπεδό μας καὶ νά φυλάμε, καθένας
μέ τή σειρά του, μέ μεγάλη προσοχή. Τότε δέ θά μποροῦν μέ κα-
νένα τρόπο οἱ ἔχθροι νά μᾶς ἐπιτεθοῦν μ' ἐπιτυχία. Προσέξτε
ἀκόμα καὶ τοῦτα δῶ: "Αν ἡμαστε δέδαιοι πώς γυρίζοντας δὲ Χει- 10
ρίσοφος θά φέρει ἀρκετά καράδια, δέ θά ἥταν καμιά ἀνάγκη νά
σας πώ ἐκεῖνα πού σκοπεύω. Τώρα δμως πού αὐτό εἶναι ἄγνω-
στο, μοῦ φαίνεται σωστό νά προσπαθήσουμε νά ἐτοιμάσουμε
πλοῖα ἀπό δῶ πέρα. Γιατί ἂν ἔρθει δὲ Χειρίσοφος καὶ φέρει, θά
ταξιδέψουμε μέ πιό πολλά, ἀφοῦ θά ἔχουμε κι ἐμεῖς. "Αν πάλι δέ
φέρει, τότε θά χρησιμοποιήσουμε αὐτά πού θά εἶναι ἐτοιμα ἐδῶ.

Πολλές φορές κοιτάζω πλοϊα πού ταξιδεύουν κοντά στή στεριά. 11
Μποροῦμε λοιπόν νά ζητήσουμε ἀπό τούς Τραπεζούντιους πολε-
μικά καράδια καὶ μ' αὐτά νά πιάνουμε καὶ νά φέροντας στό λι-
μάνι ἐκεῖνα πού ταξιδεύουν κοντά στή στεριά. "Υστερα νά τά φυ-
λάμε βγάζοντας τά τιμόνια τους, ὥσπου νά μαζευτοῦν δσα χρει-
άζονται γιά νά μᾶς πάνε στήν Έλλάδα. Τότε, ἵσως, δέ θά μᾶς
ἔλειπαν τά μέσα μεταφράζε πού χρειαζόμαστε». "Αρεσαν κι αὐτά
στούς στρατιώτες. «Στοχαστεῖτε, συνέχισε, μήπως εἶναι λογικό 12
καὶ νά τρέφουμε μέ δικά μας ἔξοδα ἐκείνους πού τά πλοϊα τους
θά φέροντας στό λιμάνι, δσον καιρό μένουν ἐδῶ ἔξαιτίας μας, καὶ
νά συμφωνήσουμε τό ναύλο πού θά τούς πληρώσουμε, ὥστε νά
ύπάρχει ὅφελος ὅχι μονάχα σ' ἐμᾶς, παρά καὶ σ' ἐκείνους». Τά
δέχτηκαν κι αὐτά. «"Αν αὐτά, πρόσθετε στό τέλος, δέν ἔρθουν 13
ὅπως τά περιμένομε, ὥστε νά ἔχουμε ἀρκετά πλοϊα γιά τό ταξίδι,
μοῦ φαίνεται πώς τότε πρέπει νά παραγγείλουμε στίς παραθα-
λάσσιες πόλεις νά φτιάξουν τούς δρόμους, πού μαθαίνομε πώς
εἶναι δυσκολοπέραστοι. Αὐτές θά πειστοῦν νά τό κάνουν καὶ για-
τί μᾶς φοβοῦνται καὶ γιατί θέλουν νά μᾶς ξεφορτωθοῦν». Τότε 14
οἱ στρατιώτες φώναξαν δυνατά πώς δέν ἔπειτε νά κάνουν τό
ταξίδι πεζοπορώντας. Κι ἐκείνος, ὅταν εἶδε τήν ἀνοησία τους,
δέν ἔβαλε τό ζήτημα σέ ψηφοφορία, παρά κατάφερε τίς πόλεις νά
φτιάξουν τούς δρόμους μέ τή θέλησή τους, λέγοντας πώς ἂν τούς

9

10

11

12

13

14

15

14-17
Ἐφαρμογή
τῶν σχεδίων
τοῦ Ξενο-
φάντα.

15 εὕποροι γένωνται αἱ ὁδοί. Ἐλαδὸν δὲ καὶ πεντηκόντορον παρὰ τῶν Τραπεζούντιων, ἢ ἐπέστησαν Δέξιππον Λάκωνα περίοικον. Οὗτος ἀμελήσας τοῦ ἔυλλέγειν πλοῖα ἀποδράς φχετο ἔξω τοῦ Πόντου, ἔχων τὴν ναῦν. Οὗτος μὲν οὖν δίκαια ἔπαθεν ὑστερον· ἐν Θράκῃ γὰρ παρὰ Σεύθη πολυπραγμονῶν τι ἀπέθανεν ὑπὸ 16 Νικάνδρου τοῦ Λάκωνος. Ἐλαδὸν δὲ καὶ τριακόντορον, ἢ ἐπεστάθη Πολυκράτης Ἀθηναῖος, ὃς ὅπόσα λαμβάνοι πλοῖα κατῆγεν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. Καὶ τὰ μὲν ἀγώγιμα εἴ τι ἦγον ἐξαιρούμενοι φύλακας καθίστασαν, δπως σῶα εἴη, τοῖς δὲ πλοίοις ἔχοντας 17 σαντο εἰς παραγωγήν. Ἐν φῷ δὲ ταῦτα ἦν ἐπὶ λείαν ἐξῆσαν οἱ Ἑλληνες, καὶ οἱ μὲν ἐλάμβανον, οἱ δὲ καὶ οὐ. Κλεαίνετος δὲ ἐξαγαγῶν καὶ τὸν ἑαυτοῦ καὶ ἄλλον λόχον πρὸς χωρίον χαλεπὸν αὐτός τε ἀπέθανε καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν σὺν αὐτῷ.

ΚΕΦ. 2

1 Ἐπεὶ δὲ τὰ ἐπιτήδεια οὐκέτι ἦν λαμβάνειν ὥστε ἀπαυθημερίζειν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, ἐκ τούτου λαβὼν Ξενοφῶν ἡγεμόνας τῶν Τραπεζούντιων ἐξάγει εἰς Δρίλας τὸ ἥμισυ τοῦ στρατεύματος, τὸ δὲ ἥμισυ κατέλιπε φυλάττειν τὸ στρατόπεδον· οἱ γὰρ Κόλχοι, ἀτε ἐκπεπτωκότες τῶν οἰκιῶν, πολλοὶ ἦσαν ἄθροοι καὶ 2 ὑπερεκάθηντο ἐπὶ τῶν ἄκρων. Οἱ δὲ Τραπεζούντιοι ὅπόθεν μὲν τὰ ἐπιτήδεια ὁράδιον ἦν λαβεῖν οὐκ ἦγον· φίλοι γὰρ αὐτοῖς ἦσαν· εἰς δὲ τοὺς Δρίλας προθύμως ἦγον, ὅφ' ὃν κακῶς ἔπασχον, εἰς χωρία τε ὀρεινὰ καὶ δύσβατα καὶ ἀνθρώπους πολεμικωτάτους τῶν ἐν τῷ Πόντῳ.

κάνουν εύκολοπέραστους, πολύ γρήγορα θά φύγουν οι "Ελληνες. Πήραν ὅμως κι ἀπό τούς Τραπεζούντιους ἔνα καράβι μέ πενήντα 15 κουπιά, κι ἔβαλαν γιά κυβερνήτη του τό Λάκωνα Δέξιππο, ἀπό τά περίχωρα τῆς Σπάρτης. Ἐκεῖνος ὅμως ἀδιαφόρησε γιά τή συγκέντρωση ἄλλων πλοίων καί τό ἐσκασε πηγαίνοντας ἔξω ἀπό τόν Πόντο, μαζί μέ τό καράβι, καί γι' αὐτό ἀργότερα δίκαια τιμωρήθηκε. Γιατί σκοτώθηκε ἀπό τό Νίκανδρο τό Λάκωνα γιά τίς ραδιουργίες πού ἔκανε, ὅταν δρισκόταν στή Θράκη, κοντά στόν ἄρχοντά της τό Σεύθη. Πήραν ἀκόμα κι ἔνα καράβι μέ τριάντα 16 κουπιά, κι ἔβαλαν γιά κυβερνήτη του τόν Ἀθηναϊο Πολυκράτη. Τοῦτος, ὅσα πλοϊα ἔπιανε, τά ἔφερονε στό λιμάνι, κοντά στό μέρος πού εἶχαν στρατοπεδέψει. Καί ὅσα ἐμπορεύματα τύχαινε νά ὑπάρχουν μέσα, τά ἔγγαζαν κι ἔβαζαν φρονδούς γιά νά μήν τά πειράξει κανένας, ἐνῶ τά πλοϊα τά χρησιμοποιούσαν γιά νά λεηλατοῦν τά κοντινά παράλια. Τόν καιρό πού γίνονταν αὐτά, οἱ 17 "Ελληνες ἔβγαιναν γιά λεηλασίες, καί ἄλλοι πετύχαιναν, ἄλλοι δχι. Πήρε κι δ Κλεαίνετος τό δικό του κι ἄλλον ἔνα λόχο καί πῆγε σ' ἔνα δυσκολοπόρο σύλλητο μέρος, ὅπου ὅμως σκοτώθηκε κι ὁ ἴδιος κι ἄλλοι πολλοί ἀπό κείνους πού ἦταν μαζί του.

ΕΠΙΔΡΟΜΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΤΩΝ ΔΡΙΑΛΩΝ

"Επειδή δέν μπορούσαν ὅμως νά δρίσκουν τά τρόφιμα τόσο κοντά, ὥστε νά γυρίζουν τήν ἴδια μέρα στό στρατόπεδο, γι' αὐτό δ Ξενοφῶν πήρε Τραπεζούντιους ὁδηγούς καί τόδιο μισό στρατό τόν ὁδήγησε ἐνάντια στούς Δρίλες, ἐνῶ τόν ἄλλο μισό τόν ἀφησε νά φυλάει τό στρατόπεδο. Γιατί οἱ Κόλχοι, καθώς ἦταν διωγμένοι ἀπό τά σπίτια τους, πολλοί εἶχαν μαζευτεῖ καί κάθονταν ψηλότερα ἀπό τούς "Ελληνες, πάνω στίς βουνοκορφές. Μά οἱ Τραπεζούντιοι δέν πήγαν τούς "Ελληνες σέ μέρη ἀπ' ὅπου ἦταν εύκολο νά πάρουν τρόφιμα, γιατί τά κατοικούσαν φίλοι τους. Ἀντίθετα, τούς ὁδήγησαν πρόθυμα σέ τοποθεσίες ὁρεινές καί δυσκολοπέραστες καί ἐνάντια στούς πιό καλούς πολεμιστές τοῦ Πόντου, στούς Δρίλες, γιατί ἀπ' αὐτούς οἱ Τραπεζούντιοι τραβούσαν πολλά.

1 ΚΕΦ. 2

1-2

Γιατί πήγαν
στούς Δρίλες.

2

3   Ἐπεὶ δὲ ἦσαν ἐν τῇ ἄνω χώρᾳ οἱ Ἑλληνες, ὅποια τῶν χωρίων τοῖς Δρίλαις ἀλώσιμα εἶναι ἐδόκει ἐμπιμπράντες ἀπῆσαν· καὶ οὐδὲν ἦν λαμβάνειν εἰ μὴ ὃς ἢ βοῦς ἢ ἄλλο τι κτήνος τὸ πῦρ διαπεφευγός. Ἐν δὲ ἦν χωρίον μητρόπολις αὐτῶν· εἰς τοῦτο πάντες ἔνυνεργονήκεσαν. Περὶ δὲ τοῦτο ἦν χαράδρα ἵσχυρῶς βαθεῖα, καὶ πρόσσοδοι χαλεπαὶ πρὸς τὸ χωρίον. Οἱ δὲ πελτασταὶ προδραμόντες στάδια πέντε ἢ ἔξι τῶν ὁπλιτῶν, διαβάντες τὴν χαράδραν, ὁρῶντες πρόσβατα πολλὰ καὶ ἄλλα χοήματα προσέβαλλον πρὸς τὸ χωρίον· ἔνυνείποντο δὲ καὶ δορυφόροι πολλοὶ οἱ ἐπὶ τὰ ἐπιτήδεια ἔξωρμημένοι· ὥστε ἐγένοντο οἱ διαβάντες πλείους ἢ εἰς δισχιλίους ἀνθρώπους. Ἐπεὶ δὲ μαχόμενοι οὐκ ἐδύναντο λαβεῖν τὸ χωρίον, καὶ γὰρ τάφρος ἦν περὶ αὐτὸν εὔρεῖα ἀναβεβλημένη καὶ σκόλοπες ἐπὶ τῆς ἀναδολῆς καὶ τύρσεις πυκναὶ ἔντιναι πεποιημέναι, ἀπιέναι δὴ ἐπεχείρουν· οἵ δὲ ἐπέκειντο αὐτοῖς. Ὡς δὲ οὐκ ἐδύναντο ἀποτρέχειν, ἦν γὰρ ἐφ' ἐνὸς 7   ἡ κατάβασις ἐκ τοῦ χωρίου εἰς τὴν χαράδραν, πέμπουσι πρὸς Ξενοφῶντα· δὲ ἡγεῖτο τοῖς ὁπλίταις. Ὁ δὲ ἐλθὼν λέγει ὅτι ἔστι χωρίον χρημάτων πολλῶν μεστόν· τοῦτο οὕτε λαβεῖν δυνάμεθα· ἵσχυρὸν γάρ ἔστιν· οὕτε ἀπελθεῖν φάδιον· μάχονται γὰρ ἐπεξεληλυθότες καὶ ἡ ἄφοδος χαλεπή.

8   Ἀκούσας ταῦτα δὲ Ξενοφῶν προσαγαγὼν πρὸς τὴν χαράδραν τοὺς μὲν ὁπλίτας θέσθαι ἐκέλευσε τὰ ὅπλα, αὐτὸς δὲ διαβὰς σὺν τοῖς λοχαγοῖς ἐσκοπεῖτο πότερον εἴη κρείττον ἀπαγαγεῖν καὶ τοὺς διαβεβηκότας ἢ καὶ τοὺς ὁπλίτας διαβιβάζειν, ὡς 9   ἄλοντος ἀν τοῦ χωρίου. Ἐδόκει γὰρ τὸ μὲν ἀπαγαγεῖν οὐκ εἶναι ἄνευ πολλῶν νεκρῶν, ἐλεῖν δ' ἀν φοντο καὶ οἱ λοχαγοὶ τὸ χωρίον Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής.

Μά ὅταν οἱ Ἑλληνες ἔφτασαν στὰ ψηλότερα μέρη τῆς χώρας, οἱ Δρίλες ἔκαψαν ὅσες θέσεις τούς φαίνονταν πώς εἶναι εὐκολοκυρίευτες κι ἔφυγαν. Ἔτοι δέν ἦταν δυνατό νά πάρουν οἱ Ἑλληνες ἀπό κεῖ τίποτε, παρά μονάχα χοίρους καὶ βόδια ἡ πανένα ἄλλο ζῷο πού εἶχε γλιτώσει ἀπό τή φωτιά. Ὑπῆρχε ὅμως μιά τοποθεσία πού ἦταν ὁ κεντρικός τους συνοικισμός. Ἐκεῖ μαζεύτηκαν ὅλοι. Γύρω ἀπ' αὐτὸν δρισκόταν μά πολύ βαθιά χαράδρα, καὶ τά περάσματα γιά τό μέρος ἐκεῖνο ἦταν ἀνώμαλα. Οἱ πελταστές τότε ἔτρεξαν πέντε ἡ ἔξι στάδια, πρὶν ἀπό τούς ὀπλίτες, πέρασαν τή χαράδρα καὶ ὅμησαν πρός τό συνοικισμό, ὅπου ἔβλεπαν πολλά πρόβατα καὶ ἄλλα πρόγυματα. Τούς ἀκολουθοῦσαν καὶ πολλοί ἄλλοι πού κρατοῦσαν δόρατα καὶ εἶχαν βγεῖ ἀπό τό στρατόπεδο, μέ σκοπό νά δροῦν τρόφιμα. Ἔτοι ἐκεῖνοι πού πέρασαν τή χαράδρα ἦταν περισσότεροι ἀπό δυό χιλιάδες ἄνθρωποι. Παρ' ὅλη τή μάχη ὅμως πού ἔκαμαν, δέν μπόρεσαν νά κυριέψουν τήν τοποθεσία, γιατί γύρω ὑπῆρχε ἔνα φαρδύ χαντάκι, μέ τά σκαμένα χώματα σωριασμένα στίς ἄκρες του καὶ πάνω ἀπό αὐτά ἦταν στερεωμένα παλούκια καὶ στημένοι πυκνοί πύργοι ξύλινοι. Γι' αὐτό προσπαθοῦσαν νά φύγουν, ἄλλα οἱ Δρίλες τούς ἔκαμαν ἐπίθεση. Μά ἐπειδή δέν μποροῦσαν νά τό βάλουν στά πόδια καὶ νά φύγουν, γιατί κατέβαιναν ἔνας ἔνας ἀπό τό μέρος ἐκεῖνο στή χαράδρα, στέλνουν ἀπεσταλμένο στόν Ξενοφώντα, πού βάδιζε ἐπικεφαλῆς τῶν ὀπλιτῶν. Κι ἐκεῖνος πηγαίνει καὶ τοῦ λέει πώς ὑπάρχει ἔνα μέρος, πού εἶναι γεμάτο ἀπό ἄφθονα πρόγυματα. «Αὐτό ὅμως δέν μποροῦμε νά τό κυριέψουμε, γιατί εἶναι ὀχιρωμένο. Οὕτε εἶναι δυνατό νά φύγουμε, γιατί μᾶς ἔκαμαν ἐπίθεση καὶ μᾶς πολεμοῦν κι εἶναι δύσκολη ἡ ἀναχώρηση ἀπό κεῖ».

“Οταν τ' ἄκουσε δὲ Ξενοφῶν, πλησίασε στή χαράδρα κι ἔδωσε διαταγή ν' ἀκουμπήσουν τά ὄπλα οἱ ὀπλίτες. Ὅστερα πέρασε δὲ ἴδιος ἀπέναντι μαζί μέ τούς λοχαγούς, καὶ παρατηροῦσε νά δεῖ ποιό ἦταν προτιμότερο, νά πάρει κι ἐκείνους πού δρισκούνταν ἐκεῖ καὶ νά φύγει ἡ νά διατάξει καὶ τούς δικούς του νά περάσουν, μέ τήν ἰδέα πώς ἡ τοποθεσία μποροῦσε νά κυριευθεῖ. Ἀπό τή μιά νόμιζε πώς τό νά πάρει τούς ἐδῶ καὶ νά γυρίσει πίσω δέθα γινόταν χωρίς νά σκοτωθοῦν πολλοί, ἀπό τήν ἄλλη καὶ οἱ λο-

3-7
‘Ο κεντρικός
συνοικισμός.

5

6

7

8-15
8 Μέ τή βοή-
θεια τοῦ Ξε-
νοφώντα κυ-
ριεύεται ἡ το-
ποθεσία.

ον, καὶ ὁ Ξενοφῶν ἔυνεχώρησε τοῖς ἰεροῖς πιστεύσας· οἱ γὰρ
μάντεις ἀποδεδειγμένοι ἦσαν ὅτι μάχη μὲν ἔσται, τὸ δὲ τέλος
10 καλὸν τῆς ἐξόδου. Καὶ τοὺς μὲν λοχαγοὺς ἔπειτε διαβιβάσοντας
τοὺς ὄπλίτας, αὐτὸς δ' ἔμενεν ἀναχωρίσας ἀπαντας τοὺς πελτα-
11 στάς, καὶ οὐδένα εἴᾳ ἀκροβολίζεσθαι. Ἐπεὶ δ' ἥκον οἱ ὄπλῖται,
ἐκέλευσε τὸν λόχον ἔκαστον ποιῆσαι τῶν λοχαγῶν ώς ἂν κράτι-
στα οἴηται ἀγωνιεῖσθαι· ἦσαν γὰρ οἱ λοχαγοὶ πλησίον ἀλλήλων
οἱ πάντα τὸν χρόνον ἀλλήλοις περὶ ἀνδραγαθίας ἀντεποιοῦντο.
12 Καὶ οἱ μὲν ταῦτ' ἐποίουν· ὁ δὲ τοῖς πελτασταῖς πᾶσι παρήγγειλε
διηγκυλωμένους ἵέναι, ώς ὄπόταν σημήνη ἀκοντίζειν, καὶ τοὺς
τοξότας ἐπιβεβλῆσθαι ἐπὶ ταῖς νευραῖς, ώς ὄπόταν σημήνη το-
ξεύειν δεῆσον, καὶ τοὺς γυμνῆτας λίθων ἔχειν μεστὰς τὰς διφθέ-
ρας· καὶ τοὺς ἐπιτηδείους ἔπειτε τούτων ἐπιμεληθῆναι.

13   Ἐπεὶ δὲ πάντα παρεσκεύαστο καὶ οἱ λοχαγοὶ καὶ οἱ ὑπολο-
χαγοὶ καὶ οἱ ἀξιοῦντες τούτων μὴ χείρους εἶναι πάντες παρατε-
ταγμένοι ἦσαν, καὶ ἀλλήλους μὲν δὴ συνεώρων· μηνοειδῆς γὰρ
14 διὰ τὸ χωρίον ἡ τάξις ἦν· ἐπεὶ δ' ἐπαιάνισαν καὶ ἡ σάλπιγξ
ἐφθέγξατο, ἅμα τε τῷ Ἐνναλίῳ ἤλελιξαν καὶ ἔθεον δρόμῳ οἱ
ὄπλῖται, καὶ τὰ βέλη ὁμοῦ ἐφέρετο, λόγχαι, τοξεύματα, σφενδό-
ναι, πλεῖστοι δ' ἐκ τῶν χειρῶν λίθοι, ἦσαν δὲ οἱ καὶ πῦρ προσ-
15 ἐφερον. Ὅποδὲ τοῦ πλήθους τῶν βελῶν ἔλιπον οἱ πολέμοι τά
τε σταυρώματα καὶ τὰς τύρσεις· ὥστε Ἀγασίας Στυνμφάλιος καὶ
Φιλόξενος Πελληνεὺς καταθέμενοι τὰ δόπλα ἐν χιτῶνι μόνον
ἀνέβησαν, καὶ ἄλλος ἄλλον εἶλκε, καὶ ἄλλος ἀνεβεβήκει, καὶ
ἡλώκει τὸ χωρίον, ώς ἐδόκει.

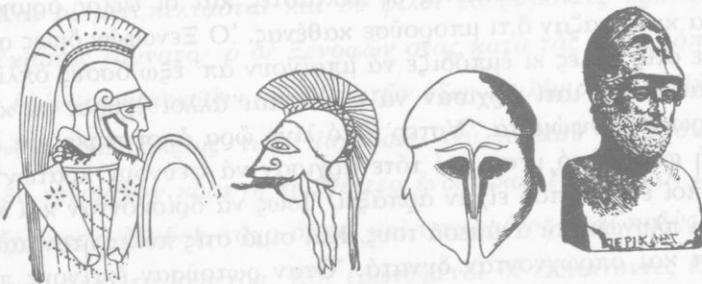
χαγοί είχαν τή γνώμη πώς τό μέρος ḥταν δυνατό νά τό καταλά-
βουν, καί ὁ Ξενοφῶν συμφωνοῦσε μαζί τους, ἔχοντας ἐμπιστο-
σύνη στίς θυσίες. Γιατί οἱ μάντεις είχαν προφητέψει πώς θά γίνει
μάχη, μά ἡ ἐπιχείρηση αὐτή θά ἔχει καλό τέλος. "Ἐστειλε λοιπόν 10
τούς λοχαγούς νά πάνε νά μεταφέρουν τούς ὄπλίτες στήν ἀπέ-
ναντι μεριά, ἐνώ ὁ ἴδιος ἔμεινε σ' αὐτήν τή θέση καί φώναξε νά
ἔρθουν κοντά του ὅλοι οἱ πελταστές, ἀπαγορεύοντάς τους γά
χτυποῦν ἀπό μακριά τούς ἔχθρούς. "Οταν ḥρθαν οἱ ὄπλίτες, 11
πρόσταξε νά παρατάξει ὁ κάθε λοχαγός τό λόχο του μέ ὅποιον
τρόπο νόμιζε πώς θά πολεμήσει καλύτερα. Γιατί τώρα ḥταν συγ-
κεντρωμένοι οἱ λοχαγοί, πού τόσον καιρὸ παράδγαιναν ἀναμε-
ταξύ τους στήν ἀντρειοσύνη. Τήν ὥρα πού ἐκεῖνοι ἐκτελοῦσαν τίς 12
διαταγές του, αὐτός πρόσταξε ὅλους τούς πελταστές νά προχω-
ροῦν ἔχοντας τά δάχτυλα στίς θηλιές τῶν ἀκοντίων, γιά νά ἀρχί-
σουν νά χτυπάνε μ' αὐτά, τή στιγμή πού ἡ σάλπιγγα θά ḥχήσει.
"Ἐδωσε διαταγή καί στούς τοξότες νά ἔχουν τά βέλη ἀπάνω στίς
χορδές, γιά ν' ἀρχίσουν νά φίχνουν, ἀν χρειαστεῖ, μόλις δώσει τό
σύνθημα ὁ σάλπιχτης, καί στούς γυμνῆτες νά γεμίσουν τίς σακού-
λες τους μέ πέτρες. "Ὑστερα ἔστειλε τούς ἀντρες, πού ḥταν
κατάλληλοι γιά νά φροντίσουν νά γίνουν αὐτά. "Οταν ὅλα είχαν 13
έτοιμαστεῖ κι είχαν παραταχτεῖ οἱ λοχαγοί, οἱ ὑπολοχαγοί καί
ὅσοι φιλοδοξοῦσαν νά μήν είναι κατώτεροι ἀπό αὐτούς, είχαν
στραμμένα τά μάτια ὁ ἔνας πρός τόν ἄλλο. Γιατί τήν παρατάξη
τήν είχαν κάμει σέ σχῆμα δρεπανιοῦ, ἀφοῦ τέτοια ḥταν ἡ δια-
μόρφωση τού τόπου. Τότε τραγούδησαν τόν παιάνα, ḥχησε ἡ 14
σάλπιγγα, ἀλάλαξαν γιά νά τιμῆσουν τόν Ἐννύλιο, κι ἀρχισαν
νά τρέχουν γοήγορα οἱ ὄπλίτες. "Ἀπανωτά ἔπεφταν τά χτυπήματα
μέ λόγχες, μέ βέλη, μέ σφεντόνες. "Ἐριχναν καί πάρα πολλές πέ-
τρες μέ τά χέρια, μερικοί μάλιστα πετοῦσαν ἀκόμα καί ἀναμμένα
ἀντικείμενα. Τέλος, ἀπό τά πολλά χτυπήματα, οἱ ἔχθροι ἀναγκά- 15
στηκαν ν' ἀφήσουν τά χαρακώματα καί τούς πύργους. "Ἐτσι ὁ
Ἀγασίας ὁ Στυμφάλιος καί ὁ Φιλόξενος, πού ḥταν ἀπό τήν Πελ-
λήνη, ἀκούμπησαν τά ὅπλα χάμω κι ἀνέδηκαν ἐπάνω φορώντας
μονάχα τό χιτώνα. Τότε τραβοῦσε ὁ ἔνας τόν ἄλλο, κι ἔτσι ἀνέ-
βηκαν πολλοί, καί φαινόταν πιά πώς αὐτό τό ὀχυρό είχε κυριευ-
τεῖ.

16   Καὶ οἱ μὲν πελτασταὶ καὶ οἱ ψιλοὶ ἐσδραμόντες ἥρπαξον
      ὅτι ἔκαστος ἐδύνατο· ὁ δὲ Ξενοφῶν στὰς κατὰ τὰς πύλας ὅπο-
      σους ἐδύνατο κατεκάλυψε τῶν ὀπλιτῶν ἔξω· πολέμιοι γὰρ ἄλλοι
17   ἐφαίνοντο ἐπ' ἄκροις τισὸν ἴσχυροῖς. Οὐ πολλοῦ δὲ χρόνου
      μεταξὺ γενομένου κραυγῆ τε ἐγένετο ἔνδον καὶ ἔφευγον οἱ μὲν
      καὶ ἔχοντες ἀ ἔλαβον, τάχα δέ τις καὶ τετρωμένος· καὶ πολὺς ἦν
      ἀθισμὸς ἀμφὶ τὰ θύραιτα. Καὶ ἐρωτώμενοι οἱ ἐκπίπτοντες ἔλε-
      γον ὅτι ἄκρα τέ ἔστιν ἔνδον καὶ οἱ πολέμιοι πολλοί, οἱ παίονται
18   ἐκδεδραμηκότες τοὺς ἔνδον ἀνθρώπους. Ἐνταῦθα ἀνειπεῖν ἐκέ-
      λευσε Τολμίδην τὸν κήρυκα ἵέναι εἶσω τὸν βουλόμενόν τι λαμ-
      βάνειν. Καὶ ἵενται πολλοὶ εἶσω, καὶ νικῶσι τοὺς ἐκπίπτοντας οἱ
      εἰσωθούμενοι, καὶ κατακλείουσι τοὺς πολεμίους πάλιν εἰς τὴν
19   ἄκραν. Καὶ τὰ μὲν ἔξω τῆς ἄκρας πάντα διηρπάσθη, καὶ ἐξεκο-
      μίσαντο οἱ Ἑλληνες· οἱ δὲ ὀπλῖται ἔθεντο τὰ ὅπλα, οἱ μὲν περὶ
      τὰ σταντώματα, οἱ δὲ κατὰ τὴν ὁδὸν τὴν ἐπὶ τὴν ἄκραν φέρον-
20   σαν. Ὁ δὲ Ξενοφῶν καὶ οἱ λοχαγοὶ ἐσκόπουν εἰς οἴον τε εἴη τὴν
      ἄκραν λαβεῖν· ἦν γὰρ οὕτως σωτηρία ἀσφαλής, ἄλλως δὲ πάνυ
      χαλεπὸν ἐδόκει εἶναι ἀπελθεῖν· σκοπούμενοις δὲ αὐτοῖς ἐδοξεῖ
      παντάπασιν ἀνάλωτον εἶναι τὸ χωρίον.

21   Ἐνταῦθα παρεσκευάζοντο τὴν ἄφοδον, καὶ τοὺς μὲν σταν-
      ροὺς ἔκαστοι τοὺς καθ' αὐτοὺς διήρρουν, καὶ τοὺς ἀχρείους καὶ
      φορτία ἔχοντας ἐξεπέμποντο καὶ τῶν ὀπλιτῶν τὸ πλῆθος κατα-
22   λιπόντες οἱ λοχαγοὶ οἵς ἔκαστος ἐπίστευεν. Ἐπεὶ δὲ ἥρξαντο
      ἀποχωρεῖν, ἐπεξέθεον ἔνδοθεν πολλοὶ γέρρα καὶ λόγχας ἔχοντες
      καὶ κνημῖδας καὶ κράνη Παφλαγονικά, καὶ ἄλλοι ἐπὶ τὰς οἰκίας
      ἀνέβαινον τὰς ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῆς εἰς τὴν ἄκραν φερούσης
23   ὁδοῦ· ὥστε οὐδὲ διώκειν ἀσφαλὲς ἦν κατὰ τὰς πύλας τὰς εἰς

΄Από τούς στρατιώτες οί πελταστές και οί ψυλοί δρμησαν 16 μέσα κι ἄρπαξαν δ, τι μποροῦσε καθένας. Ό Ξενοφῶν δμως στάθηκε στίς πύλες κι ἐμπόδιζε νά μπαίνουν ἀπ' ἔξω δσους δπλίτες κατάφερον. Γιατί ἀρχισαν νά φαίνονται ἄλλοι ἐχθροί σέ κάτι δχυρωμένα ὑψώματα. "Υστερό" ἀπό λίγη ὥρα ἀκούστηκε μιά δυ- 17 νατή φωνή ἀπό μέσα και τότε ἀρχισαν νά φεύγουν κρατώντας μερικοί ἐκείνα πού εἶχαν ἀρπάξει. Ισως νά δρίσκονταν και κάποιοι πληγωμένοι ἀνάμεσά τους. Και σιμά στίς πύλες ἦταν μαζεμένοι και σπρώχνονταν δυνατά. "Οταν ρωτοῦσαν ἐκείνους πού ἔβγαιναν τί συμβαίνει, ἀπαντοῦσαν πώς ὑπάρχει στό ἐσωτερικό ἔνα φρούριο και οί ἐχθροί πάνω σ' αὐτό ἦταν πολλοί, και πώς ἀπό κεὶ ἔχουν κάμει ἐξόρμηση και χτυποῦν τούς στρατιώτες πού δρίσκονταν μέσα. Τότε δ Ξενοφῶν πρόσταξε τόν Τολμίδη τόν κή- 18 ρυκα νά διαλαλήσει πώς ὅποιος θέλει ν' ἀρπάξει κάτι, μπορεῖ νά μπει. Όρμοῦν πολλοί πρός τίς πύλες και σπρώχνοντας ἐκείνους πού ἔβγαιναν, τούς γυρίζουν πίσω και ξανακλείνουν τούς ἐχθρούς στό φρούριο. Κατόπιν ἀρπαξαν οἱ "Ελληνες κι ἔβγαλαν 19 ἀπ' τίς πύλες καθετί πού δρισκόταν ἔξω ἀπό τό φρούριο, ἐνῶ οί δπλίτες σταμάτησαν κι ἀκούμπησαν τά δπλα, ἄλλοι στά χαρακώματα κι ἄλλοι στό δρόμο πού δηγοῦσε πάνω. Ό Ξενοφῶν πάλι 20 μέ τούς λοχαγούς προσπαθοῦσαν νά διαπιστώσουν μήπως ἦταν δυνατό νά κυριέψουν αὐτό τό φρούριο. Γιατί ἔτσι ἦταν σίγουρο πώς θά σωθοῦν, ἀλλιώτικα φαίνοταν πολύ δύσκολο νά φύγουν. "Υστερό" ἀπό τίς παρατηρήσεις πού ἔκαμαν, ἔβγαλαν τό συμπέρασμα πώς εἶναι δλότελα ἀδύνατο νά κυριευτεῖ τό δχυρό. Τότε ἀρχισαν νά ἐτοιμάζουν τήν ἀποχώρηση: "Ολοι οί στρατιώτες ἔβγα- 21 ζαν τά παλούκια πού δρίσκονταν μπροστά τους, ἐνῶ οί λοχαγοί ἔδιωχναν τούς ἄμαχους και τούς φορτωμένους μέ τή λεία και τούς περισσότερους δπλίτες και κράτησαν μονάχα ἐκείνους πού στήν πολεμική ἴκανότητά τους εἶχαν ἐμπιστοσύνη. "Οταν δμως 22 ἀρχισαν νά φεύγουν, δρμοῦσαν ἀπό μέσα πολλοί ἐχθροί πού κρατοῦσαν ἀσπίδες πλεγμένες ἀπό κλωνάρια λυγαριάς και λόγχες και φροῦσαν περικνημίδες και κράνη παφλαγονικά, και ἄλλοι ἀνέβαιναν πάνω στά σπίτια πού δρίσκονταν ἀπό τή μιά μεριά κι ἀπό τήν ἄλλη τοῦ δρόμου, πού δηγοῦσε στό φρούριο. "Ετοι δέν ὑπῆρχε σιγουριά ούτε νά τούς κυνηγάει κανείς πρός τίς 23

16 -20
Λεηλασία.21- 27
Πυρκαγιά
στά σπίτια.

τὴν ἄκραν φερούσας· καὶ γὰρ ξύλα μεγάλα ἐπερρίπτουν ἄνωθεν,
ῶστε χαλεπὸν ἦν καὶ μένειν καὶ ἀπιέναι· καὶ ἡ νῦν φοβερὰ ἦν
ἐπιοῦσα.

24 Μαχομένων δὲ αὐτῶν καὶ ἀπορούμενων, θεῶν τις αὐτοῖς μη-
χανὴν σωτηρίας δίδωσιν. Ἐξαπίνης γὰρ ἀνέλαμψεν οἰκία τῶν ἐν
δεξιᾷ δότου δὴ ἐνάφαντος. Ὡς δ' αὐτῇ ἔννεπιπτεν, ἔφενγον οἱ
25 ἀπὸ τῶν ἐν δεξιᾷ οἰκιῶν. Ὡς δὲ ἔμαθεν ὁ Ξενοφῶν τοῦτο παρὰ
τῆς τύχης, ἐνάπτειν ἐκέλευε καὶ τὰς ἐν ἀριστερᾷ οἰκίας, αἱ ξύλι-
26 ναι ἦσαν, ὥστε καὶ ταχὺ ἐκαίοντο. Ἐφενγον οὖν καὶ οἱ ἀπὸ τού-
των τῶν οἰκιῶν. Οἱ δὲ κατὰ στόμα δὴ ἔτι μόνοι ἐλύπουν καὶ δῆ-
λοι ἦσαν ὅτι ἐπικείσονται ἐν τῇ ἐξόδῳ τε καὶ καταβάσει. Ἐν-
ταῦθα παραγγέλλει φορεῖν ξύλα ὅσοι ἐτύγχανον ἔξω ὅντες τῶν
27 δελῶν εἰς τὸ μέσον ἑαυτῶν καὶ τῶν πολεμίων. Ἐπεὶ δὲ ἴκανὰ ἥδη
ἦν, ἐνῆψαν· ἐνῆπτον δὲ καὶ τὰς παρ' αὐτὸ τὸ χαράκωμα οἰκίας,
τοῦ χωρίου, πῦρ ἐν μέσῳ ἑαυτῶν καὶ τῶν πολεμίων ποιησάμενοι.
Καὶ κατεκαύθη πᾶσα ἡ πόλις, καὶ αἱ οἰκίαι καὶ αἱ

Κράνη Ελληνικά.

(Τά δυό πρώτα ἀριστερά, ἀπό ἀγγειογραφία).

Κήρυκας πού κρατάει τό γνωστό σύμβολο τῆς ἱερῆς του ἀποστολῆς, τό κιλόνειο.
(Ἀγγειογραφία).

πύλες, ἀπ' ὅπου τραβοῦσε ὁ δρόμος γιά τό δχυρωμένο ὑψωμα. Γιατί ἔριχναν ἀπό πάνω καί ἔντα μεγάλα, πράγμα πού ἔκανε ἐπικίνδυνη καί τήν παραμονή καί τήν ἀποχώρηση. Σέ λίγο ἄρχισε νά πέφτει φοβερό σκοτάδι.. Μά ἐκεὶ πού μάχονταν καί δέν ἦξε- 24 θαν τί νά κάνουν, κάποιος ἀπό τούς θεούς τούς στέλνει μέσο σωτηρίας. Ξαφνικά δηλαδή φωτίστηκε ἔνα σπίτι ἀπ' αὐτά πού ἦταν πρός τά δεξιά τοῦ δρόμου, γιατί κάποιος ἔβαλε φωτιά. Καί τήν ὥρα πού γκρεμιζόταν, τό ὥβαλαν στά πόδια ὅσοι ἐχθροί δρίσκονταν πάνω στά σπίτια τῆς Ἰδιας μεριᾶς. Μόλις δὲ Ξενοφῶν ἔμαθε 25 τυχαία τό τί ἔγινε, πρόσταξε νά βάλουν φωτιά καί στά σπίτια πού ἦταν στό ἀριστερό τοῦ δρόμου, πού ἦταν ἔντινα κι ἔτσι καίγονταν γρήγορα. Ἀρχισαν λοιπόν νά φεύγουν καί οἱ ἐχθροί πού δρίσκονταν πάνω σ' αὐτά τά σπίτια. Τώρα πιά στενοχωροῦσαν 26 τούς Ἐλλήνες μονάχα ὅσοι εἶχαν παραταχτεῖ ἀπέναντί τους, καί ἦταν ὀλοφάνερο πώς θά τούς ἐπιτεθοῦν τήν ὥρα πού θά ἔδγαιναν ἀπό τίς πύλες καί θά κατέβαιναν πρός τή χαράδρα. Τότε δὲ Ξενοφῶν προστάζει ὅλους ἐκείνους πού δέν τούς ἔφταναν τά ἐχθρικά βέλη, νά φέρουν ἔντα καί νά τά σωριάζουν ἀνάμεσα στούς ἑαυτούς τους καί στούς ἐχθρούς. "Οταν εἶχαν κουβαλήσει πολλά, τους ἔβαλαν φωτιά. Πυρπόλησαν ὅμως καί τά σπίτια πού ἦταν κοντά στό χαράκωμα γιά ν' ἀπασχοληθοῦν οἱ ἐχθροί μ' αὐτά. "Ἐτσι μέ κόπο ἔφυγαν ἀπό κεῖνο τό μέρος, ἀφοῦ ἄναψαν φωτιά στήν ἔκταση πού δρίσκοταν ἀνάμεσα σ' αὐτούς καί στούς ἐχθρούς. Καί καταστράφηκε ἀπό τήν πυρκαγιά ὀλόκληρη ἡ πολ-

τύρσεις καὶ τὰ σταυρώματα καὶ τάλλα πάντα πλὴν τῆς ἄκρας.

28   *Tῇ δ' ὑστεραίᾳ ἀπῆσαν οἱ Ἑλληνες ἔχοντες τὰ ἐπιτήδεια.*
 'Επεὶ δὲ τὴν κατάβασιν ἐφοδοῦντο τὴν εἰς Τραπεζοῦντα, πρανῆς
 29 γὰρ ἦν καὶ στενή, ψευδενέδραν ἐποιήσαντο· καὶ ἀνὴρ Μυσδός
 καὶ τούνομα τοῦτο ἔχων τῶν Κρητῶν λαβὼν δέκα ἔμενεν ἐν λα-
 σίφῳ χωρίῳ καὶ προσεποιεῖτο τοὺς πολεμίους πειρᾶσθαι λανθά-
 νειν· αἱ δὲ πέλται αὐτῶν ἄλλοτε καὶ ἄλλοτε διεφαίνοντο χαλκαῖ
 30 οὖσαι. Οἱ μὲν οὖν πολέμοι ταῦτα διορῶντες ἐφοδοῦντο ὡς ἐν-
 ἔδραν οὖσαν· ἡ δὲ στρατιὰ ἐν τούτῳ κατέβαινεν. Ἐπεὶ δὲ ἐδό-
 κει ἥδη ἴκανὸν ὑπεληλυθέναι, τῷ Μυσῷ ἐσήμηνε φεύγειν ἀνὰ
 31 κράτος· καὶ ὅς ἐξαναστὰς φεύγει καὶ οἱ σὺν αὐτῷ. Καὶ οἱ μὲν
 ἄλλοι Κρῆτες, ἀλίσκεσθαι γὰρ ἔφασαν τῷ δρόμῳ, ἐκπεσόντες ἐκ
 τῆς ὁδοῦ εἰς ὑλὴν κατὰ τὰς νάπας καλινδούμενοι ἐσώθησαν, ὁ
 32 Μυσός δὲ κατὰ τὴν ὁδὸν φεύγων ἐδόα δοηθεῖν· καὶ ἐδοήθησαν
 αὐτῷ, καὶ ἀνέλαβον τετρωμένον. Καὶ αὐτοὶ ἐπὶ πόδα ἀνεχώρουν
 βαλλόμενοι οἱ δοηθήσαντες καὶ ἀντιτοξεύοντές τινες τῶν Κρη-
 τῶν. Οὕτως ἀφίκοντο ἐπὶ τὸ στρατόπεδον πάντες σῶι δύντες.

υποβοσκόντο αὐτὸν οὐτόπιον οὐτόπιον οὐτόπιον οὐτόπιον
 μόκινον ιντιντάνο μέχιπιθούν τούτην μοσθόντον τηντράλει έσοτ
 λειτρός θεῖ ποταμοφυλακτοθεατούραδην ήθ μετασημένον τητρή
 ο από τηνδόμην μή τούτην μοναδίτην ήθ ίσαλύτην είτε διπό την
 η τηντράλει έσοτον γάρ οὐτόπιον ιντιντάνο μέχιπιθούν τηντράλει
 μοσθόντον τηνδόμην μή τούτην μοναδίτην ήθ μετασημένον τητρή

ΚΕΦ. 3   1   *'Ἐπεὶ δὲ οὔτε Χειρίσοφος ἤκεν οὔτε πλοῖα ἴκανὰ ἦν οὔτε τὰ
 ἐπιτήδεια ἦν λαμβάνειν ἔτι, ἐδόκει ἀπιτέον εἶναι. Καὶ εἰς μὲν τὰ
 πλοῖα τούς τε ἀσθενοῦντας ἐνεβίβασαν καὶ τοὺς ὑπὲρ τετταρά-
 κοντα ἔτη καὶ παῖδας καὶ γυναῖκας, καὶ τῶν σκευῶν ὅσα μὴ*

τεία και τά σπίτια και οί πύργοι και τά χαρακώματα και ὅλα τά
ἄλλα, ἐκτός ἀπό τό φρούριο.

28 -32

Τήν ἄλλη μέρα ἔφευγαν οἱ Ἑλληνες, κουβαλώντας τά τρόφι- 28 Σωτηρία τῶν
μα. Τούς φόδιζε ὅμως τό κατέβασμα πρός τήν Τραπέζουντα,
ἐπειδή ὁ δρόμος ἦταν κατηφοικός και στενός, και γι' αὐτό ἔστη-
σαν ψεύτικο καρτέοι. Ἔνας ἀντρας δηλαδή ἀπό τή Μυσία, πού 29
και τό ὄνομά του ἦταν Μυσός, πήρε μαζί του δέκα Κρητικούς,
ἔγκαταστάθηκε σ' ἓνα δασωμένο μέρος κι ἔκανε πώς τάχα προ-
σπαθοῦσε νά μείνει ἀπαρατήρητος ἀπό τούς ἔχθρούς. Μά κάπου
κάπου ἄφηναν τίς χάλκινες ἀσπίδες τους νά ξεχωρίζουν μέσα
ἀπό τά δέντρα. Οι ἔχθροι λοιπόν ἔδειπαν αὐτές τίς κινήσεις και 30
φοβόνταν ὅτι τούς ἔστησαν καρτέοι, ἐνῶ ὁ στρατός στό μεταξύ
κατέβαινε. Κι ὅταν νόμισαν πώς ἀρκετά εἶχαν προχωρήσει βαδί-
ζοντας σιγά, ἔδωσαν σημείο στό Μυσό νά φύγει ὅσο μποροῦσε
γρηγορότερα. Κι ἐκεῖνος σηκώνεται και φεύγει μέ τούς στρατιῶ-
τες πού εἶχε μαζί του. Οι Κρητικοί ὅμως νόμισαν πώς θά πια- 31
στούν στό δρόμο, και γι' αὐτό ξεστράτισαν πρός τό δάσος και
κατρακυλώντας στίς δασωμένες πλαγιές σώθηκαν, ἐνῶ ὁ Μυσός
πού ἔφευγε τρέχοντας στό δρόμο, μέ δυνατές φωνές ζητοῦσε βο-
ήθεια. Ἐτρεξαν νά τόν βοηθήσουν, και τόν πῆραν πληγωμένο. 32
Αὐτούς πού ἔτρεξαν νά βοηθήσουν τούς χτυποῦσαν ἀπό πάνω οἱ
ἔχθροι, κι ἐκεῖνοι ὑποχωροῦσαν βαδίζοντας πρός τά πίσω. Μερι-
κοί Κρητικοί μάλιστα, τήν ὥρα πού ὑποχωροῦσαν, ἀπαντοῦσαν
στά ἔχθρικά χτυπήματα ρίχνοντας δέλη. Μ' αὐτό τόν τρόπο ἔ-
φτασαν ὅλοι στό στρατόπεδο, χωρίς νά πάθουν κανένα κακό.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΗΝ ΚΕΡΑΣΟΥΝΤΑ.

ΤΑΜΑΤΑ ΣΤΟΥΣ ΘΕΟΥΣ ΑΠΟ ΤΟ ΞΕΠΟΥΛΗΜΑ

ΤΩΝ ΑΙΧΜΑΛΩΤΩΝ

Ἐπειδή ὅμως οὔτε δὲ Χειρίσοφος γύρισε, οὔτε πλοῖα ὑπῆρχαν
ἀρκετά, οὔτε τά τρόφιμα μποροῦσαν πιά νά προμηθεύονται, γι'
αὐτό νόμισαν πώς ἔπρεπε νά ἀναχωρήσουν. Ἐβαλαν τότε μέσα
στά πλοῖα τούς ἀρρωστους κι ἐκείνους πού ἦταν πάνω ἀπό σα-
ράντα χρονῶν, και τά παιδιά και τίς γυναικες, και ὅσες ἀπο-

1

ΚΕΦ. 3

1-2

'Αναχώρηση

ἀνάγκη ἦν ἔχειν. Καὶ Φιλήσιον καὶ Σοφαίνετον τοὺς πρεσβυτά-
τους τῶν στρατηγῶν εἰσβιβάσαντες τούτων ἐκέλευνον ἐπιμελεῖ-
2 σθαι· οἱ δὲ ἄλλοι ἐπορεύοντο· ἡ δὲ ὁδὸς ὀδόποιημένη ἦν. Καὶ
ἀφικνοῦνται πορευόμενοι εἰς Κερασοῦντα τριταῖοι πόλιν Ἑλλη-
3 νίδα ἐπὶ θαλάττῃ Σινωπέων ἀποικον ἐν τῇ Κολχίδι χώρᾳ. Ἐν-
ταῦθα ἔμειναν ἡμέρας δέκα· καὶ ἐξέτασις σὺν τοῖς ὅπλοις ἐγί-
γνετο καὶ ἀριθμός, καὶ ἐγένοντο ὀκτακισχίλιοι καὶ ἑξακόσιοι.
Οὗτοι ἐσώθησαν. Οἱ δὲ ἄλλοι ἀπώλοντο ὑπό τε τῶν πολεμίων
καὶ χιόνος καὶ εἴ τις νόσῳ.

4 Ἐνταῦθα καὶ διαλαμβάνοντι τὸ ἀπὸ τῶν αἰχμαλώτων γενό-
μενον ἀργύριον. Καὶ τὴν δεκάτην, ἣν τῷ Ἀπόλλωνι ἐξεῖλον καὶ
τῇ Ἐφεσίᾳ Ἀρτέμιδι, διέλαβον οἱ στρατηγοὶ τὸ μέρος ἐκαστος
φυλάττειν τοῖς θεοῖς· ἀντὶ δὲ Χειρισόφου Νέων ὁ Ἀσιναῖος
5 ἔλαβε. Ξενοφῶν οὖν τὸ μὲν τοῦ Ἀπόλλωνος ἀνάθημα ποιησάμε-
νος ἀνατίθησιν εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς τῶν Ἀθηναίων θησαυρὸν καὶ
ἐπέγραψε τό τε αὐτοῦ ὄνομα καὶ τὸ Προξένου, δις σὺν Κλεάρχῳ
6 ἀπέθανε· ξένος γὰρ ἦν αὐτοῦ. Τὸ δὲ τῆς Ἀρτέμιδος τῆς Ἐφεσί-
ας, ὅτ' ἀπήρε σὺν Ἀγησιλάῳ ἐκ τῆς Ἀσίας τὴν εἰς Βοιωτοὺς
οὐδόν, καταλείπει παρὰ Μεγαδύζῳ τῷ τῆς Ἀρτέμιδος νεωκόρῳ,
ὅτι αὐτὸς κινδυνεύσων ἐδόκει λέναι, καὶ ἐπέστειλεν, ἦν μὲν αὐ-
τὸς σωθῆ, αὐτῷ ἀποδοῦναι· ἦν δέ τι πάθη, ἀναθεῖναι ποιησά-
μενον τῇ Ἀρτέμιδι ὅτι οἷοιτο χαριεῖσθαι τῇ θεῷ.

7 Ἐπειδὴ δ' ἔφενγεν ὁ Ξενοφῶν, κατοικοῦντος ἥδη αὐτοῦ ἐν
Σκιλλοῦντι ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων οἰκισθέντος [παρὰ τὴν
Ὀλυμπίαν] ἀφικνεῖται Μεγάδυζος εἰς Ὀλυμπίαν θεωρήσων καὶ
ἀποδίδωσι τὴν παρακαταθήκην αὐτῷ. Ξενοφῶν δὲ λαβὼν χω-
8 ρίον ὠνεῖται τῇ θεῷ ὃπου ἀνεῖλεν ὁ θεός. Ἐτυχε δὲ διαρρέων
διὰ τοῦ χωρίου ποταμὸς Σελινοῦς. Καὶ ἐν Ἐφέσῳ δὲ παρὰ τὸν

σκευές δέν ἦταν ἀνάγκη νά τίς κουβαλοῦν μαζί τους. Ἐβαλαν ἀκόμα μέσα καὶ τούς πιό ἡλικιωμένους στρατηγούς, δηλαδή τό Φιλήσιο καὶ τό Σοφαίνετο, μέ τήν ἐντολή νά φροντίζουν γι' αὐτούς. "Ολοι οι ἄλλοι προχωροῦσαν μέ τά πόδια· κι δ δρόμος ἦταν φτιαγμένος, ὥστε νά μποροῦν νά τόν περνοῦν. "Υστερός" ἀπό 2 πορεία τριών ἡμερῶν φτάνουν στήν Κερασούντα, μιά παραθαλάσσια πόλη ἔλληνική, πού ἦταν ἀποικία τῶν Σινωπέων στή χώρα τῶν Κόλχων. Ἐδῶ ἔμειναν δέκα μέρες. Σ' αὐτό τό διάστημα ἐπιθεωρήθηκαν οι στρατιώτες μέ τά ὅπλα τους καὶ μετρήθηκαν καὶ δρέθηκαν ὀχτώ χιλιάδες ἔξακόσιοι. Αὐτοί εἶχαν σωθεῖ, ἐνῶ οι ἄλλοι χάθηκαν ἀπό τούς ἐχθρούς κι ἀπό τό χιόνι καὶ κάτι λίγοι ἀπό ἀρρώστιες. Σ' αὐτό τό μέρος μοιράζουν καὶ τά χρήματα 4 πού πήραν πουλώντας τούς αἰχμάλωτους. Τό ἔνα δέκατο ἀπό αὐτά τό ἔχωρισαν γιά τόν Ἀπόλλωνα καὶ τήν Ἔφεσία Ἀρτέμιδα, τό μοιράστηκαν δηλαδή οι στρατηγοί ἀναμεταξύ τους καὶ φύλαξε ὁ καθένας τό ποσό πού πήρε γιά λογαριασμό τῶν θεῶν. Ἐκεῖνο πού θά ἔδιναν στό Χειρίσοφο, τό πῆρε ὁ Νέων ὁ Ἀστραῖος. Ὁ Ξενοφῶν ἀργότερα τό ποσό, πού ἦταν προορισμένο γιά 5 τόν Ἀπόλλωνα, τό ἔκαμε τάμα καὶ τό ἀφιέρωσε στό θησαυρό τῶν Ἀθηναίων στούς Δελφούς κι ἔγραψε πάνω τό ὄνομα τό δικό του καὶ τοῦ Πρόξενου, πού σκοτώθηκε μαζί μέ τόν Κλέαρχο, γιατί ἦταν φίλος του ἀπό φιλοξενία. Τό ποσό πάλι πού ἦταν προορισμένο γιά τήν Ἀρτέμιδα τήν Ἔφεσία, τότε πού ἔφευγε ὁ Ξενοφῶν μέ τόν Ἀγησίλαο ἀπό τήν Ἀσία γιά τή Βοιωτία, τό ἀφῆσε στόν ἐπιστάτη τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδας, τό Μεγάθυνο, γιατί νόμιζε πώς αὐτή του ἡ πορεία θά ἦταν ἐπικίνδυνη, καὶ τοῦ παράγειλε, ἀν σωθεῖ, νά τοῦ τό γυρίσει πίσω· ἀν ὅμως πάθει κακό, νά τό κάμει ἔνα ἀφιέρωμα πού, κατά τή γνώμη του, θά ἦταν εὐχάριστο στή θεά Ἀρτέμιδα καὶ νά τής τό ἀφιερώσει.

"Οταν δ ἔξενοφῶν ἦταν ἔξόριστος κι ἔμενε στό Σκιλλούντα (κοντά στήν Ὀλυμπία), ὅπου τόν εἶχαν ἔγκαταστήσει οι Λακεδαιμόνιοι, ἔχοχεται στήν Ὀλυμπία δ Μεγάθυνος γιά νά παρακολουθήσει τούς ἀγῶνες καὶ τοῦ δίνει πίσω τά χρήματα πού τοῦ φύλαγε. Ὁ Ξενοφῶν τά πῆρε κι ἀγοράζει μ' αὐτά ἔνα χτῆμα γιά τήν Ἀρτέμιδα, σέ μέρος πού τόν συμβούλεψε μέ χρησμό του δ

3-6
Ἐπιθεώρηση
τοῦ στρατοῦ
καὶ μοίρασμα
χοημάτων.

7-13
Ὁ Ξενοφῶν
κάνει ναό
στήν Ἀρτέ-
μιδα.

τῆς Ἀρτέμιδος νεῶν Σελινοῦς ποταμὸς παραρρεῖ. Καὶ ἵχθύες τε
 ἐν ἀμφοτέροις ἔνεισι καὶ κόγχαι· ἐν δὲ τῷ ἐν Σκιλλοῦντι χωρίῳ
 9 καὶ θῆραι πάντων ὄπόσα ἐστὶν ἀγρενόμενα θηρία. Ἐποίησε δὲ
 καὶ βωμὸν καὶ ναὸν ἀπὸ τοῦ ἰεροῦ ἀργυρίου, καὶ τὸ λοιπὸν δὲ
 ἀεὶ δεκατεύων τὰ ἐκ τοῦ ἀγροῦ ὠραῖα θυσίαν ἐποίει τῇ θεῷ, καὶ
 πάντες οἱ πολῖται καὶ οἱ πρόσχωροι ἄνδρες καὶ γυναικες μετεῖ-
 χον τῆς ἑορτῆς. Παρεῖχε δὲ ἡ θεὸς τοῖς σκηνῶσιν ἄλφιτα, ἄρ-
 τους, οἶνον, τραγήματα, καὶ τῶν θυομένων ἀπὸ τῆς ἰερᾶς νομῆς
 10 λάχος, καὶ τῶν θηρευομένων δέ. Καὶ γὰρ θήραν ἐποιοῦντο εἰς
 τὴν ἑορτὴν οὖ τε Ξενοφῶντος παῖδες καὶ οἱ τῶν ἄλλων πολιτῶν,
 οἱ δὲ βουλόμενοι καὶ ἄνδρες ἔννεθήρων· καὶ ἡλίσκετο τὰ μὲν ἐξ
 αὐτοῦ τοῦ ἰεροῦ χώρουν, τὰ δὲ καὶ ἐκ τῆς Φολόης, σύνες καὶ δορ-
 11 κάδες καὶ ἔλαφοι. Ἔστι δὲ ἡ χώρα ἥ ἐκ Λακεδαιμονος εἰς
 Ὁλυμπίαν πορεύονται ὡς εἴκοσι στάδιοι ἀπὸ τοῦ ἐν Ὁλυμπίᾳ
 Διὸς ἰεροῦ. Ἔνι δ' ἐν τῷ ἰερῷ χώρῳ καὶ λειμῶν καὶ δοῃ δέν-
 δων μεστά, ἵκανὰ σῦς καὶ αἴγας καὶ βοῦς τρέφειν καὶ ἵππους,
 ὅστε καὶ τὰ τῶν εἰς τὴν ἑορτὴν ἴοντων ὑποζύγια εὑωχεῖσθαι.
 12 Περὶ δὲ αὐτὸν τὸν ναὸν ἄλσος ἡμέρων δένδρων ἐφυτεύθη ὅσα
 ἐστὶ τρωκτὰ ὠραῖα. Ὁ δὲ ναὸς ὡς μικρὸς μεγάλῳ τῷ ἐν Ἐφέσῳ
 εἴκασται, καὶ τὸ ἔσανον ἔοικεν ὡς κυπαρίττινον χρυσῷ ὅντι τῷ
 13 ἐν Ἐφέσῳ. Καὶ στήλῃ ἐστηκε παρὰ τὸν ναὸν γράμματα ἔχοντα.
 ΙΕΡΟΣ Ο ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΑΡΤΕΜΙΔΟΣ. ΤΟΝ EXONTA KAI
 ΚΑΡΠΟΥΜΕΝΟΝ THN MEN ΔΕΚΑΤΗΝ ΚΑΤΑΘΥΕΙΝ
 ΕΚΑΣΤΟΥ ΕΤΟΥΣ. ΕΚ ΔΕ ΤΟΥ ΠΕΡΙΤΤΟΥ ΤΟΝ ΝΑΟΝ
 ΕΠΙΣΚΕΥΑΖΕΙΝ. ΕΑΝ ΔΕ ΤΙΣ ΜΗ ΠΟΙΗΙ ΤΑΥΤΑ ΤΗΙ
 ΘΕΩΙ ΜΕΛΗΣΕΙ.

‘Απόλλων. Ὄντες σ’ αὐτό τὸ χτῆμα ἔτυχε νά περνάει ἔνας ποταμός πού τὸν ἔλεγαν Σελινούντα. Μά καὶ στήν Ἐφεσο, πλάι στὸ ναό τῆς Ἀρτέμιδας, τρέχει ἔνα ποτάμι μέ τὸ ἴδιο ὄνομα. Μέσα στὰ νερά καὶ τῶν δυό ποταμῶν ὑπάρχουν ψάρια καὶ κοχύλια, ἐνῶ στὸ χτῆμα πού ἦταν στὸ Σκιλλούντα ὑπάρχει κυνήγι ἀπ’ ὅλα τὰ ζῶα πού πιάνουν οἱ κυνηγοί. Ἐκαμε ἀκόμα καὶ βωμό καὶ ναό μ’ αὐτά τὰ ἰερά χρήματα, κι ἀπό τότε κι ὑστερα κρατοῦσε τὸ ἔνα δέκατο ἀπό τοὺς καρπούς τῆς κάθε ἐποχῆς καὶ τὸ πρόσφερε θυσία στή θεά. Σ’ αὐτὴν τῇ γιορτῇ πήγαιναν ὅσοι κατοικοῦσαν στὸ Σκιλλούντα κι ἐκεῖνοι πού κατάγονταν ἀπό κοντινά χωριά, ἄντρες καὶ γυναικες. Καὶ ή θεά ἔδινε σέ ὅσους μαζεύονταν κριθαρένιο ἀλεύρι, ψωμιά, κρασί, ἔηρούς καρπούς, ἔνα μέρος ἀπό τὰ κρέατα τῶν θυσιῶν, πού ἀνήκαν σέ ζῶα παραμένα ἀπό ἰερά βοσκήματα, καθώς κι ἔνα μέρος ἀπό τὸ κυνήγι. Γιατί κυνηγοῦσαν 10 γιά τῇ γιορτῇ καὶ τοῦ Ξενοφώντα καὶ τῶν ἄλλων πολιτῶν οἱ γιοί, καὶ μαζί μ’ αὐτούς ὅσοι ἄντρες ἥθελαν. Καὶ πιάνονταν ἄλλα ζῶα μέσα σ’ αὐτό τὸ ἰερό χτῆμα κι ἄλλα πάνω στὸ βουνό Φολόη, προπάντων ἀγριογούρουντα, ζαρκάδια κι ἐλάφια. Ἡ τοποθεσία 11 τούτη εἶναι σέ κείνο τὸ σημεῖο, πού ὁ δρόμος διδηγεῖ ἀπό τῇ Σπάρτη στὴν Ὁλυμπία, καὶ ἀπέχει εἴκοσι πάνω κάτω στάδια ἀπό τὸ ναό τοῦ Δία πού δρίσκεται σ’ αὐτὴν τῇ χώρᾳ. Μέσα στήν ἰερή τοποθεσία ὑπάρχουν καὶ ἔνα λιβάδι καὶ βουνά γεμάτα ἀπό δέντρα, κατάλληλα νά τρέφουν χοίρους καὶ γίδια καὶ βόδια καὶ ἄλλα γα. Ἔτσι ὑπάρχει ἄφθονη τροφή καὶ γιά τά ζῶα πού ἔχουν οἱ πανηγυριώτες. Γύρω στὸ ναό τῆς Ἀρτέμιδας φυτεύτηκε ἔνα δάσος μέ ἡμερα δέντρα, ὅσα δίνουν πολλούς καρπούς στήν ἐποχή τους. Ὁ ναός αὐτὸς μοιάζει μέ τὸ μεγάλο πού εἶναι στήν Ἐφεσο, εἶναι μονάχα μικρότερος· ἐπίσης καὶ τό ἀγαλμα τῆς θεᾶς μοιάζει μέ τὸ χρυσό πού δρίσκεται στήν Ἐφεσο, μονάχα πού τοῦτο εἶναι ἀπό ἔνυλο κυπαρισσιοῦ. Κοντά στὸ ναό εἶναι στημένη μιά πλάκα 13 μέ τήν παρακάτω ἐπιγραφή: «Τούτη ἡ ἔκταση εἶναι ἀφιερωμένη στήν Ἀρτέμιδα. Ἐκεῖνος πού τήν ἔχει καὶ παίρνει τοὺς καρπούς, πρέπει κάθε χρόνο νά προσφέρει τό ἔνα δέκατο σάν θυσία στή θεά. Ἀπό τὰ ὑπόλοιπα πρέπει νά ξοδεύει γιά τήν ἐπισκευή τοῦ ναοῦ. Ἅν δρεθεῖ κανένας πού δέ θά τά κάνει, ή θεά θά φροντίσει γιά τήν τιμωρία του».

ΚΕΦ. 4

- 1   Ἐκ Κερασοῦντος δὲ κατὰ θάλατταν μὲν ἐκομίζοντο οἵπερ
 2   καὶ πρόσθεν, οἱ δὲ ἄλλοι κατὰ γῆν ἐπορεύοντο. Ἐπεὶ δὲ ἦσαν
     ἐπὶ τοῖς Μοσσυνοίκων δρόοις, πέμπουσιν εἰς αὐτὸν Τιμησίθεον
     τὸν Τραπεζούντιον πρόξενον ὅντα τῶν Μοσσυνοίκων, ἐρωτᾶν-
     τες πότερον ὡς διὰ φιλίας ἢ διὰ πολεμίας πορεύσονται τῆς χώ-
     ρας. Οἱ δὲ εἶπον ὅτι οὐδὲν γὰρ τοῖς χωρίοις.
 3   Ἐντεῦθεν λέγει ὁ Τιμησίθεος ὅτι πολέμοι τούτοις εἰσὶν οἱ ἐκ
     τοῦ ἐπέκεινα. Καὶ ἐδόκει καλέσαι ἐκείνους, εἰ δούλοιντο ἔνυμα-
     χίαν ποιήσασθαι· καὶ πεμφθεὶς ὁ Τιμησίθεος ἤκεν ἄγων τοὺς
 4   ἄρχοντας. Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο, συνηλθον οὖτε τῶν Μοσσυνοίκων
 10   ἄρχοντες καὶ οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἑλλήνων· καὶ ἔλεξε Ξενοφῶν,
     ἡρῷηνεν δὲ Τιμησίθεος.
 5   Ω ἄνδρες Μοσσύνοικοι, ἡμεῖς δούλομεθα διασωθῆναι ποδὸς
     τὴν Ἑλλάδα πεζῇ· πλοῖα γὰρ οὐκ ἔχομεν· κωλύουσι δὲ οὗτοι
 6   ἡμᾶς οὓς ἀκούομεν ὑμῖν πολεμίους εἶναι. Εἰ οὖν δούλεσθε, ἔξ-
     εστιν ὑμῖν ἡμᾶς λαβεῖν ἔνυμαχονς καὶ τιμωρήσασθαι εἴ τι ποτε
     ὑμᾶς οὗτοι ἥδικησαν, καὶ τὸ λοιπὸν ὑμῶν ὑπηκόους εἶναι τού-
 7   τους. Εἰ δὲ ἡμᾶς ἀφήσετε, σκέψασθε πόθεν αὐθις ἄν τοσαύτην
 8   δύναμιν λάβοιτε ἔνυμαχον. Πρὸς ταῦτα ἀπεκρίνατο ὁ ἄρχων
     τῶν Μοσσυνοίκων ὅτι καὶ δούλοιντο ταῦτα καὶ δέχοιντο τὴν
 9   ἔνυμαχίαν. Ἀγετε δή, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, τί ἡμῶν δεήσεσθε χρήσα-
     σθαι, ἄν ἔνυμαχοι ὑμῶν γενώμεθα, καὶ ὑμεῖς τί οἷοί τε ἔσεσθε
 10   ἡμῖν ἔνυμπρᾶξαι περὶ τῆς διόδου; Οἱ δὲ εἶπον ὅτι ἴκανοί ἐσμεν
     εἰς τὴν χώραν εἰσόδαλλεν ἐκ τοῦ ἐπὶ θάτερα τὴν τῶν ὑμῖν τε καὶ
     ἡμῖν πολεμίων, καὶ δεῦρο ὑμῖν πέμψαι ναῦς τε καὶ ἄνδρας οἵτι-
     νες ὑμῖν ἔνυμαχοῦνται τε καὶ τὴν ὁδὸν ἥγησονται.
 11   Ἐπὶ τούτοις πιστὰ δόντες καὶ λαβόντες φόρον. Καὶ ἦκον
     τῇ ὑστεραίᾳ ἄγοντες τριακόσια πλοῖα μονόξυλα καὶ ἐν ἐκάστῳ

ΜΑΧΕΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΤΩΝ ΜΟΣΣΥΝΟΙΚΩΝ

Ἄπο τήν Κερασούντα μεταφέρονταν μέ τά πλοϊα ὅσοι καὶ πρωτύτερα, ἐνῷ οἱ ἄλλοι πορεύονταν ἀπό τή στεριά. Ὅταν ἔφτασαν στά σύνορα τῶν Μοσσυνοίκων, τούς στέλνουν τόν Τιμησίθεο τόν Τραπεζούντιο πού ἦταν πρόξενός τους, καὶ τούς ωροῦσαν ἂν θά ἔχουν τή χώρα φιλική ἢ ἐχθρική στό πέρασμά τους. Ἐκεῖνοι ἀποκρίθηκαν πώς δέ θά τούς ἀφῆσον νά περάσουν· γιατί εἶχαν ἐμπιστοσύνη στίς δοχυδωμένες θέσεις τους. Τότε τούς λέει ὁ Τιμησίθεος πώς ἔκεινοι πού κατοικοῦν ἀπέναντι, εἶναι ἐχθροί μέ τούτους τούς ἀνθρώπους. Γι' αὐτό εἶχε τή γνώμη νά τούς καλέσουν καὶ, ἂν ἥθελαν, νά κάμουν συμμαχία. Πήγε ὁ Τιμησίθεος καὶ γύρισε φέροντας τούς ἀρχηγούς. Ὅταν ἔφτασαν, συγκεντρώθηκαν καὶ οἱ ἀρχηγοί τῶν Μοσσυνοίκων καὶ οἱ στρατηγοί τῶν Ἑλλήνων, κι εἴπε τοῦτα δῶ ὁ Ξενοφῶν, πού τά μετάφραζε ὁ Τιμησίθεος. «Μοσσύνοικοι, ἐμεῖς θέλομε νά σωθοῦμε καὶ νά πάμε στήν Ἑλλάδα βαδίζοντας μέ τά πόδια, γιατί δέν ἔχομε πλοῖα. Μᾶς ἐμποδίζουν δικαὶοι, πού μαθαίνομε πώς εἶναι ἐχθροί σας. »Αν θέλετε λοιπόν, μπορεῖτε νά μᾶς πάρετε συμμάχους καὶ νά τούς τιμωρήσετε, ἂν σᾶς ἔβλαφαν καμά φορά, κι ἀπό δῶ καὶ πέρα νά τούς ἔχετε στήν ἔξουσία σας. »Αν δικαὶος δέν τό δεχτεῖτε, σκεφτεῖτε ἀπό ποὺ θά μπορέσετε νά ξανασυμμαχήσετε μέ μιά δύναμη τόσο μεγάλη, σάν τή δική μας». Ἀπαντώντας ὁ ἀρχηγός τῶν Μοσσυνοίκων εἶπε ὅτι καὶ τά θέλουν αὐτά καὶ δέχονται τή συμμαχία. «Τώρα λοιπόν, εἴπε ὁ Ξενοφῶν, πέστε μου ποὺ θά χρειαστεῖ νά μᾶς χρησιμοποιήσετε, ἂν γίνονται σύμμαχοί σας, καὶ ἔσεις πάλι ποιά βοήθεια μπορεῖτε νά μᾶς δώσετε γιά νά περάσουμε μέσα ἀπό τή χώρα. »Ἐκεῖνοι ἀπάντησαν: «Εἴμαστε ἴκανοι νά μποῦμε στή χώρα τῶν δικῶν σας καὶ τῶν δικῶν μας ἐχθρῶν ἀπό τό ἀντίθετο μέρος, καὶ νά σᾶς στείλουμε ἐδῶ πλοῖα καὶ ἀνθρώπους, πού καὶ σύμμαχοί σας θά εἶναι καὶ θά σᾶς δείξουν τό δρόμο».

Γι' αὐτά ἔδωσαν καὶ πῆραν ἐγγυήσεις κι ὑστερα ἔψυγαν. Τήν 11 ἄλλη μέρα γύρισαν φέροντας τριακόσια πλεούμενα μονόξυλα καὶ μέσα στό καθένα έπήρχαν τρεῖς ἄντρες. Ἀπ' αὐτούς οἱ δυό

1 ΚΕΦ. 4

1-10

Συμμαχία Ἐλήνων καὶ Διτικῶν Μοσσυνοίκων.

2 3

11-18

Στήν πρώτη σύγκρουση νικοῦν οἱ

τρεῖς ἄνδρας, ὃν οἱ μὲν δύο ἐκβάντες εἰς τάξιν ἔθεντο τὰ ὅπλα,
 12 ὁ δὲ εἰς ἔμενε. Καὶ λαβόντες τὰ πλοῖα ἀπέπλευσαν, οἱ δὲ μένοντες ἐξετάζαντο ὡδε· ἔστησαν [ὥσπερ] ἀνὰ ἑκατὸν μάλιστα οἴονται
 χοροὶ ἀντιστοιχοῦντες ἀλλήλοις, ἔχοντες γέροντας πάντες λευκῶν
 διοῶν δασέα, εἶκασμένα κιττοῦ πετάλῳ, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ παλτὸν
 ὡς ἔξπιχν, ἔμπροσθεν μὲν λόγχην ἔχον, δπισθεν δὲ τοῦ ξύλου
 13 σφαιροειδές. Χιτωνίσκους δὲ ἐνεδεδύκεσαν ὑπὲρ γονάτων, πάχος
 ως λινοῦ στρωματοδέσμου, ἐπὶ τῇ κεφαλῇ δὲ κράνη σκύτινα
 οἴάπερ τὰ Παφλαγονικά, κρωδύλον ἔχοντα κατὰ μέσον, ἐγγύτα
 14 τατα τιαροειδῆ· εἶχον δὲ καὶ σαγάρεις σιδηρᾶς. Ἐντεῦθεν ἐξῆντο
 ἡρῷε μὲν αὐτῶν εἷς, οἱ δὲ ἄλλοι ἀπαντες ἐπορεύοντο ἄδοντες ἐν
 ουθμῷ, καὶ διελθόντες διὰ τῶν τάξεων καὶ διὰ τῶν ὅπλων τῶν
 Ἑλλήνων ἐπορεύοντο εὐθὺς πρὸς τοὺς πολεμίους ἐπὶ χωρίον δὲ
 15 ἐδόκει ἐπιμαχώταν εἶναι. Ωίκετο δὲ τοῦτο πρὸ [τῆς πόλεως]
 τῆς Μητροπόλεως καλούμενης αὐτοῖς καὶ ἔχούσης τὸ ἀκρότατον
 τῶν Μοσσυνοίκων. Καὶ περὶ τούτου δὲ πόλεμος ἦν· οἱ γὰρ ἀεὶ
 τοῦτ' ἔχοντες ἐδόκουν ἐγκρατεῖς εἶναι καὶ πάντων Μοσσυνοίκων,
 καὶ ἔφασαν τούτους οὐ δικαίως ἔχειν τοῦτο, ἀλλὰ κοινὸν
 δὲν καταλαβόντας πλεονεκτεῖν.

16   Εἶποντο δὲ αὐτοῖς καὶ τῶν Ἑλλήνων τινές οὐ ταχθέντες
 ὑπὸ τῶν στρατηγῶν, ἀλλὰ ἀρπαγῆς ἔνεκεν. Οἱ δὲ πολέμοι προσιόντων τέως μὲν ἡσύχαζον· ἐπεὶ δὲ ἐγγὺς ἐγένοντο τοῦ χωρίου,
 ἐκδραμόντες τρέπονται αὐτούς, καὶ ἀπέκτειναν συχνοὺς τῶν
 βαρδάρων καὶ τῶν ξυναναβάντων Ἑλλήνων τινάς, καὶ ἐδίωκον
 17 μέχρι οὗ εἶδον τοὺς Ἑλληνας βοηθοῦντας· εἴτα δὲ ἀποτραπόμενοι
 ὡχοντο, καὶ ἀποτεμόντες τὰς κεφαλὰς τῶν νεκρῶν ἐπεδείχνυσαν τοῖς Ἑλλησι καὶ τοῖς ἑαυτῶν πολεμίοις, καὶ ἄμα ἐχόγενον νόμῳ τινὶ ἄδοντες. Οἱ δὲ Ἑλληνες μάλα ἤχθοντο ὅτι τούς

βγῆκαν καὶ ἀκούμπησαν στή σειρά τά ὅπλα τους, ἐνῶ ὁ ἄλλος 12 ἔμεινε μέσα. "Υστερα πήραν τά πλοια κι ἔφυγαν. Αὐτοί ὅμως πού εἶχαν ξεμπαρκάρει, παρατάχτηκαν μέ τοῦτο τόν τρόπο: Σταμάτησαν ἐκατό ἐκατό σάν χορευτές, ὁ ἕνας ἀντικριστά μέ τόν ἄλλο. Κρατοῦσαν δῆλοι ἀσπίδες ἀπό κλωνάρια λυγαριάς, σκεπασμένα μέ πύκνόμαλλα δέρματα ἀσπρων βοδιών, πού ἔμοιαζαν μέ φύλλα κισσού, καὶ στό δεξί τους χέρι ἔνα ἀκόντιο ὡς ἔξι πῆχες στό μάκρος, πού εἶχε μπροστά μιά λόγχη καὶ πίσω τό ξύλο του ἦταν στρογγυλεμένο. Φοροῦσαν μικρούς χιτῶνες, πού δέν ἔφταναν 13 οὔτε ἴσαμε τά γόνατα κι εἶχαν πάχος ὅσο ἔνα λινό σακί, καὶ στό κεφάλι δερμάτινα κράνη, δόπως εἶναι τά παφλαγονικά, πού εἶχαν στήν κορφή μιά φούντα ἀπό ἀλογότρουχες κι ἔμοιαζαν μέ τιάρα. Κρατοῦσαν ἀκόμα καὶ σιδερένια τσεκούρια. Τότε ἔνας ἀπ' αὐτούς ἔκανε ἀοχή, κι δῆλοι οἱ ἄλλοι δάδιζαν τραγουδώντας ωθημικά. Πέρασαν ἀνάμεσα ἀπό τήν παράταξη τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀπό τά ὅπλα τους καὶ προχωροῦσαν ἀμέσως ἐνάντια στούς ἔχθρούς, σέ ἔνα ὀχυρό μέρος, πού φαινόταν πώς εἶναι πολὺ εὐκολοκυρίευτο. Τούτο δρισκόταν μπροστά στήν πόλη πού τή λογάριαζαν πρωτεύουσά τους, καὶ ἀπλωνόταν στό πιό μεγάλο ὑψωμα τῶν Μοσσυνοίκων. Γι' αὐτήν τή θέση γινόταν ὁ πόλεμος. 15 Γιατί ἔκεινοι πού κάθε φορά τήν εἶχαν στά χέρια τους, νομίζονταν πώς ἔξουσίαζαν καὶ δῆλους τούς Μοσσυνοίκους. "Ελεγαν ἀκόμα οἱ σύμμαχοι τῶν Ἑλλήνων πώς δέν τήν κρατοῦσαν δίκαια 16 μερικοί Ἑλληνες, πού δέν εἶχαν πάρει διαταγή ἀπό τούς στρατηγούς, παρά σκόπευαν νά κάνουν λεήλασίες. "Οσο τοῦτοι προχωροῦσαν, οἱ ἔχθροι ἔμεναν ἀκίνητοι. "Οταν ὅμως ζύγωσαν τό ὀχυρό, ἔκεινοι βγῆκαν καὶ τούς τρέπουν σέ φυγή καὶ σκότωσαν ἀρκετούς βαρδάρους καὶ μερικούς ἀπό τούς "Ἑλληνες πού δινέδηκαν μαζί τους, καὶ τούς κυνήγησαν ὥσπου εἶδαν τούς ἄλλους "Ἑλληνες νά τρέχουν γιά νά τούς δώσουν βοήθεια. "Υστερα γύρισαν τίς 17 πλάτες κι ἔφευγαν, καὶ κόδοντας τά κεφάλια τῶν σκοτωμένων τά ἔδειχναν στούς "Ἑλληνες καὶ στούς ἔχθρούς τους, καὶ ταυτόχρονα χόρευαν τραγουδώντας σύμφωνα μέ κάποιο μουσικό ωθημό. Τότε 18 οἱ "Ἑλληνες ἔνιωσαν μεγάλη στενοχώρια, γιατί εἶχαν κάμει τούς

τε πολεμίους ἐπεποιήκεσαν θρασυτέρους καὶ ὅτι οἱ ἔξελθόντες
 17 "Ελληνες σὺν αὐτοῖς ἐπεφεύγεσαν μάλα ὄντες συχνοί· δὲ οὕπω
 πρόσθεν ἐπεποιήκεσαν ἐν τῇ στρατείᾳ.

19   Ξενοφῶν δὲ ἔνγκαλέσας τοὺς Ἐλληνας εἶπεν· ἀνδρες στρα-
 τιῶται, μηδὲν ἀθυμήσητε ἔνεκα τῶν γεγενημένων· ἵστε γὰρ ὅτι
 20 καὶ ἀγαθὸν οὐ μεῖν τοῦ κακοῦ γεγένηται. Πρῶτον μὲν γὰρ ἐπί-
 στασθε ὅτι οἱ μέλλοντες ἡμῖν ἡγεῖσθαι τῷ ὄντι πολέμοι εἰσιν
 οἴσπερ καὶ ἡμᾶς ἀνάγκη· ἔπειτα δὲ καὶ τῶν Ἐλλήνων οἱ ἀμελή-
 σαντες τῆς ἔντοντος τάξεως, καὶ ἴκανοὶ ἡγησάμενοι εἴναι ἔντοντος
 τοῖς βαρδάροις ταῦτα πράττειν ἄπει σὺν ἡμῖν, δίκην δεδώκα-
 21 σιν· ώστε αὗθις ἥττον τῆς ἡμετέρας τάξεως ἀπολείψονται. Ἀλλ'
 ἡμᾶς δεῖ παρασκευάζεσθαι ὅπως καὶ τοῖς φίλοις οὖσι τῶν βαρ-
 δάρων δόξητε κοείττοντος αὐτῶν εἴναι καὶ τοῖς πολεμίοις δηλώ-
 σητε ὅτι οὐχ ὁμοίοις ἀνδράσι μαχούνται νῦν τε καὶ ὅτε τοῖς
 ἀτάκτοις ἐμάχοντο.

22   Ταῦτην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν οὕτως ἔμειναν· τῇ δὲ ὑστεραίᾳ
 θύσαντες ἐπεὶ ἐκαλλιεργήσαντο, ἀριστήσαντες, ὁρθίους τοὺς λό-
 χους ποιησάμενοι, καὶ τοὺς βαρδάρους ἐπὶ τὸ εὐώνυμον κατὰ
 ταῦτα ταξάμενοι, ἐπορεύοντο τοὺς τοξότας μεταξὺ τῶν λόχων
 [ὁρθίων] ἔχοντες, ὑπολειπομένον δὲ μικρὸν τοῦ στόματος τῶν
 23 ὄπλιτῶν. Ἡσαν γὰρ τῶν πολεμίων οἱ εὔξωνοι κατατρέχοντες
 τοῖς λίθοις ἔβαλλον. Τούτους ἀνέστελλον οἱ τοξόται καὶ πελ-
 τασταί. Οἱ δὲ ἄλλοι βάδην ἐπορεύοντο πρῶτον μὲν ἐπὶ τὸ χω-
 ρίον ἀφ' οὗ τῇ προτεραιάᾳ οἱ βάρδαροι ἐτρέφθησαν καὶ οἱ ἔντον-
 24 αὐτοῖς ἐνταῦθα γὰρ οἱ πολέμιοι ἦσαν ἀντιτεταγμένοι. Τοὺς μὲν
 οὖν πελταστὰς ἐδέξαντο οἱ βάρδαροι καὶ ἐμάχοντο, ἐπειδὴ δὲ
 ἐγγὺς ἦσαν οἱ ὄπλιται, ἐτρέποντο. Καὶ οἱ μὲν πελτασταὶ εὐθὺς
 εἶποντο διώκοντες ἄνω πρὸς τὴν πόλιν, οἱ δὲ ὄπλιται ἐν τάξει

έχθρούς θρασύτερους καί γιατί οἱ στρατιῶτες πού δγῆκαν μαζί μέ τούς βαρδάρους τό εἶχαν δάλει στά πόδια, παρ' ὅλο πού ἦταν πολλοί. Τήν πράξη τούτη δέν τήν εἶχαν κάμει πρωτύτερα, σέ ὅλη τή διάρκεια τῆς ἐκστρατείας.

Ο Ξενοφῶν τότε κάλεσε τούς Ἔλληνες καί τούς εἶπε: «Στρα- 19 τιῶτες, δέν πρέπει νά στενοχωριέστε μέ ὅσα ἔγιναν, γιατί ἔρετε πώς μέσα σ' αὐτά ὑπάρχει καί κάποιο καλό, πού δέν είναι μικρό- τερο ἀπό τό κακό. Πρώτα πρώτα δηλαδή μάθατε, πώς αὐτοί πού 20 πρόκειται νά μᾶς δδηγήσουν, είναι πραγματικά ἐχθροί μέ κεί- νους, πού ἐμεῖς είναι ἀνάγκη νά εἴμαστε ἐχθροί τους. »Υστερα καί οἱ Ἔλληνες πού δέν ἔμειναν στήν παράταξή μας, παρά νόμισαν πώς είναι ἴκανοι νά κατορθώσουν μέ τούς βαρδάρους ἐκεῖνα πού κατόρθωναν μαζί μας, ἔχουν τιμωρηθεῖ. »Ἐτοι δέν πρόκειται νά ἀφήσουν ἄλλη φορά τήν παράταξή μας. Πρέπει ὅμως νά ἐτοιμα- 21 στεῖτε, καί γιά νά δείξετε σέ ὅσους ἀπό τούς βαρδάρους είναι φίλοι μας πώς είστε γενναιότεροί τους καί γιά νά φανερώσετε στούς ἐχθρούς πώς τώρα θά πολεμήσουν μέ ἀντρες, πού δέ μοιάζουν μέ τούς ἀταχτούς πού πολέμησαν πρωτύτερα».

Αὐτή λοιπόν τήν ἡμέρα δέν ἔκαναν τίποτε. Τήν ἄλλη ὅμως θυ- 22 σίασαν κι ὅταν οἱ θυσίες ἔδειξαν καλά σημάδια, γευμάτισαν.

«Υστερα σύνταξαν τούς λόχους μέ μικρό μέτωπο καί μεγάλο δά- θος, τοποθέτησαν καί τούς βαρδάρους στήν ἀριστερή πτέρυγα μέ τόν ἴδιο τρόπο καί προχωροῦσαν ἔχοντας τούς τοξότες ἀνάμεσα στούς λόχους ἔτσι, ὥστε νά δρίσκονται λίγο πιό μπροστά ἀπό τό μέτωπο τών ὁπλιτῶν. Γιατί μερικοί ἀπό τούς ἐχθρούς ἦταν ἐλα- 23 φρά δόπλισμένοι καί τρέχοντας πρός τά κάτω τούς χτυποῦσαν μέ πέτρες. Αὐτούς οἱ τοξότες καί οἱ πελταστές τούς ἀνάγκαζαν νά ὑποχωροῦν. Οἱ ὑπόλοιποι προχωροῦσαν μέ ἀργό δηματισμό, πρώτα πρός τήν τοποθεσία ἀπ' ὅπου τήν προηγούμενη μέρα τό ἔδαλαν στά πόδια οἱ βάρδαροι κι οἱ Ἔλληνες πού ἦταν μαζί τους. Γιατί σ' αὐτό τό μέρος ἦταν παραταγμένοι οἱ ἐχθροί γιά μάχη. Τήν ἐπίθεση λοιπόν τών πελταστών τήν ἀντεῖσαν οἱ βάρδα- 24 ροι καί πολεμοῦσαν μαζί τους, ὅταν ὅμως τούς ζύγωσαν οἱ ὁπλί- τες, τό ὄδαλαν στά πόδια. Οἱ πελταστές τότε τούς ἀκολουθοῦσαν καί τούς κυνηγοῦσαν πρός τά πάνω ὅπου δρισκόταν ἡ πόλη, ἐνώ οἱ ὁπλίτες βάδιζαν ἀπό πίσω χωρίς νά χαλοῦν τήν παράταξη.

19-21

Ὦμιλία τοῦ
Ξενοφώντα
στό στρατό.

22-34

Νίκη τῶν Ἐλ-
λήνων.

- 25 εἶποντο. Ἐπεὶ δὲ ἄνω ἥσαν πρὸς ταῖς Μητροπόλεως οἰκίαις, ἐνταῦθα οἱ πολέμιοι ὅμοι δὴ πάντες γενόμενοι ἐμάχοντο καὶ ἐξηκόντιζον τοῖς παλτοῖς, καὶ ἄλλα δόρατα ἔχοντες παχέα μακρά, ὅσα ἀνὴρ ἀν φέροι μόλις, τούτοις ἐπειρῶντο ἀμύνασθαι ἐκ χειρός. Ἐπεὶ δὲ οὐχ ὑφίεντο οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ ὅμοσε ἐχώρουν, ἔφευγον οἱ βάρδαροι καὶ ἐντεῦθεν ἄπαντες λιπόντες τὸ χωρίον. Οἱ δὲ βασιλεὺς αὐτῶν ὁ ἐν τῷ μόσσυν τῷ ἐπ' ἄκρου φιλοδομημένῳ, διν τρέφοντι πάκτες κοινῇ αὐτοῦ μένοντα καὶ φιλάττουσιν, οὐκ ἥθελεν ἐξελθεῖν, οὐδὲ ὁ ἐν τῷ πρότερον αἰρεθέντι χωρίῳ, ἀλλ' αὐτοῦ σὺν τοῖς μοσσύνοις κατεκαύθησαν.
- 27 Οἱ δὲ Ἕλληνες διαρπάζοντες τὰ χωρία ηὗρισκον θησαυροὺς ἐν ταῖς οἰκίαις ἄρτων νενημένων πατρίους, ὡς ἔφασαν οἱ Μοσσύνοικοι, τὸν δὲ νέον σίτον ἔν τῇ καλάμῃ ἀποκείμενον· ἥσαν 28 δὲ ζειαὶ αἱ πλεῖσται. Καὶ δελφίνων τεμάχη ἐν ἀμφορεῦσιν ηὗρισκετο τεταριχευμένα καὶ στέαρ ἐν τεύχεσι τῶν δελφίνων, ὃ 29 ἐχρῶντο οἱ Μοσσύνοικοι καθάπερ οἱ Ἕλληνες τῷ ἐλαίῳ· κάρων δὲ ἐπὶ τῶν ἀνωγαίων ἦν πολλὰ τὰ πλατέα οὐκ ἔχοντα διαφυῆν οὐδεμίαν. Τούτῳ καὶ πλείστῳ σίτῳ ἐχρῶντο ἔψοντες καὶ ἄρτους δόπτῶντες. Οἶνος δὲ ηὗρισκετο δις ἄκρατος μὲν ὀξὺς ἔφαινετο εἰναι ὑπὸ τῆς αὐστηρότητος, κερασθεὶς δὲ εὐώδης τε καὶ ήδύς.
- 30 Οἱ μὲν δὴ Ἕλληνες ἀριστήσαντες ἐνταῦθα ἐπορεύοντο εἰς τὸ πρόσω, παραδόντες τὸ χωρίον τοῖς ξυμμαχήσασι τῶν Μοσσύνων. Ὁπόσα δὲ καὶ ἄλλα παρῆσαν χωρία τῶν ἔν τοῖς πολεμοῖς δντων, τὰ εὐπροσοδώτατα οἱ μὲν ἔλειπον, οἱ δὲ ἐκόντες 31 προσεχρώσαν. Τὰ δὲ πλεῖστα τοιάδε ἦν τῶν χωρίων· ἀπεῖχον αἱ πόλεις ἀπ' ἀλλήλων στάδια δγδοήκοντα, αἱ δὲ πλέον αἱ δὲ μεταναστῶν ἀναβοώντων δὲ ἀλλήλων ξυνήκονον εἰς τὴν ἐτέραν ἐκ τῆς

Κι ὅταν ἀνέβηκαν κοντά στά σπίτια τῆς πρωτεύουσας, τότε οἱ 25 ἔχθροι μαζεμένοι δλοι τούς πολεμοῦσαν καὶ τούς χτυποῦσαν μὲ τά ἀκόντια, καὶ κρατώντας ἄλλα δόρατα χοντρά καὶ μακριά, πού 26 ἔνας ἄντρας δύσκολα θά μποροῦσε νά τά σηκώσει, προσπαθοῦσαν μέ αὐτά ν' ἀποκρούσουν τούς "Ἐλληνες ἀπό κοντινή ἀπόσταση. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ "Ἐλληνες δέν ὑποχωροῦσαν, παρά 27 δλοι μαζί, ἄφησαν οἱ βάρδαροι τήν δχυρή τοποθεσία κι ἀρχισαν νά φεύγουν κι ἀπό κεῖ. Καὶ διασιλιάς τους πού ἔμενε μέσα στόν 28 ξύλινο πύργο, τό χτισμένο πάνω στό ὑψωμα, καὶ πού τόν τρέφουν δλοι μέ κοινά ἔξοδα καὶ τόν φυλάνε, δέν ἥθελε νά δγεῖ, καθώς κι διασιλιάς τοῦ δχυροῦ πού κυριεύτηκε πρωτύτερα, παρά 29 κάηκαν ἐκεῖ μαζί μέ τους πύργους τους. Τότε οἱ "Ἐλληνες στίς λεγλασίες πού ἔκαναν σ' αὐτά τά μέρη ἔδρισκαν μέσα στά σπίτια παλιές ἀποθήκες, δπου ἥταν σωριασμένα ψωμιά περνούντα, καθώς ἔλεγαν οἱ Μοσσύνοικοι, ἐνώ τά καινούρια σιτάρια 30 ἥταν ἀποθηκεμένα μαζί μέ τήν καλαμιά τους· μά αὐτά ἥταν στό μεγαλύτερο μέρος τους ζειές. Ἐδρισκαν ἀκόμα μέσα σέ δοχεία 31 κομμάτια ἀπό δελφίνια παστωμένα καὶ μέσα σέ βάζα ἀλειμμα ἀπό κρέας δελφινιῶν, πού τό χρησιμοποιοῦσαν οἱ Μοσσύνοικοι, δπως οἱ "Ἐλληνες τό λάδι. Καὶ πάνω στά ἀνώγια ἥταν ἀποθηκε- 29 μένα πολλά κάστανα, πού δέν είχαν καμιά γραμμή νά τά χωρίζει. Αὐτά τά χρησιμοποιοῦσαν γιά τροφή δρασμένα, καθώς καὶ ἀφθονο σιταρένιο ἀλεύρι πού τό ἔψηγαν καὶ τό ἔκαναν ψωμί. Βρισκόταν ἀκόμα ἐκεῖ καὶ κρασί, πού, δταν δέν ἥταν νερωμένο, φαινόταν πώς είναι ξινό, ἐπειδὴ ἥταν δριμύ, δταν ὅμως τό νέρωναν, γινόταν μυρωδάτο καὶ γλυκόπιοτο. Ἐδῶ γευμάτισαν οἱ "Ελ- 30 ληνες κι ὕστερα παράδωσαν τήν τοποθεσία σέ κείνους ἀπό τους Μοσσύνοικους πού είχαν γίνει σύμμαχοί τους, κι ἀρχισαν νά προχωροῦν παραπέρα. Μά καὶ ἀπ' δσα ἄλλα ἔχθρικά δχυρά περνοῦσαν, τά πιό εύκολοκυρίευτα τ' ἄφηγαν οἱ ἔχθροι κι ἔφευγαν, ὅλλα πάλι τά παραχωροῦσαν μέ τή θέλησή τους. Κι ἥταν οἱ 31 περισσότερες δχυρές τοποθεσίες κάπως ἔτσι: οἱ πολιτείες ἀπειχαν ἀναμεταξύ τους ὄγδοντα στάδια, ἄλλες περισσότερο κι ἄλλες λιγότερο. Κι δταν φώναξαν οἱ ἄνθρωποι ἀπό τή μιά στήν ἄλλη, ἀκούγαν καὶ ἀπό τίς δυό μερές. Τόσο μεγάλα ὑψώματα είχε ἡ χώρα καὶ κοιλάδες ἀνάμεσά τους. "Υστερ' ἀπό ἀρκετή πορεία

2. ΦΕΚ
ΚΕΦ. 5
13
Χαροκόπειο και
Πειραιών

32 ἐτέρας πόλεως· οὗτως ὑψηλή τε καὶ κοίλη ἡ χώρα ἦν. Ἐπεὶ δὲ πορευόμενοι ἐν τοῖς φίλοις ἥσαν, ἐπεδείκνυσαν αὐτοῖς παῖδας τῶν εὐδαιμόνων σιτευτούς, τεθραμμένους καρόνοις ἔφθοις, ἀπαλοὺς καὶ λευκοὺς σφόδρα καὶ οὐ πολλοῦ δέοντας ἵσους τὸ μῆκος καὶ τὸ πλάτος εἶναι, ποικίλους δὲ τὰ νῶτα καὶ τὰ ἔμπροσθεν πάντα ἔστιγμένους ἀνθέμια. Λευκοὶ δὲ πάντες οἱ ἄνδρες καὶ αἱ γυνναῖκες. Τούτους ἔλεγον οἱ στρατευσάμενοι βαρδαρωτάτους διελθεῖν καὶ πλεῖστον τῶν Ἑλληνικῶν νόμων κεχωρισμένους. Ἐν τε γὰρ ὅχλῳ ὅντες ἐποίουν ἄπερ [ἄν] ἀνθρωποι ἐν ἐρημίᾳ ποιήσειαν, μόνοι τε ὅντες ὅμοια ἐπραττον ἄπερ ἀν μετ' ἄλλων ὅντες, διελέγοντό τε αὐτοῖς καὶ ἐγέλων ἐφ' ἑαυτοῖς καὶ ὠρχοῦντο ἐφιστάμενοι ὅπου τύχοιεν ὥσπερ ἄλλοις ἐπιδεικνύμενοι.

ΚΕΦ. 5 1 Διὰ ταύτης τῆς χώρας οἱ Ἑλληνες, διά τε τῆς πολεμίας καὶ τῆς φιλίας, ἐπορεύθησαν δικτὸν σταθμούς, καὶ ἀφικνοῦνται εἰς Χάλυβας. Οὗτοι ὀλίγοι τε ἥσαν καὶ ὑπήκοοι τῶν Μοσσυνοίκων, καὶ ὁ δίος ἦν τοῖς πλείστοις αὐτῶν ἀπὸ σιδηρείας.

2 Ἐντεῦθεν ἀφικνοῦνται εἰς Τιβαρηνούς. Ἡ δὲ τῶν Τιβαρηνῶν χώρα πολὺ ἦν πεδινωτέρα καὶ χωρία εἰχεν ἐπὶ θαλάττῃ ἥτιον ἐφυμνά. Καὶ οἱ στρατηγοὶ ἔχοηζον πρὸς τὰ χωρία προσθάλλειν καὶ τὴν στρατιὰν ὀνηθῆναι τι, καὶ τὰ ἔνεια ἢ ἥκε παρὰ Τιβαρηνῶν οὐκ ἐδέχοντο, ἀλλ' ἐπιμεῖναι κελεύσαντες ἔστε δουλεύσαιντο. Καὶ πολλὰ καταθυσάντων τέλος ἀπεδείξαντο οἱ μάντεις πάντες γνώμην ὅτι οὐδαμῇ προσίοιντο οἱ θεοὶ τὸν πόλεμον. Ἐντεῦθεν δὴ τὰ ἔνεια ἐδέξαντο, καὶ ὡς διὰ φιλίας πορευόμενοι δύο ἡμέρας ἀφίκοντο εἰς Κοτύωρα πόλιν Ἑλληνίδα, Σινωπέων ἀποικον, οὓσαν δὲ ἐν τῇ Τιβαρηνῶν χώρᾳ.

ἔφτασαν σέ φιλική τους χώρα. Ἐκεῖ τούς ἔδειχναν κάτι πλουσι- 32
όπαιδα δόλπαχα, θρεμμένα μέ δραστά καρύδια, πού είχαν πολύ¹
ἄσπρο καί μαλακό δέρμα καί πού παρά λίγο νά ἔχουν ἴδιο ψυφος
καί φάρδος, κι ἦταν οἱ πλάτες τους, καθώς καί τά μπροστινά μέρη
τῶν σωμάτων, γεμάτες στίγματα, πού ἔμοιαζαν μέ ἄνθη. Κι ἦταν 33
ὅλοι τους ἀσπροί, ἀντρες καί γυναῖκες. Ἐλεγαν μάλιστα οἱ στρα-³⁴
τιώτες πώς αὐτοί ἦταν οἱ πιό ἀπολίτιστοι ἀπ' ὅλους τούς βαρβά-
ρους πού είχαν συναντήσει, καί πώς τά ἔθιμά τους ἦταν πάρα
πολύ διαφορετικά ἀπό τά ἐλληνικά. Γιατί καί μπροστά σέ ἀν-
θρώπους ἔκαναν πράξεις πού οἱ ἄλλοι θά τίς ἔκαναν σέ μοναξιά,
κι ὅταν ἦταν μόνοι τους, ἐνεργοῦσαν ὅπως ἄν δρίσκονταν μέ κό-
σμο. Δηλαδή καί συζητοῦσαν μέ τόν ἑαυτό τους καί γελοῦσαν
μόνοι τους καί χόρευαν σταματώντας ὅπου τύχαινε, σά νά ἔκα-
ναν ἐπίδειξη σέ ἄλλους.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΑ ΚΟΤΥΩΡΑ. ΘΥΣΙΕΣ, ΑΓΩΝΕΣ, ΣΥΝΕΝΝΟΗΣΕΙΣ ΜΕ ΑΠΟΣΤΑΛΜΕΝΟΥΣ ΤΩΝ ΣΙΝΩΠΕΩΝ

‘Ανάμεσα ἀπ' αὐτήν τή χώρα, πού ἦταν ἀλλοῦ ἐχθρική καί 1
ἀλλοῦ φιλική, βάδισαν οἱ ‘Ἐλληνες δχτώ σταθμούς καί φτάνουν
στούς Χάλυβες. Τούτοι καί λίγοι ἦταν καί ὑποταγμένοι στούς
Μοσσύνοικους, καί οἱ περισσότεροι ζούσαν δουλεύοντας τό σί-
δερο. Ἀπό κεῖ πηγαίνουν στή χώρα τῶν Τιβαρηγῶν. Αὐτή ἦταν 2
πολύ πεδινότερή κι είχε παραθαλάσσια μέρη λιγότερο δχυρά. Οἱ
στρατηγοί ζητοῦσαν ἐπίμονα νά ἐπιτεθοῦν ἐνάντια σ' αὐτά, γιά
νά τά λεγλατήσουν οἱ στρατιώτες. Γι' αὐτό δέ δέχτηκαν τά δῶρα
πού τούς ἔστειλαν οἱ Τιβαρηγοί, παρά τούς εἴπαν νά περιμένουν
ὅσπου νά σκεφτοῦν, κι ἀρχισαν νά κάνουν θυσίες. Θυσίασαν 3
πολλά ζῶα καί στό τέλος ὅλοι οἱ μάντεις ἔβγαλαν τό συμπέρασμα
πώς οἱ θεοί μέ κανένα τρόπο δέν ἥθελαν τόν πόλεμο. Τότε λοιπόν
δέχτηκαν τά δῶρα καί βαδίζοντας δυό μέρες μέσα στή χώρα
τους, σά νά ἦταν φιλική, ἔφτασαν στά Κοτύωρα, μιά ἐλληνική
πόλη πού ἦταν ἀποικία τῶν Σινωπέων καί δρισκόταν στή χώρα
τῶν Τιβαρηγῶν.

1 **ΚΕΦ. 5**
1-3
Χάλυβες καί
Τιβαρηγοί.

4 [Μέχρι ἐνταῦθα ἐπέζευσεν ἡ στρατιά. Πλῆθος τῆς καταβάσεως τῆς ὁδοῦ ἀπὸ τῆς ἐν Βαβυλῶνι μάχης ἄχρι εἰς Κοτύωρα σταθμοὶ ἑκατὸν εἴκοσι δύο, παρασάγγαι ἔξακόσιοι καὶ εἴκοσι, στάδιοι μύριοι καὶ ὀκτακισχίλιοι καὶ ἔξακόσιοι, χρόνου πλῆθος ὀκτὼ μῆνες].

5 Ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας τετταράκοντα πέντε. Ἐν δὲ ταύταις πρῶτον μὲν τοῖς θεοῖς ἔθυσαν, καὶ πομπὰς ἐποίησαν κατὰ 6 ἔθνος ἔκαστοι τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀγῶνας γυμνικούς. Τὰ δ' ἐπιτήδεια ἐλάμβανον τὰ μὲν ἐκ τῆς Παφλαγονίας, τὰ δ' ἐκ τῶν χωρίων τῶν Κοτυωριτῶν· οὐ γὰρ παρεῖχον ἀγοράν, οὐδὲ εἰς τὸ τεῖχος τοὺς ἀσθενοῦντας ἐδέχοντο.

7 Ἐν τούτῳ ἔρχονται ἐκ Σινώπης πρέσβεις, φοβούμενοι περὶ τῶν Κοτυωριτῶν τῆς τε πόλεως (ἥν γὰρ ἐκείνων καὶ φόρον ἐκείνοις ἔφερον) καὶ περὶ τῆς χώρας, ὅτι ἥκουνον δηονυμένην. Καὶ ἐλθόντες εἰς τὸ στρατόπεδον ἔλεγον, προηγόρει δὲ Ἐκατώνυμος

8 δεινὸς νομιζόμενος εἶναι λέγειν. Ἐπεμψεν ἡμᾶς, ὃ ἄνδρες στρατιῶται, ἡ τῶν Σινωπέων πόλις ἐπαινέσοντάς τε ὑμᾶς ὅτι νικᾶτε Ἐλληνες ὅντες βαρδάρους, ἔπειτα δὲ καὶ συνησθησομένους ὅτι διὰ πολλῶν τε καὶ δεινῶν, ὡς ἡμεῖς ἥκούσαμεν, πραγμάτων σε-

9 σωσμένοι πάρεστε. Ἀξιοῦμεν δὲ Ἐλληνες ὅντες καὶ αὐτοὶ ὑφ' ὑμῶν ὅντων Ἑλλήνων ἀγαθὸν μέν τι πάσχειν, κακὸν δὲ μηδέν. οὐδὲ γὰρ ἡμεῖς ὑμᾶς οὐδὲν πώποτε ὑπήρξαμεν κακῶς ποιοῦντες.

10 Κοτυωρῖται δὲ οὗτοι εἰσὶ μὲν ἡμέτεροι ἀποικοι, καὶ τὴν χώραν ἡμεῖς αὐτοῖς ταύτην παραδεδώκαμεν βαρδάρους ἀφελόμενοι· διὸ καὶ δασμὸν ἡμῖν φέρουσιν οὗτοι τεταγμένον καὶ Κερασούντιοι καὶ Τραπεζούντιοι· ὥστε ὅ, τι ἀν τούτους κακὸν ποιήσητε ἡ

11 Σινωπέων πόλις νομίζει πάσχειν. Νῦν δὲ ἀκούομεν ὑμᾶς εἰς τε τὴν πόλιν δίᾳ παρελθυθότας ἐνίους σκηνοῦν ἐν ταῖς οἰκίαις καὶ ἐκ τῶν χωρίων δίᾳ λαμβάνειν ὃν ἀν δέησθε οὐ πείθοντας.

12 Ταῦτ' οὖν ὡν ἀξιοῦμεν· εἰ δὲ ταῦτα ποιήσετε, ἀνάγκη ἡμῖν καὶ

["Ως ἐδῶ βάδισε μέ τα πόδια δ στρατός. Τό μῆκος τῆς πορείας γιά νά κατέβει ἀπό τή μάχη πού ἔγινε κοντά στή Βαβυλώνα ὡς τά Κοτύωρα, ἥταν ἐκατόν εἴκοσι δυό σταθμοί, ἔξακόσιοι εἴκοσι παρασάγγες, δεκαοχτώ χιλιάδες ἔξακόσια στάδια, καί τό χρονικό διάστημα γι' αὐτή τήν πορεία ἥταν δχτώ μῆνες]. Ἐκεῖ ἔμειναν σαράντα πέντε μέρες· σ' αὐτό τό διάστημα πρώτα ἔκαμαν θυσίες στούς θεούς, κι ὑστερα κάθε ἐλληνική φυλή χωριστά δργάνωσε θρησκευτική γιορτή καί γυμνικούς ἀγῶνες. Τά τρόφιμα τά ἄρπαζαν εἴτε ἀπό τήν Παφλαγονία, εἴτε ἀπό διάφορα μέρη τῶν Κοτυώρων. Γιατί δέν τούς πρόσφεραν ν' ἀγοράσουν, κι οὔτε δέχονταν τούς ἄρρωστους μέσα στά τείχη τους. Στό μεταξύ ἔρχονται ἀπό τή Σινώπη ἀπεσταλμένοι, πού φοβήθηκαν καί γιά τήν πόλη τῶν Κοτυωρίτῶν (γιατί τούς ἀνήκε καί μάλιστα τούς πλήρωνε φόρο) καί γιά τή χώρα τους, ἐπειδή ἄκουγαν πώς οἱ "Ἐλληνες τή λεηλατοῦσαν. "Οταν ἔφτασαν στό στρατόπεδο, ἀρχισαν νά μλοῦν, καί τήν ύπόθεση τήν ὑπεράσπιζε δ Ἐκατώνυμος, πού εἶχε τή φήμη ἴκανον ὅγιτορα. «Μᾶς ἔστειλε, στρατιώτες, ἡ πόλη τῶν Σινωπέων, πρώτα πρώτα γιά νά σᾶς παινέσουμε πού εἶστε "Ἐλληνες καί νικάτε τούς βαρδάρους, κι ὑστερα γιά νά σᾶς συγχαροῦμε πού, δπως μάθαμε, περάσατε πολλά καί φοβερά βάσανα, καί τώρα δρίσκεστε κοντά μας. Ἐχομε δύως τήν ἀπαίτηση, ἀφοῦ εἴ- μαστε "Ἐλληνες κι ἐμεῖς κι ἐσεῖς, νά μή μᾶς κάνετε κακό, παρά ἀντίθετα νά μᾶς καλομεταχειρίζεστε. Γιατί οὔτε ἐμεῖς σᾶς δλάψαμε ποτέ ὡς τώρα. "Ἐπειτα τοῦτο δῶ οἱ Κοτυωρίτες εἶναι ἀποικοί μας καί αὐτήν τή χώρα ἐμεῖς τήν πήραμε ἀπό τούς βαρδάρους καί τούς τήν παραδώσαμε. Γι' αὐτό μᾶς πληρώνουν ἔναν δρισμένο φόρο, δπως καί οἱ Κερασούντιοι κι οἱ Τραπεζούντιοι. "Ετοι ἄν κάνετε σ' αὐτούς κάτι κακό, ἡ πόλη τῶν Σινωπέων ἔχει τή γνώμη πώς τό παθαίνει ἡ Ἰδια. "Αλλά τώρα μαθαίνομε πώς μερικοί ἀπό σᾶς μπήκατε μέ τή βία μέσ στήν πόλη καί μένετε στά σπίτια καί ἀρπάζετε βίαια ἀπό τίς διάφορες περιοχές δσα χρειάζεστε. "Ἐχομε λοιπόν τήν ἀπαίτηση νά μή γίνονται αὐτά. Γιατί ἄν ἔξακολουθήσετε νά τά κάνετε, θά ἀναγκαστοῦμε νά πιάσουμε

4-12
Στά Κοτύωρα
Λόγος τοῦ
Ἐκατώνυμου

Κορύλαν καὶ Παφλαγόνας καὶ ἄλλον ὄντινα ἀν δυνώμεθα φίλον ποιεῖσθαι.

13 Οὐδὲ ταῦτα ἀναστὰς Ξενοφῶν ὑπὲρ τῶν στρατιωτῶν εἶπεν· ἡμεῖς δέ, ὦ ἄνδρες Σινωπεῖς, ἥκομεν ἀγαπῶντες ὅτι τὰ σώματα διεσωσάμεθα καὶ τὰ ὅπλα· οὐ γὰρ ἦν δυνατὸν ἄμα τε χοήματα 14 ἄγειν καὶ φέρειν καὶ τοῖς πολεμίοις μάχεσθαι. Καὶ νῦν ἐπεὶ εἰς τὰς Ἑλληνίδας πόλεις ἥλθομεν, ἐν Τραπεζοῦντι μὲν (παρεῖχον γὰρ ἡμῖν ἀγορὰν) ὀνούμενοι εἴχομεν τὰ ἐπιτήδεια, καὶ ἀνθ' ᾧν ἐτίμησαν ἡμᾶς καὶ ἔστια ἔδωκαν τῇ στρατιᾷ, ἀντετιμῶμεν αὐτούς; καὶ εἴ τις αὐτοῖς φίλος ἦν τῶν βαρβάρων, τούτων ἀπειχόμεθα· τοὺς δὲ πολεμίους αὐτῶν ἐφ' οὓς αὐτοὶ ἥγοιντο κακῶς 15 ἐποιοῦμεν ὅσον ἐδυνάμεθα. Ἐρωτᾶτε δὲ αὐτοὺς δοποίων τινῶν ἡμῶν ἔτυχον· πάρεισι γὰρ ἐνθάδε οὓς ἡμῖν ἥγεμόνας διὰ φιλίαν 16 ἡ πόλις ἔννέπεμψεν. "Οποι δ' ἀν ἐλθόντες ἀγορὰν μὴ ἔχωμεν, ἀν τε εἰς βάρβαρον γῆν ἀν τε εἰς Ἑλληνίδα, οὐχ ὅρει ἀλλὰ ἀνάγκη 17 λαμβάνομεν τὰ ἐπιτήδεια. Καὶ Καρδούχονς καὶ Ταόχους καὶ Χαλδαίους καίπερ βασιλέως οὐχ ὑπηκόους ὄντας ὅμως καὶ μάλα φοβεροὺς ὄντας πολεμίους ἐκτησάμεθα διὰ τὸ ἀνάγκην εἶναι 18 λαμβάνειν τὰ ἐπιτήδεια, ἐπεὶ ἀγορὰν οὐ παρεῖχον. Μάκρωνας δὲ καίπερ βαρβάρους ὄντας, ἐπεὶ ἀγορὰν οἵαν ἐδύναντο παρεῖχον, φίλους τε ἐνομίζομεν εἶναι καὶ δίᾳ οὐδὲν ἐλαμβάνομεν τῶν ἐκείνων.

19 Κοτυνωρίτας δέ, οὓς ὑμετέρους φατὲ εἶναι, εἴ τι αὐτῶν εἰλήφαμεν, αὐτοὶ αἴτιοι εἰσιν· οὐ γὰρ ὡς φύλοι προσεφέροντο ἡμῖν, ἀλλὰ κλείσαντες τὰς πύλας οὕτε εἴσω ἐδέχοντο οὕτε ἔξω ἀγορὰν ἐπεμπον· ἥτιῶντο δὲ τὸν παρ' ὑμῶν ἀρμοστὴν τούτων αἴτιον εἶναι. "Ο δὲ λέγεις δίᾳ παρελθόντας σκηνοῦν, ἡμεῖς ἥξιοῦμεν τοὺς 20 κάμνοντας εἰς τὰς στέγας δέξασθαι· ἐπεὶ δὲ οὐκ ἀνέψησαν τὰς

φιλίες μέ τόν Κορύλα καί τούς Παφλαγόνες καί μέ ὅποιους ἄλλους μπορέσουμε.

13-23

Λόγος τοῦ
Ξενοφώντα.

Σ' ἀπάντηση σηκώθηκε δὲ Ξενοφῶν καί εἶπε γιά λογαριασμό 13 τῶν στρατιωτῶν: «Ἐμεῖς, Σινιωπεῖς, ἥρθαμε δῶ εὐχαριστημένοι, πού γλιτώσαμε τή ζωή μας καί τά ὅπλα μας. Γιατί ἦταν ἀδύνατο νά λεηλατοῦμε καί παράλληλα νά πολεμοῦμε ἐνάντια στούς ἔχθρούς. Καί τώρα πού φτάσαμε στίς ἑλληνικές πόλεις, στήν 14 Τραπεζούντα μᾶς πρόσφεραν τρόφιμα νά ψωνίζουμε, κι ἔτσι τά προμηθευόμασταν ἀγοράζοντάς τα. "Οσο γιά τίς τιμές πού μᾶς ἔκαμαν καί τά δῶρα πού χάρισαν στούς στρατιώτες, τούς τιμούσαμε κι ἐμεῖς, κι ἀν κανένας ἀπό τούς βαρβάρους ἦταν φίλος τους, δέν τόν πειράζαμε. Ἀντίθετα ἐκείνους πού ἦταν ἔχθροι τους, μᾶς δόηγούσαν οἱ Ἰδιοί ἐνάντιά τους, καί τούς κακοποιούσαμε δόσο μπορούσαμε. Αὐτούς ρωτήστε, νά σᾶς ποῦν πῶς τούς 15 φερθῆκαμε. Γιατί δρίσκονται ἐδῶ ἐκεῖνοι πού τούς ἔστειλε μαζί μας ἡ πόλη γιά δόηγούς, δείχνοντάς μας ἔτσι τή φιλία της. "Οταν 16 δύμως πάμε κάπου καί δέν ὑπάρχουν τρόφιμα ν' ἀγοράσουμε, εἴτε σέ βαρβαρική εἴτε σέ ἑλληνική χώρα, τότε τά ἀρπάζομε ἀπό ἀνάγκη καί δχι ἀπό αὐθάδεια. Γι' αὐτό καί τούς Καρδούχους καί 17 τούς Ταόχους καί τούς Χαλδαίους, παρ' ὅλο πού δέν ἦταν ὑποταγμένοι στό μεγάλο βασιλιά κι ἦταν πολύ φοβεροί, δύμως τούς πάναμε ἔχθρούς, ἐπειδή ἥμασταν ὑποχρεωμένοι ν' ἀρπάζομε τά τρόφιμα, μιά καί δέ μᾶς τά πρόσφεραν νά τ' ἀγοράσουμε. Ἐνώ 18 τούς Μάκρωνες, παρ' ὅλο πού ἦταν βάρβαροι, τούς θεωρούσαμε φίλους μας καί δέν παίρναμε τίποτε δικό τους μέ τή βία, γιατί μᾶς ἔδιναν τρόφιμα ν' ἀγοράσουμε, δσα μπορούσαν. "Οσο γιά 19 τούς Κοτυωρίτες, πού λέτε πώς εἶναι δικοί σας, ἀν τούς ἔχουμε ἀρπάξει κάτι, οἱ Ἰδιοί εἶναι αἴτιοι. Γιατί δέ μᾶς φέρθηκαν σάν φίλοι, παρά ἔκλεισαν τίς πύλες καί οὔτε μέσα στήν πόλη μᾶς δέχονταν, οὔτε ἔξω ἀπό τά τείχη ἔστελναν τρόφιμα ν' ἀγοράσουμε. Κι ἐλεγαν πώς αἴτιος γιά ὅλα αυτά ἦταν δ ἀρμοστής πού στείλατε σεῖς στά Κοτύωρα. "Οσο γιά κείνο πού εἶπες, δηλαδή πώς μερικοί 20 μπήκαν μέ τή βία καί μένουν μέσα στά σπίτια, ἐμεῖς ζητήσαμε ἐπίμονα νά δεχτούν τούς ἀρρωστούς. Ἐπειδή δύμως δέν ἀνοιγαν τίς πύλες, γι' αὐτό ἀπό τό μέρος πού ἦταν εὔκολο νά μπούμε στήν πόλη, ἀπό κεī μπήκαμε, χωρίς νά κάνουμε καμιά πράξη βίας.

ΦΕΚ
ΚΕΦ. 6
1-10
Ο Εκατό-

πύλας, ἢ ἡμᾶς ἐδέχετο αὐτὸ τὸ χωρίον ταύτη εἰσελθόντες ἄλλο μὲν οὐδὲν δίαιον ἐποιήσαμεν, σκηνοῦσι δ' ἐν ταῖς στέγαις οἱ κάμνοντες τὰ αὐτῶν δαπανῶντες, καὶ τὰς πύλας φρουροῦμεν, ὅπως μὴ ἐπὶ τῷ ὑμετέρῳ ἀρμοστῇ ὥσιν οἱ κάμνοντες ἡμῶν, ἀλλ' 21 ἐφ' ἡμῖν ἡ κομίσασθαι ὅταν βούλώμεθα. Οἱ δὲ ἄλλοι, ὡς ὁρᾶτε, σκηνοῦμεν ὑπαίθροι ἐν τῇ τάξει, παρεσκευασμένοι, ἀν μέν τις εὗ ποιῆ, ἀντευποιεῖν, ἀν δὲ κακῶς, ἀλέξασθαι.

22 Ἀ δὲ ἡπείλησας ὡς, ἢν ὑμῖν δοκῇ, Κορύλαν καὶ Παφλαγόνας ἔνυμάχους ποιήσεσθε ἐφ' ἡμᾶς, ἡμεῖς δὲ ἢν μὲν ἀνάγκη ἡ πολεμήσομεν καὶ ἀμφοτέροις· ἥδη γὰρ καὶ ἄλλοις πολλαπλασί- 23 οις ὑμῶν ἐπολεμήσαμεν. Ἄν δὲ δοκῇ ἡμῖν καὶ φίλοι ποιεῖσθαι τὸν Παφλαγόνα – ἀκούομεν δὲ αὐτὸν καὶ ἐπιθυμεῖν τῆς ὑμετέρας πόλεως καὶ χωρίων τῶν ἐπιθαλαττίων – πειρασόμεθα ἔνυμπράττοντες αὐτῷ ὃν ἐπιθυμεῖ φίλοι γίγνεσθαι.

24 Ἐκ τούτου μάλα μὲν δῆλοι ἦσαν οἱ ἔνυμπρόσθεις τῷ Ἐκατώντιμῳ χαλεπαίνοντες τοῖς εἰρημένοις, παρελθὼν δ' αὐτῶν ἄλλος εἶπεν ὅτι οὐ πόλεμον ποιησόμενοι ἥκοιεν ἀλλὰ ἐπιδείξοντες ὅτι φίλοι εἰσί. Καὶ ξενίοις, ἢν μὲν ἔλθητε πρὸς τὴν Σινωπέων πόλιν, ἐκεῖ δεξόμεθα, νῦν δὲ τοὺς ἐνθάδε κελεύσομεν διδόναι ἀ δύναν- 25 ται· ὁρῶμεν γὰρ πάντα ἀληθῆ ὅντα ἀ λέγετε. Ἐκ τούτου ξένιά τε ἐπεμπονοῦσι οἱ Κοτυωρῖται καὶ οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἑλλήνων ἔξενι- ζον τοὺς τῶν Σινωπέων πρέσβεις, καὶ πρὸς ἀλλήλους πολλά τε καὶ φιλικὰ διελέγοντο τά τε ἄλλα καὶ περὶ τῆς λοιπῆς πορείας ἀνεπιτριθάνοντο ὃν ἐκάτεροι ἐδέοντο.

ΚΕΦ. 6 1 Ταύτη μὲν τῇ ἡμέρᾳ τοῦτο τὸ τέλος ἐγένετο. Τῇ δὲ ὑστεροφαίᾳ ἔννέλεξαν οἱ στρατηγοὶ τοὺς στρατιώτας. Καὶ ἐδόκει αὐτοῖς περὶ τῆς λοιπῆς πορείας παρακαλέσαντας τοὺς Σινωπέας βου-

Τώρα οι ἄρρωστοι μας μένουν μέσα στά σπίτια, ξοδεύοντας ὅμως ἀπό τά δικά τους, καὶ φυλάμε τίς πύλες γιά νά μή δρίσκονται οἱ ἀνήμποροι στήν ἔξουσία τοῦ ἀρμοστῆ σας, παρά νά είναι στό χέρι μας νά τούς μεταφέρουμε, ἀμα τό θελήσουμε. Ἐμεῖς οἱ ὑπό-
λοιποι, δπως βλέπετε, μένομε στό ὑπαίθρο στήν παράταξή μας,
ἔτοιμοι, ἀν κανένας μᾶς εὐεργετεῖ, νά τοῦ ἔπειληρώσουμε τήν εὐ-
εργεσία, κι ἀν μᾶς δλάφτει, νά τόν ἀποκρούσουμε. Σχετικά πάλι
μέ τίς φοβέρες πού ἔκαμες, πώς δηλαδή, ἀν τό νομίσετε ἀπαραι-
τητο, θά κάμετε συμμάχους τόν Κορύλα καὶ τούς Παφλαγόνες
γιά νά μᾶς χτυπήσετε, νά ἔρεις πώς ἐμεῖς στήν ἀνάγκη θά σᾶς
πολεμήσουμε καὶ τούς δυό. Γιατί ὡς τώρα κάναμε πόλεμο ἐνάν-
τια σέ ἄλλους πολύ περισσότερούς σας. Ἀν τό κρίνουμε ὅμως
χρήσιμο νά κάνουμε φίλο καὶ τόν ἀρχηγό τῶν Παφλαγόνων –
πού μαθαίνομε πώς θέλει νά πάρει τήν πόλη σας καὶ τούς παρα-
θαλάσσιους τόπους – θά προσπαθήσουμε νά γίνουμε φίλοι του
βοηθώντας τον νά ἐκτελέσει τήν ἐπιθυμία του».

“Υστερ’ ἀπ’ αὐτά τά λόγια, οἱ ἄλλοι ἀπεσταλμένοι φάνηκαν
καθαρά πώς ὁργίστηκαν μέ τόν Ἐκατώνυμο γιά ὅσα είχε πεῖ.
Τότε σηκώθηκε καὶ μίλησε ἔνας ἄλλος, κι εἶπε πώς δέν ἦρθαν γιά
νά κάμουν πόλεμο, παρά γιά νά δώσουν ἀποδείξεις τής φιλίας
τους. «Καί ἀν ἔρθετε στή Σινώπη, ἐκεῖ θά σᾶς ὑποδεχτούμε καὶ
θά σᾶς προσφέρουμε δῶρα· τώρα πάντως θά παρακαλέσουμε
τούς Κοτυωρίτες νά σᾶς δώσουν ὅσα μποροῦν. Γιατί βλέπομε
πώς ὅλα ὅσα εἴπατε είναι ἀληθινά». Ἀπ’ αὐτήν τή στιγμή καὶ οἱ 25
Κοτυωρίτες τούς ἔστελναν δῶρα καὶ οἱ στρατηγοί τῶν Ἑλλήνων
φιλοξενοῦσαν τούς ἀπεσταλμένους τῶν Σινωπέων καὶ ἀναμεταξύ
τους είχαν μεγάλη καὶ φιλική συζήτηση. Ἰδιαίτερα ὅμως ζητού-
σαν πληροφορίες γιά τήν παραπέρα πορεία, πάνω σέ θέματα πού
ἐπρεπε νά τά ξέρουν καὶ οἱ δυό μεριές.

24-25
Σημαντικά τῶν
ἀπεσταλμένων
Σινωπέων.

ΣΥΝΕΝΝΟΗΣΕΙΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΣΙΝΩΠΕΩΝ. ΣΧΕΔΙΑ ΤΟΥ ΞΕΝΟΦΩΝΤΑ

“Ἐτοι πέρασε ἡ μέρα ἐκείνη. Τό ἄλλο πρώι οἱ στρατηγοί συγ-
κέντρωσαν τούς στρατιώτες κι ἀποφάσισαν νά φωνάξουν καὶ
τούς ἀπεσταλμένους τῶν Σινωπέων καὶ νά σκεφτοῦν μαζί τους

1 ΚΕΦ. 6
1-10
Ο Ἐκατώ-

λεύεσθαι. Εἴτε γὰρ πεζῆ δέοι πορεύεσθαι, χρήσιμοι ἀν ἐδόκουν εἶναι οἱ Σινωπεῖς· ἔμπειροι γὰρ ἦσαν τῆς Παφλαγονίας· εἴτε κατὰ θάλατταν, προσδεῖν ἐδόκει Σινωπέων· μόνοι γὰρ ἀν ἐδόκουν ἴκανοὶ εἶναι πλοῖα παρασχεῖν ἀρκοῦντα τῇ στρατιᾷ. Καλέσαντες οὖν τοὺς πρέσβεις ἔνυδον λεύοντο, καὶ ἡξίουν Ἐλληνας ὄντας Ἐλλησι τούτῳ πρῶτον καλῶς δέχεσθαι τῷ εὔνους τε εἶναι καὶ τὰ κάλλιστα ἔνυδον λεύειν.

3   Ἄναστας δὲ Ἐκατώνυμος πρῶτον μὲν ἀπελογήσατο περὶ οὗ εἶπεν ώς τὸν Παφλαγόνα φίλον ποιήσοιντο, ὅτι οὐχ ώς τοῖς Ἐλλησι πολεμησόντων σφῶν εἴποι, ἀλλ' ὅτι ἐξὸν τοῖς βαρδάροις 4 φίλονς εἶναι τοὺς Ἐλληνας αἰρήσονται. Ἐπεὶ δὲ ἔνυδον λεύειν ἐκέλευνον, ἐπενξάμενος εἶπεν ὥδε· εἰ μὲν ἔνυδον λεύοιμι ἀ βέλτιστά μοι εἶναι δοκεῖ, πολλά μοι καὶ ἀγαθὰ γένοιτο· εἰ δὲ μή, τάνατία. Αὕτη γὰρ ἡ ἵερα ἔνυδον λεγομένη εἶναι δοκεῖ μοι παροῖναι· νῦν γὰρ δὴ ἀν μὲν εὐ ἔνυδον λεύσας φανῶ, πολλοὶ ἔσονται οἱ ἐπανοῦντες με, ἀν δὲ κακῶς, πολλοὶ ἔσεσθε οἱ καταρώμενοι. Πράγματα μὲν οὖν οἵδ' ὅτι πολὺ πλείω ἔξομεν, ἐὰν κατὰ θάλατταν κομίζησθε· ἡμᾶς γὰρ δεήσει τὰ πλοῖα πορίζειν· ἢν δὲ 6 κατὰ γῆν στέλλησθε, ὑμᾶς δεήσει τοὺς μαχομένους εἶναι. Ὅμως δὲ λεκτέα ἀ γιγνώσκω· ἔμπειρος γάρ είμι καὶ τῆς χώρας τῆς Παφλαγόνων καὶ τῆς δυνάμεως. Ἐχει γὰρ ἀμφότερα, καὶ πεδία κάλλιστα καὶ ὅρη ὑψηλότατα.

7   Καὶ πρῶτον μὲν οίδα εὐθὺς ἡ τὴν εἰσοδοὴν ἀνάγκη ποιεῖσθαι· οὐ γὰρ ἔστιν ἄλλη ἡ ἡ τὰ κέρατα τοῦ δροῦς τῆς ὁδοῦ καθ' ἐκάτερά ἔστιν ὑψηλά, ἀ κρατεῖν κατέχοντες καὶ πάντα διάγοι δύναιντ' ἀν· τούτων δὲ κατεχομένων οὐδ' ἀν οἱ πάντες ἄνθρωποι

γιά τήν ύπόλοιπη πορεία. Γιατί και μέ τά πόδια ἀν χρειαζόταν νά βαδίσουν, είχαν τή γνώμη πώς οί Σινωπεῖς θά τούς ἦταν χρήσιμοι, ἐπειδή ἤξεραν καλά τήν Παφλαγονία. Κι ἀπό τή θάλασσα ἀν πήγαιναν, πάλι νόμιζαν πώς θά ἔχουν τήν ἀνάγκη τῶν Σινωπέων, γιατί μονάχα αὐτοί τούς φαίνονταν πώς θά μποροῦσαν νά δώσουν ἀρκετά πλοῖα στό στρατό. Κάλεσαν λοιπόν τούς ἀπεσταλμένους και ζητούσαν τή γνώμη τους, και είχαν τήν ἀπαίτηση, μιά πού κι αὐτοί κι ἐκείνοι ἦταν Ἐλληνες, πρῶτα πρῶτα νά τούς καλοδεχτοῦν δείχνοντάς τους φιλική διάθεση και ὑστερα νά τούς δώσουν τίς καλύτερες συμβουλές. Τότε σηκώθηκε ὁ Ἔκατώνυμος, πού στήν ἀρχή δικαιολογήθηκε γιά κεῖνο πού εἶχε πεῖ πρωτύτερα, πώς τάχα θά κάνουν φύλο τους τόν ἀρχηγό τῶν Παφλαγόνων. Αὐτό, λέει, δέν τό εἴπε γιατί είχαν σκοπό νά πολεμήσουν ἐνάντια στούς Ἐλληνες, παρά γιά νά τονίσει πώς θά προτιμήσουν τή φιλία τῶν Ἐλλήνων, ἐνώ μποροῦσαν νά γίνουν φύλοι τῶν βαρδάρων. Κι ἐπειδή τόν παρακαλοῦσαν νά τούς συμβουλέψει, προσευχήθηκε στούς θεούς και μίλησε ἔτσι: «Ἄν οἱ συμβουλές πού θά σᾶς δώσω, είναι οἱ καλύτερες πού μποροῦν, κατά τή γνώμη μου, νά γίνουν, τότε μακάρι νά μοῦ στείλουν οἱ θεοί πολλά καλά. Ἀλλιώτικα, ἃς γίνει τό ἀντίθετο. Γιατί αὐτό πού λένε πώς είναι ἵερή συμβουλή, νομίζω πώς παρουσιάστηκε σέ μένα μέ τούτη τήν περίπτωση. Πραγματικά, ἀν ἀποδειχτεῖ πώς τώρα σᾶς δίνω καλές συμβουλές, πολλοί θά δρεθοῦν νά μέ παινέσουν· ἀν ὅμως κακές, τότε πολλοί θά μέ καταριοῦνται. Ξέρω λοιπόν πώς ἔμεις θά δροῦμε πολύ μεγαλύτερες δυσκολίες ἀν πάτε ἀπό τή θάλασσα, γιατί θά χρειαστεῖ νά σᾶς δώσουμε πλοῖα. Ἐνώ, ἀν πάτε ἀπό τή στεριά, ἐσείς θά είναι ἀνάγκη νά πολεμάτε. Ὡστόσο πρέπει νά σᾶς πώ τή γνώμη μου, γιατί γνωρίζω και τή χώρα τῶν Παφλαγόνων και τή δύναμή τους. Ἡ Παφλαγονία ἔχει και κάμπους ὡραιότατους και δουνά πάρα πολύ ψηλά. Πρῶτα πρῶτα λοιπόν ξέρω τό σημεῖο, ἀπ' ὅπου είναι ἀνάγκη νά μπείτε ἵσια μέσα στή χώρα. Γιατί δέν είναι δυνατό νά μπείτε ἀπό ἄλλο μέρος, παρά μονάχα ἀπό κεῖ πού οἱ δουνοκοφές ὑψώνονται στίς δυό ἄκρες τοῦ δρόμου. Ἐκείνοι πού κρατοῦν αὐτές τίς κορυφές, θά μποροῦσαν νά είναι κύριοι τῆς περιοχῆς, κι ἀν ἀκόμα είναι πολύ λίγοι. Και στήν περίπτωση αὐτή, οὔτε δλοι οἱ ἀνθρωποι τῆς γῆς

νυμος σιμ-
βούλεντι τούς
Ἐλληνες νά
συνεχίσουν
τήν πορεία
μέ καρδιά.

2

3

5

6

7

δύναιντ' ἂν διελθεῖν. Ταῦτα δὲ καὶ δείξαμι ἄν, εἴ μοι τινα βούλοισθε ἔνυπτέμψαι.

8   Ἐπειτα δὲ οἵδα καὶ πεδία ὅντα καὶ ἵππείαν ἦν αὐτοὶ οἱ
βάρβαροι νομίζοντι κρείττω εἶναι ἀπάσης τῆς βασιλέως ἵππείας.

Καὶ νῦν οὗτοι οὐ παρεγένοντο βασιλεῖ καλοῦντι, ἀλλὰ μεῖζον φρονεῖ ὁ ἄρχων αὐτῶν.

9   HN δὲ καὶ δυνηθῆτε τά τε ὅρη κλέψαι ἢ φθάσαι λαβόντες καὶ ἐν τῷ πεδίῳ κρατῆσαι μαχόμενοι τούς τε ἵππεῖς τούτων καὶ πεζῶν μυριάδας πλέον ἢ δώδεκα, ἥξετε ἐπὶ τοὺς ποταμούς, πρῶτον μὲν τὸν Θερμώδοντα, εὔρος τριῶν πλέθρων, ὃν χαλεπὸν οἷμαι διαβαίνειν ἄλλως τε καὶ πολεμίων πολλῶν ἐμπροσθεν ὄντων, πολλῶν δὲ ὅπισθεν ἐπομένων· δεύτερον δὲ Ἰριν, τρίτην θρόνον ὡσαύτως· τρίτον δὲ Ἀλυν, οὐ μεῖον δυοῖν σταδίοιν, ὃν οὐκ ἂν δύναισθε ἄνευ πλοίων διαβῆναι· πλοῖα δὲ τίς ἔσται ὁ παρέχων; ὡς δ' αὐτῶς καὶ ὁ Παρθένιος ἄβατος· ἐφ' ὃν ἔλθοιτε ἄν, εἰ τὸν Ἀλυν διαβαίητε.

10   Ἐγὼ μὲν οὖν οὐ χαλεπὴν ὑμῖν εἶναι νομίζω τὴν πορείαν, ἀλλὰ παντάπασιν ἀδύνατον. Ἀν δὲ πλέητε, ἔστιν ἐνθένδε μὲν εἰς Σινώπην παραπλεῦσαι, ἐκ Σινώπης δὲ εἰς Ἡράκλειαν· ἐξ Ἡρακλείας δὲ οὕτε πεζῇ οὕτε κατὰ θάλατταν ἀπορίᾳ· πολλὰ γὰρ καὶ πλοῖα ἔστιν ἐν Ἡρακλείᾳ.

11   Ἐπεὶ δὲ ταῦτ' ἔλεξεν, οἱ μὲν ὑπώπτευνον φιλίας ἔνεκα τῆς Κορύλα λέγειν· καὶ γὰρ ἦν πρόξενος αὐτῷ· οἱ δὲ καὶ ὡς δῶρα ληφόμενον διὰ τὴν συμβουλὴν ταύτην· οἱ δὲ ὑπώπτευνον καὶ τούτου ἔνεκα λέγειν ως μὴ πεζῇ ἴόντες τὴν Σινωπέων τι χώραν κακὸν ἐργάζοιντο. Οἱ δ' οὖν Ἑλληνες ἐψηφίσαντο κατὰ θάλατταν τὴν πορείαν ποιεῖσθαι. Μετὰ ταῦτα Ξενοφῶν εἶπεν· ὃ Σινωπεῖς, οἱ μὲν ἄνδρες ἥρηνται <τὴν> πορείαν ἦν ὑμεῖς συμβουλεύετε· οὕτω δὲ ἔχει· εἰ μὲν μέλλει πλοῖα ἔσεσθαι ἵκανὰ ὡς ἀρι-

δέ θά τά καταφερονταν νά περάσουν. Αύτό τό μέρος δέδαια είμαι πρόθυμος νά σᾶς τό δείξω, ἃν θέλετε νά στείλετε μαζί μου κάποιον. "Υστερα ἔρω καί τούς κάμπους πού ἔχουν καί τό ἵππικό τους, πού οἱ βάρβαροι τό νομίζουν καλύτερο ἀπό δλόκληρο τό ἵππικό τοῦ μεγάλου βασιλιᾶ. Τώρα τελευταῖα μάλιστα τούς κάλεσε ὁ βασιλιάς, ἀλλά αὐτοὶ δέν πήγαν, γιατί ὁ ἀρχηγός τους εἶναι πολύ περήφανος. "Αν ὅμως τά καταφέρετε καί πατήσετε κρυφά τά δουνά τους ἢ ἄν τούς προλάβετε καί τά κυριέψετε, καί ἄν μπορέσετε πολεμώντας στόν κάμπο νά νικήσετε τό ἵππικό τους καί τό πεζικό τους, πού ἔπεργνάει τίς δώδεκά χιλιάδες, τότε θά φτάσετε στά ποτάμια τῆς χώρας. Πρῶτα πρῶτα στό Θεομάδοντα, πού ἔχει πλάτος τρία πλέθρα. Αύτόν νομίζω πώς εἶναι δύσκολο νά τόν περάσετε, γιατί καί μπροστά σας θά βρίσκονται πολλοί ἔχθροι, καί πίσω θά σᾶς ἀκολουθοῦν ἄλλοι." Υστερα στόν Ἰον, πού κι αὐτός ἔχει πλάτος τρία πλέθρα. "Ἐπειτα στόν Ἀλη, πού τό φάρδος του δέν εἶναι λιγότερο ἀπό δυό στάδια καί πού γιά νά τόν περάσετε εἶναι ἀπαραίτητα τά πλοῖα. Ἄλλα αὐτά ποιός θά σᾶς τά δώσει; Δέ θά καταφέρετε ἀκόμα νά περάσετε ούτε τόν Παρθένιο, ὅπου θά φτάσετε ἄν περάσετε τόν Ἀλη. Ἔγώ 10 λοιπόν ἔχω τή γνώμη πώς ἡ πορεία θά σᾶς εἶναι ὅχι δύσκολη, παρά δύσκολη ἀδύνατη. Ἐνώ ἄν ταξιδέψετε ἀπό τή θάλασσα, εἶναι δυνατό, πλέοντας παράλληλα στή στεριά, νά φτάσετε στή Σινώπη, κι ἀπό κεῖ στήν Ἡράκλεια. Ἀπό τήν Ἡράκλεια δέ θά δρεῖτε δυσκολία στό ταξίδι, εἴτε ἀπό τή στεριά τό κάμετε εἴτε ἀπό τή θάλασσα. Καί τοῦτο, γιατί σ' αὐτή τήν πόλη ὑπάρχουν πολλά πλοῖα.

"Οταν τέλειωσε τό λόγο του, μερικοί ὑποψιάζονταν ὅτι αὐτά τά εἶπε ἔξαιτίας τῆς φιλίας του μέ τόν Κορύλα, πού ἦταν καί ἀντιπρόσωπός του στή Σινώπη. "Ἄλλοι νόμισαν πώς δ σκόπος του ἦταν νά πάρει δώρα γι' αὐτήν τή συμβούλη. Κι ἄλλοι ὑποψιάζονταν πώς τά εἶπε γιά νά μήν περάσουν μέσα ἀπό τή χώρα τῶν Σινωπέων καί τή λεηλατήσουν. Πάντως οἱ "Ἐλληνες ἀποφάσισαν νά συνεχίσουν τήν πορεία τους ἀπό τή θάλασσα. Κατόπι μίλησε δ Ξενοφῶν καί εἶπε: «Σινωπεῖς, οἱ στρατιῶτες προτιμοῦν νά προ- 12 χωρήσουν σύμφωνα μέ τή συμβούλη σας. Μέ μιά συμφωνία ὅμως. "Αν πρόκειται τά πλοῖα πού θά μᾶς δώσετε νά εἶναι ἀρκετά, ὥστε

11-14

Οἱ Ἐλληνες
ἀποφασίζουν
νά ταξιδέψουν
μέ πλοῖα.

Ἐλληνας ὁ πλίτις, ὅταν ἦταν ἔτοιμος
γιά μάχη. Φορεῖ κράνος, θύρακα και
περικνημίδες. Αριστερά διαφένεται
ἡ ἀσπίδα και τό ξίφος του, ἐνῷ στό¹³
δεξί του χέρι κρατάει δυό δόρατα.

- θυμῷ ἔνα μὴ καταλείπεσθαι ἐνθάδε, ἡμεῖς ἀν πλέοιμεν· εἰ δὲ
μέλλοιμεν οἱ μὲν καταλείψεσθαι οἱ δὲ πλεύσεσθαι, οὐκ ἀν ἐμ-
13 βαίημεν εἰς τὰ πλοῖα. Γιγνώσκομεν γὰρ ὅτι ὅπου μὲν ἀν κρατῶ-
μεν, δυναίμεθα ἀν καὶ σφές εσθαι καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἔχειν· εἰ δέ
που ἥττους τῶν πολεμίων ληφθησόμεθα, εὔδηλον δὴ ὅτι ἐν ἀν-
δραπόδων χώρᾳ ἐσόμεθα. Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ Σινωπεῖς ἐκέ-
14 λενον πέμπειν πρέσβεις. Καὶ πέμποντο Καλλίμαχον Ἀρχάδα καὶ
Ἀρίστωνα Ἀθηναῖον καὶ Σαμόλαν Ἀχαιόν. Καὶ οἱ μὲν φέροντο.

15 Ἐν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ Ξενοφῶντι, δρῶντι μὲν ὁ πλίτις πολ-
λοὺς τῶν Ἑλλήνων, δρῶντι δὲ πελταστὰς πολλοὺς καὶ τοξότας
καὶ σφενδονήτας καὶ ἵππεας δὲ καὶ μάλα ἥδη διὰ τὴν τοιδὴν
ἴκανούς, δοντας δ' ἐν τῷ Πόντῳ, ἔνθα οὐκ ἀν ἀπ' ὀλύγων χρημά-
των τοσαύτη δύναμις παρεσκενάσθη, καλὸν αὐτῷ ἐδόκει εἶναι
χώραν καὶ δύναμιν τῇ Ἑλλάδι προσκήσασθαι πόλιν κατοικί-
16 σαντας. Καὶ γενέσθαι ἀν αὐτῷ ἐδόκει μεγάλη, καταλογιζομένῳ
τό τε αὐτῶν πλῆθος καὶ τοὺς περιοικοῦντας τὸν Πόντον. Καὶ
ἐπὶ τούτοις ἐθύνετο, πρίν τινι εἰπεῖν τῶν στρατιωτῶν, Σιλανὸν

Τό γνωστότερο περσικό νόμισμα,
δαρεικός. Απεικονίζει ἔνα το-
ξότη, πού φαίνεται πώς παριστά-
νει τό δασιλιά Δαρείο.
(Λονδίνο, Βρεττανικό Μουσείο).

οὔτε ἔνας στρατιώτης μας νά μή μείνει ἐδῶ, τότε πρόθυμα θά
ταξιδέψουμε. Ἀλλά ἂν πρόκειται ἄλλοι νά μείνουν ἐδῶ κι ἄλλοι
νά ταξιδέψουν, δέ σκοπεύομε νά μπούμε στά πλοῖα. Γιατί ἔρωμε 13
πώς ὅπου εἴμαστε δυνατοί, ἐκεὶ μποροῦμε καί νά γλιτώσουμε καί
νά προμηθεύτοῦμε τρόφιμα. Ἀντίθετα, ἂν κάπου δρεθοῦμε κα-
τώτεροι ἀπό τούς ἐχθρούς, εἰναι δόλοφάνερο πώς θά καταντή-
σουμε νά γίνουμε δούλοι». «Οταν τ' ἀκουσαν οἱ Σινωπεῖς, τούς
πρότρεψαν νά στείλουν ἀπεσταλμένους στήν πόλη τους. Καί 14
στέλνουν τόν Καλλίμαχο τόν Ἀρκάδα, τόν Ἀρίστωνα τόν Ἀθη-
ναῖο καί τό Σαμόλα τόν Ἀχαιό. Τοῦτοι ἔκεινησαν καί πῆγαν.

Σ' αὐτό τό μεταξύ ἔβλεπε ὁ Ξενοφῶν πολλούς Ἐλληνες ὅπλι- 15 τες καί πελταστές καί τοξότες καί σφεντονῆτες καί ἵππεῖς, πού εἴχαν ἀποκτήσει μεγάλες ἴκανότητες ἀπό τήν ἀσκησή τους στίς μάχες, νά είναι συγκεντρωμένοι στόν Πόντο, ὅπου ποτέ δέν ἐτοιμάστηκε τόσο μεγάλη δύναμη μέ λίγα χρήματα. Τοῦ φάνηκε λοιπόν καλό νά φτιάξει μιά Πολιτεία, κι ἔτσι νά δώσει στήν Ἐλλάδα καινούρια χώρα καί δύναμη. Γιατί είχε τή γνώμη πώς αὐτή ἡ 16 πόλη θά γίνει μεγάλη, ὑπολογίζοντας καί τόν ἀριθμό τῶν στρατιωτῶν κι ἐκείνους πού κατοικοῦσαν τριγύρω στόν Πόντο. Ἐκαμε θυσία γ' αὐτόν τό σκοπό, προτού τό ἀνακοινώσει στούς στρατιώτες, καί κάλεσε τό Σιλανό τόν Ἀμπρακιώτη πού ἦταν

15-27

Σχέδια τοῦ
Ξενοφώντα
καί ἀντιδρά-
σεις ἄλλων.

παρακαλέσας τὸν Κύρου μάντιν γενόμενον τὸν Ἀμπρακιώτην.

17 Ὁ δὲ Σιλανὸς δεδιῶς μὴ γένηται ταῦτα καὶ καταμείνῃ πονήσας στρατιά, ἐκφέρει εἰς τὸ στρατευμα λόγον ὅτι Ξενοφῶν βούλεται καταμεῖναι τὴν στρατιὰν καὶ πόλιν οἰκίσαι καὶ ἔαντῷ ὅνομα καὶ 18 δύναμιν περιποιήσασθαι. Αὐτὸς δ' ὁ Σιλανὸς ἐδούλετο ὅτι τάχιστα εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀφικέσθαι· οὖς γὰρ παρὰ Κύρου ἔλαβε τοισχυλίους δαρεικοὺς ὅτε τὰς δέκα ἡμέρας ἥλήθευσε θυόμενος Κύρῳ, διεσεσώκει.

19 Τῶν δὲ στρατιωτῶν, ἐπεὶ ἥκουνσαν, τοῖς μὲν ἐδόκει βέλτιστον εἶναι καταμεῖναι, τοῖς δὲ πολλοῖς οὐ. Τιμασίων δὲ ὁ Δαρδανεὺς καὶ Θώραξ ὁ Βοιώτιος πρὸς ἐμπόρους τινάς παρόντας τῶν Ἡρακλειωτῶν καὶ Σινωπέων λέγουσιν ὅτι εἰ μὴ ἐκποιοῦσι τῇ στρατιᾷ μισθὸν ὥστε ἔχειν τὰ ἐπιτήδεια ἐκπλέοντας, ὅτι κινδυνεύσει μεῖναι τοσαύτη δύναμις ἐν τῷ Πόντῳ· βούλεται γὰρ Ξενοφῶν καὶ ἡμᾶς παρακαλεῖ, ἐπειδὰν ἔλθῃ τὰ πλοῖα, τότε εἰ- 20 πεῖν ἔξαίφνης τῇ στρατιᾷ· ἄνδρες, νῦν μὲν δρῶμεν ὑμᾶς ἀπόρους δύντας καὶ ἐν τῷ ἀπόπλῳ ἔχειν τὰ ἐπιτήδεια καὶ οἴκαδε ἀπελθόντας ὀνῆσαι τι τοὺς οἴκους· εἰ δὲ δούλεσθε τῆς κύκλῳ χώρας περὶ τὸν Πόντον οἰκουμένης ἐκλεξάμενοι ὅποι ἄν δούλησθε κατασχεῖν, καὶ τὸν μὲν ἐθέλοντα ἀπιέναι οἴκαδε, τὸν δὲ ἐθέλοντα μένειν αὐτοῦ, πλοῖα δ' ὑμῖν πάρεστιν, ὥστε ὅπῃ ἄν δούλησθε ἔξαίφνης ἄν ἐπιπέσοιτε.

21 Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ ἔμποροι ἀπήγγελλον ταῖς πόλεσι· ξυνέπεμψε δ' αὐτοῖς Τιμασίων ὁ Δαρδανεὺς Εὐδόμαχόν τε τὸν Δαρδανέα καὶ Θώρακα τὸν Βοιώτιον ταῦτα ἐροῦντας. Σινωπεῖς δὲ καὶ Ἡρακλεῖται ταῦτα ἀκούσαντες πέμπουσι πρὸς τὸν Τιμασίωνα καὶ κελεύοντι προστατεῦσαι λαδόντα χρήματα ὅπως 22 ἐκπλεύσῃ ἡ στρατιά. Ὁ δὲ ἄσμενος ἀκούσας ἐν ξυλλόγῳ τῶν στρατιωτῶν δύντων λέγει τάδε· οὐ δεῖ προσέχειν μονῆ, ὡς ἄνδρες,

κάποτε μάντης τοῦ Κύρου. Τοῦτος ὅμως φοβήθηκε μήπως γίνουν 17 αὐτά καὶ ἐγκατασταθεῖ κάπου ὁ στρατός. Γι' αὐτό ἀνακοινώνει στοὺς στρατιῶτες πώς ὁ Ξενοφῶν θέλει νά τούς ἐγκαταστήσει ἐδῶ καὶ νά χτίσει πόλη, γιά νά κερδίσει γιά λογαριασμό του δόξα καὶ δύναμη.⁷ Ἀλλά ὁ ἴδιος ὁ Σιλανός ἥθελε νά γυρίσει στήν 18 Ἑλλάδα ὅσο μποροῦσε γρηγορότερα. Γιατί εἶχε μαζί του φυλαγ- μένους τούς τρεῖς χιλιάδες δαρεικούς πού πήρε ἀπό τὸν Κύρο, τότε πού διῆκε ἀληθινή ἡ προφητεία του στίς θυσίες, ὅτι γιά δέκα μέρες δέ θά τὸν πολεμοῦσε ὁ βασιλιάς. "Οταν τ' ἀκουσαν οἱ 19 στρατιῶτες, ἄλλοι νόμισαν πώς ἦταν προτιμότερο νά ἐγκαταστα- θοῦν ἐκεῖ, οἱ περισσότεροι ὅμως δέν τό ἥθελαν. Τότε ὁ Τιμασίων ἀπό τὴ Δάρδανο καὶ ὁ Θώραξ ὁ Βοιωτός λένε σέ κάποιους Ἡρακλειῶτες καὶ Σινωπεῖς ἐμπόρους, ὅτι, ἀν δέν προμηθέψουν χρήματα στοὺς στρατιῶτες γιά νά ἔχουν στό ταξίδι τά ἀπαραίτη- τα, ὑπάρχει κίνδυνος νά μείνει στὸν Πόντο μιά τόσο μεγάλη δύ- ναμη. Γιατί ὁ Ξενοφῶν σκέφτεται – καὶ παρακάλεσε κι ἐμᾶς νά κάνουμε τό ἴδιο – μόλις ἔρθουν τά πλοῖα, τότε νά πεῖ ξαφνικά στὸ στρατό: «Στρατιῶτες, σᾶς βλέπομε νά δρίσκεστε τώρα σέ 20 ἀμηχανία καὶ γιά τό τί θά γίνει μέ ὅσα χρειάζονται στό ταξίδι καὶ γιά τό πῶς θά ἀνακουφίσετε τοὺς δικούς σας, γυρίζοντας στήν πατρίδα.» Αν ὅμως θέλετε, διαλέξτε ἔνα μέρος ἀπό τὴ χώρα πού κατοικιέται διλόγυρα στὸν Πόντο, κι ἐκεῖ πού σᾶς ἀρέσει ἀράξετε. Τότε ὅποιος θέλει μπορεῖ νά γυρίσει στήν πατρίδα κι ἀν κανένας προτιμᾶ. ἃς μείνει ἐδῶ. Πλοῖα ὑπάρχουν, καὶ μ' αὐτά 21 μπορεῖτε νά ἐπιτεθεῖτε σέ ὅποιον τόπο θέλετε». Αὐτά πού ἀκου- σαν οἱ ἐμπόροι, τά ἀνακοίνωσαν στίς πόλεις τους. Ἔστειλε μάλι- στα μαζί τους ὁ Τιμασίων καὶ τό συμπατριώτη του τὸν Εὐρύμαχο καὶ τὸ Θώρακα τὸ Βοιωτό, γιά νά ποῦν τά ἴδια πράγματα. Οἱ Σινωπεῖς κι οἱ Ἡρακλειῶτες, μόλις τ' ἀκουσαν, στέλνουν ἀπε- σταλμένο στὸν Τιμασίωνα καὶ τὸν παρακαλοῦν νά πάρει χρήματα καὶ νά φροντίσει νά φύγει ὁ στρατός. Ἐκείνος τ' ἀκουσει μέ εὺ- 22 χαρίστηση καὶ λέει τά παρακάτω σέ συγκέντρωση τῶν στρατιω- τῶν: «Δέν πρέπει, στρατιῶτες, νά σκέφτεστε τήν ἐγκατάστασή σας ἐδῶ, οὕτε νά προτιμᾶτε τίποτε ἄλλο περισσότερο ἀπό τήν Ἑλλάδα. Μαθαίνω ὅμως ὅτι μερικοί κάνουν θυσίες γι' αὐτόν τό

οὐδὲ τῆς Ἑλλάδος οὐδὲν περὶ πλείονος ποιεῖσθαι. Ἀκούω δέ 23 τινας θύεσθαι ἐπὶ τούτῳ οὐδ' ὑμῖν λέγοντας. Ὑπισχνοῦμαι δὲ ὑμῖν, ὃν ἐκπλέητε, ἀπὸ νουμηνίας μισθοφορὰν παρέξειν κυζικη-
νὸν ἐκάστῳ τοῦ μηνός· καὶ ἄξω ὑμᾶς εἰς τὴν Τρῳάδα, ἔνθεν καὶ
εἴμι φυγάς, καὶ ὑπάρξει ὑμῖν ἡ ἐμὴ πόλις· ἐκόντες γάρ με δέ-
24 ξονται. Ἡγήσομαι δὲ αὐτὸς ἐγὼ ἔνθεν πολλὰ χρήματα λήψεσθε.
Ἐμπειρος δέ εἰμι τῆς Αἰολίδος καὶ τῆς Φρογγίας καὶ τῆς Τρω-
άδος καὶ τῆς Φαρναβάζου ἀρχῆς πάσης, τὰ μὲν διὰ τὸ ἐκεῖθεν
εἶναι, τὰ δὲ διὰ τὸ ξυνεστρατεῦσθαι ἐν αὐτῇ σὺν Κλεάρχῳ τε
καὶ Δερκυλίδᾳ.

25 Ἀναστὰς αὖθις Θώραξ [ό Βοιώτιος,] δῆς περὶ στρατηγίας
Ξενοφῶντι ἐμάχετο, ἔφη, εἰ ἔξελθοιεν ἐκ τοῦ Πόντου, ἔσεσθαι
αὐτοῖς Χερρόνησον χώραν καλὴν καὶ εὐδαίμονα ὥστε τῷ βου-
λομένῳ <εἶναι> ἐνοικεῖν, τῷ δὲ μὴ βουλομένῳ ἀπιέναι οἰκαδε.
Γελοῖον δὲ εἶναι ἐν τῇ Ἑλλάδι οὕσης χώρας πολλῆς καὶ ἀφθό-
26 νου ἐν τῇ βαρδάρων μαστεύειν. Ἐστε δ' ἄν, ἔφη, ἐκεῖ γένησθε,
κάγῳ καθάπερ Τιμασίων ὑπισχνοῦμαι ὑμῖν τὴν μισθοφοράν.
Ταῦτα δὲ ἔλεγεν εἰδὼς ἣ Τιμασίωνι οἱ Ἡρακλειῶται καὶ οἱ Σι-
27 νωπεῖς ὑπισχνοῦντο ὥστε ἐκπλεῖν. Ο δὲ Ξενοφῶν ἐν τούτῳ ἐσί-
γα.

Ἀναστὰς δὲ Φιλήσιος καὶ Λύκων οἱ Ἀχαιοὶ ἔλεγον ὡς δει-
νὸν εἴη ἴδια μὲν Ξενοφῶντα πείθειν τε καταμένειν καὶ θύεσθαι
ὑπὲρ τῆς μονῆς [μὴ κοινούμενον τῇ στρατιᾷ], εἰς δὲ τὸ κοινὸν
28 μηδὲν ἀγορεύειν περὶ τούτων. Ὅστε ἡναγκάσθη ὁ Ξενοφῶν
ἀναστῆναι καὶ εἰπεῖν τάδε.

Ἐγώ, ὃ ἄνδρες, θύομαι μέν, ὡς ὁρᾶτε, ὅπόσα δύναμαι καὶ
ὑπὲρ ὑμῶν καὶ ὑπὲρ ἐμαυτοῦ, δπως ταῦτα τυγχάνω καὶ λέγων
καὶ νοῶν καὶ πράττων ὅποια μέλλει ὑμῖν τε κάλλιστα καὶ ἀριστα
ἔσεσθαι καὶ ἐμοί. Καὶ νῦν ἐθυόμην περὶ αὐτοῦ τούτου εἰ ἄμει-

σκοπό, χωρίς νά σᾶς τό ἀνακοινώνουν. Ἐγώ σᾶς ὑπόσχομαι πώς, 23 ἂν φύγετε ἀπό δῶ μέ τά καράδια, θά σᾶς δίνω μισθό ἔνα κυνικήν στόν καθένα τό μήνα, ἀρχίζοντας ἀπό τήν πρωτομηνιά. Καὶ θά σᾶς πάω στήν Τρωάδα, ἀπ' ὅπου μέ ἔστειλαν ἐξοδία, καὶ θά ἔχετε γιά δική σας τήν πατρίδα μου. Γιατί μέ τή θέλησή τους θά μέ δεχτοῦν. Θά σᾶς πάω ἀκόμα ὁ ἰδιος σέ μέρος, ἀπ' ὅπου θά 24 πάρετε πολλά χρήματα. Μά ἐκτός ἀπ' αὐτά, γνωρίζω καλά τήν Αἰολίδα καὶ τή Φουγία καὶ τήν Τρωάδα καὶ δλόκληρη τή χώρα τοῦ Φαρνάβαζου, πρῶτα πρῶτα γιατί κατάγομαι ἀπ' αὐτά τά μέρη, κι ἔπειτα γιατί ἔκαμα ἐκστρατεία ἐκεῖ μαζί μέ τό Κλέαρχο καὶ μέ τόν Δερκυλίδα». Τότε σηκώθηκε ὁ Θώραξ ὁ Βοιωτός, πού φιλονικοῦσε μέ τόν Ξενοφώντα γιά τό ἀξίωμα τοῦ στρατηγοῦ, καὶ εἶπε πώς, ἄν φύγουν ἀπό τόν Πόντο, θά δρεθοῦν στή Χερσόνησο, μά χώρα ὅμιορφη καὶ πλούσια. «Ἐκεῖ θά μπορεῖ νά ἐγκατασταθεῖ ὅποιος θέλει, ἐνῷ ὅποιος δέν τό θέλει, θά γυρίσει στήν πατρίδα του. Εἶναι ὅμως ἀστεῖο, ἀφοῦ ὑπάρχει στήν Ἑλλάδα πολλή καὶ γόνιμη γῆ, νά ἀναζητοῦν τέτοια στίς βαρδαρικές χῶρες. »²⁸ Ωσπου 25 νά φτάσετε πάντως ἐκεῖ, εἶπε, ὑπόσχομαι κι ἐγώ ὅπως καὶ ὁ Τιμασίων, πώς θά σᾶς πληρώνουμε μισθό». Αὐτά δέδαια τά ἔλεγε, γιατί ἤξερε τί ὑποσχέθηκαν οἱ Ἡρακλειώτες κι οἱ Σινωπεῖς στόν Τιμασίωνα, γιά νά τόν καταφέρουν νά φύγουν μέ τά πλοῖα. Στό 26 ἀναμεταξύ δ Ξενοφῶν δέ μιλοῦσε καθόλου.

«Τοτερα σηκώθηκαν οἱ Ἀχαιοί Φιλήσιος καὶ Λύκων κι ἔλεγαν πώς ἦταν φοβερό νά προσπαθεῖ ὁ Ξενοφῶν ἴδιαίτερα νά τούς πείσει νά μείνουν ἐκεῖ γιά πάντα καὶ νά θυσιάζει γιά τήν ἐγκατάσταση (χωρίς νά τό ἔρει ὁ στρατός), δημόσια ὅμως νά μήν κάνει κουδέντα γιά τήν ὑπόθεση.»

Τότε ὁ Ξενοφῶν ἀναγκάστηκε νά σηκωθεῖ καὶ νά πεῖ τά παρα- 28 κάτω: «Οπως βλέπετε, στρατιώτες, ἐγώ κάνω ὅσες θυσίες μπορῶ καὶ γιά δικό σας καὶ γιά δικό μου ὅφελος, προσπαθώντας νά πετύχω, μέ τά λόγια μου καὶ μέ τίς σκέψεις μου καὶ μέ τίς πράξεις μου, ἐκεῖνα πού πρόκειται νά ὠφελήσουν καὶ σᾶς καὶ μένα. Καὶ τώρα θυσίαζα γι' αὐτό τό ζήτημα, ἄν δηλαδή εἶναι προτιμότερο νά ἀρχίσω νά σᾶς μιλῶ καὶ νά ἐνεργώ σχετικά μέ τούτη τήν ὑπό-

²⁸⁻³³ Ο Ξενοφῶν δίνει ἔξηγησεις καὶ συμφωνεῖ μέ τήν πρόταση τῶν ἀλλων.

νον εἴη ἄρχεσθαι λέγειν εἰς ὑμᾶς καὶ πράττειν περὶ τούτων ἦ
 29 παντάπασι μηδὲ ἄπτεσθαι τοῦ πράγματος. Σιλανὸς δέ μοι ὁ
 μάντις ἀπεκοίνατο τὸ μὲν μέγιστον, τὰ ἵερα καλὰ εἶναι· ἥδει
 γὰρ καὶ ἐμὲ οὐκ ἄπειρον ὅντα διὰ τὸ ἀεὶ παρεῖναι τοῖς ἱεροῖς·
 ἔλεξε δὲ ὅτι ἐν τοῖς ἱεροῖς φαίνοιτο τις δόλος καὶ ἐπιβούλη ἐμοί,
 ὡς ἄρα γιγνώσκων ὅτι αὐτὸς ἐπεδούλευε διαβάλλειν με πρὸς
 ὑμᾶς. Ἐξήνεγκε γὰρ τὸν λόγον ὡς ἐγὼ πράττειν ταῦτα διανοοί-
 30 μην ἥδη οὐ πείσας ὑμᾶς. Ἐγὼ δὲ εἰ μὲν ἔώρων ἀποροῦντας
 ὑμᾶς, τοῦτ' ἀν ἐσκόπουν ἀφ' οὗ ἀν γένοιτο ὥστε λαβόντας ὑμᾶς
 πόλιν τὸν μὲν βουλόμενον ἀποπλεῖν ἥδη, τὸν δὲ μὴ βουλόμενον,
 ἐπεὶ κτήσαιτο ἴκανὰ ὥστε καὶ τοὺς ἑαυτοῦ οἰκείους ὀφελῆσαι
 31 τι. Ἐπεὶ δὲ ὁρῶ ὑμῖν καὶ τὰ πλοῖα πέμποντας Ἡρακλεώτας καὶ
 Σινωπεῖς ὥστε ἐκπλεῖν, καὶ μισθὸν ὑπισχνούμενους ὑμῖν ἄνδρας
 ἀπὸ νουμηνίας, καλόν μοι δοκεῖ εἶναι σφέζομένους ἔνθα βουλό-
 μεθα μισθὸν τῆς σωτηρίας λαμβάνειν, καὶ αὐτός τε παύομαι
 ἐκείνης τῆς διανοίας, καὶ ὀπόσοι πρὸς ἐμὲ προσῆσαν λέγοντες
 ὡς χρὴ ταῦτα πράττειν, ἀναπαύεσθαι φημι χρῆναι.

32   Οὕτω γὰρ γιγνώσκω· ὅμοιον μὲν ὅντες πολλοὶ ὥσπερ νυνὶ¹
 δοκεῖτε ἂν μοι καὶ ἔντιμοι εἶναι καὶ ἔχειν τὰ ἐπιτήδεια· ἐν γὰρ
 τῷ κρατεῖν ἔστι καὶ τὸ λαμβάνειν τὰ τῶν ἡττόνων· διασπασθέν-
 τες δ' ἀν καὶ κατὰ μικρὰ γενομένης τῆς δυνάμεως οὕτ' ἀν τρο-
 33 φὴν δύναισθε λαμβάνειν οὔτε χαίροντες ἀν ἀπαλλάξαιτε. Δοκεῖ
 οὖν μοι ἄπερ ὑμῖν, ἐκπορεύεσθαι εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐάν τις
 μέντοι ἀπολιπὼν ληφθῇ ποὶν ἐν ἀσφαλεῖ εἶναι πᾶν τὸ στρατευ-
 μα, κρίνεσθαι αὐτὸν ὡς ἀδικοῦντα. Καὶ ὅτῳ δοκεῖ, ἔφη, ταῦτα,
 ἀράτω τὴν χεῖρα. Ἀνέτειναν ἄπαντες.

34   Ο δὲ Σιλανὸς ἐβόα, καὶ ἐπεχείρει λέγειν ὡς δίκαιον εἴη
 ἀπιέναι τὸν βουλόμενον. Οἱ δὲ στρατιῶται οὐκ ἤνείχοντο, ἀλλ᾽

θεση ἡ νά μήν τήν ἀγγίξω καθόλου. Μά ό μάντης Σιλανός μοῦ 29 εἶπε, κι αὐτό εἶναι τό πιό σημαντικό, πώς τά σημάδια ἀπό τίς θυσίες εἶναι καλά. Γιατί ἥξερε πώς κι ἐγώ κάτι γνωρίζω ἀπό μαντική, ἐπειδή πάντοτε δρίσκομαι στόν τόπο πού γίνονται οἱ θυσίες. Εἶπε λοιπόν πώς ἔβλεπε, παρατηρώντας τά σπλάχνα τῶν ζώων, κάποια σκευωρία καί ὑπουλότητα πού μέ ἀφοροῦσε, γιατί εἶχε τή συναίσθηση πώς ὁ ἔδιος μηχανευόταν συκοφαντίες σέ βά-
ρος μουν. Καί πραγματικά εἶπε ἐδῶ κι ἐκεῖ, πώς ἐγώ σκόπευα νά 30 ἀρχίσω νά ἐφαρμόζω τά σχέδιά μουν χωρίς τή συγκατάθεσή σας. Μά ἐγώ, ἀν σᾶς ἔβλεπα νά δρίσκεστε σέ δύσκολη θέση, θά ἀνα-
ζητοῦσα κάποιον τρόπο, ὥστε νά μπορέσετε νά κυριέψετε μιά πόλη. Καί τότε ὅποιος ἥθελε ἄς γύριζε στήν πατρίδα, ὅποιος δέν
ἥθελε, ἄς ἔμενε ὥσπου νά ἀποχήσει ἀρκετά γιά νά ὠφελήσει καί τούς δικούς του. Τώρα ὅμως βλέπω πώς οἱ Ἡρακλειῶτες κι οἱ 31 Σινωπεῖς καί πλοϊα σᾶς στέλνουν γιά νά φύγετε καί μερικοί ὑπό-
σχονται πώς θά σᾶς δώσουν μισθό ἀπό τήν πρωτομηνιά. Γι' αὐτό μοῦ φαίνεται πώς εἶναι προτιμότερο νά πάμε μέ σιγουριά ὅπου θέλομε, παίρνοντας καί μισθό γι' αὐτήν τήν ἀσφάλεια. Φτάνω μάλιστα στό σημεῖο νά παραιτηθῶ ἀπό κεῖνα τά σχέδια, καί ὅσοι μ' ἐπισκέπτονταν καί μοῦ ἔλεγαν πώς εἶναι ἀνάγκη νά τά πρα-
γματοποιήσω, τώρα νομίζω πώς πρέπει νά σταματήσουν κι αὐτοί νά μοῦ τό λένε. Γιατί ἔχω τούτη τή γνώμη: ὅταν εἰστε πολλοί 32 μαζί, ὅπως σ' αὐτή τήν περίσταση, καί τό σεβασμό προκαλεῖτε στούς ἄλλους καί τά ἀπαραίτητα ἔχετε - - ἀφοῦ ὅταν εἶναι κανείς δυνατότερος ἀπό κάποιον, τότε μπορεῖ νά πάρει τήν περιουσία του -. "Αν ὅμως χωριστεῖτε κι ἡ δύναμη σας διασπαστεῖ, τότε οὔτε τρόφιμα μπορεῖται νά προμηθεύεστε, οὔτε νά φύγετε ἀπό δῶ χαρούμενοι. Εἶμαι λοιπόν κι ἐγώ μέ τή γνώμη σας, δηλαδή νά 33 τραβήξουμε γιά τήν Ἐλλάδα, κι ἀν κανένας πιαστεῖ νά φεύγει προτού δόλοκληρος ὁ στρατός δρεθεῖ σέ μέρος ἀσφαλισμένο, αὐ-
τός νά περάσει ἀπό δίκη σά νά ἔχει διαπράξει ἀδίκημα. Σέ
ὅποιον φαίνονται αὐτά καλά, εἶπε, νά σηκώσει τό χέρι». "Ολοι
σήκωσαν τά χέρια τους.

Μά ό Σιλανός φώναζε καί προσπαθοῦσε νά τούς πείσει πώς 34 ἥταν σωστό νά φύγει ὅποιος ἥθελε. Οἱ στρατιῶτες ὅμως δέν τό

34-37 Διαμαρτυρίες
τοῦ μάντη. Οἱ

ἡπείλουν αὐτῷ ὅτι εἰ λήψονται ἀποδιδράσκοντα, τὴν δίκην ἐπιθήσοιεν.

35 Ἐντεῦθεν ἐπεὶ ἔγνωσαν οἱ Ἡρακλεῖται ὅτι ἐκπλεῖν δεδογμένον εἴη καὶ Ξενοφῶν αὐτὸς ἐπεψηφικῶς εἶη, τὰ μὲν πλοῖα πέμπουσι, τὰ δὲ χρήματα ἢ ὑπέσχοντο Τιμασίωνι καὶ Θώρακι 36 ἐψευσμένοι ἦσαν [τῆς μισθοφορᾶς]. Ἐνταῦθα δὲ ἐκπεπληγμένοι ἦσαν καὶ ἐδεδίεσαν τὴν στρατιὰν οἱ τὴν μισθοφορὰν ὑπεσχημένοι. Παραλαβόντες οὖν οὗτοι καὶ τοὺς ἄλλους στρατηγοὺς οὓς ἀνεκεκοίνωντο ἢ πρόσθεν ἐπραττον, πάντες δ' Ἠσαν πλὴν Νέωνος τοῦ Ἀσιναίου, δς Χειρισόφω ύπεστρατήγει, Χειρίσοφος δὲ οὕπω παρῆν, ἔρχονται πρὸς Ξενοφῶντα, καὶ λέγοντιν ὅτι μεταμέλοι αὐτοῖς, καὶ δοκοίη κράτιστον εἶναι πλεῖν εἰς Φᾶσιν, ἐπεὶ 37 πλοῖα ἔστι, καὶ κατασχεῖν τὴν Φασιανῶν χώραν. Αἱτον δὲ ὑιδοῦς ἐτύγχανε βασιλεύων αὐτῶν. Ξενοφῶν δὲ ἀπεκρίνατο ὅτι οὐδὲν ἀν τούτων εἴποι εἰς τὴν στρατιάν· ὑμεῖς δὲ ἔνταξιν τε, ἔφη, εἰ δούλεσθε, λέγετε. Ἐνταῦθα ἀποδείκνυται Τιμασίων ὁ Δαρδανεὺς γνώμην οὐκ ἐκκλησιάζειν, ἀλλὰ τοὺς αὐτοῦ ἔκαστον λοχαγοὺς πρῶτον πειρᾶσθαι πείθειν. Καὶ ἀπελθόντες ταῦτ' ἐποίουν.

ΚΕΦ. 7 1 Ταῦτα οὖν οἱ στρατιῶται ἀνεπύθοντο τὰ πραττόμενα. Καὶ ὁ Νέων λέγει ως Ξενοφῶν ἀναπεπεικὼς τοὺς ἄλλους στρατηγοὺς διανοεῖται ἄγειν τοὺς στρατιώτας ἐξαπατήσας πάλιν εἰς Φᾶσιν. 2 Ἀκούσαντες δ' οἱ στρατιῶται χαλεπῶς ἔφερον, καὶ ἔνταξοι ἐγίγνοντο καὶ κύκλοι ἔννίσταντο καὶ μάλα φοβεροὶ Ἠσαν μὴ ποιήσειαν οἷα καὶ τοὺς τῶν Κόλχων κήρυκας ἐποίησαν καὶ τοὺς

δέχονταν, καὶ τὸν φοβέριζαν πώς θά τὸν τιμωρήσουν, ἢν τὸν πιάσουν νά προσπαθεῖ νά τό σκάσει.

Μόλις πληροφορήθηκαν οἱ Ἡρακλειῶτες πώς οἱ Ἑλληνες ἦταν 35 ἀποφασισμένοι νά φύγουν καὶ πώς ὁ Ἰδιος ὁ Ξενοφῶν εἶχε δεχτεῖ τὴν ἀπόφαση, τοὺς στέλνουν τὰ πλοῖα, ἀλλά τοὺς γέλασαν σχετικά μέ τά χρήματα πού εἶχαν ὑποσχεθεῖ στὸν Τιμασίωνα καὶ στό Θώρακα. Τότε ἐκεῖνοι πού ὑποσχέθηκαν πώς θά δίνουν μισθό, τὰ 36 ἔχασαν καὶ φοβόνταν τοὺς στρατιῶτες. Γι' αὐτό πῆραν καὶ τοὺς ἄλλους στρατηγούς, πού τούς εἶχαν ἀνακοινώσει τίς προηγούμενες ἐνέργειές τους (ὅλοι μαζεύτηκαν ἐκεῖ, ἐκτός ἀπό τὸ Νέωνα τὸν Ἀσιναῖο, τὸν ὑποστράτηγο τοῦ Χειρίσοφου – ἀφοῦ ὁ Χειρίσοφος δέν εἶχε ἔρθει ἀκόμα) καὶ πηγαίνουν στὸν Ξενοφώντα καὶ τοῦ λένε πώς μετάνιωσαν καὶ πώς τοὺς φαίνεται προτιμότερο, μά πού ὑπάρχουν πλοῖα, νά πᾶνε στό Φάση ποταμό καὶ νά κυριέψουν τῇ χώρᾳ τῶν Φασιανῶν. Βασιλιάς τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν 37 ἔτυχε νά είναι ὁ ἐγγονός τοῦ Αἰήτη. Ὁ Ξενοφῶν δύμας ἀποκρίθηκε πώς δέν μποροῦσε νά ἀνακοινώσει τίποτε ἀπ' αὐτά στοὺς στρατιῶτες. «Ἐσεῖς, τούς εἶπε, συγκεντρώστε τους, ἢν θέλετε, καὶ πέστε τα». Τότε ὁ Τιμασίων ἀπό τῇ Δάρδανο πρότεινε νά μήν καλέσουν σέ συνέλευση τό στρατό, παρά νά προσπαθήσει κάθε στρατηγός νά πείσει τούς λοχαγούς του. Ἔφυγαν κι ἔκαναν ἔτσι.

ἄλλοι στρατηγοί ἀπόσρουν τίς προτάσεις τους

**ΔΙΑΦΩΤΙΣΤΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ ΤΟΥ ΞΕΝΟΦΩΝΤΑ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΡΟΥΣΗ ΤΩΝ ΣΥΚΟΦΑΝΤΙΩΝ ΠΟΥ ΔΙΑ-
ΔΟΘΗΚΑΝ ΣΕ ΒΑΡΟΣ ΤΟΥ ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ
ΤΗΣ ΠΕΙΘΑΡΧΙΑΣ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ**

Οἱ στρατιῶτες πληροφορήθηκαν τά ὅσα γίνονταν, καὶ ὁ Νέων διάδωσε πώς ὁ Ξενοφῶν κατάφερε νά κάμει τούς ἄλλους στρατηγούς ν' ἀλλάξουν γνώμη καὶ πώς σκέφτεται νά ἔγελάσει τό στράτευμα καὶ νά τό ἔνανοδηγήσει στὸν ποταμό Φάση.

Στό ἄκουσμα τῶν πληροφοριῶν αὐτῶν οἱ στρατιῶτες ὀδγίστηκαν κι ἔκαναν συγκεντρώσεις ἡ μαζεύονταν δμάδες δμάδες καὶ ὑπῆρχε μεγάλος φόβος μήπως ἐπαναλάβουν ἐκεῖνα πού εἶχαν κάμει καὶ στούς ἀπεσταλμένους τῶν Κόλχων καὶ στούς ἀγορανό-

ΚΕΦ. 7

1-4

‘Ανησυχία τῶν στρατιωτῶν ἀπό τή διάδοση πώς θά γνωσίουν στό Φάση.

2

ἀγορανόμους. [Οσοι μὴ εἰς τὴν θάλατταν κατέφυγον κατελεύ-
3 σθησαν]. Ἐπεὶ δὲ ἡσθάνετο Ξενοφῶν, ἔδοξεν αὐτῷ ώς τάχιστα
ξυναγαγεῖν αὐτῶν ἀγοράν, καὶ μὴ ἐᾶσαι ξυλλεγῆναι αὐτομά-
4 τους· καὶ ἐκέλευσε τὸν κήρυκα ξυλλέξαι ἀγοράν. Οἱ δ' ἐπεὶ τοῦ
κήρυκος ἥκουσαν, ξυνέδραμον καὶ μάλα ἐτοίμως. Ἐνταῦθα Ξε-
νοφῶν τῶν μὲν στρατηγῶν οὐ κατηγόρει, ὅτι ἦλθον πρὸς αὐτόν,
λέγει δὲ ὡδε.

5 Ἀκούώ τινὰ διαβάλλειν, ὃ ἄνδρες, ἐμὲ ώς ἐγὼ ἄρα ἐξαπα-
τήσας ὑμᾶς μέλλω ἀγειν εἰς Φᾶσιν. Ἀκούσατε οὖν μου πρὸς θε-
ῶν, καὶ ἐὰν μὲν ἐγὼ φαίνωμαι ἀδικεῖν, οὐ χρή με ἐνθένδε ἀπελ-
θεῖν πρὸν ἂν δῶ δίκην· ἂν δ' ὑμῖν φαίνωνται ἀδικεῖν οἱ ἐμὲ
6 διαβάλλοντες, οὕτως αὐτοῖς χρῆσθε ὕσπερ ἄξιον. Ὅμεις δέ, ἔφη,
ἴστε δήποντος ὅθεν ἥλιος ἀνίσχει καὶ ὅπου δύεται, καὶ ὅτι ἐὰν μέν
τις εἰς τὴν Ἑλλάδα μέλλῃ ιέναι, πρὸς ἕσπερον δεῖ πορεύεσθαι·
ἢν δέ τις βούληται εἰς τοὺς βαρβάρους, τοῦμπαλιν πρὸς ἔω.
Ἐστιν οὖν δοτις τοῦτο ἂν δύναιτο ὑμᾶς ἐξαπατῆσαι ώς ἥλιος
ἐνθεν μὲν ἀνίσχει, δύεται δὲ ἐνταῦθα, ἔνθα δὲ δύεται, ἀνίσχει δ'
7 ἐντεῦθεν; Ἄλλὰ μὴν καὶ τοῦτο γε ἐπίστασθε ὅτι βορέας μὲν ἔξω
τοῦ Πόντου εἰς τὴν Ἑλλάδα φέρει, νότος δὲ εἴσω εἰς Φᾶσιν, καὶ
λέγεται, ὅταν θορρας πνέῃ, ώς καὶ οἱ πλοῖ οἰσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα.
Τοῦτ' οὖν ἔστιν δῆπος τις ἂν ὑμᾶς ἐξαπατῆσαι ὥστε ἐμβαίνειν
8 δόποταν νότος πνέῃ; Ἄλλὰ γὰρ δόποταν γαλήνη ἦ ἐμβιβῶ. Οὐ-
κοῦν ἐγὼ μὲν ἐν ἐνὶ πλοίῳ πλεύσομαι, ὑμεῖς δὲ τοὐλάχιστον ἐν
ἐκατόν. Πῶς ἂν οὖν ἐγὼ ἢ βιασαίμην ὑμᾶς ξὺν ἐμοὶ πλεῖν μὴ
9 βουλομένους ἢ ἐξαπατῆσας ἄγοιμι; Ποιῶ δ' ὑμᾶς ἐξαπατηθέντας
καὶ γοητευθέντας ὑπ' ἐμοῦ ἥκειν εἰς Φᾶσιν· καὶ δὴ ἀποβαίνο-
μεν εἰς τὴν χώραν· γνώσεσθε δήποντος οὐκ ἐν τῇ Ἑλλάδι ἔστε·
καὶ ἐγὼ μὲν ἔσομαι δὲ ἐξαπατηκώς εἰς, ὑμεῖς δὲ οἱ ἐξηπατημένοι
ἐγγὺς μνησίων ἔχοντες ὅπλα. Πῶς ἂν οὖν ἀνὴρ μᾶλλον δοίη δί-

μους (ὅσους δέν πρόλαβαν νά πᾶνε στή θάλασσα, τούς πετροθόλησαν). Ὁ Ξενοφῶν τότε πήρε εἰδῆση τίς κινήσεις αὐτές, καὶ νόμισε πώς εἶναι σωστό νά καλέσει γρήγορα σέ συνέλευση τούς στρατιώτες, καὶ νά μήν τούς ἀφήσει νά συγκεντρωθοῦν μόνοι τους. Ἐδωσε λοιπόν διαταγή στόν κήρυκα νά τούς καλέσει σέ συνέλευση. Κι οἱ στρατιώτες μόλις τόν ἀκουσαν, ἔτρεξαν ἀπό παντοῦ μέρη μεγάλη προθυμία. Τότε ὁ Ξενοφῶν δέν κατηγόρησε τούς στρατηγούς, ποὺ εἶχαν πάει καὶ συζήτησαν μαζί του, παρά εἶπε τούτα τά λόγια:

3

4

5

6

7

8

9

5-12

Ο Ξενοφῶν
ἀποκλείει
τὴν ἀλήθεια
τῶν διαδόσεων.

«Μαθαίνω, στρατιώτες, ὅτι κάποιος μέ συκοφαντεῖ, πώς ἐγώ τάχα σᾶς ἔχειλασα καὶ σκοπεύω νά σᾶς δόηγήσω στό Φάση. Σᾶς ἔξορκίζω στό ὄνομα τῶν θεῶν νά μ' ἀκούσετε, καὶ ἂν ἀποδειχτεῖ πώς ἔκανα κάτι κακό γιά σᾶς, δέν πρέπει νά φύγω ἀπ' αὐτό τό μέρος προτοῦ τιμωρηθῶ. »Αν ὅμως φανοῦν πώς μέ βλάφτουν ἐκεῖνοι πού μέ κατηγοροῦν λέγοντας ψευτιές, τότε πρέπει νά τούς φερθεῖτε ὅπως τούς ταιριάζει. Ἐσεῖς ἔρετε δέδαια, εἶπε, ἀπό πού βγαίνει ὁ ἥλιος καὶ πού βασιλεύει, καὶ πώς, ἀν ἔχει σκοπό κανείς νά πάει στήν Ἑλλάδα, πρέπει νά βαδίζει πρός τή δύση. Ἀντίθετα, ἀν θέλει νά πάει στούς βαρδάρους, πρέπει νά βαδίζει ἀνατολικά. Ὑπάρχει λοιπόν ἀνθρωπος, πού θά μποροῦσε νά σᾶς παραπλανήσει καὶ νά σᾶς κάμει νά πιστέψετε πώς ὁ ἥλιος βγαίνει ἀπό τή δύση καὶ βασιλεύει στήν ἀνατολή; Μά ἐκτός ἀπ' αὐτό ἔρετε καὶ τούτο, δτι δηλαδή ἄμα φυσάει βοριάς, δόηγει ἐκεῖνον πού ταξιδεύει ἔξω ἀπό τόν Πόντο στήν Ἑλλάδα, ἐνώ ἄμα φυσάει νοτιάς, τόν πηγαίνει πρός τό Φάση. Λένε ἀκόμα πώς τά ταξίδια γιά τήν Ἑλλάδα εἶναι καλά, ἄμα φυσάει βοριάς. Εἶναι λοιπόν δυνατό νά σᾶς παρασύρει κανείς καὶ νά μπείτε στά πλοῖα μέ νοτιά; Ἰσως ὅμως δρεθεῖ κάποιος νά πεῖ, πώς θά σᾶς δάλω στά καράδια, δταν εἶναι γαλήνη. Μά ἐγώ θά ταξιδέψω μέ ἔνα πλοῖο, ἐνώ ἐσεῖς τό λιγότερο μέ ἐκατό. Πῶς λοιπόν μπορῶ ἢ νά σᾶς ἀναγκάσω νά ταξιδέψετε μαζί μου χωρίς νά τό θέλετε, ἢ νά σᾶς ἔγελάσω καὶ νά σᾶς πάω ὅπου μοῦ ἀρέσει; »Ἄς ύποθέσουμε ὅμως ὅτι παραπλανηθήκατε καὶ παρασυρθήκατε ἀπό μένα νά πάτε στό Φάση, καὶ πώς ἀποδιβαζόμαστε σέ κείνη τή χώρα. Θά καταλάβετε δέδαια πώς δέ δρίσκεστε στήν Ἑλλάδα. Τότε ἐγώ πού σᾶς ἔχω ἔγελάσει θά είμαι ἔνας, ἐνώ ἐσεῖς οἱ ἔγελασμένοι

κην ἥ οὗτω περὶ αὐτοῦ τε καὶ ὑμῶν βουλευόμενος;

10   'Αλλ' οὗτοί εἰσιν οἱ λόγοι ἀνδρῶν καὶ ἡλιθίων κάμοι φθονούντων, διτι ἐγὼ ὑφ' ὑμῶν τιμῶμαι. Καίτοι οὐδικαίως γ' ἂν μοι φθονοῖεν· τίνα γὰρ αὐτῶν ἐγὼ κωλύω ἥ λέγειν εἴ τις τι ἀγαθὸν δύναται ἐν ὑμῖν, ἥ μάχεσθαι εἴ τις ἐθέλει ὑπὲρ ὑμῶν τε καὶ ἑαυτοῦ, ἥ ἐγοηγορέναι περὶ τῆς ὑμετέρας ἀσφαλείας ἐπιμελούμενον; Τί γάρ, ἄρχοντας αἰρουμένων ὑμῶν ἐγώ τινι ἐμποδών εἰμι; πα-
11 οίημι, ἀρχέτω· μόνον ἀγαθόν τι ποιῶν ὑμᾶς φαινέσθω. Ἐλλὰ γὰρ ἐμοὶ μὲν ἀρχεῖ περὶ τούτων τὰ εἰρημένα· εἰ δέ τις ὑμῶν ἥ αὐτὸς ἐξαπατηθῆναι ἂν οἴεται ταῦτα ἥ ἄλλον ἐξαπατῆσαι ταῦ-
12 τα· λέγων διδασκέτω. Ὅταν δὲ τούτων ἀλις ἔχητε, μὴ ἀπέλθητε ποὺν ἂν ἀκούσητε οἶον ὁρῶ ἐν τῇ στρατιᾷ ἀρχόμενον πρᾶγμα· ὅ εἰ ἔπεισι καὶ ἔσται οἶον ὑποδείκνυσιν, ὥσα ήμιν βουλεύεσθαι ὑπὲρ ήμῶν αὐτῶν μὴ κάκιστοί τε καὶ αἰσχιστοί ἀνδρες ἀποφαι-
νώμεθα καὶ πρὸς θεῶν καὶ πρὸς ἀνθρώπων καὶ φίλων καὶ πολε-
μίων.

13   'Ακούσαντες δὲ ταῦτα οἱ στρατιῶται ἐθαύμασάν τε ὅ, τι εἴη καὶ λέγειν ἐκέλευνον. Ἐκ τούτου ἄρχεται πάλιν· ἐπίστασθέ πον διτι χωρία ἥν ἐν τοῖς ὅρεσι βαρβαρικά, φύλια τοῖς Κερασον-
τίοις, δθεν κατιόντες τινὲς καὶ ιερεῖα ἐπώλουν ὑμῖν καὶ ἄλλα ὃν εἰχον, δοκοῦσι δέ μοι καὶ ὑμῶν τινὲς εἰς τὸ ἐγγυτάτω χωρίον
14 τούτων ἐλθόντες ἀγοράσαντές τι πάλιν ἀπελθεῖν. Τοῦτο κατα-
μαθὼν Κλεάρετος ὁ λοχαγὸς διτι καὶ μικρὸν εἴη καὶ ἀφύλακτον
διὰ τὸ φίλιον νομίζειν εἶναι, ἔρχεται ἐπ' αὐτὸν τῆς νυκτὸς ὡς
15 πορθήσων, οὐδενὶ ήμῶν εἰπών. Διενενόητο δέ, εἰ λάбоι τόδε τὸ χωρίον, εἰς μὲν τὸ στράτευμα μηκέτι ἐλθεῖν, εἰσδῆτες δὲ εἰς πλοῖον ἐν φέτυγχανον οἱ ξύσκηνοι αὐτοῦ παραπλέοντες, καὶ ἐνθέμενος εἴ τι λάбоι, ἀποπλέων οἰχεσθαι ἔξω τοῦ Πόντου. Καὶ ταῦτα ξυ-

κοντά δέκα χιλιάδες, καί μάλιστα ὀπλισμένοι. Σέ ποιά περίπτωση τάχα θά μποροῦσε νά τιμωρηθεὶ σκληρότερα ἔνας ἄνθρωπος, παρά ὅταν κάνει τέτοια σχέδια γιά τόν ἑαυτό του καί γιά σᾶς; Μά αὐτά εἶναι λόγια ἀνθρώπων ἡλίθιων καί ἐκείνων πού μέ 10 φθονοῦν γιά τήν ἐκτίμηση πού μοῦ δείχνετε. Δέν εἶναι ὅμως σω-στό νά μέ φθονοῦν· γιατί ἐγώ ποιόν ἐμποδίζω νά λέει, ἀν μπορεῖ, κάτι χρήσιμο στίς συνελεύσεις σας, ἢ νά πολεμᾶ, ἀν τό ἔχει ὁρε-ξη, γιά λογαριασμό δικό σας καί δικό του, ἢ νά φροντίζει ἀγρυ-πνα γιά τήν ἀσφάλειά σας; Μήπως ὅταν ἐκλέγετε τούς ἀρχηγούς σας, ἐγώ εἶμαι ἐμπόδιο σέ κανένα; Παραχωρῶ τή θέση μου, ἀς εἶναι ἄλλος ἀρχηγός, φτάνει νά ἀποδείξει πώς ἐργάζεται γιά τό καλό σας. Ἀλλά σταματῶ, γιατί εἶναι ἀρκετά ὅσα εἶπα σχετικά 11 μέ τήν ὑπόθεση τούτη. Ἀν ὅμως κάποιος ἀπό σᾶς ἔχει τή γνώμη πώς μποροῦσε νά ἔσεγελαστεῖ ὁ ἕδιος ἢ κανένας ἄλλος μ' αὐτά, ἀς μᾶς διαφωτίσει λέγοντάς το. Πάντως, ὅταν νομίσετε πώς ἔχουν 12 εἰπωθεῖ ἀρκετά, νά μή φύγετε, προτοῦ ἀκούσετε κάτι πού βλέπω νά παρουσιάζεται στό στρατό. Αὐτό ἀν πέσει μέσ στούς στρατιώ-τες κι ἀν ἀπλωθεῖ ὅσο φαίνεται, εἶναι καιρός νά σκεφτοῦμε γιά τούς ἑαυτούς μας, γιατί ὑπάρχει φόδος μήπως ἀποδειχτεῖ πώς εἴμαστε οι χειρότεροι κι οι πιό ἔξεδιάντροποι ἀντρες ἀπέναντι σέ θεούς καί σέ ἀνθρώπους, σέ φίλους καί σ' ἐχθρούς».

“Οταν τ' ἀκουσαν οἱ στρατιώτες, ἀποροῦσαν καί τόν παρακα- 13 λοῦσαν νά τούς πεῖ τί συμβαίνει. Τότε ἔναρχοίζει νά μιλάει: «Ξέ-ρετε δέβαια, πώς ἀπάνω στά βαρβαρικά δουνά ὑπάρχουν κάποια δχυρό μέρη, πού ἔχουν φιλίες μέ τούς Κερασούντιους. Ἀπ' αὐτά κατέβαιναν μερικοί ἀνθρωποι καί σᾶς πουλοῦσαν ζῶα γιά τίς θυσίες καί ὅ, τι ἄλλο εἶχαν. Μοῦ φαίνεται μάλιστα πώς κάποιοι ἀπό σᾶς ἀνέδηκαν στό πιό κοντινό ἀπ' αὐτά τά μέρη, ἀγόρασαν κάτι καί ἔανάφυγαν. Μόλις ἔμαθε ὁ Κλεάρετος ὁ λοχαγός πώς 14 ἐκεῖνο τό δχυρό ἦταν καί μικρό καί ἀφοροῦρητο, μιά καί οι κά-τοικοι του εἶχαν ἐμπιστοσύνη στούς φιλικούς δεσμούς, βαδίζει τή νύχτα καταπάνω του γιά νά τό λεηλατήσει, χωρίς νά μᾶς πεῖ τί-ποτα. Καί εἶχε στό μυαλό του νά μήν ἔαναγρίσει στό στράτευμα, 15 ἀν τό κυριέψει, παρά νά μπει στό καράβι πού δρίσκονταν κι οι σύντροφοι του κι ἀρμένιζαν κοντά στή στεριά, νά βάλει μέσα ὅ, τι ἀρπάξει, καί φεύγοντας νά ταξιδέψει ἔξω ἀπό τόν Πόντο.

13-26

Ἐπεισόδια
πού ἔκθετον
τό στρατό.

νωμολόγησαν αὐτῷ οἱ ἐκ τοῦ πλοίου σύσκηνοι, ὡς ἐγὼ νῦν αἰ-
16 σθάνομαι. Παρακαλέσας οὖν ὁπόσους ἔπειθεν ἦγεν ἐπὶ τὸ χω-
ρίον. Πορευόμενον δ' αὐτὸν φθάνει ἡμέρα γενομένη, καὶ ἔν-
στάντες οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ ἴσχυρῶν τόπων βάλλοντες καὶ παίον-
τες τὸν τε Κλεάρετον ἀποκτείνοντι καὶ τῶν ἄλλων συγνούς, οἱ
17 δέ τινες καὶ εἰς Κερασοῦντα αὐτῶν ἀποχωροῦσι. Ταῦτα δ' ἦν ἐν
τῇ ἡμέρᾳ ἢ ἡμεῖς δεῦρο ἔξωρμῶμεν πεζῇ· τῶν δὲ πλεόντων ἔτι
τινὲς ἥσαν ἐν Κερασοῦντι, οὕπω ἀνηγμένοι.

Μετὰ τοῦτο, ὡς οἱ Κερασούντιοι λέγοντιν, ἀφικνοῦνται τῶν
ἐκ τοῦ χωρίου τρεῖς ἄνδρες τῶν γεραιτέρων πρὸς τὸ κοινὸν τὸ
18 ἡμέτερον χρήζοντες ἐλθεῖν. Ἐπεὶ δ' ἡμᾶς οὐ κατέλαβον, πρὸς
τοὺς Κερασούντιους ἔλεγον ὅτι θαυμάζοιεν τί ἡμῖν δόξειεν ἐλ-
θεῖν ἐπ' αὐτούς. Ἐπεὶ μέντοι σφεῖς λέγειν, ἔφασαν, ὅτι οὐκ ἀπὸ
κοινοῦ γένοιτο τὸ πρᾶγμα, ἡδεσθαί τε αὐτοὺς καὶ μέλλειν ἐν-
θάδε πλεῖν, ὡς ἡμῖν λέξαι τὰ γενόμενα καὶ τοὺς νεκροὺς κε-
19 λεύειν αὐτοὺς θάπτειν λαβόντας. Τῶν δ' ἀποφυγόντων τινὰς
Ἐλλήνων τυχεῖν ἔτι ὅντας ἐν Κερασοῦντι· αἰσθόμενοι δὲ τοὺς
βαρδάρους ὅποι ἵοιεν αὐτοί τε ἐτόλμησαν βαλεῖν τοῖς λίθοις καὶ
τοῖς ἄλλοις παρεκελεύοντο. Καὶ οἱ ἄνδρες ἀποθνήσκουσι τρεῖς
δύντες οἱ πρέσβεις καταλευσθέντες.

20 Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἐγένετο, ἔχονται πρὸς ἡμᾶς οἱ Κερασούντιοι
καὶ λέγονται τὸ πρᾶγμα· καὶ ἡμεῖς οἱ στρατηγοὶ ἀκούσαντες
ἡχθόμεθά τε τοῖς γεγενημένοις καὶ ἐβουλευόμεθα σὺν τοῖς Κε-
21 ρασούντιοις δπως ἀν ταφείσαν οἱ τῶν Ἐλλήνων νεκροί. Συγ-
καθήμενοι δ' ἔξωθεν τῶν ὅπλων ἔξαιρηντος ἀκούομεν θορύβου
πολλοῦ Παῖε παῖε, βάλλε, βάλλε, καὶ τάχα δὴ ὁρῶμεν πολλοὺς
προσθέοντας λίθους ἔχοντας ἐν ταῖς χερσί, τοὺς δὲ καὶ ἀναιρου-

Αὐτές τις συμφωνίες είχαν κάμει μαζί του οι σύντροφοι πού δρίσκονταν μέσα στό καράβι, όπως μέ πληροφόρησαν πρίν από λίγο. Φώναξε λοιπόν δι Κλεάρετος ὅσους στρατιώτες κατάφερε νά πεί- 16 σει και τούς οδήγησε καταπάνω στό δχυοό. Μά τόν πρόλαβε ή μέρα, ένω άκομα βάδιζε, και οι ντόπιοι μαζεύτηκαν σέ δχυρωμένες τοποθεσίες και χτυπώντας τους άπο μακριά κι από κοντά σκοτώνουν τόν Κλεάρετο και άρκετούς άπο τούς άλλους, ένω κάτι λίγοι καταφέρουν και γυρίζουν στήν Κερασούντα. Αυτά 17 έγιναν τή μέρα πού ἐμεῖς ξεκινούσαμε νά ἔρθουμε ἐδῶ μέ τά πόδια. Μεροικοί μάλιστα άπο κείνους πού θά ἔρχονταν μέ τό καράβι δρίσκονταν άκομα στήν Κερασούντα· δέν είχαν πρόλαβει νά δηγοῦν ἀπ' τό λιμάνι στ' ἀνοιχτά. "Υστερό" ἀπ' αὐτά, όπως λένε οι Κερασούντιοι, ἔρχονται άπο τό δχυρό τοεῖς ἄντρες άπο τούς πιό σεβάσμιους γέροντες, ζητώντας νά παρουσιαστούν στή συνέλευσή μας. Ἐπειδή ὅμως δέ μᾶς δρῆκαν, ἔλεγαν στούς Κερα- 18 σούντιους πώς δέν μπορούσαν νά ἔξηγήσουν γιατί ἀποφασίσαμε νά τούς ἐπιτεθοῦμε. Κι ὅταν, προσθέτουν, τούς ἐδεβαίωσαν πώς αὐτή ἡ ἐπίθεση δέν ἔγινε μέ συνεννόηση ὅλων μᾶς, ἐκεῖνοι εὐχαριστήτηκαν και σκόπευαν νά ταξιδέψουν ὡς ἐδῶ, γιά νά μᾶς περιγράφουν τά ἐπεισόδια και νά μᾶς προτρέψουν νά πάρουμε και νά θάψουμε τούς νεκρούς. Ἀλλά μεροικοί άπο τούς "Ελληνες" 19 πού είχαν γλιτώσει, ἔτυχε νά δρίσκονται άκομα στήν Κερασούντα. Καί μόλις ἔμαθαν πρός τά πού κατευθύνθηκαν οι βάρδαροι, και οι ἴδιοι τόλμησαν νά τούς χτυπήσουν μέ πέτρες και τούς άλλους παρακινούσαν νά κάνουν τό ἴδιο. "Ετσι οι ἄνθρωποι ἐκεῖνοι σκοτώνονται μέ λιθοβολισμό, κι ἥταν κι οι τρεῖς σεβάσμιοι γέροντες και μάλιστα ἀπεσταλμένοι.

"Υστερό" ἀπ' αὐτό, ἔρχονται οι Κερασούντιοι και μᾶς ἀναφέ- 20 ρουν ὅσα ἔγιναν. Στό ἀκουσμά τους ἐμεῖς οι στρατηγοί στενοχωρεθήκαμε γιά τά ἐπεισόδια και σκεφτόμασταν μαζί μέ τούς Κερασούντιους μέ ποιό τρόπο νά θάψουμε τούς "Ελληνες νεκρούς. Ἐκεῖ ὅμως πού καθόμασταν πιό πέρα άπο τό στρατόπεδο, άκού- 21 σαμε ξαφνικά μεγάλη φασαρία: «Χτύπα τον μέ τά χέρια, χτύπα τον μέ τίς πέτρες» και στή στιγμή δέλέπομε πολλούς πού ἔτρεχαν κρατώντας πέτρες στά χέρια, κι άλλους πού ἔσκυθαν κι ἔπαιραν από χάμω.

22 μένοντς. Καὶ οἱ μὲν Κερασούντιοι, ὡς δὴ καὶ ἔωρακότες τὸ παρ' ἔαντοῖς πρᾶγμα, δείσαντες ἀποχωροῦσι πρὸς τὰ πλοῖα. Ἡσαν 23 δὲ νὴ Δία καὶ ἡμῶν οἱ ἔδεισαν. Ἐγώ γε μὴν ἥλθον πρὸς αὐτοὺς καὶ ἡρώτων ὅ,τι ἐστὶ τὸ πρᾶγμα. Τῶν δὲ ἥσαν μὲν οἱ οὐδὲν ἥδεσαν, ὅμως δὲ λίθους εἶχον ἐν ταῖς χερσίν. Ἐπεὶ δὲ εἰδότι τινὶ ἐπέτυχον, λέγει μοι ὅτι οἱ ἀγορανόμοι δεινότατα ποιοῦσι τὸ 24 στράτευμα. Ἐν τούτῳ τις ὁρᾷ τὸν ἀγορανόμον Ζήλαρχον πρὸς τὴν θάλατταν ἀποχωροῦντα, καὶ ἀνέκραγεν· οἱ δὲ ὡς ἥκουσαν, 25 ὥσπερ ἡ συὸς ἀγρίου ἡ ἐλάφου φανέντος ἵενται ἐπ' αὐτόν. Οἱ δ' αὖ Κερασούντιοι ὡς εἶδον ὁρμῶντας καθ' αὐτούς, σαφῶς νομίζοντες ἐπὶ σφᾶς Ἱεσθαι, φεύγοντις δρόμῳ καὶ ἐμπίπτοντιν εἰς τὴν θάλατταν. Συνεισέπεσον δὲ καὶ ἡμῶν αὐτῶν τινες, καὶ ἐπνύγετο 26 ὅστις νεῦν μὴ ἐτύγχανεν ἐπιστάμενος. Καὶ τούτους τί δοκεῖτε; ἥδικουν μὲν οὐδέν, ἔδεισαν δὲ μὴ λύσσα τις ὥσπερ κυσὶν ἡμῖν ἐμπεπτώκοι.

Εἰ οὖν ταῦτα τοιαῦτα ἔσται, θεάσασθε οἴα ἡ κατάστασις 27 ἡμῖν ἔσται τῆς στρατιᾶς. Ὅμεις μὲν οἱ πάντες οὐκ ἔσεοθε κύριοι οὔτε ἀνελέσθαι πόλεμον φέντες οὐκέτι καταλῦσαι, ίδια δὲ ὁ βουλόμενος ἄξει στράτευμα ἐφ' ὅ,τι ἀν θέλῃ. Καν τινες πρὸς ὑμᾶς Ἱωσὶ πρέσβεις εἰρήνης δεόμενοι ἡ ἄλλον τινός, κατακτείναντες τούτους οἱ βουλόμενοι ποιήσοντιν ὑμᾶς τῶν λόγων μὴ 28 ἀκοῦσαι τῶν πρὸς ὑμᾶς ἴόντων. Ἐπειτα δὲ οὖς μὲν ἀν ὑμεῖς πάντες ἔλησθε ἄρχοντας, ἐν οὐδεμιᾷ χώρᾳ ἔσονται, ὅστις δὲ ἀν ἔαντὸν ἔληται στρατηγὸν καὶ ἐθέλῃ λέγειν Βάλλε βάλλε, οὗτος ἔσται ἴκανὸς καὶ ἄρχοντα κατακανεῖν καὶ ίδιώτην δν ἀν ἡμῶν ἐθέλῃ ἄκριτον, ἦν ὥσιν οἱ πεισόμενοι αὐτῷ, ὥσπερ καὶ νῦν ἐγένετο. Οἴα δὲ ὑμῖν καὶ διαπεράχασιν οἱ αὐθαίρετοι οὗτοι στρατηγοὶ σκέψασθε. Ζήλαρχος μὲν ὁ ἀγορανόμος εἰ μὲν ἀδικεῖ ὑμᾶς, οὕτεται ἀποπλέων οὐ δοὺς ὑμῖν δίκην· εἰ δὲ μὴ ἀδικεῖ,

Οί Κερασούντιοι τότε, ἐπειδή ἔτυχε νά ἔχουν δεῖ καὶ τά ἐπει- 22
σόδια πού ἔγιναν στήν πόλη τους, φοβήθηκαν καὶ τραβᾶνε πρός
τά πλοῖα. Κι ἀπό μᾶς ὅμως μερικοί τά χρειάστηκαν, μά το Δία.
Ἄλλα ἐγώ ἔτρεξα κοντά τους καὶ τούς ωτίησα τί συμβαίνει. Κά- 23
ποιοι ἀπό αὐτούς δέν ἤξεραν τίποτα, ὡστόσο κρατοῦσαν πέτρες
μές στά χέρια. Τέλος βρῆκα ἔναν πού ἤξερε τί γινόταν, καὶ μοῦ
λέει πώς οἱ ἀγορανόμοι συμπεριφέρονται μέ μεγάλη σκληρότητα
στούς στρατιώτες. Σ' αὐτό τό διάστημα βλέπει κάποιος τόν ἀγο- 24
ρανόμο Ζήλαρχο πού πήγαινε πρός τή θάλασσα καὶ τόν φώναξε
δυνατά. Μόλις οἱ ἄλλοι τό ἀκουσαν, δρομοῦν καταπάνω του, σά
νά εἶχε φανεῖ ἀγριογούρουν ἥ ἐλάφι. Οί Κερασούντιοι πάλι. 25
ὅταν τούς εἶδαν νά τρέχουν πρός τό μέρος τους, νόμισαν πώς
δίχως ἄλλο ἥ ἐπίθεση γίνεται ἐνάντιά τους, καὶ γι' αὐτό φεύγουν
τρεχάτοι καὶ πέφτουν μέσα στή θάλασσα. Μαζί τους ὅμως ἐπεσαν
μερικοί κι ἀπό μᾶς, καὶ ὅποιος ἔτυχε γά μήν ξέρει κολύμπι πνί-
γηκε. Καὶ τί νομίζετε πώς ἔπαθαν αὐτοί; Δέν εἶχαν κάμει κακό σέ 26
κανένα, φοβήθηκαν ὅμως μήπως μᾶς εἶχε πιάσει λύσσα σάν τά
σκυλιά. [”]Αν λοιπόν αὐτά συνεχιστοῦν, σκεφτεῖτε ποιά κατάσταση
θά δημιουργηθεῖ γιά τό στρατό.

Πρῶτα πρῶτα δόλοι ἔσεις δέ θά ἔχετε τό δικαιώμα οὕτε πόλεμο 27
νά κάνετε ἐνάντια σ' ὅποιον θέλετε οὔτε καὶ νά τόν σταματήσετε,
παρὰ ὅποιος τύχει θά δόδηγει μόνος τό στρατό ὅπου θελήσει. Καὶ
ἄν σᾶς ἔρθουν τίποτε ἀπεσταλμένοι γιά νά σᾶς ζητήσουν εἰρήνη
ἥ κάτι ἄλλο, θά τούς σκοτώσει ὅποιος τό ἐπιθυμήσει κι ἔτοι θά γί-
νει αἴτιος νά μήν ἀκούσετε τούς λόγους ἐκείνων πού ἔρχονται νά
συζητήσουν μαζί σας. [”]Υστερα ἐκείνους πού θά ἐκλέξετε σεῖς δόλοι 28
γιά ἀρχηγούς, δέ θά τούς λογαριάζουν καθόλου, κι ἄν κανείς ἐκ-
λέξει τόν ἑαυτό του στρατηγό καὶ θέλει νά φωνάζει «χτύπα! χτύ-
πα!», αὐτός θά εἶναι ἴκανός καὶ τόν ἀρχηγό του νά σκοτώσει
ἀδίκαστο καὶ ὅποιον ἀπλό στρατιώτη θελήσει, φτάνει νά ύπαρ-
χουν ἐκείνοι πού θά πειθαρχήσουν στά λόγια του, δπως ἔγινε καὶ
τώρα. Σκεφτεῖτε ἀκόμα τί κακό σᾶς ἔχουν κάμει αὐτοί οἱ αὐτοδι- 29
οιοισμένοι στρατηγοί. Πρῶτα πρῶτα δ Ζήλαρχος δ ἀγορανόμος καὶ
ἄν σᾶς ἔβλαψε, ἔφυγε μέ τό πλοϊο χωρίς νά τιμωρηθεῖ. [”]Αν ὅμως
δέ σᾶς ἔβλαψε, ἔφυγε ἀπό τό στρατό, γιατί φοβήθηκε μήπως

27-33
Κίνδυνοι ἀπό
τήν ἀπειθαρ-
χία τῶν στρα-
τιωτῶν.

φεύγει ἐκ τοῦ στρατεύματος δείσας μὴ ἀδίκως ἄκοιτος ἀποθάνῃ.

30 Οἱ δὲ καταλεύσαντες τοὺς πρόσθεις διεπράξαντο ὑμῖν μόνοις μὲν τῶν Ἑλλήνων εἰς Κερασοῦντα μὴ ἀσφαλὲς εἶναι ἐὰν μὴ σὺν ἰσχύι ἀφικνῆσθε· τοὺς δὲ νεκροὺς οὓς πρόσθεν αὐτοὶ οἱ κατακανόντες ἐκέλευν θάπτειν, τούτους διεπράξαντο μηδὲ σὺν κηρυκείῳ ἔτι ἀσφαλὲς εἶναι ἀνελέσθαι. Τίς γὰρ ἐθελήσει κῆρυξ ἴεναι κήρυκας ἀπεκτονώς; Ἀλλ' ἡμεῖς Κερασοῦντιν θάψαι αὖτις τοὺς ἐδεήθημεν. Εἴ μὲν οὖν ταῦτα καλῶς ἔχει, δοξάτω ὑμῖν, ἵνα ὡς τοιούτων ἐσομένων καὶ φυλακὴν ἴδιᾳ ποιήσῃ τις καὶ τὰ ἐργα 32 μνὰ ὑπερδέξια πειρᾶται ἔχων σκηνοῦν. Εἴ μέντοι ὑμῖν δοκεῖ θηρίων ἄλλὰ μὴ ἀνθρώπων εἶναι τὰ τοιαῦτα ἔργα, σκοπεῖτε παῦλάν τινα αὐτῶν· εἰ δὲ μή, πρὸς Διὸς πῶς ἢ θεοῖς θύσομεν ἥδεως ποιοῦντες ἔργα ἀσεβῆ, ἢ πολεμίοις πῶς μαχούμεθα ἢν ἀλλήλους 33 κατακαίνωμεν; Πόλις δὲ φιλία τίς ἡμᾶς δέξεται, ἢτις ἀν δοξᾶ τοσαύτην ἀνομίαν ἐν ἡμῖν; Ἀγορὰν δὲ τίς ἔχει θαρρῶν, ἢν περὶ τὰ μέγιστα τοιαῦτα ἔξαμαρτάνοντες φαινόμεθα; Οὗτος δὲ δὴ πάντων οἰόμεθα τεύξεσθαι ἐπαίνου, τίς ἀν ἡμᾶς τοιούτους ὅντας ἐπαινέσειεν; Ἡμεῖς μὲν γὰρ οἶδον ὅτι πονηροὺς ἀν φαίημεν εἶναι τοὺς τὰ τοιαῦτα ποιοῦντας.

34 Ἐκ τούτου ἀνιστάμενοι πάντες ἔλεγον τοὺς μὲν τούτων ἄρχαντας δοῦναι δίκην, τοῦ δὲ λοιποῦ μηκέτι ἔξειναι ἀνομίας ἄρχαι· ἐὰν δέ τις ἄρξῃ, ἀγεσθαι αὐτοὺς <ἐπ> θανάτῳ· τοὺς δὲ στρατηγοὺς εἰς δίκας πάντας καταστῆσαι· εἶναι δὲ δίκας καὶ εἴ τι ἄλλο τις ἥδικητο ἔξ οὐ κῦρος ἀπέθανε· δικαστὰς δὲ τοὺς λοταρίους ἀποιήσαντο. Παραινοῦντος δὲ Ξενοφῶντος καὶ τῶν μάντεων συμβουλευόντων ἔδοξε καθῆραι τὸ στράτευμα. Καὶ ἐγένετο καθαρμός.

άδικα σκοτωθεῖ, χωρίς νά τόν δικάσετε. Ἐκεῖνοι πάλι πού πε- 30 τροοδόλησαν τούς ἀπεσταλμένους γέροντες, κατάφεραν ὥστε μο- νάχα ἐσεῖς ἀπό τούς "Ἐλληνες νά μή νιώθετε σιγουριά στήν Κε- 31 φασιούντα, ἐκτός ἂν πηγαίνετε ἐκεὶ μέ στρατιωτική δύναμη. "Οσο γιά τούς νεκρούς πού πρωτύτερα μᾶς πρότρεπαν οἱ ἴδιοι πού τούς σκότωσαν νά τούς θάψουμε, κι αὐτούς τά κατάφεραν νά μήν 32 ὑπάρχει ἀσφάλεια νά τούς σηκώσουμε γιά θάψιμο, οὕτε κι ἂν πάμε κρατώντας τό κηρύκειο. Γιατί ποιός θά δεχτεῖ νά πάει σάν κήρυκας, ἀφοῦ ἔχει σκοτώσει τούς κήρυκες τῶν ἄλλων; Γι' αὐτό παρακαλέσαμε τούς Κερασούντιους νά τούς θάψουν. "Αν λοιπόν 33 αὐτά πού ἔγιναν σᾶς φαίνονται καλά, δηλώστε το καθαρά, ὥστε καθένας χωριστά νά περιφρουρήσει τόν ἑαυτό του καί νά προ- σπαθεῖ νά κατασκηνώνει σέ μέρος, πού θά ἔχει πολύ ψηλά δχυρω- 34 μένες τοποθεσίες, ἐπειδή αὐτά θά γίνονται κάθε τόσο. "Αν δημος 35 νομίζετε πώς τέτοιες πράξεις εἶναι ἔργα θηρίων καί ὅχι ἀνθρώ- πων, προσπαθήστε νά τίς σταματήσετε. Ἄλλιντικα, γιά δνομα τοῦ Δία, πῶς θά θυσιάζουμε στούς θεούς μέ εὐχαρίστηση, ἀφοῦ κάνομε ἀσέβειες ἡ πῶς θά πολεμοῦμε τούς ἐχθρούς, ἂν σκοτώ- 36 νουμε ὁ ἔνας τόν ἄλλο; Καί ποιά πολιτεία θά μᾶς δεχτεῖ φιλικά, 37 ἄμα βλέπει νά ἔχουμε τέτοια ἀκαταστασία; "Η ποιός θά μᾶς φέ- 38 θει μ' ἐμπιστοσύνην ὁ ἀγοράσουμε τρόφιμα, ἀφοῦ φανερά κάνομε ἀδικίες σέ τόσο σοβαρά ζητήματα; Καί τόν ἔπαινο πού νομίζομε πώς θά πάρουμε ἀπ' δλους, ποιός θά δρεθεῖ νά μᾶς τόν δώσει, 39 ἀφοῦ εἴμαστε τέτοιοι; Γιατί ξέρω πώς ἐμεῖς θά λέγαμε, γιά ἀν- θρώπους πού τά κάνουν αὐτά, πώς εἶναι τιποτένιοι".

"Υστερ" ἀπό τό λόγο τοῦ Ξενοφώντα σηκώθηκαν ὅλοι κι ἔλε- 40 γαν πώς πρέπει νά τιμωρηθοῦν αὐτοί πού ἔκαναν ἀρχή γιά τέ- τοιες πράξεις, κι ἀπό δῶ καί πέρα νά μήν τούς ἐπιτρέπεται πιά νά παρανομοῦν. Κι ἂν κανένας ξανακάμει παρανομίες, νά τόν τιμωρήσουν μέ θάνατο. "Ἐλεγαν ἀκόμα νά κάμουν δίκες γιά ὅλους τούς στρατηγούς, καθώς καί γιά τίς περιπτώσεις πού ἀδι- κήθηκαν μερικοί, ἀπό τότε πού σκοτώθηκε ὁ Κύρος. Καί ὅρισαν τούς λοχαγούς γιά δικαστές. Τέλος μέ πρόταση τοῦ Ξενοφώντα 41 καί μέ τή συμβούλη τῶν μάντηδων ἀποφάσισαν νά καθαρίσουν μέ θυσίες τό στρατευμα. Καί τό καθάρισαν.

34 - 35

Μέτρα γιά τήν
ἀντιμετώπιση
τοῦ κακοῦ.

ΚΕΦ. 8 1   Ἐδοξε δὲ καὶ τὸν στρατηγὸν δίκην ὑποσχεῖν τοῦ παρεληλυθότος χρόνου. Καὶ διδόντων Φιλήσιος μὲν ὥφλε καὶ Ξανθικῆς τῆς φυλακῆς τῶν γανδικῶν χοημάτων τὸ μείωμα εἴκοσι μνᾶς, Σοφαίνετος δέ, ὅτι αἰρεθεὶς... κατημέλει, δέκα μνᾶς.

Ξενοφῶντος δὲ κατηγόρησάν τινες φάσκοντες παίεσθαι ὑπ' αὐτοῦ καὶ ως ὑδρίζοντος τὴν κατηγορίαν ἐποιοῦντο. Καὶ ὁ Ξενοφῶν ἐκέλευσεν εἰπεῖν τὸν πρῶτον λέξαντα ποῦ καὶ ἐπλήγη. Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο· ὅπου καὶ φύγει ἀπωλλύμεθα καὶ χιῶν πλείστη 3 ἦν. Ὁ δὲ εἶπεν· ἀλλὰ μὴν εὶς χειμῶνός γε ὅντος οἵου λέγεις, σίτουν δὲ ἐπιλελοιπότος, οἵνον δὲ μηδ' ὀσφραίνεσθαι παρόν, ὑπὸ δὲ πόνων πολλῶν ἀπαγορευόντων, πολεμίων δὲ ἐπομένων, εἰ ἐν τοιούτῳ καιρῷ ὕδριζον, ὄμολογῷ καὶ τῶν ὅντων ὑδριστότερος εἴ-
4 ναι, οἵς φασιν ὑπὸ τῆς ὕδρεως κόπον οὐκ ἐγγίγνεσθαι. Ὅμως δὲ καὶ λέξον, ἔφη, ἐκ τίνος ἐπλήγης· πότερον ἢτον τί σε καὶ ἐπεί μοι οὐκ ἐδίδοντος ἔπαιον; ἀλλ' ἀπήτουν; ἀλλὰ μεθύων ἐπαρφνη-
5 σα; Ἐπεὶ δὲ τούτων οὐδὲν ἔφησεν, ἐπήρετο αὐτὸν εὶς ὀπλιτεύοι· οὐκ ἔφη· πάλιν εὶς πελτάζοι· οὐδὲ τοῦτ', ἔφη, ἀλλ' ἡμίονον
6 ἐλαύνειν ταχθεὶς ὑπὸ τῶν συσκήνων ἐλεύθερος ὥν. Ἐνταῦθα δὴ ἀναγιγνώσκει αὐτὸν καὶ ἥρετο· ἢ σὺ εὶς ὁ τὸν κάμνοντα ἀπάγων;
— Ναὶ μὰ Δι', ἔφη· σὺ γὰρ ἡνάγκαζες· τὰ δὲ τῶν ἐμῶν συσκή-
7 νων σκεύη διέρριψας. — Ἀλλ' ἡ μὲν διάρριψις, ἔφη ὁ Ξενοφῶν,
τοιαύτη τις ἐγένετο· διέδωκα ἄλλοις ἄγειν καὶ ἐκέλευσα πρὸς ἐμὲ ἀπαγαγεῖν, καὶ ἀπολαβὼν ἀπαντα σῶα ἀπέδωκά σοι, ἐπεὶ

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΞΕΝΟΦΩΝΤΑ ΣΤΗΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΠΟΥ ΤΟΥ
ΕΓΙΝΕ ΓΙΑ ΚΑΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ

Εἶχαν ἀποφασίσει στή συνέλευση νά λογοδοτήσουν καί οἱ στρατηγοί στό δικαστήριο γιά τίς προηγούμενες πρᾶξεις τον. Στή λογοδοσία καταδικάστηκαν ὁ Φιλήσιος κι ὁ Ξανθικλῆς νά πληρώσουν εἴκοσι μνές πρόστιμο, γιατί δέν εἶχαν ἐπιστατήσει καλά νά φυλαχτοῦν τά πράγματα πού ἦταν φορτωμένα στά πλοῖα. Ὁ Σοφαίνετος πάλι καταδικάστηκε νά πληρώσει δέκα μνές, γιατί τόν εἶχαν ἐκλέξει...κι αὐτός παραμέλησε τά καθήκοντά του. Μερικοί κατηγόρησαν καί τόν Ξενοφώντα, ἐπιμένοντας πώς τούς χτυποῦσε καί γενικά πώς τούς κακομεταχειρίζόταν.

Τότε ὁ Ξενοφῶν ἔγραψε ἀπό κείνον πού τόν πρωτοκατηγόρησε νά πεῖ ποῦ τόν χτύπησε. Κι ἐκείνος ἀποκρίθηκε: «Στό μέρος πού πεθαίναμε ἀπό τό κρόνο καί πού τό χιόνι ἦταν πάρα πολύ». Ὁ Ξενοφῶν ὅμως εἶπε: «Μά ἄν σᾶς κακομεταχειρίζόμουν σέ ἐποκή πού Ἠταν βαρυχειμωνιά, ὅπως λές, καί μᾶς ἔλειπε τό ψωμί, καί δέν εἶχαμε κρασί ούτε γιά μυρωδιά, κι ἡμασταν κουρασμένοι ἀπό τούς κόπους, καί μᾶς ἀκολουθοῦσαν οἱ ἔχθροι, τότε παραδέχομαι πώς εἴμαι πιό βάναυσος κι ἀπό τά γαϊδούρια. Γιατί λένε πώς αὐτά δέν κουράζονται νά συμπεριφέρονται βάναυσα. Πές μου ὅμως ποιά Ἠταν ἡ αἰτία πού σέ χτύπησα. Σοῦ ζητοῦσα κάτι καί δέ μου τό ἔδινες; Ἀπαιτοῦσα νά μοῦ γυρίσεις τίποτε δανεικά; Ἡ μήπως ἡμονυ μεθυσμένος καί σοῦ φέρθηκα ἄσχημα;» Ἐπειδή ἐκείνος εἶπε πώς δέν ὑπῆρχε καμιά τέτοια αἰτία, τόν ξαναρώτησε ὁ Ξενοφῶν ἄν εἶναι ὀπλίτης, ἀλλά ἐκείνος ἀποκρίθηκε ὅχι. Πάλι τόν ρώτησε ἄν εἶναι πελταστής. Ἐκείνος ἀπάντησε πώς δέν ᨓταν, παρά πώς οἱ σύντροφοί του τόν ἔβαλαν νά δηγεῖ ἔνα γαϊδούρι, παρ' ὅλο πού δέν ᨓταν δοῦλος. Τότε ὁ Ξενοφῶν τόν ἀναγνώρισε καί τόν ρώτησε: «Μήπως εἶσαι σύ πού εἶχες μεταφέρει τόν ἄρρωστο;» – «Ναι μά τό Δία, εἶπε. Ἐσύ μ' ἔβαλες ἀναγκαστικά νά τόν πάρω καί σκόρπισες τίς ἀποσκευές τῶν συντρόφων μου». «Μά τό σκόρπισμα, εἶπε ὁ Ξενοφῶν, ἔγινε κάπως ἔτσι. Ἐδωσα τίς ἀποσκευές σ' ἄλλους νά τίς κουσαλήσουν, μέ τή διαταγή νά τίς φέρουν σέ μένα, κι δταν τίς πήρα ὅλες σέ καλή κατάσταση,

1 ΚΕΦ. 8

Πρόστιμο σέ
τοεῖς στρα-
τηγούς.

2-7

2 Στρατιῶτες
κατηγοροῦν
τόν Ξενοφών-
τα ὅτι τούς

3 χτύπησε.

4

5

6

7

καὶ σὺ ἐμοὶ ἀπέδειξας τὸν ἄνδρα. Οἶον δὲ τὸ πρᾶγμα ἐγένετο ἀκούσατε, ἔφη· καὶ γὰρ ἄξιον.

8   Ἀνὴρ κατελείπετο διὰ τὸ μηκέτι δύνασθαι πορεύεσθαι. Καὶ ἐγὼ τὸν μὲν ἄνδρα τοσοῦτον ἐγίγνωσκον ὅτι εῖς ἡμῶν εἴη· ἡνάγκασα δὲ σὲ τοῦτον ἄγειν, ὡς μὴ ἀπόλοιτο· καὶ γάρ, ὡς ἐγὼ
 9   οἶμαι, πολέμιοι ἡμῖν ἐφείποντο. Συνέφη τοῦτο ὁ ἄνθρωπος. Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, ἐπεὶ προύπεμψά σε, καταλαμβάνω αὖθις σὺν τοῖς ὀπισθοφύλαξι προσιὼν βόθρον δρύπτοντα ὡς κατορύ-
 10   5 ξοντα τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐπιστὰς ἐπήνουν σε. Ἐπεὶ δὲ παρε-
 στηκότων ἡμῶν συνέκαμψε τὸ σκέλος ὁ ἀνήρ, ἀνέκραγον οἱ πα-
 ρόντες ὅτι ξῆρ ὁ ἀνήρ, σὺν δ' εἰπας· δόποσα γε βούλεται· ὡς ἔγωγε
 αὐτὸν οὐκ ἄξω. Ἐνταῦθα ἔπαισά σε· ἀλληῇ λέγεις· ἔδοξας γάρ
 11   10 μοι εἰδότι ἐοικέναι ὅτι ἔξη. — Τί οὖν; ἔφη, ἥττον τι ἀπέθανεν,
 ἐπεὶ ἐγώ σοι ἀπέδειξα αὐτόν; — Καὶ γὰρ ἡμεῖς, ἔφη ὁ Ξενοφῶν,
 πάντες ἀποθανούμεθα· τούτου οὖν ἔνεκα ζῶντας ἡμᾶς δεῖ κα-
 τορυχθῆναι;

12   Τοῦτον μὲν ἀνέκραγον ὡς ὀλίγας παίσειεν· ἄλλους δ' ἐκέ-
 13   5 λενε λέγειν διὰ τί ἔκαστος ἐπλήγη. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἀνίσταντο, αὐ-
 τὸς ἔλεγεν· ἐγώ, ὃ ἄνδρες, δύολογῷ παῖσαι δὴ ἄνδρας ἔνεκεν
 ἀταξίας ὅσοις σφῆς εσθαι μὲν ἥρκει δι', ὑμῶν ἐν τάξει τε ἰόντων
 καὶ μαχομένων δπου δέοι, αὐτοὶ δὲ λιπόντες τὰς τάξεις προθέ-
 οντες ἀρπάζειν ἥθελον καὶ ὑμῶν πλεονεκτεῖν. Εἰ δὲ τοῦτο πάν-
 14   10 τες ἐποιοῦμεν, ἅπαντες ἀν ἀπωλόμεθα. Ἡδη δὲ καὶ μαλακιζόμε-
 νόν τινα καὶ οὐκ ἔθέλοντα ἀνίστασθαι ἄλλὰ προϊέμενον αὐτὸν
 τοῖς πολεμίοις καὶ ἔπαισα καὶ ἔβιασάμην πορεύεσθαι. Ἐν γὰρ
 τῷ ἴσχυρῷ χειμῶνι καὶ αὐτός ποτε ἀναμένων τινὰς συσκευαζο-
 μένους καθεξόμενος συχνὸν χρόνον κατέμαθον ἀναστὰς μόλις
 15   15 καὶ τὰ σκέλη ἐκτείνας. Ἐν ἐμαυτῷ οὖν πεῖραν λαβών, ἐκ τούτου
 καὶ ἄλλον, δόπτε ἵδοιμι καθήμενον καὶ βλακεύοντα, ἥλαυνον·

σοῦ τίς γύρισα πίσω, ἀφοῦ κι ἐσύ μοῦ παρουσίασες τόν ἄρρωστον.
Ἄκουστε ὅμως, εἶπε, πῶς ἔγιναν τά πράγματα, γιατί ἀξίζει τόν
κόπο νά σᾶς τά πῶ.

“Ενας στρατιώτης δέν μποροῦσε πιά νά βαδίζει κι ἔμενε πίσω. 8
Ἐγώ δέν ἤξερα τίποτ’ ἄλλο γι’ αὐτόν, παρά μονάχα πώς ἦταν
κάποιος δικός μας. Σέ ἀνάγκασα λοιπόν νά τόν πάρεις, γιά νά μή
χαθεῖ, γιατί, δσο μπορώ νά θυμάμαι, ξοπίσω μας ἔρχονταν
ἐχθροί». “Ως ἐδῶ συμφώνησε δ ἀνθρωπος. «Σ’ ἔστειλα μπροστά, 9
συνέχισε δ Ξενοφῶν, ὑστερα δύμως πλησιάζοντας μέ τούς δπισθο-
φύλακες σέ δρίσκω νά σκάβεις ἔνα λάκκο γιά νά χώσεις μέσα τό
στρατιώτη, κι ἐγώ σταμάτησα καί σέ παίνεσα. Μά τήν ὥρα πού 10
στεκόμασταν ἐκεῖ, δ στρατιώτης μάζεψε τό πόδι του καί ὅλοι
φώναξαν πώς ζεῖ, ἐνώ ἐσύ εἶπες: –Καλά κάνει, ἐγώ πάντως δέν
τόν κουσδαλάω πιά. Τότε σέ χτύπησα, ἔχεις δίκιο, γιατί μοῦ ἔδω-
σες τήν ἐντύπωση πώς ἤξερες ὅτι ἦταν ζωντανός. –Καί τί, εἶπε 11
τοῦτος, μήπως ὅταν σοῦ τόν παρουσίασα, δέν πέθανε; –Κι ἔμεις
ὅλοι θά πεθάνουμε, ἀπάντησε δ Ξενοφῶν, ἀλλά δέν πρέπει γιά
αὐτό νά μᾶς θάψουν καί ζωντανούς».

“Ολοι φώναξαν πώς ἔπρεπε νά τόν εἶχε χτυπήσει περισσότερο. 12
Τότε δ Ξενοφῶν παρακινοῦσε καί τούς ἄλλους νά ποῦν γιατί τίς
ἔφαγε δ καθένας. Κι ἐπειδή δέ σηκώνονταν, αὐτός ἔλεγε: 13
«Παραδέχομαι, στρατιώτες, πώς χτύπησα μερικούς πού δέν πει-
θαρχοῦσαν. Ὄσους δηλαδή κοίταζαν νά σωθοῦν μέ τό δικό σας
ἄγωνα, πού προχωροῦσατε παραταγμένοι καί πολεμούσατε δπου
ἦταν ἀνάγκη, ἐνώ ἐκεῖνοι ἀφηναν τή θέση τους κι ἔτρεχαν μπρο-
στά, προσπαθώντας νά λεηλατοῦν καί νά ἔχουν περισσότερα λά-
φυρα ἀπό τούς ἄλλους. ”Αν δύμως αὐτό τό κάναμε ὅλοι, ὅλοι θά
χανόμασταν. Γι’ αὐτό ἂν ἔβλεπα καμά φορά κάποιον νά τεμπε- 14
λιάζει καί νά μή δείχνει διάθεση νά σηκωθεῖ, ἀλλά θεληματικά
νά ἀφήνεται στούς ἐχθρούς, τόν χτυποῦσα καί τόν ἀνάγκαζα νά
προχωρεῖ. Γιατί κι ἐγώ κάποτε πού ἦταν βαρυχειμωνιά, περιμέ-
νοντας μερικούς πού ἐτοίμαζαν τίς ἀποσκευές τους, ἔμεινα καθι-
σμένος πολλήν ὥρα κι ὑστερα πρόσεξα πώς μέ μεγάλη δυσκολία
σηκώθηκα καί τέντωσα τά πόδια μου. ”Από τότε λοιπόν πού τό 15
δοκίμασα στόν ἑαυτό μου, δποιον ἄλλον ἔβλεπα νά κάθεται καί

8-11

Ἐξιστόρηση
τοῦ ἐπεισο-
δίου.

12-22

Δικαιολογία
τῆς συμπε-
ριφορᾶς τοῦ
Ξενοφῶντα.

τὸ γὰρ κινεῖσθαι καὶ ἀνδρίζεσθαι παρεῖχε θερμασίαν τινὰ καὶ ύγρότητα, τὸ δὲ καθῆσθαι καὶ ἡσυχίαν ἔχειν ἐώρων ὑπουργὸν δὲν τῷ τε ἀπολήγγυνοςθαι τὸ αἷμα καὶ τῷ ἀποσήπεσθαι τοὺς τῶν 16 ποδῶν δακτύλους, ἅπερ πολλοὺς καὶ ὑμεῖς ἔστε παθόντας. "Αλλον δέ γε ἵσως ἀπολειπόμενόν πον διὰ φαστώνην καὶ κωλύοντα καὶ ὑμᾶς τοὺς πρόσθεν καὶ ἡμᾶς τοὺς ὅπισθεν πορεύεσθαι 17 ἔπαισα πύξ, δπως μὴ λόγχῃ ὑπὸ τῶν πολεμίων παίσιο. Καὶ γὰρ οὖν νῦν ἔξεστιν αὐτοῖς σωθεῖσιν, εἴ τι ὑπ' ἐμοῦ ἔπαιθον παρὰ τὸ δίκαιον, δίκην λαβεῖν· εἰ δ' ἐπὶ τοῖς πολεμίοις ἐγένοντο, τί μέγα ἀν οὕτως ἔπαιθον ὅτου δίκην ἀν ἥξιον λαμβάνειν;

18 "Απλοῦς μοι, ἔφη, ὁ λόγος· εἰ μὲν ἐπ' ἀγαθῷ ἐκόλασά τινα, ἀξιῶ ὑπέχειν δίκην οἵαν καὶ γονεῖς νιοῖς καὶ διδάσκαλοι παισί· 19 καὶ γὰρ οἱ ἰατροὶ καίσιν καὶ τέμνονσιν ἐπ' ἀγαθῷ· εἰ δὲ ὑδρει νομίζετε με ταῦτα πράττειν, ἐνθυμήθητε ὅτι νῦν ἐγὼ θαρρῶ σὺν τοῖς θεοῖς μᾶλλον ἢ τότε, καὶ θρασύτερος εἰμι νῦν ἢ τότε, καὶ οἶνον πλείω πίνω, ἀλλ' ὅμως οὐδένα παίω· ἐν εὐδίᾳ γὰρ ὁρῶ 20 ὑμᾶς. "Οταν δὲ χειμῶν ἢ καὶ θάλαττα μεγάλη ἐπιφέρονται, οὐχ ὁρᾶτε ὅτι καὶ νεύματος μόνον ἔνεκα χαλεπαίνει μὲν πρωρεὺς τοῖς ἐν πρώρᾳ, χαλεπαίνει δὲ κυβερνήτης τοῖς ἐν πρύμνῃ; Ικανὰ γὰρ ἐν τῷ τοιούτῳ καὶ μικρὰ ἀμαρτηθέντα πάντα συνεπιτρίψαι. 21 "Οτι δὲ δικαίως ἔπαιον αὐτοὺς καὶ ὑμεῖς κατεδικάσατε· ἔχοντες ἔιφη, οὐ ψήφους, παρέστατε, καὶ ἔξῆν ὑμῖν ἐπικονρεῖν αὐτοῖς, εἰ ἐβούλεσθε· ἀλλὰ μὰ Δία οὕτε τούτοις ἐπεκονρεῖτε οὕτε σὺν 22 ἐμοὶ τὸν ἀτακτοῦντα ἐπαίετε. Τοιγαροῦν ἔξουσίαν ἐποιήσατε τοῖς κακοῖς αὐτῶν ὑβρίζειν ἐῶντες αὐτούς.

Οἶμαι γάρ, εἰ ἐθέλετε σκοπεῖν, τὸν αὐτοὺς εὐρῷσετε καὶ· 23 τότε κακίστους καὶ νῦν ὑδριστοτάτους. Βοϊσκος γοῦν ὁ πύκτης ὁ Θετταλὸς τότε μὲν διεμάχετο ὡς κάμινων ἀσπίδα μὴ φέρειν,

νά βαριέται, τόν εδιωχνα. Γιατί τό νά κινιέται κανείς και νά φέρνεται σάν αντρας, συντελεῖ στό νά ἀποκτᾶ τό σῶμα θερμότητα και εὐλυγισία. Ἔνω τό νά κάθεται και νά μένει ἀκίνητος, ἔβλεπα πώς κάνει νά παγώνει τό αἷμα και νά σαπίζουν τά δάχτυλα τῶν ποδιῶν, πράγματα πού κι ἐσεῖς ξέρετε πώς τά ἔπαθαν πολλοί.

Κάποιον ἄλλο πάλι, πού ἔμεινε πίσω γιά ξεκούραση, κι ἐμπό- 16 διζε και σᾶς πού ἡσασταν μπροστά κι ἐμᾶς τούς τελευταίους νά προχωροῦμε, ἵσως τόν ἐχτύπησα μέ γροθιά, γιά νά μή χτυπηθεῖ ἀπό τή λόγχη τῶν ἐχθρῶν. Ἔτσι ὅλοι αὐτοί ἔχουν τό δικαίωμα 17 τώρα πού γλίτωσαν, ἀν ἔπαθαν ἄδικα κάτι κακό ἀπό μένα, νά ξητήσουν τήν τιμωρία μου. Ἀν δημοσίευσαν στά χέρια τῶν ἐχθρῶν, θά πάθαιναν φοβερά κακά, χωρίς νά μποροῦν νά ξητήσουν τήν τιμωρία κανενός. Ὁ λόγος μου εἶναι ἀπλός, πρόσθεσε. 18

Ἀν ἐτιμώρησα κανένα γιά τό καλό του, νομίζω σωστό νά δρῶ τήν τιμωρία πού θά ἔδρισκαν οι γονεῖς γιά τά παιδιά τους κι οι δάσκαλοι γιά τούς μαθητές. Κι οι γιατροί ἀκόμα καίνε και κό-
δουν, γιά τό καλό τοῦ ἀρρώστου. Στήν περίπτωση πάλι πού ἔχετε 19 τή γνώμη πώς αὐτά τά ἔκανα ἀπό σκληρότητα, σκεφτεῖτε πώς ἔγω, μέ τή δούθεια τῶν θεῶν, ἔχω περισσότερο θάρρος τώρα παρά τότε και πώς εἶμαι τολμηρότερος και πίνω περισσότερο κρασί, ἀλλά δέ χτυπῶ κανένα. Γιατί σᾶς βλέπω σέ περίοδο γαλή-
νης. Ὄταν δημοσίευσαν κακοκαρδία και φυροτούνα στή θάλασσα, 20 δέ βλέπετε πώς και μόνο ἀπό μιά μικρή κίνηση θυμώνει δι κυβερ-
νήτης τοῦ πλοίου μέ κείνους πού εἶναι στήν πλώρη; Γιατί σέ τέτοια περίσταση και μικρά λάθη νά γίνουν, εἶναι ίκανά νά τούς καταστρέψουν
ὅλους μαζί. Ἀλλά και σεῖς ἀνεπιφύλακτα κρίνατε πώς τούς χτυ- 21 ποῦσα δίκαια. Γιατί ἡσασταν κοντά και κρατούσατε ξίφη, ὅχι ψήφους, και μπορούσατε νά τούς δοηθήσετε, ἀν θέλατε. Ὅμως,
μά τό Δία, οὔτε αὐτούς δοηθούσατε, οὔτε και μαζί μου χτυπού-
σατε ἐκείνους πού ἀπειθαρχοῦσαν. Ἔτσι δώσατε τό δικαίωμα 22 στούς κακούς νά ἔχουν ἄσχημη συμπεριφορά, ἀφήνοντάς τους
ἀτιμώρητους. Γιατί νομίζω πώς ἀν κοιτάξετε μέ προσοχή, θά δρεῖτε πώς οι ἱδιοι πού ἦταν τότε πάρα πολύ ἀπειθαρχοί, ἔχουν
και τώρα πολύ ἄσχημη συμπεριφορά. Ὁ Βοϊσκος λόγου χάρη, δι 23 πυγμάχος ἀπό τή Θεσσαλία, τότε προσπαθοῦσε μέ κάθε τρόπο νά

23-26

Τό παράδειγ-
μα τοῦ Βοϊ-

24 νῦν δέ, ώς ἀκούω, Κοτυνωριτῶν πολλοὺς ἥδη ἀποδέδυκεν. Ἡν
οὖν σωφρονήτε, τοῦτον τάνατία ποιήσετε ἢ τὸν κύνας ποιοῦ-
σι· τὸν μὲν γὰρ κύνας τὸν χαλεποὺς τὰς μὲν ἡμέρας διδέασι,
τὰς δὲ νύκτας ἀφιᾶσι, τοῦτον δέ, ἢν σωφρονήτε, τὴν νύκτα μὲν
δήσετε, τὴν δὲ ἡμέραν ἀφήσετε.

25 Ἀλλὰ γάρ, ἔφη, θαυμάζω ὅτι εἰ μέν τινι ὑμῶν ἀπηχθόμην,
μέμνησθε καὶ οὐ σιωπᾶτε, εἰ δέ τῷ ἢ χειμῶνα ἐπεκούρησα ἢ πο-
λέμιον ἀπήγουξα ἢ ἀσθενοῦντι ἢ ἀποροῦντι συνεξεπόρισά τι,
τούτων δὲ οὐδεὶς μέμνηται, οὐδ' εἴ τινα καλῶς τι ποιοῦντα ἐπή-
νεσα οὐδ' εἴ τινα ἄνδρα ὄντα ἀγαθὸν ἐτίμησα ώς ἐδυνάμην, οὐ-
26 δὲν τούτων μέμνησθε. Ἀλλὰ μὲν καλόν τε καὶ δίκαιον καὶ ὄσιον
καὶ ἥδιον τῶν ἀγαθῶν μᾶλλον ἢ τῶν κακῶν μεμνῆσθαι.

Ἐκ τούτου μὲν δὴ ἀνίσταντο καὶ ἀνεμίμησκον. Καὶ περιεγέ-
νετο ὥστε καλῶς ἔχειν.

μή σηκώνει ἀσπίδα γιατί, τάχα, ἥταν ἄρρωστος, ἐνῷ τώρα, ὅπως μαθαίνω, ἔχει γδύσει πολλούς Κοτυωρίτες.⁷ Αν ἔχετε λοιπόν μαλά, σ' αὐτόν νά κάνετε τό ἀντίθετο ἀπό κεῖνο πού κάνουν στά σκυλιά. Τά ἄγρια σκυλιά δηλαδή τήν ήμέρα τά δένουν, ἐνῷ τή νύχτα τ' ἀφήνουν ἐλεύθερο. Ἐσεῖς, ἂν εἴστε μυαλωμένοι, τή νύχτα θά τόν δένετε καί τήν ήμέρα θά τόν ἀφήνετε ἐλεύθερο. Αποδῶ ὅμως, πρόσθεσε, πού ἀν ἔγινα σέ μερικούς ἀπό σᾶς μισητός, τό θυμάστε καί τό διηγιέστε, ἐνῷ ἀν προφύλαξα κανέναν ἀπό τό κρύο η ἀν ἔδιωξα ἔχθρο ἀπό κοντά του η ἀν τοῦ προμήθεψα κάτι ὅταν ἥταν ἄρρωστος η ὅταν εἶχε ἀνάγκη, αὐτά δέν τά θυμάται κανένας. Δέ θυμάστε ἀκόμα οὔτε ἀν παίνεσα τόν ἄντρα πού ἔκαμε μιά καλή πράξη, οὔτε ἀν τίμησα, ὅσο μπόρεσα, ἔνα στρατιώτη πού φάνηκε γενναῖος στή μάχη. Καί ὅμως εἶναι ὡραῖο 26 καί δίκαιο καί ἰερό καί εὐχάριστο νά θυμάται κανείς τά καλά, περισσότερο παρά τά κακά». Τότε σηκώθηκαν ὅλοι κι ἔφερναν στή μνήμη τους τά ὅσα τούς εἶχε προσφέρει. Καί τό ἀποτέλεσμα ἥταν πώς τά πράγματα τακτοποιήθηκαν.

ΒΙΒΛΙΟ ΕΚΤΟ

- ΚΕΦ. 1**
- 1   Ἐκ τούτου δὲ ἐν τῇ διατριβῇ οἱ μὲν ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς ἔξων,
οἱ δὲ καὶ ληζόμενοι ἐκ τῆς Παφλαγονίας. Ἐκλώπενον δὲ καὶ οἱ
Παφλαγόνες εὖ μάλα τοὺς ἀποσκεδανυμένους, καὶ τῆς νυκτὸς
τοὺς πρόσω σκηνοῦντας ἐπειρῶντο κακονογεῖν· καὶ πολεμικώ-
τατα πρὸς ἄλλήλους εἶχον ἐκ τούτων.
  - 2   Ο δὲ Κορύλας, δις ἐτύγχανε τότε Παφλαγονίας ἄρχων, πέμ-
πει παρὰ τοὺς Ἕλληνας πρέσβεις ἔχοντας ἵππους καὶ στολὰς
καλάς, λέγοντας ὅτι Κορύλας ἔτοιμος εἴη τοὺς Ἕλληνας μήτε
3   ἀδικεῖν μήτε ἀδικεῖσθαι. Οἱ δὲ στρατηγοὶ ἀπεκρίναντο ὅτι περὶ
μὲν τούτων σὺν τῇ στρατιᾷ βουλεύσουντο, ἐπὶ δέ τοις ἔδεχόντο
αὐτούς· παρεκάλεσαν δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἀνδρῶν οὓς ἐδόκουν
δικαιοτάτους εἶναι.
  - 4   Θύσαντες δὲ βοῦς τῶν αἰχμαλώτων καὶ ἄλλα ἰερεῖα εὐωχίαν
μὲν ἀρκοῦσαν παρείχον, κατακείμενοι δὲ ἐν στιβάσιν ἐδείπνουν,
καὶ ἔπινον ἐκ κερατίνων ποτηρίων, οἵς ἐνετύγχανον ἐν τῇ χώρᾳ.
  - 5   Ἐπεὶ δὲ σπονδαί τε ἐγένοντο καὶ ἐπαιάνισαν, ἀνέστησαν πρῶ-
τον μὲν Θρᾷκες καὶ πρὸς αὐλὸν ὠρχήσαντο σὺν τοῖς ὅπλοις καὶ
ῆλλοντο ὑψηλά τε καὶ κούφως καὶ ταῖς μαχαίραις ἔχοῶντο· τέ-
λος δὲ ὁ ἐτερος τὸν ἐτερον παίει, ὡς πᾶσιν ἐδόκει πεπληγέναι
  - 6   τὸν ἄνδρα· ὁ δ' ἐπεσε τεχνικῶς πως. Καὶ ἀνέκραγον οἱ Παφλα-
γόνες. Καὶ ὁ μὲν σκυλεύσας τὰ ὅπλα τοῦ ἐτέρου ἐξῆει ἥδων τὸν
Σιτάλκαν· ἄλλοι δὲ τῶν Θρᾳκῶν τὸν ἐτερον ἐξέφερον ὡς τεθνη-
κότα· ἦν δὲ οὐδὲν πεπονθώς.

ΒΙΒΛΙΟ ΕΚΤΟ

ΑΠΟ ΤΑ ΚΟΤΥΩΡΑ ΣΤΗ ΣΙΝΩΠΗ.

Ο ΧΕΙΡΙΣΟΦΟΣ ΕΚΛΕΓΕΤΑΙ ΑΡΧΗΓΟΣ ΜΕ ΑΠΟΛΥΤΗ ΕΞΟΥΣΙΑ

"Υστερό" ἀπ' αὐτά, ὅσον καιρό ἔμεναν στά Κοτύωρα, ἄλλοι ζούσαν ἀγοράζοντας τά τρόφιμα, κι ἄλλοι οἱ ἀρπάζοντάς τα ἀπό τήν Παφλαγονία. Κι οἱ Παφλαγόνες ὅμως λήστευαν μέ μεγάλη πιδεξιούσνη ἐκείνους πού σκόρπιζαν ἀπό δῶ κι ἀπό κεῖ, καὶ προσπαθοῦσαν νά κακοποιοῦν ὅσους κατασκήνωναν τή νύχτα μακριά. Αὐτό ἦταν αἰτία νά δρίσκονται σέ ἐχθρικότατες σχέσεις ἀναμεταξύ τους. Ὁ Κορύλας, πού ἔτυχε τότε νά είναι διοικητής τῆς Παφλαγονίας, στέλνει στούς "Ἐλληνες ἀπεσταλμένους μέ ἄλογα καὶ ὅμορφες στολές, γιά νά τους ποῦν πώς ἦταν πρόθυμος νά συνεννοθεῖ μαζί τους, ὥστε νά μή βλάφτει ὁ ἔνας τόν ἄλλο. Ἐλλά οἱ στρατηγοί ἀποκρίθηκαν πώς γι' αὐτά θά πάρουν ἀπόφαση μαζί μέ τό στρατό, φιλοξένησαν ὅμως πρόθυμα τούς ἀπεσταλμένους. Γιά τή φιλοξενία προσκάλεσαν κι ἀπό τούς ἄλλους "Ἐλληνες ὅσους νόμιζαν πώς ἄξιζαν μιά τέτοια τιμή. Τότε θυσίασαν μερικά ἀπό τά βόδια πού εἶχαν πάρει ἀπό τούς ἐχθρούς καὶ ἄλλα ζῶα, καὶ σέρδιραν ἀφθονα φαγητά, πού τά ἔτρωγαν ἔξαπλωμένοι πάνω σέ δεντρόφυλλα, κι ἔπιναν τό κρασί σέ ποτήρια καμωμένα ἀπό κέρατα ζώων, πού τά ἔβρισκαν σ' αὐτό τόν τόπο. Ὁταν ἔκαμαν σπονδές καὶ τραγούδησαν τόν παιάνα, σηκώθηκαν πρῶτοι κάποιοι στρατιώτες πού ἦταν ἀπό τή Θράκη καὶ χόρεψαν δόπλισμένοι, ἐνῷ ἔπαιζε ή φλογέρα, καὶ πηδοῦσαν ψηλά κι ἐλαφρά, κρατώντας καὶ τά μαχαίρια τους. Τέλος ὁ ἔνας χτυπάει τόν ἄλλο καὶ τόν πληγώνει, δπως νόμισαν ὅλοι. Ὁ πληγωμένος ἔπεσε στή γῇ μέ πιδέξιο τρόπο. Κι οἱ Παφλαγόνες ἔδγαλαν δυνατές φωνές. Τότε ὁ νικητής ἔδγαλε τά δόπλα τοῦ ἄλλου καὶ τά πήρε, καὶ βγῆκε ἀπό τό μέρος πού χόρευαν, τραγουδώντας τό τραγούδι τοῦ Σιτάλκα. Ἀλλοι Θράκες κουβάλησαν ἔξω τό νικημένο, πού τάχα ἦταν νεκρός, ἐνῷ στήν πραγματικότητα δέν εἶχε πάθει τίπο-

1 ΚΕΦ. 1

1-13

Οἱ Ἐλληνες
μέ γιορτές
καὶ χορούς
διασκεδάζουν
τούς ἀπε-
σταλμένους
Παφλαγόνες.

2

3

4

5

6

Αὐλήτης πού παίζει διπλό αὐλό. Εἰκόνα ἀπό ἄμφορα τοῦ θου αἰ. π.Χ. (Λονδίνο, Βρετανικό Μουσεῖο).

7   *Μετὰ τοῦτο Αἰνιᾶνες καὶ Μάγνητες ἀνέστησαν, οἵ ὡρ-*
 8 *χοῦντο τὴν καρπαίαν καλουμένην ἐν τοῖς ὅπλοις. Οἱ δὲ τρόποις*
τῆς ὁρχήσεως ἦν, ὃ μὲν παραθέμενος τὰ ὅπλα σπείρει καὶ ζευ-
γηλατεῖ, πυκνὰ δὲ στρεφόμενος ὡς φοβούμενος, ληστὴς δὲ προσ-
έρχεται· ὃ δ' ἐπειδὸν προϊδηται, ἀπαντᾷ ἀρπάσας τὰ ὅπλα καὶ
μάχεται πρὸ τοῦ ζεύγους· καὶ οὗτοι ταῦτ' ἐποίουν ἐν ὁνθυμῷ
πρὸς τὸν αὐλόν· καὶ τέλος ὁ ληστὴς δήσας τὸν ἄνδρα καὶ τὸ
ζεύγος ἀπάγει· ἐνίστε δὲ καὶ ὁ ζευγηλάτης τὸν ληστήν· εἴτα
παρὰ τοὺς δοῦς ζεύξας δύπισω τῷ χεῖρε δεδεμένον ἔλαύνει.

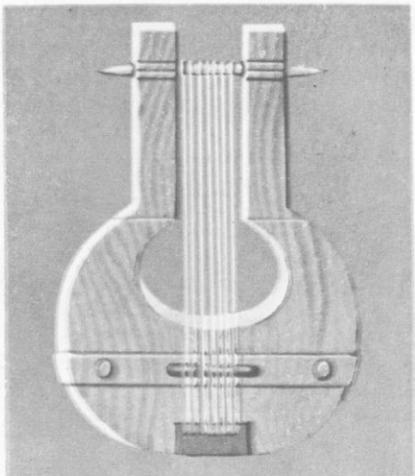
ΚΑΛΛΙΚΟΜΟΙ ΚΟΥΡΑΙ ΔΙΟΣ ΛΡΧΗΣΑΜΤ ΕΙΑΦΡΟΥ

Ανάγλυφη παράσταση χορού, μέ τίς κόρες τοῦ Κέκροπα καὶ τόν Ἐριχθόνιο. (Αθήνα, Μουσεῖο τῆς Ακρόπολης).

τα. "Υστεορα σηκώθηκαν Αἰνιάνες καί Μάγνητες καί χόρεψαν,
δόπλισμένοι κι αὐτοί, ἔνα χορό πού λέγεται καρπαία. Ὁ τρόπος
τοῦ χοροῦ ἦταν ἔτσι δά: Ὁ ἔνας ἀφίνει τά δόπλα καταγῆς σιμά
του κι ἀρχίζει τάχα νά ὁδηγάει τά βόδια καί νά σπέρνει, συχνά
ὅμως γυρίζει πρός τά πίσω τό κεφάλι σά νά φοβᾶται. Ξαφνικά
παρουσιάζεται δι ἄλλος πού κάνει τό ληστή. Μόλις τόν δεῖ δι πρώ-
τος ἀπό μακριά, ἀρπάζει τά δόπλα καί τρέχει νά τόν συναντήσει·
μπροστά στά βόδια πιάνει πόλεμο μαζί του. "Ολα αὐτά τά ἔκαναν
ρυθμικά, σύμφωνα μέ τό σκοπό πού ἔπαιζε ἡ φλογέρα. Στό τέλος
δι ληστής δένει τό ζευγολάτη καί τόν παίρνει καί φεύγει μαζί μέ
τά βόδια. Καμιά φορά ὅμως γίνεται τό ἀντίθετο. Τότε δι ζευγολά-

7

8

Ἐδῶ πλάι:

"Ἐνα ἄπο τά γνωστά, ἔγχοδα
μουσικά ὅργανα, ἡ κιθάρα.

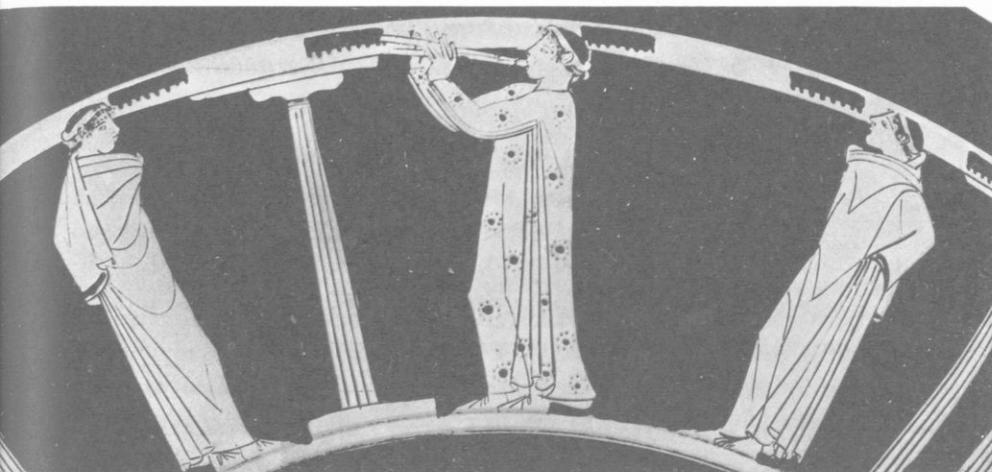
Στή σελίδα δεξιά:

Οἱ χορευτές ἔχουν στή μέση τόν
αὐλιητή, πού μέ τών ἐνόργανη
μουσική συνοδεύει τά δίγματά
τους.

9   *Μετὰ τοῦτο Μνσὸς εἰσῆλθεν ἐν ἑκατέρᾳ τῇ χειρὶ ἔχων πέλ-
την, καὶ τοτὲ μὲν ὡς δύο ἀντιτατομένων μιμούμενος ὠρχεῖτο,
τοτὲ δὲ ὡς πρὸς ἕνα ἐχρῆτο ταῖς πέλταις, τοτὲ δ' ἐδινεῖτο καὶ
10   ἐξεκυνδίστα ἔχων τὰς πέλτας, ὥστε ὅψιν καλὴν φαίνεσθαι. Τέλος
δὲ τὸ περσικὸν ὠρχεῖτο κρούων τὰς πέλτας καὶ ὠκλαζε καὶ ἐξ-
ανίστατο· καὶ ταῦτα πάντα ἐν ρυθμῷ ἐποίει πρὸς τὸν αὐλόν.*

11   *Ἐπὶ δὲ τούτῳ [ἐπιόντες] οἱ Μαντινεῖς καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν
Ἀρκάδων ἀναστάντες ἐξοπλισάμενοι ὡς ἐδύναντο κάλλιστα
ἥσάν τε ἐν ρυθμῷ πρὸς τὸν ἐνόπλιον ρυθμὸν αὐλούμενοι καὶ
ἐπαιάνισαν καὶ ὠρχήσαντο ὥσπερ ἐν ταῖς πρὸς τοὺς θεοὺς
προσόδοις.*

*Ορῶντες δὲ οἱ Παφλαγόνες δεινὰ ἐποιοῦντο πάσας τὰς δρ-
12 χήσεις ἐν ὅπλοις εἶναι. Ἐπὶ τούτοις ὁρῶν ὁ Μνσὸς ἐκπεπληγμέ-
νονς αὐτούς, πείσας τῶν Ἀρκάδων τινὰ πεπαμένον δρχηστρίδα*

της δένει πρός τά πίσω τά χέρια τοῦ ληστῆ, τόν ζεύει πλάι στά βόδια καὶ τόν κεντᾶ μαζί μ' αὐτά. Κατόπι ἄρχισε τό χορό κάποιος πού ἦταν ἀπό τή Μυσία, κρατώντας μά μικρή ἀσπίδα ἀπό κλωνάρια ἴτιας στό κάθε του χέρι. Τούτος χορεύοντας, τή μιά ἔκανε πώς πολεμοῦσε ἐνάντια σέ δυό ἀντίπαλους, τήν ἄλλη χορησιμοποιοῦσε τίς ἀσπίδες ἀντιμετωπίζοντας τόν ἔνα μονάχα, καὶ ἄλλοτε πάλι στριφογύριζε γρήγορα κι ἔκανε τοῦμπες πρός τά πίσω, κρατώντας τίς ἀσπίδες. "Ἐτσι παρουσιαζόταν ἔνα ώραιο θέαμα. Στό τέλος χόρεψε τόν περσικό χορό χτυπώντας τίς ἀσπίδες, 9 καὶ γονάτιζε καὶ ἔναστηκανόταν. Καὶ δλα αὐτά τά ἔκανε ρυθμικά, σύμφωνα μέ τό σκοπό τής φλογέρας.

Πάνω στήν ώρα, μπῆκαν ξαφνικά στρατιώτες ἀπό τή Μαντί- 11 νεια· σηκώθηκαν καὶ μερικοί ἄλλοι ἀπό τήν Ἀρκαδία φορώντας ὅσο γινόταν πιό δύμοφο δόπλιαμό, καὶ περπατοῦσαν ρυθμικά μέ τό σκοπό τοῦ ἔνοπλου χοροῦ πού ἔπαιζε ἡ φλογέρα. "Υστερα τραγούδησαν τόν παιάνα καὶ χόρεψαν, ὅπως γίνεται ὅταν πηγαίνουν στούς ναούς τῶν θεῶν οἱ ιερές πομπές. Μέ κατάπληξη εἶδαν οἱ Παφλαγόνες ὅλους αὐτούς τούς ἔνοπλους χορούς.

Τότε ὁ Μυσός, βλέποντάς τους νά τά ἔχουν χαμένα, κατάφερε 12 κάποιον ἀπό τήν Ἀρκαδία πού εἶχε ἀγοράσει μιά χορεύτρια, νά

εἰσάγει σκευάσας ὡς ἐδύνατο κάλλιστα καὶ ἀσπίδα δοὺς κούφην
 13 αὐτῆς. Ἡ δὲ ὠρχήσατο πυρρόχην ἐλαφρῶς. Ἐνταῦθα κρότος ἦν
 πολύς, καὶ οἱ Παφλαγόνες ἤροντο εἰ καὶ γυναικες συνεμάχοντο
 αὐτοῖς. Οἱ δὲ ἔλεγον ὅτι αὗται καὶ αἱ τρεφάμεναι εἶεν βασιλέα
 ἐκ τοῦ στρατοπέδου. Τῇ μὲν νυκτὶ ταύτη τοῦτο τὸ τέλος ἐγένετο.

14   Τῇ δὲ νύστεραιᾳ προσῆγον αὐτοὺς εἰς τὸ στράτευμα· καὶ
 ἔδοξε τοῖς στρατιώταις μήτε ἀδικεῖν Παφλαγόνας μήτε ἀδικεῖ-
 σθαι. Μετὰ τοῦτο οἱ μὲν πρέσβεις ὥχοντο· οἱ δὲ Ἕλληνες,
 ἐπειδὴ πλοῖα ἴκανὰ ἐδόκει παρεῖναι, ἀναβάντες ἐπλεον ἡμέραν
 καὶ νύκτα πνεύματι καλῷ ἐν ἀριστερᾷ ἔχοντες τὴν Παφλαγονί-
 15 αν. Τῇ δ' ἄλλῃ ἀφίκονται εἰς Σινώπην ἡλίῳ ὁρμίσαντο εἰς Ἀρ-
 μήνην τῆς Σινώπης. Σινωπεῖς δὲ οἰκοῦσι μὲν ἐν τῇ Παφλαγονί-
 κῇ, Μιλησίων δὲ ἄποικοι εἰσιν. Οὗτοι δὲ ξένια πέμπουσι τοῖς
 Ἕλλησιν ἀλφίτων μεδίμνους τρισχιλίους, οἵνου δὲ κεράμια χίλια
 καὶ πεντακόσια.

16   Καὶ Χειρίσοφος ἐνταῦθα ἥλθε τριήρη ἔχων. Καὶ οἱ μὲν
 στρατιῶται προσεδόκων ἄγοντά τι σφίσιν ἤκειν· ὁ δὲ ἦγε μὲν
 οὐδέν, ἀπήγγελλε δὲ ὅτι ἐπαινοίη αὐτοὺς καὶ Ἀραξίδιος ὁ ναύ-
 αρχος καὶ οἱ ἄλλοι, καὶ ὅτι ὑπισχνεῖτο Ἀραξίδιος, εἰ ἀφίκουντο
 17 ἔξω τοῦ Πόντου, μισθοφορὰν αὐτοῖς ἔσεσθαι. Καὶ ἐν ταύτῃ τῇ
 Ἀρμήνῃ ἔμειναν οἱ στρατιῶται ἡμέρας πέντε.

‘Ως δὲ τῆς Ἑλλάδος ἐδόκουν ἐγγὺς γίγνεσθαι, ἥδη μᾶλλον ἡ
 πρόσθεν εἰσήγει αὐτοὺς ὅπως ἀν καὶ ἔχοντές τι οἴκαδε ἀφίκων-
 18 ται. Ἡγήσαντο οὖν, εἰ ἔνα ἔλοιντο ἀρχοντα, μᾶλλον ἀν ἡ πολυ-
 αρχίας οὕσης δύνασθαι τὸν ἔνα χοῆσθαι τῷ στρατεύματι καὶ
 νυκτὸς καὶ ἡμέρας, καὶ εἴ τι δέοι λανθάνειν, μᾶλλον ἀν κρύπτε-
 σθαι, καὶ εἴ τι αὖ δέοι φθάνειν, ἥππον ἀν νύστερίζειν· οὐ γὰρ ἀν
 λόγων δεῖν πρὸς ἀλλήλους, ἀλλὰ τὸ δόξαν τῷ ἐνὶ περαίνεσθαι

τή φέρει μέσα, ἀφοῦ πρώτα τή στόλισε ὅσο μπορούσε πιό δύμορφα καὶ τῆς ἔδωσε νά κρατάει μιά ἐλαφριά ἀσπίδα. Ἐκείνη χόρεψε μέ
πολλά λυγίσματα τήν πυρροίχη. Τότε χάλασε δι κόσμος ἀπό τά χει- 13
ροκροτήματα, κι οἱ Παφλαγόνες ωρτησαν ἄν πολεμούσαν μαζί¹⁴
τους καὶ γυναικες. Οἱ στρατιῶτες ἀπάντησαν πώς αὐτές ἦταν πού
ἔκαναν τό βασιλιά νά τό βάλει στά πόδια καὶ νά φύγει ἀπό τό
στρατόπεδο. Ἔτσι τέλειωσε ἡ νύχτα τούτη.

14-17

Οἱ Ἑλληνες
φτάνοντι
στή
Σινώπη, ὁ-
που ἔχονται
κι δι Χειρό-
σοφος.

Τήν ἄλλη μέρα διδήγησαν τούς ἀπεσταλμένους στό στράτευμα. 14
Οἱ στρατιῶτες σκέφτηκαν πώς ἦταν καλό νά μή βλάφτουν τούς
Παφλαγόνες οὕτε νά κακοπαθοῦν ἀπό κείνους. "Υστερ' ἀπ' αὐτό
οἱ ἀπεσταλμένοι ἔφυγαν. Κι οἱ Ἑλληνες, μέ τήν ἐντύπωση πώς
διαθέτουν ἀρκετά πλοῖα, μπήκαν μέσα κι ἄρχισαν ν' ἀρμείζουν
μέρα καὶ νύχτα, ἔχοντας τόν καιρό κατάποντα καὶ μέ τήν Πα-
φλαγονία πρός τ' ἀριστερά. Τήν ἄλλη μέρα φτάνουν στή Σινώπη 15
κι ἄραξαν στήν Ἀρμήνη, πού ἦταν ἐπίνειο αὐτῆς τῆς πόλης. Οἱ
Σινωπεῖς δέδαια κατοικοῦν στήν Παφλαγονία, είναι δύμως ἀποι-
κοι τῶν Μιλησίων. Αὐτοί τότε στέλνουν στούς Ἑλληνες γιά δῶρα
τοεῖς χιλιάδες μέδιμνους κριθαρένιο ἀλεύοι καὶ χίλιες πεντακό-
σιες στάμνες γεμάτες κρασί. Ἐδῶ ἦρθε κι δι Χειρόσοφος ἔχοντας 16
μιά τριήρη. Οἱ στρατιῶτες περίμεναν πώς θά τούς φέρει κάτι γυ-
ρούζοντας πίσω. Μά δέν ἔφερε τίποτα, παρά μονάχα τούς ἀνακοί-
νωσε πώς γιά τίς πρόξεις τους τούς ἐπαινεῖ δι ναύαρχος Ἀναξί-
διος, καθώς καὶ οἱ ἄλλοι Λακεδαιμόνιοι, καὶ τούς ὑπόσχεται πώς
θά τούς δώσει μισθό, ἄν ἔρθουν ἔξω ἀπό τόν Πόντο.

Ἐκεῖ στήν Ἀρμήνη ἔμειναν οἱ στρατιῶτες πέντε μέρες. "Οσο 17
δύμως αἰσθάνονταν πώς πλησιάζουν στήν Ἑλλάδα, τόσο περισσό-
τερο τώρα παρά πρωτύτερα τούς ἔμπαινε στό μυαλό πώς πρέπει
νά γυρίσουν στήν πατρίδα ἔχοντας κάτι μαζί τους.

18-21

Οἱ Ἑλληνες
θέλοντι ἀργή-
γό μέ ἀπόλυ-
τη ἔξονταί
τόν Ξενογών-
τα.

Νόμισαν λοιπόν πώς, ἄν ἐκλέξουν ἔναν ἀρχηγό, αὐτός θά μπο- 18
ρέσει καλύτερα, παρά ἄν είναι πολλοί, νά διοικεῖ τό στρατό μέρα
καὶ νύχτα. Ἀκόμα δι ἔνας, ἄν χρειαστεῖ νά μείνει ἀπαρατήρητος
σέ κάποια ἐνέργεια, εύκολότερα μπορεῖ νά κρυψτεῖ, κι ἄν είναι
ἀνάγκη νά προλάβει κάτι, λιγότερο θά καθυστερήσει. Γιατί δέ θά
χρειαζόταν νά κουβεντιάσουν πολλοί ἀναμεταξύ τους, παρά μο-
νάχα νά τελειώσει ἐκεῖνο πού ἀποφάσισε δι ἔνας. Ἀντίθετα, τόν

ἄν· τὸν δ' ἔμπροσθεν χρόνον ἐκ τῆς νικώσης ἔπραττον πάντα οἱ στρατηγοί.

19   ‘Ως δὲ ταῦτα διενοοῦντο, ἐτράποντο ἐπὶ τὸν Ξενοφῶντα· καὶ οἱ λοχαγοὶ ἔλεγον προσιόντες αὐτῷ ὅτι ἡ στρατιὰ οὕτω γιγνώσκει, καὶ εὔνοιαν ἐνδεικνύμενος ἔκαστος ἔπειθεν αὐτὸν ὑπο-
20 στῆναι τὴν ἀρχήν. Ὁ δὲ Ξενοφῶν τῇ μὲν ἐδούλετο ταῦτα, νομίζων καὶ τὴν τιμὴν μεῖζω οὕτως ἔαυτῷ γίγνεσθαι πρὸς τοὺς φίλους καὶ εἰς τὴν πόλιν τοῦνομα μεῖζον ἀφίξεσθαι αὐτοῦ, τυχὸν
21 δὲ καὶ ἀγαθοῦ τινος ἀν αἴτιος τῇ στρατιᾷ γενέσθαι. Τὰ μὲν δὴ τοιαῦτα ἐνθυμήματα ἐπῆρεν αὐτὸν ἐπιθυμεῖν αὐτοκράτορα γενέσθαι ἄρχοντα. ‘Οπότε δ’ αὖ ἐνθυμοῖτο ὅτι ἄδηλον μὲν παντὶ ἀνθρώπῳ ὅπῃ τὸ μέλλον ἔξει, διὰ τοῦτο δὲ καὶ κίνδυνος εἴη καὶ τὴν προειργασμένην δόξαν ἀποβαλεῖν, ἥπορεῖτο.

22   Διαπορούμενῷ δὲ αὐτῷ διακρίναι ἔδοξε κράτιστον εἶναι τοῖς θεοῖς ἀνακοινῶσαι· καὶ προστησάμενος δύο ιερεῖα ἐθύετο τῷ Διὶ τῷ βασιλεῖ, δospερ αὐτῷ μαντευτὸς ἦν ἐκ Δελφῶν· καὶ τὸ ὄναρ δὴ ἀπὸ τούτου τοῦ θεοῦ ἐνόμιζεν ἐωρακέναι δὲ εἶδεν ὅτε 23 ἥρχετο ἐπὶ τὸ συνεπιμελεῖσθαι τῆς στρατιᾶς καθίστασθαι. Καὶ δτε ἐξ Ἐφέσου ὁρμάτο Κύρω συσταθησόμενος, αἰετὸν ἀνεμιμνήσκετο ἔαυτῷ δεξιὸν φθεγγόμενον, καθήμενον μέντοι, δηπερ δ μάντις προπέμπων αὐτὸν ἔλεγεν ὅτι μέγας μὲν οἰωνὸς εἴη καὶ οὐκ ἴδιωτικός, καὶ ἔνδοξος, ἐπίπονος μέντοι· τὰ γὰρ ὅρνεα μάλιστα ἐπιτίθεσθαι τῷ αἰετῷ καθημένῳ· οὐ μέντοι χρηματιστικὸν εἶναι τὸν οἰωνόν· τὸν γὰρ αἰετὸν πετόμενον μᾶλλον λαμβάνειν
24 τὰ ἐπιτήδεια. Οὕτω δὴ θυομένῳ αὐτῷ διαφανῶς ὁ θεὸς σημαίνει μήτε προσδεῖσθαι τῆς ἀρχῆς μήτε εἰ αἰροῖντο ἀποδέχεσθαι. Τοῦτο μὲν δὴ οὕτως ἐγένετο.

25   Ἡ δὲ στρατιὰ συνῆλθε, καὶ πάντες ἔλεγον ἔνα αἰρεῖσθαι· καὶ ἐπεὶ τοῦτο ἔδοξε, προύβαλλοντο αὐτόν. Ἐπεὶ δὲ ἐδόκει δῆ-

προηγούμενο καιό δοιαίσης στρατηγοί τά ἔκαναν ὅλα σύμφωνα μέ τή γνώμη τῆς πλειοψηφίας.¹⁹ Ἐνώ ἔκαναν αὐτές τίς σκέψεις, στρατηγοί²⁰ καν πρός τὸν Ξενοφώντα. Πήγαν οἱ λοχαγοί καὶ τὸν συνάντησαν καὶ τοῦ εἶπαν τῇ γνώμῃ τῶν στρατιωτῶν καὶ, ἐκφράζοντάς του καθένας τὴν ἐκτίμησή του, προσπαθοῦσε νά τὸν πείσει νά γίνει αὐτός ἀρχηγός.²¹ Οἱ Ξενοφῶντες ἀπό τῇ μιᾷ τοῦ ἥθελε, γιατί σκεφτόταν πώς ἔτσι καὶ ἡ ὑπόληψή του ἀνάμεσα στούς φίλους θά μεγαλώσει περισσότερο, καὶ ἡ φήμη του θά φτάσει στήν πατρίδα μεγαλύτερη, κι ἀκόμα πώς μποροῦσε ἔξαιτίας του ν' ἀποχήσουν οἱ στρατιώτες κάτι καλό. Αὐτές οἱ σκέψεις τὸν ξεσήκωσαν, ὥστε νά θέλει νά γίνει ἀρχηγός μέ ἀπόλυτη ἔξουσία.²² Από τὴν ἄλλη ὅμως, κάθε φορά πού σκεφτόταν πώς τὰ μελλούμενα δέν μπορεῖ νά τὰ γνωρίζει κανένας ἀνθρωπος, καὶ πώς γι' αὐτό ὑπῆρχε φόδος μήπως χάσει καὶ τῇ δόξᾳ πού εἶχε κερδίσει πρωτύτερα, δέν ἥξερε τί νά κάνει.

Τὴ στιγμὴ πού δρισκόταν σέ ἀμιχανία γιά τό τί νά ἀποφασίσει,²³ τοῦ φάνηκε προτιμότερο νά ζητήσει τή συμβουλή τῶν θεῶν. Πρόσταξε τότε νά τοῦ φέρουν δυό ζῶα κι ἔκανε θυσία στό Δία τό δασιλιά, γιατί σ' αὐτόν τοῦ εἶχε δρίσει τό μαντεῖο τῶν Δελφῶν νά θυσιάζει. Εἶχε μάλιστα τή γνώμη πώς αὐτός ὁ θεός τοῦ εἶχε στείλει τό ὄνειρο πού εἶδε, ὅταν ἀρχιζε μέ τούς ἄλλους στρατηγούς νά φροντίζει γιά τό στρατό. Κι δταν ξεκινοῦσε ἀπό τὴν "Ἐφεσο²⁴ γιά νά παρουσιαστεῖ στόν Κύρο, θυμόταν πώς ἔκραζε ἔνας ἀετός πρός τά δεξιά του, καθισμένος ὅμως.²⁵ Ο μάντης πού τόν συνόδευε τοῦ εἶπε πώς αὐτό τό σημάδι ἦταν σημαντικό, ὅχι συνηθισμένο, καὶ πώς προφήτευε δόξα, μά καὶ κόπους μεγάλους. Γιατί τά δρνια κάνουν ἐπιθέσεις ἐνάντια στόν ἀετό πού κάθεται στή γῆ. Πρόσθεσε ὅμως πώς δέν ἐσήμαινε πλούτη, ἀφοῦ ὁ ἀετός πετώντας προπάντων παίρνει τήν τροφή του. "Οταν λοιπόν ἔκανε τή θυσία, ὁ θεός τοῦ προφήτεψε καθαρά πώς δέν εἶχε ἀνάγκη ἀπό ἄλλη ἔξουσία καὶ πώς δέν ἐπρεπε νά τή δεχτεῖ, ἢν τόν ἐκλέξουν ἀρχηγό. Αὐτά τότε ἔτσι ἔγιναν.

Κατόπι συγκεντρώθηκε ὁ στρατός, κι ἔλεγαν ὅλοι νά ἐκλέξουν²⁶ ἔναν ἀρχηγό. Μόλις πήραν αὐτή τήν ἀπόφαση, πρότειναν τόν Ξενοφώντα. Κι ἐπειδή φαινόταν καθαρά πώς θά τόν ἐκλέξουν, ἢν

22-23
Tí ἔδειξαν
τά σημάδια
κι οἱ θυσίες.

25-31
Ποὺ στηρίζει
τήν ἀρνησή
τον ὁΞενοφῶν.

λον εἶναι ὅτι αἰρήσονται αὐτόν, εἴ τις ἐπιψηφίζοι, ἀνέστη καὶ ἔλεξε τάδε.

- 26 Ἐγώ, ὃ ἄνδρες, ἥδομαι μὲν ὑπὸ ὑμῶν τιμώμενος, εἴπερ ἄνθρωπός εἰμι, καὶ χάριν ἔχω καὶ εὑχομαι δοῦναι μοι τοὺς θεοὺς αἴτιόν τινος ὑμῖν ἀγαθοῦ γενέσθαι· τὸ μέντοι ἐμὲ προκριθῆναι ὑπὸ ὑμῶν ἄρχοντα Λακεδαιμονίου ἀνδρὸς παρόντος οὕτε ὑμῖν μοι δοκεῖ συμφέρον εἶναι, ἀλλ' ἵττον ἂν διὰ τοῦτο τυγχάνειν, εἴ τι δέοισθε, παρ' αὐτῶν· ἐμοὶ τε αὖτε οὐ πάντα τι νομίζω ἀσφαλὲς 27 εἶναι τοῦτο. Ὁρῶ γὰρ ὅτι καὶ τῇ πατρῷδι μου οὐ πρόσθεν ἐπαύσαντο πολεμοῦντες ποὺν ἐποίησαν πᾶσαν τὴν πόλιν ὁμολογεῖν 28 Λακεδαιμονίους καὶ αὐτῶν ἡγεμόνας εἶναι. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ὕμολόγησαν, εὐθὺς ἐπαύσαντο πολεμοῦντες καὶ οὐκέτι πέρα ἐπολιόρκησαν τὴν πόλιν. Εἰ οὖν ταῦτα δρῶν ἐγὼ δοκοίην ὅπου δυναίμην ἐνταῦθ' ἄκνον ποιεῖν τὸ ἐκείνων ἀξίωμα, ἐκεῖνο ἐννοῶ 29 μὴ λίαν ἂν ταχὺ σωφρονισθείην. Ὁ δὲ ὑμεῖς ἐννοεῖτε ὅτι ἵττον ἀν στάσις εἴη ἐνὸς ἄρχοντος ἢ πολλῶν, εἴ τε ὅτι ἄλλον μὲν ἐλόμενοι οὐχ εὑρήσετε ἐμὲ στασιάζοντα· νομίζω γὰρ ὅστις ἐν πολέμῳ ὅν στασιάζει πρὸς ἄρχοντα, τοῦτον πρὸς τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν στασιάζειν· ἐὰν δὲ ἐμὲ ἐλησθε, οὐκ ἂν θαυμάσαι με εἴ τινα εὑροιτε καὶ ὑμῖν καὶ ἐμοὶ ἀχθόμενον.
- 30 Ἐπεὶ ταῦτα εἶπε, πολὺ πλείονες ἀνίσταντο λέγοντες ὡς δέοι αὐτὸν ἄρχειν. Ἀγασίας δὲ Στυμφάλιος εἴπεν ὅτι γελοῖον εἴη, εἰ οὗτως ἔχοι· δογμοῦνται Λακεδαιμόνιοι καὶ ἐὰν σύνδειπνοι συνελθόντες μὴ Λακεδαιμόνιον συμποσίαρχον αἰρῶνται; ἐπεὶ εἰ οὗτο γε τοῦτο ἔχει, ἔφη, οὐδὲ λοχαγεῖν ὑμῖν ἔξεστιν, ὡς ἔοικεν, ὅτι Ἀρκάδες ἐσμέν. Ἐνταῦθα δὴ ὡς εἴποντος τοῦ Ἀγασίου ἀνεθορύβησαν.
- 31 Καὶ ὁ Ξενοφῶν ἐπεὶ ἔώρα πλείονος ἐνδέον, παρελθὼν εἶπεν· ἀλλ', ὃ ἄνδρες, ἔφη, ὡς πάντα εἰδῆτε, δομνύω ὑμῖν θεοὺς

κανένας φέρει τό ζήτημα σέ ψηφοφορία, δι Ξενοφῶν σηκώθηκε καὶ μίλησε ἔτσι: «Σάν ἄνθρωπος πού εἴμαι, στρατιώτες, μέ συγκινεῖ ἡ ἐκτίμησή σας. Σᾶς χρωστῶ εὐγνωμοσύνη γι' αὐτό, καὶ εὔχομαι νά δώσουν οἱ θεοί νά μπορέσω νά σᾶς κάμω κάτι καλό. Τό νά ἐκλέξετε διμως ἐμένα ἀρχηγό σας, ἐνώ δρίσκεται ἐδῶ ἄντρας Σπαρτιάτης, μοῦ φαίνεται πώς δέν εἴναι ὠφέλιμο γιά σᾶς, καὶ δυσκολότερα θά πετύχετε ἀπό τούς Σπαρτιάτες κάτι πού θά χρειάζεστε. Νομίζω ἀκόμα πώς αὐτό γιά μένα εἴναι ἐπικίνδυνο. Γιατί ὅλεπω πώς καὶ ἐνάντια στήν πατρίδα μου δέν ἔπαψαν νά πολεμοῦν, παρά ὅταν τήν ἀνάγκασαν νά παραδεχτεῖ πέρα γιά πέρα πώς οἱ Λακεδαιμόνιοι τήν ἔξουσιάζουν. Ὁταν τό παραδέχτηκαν αὐτό, μονομιᾶς σταμάτησαν τόν πόλεμο, καὶ δέν πολιόρκησαν πιά ἀπό κεῖ κι ὑστερα τήν πόλη. Ἐν λοιπόν ἐγώ, παρ' ὅλο πού τά ὅλεπω αὐτά, φαινόμουν πώς, ὅπου μπορῶ, ἐκεῖ προσπαθῶ νά ἀδυνατίσω τήν ἔξουσία τους, σκέφτομαι μήπως πολύ γρήγορα μέ κάμουν νά βάλω γνώση. Ὅσο γιά τή σκέψη πού κάνετε, πώς δηλαδή θά γίνονται λιγότερες ἔξεγέρσεις, ὅταν ὑπάρχει ἔνας ἀρχηγός παρά ὅταν ὑπάρχουν πολλοί, νά ξέρετε καλά πώς ἂν ἐκλέξετε ἄλλον δέ θά μέ δρεῖτε ἐμένα νά ἀπειθαρχῶ. Γιατί ἔχω τή γνώμη πώς ἐκεῖνος πού ἀντιστέκεται στόν ἀρχηγό του στήν περίοδο τού πολέμου, αὐτός ἀντιστέκεται στήν ἴδια τή σωτηρία του. Ἐν διμως ἐκλέξετε ἐμένα, δέ θά παραξενευτῶ ἂν δρεῖτε μερικούς δυσαρεστημένους καὶ μαζί σας καὶ μαζί μου». Ὁταν τά εἶπε αὐτά, σηκώθηκαν πολύ περισσότεροι κι ἔλεγαν πώς αὐτός πρέπει νά γίνει ἀρχηγός. Ὁ Ἀγασίας μάλιστα ὁ Στυμφάλιος εἶπε πώς θά ἦταν ἀστεῖο, ἂν τά πράγματα ἦταν ὅπως τά ἔθεσε δι Ξενοφῶν. «Θά θυμώσουν οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἂν ἐκεῖνοι πού δροσονται σ' ἔνα συμπόσιο δέν ἐκλέξουν Σπαρτιάτη νά τό διευθύνει; Ἐν αὐτό εἴναι ἔτσι, εἶπε, τότε φυσικά ούτε λοχαγοί δέν μποροῦμε νά εἴμαστε ἐμεῖς, ἐπειδή καταγόμαστε ἀπό τήν Ἀρκαδία». Τότε οἱ στρατιώτες θορυβῶντας ἐπιδοκίμασαν, γιατί ὁ Ἀγασίας εἶχε μιλήσει σωστά. Ὁ Ξενοφῶν διμως, ἐπειδή ἔβλεπε πώς ἦταν ἀνάγκη νά ἀντισταθεῖ περισσότερο, σηκώθηκε κι εἶπε: «Γιά νά δεδαιιωθεῖτε, στρατιώτες, σᾶς δροκίζομαι σέ δλους τούς θεούς καὶ τίς θεές πώς ἐγώ μόλις κατάλαβα τή γνώμη σας, ἔκανα θυσίες γιά νά μάθω ἂν ἦταν ὠφέλιμο καὶ σέ σᾶς νά μοῦ ἀναθέσετε αὐτό τό

πάντας καὶ πάσας, ἥ μὴν ἐγώ, ἐπεὶ τὴν ὑμετέραν γνώμην ἡσθανόμην, ἐθνόμην εἰ δέλτιον εἴη ὑμῖν τε ἐμοὶ ἐπιφέψαι ταύτην τὴν ἀρχὴν καὶ ἐμοὶ ὑποστῆναι· καί μοι οἱ θεοὶ οὕτως ἐν τοῖς ἴεροῖς ἐσήμηναν ὥστε καὶ ἰδιώτην ἀν γνῶναι ὅτι τῆς μοναρχίας ἀπέχεσθαί με δεῖ.

- 32   Οὕτω δὴ Χειρίσοφον αἴροῦνται. Χειρίσοφος δ' ἐπεὶ ἥρεθη, παρελθὼν εἴπεν· ἀλλ', ὃ ἄνδρες, τοῦτο μὲν ἵστε ὅτι οὐδ' ἀν ἔγωγε ἐστασίαζον, εἰ ἄλλον εἴλεσθε. Ξενοφῶντα μέντοι, ἔφη, ὠνήσατε οὐχ ἐλόμενοι· ὡς καὶ νῦν Δέξιππος ἥδη διέβαλλεν αὐτὸν πρὸς Ἀναξίδιον ὅτι ἐδύνατο καὶ μάλα ἐμοῦ αὐτὸν σιγάζοντος. Ὁ δ' ἔφη νομίζειν αὐτὸν Τιμασίωνι μᾶλλον συνάρχειν <ἀν> ἐθελῆσαι Δαρδανεῖ ὅντι τοῦ Κλεάρχου στρατεύματος ἥ 33 ἐ^μαυτῷ Λάκωνι ὅντι. Ἐπεὶ μέντοι ἐμὲ εἴλεσθε, ἔφη, καὶ ἐγὼ πειράσομαι ὅτι ἀν δύνωμαι ὑμᾶς ἀγαθὸν ποιεῖν. Καὶ ὑμεῖς οὕτω παρασκευάζεσθε ὡς αὔριον, ἐὰν πλοῦς ἥ, ἀναξόμενοι· ὁ δὲ πλοῦς ἔσται εἰς Ἡράκλειαν· ἀπαντας οὖν δεῖ ἐκεῖσε πειρᾶσθαι κατασχεῖν· τὰ δ' ἄλλα, ἐπειδὰν ἐκεῖσε ἔλθωμεν, βουλευσόμεθα.

- ΚΕΦ. 2**
- 1   Ἐντεῦθεν τῇ ὑστεραίᾳ ἀναγόμενοι πνεύματι ἔπλεον καλῷ ἡμέρας δύο παρὰ γῆν. Καὶ παραπλέοντες [ἐθεώρουν τήν τε Ἱασονίαν ἀκτήν, ἔνθα ἡ Ἀργώ λέγεται δόμισασθαι, καὶ τῶν ποταμῶν τὰ στόματα, πρῶτον μὲν τοῦ Θερμώδοντος, ἐπειτα δὲ τοῦ Ἰοιος, ἐπειτα δὲ τοῦ Ἀλυνος, μετὰ τοῦτον τοῦ Παρθενίου· τοῦτον δὲ παραπλεύσαντες,] ἀφίκοντο εἰς Ἡράκλειαν πόλιν Ἑλληνίδα Μεγαρέων ἀποικον, οὓσαν δ' ἐν τῇ Μαριανδυνῷ χώρᾳ.
- 2   Καὶ ὠρμίσαντο παρὰ τῇ Ἀχερονισιάδι Χερσονήσῳ, ἔνθα λέγεται ὁ Ἡρακλῆς ἐπὶ τὸν Κέρδερον κύνα καταβῆναι ἥ νῦν τὰ σημεῖα

ἀξίωμα, καὶ σέ μένα νά τό ἀναλάδω. Καὶ οἱ θεοί μοῦ ἔδωσαν μέ τίς θυσίες τόσο φανερά σημάδια, ὥστε κι ἔνας ἄνθρωπος πού δέν ἔχει ἴδεα ἀπό μαντική, θά μποροῦσε νά καταλάβει πώς ἐγώ πρέπει νά σταθῶ μακριά ἀπό τή διοίκηση τοῦ στρατοῦ».

Ἐτσι ἐκλέγουν τό Χειρίσοφο, πού ὕστερος ἀπό τήν ἐκλογή του σηκώθηκε κι εἶπε: «Πρέπει νά ἔρετε, στρατιώτες, πώς οὔτε ἐγώ θά ἀπειθαρχοῦσα, ἢν ἐκλέγατε ἄλλον. Προσφέρατε πάντως ὑπηρεσία στόν Ξενοφώντα μέ τό νά μήν τόν ἐκλέξετε, γιατί καὶ τώρα ἀκόμα τόν συκοφαντοῦσε μέ δῆλα τά μέσα δ Δέξιππος στόν Ἀναξίδιο, παρ' ὅλο πού προσπαθοῦσα νά τόν κάνω νά σωπάσει. Τοῦ ἔλεγε δηλαδή πώς πιστεύει ὅτι δ Ξενοφῶν θά προτιμοῦσε νά διοικεῖ τό στρατό τοῦ Κλέαρχου μαζί μέ τόν Τιμασίωνα τό Δαιδανέα, παρά μέ μένα πού εἴμαι ἀπό τή Λακωνία. Ἀφοῦ ὅμως ἐκλέ- 32 ἔχατε ἐμένα, πρόσθεσε, θά προσπαθήσω μέ κάθε τρόπο νά σᾶς ώφελήσω. Τώρα νά κάνετε ὅλες τίς ἐτοιμασίες πού χρειάζονται γιά νά ταξιδέψουμε αὔριο, ἢν μᾶς κάνει καλόν καιρό. Θά τραβήξουμε γιά τήν Ἡράκλεια, ὅπου πρέπει νά προσπαθήσουμε ὅλοι ν' ἀράξουμε. Ὅσο γιά τά ἄλλα, θά τά σκεφτοῦμε ὅταν πάμε ἐκεῖ».

32-33
Ἐκλογή τοῦ
Χειρίσοφον.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΗΝ ΗΡΑΚΛΕΙΑ.
Ο ΣΤΡΑΤΟΣ ΧΩΡΙΖΕΤΑΙ ΣΕ ΤΡΙΑ ΜΕΡΗ,
ΠΟΥ ΤΟ ΚΑΘΕΝΑ ΣΥΝΕΧΙΖΕΙ ΤΗΝ ΠΟΡΕΙΑ ΜΟΝΟ

Ἀπό κεῖ τήν ἄλλη μέρα μπῆκαν στά πλοϊα καὶ ἔκεινησαν μέ καλόν καιρό, ταξιδεύοντας δυό μέρες κοντά στή στεριά. Καὶ καθώς ἀρμένιζαν γιαλό γιαλό, [παρατηροῦσαν τήν παραλία τοῦ Ἰάσονα, ὅπου λένε πώς ἄραξε ἡ Ἀργώ, καὶ τά μέρη ὅπου χύνονται τά νερά τῶν ποταμῶν, πρῶτα τοῦ Θερμώδοντα, ὕστερα τοῦ Ἰη, κατόπι τοῦ Ἀλη καὶ τελευταῖα τοῦ Παρθένου. «Οταν τόν προσπέρασαν κι αὐτόν] ἔφτασαν στήν Ἡράκλεια, μιά πόλη ἐλληνική, ἀποικία τῶν Μεγαρέων, πού δρίσκεται στή χώρα τῶν Μαριανδυνῶν. Ἄραξαν στήν Ἀχερονισία Χερσόνησο, ἀπό 2 ὅπου λένε πώς δ Ἡρακλῆς κατέβηκε στόν Ἀδη γιά νά δρεῖ τό σκύλο Κέρθερο· ἐκεῖ καὶ σήμερα ἀκόμα δείχνουν τά σημάδια,

1
ΚΕΦ. 2
1-8
Οἱ Ἑλλῆνες
ζητοῦν ἀπό
τούς Ἡρα-
κλειώτες
χοήματα.

δεικνύασι τῆς καταβάσεως τὸ βάθος πλέον ἥ ἐπὶ δύο στάδια.

- 3 Ἐνταῦθα τοῖς Ἑλλησιν οἱ Ἡρακλεῶται ἔννια πέμπουσιν ἀλφί-
των μεδίμνους τρισχλίους καὶ οἴνου κεράμια δισχίλια καὶ βοῦς
εἴκοσι καὶ οῖς ἔκατόν· Ἐνταῦθα διὰ τοῦ πεδίου οεῖ ποταμὸς
Λύκος ὄνομα, εὗρος ως δύο πλέθρων.

- 4 Οἱ δὲ στρατιῶται συλλεγέντες ἐδουλεύοντο τὴν λοιπὴν πο-
ρείαν πότερον κατὰ γῆν ἥ κατὰ θάλατταν χρὴ πορευθῆναι ἐκ
τοῦ Πόντου. Ἀναστὰς δὲ Λύκων Ἀχαιὸς εἶπε· θαυμάζω μέν, ὃ
ἄνδρες, τῶν στρατηγῶν ὅτι οὐ πειρῶνται ἡμῖν ἐκπορίζειν σιτη-
ρέσιον· τὰ μὲν γὰρ ἔννια οὐ μὴ γένηται τῇ στρατιᾷ τριῶν ἡμε-
ρῶν σιτία· ὅπόθεν δ' ἐπισιτισάμενοι πορευεσθεία οὐκ ἔστιν,
5 ἔφη. Ἐμοὶ οὖν δοκεῖ αἰτεῖν τοὺς Ἡρακλεώτας μὴ ἔλαττον ἥ τρισ-
χλίους κυνικηνούς· ἄλλος δ' εἶπε μὴ ἔλαττον ἥ μυρίους· καὶ
ἔλομένους πρέσβεις αὐτίκα μάλα ἡμῶν καθημένων πέμπειν πρὸς
τὴν πόλιν, καὶ εἰδέναι δ, τι ἂν ἀπαγγέλλωσι, καὶ πρὸς ταῦτα
6 βουλεύεσθαι. Ἐντεῦθεν προύδιαλλοντο πρέσβεις πρῶτον μὲν
Χειρίσοφον, ὅτι ἄρχων ἥρητο· ἔστι δ' οἱ καὶ Ξενοφῶντα. Οἱ δὲ
ἰσχυρῶς ἀπεμάχοντο· ἀμφοῖν γὰρ ταῦτα ἐδόκει μὴ ἀναγκάζειν
πόλιν Ἐλληνίδα καὶ φιλίαν δ, τι μὴ αὐτοὶ ἐθέλοντες διδοῖεν.
7 Ἐπεὶ δ' οὗτοι ἐδόκουν ἀπρόθυμοι εἶναι, πέμπουσι Λύκωνα
Ἀχαιὸν καὶ Καλλίμαχον Παρράσιον καὶ Ἀγασίαν Στυμφάλιον.
Οὗτοι ἐλθόντες ἔλεγον τὰ δεδογμένα· τὸν δὲ Λύκωνα ἔφασαν
8 καὶ ἐπαπειλεῖν, εἰ μὴ ποιήσειαν ταῦτα. Ἀκούσαντες δ' οἱ Ἡρα-
κλεῶται βουλεύεσθαι ἔφασαν· καὶ εὐθὺς τά τε χρήματα ἐκ τῶν
ἀγρῶν συνῆγον καὶ τὴν ἀγορὰν εἴσω ἀνεσκεύασαν, καὶ αἱ πύλαι
ἐκένειντο καὶ ἐπὶ τῶν τειχῶν ὅπλα ἔφαίνετο.

- 9 Ἐκ τούτου οἱ ταράξαντες ταῦτα τοὺς στρατηγοὺς ἤτιῶντο
διαφθείρειν τὴν πρᾶξιν· καὶ συνίσταντο οἱ Ἀρκάδες καὶ οἱ
Ἀχαιοί· προειστήκει δὲ μάλιστα αὐτῶν Καλλίμαχός τε ὁ Παρ-

πού φανερώνουν πώς τό κατέβασμα ἔγινε σέ βάθος μεγαλύτερο
 ἀπό δυό στάδια. Σ' αὐτό τό μέρος οἱ Ἡρακλειῶτες στέλνουν
 στούς Ἔλληνες γιά δῶρα τρεῖς χιλιάδες μέδιμνους κριθαρένιο
 ἀλεύρι, δυό χιλιάδες στάμνες γεμάτες κρασί, εἴκοσι βόδια και
 ἑκατό πρόβατα. Ἐδῶ, ἀνάμεσα στόν κάμπτο, τρέχει ἕνας ποταμός
 πού λέγεται Λύκος, κι ἔχει πλάτος δυό πλέθρα. Τότε συγκεντρώ-
 θηκαν οἱ στρατιώτες και σκέφτονταν ἄν ἐπρεπε, φεύγοντας ἀπό
 τόν Πόντο, νά κάμουν τήν ὑπόλοιπη πορεία τους ἀπό τή στεριά ἡ
 ἀπό τή θάλασσα. Μά τήν ὥρα πού συζητοῦσαν, σηκώθηκε ὁ Λύ-
 κων ὁ Ἀχαιός και εἶπε: «Ἀποδῷ, στρατιώτες, μέ τούς στρατη-
 γούς μας, πού δέ φροντίζουν νά μᾶς προμηθέψουν μισθό γιά νά
 ἀγοράζουμε τρόφιμα. Γιατί αὐτά πού μᾶς δώρισαν οἱ Ἡρακλει-
 ωτες, δέ θά φτάσουν νά συντηρηθεῖ ὁ στρατός οὔτε γιά τρεῖς μέ-
 ρες. Καί δέ βλέπω τόπο, ἀπ' ὅπου θά μπορούσαμε νά προμηθευ-
 τοῦμε τρόφιμα ὅσο θά ταξιδεύουμε. Ἐχω λοιπόν τή γνώμη πώς
 πρέπει νά ζητήσουμε ἀπό τούς Ἡρακλειῶτες τό λιγότερο τρεῖς
 χιλιάδες κυζικηνούς – ἄλλος εἶπε ὅχι λιγότερους ἀπό δέκα χιλι-
 ἀδες – και νά ἐκλέξουμε ἀντιπρόσωπους τούτη τή στιγμή πού
 συνεδριάζομε, γιά νά τούς στείλουμε στήν πόλη και νά πληροφο-
 ρηθοῦμε τήν ἀπάντηση πού θά μᾶς δώσουν, ὥστε νά πάρουμε
 ἀνάλογες ἀποφάσεις». *«Υστερ' ἀπ' αὐτά πρότειναν γιά ἀντιπρό-
 σωπους πρώτα τό Χειρίσιοφο, ἐπειδή τόν εἶχαν ἐκλέξει ἀρχηγό.
 Μερικοί πρότειναν καὶ τόν Ξενοφώντα, ἄλλοι δῆμος ἀπόρουσαν
 ἐπίμονα τήν πρόταση. Γιατί καὶ οἱ δυό τους εἶχαν τήν ἴδια γνώμη,
 δηλαδή νά μήν πιέζουν ἐλληνικές και φιλικές πόλεις νά τούς
 προσφέρουν κάτι δίχως τή θέλησή τους.* *«Ἐτσι, ἀφοῦ αὐτοί δέ
 φαίνονταν πρόθυμοι νά πάνε, στέλνουν τό Λύκωνα τόν Ἀχαιό,
 τόν Καλλίμαχο τόν Παρράσιο και τόν Ἀγασία τό Στυμφάλιο.
 Τοῦτοι πήγαν στήν Ἡράκλεια και ἀνακοίνωσαν τίς ἀποφάσεις
 τού στρατού. Λένε μάλιστα γιά τό Λύκωνα πώς τούς ἀπείλησε
 κιόλας, ἄν δέν ἔκαναν αὐτά πού πούς ζητοῦσαν.* *«Οταν οἱ Ἡρα-
 κλειῶτες τ' ἀκουσαν, ἀπάντησαν πώς θά σκεφτοῦν. Ἀμέσως
 δῆμος μάζεψαν ἀπό τούς ἀγορούς τά πράγματά τους, χάλασαν τήν
 ἀγορά κι ἔβαλαν τά φώνια μέσα στήν πόλη, ἔκλεισαν τίς πόρτες
 και φάνηκαν ἐπάνω στά τείχη ὀπλισμένοι στρατιώτες.*

Τότε ἐκεῖνοι πού δημιούργησαν αὐτή τήν ἀνωμαλία, κατηγο- 9 *Ο στρατός*

- 10 ράσιος καὶ Λύκων ὁ Ἀχαιός. Οἱ δὲ λόγοι ἡσαν αὐτοῖς ὡς αἰσχρὸν εἴη ἄρχειν Ἀθηναῖον Πελοποννησίων καὶ Λακεδαιμονίων μηδεμίαν δύναμιν παρεχόμενον εἰς τὴν στρατιάν, καὶ τοὺς μὲν πόνους σφᾶς ἔχειν, τὰ δὲ κέρδη ἄλλους, καὶ ταῦτα τὴν σωτηρίαν σφῶν κατειργασμένων· εἶναι γὰρ τοὺς κατειργασμένους Ἀρκάδας καὶ Ἀχαιούς, τὸ δ' ἄλλο στράτευμα οὐδὲν εἶναι – καὶ ἦν δὲ τῇ ἀληθείᾳ ὑπὲρ ἥμισυ τοῦ στρατεύματος Ἀρκάδες καὶ Ἀχαιοί·
- 11 – εἰ οὖν σωφρονοῖεν, αὐτοὶ συστάντες καὶ στρατηγοὺς ἐλόμενοι ἔαντῶν καθ' ἔαντοὺς ἀν τὴν πορείαν ποιοῦντο καὶ πειρῶντο
- 12 ἀγαθόν τι λαμβάνειν. Ταῦτ' ἔδοξε· καὶ ἀπολιπόντες Χειρίσοφον εἴ τινες ἡσαν παρ' αὐτῷ Ἀρκάδες ἢ Ἀχαιοὶ καὶ Ξενοφῶντα συνέστησαν καὶ στρατηγοὺς αἱροῦνται ἔαντῶν δέκα· τούτους δὲ ἐψηφίσαντο ἐκ τῆς νικώσης ὅτι δοκοίη τούτο ποιεῖν. Ἡ μὲν οὖν τοῦ παντὸς ἀρχὴ Χειρισόφῳ ἐνταῦθα κατελύθη ἡμέρᾳ ἔκτῃ ἢ ἔβδομῃ ἀφ' ἣς ἡρέθη.
- 13 Ξενοφῶν μέντοι ἐβούλετο κοινῇ μετ' αὐτῶν τὴν πορείαν ποιεῖσθαι, νομίζων οὕτως ἀσφαλεστέραν εἶναι ἢ ἴδια ἔκαστον στέλλεσθαι· ἀλλὰ Νέων ἐπειθεν αὐτὸν καθ' αὐτὸν πορεύεσθαι, ἀκούσας τοῦ Χειρισόφου ὅτι Κλέανδρος ὁ ἐν Βυζαντίῳ ἀδμο-
- 14 στής φαίη τριήρεις ἔχων ἥξειν εἰς Κάλπης λιμένα· δπως οὖν μηδεὶς μετάσχοι, ἀλλ' αὐτοὶ καὶ οἱ αὐτῶν στρατιῶται ἐκπλεύσειαν ἐπὶ τῶν τριήρων, διὰ ταῦτα συνεβούλευε. Καὶ Χειρίσοφος, ἄμα μὲν ἀθυμῶν τοῖς γεγενημένοις, ἄμα δὲ μισῶν ἐκ τούτου τὸ στρά-
- 15 τευμα, ἐπιτρέπει αὐτῷ ποιεῖν ὅτι βούλεται. Ξενοφῶν δὲ ἔτι μὲν ἐπεχείρησεν ἀπαλλαγεὶς τῆς στρατιᾶς ἐκπλεῦσαι· θυομένῳ δὲ αὐτῷ τῷ ἡγεμόνι Ἡρακλεῖ καὶ κοινουμένῳ, πότερα λῆφον καὶ ἄμεινον εἴη στρατεύεσθαι ἔχοντι τοὺς παραμείναντας τῶν στρατιωτῶν ἢ ἀπαλλάττεσθαι, ἐσήμηνεν ὁ θεὸς τοῖς ἱεροῖς συστρα-
- 16 τεύεσθαι. Οὕτω γίγνεται τὸ στράτευμα τρίχα, Ἀρκάδες μὲν καὶ

ροῦσαν τούς στρατηγούς πώς τούς χάλασαν τά σχέδια. Γι' αὐτό συγκεντρώθηκαν οἱ Ἀρκάδες καὶ οἱ Ἀχαιοί, ἔχοντας ἐπικεφαλῆς προπάντων τὸν Καλλίμαχο τὸν Παρράσιο καὶ τὸ Λύκωνα τὸν Ἀχαιοῖ· καὶ ἔλεγαν ἀναμεταξύ τους πώς ἦταν ντροπή νά κυβερνᾶ.¹⁰ τούς Πελοποννήσους καὶ τοὺς Σπαρτιάτες ἔνας Ἀθηναῖος, πού δέν εἶχε φέρει οὕτ' ἔνα στρατιώτη μαζί του, καὶ νά κοπιάζουν αὐτοί, ἐνώ ἄλλοι νά παίρνουν τά κέρδη, ἀφοῦ μάλιστα μόνοι τους εἶχαν ἔξασφαλίσει τή σωτηρία τοῦ στρατοῦ. Γιατί, ἔλεγαν, ἐκεῖνοι πού τήν πέτυχαν ἦταν Ἀρκάδες καὶ Ἀχαιοί, ἐνώ τό ἄλλο στράτευμα δέν πρόσφερε τίποτα – καὶ προγιαματικά περισσότεροι ἀπό τούς μισούς στρατιώτες ἦταν Ἀρκάδες καὶ Ἀχαιοί.¹¹ "Αν εἴ-¹¹ χαν λοιπόν μυαλό, ἔπειτε νά ἐνωθοῦν καὶ νά ἐκλέξουν στρατηγούς ἀπόλυτα δικούς τους, δόπτε θά προσπαθοῦσαν, προχωρώντας, νά πετύχουν καὶ τίποτε λάφυρα. Αὐτά ἀποφάσισαν. Γι' αὐτό¹² ἄφησαν τό Χειρίσοφο ὅσοι Ἀρκάδες ἢ Ἀχαιοί βρίσκονταν κοντά του, καθώς καὶ τόν Ξενοφώντα, ἐνώθηκαν, καὶ διαλέγουν ἀπό μέσα ἀπό τούς ἰδίους δέκα στρατηγούς. Τοῦτοι πήραν τήν ἀπόφαση νά κάνουν ἐκεῖνα πού θά ἀποφασίζει ἡ πλειοψηφία. "Ετοι καταργήθηκε ἡ γενική ἀρχηγία τοῦ Χειρίσοφου, ἔξι ἢ ἑπτά μέρες ἀπό τότε πού τόν εἶχαν ἐκλέξει. "Ο Ξενοφῶν δῆμος ἥθελε νά¹³ προχωρήσει μαζί τους, γιατί εἶχε τή γνώμη πώς μ'αὐτό τόν τρόπο ὑπῆρχε μεγαλύτερη σιγουριά, παρὰ ἂν πήγαινε καθένας χωριστά. Ἄλλα ὁ Νέων προσπαθοῦσε νά τόν καταφέρει νά φύγει μόνος, γιατί ἔμαθε ἀπό τό Χειρίσοφο πώς ὁ Κλέανδρος, ὁ διοικητής τοῦ Βυζαντίου, εἴπε πώς θά ἔρθει στό λιμάνι τῆς Κάλπης μέ τριήρεις. Καὶ τοῦ ἔδωσε τέτοια συμβούλη, γιά νά ταξιδέψουν αὐτοί καὶ οἱ¹⁴ στρατιώτες τους μέ τά καράβια, καὶ ὅχι ἄλλος κανένας. Καὶ ὁ Χειρίσοφος, ἀπό τή μιά ἐπειδή ἦταν στενοχωρημένος μέ ὅσα ἔγιναν κι ἀπό τήν ἄλλη ἐπειδή ὑστερό ἀπ' αὐτά μισοῦσε τούς στρατιώτες, δίνει τήν ἀδεια στό Νέωνα νά κάνει ὅ,τι θέλει. Τότε ὁ¹⁵ Ξενοφῶν σκέφτηκε γιά λίγο νά ξεφορτωθεῖ τούς στρατιώτες καὶ νά φύγει μόνος. Μά καθώς ἐθυσίαζε στόν ὄδηγό Ἡρακλῆ καὶ τόν ρωτοῦσε ἀν ἦταν ὡφελιμότερο καὶ προτιμότερο νά συνεχίσει τήν πορεία μέ τούς στρατιώτες πού τοῦ ἀπόμειναν ἢ νά τούς ἀφήσει, ὁ θεός μέ τίς θυσίες τοῦ ἔδωσε σημάδι νά πάει μαζί τους. "Ετοι¹⁶ χωρίζεται ὁ στρατός σέ τρία μέρη: Ἐπό τή μιά οἱ Ἀρκάδες καὶ

χωρίζεται σέ τρία μέρη.

Ἄχαιοὶ πλείους ἢ τετρακισχίλιοι, ὅπλῖται πάντες, Χειροσόφῳ δ' ὅπλῖται μὲν εἰς τετρακοσίους καὶ χιλίους, πελτασταὶ δὲ εἰς ἑπτακοσίους, οἱ Κλεάρχου Θρᾷκες, Ξενοφῶντι δὲ ὅπλῖται μὲν εἰς ἑπτακοσίους καὶ χιλίους, πελτασταὶ δὲ εἰς τριακοσίους· ἵππικὸν δὲ μόνος οὗτος εἶχεν, ἀμφὶ τετταράκοντα ἵππεας.

17   Καὶ οἱ μὲν Ἀρκάδες διαπραξάμενοι πλοῖα παρὰ τῶν Ἡρακλεωτῶν πρῶτοι πλέουσιν, ὅπως ἔξαιρνης ἐπιπεσόντες τοῖς Βιθυνοῖς λάδοιεν ὅτι πλεῖστα· καὶ ἀποβαίνοντες εἰς Κάλπης λι-
18 μένα κατὰ μέσον πως τῆς Θράκης. Χειρίσοφος δ' εὐθὺς ἀπὸ τῆς πόλεως τῶν Ἡρακλεωτῶν ἀρξάμενος πεζῇ ἐπορεύετο διὰ τῆς χώρας· ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν Θράκην ἐνέβαλε, παρὰ τὴν θάλατταν
19 ἥει· καὶ γὰρ ἡσθένει. Ξενοφῶν δὲ πλοῖα λαβὼν ἀποβαίνει ἐπὶ τὰ δρια τῆς Θράκης καὶ τῆς Ἡρακλεώπιδος καὶ διὰ μεσογείας ἐπορεύετο.

ΚΕΦ. 3   1   [Ον μὲν οὖν τρόπον ἦ τε Χειροσόφου ἀρχὴ τοῦ παντὸς κα-
τελύθη καὶ τῶν Ἑλλήνων τὸ στράτευμα ἐσχίσθη ἐν τοῖς ἐπάνω
2 εἴρηται.] Ἔπραξαν δ' αὐτῶν ἕκαστοι τάδε. Οἱ μὲν Ἀρκάδες ὡς
ἀπέδησαν νυκτὸς εἰς Κάλπης λιμένα, πορεύονται εἰς τὰς πρώτας
κώμας, στάδια ἀπὸ θαλάττης ὡς τριάκοντα. Ἐπεὶ δὲ φῶς ἐγένε-
το, ἥγεν ἕκαστος ὁ στρατηγὸς τὸν αὐτοῦ λόχον ἐπὶ κώμην·
ὅποια δὲ μείζων ἐδόκει εἶναι σύνδυο λόχους ἥγον οἱ στρατηγοί.
3   Συνεβάλλοντο δὲ καὶ λόφον εἰς ὃν δέοι πάντας ἀλίξεσθαι· καὶ
ἄτε ἔξαιρνης ἐπιπεσόντες ἀνδράποδά τε πολλὰ ἔλαδον καὶ ποό-
4 βατα πολλὰ περιεβάλλοντο. Οἱ δὲ Θρᾷκες ἡθοῖσαντο οἱ δια-
φεύγοντες· πολλοὶ δὲ διέφευγον πελτασταὶ ὄντες ὅπλίτας ἐξ αὐ-

οἱ Ἀχαιοί πού ἦταν περισσότεροι ἀπό τέσσερις χιλιάδες, ὅλοι τους δόπλιτες, ἀπό τὴν ἄλλη μὲ τὸ Χειρίσοφο ὡς χίλιοι τετρακόσιοι δόπλιτες καὶ ἑπτακόσιοι πελταστές, πού ἦταν οἱ Θράκες τοῦ Κλέαρχου, καὶ τέλος ἵσαμε χίλιοι ἑπτακόσιοι δόπλιτες μὲ τὸν Ξενοφώντα καὶ κάπου τριακόσιοι πελταστές. "Οσο γιά ἴππικό μονάχα δ Ξενοφῶν εἶχε, γύρω στούς σαράντα ἴππεῖς.

Πρῶτοι φεύγουν οἱ Ἀρκάδες παίρνοντας πλοῖα ἀπό τοὺς 17 Ἡρακλειῶτες, γιά νά ἐπιτεθούν ξαφνικά ἐνάντια στούς Βιθυνούς καὶ νά ἀρπάξουν ὅσα λάφυρα μποροῦσαν. Καί ξεμπαρκάρουν στὸ λιμάνι τῆς Κάλπης, πάνω κάτω στὸ κέντρο τῆς Θράκης. Ὁ 18 Χειρίσοφος πάλι ἄρχισε μονομιᾶς νά βαδίζει ἀπό τὴν πόλη τῶν Ἡρακλειωτῶν καὶ προχωροῦσε μέσα στή χώρα. Καί μόλις μπήκε στή Θράκη, ἄρχισε νά βαδίζει κοντά στή θάλασσα, γιατί ἦταν ἀρρωστος. "Οσο γιά τὸν Ξενοφώντα, αὐτός πήρε πλοῖα κι ἔκανε 19 ἀπόδιση στό μέρος πού χωρίζεται ή Θράκη ἀπό τή χώρα τῆς Ἡράκλειας, καὶ προχώρησε στό ἐσωτερικό.

17-19

Ἀναχώρηση.

ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΩΜΑΤΩΝ ΣΤΟ ΛΙΜΑΝΙ ΤΗΣ ΚΑΛΠΗΣ, ΥΣΤΕΡ' ΑΠΟ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ ΤΩΝ ΑΡΚΑΔΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΞΕΝΟΦΩΝΤΑ

(Παραπάνω διηγηθήκαμε μέ ποιόν τρόπο καταργήθηκε ἡ γενική ἀρχηγία τοῦ Χειρίσοφου καὶ πῶς διασπάστηκε τό στράτευμα τῶν Ἑλλήνων. Τό καθένα ἀπό τά τοία σώματα ἔκαμαν τοῦτα δῶ: Οἱ Ἀρκάδες, μόλις ξεμπάρκαραν στὸ λιμάνι τῆς Κάλπης, προχωροῦν πρός τά πρώτα χωριά, πού ἦταν μαριά ἀπό τή θάλασσα τριάντα πάνω κάτω στάδια. Κι ὅταν ξημέρωσε, ὁδηγοῦσε κάθε στρατηγός τό λόχο του σ' ἔνα χωριό. "Αν τύχαινε δῆμως νά τούς φανεῖ κάποιο πώς ἦταν μεγαλύτερο ἀπό τ' ἄλλα, σέ αὐτό ὁδηγοῦσαν οἱ στρατηγοί δυό δυό τούς λόχους. "Ορισαν ἐπίσης καὶ ἔνα λόφο, ὅπου ἔπειτε ὅλοι νά μαζεύονται. Καί ἐπειδή ἔκαναν τήν ἐπίθεση ξαφνικά, καὶ πολλούς αἰχμάλωτους ἐπιασαν καὶ πολλά πρόβατα ἀρπάξαν. Μά οἱ Θράκες πού γλίτωσαν, ἀρχισαν νά συγκεντρώνονται καὶ ἔφυγαν πολλοί μέσα ἀπό τά χέρια τῶν δόπλιτῶν, γιατί οἱ ἕδιοι ἦταν πελταστές. "Οταν πιά εἶχαν

1 ΚΕΦ. 3

1-9

2 Ἐπίθεση τῶν Θράκων καὶ ταλαιπωρία τῶν Αρκάδων.

3

4

τῶν τῶν χειρῶν. Ἐπεὶ δὲ συνελέγησαν, πρῶτον μὲν τῷ Σμίκρητος λόχῳ ἐνὸς τῶν Ἀρκάδων στρατηγῶν ἀπίοντι ἥδη εἰς τὸ 5 συγκείμενον καὶ πολλὰ χρήματα ἄγοντι ἐπιτίθενται. Καὶ τέως μὲν ἐμάχοντο ἄμα πορευόμενοι οἱ Ἕλληνες, ἐπὶ δὲ διαβάσει χαράδρας τρέπονται αὐτούς, καὶ αὐτόν τε τὸν Σμίκρητα ἀποκτινύασι καὶ τοὺς ἄλλους πάντας· ἄλλου δὲ λόχου τῶν δέκα στρατηγῶν τοῦ Ἡγησάνδρου δικτὸν μόνους κατέλιπον· καὶ αὐτὸς Ἡγῆσανδρος ἐσώθη.

6   Καὶ οἱ ἄλλοι δὲ λόχοι συνῆλθον οἱ μὲν σὺν πράγμασιν οἱ δὲ ἄνευ πραγμάτων· οἱ δὲ Θρᾷκες ἐπεὶ εὐτύχησαν τοῦτο τὸ εὐτύχημα, συνεδόνων τε ἀλλήλους καὶ συνελέγοντο ἐρρωμένως τῆς νυκτός. Καὶ ἄμα ἡμέρᾳ κύκλῳ περὶ τὸν λόφον ἔνθα οἱ Ἕλληνες ἐστρατοπεδεύοντο ἐτάττοντο καὶ ἵππεῖς πολλοὶ καὶ πελτασταί, καὶ ἀεὶ πλέονες συνέρρεον· καὶ προσέβαλλον πρὸς τὸν δόλιτας 7 ἀσφαλῶς. Οἱ μὲν γὰρ Ἕλληνες οὕτε τοξότην εἶχον οὕτε ἀκοντιστὴν οὕτε ἵππεα· οἱ δὲ προσθέοντες καὶ προσελαύνοντες ἤκοντιζον· δόπτε δὲ αὐτοῖς ἐπίοιεν, φαδίως ἀπέφευγον· ἄλλοι δὲ 8 ἄλλῃ ἐπετίθεντο. Καὶ τῶν μὲν πολλοὶ ἐτιρώσκοντο, τῶν δὲ οὐδείς· ὥστε κινηθῆναι οὐκ ἐδύναντο ἐκ τοῦ χωρίου, ἄλλὰ τελευτῶντες καὶ ἀπὸ τοῦ ὕδατος εἰργον αὐτοὺς οἱ Θρᾷκες. Ἐπεὶ δὲ ἀπορία πολλῇ ἦν, διελέγοντο περὶ σπονδῶν· καὶ τὰ μὲν ἄλλα ὅμοιόγητο αὐτοῖς, διμήρους δὲ οὐκ ἐδίδοσαν οἱ Θρᾷκες αὐτούντων τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἐν τούτῳ ἴσχετο. Τὰ μὲν δὴ τῶν Ἀρκάδων οὕτως εἶχε.

10   Χειρίσιοφος δὲ ἀσφαλῶς πορευόμενος παρὰ θάλατταν ἀφικνεῖται εἰς Κάλπης λιμένα.

Ξενοφῶντι δὲ διὰ τῆς μεσογείας πορευομένῳ οἱ ἵππεῖς προκαταθέοντες ἐντυγχάνονται πρεσβύτας πορευομένοις ποι. Καὶ ἐπεὶ ἥχθησάν παρὰ Ξενοφῶντα, ἐρωτᾶ αὐτοὺς εἴ που ἥσθηται

συγκεντρωθεῖ ἀρκετοί, πρῶτα πρῶτα κάνουν ἐπίθεση ἐνάντια στό⁵ λόχο τοῦ Σμίκρητα, ἐνός στρατηγοῦ ἀπό τοὺς Ἀρκάδες, ἐνῷ πήγαινε στό συμφωνημένο μέρος κουβαλώντας μαζί του πολλά λάφυρα. Γιά κάμπιση ὥρα οἱ "Ἐλληνες βαδίζοντας πολεμοῦσαν κιόλας. Μά ὅταν διάβαιναν μιά χαράδρα, τούς παίρνουν κυνήγι οἱ Θράκες, σκοτώνουν μάλιστα τὸν ἴδιο τὸ Σμίκρητα κι ὅλους ὅσοι πήγαιναν μαζί του. Ἀπό ἔναν ἄλλο λόχο πού τὸν διοικοῦσε ὁ Ἡγήσανδρος, ἔνας ἀπό τοὺς δέκα στρατηγούς, ἀφῆσαν μονάχα δυτικά ἄντρες. Γλίτωσε μαζί μὲ αὐτούς κι ὁ ἴδιος ὁ Ἡγήσανδρος. Τότε συνενώθηκαν καὶ οἱ ἄλλοι λόχοι, μερικοί μὲ μεγάλο κόπο, οἱ ὑπόλοιποι χωρίς νά δοκιμάσουν δυσκολία. Οἱ Θράκες ὅμως ὕστερ⁶ ἀπό κείνη τὴν ἐπιτυχία ἀρχισαν νά φωνάζουν δυνατά ὁ ἔνας στὸν ἄλλο καὶ νά συγκεντρώνονται τῇ νύχτᾳ μὲ μεγάλη δραστηριότητα. Καί μόλις ἔημέρωσε, παρατασσόταν ἵππικό πολὺ καὶ πελταστικό γύρω στὸ λόφο, ὅπου ἦταν στρατοπεδευμένοι οἱ "Ἐλληνες, μαζεύονταν ἀδιάκοπα κι ἄλλοι, καὶ χτυποῦσαν ἀνεμπόδιστα τοὺς ὅπλίτες. Γιατί οἱ "Ἐλληνες δέν εἶχαν οὔτε τοξότη οὔτε ἀκοντιστή οὔτε ἵππεα, ἐνῷ οἱ Θράκες περνοῦσαν δίπλα τους ἔφιπποι καὶ τούς χτυποῦσαν μὲ τὰ ἀκόντια. Κι ἀν καμιά φορά οἱ "Ἐλληνες ὅρμοῦσαν καταπάνω τους, ἐκεῖνοι εὔκολα ἔφευγαν, ἐνῷ ἄλλοι δικοί τους ἔκαναν ἐπίθεση ἀπό ἄλλα σημεῖα. Ἀπό τοὺς "Ἐλληνες τότε πληγώνονταν πολλοί, ἀπό τοὺς ἀντίπαλους ἀντίθετα κανένας. Ἔτσι δέν μποροῦσαν νά κουνήσουν ἀπ' αὐτό τὸ μέρος καὶ στὸ τέλος μάλιστα οἱ Θράκες δέν τούς ἀφηναν νά πάρουν καὶ νερό. Ἀρχισαν τότε νά συζητοῦν γιά εἰρήνη, ἐπειδή δρίσκονταν σέ μεγάλη δυσκολία. Καί εἶχαν καταλήξει σέ συμφωνία γιά ὅλα τὰ ἄλλα σημεῖα, μονάχα πού οἱ "Ἐλληνες ζητοῦσαν δημηρους κι οἱ Θράκες δέν ἥθελαν νά δώσουν. Σ' αὐτό τὸν ὅρο σκόνταφαν οἱ διαπραγματεύσεις. Ἡ κατάσταση λοιπόν τῶν Ἀρκάδων ἦταν αὐτή.

Στό μεταξύ ὁ Χειρίσοφος, μέ σιγουριά προχωρώντας παραλιακά, φτάνει στό λιμάνι τῆς Κάλπης. "Οταν τέλος ὁ Ξενοφῶν βάδιζε στά μεσόγεια, τρέχοντας οἱ ἵππεις του μπροστά συναντοῦν κάτι γέροντες, πού πήγαιναν πρός τὸ μέρος ἐκεῖνο. Τούς διδήγησαν στό Ξενοφῶντα κι αὐτός τούς ωτᾶ ἀν εἴδαν πουθενά ἄλλο

10-11

Χειρίσοφος
καὶ Ξενοφῶν.

- 11 ἄλλου στρατεύματος ὅντος Ἑλληνικοῦ. Οἱ δὲ ἔλεγον πάντα τὰ γεγενημένα, καὶ νῦν ὅτι πολιορκοῦνται ἐπὶ λόφου, οἱ δὲ Θρᾷκες πάντες περικεκυλωμένοι εἰσεν αὐτούς. Ἐνταῦθα τοὺς μὲν ἀνθρώπους τούτους ἐφύλαττεν ἵσχυρῶς, ὅπως ἡγεμόνες εἰσεν ὅποι δέοι· σκοποὺς δὲ καταστήσας δέκα συνέλεξε τοὺς στρατιώτας καὶ ἔλεξεν.
- 12 Ἀνδρες στρατιῶται, τῶν Ἀρκάδων οἱ μὲν τεθνᾶσιν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπὶ λόφου τινὸς πολιορκοῦνται. Νομίζω δ' ἔγωγε, εἰ ἐκεῖνοι ἀπολοῦνται, οὐδ' ἡμῖν εἶναι οὐδεμίαν σωτηρίαν, οὗτοι μὲν πολλῶν ὅντων <τῶν> πολεμίων, οὗτοι δὲ τεθαρροηκότων.
- 13 Κράτιστον οὖν ἡμῖν ὡς τάχιστα βοηθεῖν τοῖς ἀνδράσιν, ὅπως εἰ ἔτι εἰσὶ σῶι, σὺν ἐκείνοις μαχώμεθα καὶ μὴ μόνοι λειφθέντες
 14 μόνοι καὶ κινδυνεύωμεν. Ἡμεῖς γὰρ ἀποδραίμεν ἀν οὐδαμοὶ ἐνθένδε· πολλὴ μὲν γάρ, ἔφη, εἰς Ἡράκλειαν πάλιν ἀπιέναι, πολλὴ δὲ εἰς Χρυσόπολιν διελθεῖν· οἱ δὲ πολέμοι πλησίον· εἰς Κάλπης δὲ λιμένα, ἔνθα Χειρίσοφον εἰκάζομεν εἶναι, εἰ σέσωσται, ἐλαχίστη ὁδός. Ἀλλὰ δὴ ἐκεῖ μὲν οὕτε πλοῖα ἔστιν οἷς ἀποπλευσούμεθα, μένοντοι δὲ αὐτοῦ οὐδὲ μιᾶς ἡμέρας ἔστι τὰ
 15 ἐπιτήδεια. Τῶν δὲ πολιορκουμένων ἀπολομένων σὺν τοῖς Χειρίσοφον μόνοις κάκιόν ἔστι διακινδυνεύειν ἢ τῶνδε σωθέντων πάντας εἰς ταῦτὸν ἐλθόντας κοινῇ τῆς σωτηρίας ἔχεσθαι. Ἀλλὰ χρὴ παρασκευασμένους τὴν γνώμην πορεύεσθαι ὡς νῦν ἢ εὐκλεῶς τελευτῆσαι ἔστιν ἢ κάλλιστον ἔργον ἐργάσασθαι Ἑλληνας
 16 τοσούτους σώσαντας. Καὶ ὁ θεὸς ἵσως ἄγει οὕτως, δις τοὺς με-
 17 γαληγορήσαντας ως πλέον φρονοῦντας ταπεινῶσαι βούλεται,
 ἡμᾶς δὲ τοὺς ἀπὸ τῶν θεῶν ἀρχομένους ἐντιμοτέρους ἐκείνων
 καταστῆσαι. Ἀλλ' ἔπεσθαι χρὴ καὶ προσέχειν τὸν νοῦν, ως ἂν
 18 τὸ παραγγελλόμενον δύνησθε ποιεῖν. Νῦν μὲν οὖν στρατοπεδευ-
 (17)

έλληνικό στράτευμα. Ἐκεῖνοι τόν πληροφόρησαν γιά ὅσα εἶχαν 11 γίνει, καί τοῦ εἴπαν πώς αὐτήν τῇ στιγμῇ οἱ Ἔλληνες δρίσκονται περικυκλωμένοι πάνω σ' ἔνα λόφο ἀπ' ὅλους τούς Θράκες. Τότε ἔβαλε ἀρκετή φρουρά νά φυλάει αὐτούς τούς ἀνθρώπους, γιά νά τούς ἔχει ὀδηγούς ὅπου χρειαστεῖ. "Υστερα τοποθέτησε δέκα σκοπούς γύρω στό στρατόπεδο, συγκέντρωσε τούς στρατιώτες καί τούς είπε: «Στρατιώτες, μερικοί ἀπό τούς Ἀρκάδες ἔχουν 12 σκοτωθεῖ, καί οἱ ὑπόλοιποι εἶναι πολιορκημένοι πάνω σ' ἔνα λόφο. Ἐχω ὅμως τή γνώμη πώς ἀν ἐκεῖνοι χαθοῦν, οὔτε γιά μᾶς πιά θά ὑπάρχει σωτηρία, ἀφοῦ οἱ ἔχθροι εἶναι τόσοι πολλοί κι ἔχουν πάρει τόσο μεγάλο θάρρος. Τό καλύτερο πού ἔχουμε νά κάμουμε 13 λοιπόν εἶναι νά τρέξουμε νά τούς βοηθήσουμε, ὅσο γίνεται γρηγορότερα, γιά νά πολεμήσουμε μαζί τους, ἀν εἶναι ἀκόμα ζωντανοί, καί νά μή μείνουμε μονάχοι, ἔτσι πού νά μήν ἔχουμε συντρόφους στούς κινδύνους. Γιατί ἀπό δῶ δέ θά μπορούσαμε νά πάμε 16 κρυφά σέ κανένα μέρος, ἀφοῦ δι δρόμος γιά νά ξαναγυρίσουμε (14) στήν Ἡράκλεια εἶναι μακρινός, καθώς κι ἐκεῖνος πού πρέπει νά περάσουμε γιά νά φτάσουμε στή Χρυσόπολη. Κι οἱ ἔχθροι δρίσκονται κοντά μας. Ἀντίθετα, γιά τό λιμάνι τῆς Κάλπης, ὅπου λογαριάζουμε πώς θά δρίσκεται δι Χειρίσοφος, ἀν ἔχει γλιτώσει, δι δρόμος εἶναι πολύ κοντινός. Ἐκεὶ ὅμως οὔτε πλοῖα ὑπάρχουν γιά νά μποῦμε μέσα καί νά ταξιδέψουμε, οὔτε θά ἔχουμε τρόφιμα, ἔστω γιά μιά μέρα, ἀν ἀποφασίσουμε νά μείνουμε λίγο. Στήν 17 περίπτωση πάλι πού θά ἔξονταθοῦν οἱ πολιορκημένοι, θά εἶναι (15) χειρότερο νά περνοῦμε τούς κινδύνους μονάχα μέ τούς στρατιώτες τοῦ Χειρίσοφου, παρά νά γλιτώσουν ἐκεῖνοι, νά συγκεντρώθοῦμε ὅλοι στό ἵδιο μέρος καί νά φροντίζουμε γιά τήν κοινή σωτηρία. Πρέπει λοιπόν νά πάρουμε θάρρος καί νά προχωρήσουμε, γιατί τώρα εἶναι εύκαιρια ἡ νά δροῦμε δοξασμένο θάνατο ἡ νά κάμουμε ἔνα ώραιότατο κατόρθωμα, γλιτώνοντας τόσους πολλούς Ἔλληνες. Γιατί δι θέρος μπορεῖ νά τακτοποιήσε τά πράγματα 18 ἔτσι, θέλοντας νά ταπεινώσει ἐκείνους πού εἶχαν μεγάλο ἐγωϊσμό (16) κι ἔλεγαν μεγάλα λόγια, κι ἀντίθετα ἐμάς, πού τό καθετί τό ἀρχίζουμε ρωτώντας τούς θεούς, νά μᾶς δοξάσει περισσότερο ἀπό κείνους. Ἀλλά πρέπει νά ἀκολουθεῖτε καί νά είστε πολύ προσεκτικοί, γιά νά μπορεῖτε νά ἐκτελεῖτε ὅλες τίς διαταγές. Τώρα πρέπει 14 (17)

12-15 (18)
Αόγος τοῦ
Ξενοφώντα.

σώμεθα προελθόντες ὅσον ἀν δοκῇ καιρὸς εἶναι εἰς τὸ δειπνο-
ποιεῖσθαι· ἔως δ' ἀν προενώμεθα, Τιμασίων ἔχων τοὺς ἵππους
προελαυνέτω ἐφορῶν ἡμᾶς καὶ σκοπείτω τὰ ἔμπροσθεν, ώς μη-
δὲν ἡμᾶς λάθῃ.

15   *Taῦτ' εἰπὼν ἦγεῖτο. Παρέπεμψε δὲ καὶ τῶν γυμνήτων ἀν-*
(18) *θρώπους εὐζώνους εἰς τὰ πλάγια καὶ εἰς τὰ ἄκρα, ὅπως εἴ πού*
τί ποθεν καθορῷεν, σημαίνοιεν· ἐκέλευε δὲ καίειν ἀπαντὰ ὅτῳ
 19 *ἐντυγχάνοιεν κανούμφ. Οἱ δὲ ἵπποις σπειρόμενοι ἐφ' ὅσον καλῶς*
εἶχεν ἔκαιον, καὶ οἱ πελταστὰ ἐπιπαριόντες κατὰ τὰ ἄκρα ἔκαι-
ον πάντα ὅσα καύσιμα ἔώρων, καὶ ἡ στρατιὰ δέ, εἴ τινι παρα-
λειπομένῳ ἐντυγχάνοιεν· ὥστε πᾶσα ἡ χώρα αἴθεσθαι ἐδόκει
 20 *καὶ τὸ στράτευμα πολὺ εἶναι. Ἐπεὶ δὲ ὡραὶ ἦν, κατεστρατοπε-*
δεύσαντο ἐπὶ λόφον ἐκβάντες, καὶ τά τε τῶν πολεμίων πυρὶ
ἔώρων, ἀπεῖχον δὲ ὡς τετταράκοντα σταδίους, καὶ αὐτὸὶ ὡς
 21 *ἐδύναντο πλεῖστα πυρὰ ἔκαιον. Ἐπεὶ δὲ ἐδείπνησαν τάχιστα,*
παρηγέλθη τὰ πυρὰ κατασθεννύαι πάντα. Καὶ τὴν μὲν νύκτα
φυλακὰς ποιησάμενοι ἐκάθευδον· ἀμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ προσενέξά-
μενοι τοῖς θεοῖς, σινταξάμενοι ὡς εἰς μάχην ἐπορεύοντο ἡ ἐδύ-
 22 *ναντο τάχιστα. Τιμασίων δὲ καὶ οἱ ἵπποις ἔχοντες τοὺς ἡγεμόνας*
καὶ προελαύνοντες ἐλάνθανον αὐτοὺς ἐπὶ τῷ λόφῳ γενόμενοι
ἔνθα ἐπολιορκοῦντο οἱ Ἑλληνες. Καὶ οὐχ ὁρῶσιν οὕτε φίλιον
στράτευμα οὕτε πολέμιον, [καὶ ταῦτα ἀπαγγέλλουσι πρὸς τὸν
Ξενοφῶντα καὶ τὸ στράτευμα] γοράδια δὲ καὶ γερόντια καὶ πρό-
 23 *βατα δλίγια καὶ βοῦς καταλειψμένους. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον*
*θαῦμα ἦν τί εἴη τὸ γεγενημένον, ἐπειτα δὲ καὶ τῶν καταλειψμέ-
νων ἐπυνθάνοντο ὅτι οἱ μὲν Θρᾷκες εὐθὺς ἀφ' ἐσπέρας
φύχοντο ἀπιόντες, ἔωθεν δὲ καὶ τοὺς Ἑλληνας ἔφασαν οὔχεσθαι·
*ὅποι δέ, οὐκ εἰδέναι.**

24   *Taῦτα ἀκούσαντες οἱ ἀμφὶ Ξενοφῶντα, ἐπεὶ ἡρίστησαν, συ-*

νά προχωρήσουμε, ώσπου νά μᾶς φανεῖ κατάλληλη ἡ ὥρα γιά δεῖπνο, καιί ύστερα νά στρατοπεδέψουμε. "Οσο βαδίζομε, ό Τιμασίων μέ τό ἐπικό νά πηγαίνει μπροστά, χωρίς νά μᾶς χάνει ἀπό τά μάτια του, καιί νά κατασκοπεύει τά πιο πέρα, γιά νά μή μᾶς ξεφύγει τίποτε».

Αὐτά εἶπε καιί μπήκε ἐπικεφαλῆς τοῦ στρατοῦ. "Εστειλε ὅμως 15 καιί ἀπό τούς γυμνῆτες μερικούς ἄντρες εὐκίνητους στίς πλαγιές⁽¹⁸⁾ καιί στά ὑψώματα, γιά νά τόν εἰδοποιήσουν ἄν ἔβλεπαν πουθενά κάτι. Τούς ἔδωσε μάλιστα τήν ἐντολή νά καίνε καθετί πού θά συναντοῦσαν καιί μπροστε σύνει νά καεῖ. Τότε οἱ ἵπτεις σκορπίστη- 19 καν σέ δλη τήν ὁμαλή ἔκταση κι ἔκαιγαν, οἱ πελταστές περονοῦσαν κι ἔκεινοι στά ὑψώματα κι ἔκαιγαν καθετί πού ἔβλεπαν γιά κά- ψιμο, καιί τό ὑπόλοιπο στράτευμα ἔκανε τό ἵδιο, ἄν συναντοῦσε κάτι πού εἶχε μείνει ἀπό τούς ἄλλους. "Ἐτσι δλόκληρη ἡ χώρα ἔδινε τήν ἐντύπωση πώς καιγόταν καιί τό στράτευμα πώς ἦταν πολυνάριθμο. "Οταν νόμισαν πώς ἡ ὥρα ἦταν κατάλληλη, δρῆκαν 20 ἀπό τόν κάμπο καιί στρατοπέδεψαν ἐπάνω σ' ἓνα λόφο, ώστε καιί τίς φωτιές πού ἄναβαν οἱ ἔχθροι ἔβλεπαν, πού δρίσκονταν μα- κριά τους πάνω κάτω σαράντα στάδια, καιί οἱ ἵδιοι ἄναβαν ὅσο μπροστε σύνει περισσότερες. Μόλις δείπνησαν, δόθηκε ἡ διαταγή νά 21 σιδήσουν δλες τίς φωτιές· τή νύχτα ἔβαλαν φρουρούς καιί πλάγιασαν νά κοιμηθοῦν. Κι ὅταν ξημέρωσε, προσευχήθηκαν στούς θεούς, παρατάχτηκαν καιί ἔκεινησαν ὅσο μπροστε σύνει γρη- γορότερα, ἔτοιμοι γιά μάχη. Ό Τιμασίων ὅμως καιί οἱ ἵπτεις, 22 προχωρώντας μαζί μέ τούς ὁδηγούς, ἔφτασαν χωρίς νά τό κατα- λάβουν ἐπάνω στό λόφο, δπου δρίσκονταν πολιορκημένοι οἱ "Ελ- ληνες. Άλλα δέ διέπουν οὔτε φιλικό οὔτε ἔχθρικό στράτευμα, (αὐτά τά ἀνακοινώνουν στόν Ξενοφώντα καιί στούς στρατιώτες) παρά μερικές γριούλες καιί γέροντες καιί λίγα πρόδατα καιί δόδια ἐγκαταλειμμένα. Γι' αὐτό στήν ἀρχή παραξενεύονταν μή ξέρον- 23 τας τί εἶχε γίνει, ύστερα δμως ἔμαθαν ἀπό τούς ἀνθρώπους πού εἶχαν δρεῖ ἔκει, πώς οἱ Θράκες μόλις δράδιασε σηκώθηκαν καιί ἔφυγαν, ἐνώ οἱ "Ελληνες ἔκαναν τό ἵδιο πρωί πρωί. Άλλα δέν ἔξεραν πού πήγαν.

"Οταν τ' ἀκουσαν δ Ξενοφῶν καιί οἱ στρατιώτες του, πρώτα 24 Συνάντηση
ἔφαγαν κι ύστερα ἔτοίμασαν τίς ἀποσκευές τους καιί ἔκεινησαν,
τῶν Ἑλλήνων.

19-23

Πρός τό λό-
φο γιά νά βο-
ηθήσουν τούς
Αρκάδες.

σκενασάμενοι ἐπορεύοντο, δουλόμενοι ώς τάχιστα συμμεῖξαι τοῖς ἄλλοις εἰς Κάλπης λιμένα. Καὶ πορευόμενοι ἐώρων τὸν στί-
25 βον τῶν Ἀρκάδων καὶ Ἀχαιῶν κατὰ τὴν [ἐπὶ Κάλπης] ὁδόν.
Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο εἰς τὸ αὐτό, ἀσμενοί τε εἶδον ἀλλήλους καὶ
26 ἡσπάζοντο ὥσπερ ἀδελφούς. Καὶ ἐπυνθάνοντο οἱ Ἀρκάδες τῶν
περὶ Ξενοφῶντα τί τὰ πνοὰ κατασθέσιαν· ἡμεῖς μὲν γάρ, ἔφα-
σαν, φόμεθα ὑμᾶς τὸ μὲν πρῶτον, ἐπειδὴ τὰ πνοὰ οὐκέθ' ἔωρῶ-
μεν, τῆς νυκτὸς ἦξειν ἐπὶ τοὺς πολεμίους· καὶ οἱ πολέμοι δέ, ὡς
γ' ἡμῖν ἐδόκουν, τοῦτο δείσαντες ἀπῆλθον· σχεδὸν γὰρ ἀμφὶ
27 τοῦτον τὸν χρόνον ἀπῆσαν. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἀφίκεσθε, δὸς δὲ χρόνος
ἔξῆκεν, φόμεθα ὑμᾶς πυθομένους τὰ παρ' ἡμῖν φοβηθέντας οἴ-
χεσθαι ἀποδράτας ἐπὶ θάλατταν· καὶ ἐδόκει ἡμῖν μὴ ἀπολείπε-
σθαι ὑμῶν. Οὕτως οὖν καὶ ἡμεῖς δεῦρο ἐπορεύθημεν.

- ΚΕΦ. 4**
- 1   *Ταύτην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν αὐτοῦ ηὐλίζοντο ἐπὶ τοῦ αἰγι-
αλοῦ πρὸς τῷ λιμένι. Τὸ δὲ χωρίον τοῦτο δὲ καλεῖται Κάλπης λι-
μὴν ἔστι μὲν ἐν τῇ Θράκῃ τῇ ἐν τῇ Ἀσίᾳ· ἀρξαμένη δὲ ἡ Θράκη
αὐτῇ ἔστιν ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ Πόντου μέχρι Ἡρακλείας ἐπὶ
2   δεξιὰ εἰς τὸν Πόντον εἰσπλέοντι. Καὶ τριήρει μέν ἔστιν εἰς
Ἡράκλειαν ἐκ Βυζαντίου κώπαις ἡμέρας μακρᾶς πλοῦς· ἐν δὲ
τῷ μέσῳ ἄλλη μὲν πόλις οὐδεμία οὔτε φιλία οὔτε Ἑλληνίς, ἄλλὰ
Θράκης Βιθυνοί· καὶ οὓς ἀν λάθωσι τῶν Ἑλλήνων ἐκπίπτοντας
3   ἡ ἄλλως πως δεινὰ ὑδροίζειν λέγονται [τοὺς Ἑλληνας.] Ὁ δὲ
Κάλπης λιμὴν ἐν μέσῳ μὲν κεῖται ἐκατέρωθεν πλεόντων ἐξ
Ἡρακλείας καὶ Βυζαντίου, ἔστι δ' ἐν τῇ θαλάττῃ προκείμενον
χωρίον, τὸ μὲν εἰς τὴν θάλατταν καθῆκον αὐτοῦ πέτρα ἀπορ-*

θέλοντας νά συναντηθοῦν μέ τούς ἄλλους στό λιμάνι τῆς Κάλπης, ὅσο γινόταν πιό γρήγορα. Ἐκεῖ πού προχωροῦσαν, ἔβλεπαν πάνω στό δρόμο πού διηγοῦσε στήν Κάλπη τίς πατημασιές τῶν Ἀρκάδων καὶ τῶν Ἀχαιῶν. Κι ὅταν πῆγαν ἐκεῖ, πασίχαροι εἶδαν ὁ ἔνας τόν ἄλλο καὶ φιλιόνταν σάν ἀδεօφοι. Τότε οἱ Ἀρκάδες 25 ὁώτησαν τούς στρατιώτες τοῦ Ξενοφώντα γιατί ἔσδησαν τίς φωτιές. «Ἐμεῖς, ἔλεγαν, στήν ἀρχῇ πού δέ βλέπαμε πιά τίς φωτιές, νομίζαμε πώς θά ἐπιτεθεῖτε τή νύχτα ἐνάντια στούς ἔχθρούς. Εἴχαμε τή γνώμη μάλιστα πώς κι ἐκεῖνοι αὐτό φοβήθηκαν κι ἔψυγαν, γιατί ἵσα ἵσα τήν ἵδια στιγμή ἀρχισαν νά φεύγουν. "Οταν 26 ὅμως περνοῦσε ἡ ὥρα κι ἐσεῖς δέν ἔρχόσασταν, νομίζαμε πώς πληροφορηθήκατε τήν κατάστασή μας, φοβήθηκατε καὶ τό σκάσατε γρήγορα πρός τή θάλασσα. Τότε ἀποφασίσαμε νά ἔρθουμε ἐκεῖ πού πηγαίνατε." Έτσι φτάσαμε κι ἐμεῖς ἐδῶ.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΗΝ ΚΑΛΠΗ ΑΠΟΦΑΣΙΖΟΥΝ Ν' ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΗΣΟΥΝ ΟΛΟΙ ΜΑΖΙ ΤΟΥΣ ΚΙΝΔΥΝΟΥΣ.
ΕΛΛΕΙΨΗ ΤΡΟΦΙΜΩΝ ΚΑΙ ΑΤΥΧΕΣ ΕΠΙΔΡΟΜΕΣ

Ἐκείνη τήν ἡμέρα λοιπόν στρατοπέδεψαν στό γιαλό, κοντά στό λιμάνι. Ὁ τόπος αὐτός, πού ὁνομάζεται λιμάνι τῆς Κάλπης, βρίσκεται στή Θράκη τῆς Ἀσίας· ἡ Θράκη τούτη πάλι ἀρχίζει ἀπό τήν είσοδο τοῦ Πόντου κι ἀπλώνεται ὡς τήν Ἡράκλεια, πού είναι δεξιά μας, καθώς ταξιδεύομε πρός τόν Πόντο. Ἡ ἀπόσταση ἀπό τό Βυζάντιο ὡς τήν Ἡράκλεια, ὅταν τό καρδιόι ἀρμενίζει μέ κουπιά, είναι ταξίδι μιᾶς μεγάλης μέρας τοῦ χρόνου. Ἀνάμεσα σ' αὐτές τίς δυό δέν ὑπάρχει καμιά ἄλλη πολιτεία οὕτε φιλική οὕτε ἐλληνική, παρά κατοικοῦν Θράκες Βιθυνοί. Καί ὅποιους πιάσουν ἀπό τούς Ἐλλήνες νά ἔχουν ναυαγήσει ἢ νά ξεμπαρκάρουν ἐκεῖ μέ κάποιον ἄλλο τρόπο, λένε πώς τούς φέρονται μέ μεγάλη σκληρότητα. "Οσο γιά τό λιμάνι τῆς Κάλπης, αὐτό βρίσκεται στή μέση τοῦ δρόμου ἀπό τήν Ἡράκλεια ὡς τό Βυζάντιο, ὅταν ταξιδεύει κανείς μέ πλοϊο ἀπό τή μιά πολιτεία στήν ἄλλη. Ὅπαρχει ἀκόμα ἐκεῖ ἔνα ἀκρωτήρι, πού ὅσο μέρος του προχωρεῖ μέσα στή

1   **ΚΕΦ. 4**
1-8
Τό λιμάνι
τῆς Κάλπης.

2

3

οώξε, ὑψος δηπη ἐλάχιστον οὐ μεῖον εἰκοσιν δρυγνῶν, ὁ δὲ αὐχὴν ὁ
εἰς τὴν γῆν ἀνήκων τοῦ χωρίου μάλιστα τεττάρων πλέθρων τὸ
εὖρος· τὸ δ' ἐντὸς τοῦ αὐχένος χωρίον ἵκανὸν μυρίοις ἀνθρώ-
4 ποις οἰκήσαι. Λιμὴν δ' ὑπ' αὐτῇ τῇ πέτρᾳ τὸ πρόδος ἐσπέραν αἰγι-
αλὸν ἔχων. Κρήνη δὲ ἡδέος ὑδατος καὶ ἄφθονος δέουσα ἐπ'
αὐτῇ τῇ θαλάττῃ ὑπὸ τῇ ἐπικρατείᾳ τοῦ χωρίου. Ξύλα δὲ πολλὰ
μὲν καὶ ἄλλα, πάνυ δὲ πολλὰ καὶ καλὰ ναυπηγήσιμα ἐπ' αὐτῇ τῇ
5 θαλάττῃ. Τὸ δὲ ὅρος εἰς μεσόγειαν μὲν ἀνήκει ὅσον ἐπὶ εἰκοσι
σταδίονς καὶ τοῦτο γεῶδες καὶ ἄλιθον· τὸ δὲ παρὰ θάλατταν
πλέον ἦ ἐπὶ εἰκοσι σταδίονς δασὺν πολλοῖς καὶ παντοδαποῖς καὶ
6 μεγάλοις ξύλοις. Ἡ δὲ ἄλλη χώρα καλὴ καὶ πολλή, καὶ κῶμαι ἐν
αὐτῇ εἰσι πολλαὶ καὶ οἰκούμεναι· φέρει γὰρ ἥ γῆ καὶ κοιθάς καὶ
πυροὺς καὶ ὅσπρια πάντα καὶ μελίνας καὶ σήσαμα καὶ σῦκα ἀρ-
κοῦντα καὶ ἀμπέλους πολλάς καὶ ἥδυνοίνους καὶ τάλλα πάντα
πλὴν ἐλαῶν.

7   ‘Ἡ μὲν χώρα ἦν τοιαύτη. Ἐσκήνουν δ' ἐν τῷ αἰγιαλῷ πρόδος
τῇ θαλάττῃ· εἰς δὲ τὸ πόλισμα ἀν γενόμενον οὐκ ἐδούλοντο
στρατοπεδεύεσθαι, ἄλλα ἐδόκει καὶ τὸ ἐλθεῖν ἐνταῦθα ἐξ ἐπι-
8 βουλῆς εἶναι, βουλομένων τινῶν κατοικίσαι πόλιν. Τῶν γὰρ
στρατιωτῶν οἱ πλεῖστοι ἦσαν οὐ σπάνει βίου ἐκπεπλευκότες ἐπὶ
ταύτην τὴν μισθοφοράν, ἄλλα τὴν Κύρου ἀρετὴν ἀκούοντες, οἱ
μὲν καὶ ἀνδρας ἀγοντες, οἱ δὲ καὶ προσανηλωκότες χρήματα,
καὶ τούτων ἐτεροι ἀποδεδρακότες πατέρας καὶ μητέρας, οἱ δὲ
καὶ τέκνα καταλιπόντες ὡς χρήματ' αὐτοῖς κτησάμενοι ἡξοντες
πάλιν, ἀκούοντες καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς παρὰ Κύρῳ πολλὰ καὶ
ἀγαθὰ πράττειν. Τοιοῦτοι ὄντες ἐπόθουν εἰς τὴν Ἑλλάδα σφέ-
σθαι.

9   ‘Ἐπειδὴ δὲ ὑστέρα ήμέρα ἐγένετο τῆς εἰς ταῦτὸν συνόδου,
ἐπ' ἐξόδῳ ἐθύετο Ξενοφῶν· ἀνάγκη γὰρ ἦν ἐπὶ τὰ ἐπιτήδεια ἐξ-

θάλασσα είναι ἔνας ἀπόκρημνος δράχος κι ἔχει ὕψος, στό χαμηλότερο σημεῖο, ὃς εἰκοσι δρυγίες, ἐνῶ ἡ δράχη του πού ἀπλώνεται στή στεριά, ἔχει πλάτος ἀπάνω κάτω τέσσερα πλέθρα. Κι ὁ χῶρος τῆς δράχης αὐτῆς είναι ἀρκετός νά χωρέσει δέκα χιλιάδες κατοίκους. Κάτω ἀπ' αὐτὸν τό δράχο καὶ στή δυτική του μεριά, ὑπάχει 4 ἔνα λιμάνι μέ αἱμουνδερῷ ἀκροθαλασσιά. Καὶ μιά δρύση μέ γλυκό καὶ ἄφθονο νερό τρέχει δίπλα στή θάλασσα, πού δρίσκεται στήν ἔκταση τοῦ ἀκρωτηρίου. "Υπάρχουν ἀκόμα κοντά στή θάλασσα καὶ ἄλλων λογιῶν δέντρα, προπάντων ὅμως μερικά πού είναι 5 κατάλληλα γιά νά φτιάχνουν μέ τά ξύλα τους καράδια." Οσο γιά 5 τό δουνό, αὐτό προχωρεῖ στή ἐσωτερικό τῆς χώρας ὃς εἰκοσι στάδια, κι είναι ἀπό χῶμα καὶ δίχως πέτρες. "Υπάρχει καὶ μιά παραθαλάσσια ἔκταση μεγαλύτερη ἀπό εἴκοσι στάδια, πού είναι 6 γεμάτη ἀπό δέντρα κάθε λογῆς, πολλά καὶ μεγάλα. Ἡ ύπόλοιπη 6 χώρα είναι μεγάλη καὶ εὐφορη, καὶ δρίσκονται σ' αὐτήν χωριά πολλά καὶ μέ ἀρκετούς κατοίκους. Γιατί ἡ γῆ παράγει καὶ κριθάρια καὶ σιτάρια καὶ ὅλα τά δσπρια καὶ καλαμπόκια καὶ σουσάμια καὶ σύκα ἀρκετά καὶ σταφύλια πολλά, πού κάνουν γλυκόπιοτο κρασί, κι ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα, ἐκτός ἀπό ἐλιές. Τέτοια ἦταν ἡ χώρα. 7 Οι "Ἐλληνες τότε κατασκήνωσαν στήν ἀκρογιαλιά, γιατί δέν ἥθελαν νά στρατοπεδέψουν στό μέρος ὃπου θά μπορούσε νά χτιστεῖ πολιτεία. Τούς φαινόταν πώς καὶ μονάχα τό νά πάνε σ' αὐτήν τή θέση θά ἦταν σάν μέ κάποια ὑστεροβουλία. ἀφοῦ μερικοί ἥθελαν νά χτίσουν ἐκεῖ πόλη. Γιατί οί περισσότεροι στρατιώτες δέν είχαν 8 φύγει ἀπό τήν πατρίδα τους γιά νά γίνουν μισθοφόροι ἀπό φτώχεια, παρά ἐπειδή ἀκούγαν τήν ἀνθρωπιά τοῦ Κύρου· ἄλλοι πάλι πήγαν καὶ τοῦ πρόσφερον ἄντρες, ἄλλοι είχαν ξοδέψει ἀπό πάνω καὶ χοήματα μερικοί ἀπ' αὐτούς είχαν φύγει κρυφά ἀπό τούς πατεράδες καὶ τίς μητέρες τους κι ἄλλοι είχαν ἀφήσει τά παιδιά τους, μέ τό σκοπό ν' ἀποχήσουν περιουσίες καὶ νά ξαναγυρίσουν πίσω, μιά καὶ μάθαιναν πώς ὅλοι πού ὑπηρέτησαν κοντά στόν Κύρο ὠφελήθηκαν πολύ. Τέτοιοι ἦνθωποι ἦταν, καὶ γι' αὐτό λαχταροῦσαν νά γυρίσουν στήν Ἐλλάδα.

"Ο Ξενοφῶν τήν ἄλλη μέρα, ὑστερ' ἀπό κείνη πού ἔγινε ἡ συγκένωση τῶν στρατιωτῶν, θυσίαζε γιά νά μάθει ἀν μποροῦ-

9-16

Ἐνταφιασμός
νεκρῶν. Πα-

άγειν· ἐπενόει δὲ καὶ τοὺς νεκροὺς θάπτειν. Ἐπεὶ δὲ τὰ ἵερὰ
καλὰ ἐγένετο, εἴποντο καὶ οἱ Ἀρχάδες, καὶ τοὺς μὲν νεκροὺς
τοὺς πλείστους ἔνθαπτερ ἐπεσον ἐκάστους ἔθαψαν· ἥδη γὰρ
ἥσαν πεμπταῖοι καὶ οὐχ οἰόν τε ἀναιρεῖν ἔτι ἦν· ἐνίους δὲ τοὺς
ἐκ τῶν ὁδῶν συννεγκόντες ἔθαψαν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ὡς ἐδύ-
ναντο κάλλιστα· οὓς δὲ μὴ ηὔρισκον, κενοτάφιον αὐτοῖς ἐποίη-

10 σαν μέγα, καὶ στεφάνους ἐπέθεσαν. Ταῦτα δὲ ποιήσαντες ἀνε-
χώρησαν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. Καὶ τότε μὲν δειπνήσαντες ἐκοι-
μήθησαν. Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ συνῆλθον οἱ στρατιῶται πάντες· συν-

ῆγε δὲ μάλιστα Ἀγασίας τε ὁ Στυμφάλιος λοχαγὸς καὶ Ἱερώνυ-
μος Ἡλεῖος λοχαγὸς καὶ ἄλλοι οἱ πρεσβύτατοι τῶν Ἀρχάδων.

11 Καὶ δόγμα ἐποιήσαντο, ἐάν τις τοῦ λοιποῦ μνησθῇ δίχα τὸ
στράτευμα ποιεῖν, θανάτῳ αὐτὸν ζημιοῦσθαι, καὶ κατὰ χώραν
ἀπιέναι ἥπερ πρόσθεν εἶχε τὸ στράτευμα καὶ ἀρχειν τοὺς πρόσ-
θεν στρατηγούς. Καὶ Χειρίσσοφος μὲν ἥδη ἐτετελευτήκει φάρμα-
κον πιὼν πυρέττων· τὰ δ' ἐκείνου Νέων Ἀσιναῖος παρέλαβε.

12 Μετὰ δὲ ταῦτα ἀναστὰς εἶπε Ξενοφῶν· ὃ ἄνδρες στρατιῶ-
ται, τὴν μὲν πορείαν, ὡς ἔοικε, δῆλον ὅτι πεζῇ ποιητέον· οὐ γὰρ
ἔστι πλοῖα· ἀνάγκη δὲ πορεύεσθαι ἥδη· οὐ γὰρ ἔστι μένονσι τὰ
ἐπιτήδεια. Ἡμεῖς οὖν, ἔφη, θυσόμεθα· ὑμᾶς δὲ δεῖ παρασκευά-
ζεσθαι ὡς μαχομένους εἴ ποτε καὶ ἄλλοτε· οἱ γὰρ πολέμιοι

13 ἀνατεθαρρήκασιν. Ἐκ τούτου ἐθύοντο οἱ στρατηγοί, μάντις δὲ
παρῆν Ἀρηξίων Ἀρχάς· ὁ δὲ Σιλανὸς ὁ Ἀμπρακιώτης ἥδη
ἀπεδεδράκει πλοῖον μισθωσάμενος ἐξ Ἡρακλείας. Θυομένοις δὲ
ἐπὶ τῷ ἀφόδῳ οὐκ ἐγίγνετο τὰ ἱερά. Ταῦτην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν

14 ἐπαύσαντο. Καί τινες ἐτόλμων λέγειν ὡς ὁ Ξενοφῶν βουλόμενος
τὸ χωρίον οἰκίσαι πέπεικε τὸν μάντιν λέγειν ὡς τὰ ἱερὰ οὐ γί-
15 γνεται ἐπὶ ἀφόδῳ. Ἐντεῦθεν κηρύξας τῇ αὐλιον

ραμονή στήν
Κάλπη.

σαν νά κινηθοῦν. Γιατί ἦταν ἀνάγκη νά διγάλει τό στρατό γιά νά προμηθευτεῖ τρόφιμα, κι ἀκόμα σκεφτόταν πώς ἔπρεπε νά θάψει τούς νεκρούς. Ἐπειδή τά σημάδια ἀπό τίς θυσίες ἦταν καλά, ξεκίνησε μαζί μέ τους Ἀρκάδες, κι ἔθαιψαν τούς περισσότερους νεκρούς στόν τόπο ὅπου σκοτώθηκε ὁ καθένας. Γιατί ἦταν πιά πέντε μέρες πού είχαν σκοτωθεῖ, καὶ γι' αὐτό ἦταν ὀλωσδιόλου ἀδύνατο νά τούς σηκώσουν. Μερικούς μάλιστα τούς μάζεψαν ἀπό τούς δρόμους καὶ τούς ἔθαιψαν πρόχειρα, ὅσο μπορούσαν καλύτερα. "Οσο γιά κείνους πού δέν ἔδρισκαν, τούς ἔφτιαξαν ἔνα μεγάλο κενοτάφιο κι ἔδαλαν ἐπάνω στεφάνια. "Οταν τά ἔκαμαν 10 αὐτά, γύρισαν στό στρατόπεδο. Τότε δείπνησαν καὶ κοιμήθηκαν. Τήν ἄλλη μέρα ὅμως μαζεύτηκαν ὅλοι οἱ στρατιῶτες. Τούς σύναξαν ἰδιαίτερα οἱ λοχαγοί Ἀγασίας ὁ Στυμφάλιος καὶ Ἰερώνυμος ὁ Ἡλεῖος, καὶ οἱ πιό ἡλικιωμένοι Ἀρκάδες. Καὶ πῆραν τήν ἀπό- 11 φαση, ἂν κανένας ἀπό δῶ καὶ πέρα προτείνει νά χωριστεῖ τό στράτευμα, αὐτός νά τιμωρηθεῖ μέ θάνατο, κι ἀκόμα νά φύγουν βαδίζοντας ἀπό τή στεριά μέ τό σχηματισμό πού είχαν πρωτύτερα, καὶ νά διοικοῦν οἱ προηγούμενοι στρατηγοί. "Ο Χειρίσοφος είχε πεθάνει ἀπό ἔνα φάρμακο πού ἥπιε γιά νά τοῦ περάσει ὁ πυρετός, καὶ στή θέση του μπῆκε ὁ Νέων ὁ Ἀσιναῖος. "Υστερα 12 ἀπ' αὐτά σηκώθηκε ὁ Ξενοφῶν καὶ εἶπε: «Στρατιῶτες, ὀλοκάθαρα φαίνεται πώς τό ταξίδι πρέπει νά τό κάμουμε μέ τά πόδια, γιατί δέν ἔχομε πλοῖα. Καί μάλιστα είναι ἀνάγκη νά ξεκινήσουμε τώρα, ἀφοῦ καὶ νά θέλουμε νά μείνουμε δέν ὑπάρχουν τρόφιμα. Ἐμεῖς λοιπόν, εἶπε, θά θυσιάσουμε, ἐνῷ ἐσεῖς πρέπει νά ἐτοιμάξεστε γιά μάχη, περισσότερο τώρα ἀπό κάθε ἄλλη φορά. Καὶ τοῦτο, γιατί οἱ ἔχθροι ἔχουν πάρει θάρρος». Τότε ἀρχισαν οἱ 13 στρατηγοί νά θυσιάζουν. Τή θυσία τήν παρακολούθουσε ὁ μάντης Ἀρηξίων ἀπό τήν Ἀρκαδία, γιατί ὁ Σιλανός ὁ Ἀμπρακιώτης πρίν ἀπό καιρό είχε ναυλώσει ἔνα πλοῖο καὶ τό σκασε ἀπό τήν Ἡράκλεια. Τά σημάδια ὅμως τής θυσίας δέν ἦταν εύνοϊκά γιά τήν ἀναχώρηση, κι ἔτσι τήν ἡμέρα ἐκείνη δέν τό κούνησαν. Ἄλλα μερικοί ἔφτασαν στό σημεῖο νά ποὺν πώς ὁ Ξενοφῶν, θέ- 14 λοντας νά κτίσει πόλη στό μέρος ἐκεῖνο, κατάφερε τό μάντη νά πεῖ πώς οἱ θυσίες δέ δείχνουν καλά σημάδια γιά τήν ἀναχώρηση τους. Γι' αὐτό τήν ἄλλη μέρα ὁ Ξενοφῶν διαλάλησε πώς μπο- 15

παρεῖναι ἐπὶ τὴν θυσίαν τὸν βούλόμενον, καὶ μάντις εἴ τις εἴη,
παραγγείλας παρεῖναι ώς συνθεασόμενον τὰ ιερά, ἔθυε· καὶ ἐν-
16 ταῦθα παρῆσαν πολλοί. Θυομένῳ δὲ πάλιν εἰς τοὺς ἐπὶ τῇ
ἀφόδῳ οὐκ ἐγίγνετο τὰ ιερά. Ἐκ τούτου χαλεπῶς εἶχον οἱ στρα-
τιῶται· καὶ γὰρ τὰ ἐπιτήδεια ἐπέλιπεν ἀ ἔχοντες ἥλθον, καὶ
ἀγορὰ οὐδεμία πω παρῆν.

17   Ἐκ τούτου συνελθόντων εἶπε πάλιν Ξενοφῶν· ὡς ἄνδρες, ἐπὶ
μὲν τῇ πορείᾳ, ώς ὁρᾶτε, τὰ ιερὰ οὕπω γίγνεται τῶν δ' ἐπιτη-
δείων ὁρῶ νῦμας δεομένους· ἀνάγκη οὖν μοι δοκεῖ εἶναι θύεσθαι
18 περὶ αὐτοῦ τούτου. Ἀναστάς τις εἶπε· καὶ εἰκότως ὅρα ἡμῖν οὐ
γίγνεται τὰ ιερά· ώς γὰρ ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου χθὲς ἥκοντος
πλοίουν ἥκουσά τινος ὅτι Κλέανδρος ἐκ Βυζαντίου ἀρμοστῆς
19 μέλλει ἥξειν πλοῖα καὶ τριήρεις ἔχων. Ἐκ τούτου δὲ ἀναμένειν
μὲν πᾶσιν ἐδόκει· ἐπὶ δὲ τὰ ἐπιτήδεια ἀνάγκη ἦν ἐξιέναι. Καὶ
ἐπὶ τούτῳ πάλιν ἐθύετο εἰς τοὺς, καὶ οὐκ ἐγίγνετο τὰ ιερά. Καὶ
ἡδη καὶ ἐπὶ σκηνὴν ίόντες τὴν Ξενοφῶντος ἔλεγον ὅτι οὐκ
έχοιεν τὰ ἐπιτήδεια. Ὁ δ' οὐκ ἀν ἔφη ἐξαγαγεῖν μὴ γιγνομένων
τῶν ιερῶν.

20   Καὶ πάλιν τῇ ὑστεροαίᾳ ἐθύετο, καὶ σχεδόν τι πᾶσα ἡ στρα-
τιὰ διὰ τὸ μέλειν ἅπασιν ἐκυκλοῦντο περὶ τὰ ιερά· τὰ δὲ θύ-
21 ματα ἐπελελοίπει. Οἱ δὲ στρατηγοὶ ἐξῆγον μὲν οὐ, συνεκάλεσαν
δέ. Εἶπεν οὖν Ξενοφῶν· ἵσως οἱ πολέμιοι συνειλεγμένοι εἰσὶ καὶ
ἀνάγκη μάχεσθαι· εἰ οὖν καταλιπόντες <τὰ σκεύη> ἐν τῷ ἐργ-
μνῷ χωρίῳ ώς εἰς μάχην παρεσκευασμένοι ἴομεν, ἵσως ἀν τὰ
22 ιερὰ προχωρούντες· Ἀκούσαντες δ' οἱ στρατιῶται ἀνέκραγον
ώς οὐδὲν δέον εἰς τὸ χωρίον ἄγειν, ἀλλὰ θύεσθαι ώς τάχιστα.
Καὶ πρόσθατα μὲν οὐκέτι ἦν, διοῖς δὲ ὑπὸ ἀμάξης ποιάμενοι ἐθύ-

δούσε ὅποιος ἥθελε νά παρακολουθήσει τή θυσία, κι ἔδωσε ἐντολή, ἂν ὑπάρχει κανένας μάντης, νά σταθεὶ κοντά, γιά νά παρατηρήσει κι αὐτός. Ἔτσι ἀρχισε νά θυσιάζει, ἐνώ τριγύρω δρίσκονταν πολλοί. Ξαναθυσίασε τρίτη φορά, γιά νά δεῖ ἂν μποροῦσαν 16 νά φύγουν, μά τά σημάδια ἦταν ἀντίθετα. Τότε οἱ στρατιῶτες στενοχωρέθηκαν, γιατί καί τά τρόφιμα πού εἶχαν κουβαλήσει μαζί τους σώθηκαν, καί πουθενά δέν ἔδρισκαν ν' ἀγοράσουν.

Τότε συγκεντρώθηκαν πάλι καί ὁ Ξενοφῶν ξαναμίλησε: 17 «Στρατιῶτες, βλέπετε πώς ἀπό τή μιά οἱ θυσίες δέν εἶναι εὔνοϊκές γιά τό ταξίδι μας, ἐνώ ἀπό τήν ἄλλη χρειάζεστε τρόφιμα. Μοῦ φαίνεται λοιπόν πώς εἶναι ἀνάγκη νά θυσιάζουμε γι' αὐτόν τό σκοπό». Τότε σηκώθηκε κάποιος κι εἶπε: «Εἶναι φυσικό νά μῆ 18 φαίνονται ἀπό τίς θυσίες καλά σημάδια. Γιατί, ὅπως ἔμαθα χτές τυχαῖα ἀπό κάποιον πού ἥρθε μέ καράβι, ὁ Κλέανδρος ὁ ἀρμοστής τοῦ Βυζαντίου σκοπεύει νά ἔρθει ἀπό κεῖ μέ πλοῖα φοστηγά καί πολεμικά». Τότε νόμισαν ὅλοι πώς ἦταν σωστό νά περιμέ- 19 νουν, ὑπῆρχε ὅμως ἀνάγκη νά δροῦν γιά νά δροῦν τρόφιμα. Γι' αὐτό τό ζήτημα ἔκανε τρεῖς φορές θυσία, μά τά σημάδια ἦταν ἀντίθετα. Στό τέλος οἱ στρατιῶτες ἀρχισαν νά πηγαίνουν καί στή σκηνή τοῦ Ξενοφώντα, φωνάζοντας πώς τούς λείπουν οἱ τροφές. Ἐκεῖνος ὅμως ἐδήλωσε πώς δέν πρόκειται νά τούς δράλει ἀπό τό στρατόπεδο, ἀν οἱ θυσίες δέν πᾶνε καλά. Τήν ἄλλη μέρα ξαναθυ- 20 σίαζε, καί σχεδόν δλόχληρος ὁ στρατός, ἀπό τήν ἔγνοια πού εἶχε, συγκεντρώθηκε γύρω στό βωμό. Μά τά ζῶα δέν ἐπαρκοῦσαν γιά θυσία. Ὡστόσο οἱ στρατηγοί δέν ἔβγαζαν τούς στρατιῶτες, παρά 21 τούς συγκέντρωσαν. Καί ὁ Ξενοφῶν τούς εἶπε: «Ἴσως οἱ ἔχθροί δρίσκονται συγκεντρωμένοι καί θά χρειαστεῖ νά πολεμήσουμε. Ἀν λοιπόν ἀφήσουμε τίς ἀποσκευές μας ἐκεῖ πού ἡ τοποθεσία εἶναι δύχωρή καί βαδίσουμε ἐτοιμασμένοι γιά μάχη, τότε μπορεῖ οἱ θυσίες νά δείξουν καλά σημάδια». Ὁταν τ' ἄκουσαν οἱ στρατιῶ- 22 τες, φώναξαν πώς δέ χρειαζόταν νά πᾶνε σέ κεῖνο τό μέρος, παρά ἔπρεπε νά θυσιάσουν ὅσο γινόταν γοηγορότερα. Πρόδατα ὅμως δέν ὑπῆρχαν πιά, κι ἔτσι ἀγόρασαν βόδια ἀπ' αὐτά πού ἦταν ζεμένα στά ἀμάξια, καί τά θυσίαζαν. Καί ὁ Ξενοφῶν παρακάλεσε τόν Κλεάνορα τόν Ἀρκάδα νά θυσιάσει ἀντί γι' αὐτόν, μή

17-22
Ἐλλειψη τροφίμων.

οντο· καὶ Ξενοφῶν Κλεάνορος ἐδεήθη τοῦ Ἀρκάδος προθύ-
εσθαι εἴ τι ἐν τούτῳ εἴη. Ἄλλ' οὐδὲ ὡς ἐγένοντο.

- 23 Νέων δὲ ἦν μὲν στρατηγὸς κατὰ τὸ Χειροσόφου μέρος, ἐπεὶ
δὲ ἔώρα τοὺς ἀνθρώπους ὡς εἶχον δεινῶς τῇ ἐνδείᾳ, βουλόμενος
αὐτοῖς χαρίζεσθαι, εὑρών τινα ἀνθρωπὸν Ἡρακλεώτην, δις ἔφη
κώμας ἐγγὺς εἰδέναι διθεν εἴη λαβεῖν τὰ ἐπιτήδεια, ἐκῆρυξε τὸν
βουλόμενον ἰέναι ἐπὶ τὰ ἐπιτήδεια, ὡς ἥγεμόνος ἐσομένουν. Ἐξ-
έρχονται δὴ σὺν δορατίοις καὶ ἀσκοῖς καὶ θυλάκοις καὶ ἄλλοις
24 ἀγγείοις εἰς δισχιλίους ἀνθρώπους. Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν ἐν ταῖς κώ-
μαις καὶ διεσπείροντο ὡς ἐπὶ τὸ λαμβάνειν, ἐπιπίπτουσιν αὐτοῖς
οἱ Φαρναβάζον ἵπτεῖς πρῶτοι· βεδοηθηκότες γὰρ ἦσαν τοῖς Βι-
θυνοῖς, βουλόμενοι σὺν τοῖς Βιθυνοῖς, εἰ δύναιντο, ἀποκωλῦσαι
τοὺς Ἑλληνας μὴ ἐλθεῖν εἰς τὴν Φοργύραν· οὗτοι οἱ ἵπτεῖς ἀπο-
κτείνοντο τῶν ἀνδρῶν οὐ μεῖον πεντακοσίους· οἱ δὲ λοιποὶ ἐπὶ
25 τὸ ὅρος ἀνέψυγον. Ἐκ τούτου ἀπαγγέλλει τις· ταῦτα τῶν ἀπο-
φευγόντων εἰς τὸ στρατόπεδον. Καὶ ὁ Ξενοφῶν, ἐπεὶ οὐκ ἐγεγέ-
νητο τὰ ἱερὰ ταῦτη τῇ ἡμέρᾳ, λαβὼν βοῦν ὑπὸ ἀμάξης, οὐ γὰρ
ἦν ἄλλα ἱερεῖα, σφαγιασάμενος ἐδοήθει καὶ οἱ ἄλλοι οἱ μέχρι
26 τριάκοντα ἐτῶν ἀπαντεῖ. Καὶ ἀναλαβόντες τοὺς λοιποὺς ἄνδρας
εἰς τὸ στρατόπεδον ἀφικνοῦνται. Καὶ ἥδη μὲν ἀμφὶ ἥλιον δυσ-
μᾶς ἦν καὶ οἱ Ἑλληνες μάλ' ἀθύμως ἔχοντες ἐδειπνοποιοῦντο,
καὶ ἔξαπίνης διὰ τῶν λασίων τῶν Βιθυνῶν τινες ἐπιγενόμενοι
τοῖς προφύλαξι τοὺς μὲν κατέκαινον, τοὺς δὲ ἐδίωξαν μέχρι εἰς
27 τὸ στρατόπεδον. Καὶ κραυγὴς γενομένης εἰς τὰ διπλα πάντες
ἐδραμον οἱ Ἑλληνες· καὶ διώκειν μὲν καὶ κινεῖν τὸ στρατόπε-
δον νυκτὸς οὐκ ἀσφαλὲς ἐδόκει εἶναι· δασέα γὰρ ἦν τὰ χωρία·
ἐν δὲ τοῖς διπλοῖς ἐνυκτέρευον φυλαττόμενοι ἴκανοῖς φύλαξι.

πως μέ τήν ἀλλαγή γίνει κάτι. Μά ούτε τότε οἱ θυσίες ἔδειξαν καλά σημάδια.

Ο Νέων, πού στό μεταξύ εἶχε γίνει στρατηγός σέ ἀντικατά- 23 σταση τοῦ Χειρίσοφου, ὅταν εἶδε σέ πόσο δύσκολη κατάσταση βρίσκονταν οἱ στρατιώτες ἀπό τίς πολλές ἐλλείψεις, θέλησε νά τούς προσφέρει κάποια ὑπηρεσία. Καθώς δρῆκε λοιπόν ἔναν Ἡρακλειώτη, πού ἔλεγε πώς ἔρει ἐκεῖ κοντά κάτι χωριά ἀπ' ὅπου μπορούσαν νά πάρουν τρόφιμα, διαλάλησε πώς ὅποιος ἥθελε ἦταν ἐλεύθερος νά πάει, γιατί τώρα θά εἶχαν ὁδηγό. Ἐτσι διγάινουν οἱ στρατιώτες μέ μικρά δόρατα, μέ ἀσκιά καί μέ ταρά- 24 δια καί μέ ἄλλα ἀγγεῖα, πάνω κάτω δυό χιλιάδες ἄντρες. Ὁταν ὅμως μπήκαν στά χωριά καί σκορπίστηκαν γιά ν' ἀρχίσουν τή λεηλασία, τούς κάνουν ἐπίθεση πρῶτα πρῶτα οἱ ἵππεῖς τοῦ Φαρ- νάδαζου. Γιατί τοῦτοι εἶχαν ἔρθει νά βοηθήσουν τούς Βιθυνούς, θέλοντας μαζί τους νά ἐμποδίσουν, ἃν μπορούσαν, τούς Ἑλληνες νά μποῦν στή Φοργύρα. Τότε σκοτώνονται ἀπό τούς ἵππεῖς ὡς πεν- τακόσιοι ἄντρες, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι τράβηξαν ἀπάνω στά δουνά καί σώθηκαν. Σέ λίγο κάποιος ἀπό κείνους πού ἔσφυγαν, ἀνα- 25 κοινώνει στό στρατόπεδο τά ὄσα ἔγιναν. Καὶ δὲ Ξενοφῶν, ἐπειδή οἱ θυσίες δέν ἔδειχναν καλά σημάδια τούτη τήν ἡμέρα, πήρε ἔνα βόδι πού ἦταν ζεμένο στό ἀμάξι, γιατί δέν ὑπῆρχαν ἄλλα ζῶα γιά θυσία, τό θυσίασε κι ὑστερα ἔτρεξε νά τούς βοηθήσει, μαζί μέ δύλους τούς ἄλλους πού ἦταν ὡς τριάντα χρονῶν. Ἐτσι πήραν 26 δύσους εἶχαν γλυτώσει καί γυρίζουν στό στρατόπεδο. Μά πρός τό βασίλεμα τοῦ ἥλιου, ὅταν οἱ Ἑλληνες εἶχαν ἀρχίσει νά δειπνοῦν κι ἦταν πολύ στενοχωρεμένοι, ξαφνικά μερικοί Βιθυνοί, διγαί- νοντας ἀπό τή δασωμένη περιοχή, ἔπεσαν ἀπάνω στούς στρατι- 27 ὀτες τής προφυλακῆς καί ἄλλους σκότωσαν κι ἄλλους κυνήγησαν ὡς τό στρατόπεδο. Ἀπό τίς δυνατές φωνές πού ἀκούστηκαν τότε, οἱ Ἑλληνες δύοι ἔτρεξαν στά ὅπλα. Δέν τούς φαινόταν ὅμως πώς θά εἶχαν ἀσφάλεια, ἃν κυνηγοῦσαν τούς ἐχθρούς καί μετακινοῦ- σαν τό στρατόπεδο, καθώς ἦταν σκοτάδι, γιατί τά γύρω μέρη ἦταν δασωμένα. Γι' αὐτό πέρασαν τή νύχτα ὀπλισμένοι καί φυ- λάγονταν ἀπό ἀρκετούς φρουρούς.

23-27
Ἐπιδρομή
τῶν Ἑλλή-
νων.

ΚΕΦ. 5

1   Τὴν μὲν νύκτα οὗτω διήγαγον· ἀμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ οἱ στρατη-
γοὶ εἰς τὸ ἐρυμνὸν χωρίον ἤγοῦντο· οἱ δὲ εἶποντο ἀναλαβόντες
τὰ δπλα καὶ τὰ σκεύη. Πρὸν δὲ ἀρίστον ὥραν εἶναι ἀπετά-
φρενον ἢ ἡ εῖσοδος ἢν εἰς τὸ χωρίον, καὶ ἀπεσταύρωσαν ἀπαν,
καταλιπόντες τρεῖς πύλας. Καὶ πλοῖον ἐξ Ἡρακλείας ἦκεν ἄλ-
2 φιτα ἄγον καὶ ἰερεῖα καὶ οἶνον. Πρὸ δ' ἀναστὰς Ξενοφῶν ἐθύ-
ετο ἐπ' ἔξόδῳ, καὶ γίγνεται τὰ ἱερὰ ἐπὶ τοῦ πρώτου ἰερείου. Καὶ
3 ἥδη τέλος ἔχόντων τῶν ἱερῶν ὁρᾶ αἰετὸν αἴσιον ὁ μάντις Ἀρη-
ξίων Παρράσιος, καὶ ἡγεῖσθαι κελεύει τὸν Ξενοφῶντα. Καὶ δια-
βάντες τὴν τάφρον τὰ δπλα τίθενται, καὶ ἐκήρυξαν ἀριστήσαν-
τας ἔξιέναι τοὺς στρατιώτας σὺν τοῖς δπλοις, τὸν δὲ ὅχλον καὶ
4 τὰ ἀνδράποδα αὐτοῦ καταλιπεῖν. Οἱ μὲν δὴ ἄλλοι πάντες ἔξ-
ῆσαν, Νέων δέ οὖ· ἐδόκει γὰρ κάλλιστον εἶναι τοῦτον φύλακα
καταλιπεῖν τῶν ἐπὶ στρατοπέδουν. Ἐπεὶ δ' οἱ λοχαγοὶ καὶ οἱ
στρατιώται ἀπέλιπον αὐτόν, αἰσχυνόμενοι μὴ ἐφέπεσθαι τῶν
ἄλλων ἔξιόντων, κατέλιπον αὐτοῦ τοὺς ὑπὲρ πέντε καὶ τετταρά-
5 κοντα ἔτη. Καὶ οὗτοι μὲν ἔμενον, οἱ δὲ ἄλλοι ἐπορεύοντο. Πρὸν
δὲ πεντεκαίδεκα στάδια διεληλυθέναι ἐνέτυχον ἥδη νεκροῖς· καὶ
τὴν οὐρὰν τοῦ κέρατος ποιησάμενοι κατὰ τοὺς πρώτους φανέν-
τας νεκροὺς ἔθαπτον πάντας ὅπόσους ἐπελάμβανε τὸ κέρας.
6   Ἐπεὶ δὲ τοὺς πρώτους ἔθαψαν, προαγαγόντες καὶ τὴν οὐρὰν
αὐθις ποιησάμενοι κατὰ τοὺς πρώτους τῶν ἀτάφων ἔθαπτον τὸν
αὐτὸν τρόπον ὅπόσους ἐπελάμβανεν ἡ στρατιά. Ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν
όδὸν ἥκον τὴν ἐκ τῶν κωμῶν, ἔνθα ἔκειντο ἀθρόοι, συνενεγκόν-
τες αὐτοὺς ἔθαψαν.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΠΙΑΝΟΥΝ ΟΧΥΡΗ ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ,
ΘΑΒΟΥΝ ΤΟΥΣ ΝΕΚΡΟΥΣ ΚΙ ΥΣΤΕΡΑ ΚΑΝΟΥΝ ΕΠΙΘΕΣΗ
ΚΑΙ ΝΙΚΟΥΝ ΤΟ ΕΧΘΡΙΚΟ ΙΠΠΙΚΟ

Ἐτοι πέρασαν τή νύχτα. Μόλις ὅμως ἔημέρωσε, οἱ στρατηγοὶ ὁδηγοῦσαν τοὺς στρατιώτες πρός τήν ὀχυρή τοποθεσία, κι ἐκεῖνοι ἀκολουθοῦσαν μέ τά ὅπλα καί τίς ἀποσκευές τους. Καί προτού φτάσει ἡ ὥρα τοῦ φαγητοῦ, ἔκαναν ἔνα χαντάκι καί ὀχύρωσαν τήν εἶσοδο τοῦ ὀχυροῦ, περιχαράκωσαν ὅλη τήν ἔκταση μέ παλούκια κι ἄφησαν τρεῖς πύλες. Στό μεταξύ ἦρθε ἔνα πλοῖο ἀπό τήν Ἡράκλεια κι ἔφερε ἀλεύρι κριθαρένιο καί ζῶα γιά θυσίες καί κρασί. Ὁ Ξενοφῶν σηκώθηκε πρωί κι ἀρχισε νά θυσιάζει γιά νά δεῖ ἄν μποροῦσαν νά ἔκεινήσουν, καί τά σημάδια τῆς θυσίας ἀπό τό πρῶτο ζῶο κιόλας φάνηκαν καλά. Τέλειωναν πιά οἱ θυσίες, ὅταν ὁ μάντης Ἀρηξίων ὁ Παροδάσιος εἰδε ἔναν ἀετό καλοσῆμαδο, καί τότε προτρέπει τόν Ξενοφώντα νά ὁδηγήσει τό στράτευμα. Ἐτοι πέρασαν τό χαντάκι, ἀκούμπησαν τά ὅπλα στή γῇ κι ἔδωσαν ἐντολή μέ τόν κήρυκα νά γευματίσουν οἱ στρατιώτες καί ὑστερα νά βγοῦν διπλισμένοι, ἀφήνοντας ἐκεῖ τούς ἄμαχους καί τούς αἰχμάλωτους. Βγῆκαν λοιπόν ὅλοι οἱ ἄλλοι ἐκτός ἀπό τό Νέωνα, γιατί νόμισαν πώς ἦταν προτιμότερο νά τόν ἀφήσουν νά φυλάει τό στρατόπεδο. Οἱ λοχαγοὶ ὅμως κι οἱ στρατιώτες του ντράπηκαν νά μήν ἀκολουθήσουν τούς ἄλλους πού ἔφευγαν, καί γι' αὐτό τόν ἄφησαν ἐκεῖ μαζὶ μέ κείνους πού ἦταν πάνω ἀπό σαράντα πέντε χρονῶν. Αὐτοί ἔμειναν, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι ἀρχισαν νά προχωροῦν. Προτοῦ περάσουν ὅμως δεκαπέντε στάδια, ὅρηκαν κάτι νεκρούς. Καί ὅταν ἡ οὐρά τοῦ στρατοῦ ἐφτασε στό μέρος πού ὅρεθηκαν οἱ πρῶτοι νεκροί, τότε ἔθαψαν ὅλους ὅσοι ὅρισκονταν σ' ὀλόκληρη τήν ἔκταση πού ἔπιανε ἡ παράταξη. Ἐθαψαν ἐκείνους καί συνέχισαν τήν πορεία, κι ὅταν ἔανάφτασε ἡ οὐρά στούς πρώτους ἀταφους, ἔθαψαν πάλι μέ τόν ἔδιο τρόπο ὃσους ὅρισκονταν σέ ὅλο τό μάκρος τῆς παράταξης. Τέλος πῆγαν στό κεντρικό σημεῖο, ὃπου ἐνώνονταν οἱ δρόμοι τῶν χωριῶν. Ἐκεῖ ὅρισκονταν πεσμένοι πολλοί νεκροί, πού τούς μάζεψαν καί τούς ἔθαψαν.

1   **ΚΕΦ. 5**

1-6

Θάψιμο τῶν νεκρῶν.

2

3

4

5

6

- 7 Ὡδη δὲ πέρα μεσούσης τῆς ἡμέρας προάγοντες τὸ στράτευμα ἔξω τῶν κωμῶν ἐλάμβανον τὰ ἐπιτήδεια ὅ,τι τις ὁρφή ἐντὸς τῆς φάλαγγος, καὶ ἔξαιρνης δρῶσι τοὺς πολεμίους ὑπεροβάλλοντας κατὰ λόφους τινὰς ἐκ τοῦ ἐναντίου, τεταγμένους ἐπὶ φάλαγγος ἵππεας τε πολλοὺς καὶ πεζούς· καὶ γὰρ Σπιθοιδάτης καὶ
- 8 Παθίνης ἵκον παρὰ Φαρναβάζον ἔχοντες τὴν δύναμιν. Ἐπεὶ δὲ κατεῖδον τοὺς Ἑλληνας οἱ πολέμιοι, ἔστησαν ἀπέχοντες αὐτῶν ὅσον πεντεκαίδεκα σταδίοις. Ἐκ τούτου εὐθὺς ὁ Ἀρηξίων [οἱ μάντις τῶν Ἑλλήνων] σφαγιάζεται, καὶ ἐγένετο ἐπὶ τοῦ πρώτου
- 9 καλὰ τὰ σφάγια. Ἐνθα δὴ Ξενοφῶν λέγει· δοκεῖ μοι, ὃ ἄνδρες στρατηγοί, ἐπιτάξασθαι τῇ φάλαγγι λόχους φύλακας ἵν' ἄν που δέῃ ὥσιν οἱ ἐπιβοηθήσοντες τῇ φάλαγγι καὶ οἱ πολέμιοι τεταραγμένοι ἐμπίπτωσιν εἰς τεταγμένους καὶ ἀκεραίους. Συνεδόκει
- 10 ταῦτα πᾶσιν. Ὅμεις μὲν τοίνυν, ἔφη, προηγεῖσθε τὴν πρὸς τοὺς ἐναντίους, ὡς μὴ ἐστήκωμεν, ἐπεὶ ὥφθημεν καὶ εἰδομεν τοὺς πολεμίους· ἐγὼ δὲ ἡξω τοὺς τελευταίους λόχους καταχωρίσας
- 11 ἡπερ ὑμῖν δοκεῖ. Ἐκ τούτου οὖ μὲν ἡσυχοι προῆγον, ὁ δὲ τρεῖς ἀφελῶν τὰς τελευταίας τάξεις ἀνὰ διακοσίους ἄνδρας, τὴν μὲν ἐπὶ τὸ δεξιὸν ἐπέτρεψεν ἐφέπεσθαι ἀπολιπόντας ὡς πλέθρον. Σαμόλας Ἀχαιός ταύτης ἥρχε τῆς τάξεως· τὴν δ' ἐπὶ τῷ μέσῳ ἐχώρισεν ἐπεσθαι· Πυρρίας Ἀρκάς ταύτης ἥρχε τῆς τάξεως· τὴν δὲ μίαν ἐπὶ τῷ εὐωνύμῳ· Φρασίας Ἀθηναῖος ταύτη ἐφείστηκει.
- 12 Προϊόντες δέ, ἐπεὶ ἐγένοντο οἱ ἡγούμενοι ἐπὶ νάπει μεγάλῳ καὶ δυσπόδῳ, ἔστησαν ἀγνοοῦντες εἰ διαβατέον εἴη τὸ νάπος. Καὶ παρεγγυῶσι στρατηγοὺς καὶ λοχαγοὺς παριέναι ἐπὶ τὸ
- 13 ἡγούμενον. Καὶ δὲ Ξενοφῶν θαυμάσας ὅ,τι τὸ ἵσχον εἴη τὴν πορείαν καὶ ταχὺ ἀκούων τὴν παρεγγύην, ἐλαύνει ἡ τάχιστα. Ἐπεὶ δὲ συνῆλθον, λέγει Σοφαίνετος πρεσβύτατος ὃν τῶν στρατηγῶν

⁷ Ήταν περασμένο πιά τό μεσημέρι, όταν ἔφεραν τό στρατό ἔξω ἀπό τά χωριά κι ἔπαιρον τά τρόφιμα, δσα δρίσκονταν μέσα στήν ἔκταση πού ἦταν ἡ φάλαγγα. Μά ξαφνικά βλέπουν τούς ἔχθρούς πού περνοῦσαν κάτι λόφους ἀπό τήν ἀπέναντι μεριά, δηλαδή πολλούς ἵππεις καί πεζούς παραταγμένους γιά μάχη. Γιατί εἶχαν ἔρθει μέ δυνάμεις δ Σπιθούδατης καί δ Ραθίνης, σταλμένοι ἀπό τό Φαρνάβαζο. ⁸ Οταν οι ἔχθροι εἶδαν τούς Ἑλληνες, σταμάτησαν δεκαπέντε στάδια μακριά τους. Ἀμέσως τότε δ Ἀρηξίων, δ μάντης τῶν Ἑλλήνων, κάνει θυσίες, πού ἀπό τό πρώτο ζῶο κιόλας ἔδειξαν καλά σημάδια. Τότε δ Ξενοφῶν λέει: «Μοῦ φαίνεται, στρατηγοί, πώς πρέπει νά τοποθετήσουμε πίσω ἀπό τή φάλαγγα μερικούς λόχους ἐφεδρικούς, γιά νά τρέξουν νά βοηθήσουν σέ κάποιο σημεῖο, ἄν χρειαστεῖ, καί γιά νά πάθουν οι ἔχθροι σύγχυση, δταν πέσουν ἐπάνω σέ στρατό παραταγμένο καί ἀκέραιο». ⁹ Ολοι ἔδρισκαν σωστή τήν πρότασή του. «Ἐσεῖς λοιπόν, πρόσθεσε, προχωρεῖτε τό δρόμο πού δδηγεῖ καταπάνω στούς ἔχθρούς, γιά νά μή σταματήσουμε, μιά πού τούς εἶδαμε καί μᾶς εἶδαν κι ἔκεινοι. Κι ἐγώ θά ἔρθω δταν ξεχωρίσω τούς λόχους πού θά τοποθετήσουμε στό τέλος, σύμφωνα μέ τήν πρότασή μου πού κι ἔσεις τή δρήχατε σωστή». ¹⁰ Τότε οι ἄλλοι προχωροῦσαν ἥσυχοι, ἐνώ αὐτός πῆρε τά τρία τελευταῖα τάγματα, πού τό καθένα εἶχε διακόσιους ἄντρες, κι ἔδωσε διαταγή στό πρώτο νά ἀκολουθεῖ τή δεξιά πτέρυγα σέ ἀπόσταση ἑνός πλέθρου, μέ ἀρχηγό τό Σαμόλα τόν Ἀχαιό. Τό δεύτερο τό χώρισε ἀπό τ' ἄλλα γιά ν' ἀκολουθεῖ στή μέση, μέ ἀρχηγό τόν Πυρρία τόν Ἀρκάδα. Τό τρίτο, τέλος, τό τοποθέτησε πίσω ἀπό τήν ἀριστερή πτέρυγα, κι ἔβαλε ἀρχηγό τό Φρασία τόν Ἀθηναϊό. Προχωρώντας οί πρώτοι ἔφτασαν σ' ἔνα φαράγγι μεγάλο καί δυσκολοπέραστο, καί σταμάτησαν, γιατί δέν ἤξεραν ἄν ἐπρεπε νά τό περάσουν ἡ δχι. ¹¹ Τότε εἰδοποιοῦν τούς στρατηγούς καί λοχαγούς νά φτάσουν μπροστά. ¹² Ο Ξενοφῶν παραξενεύτηκε, μή ἔρχοντας τί ἦταν ἔκεινο πού ἐμπόδιζε τήν πορεία καί μονομιάς, μόλις ἀκουσε τήν εἰδοποίηση, τρέχει ὅσο μποροῦσε γοηγορότερα. ¹³ Οταν μαζεύτηκαν ὅλοι, δ Σοφαίνετος, πού ἦταν δ πιό ἡλικιωμένος ἀπό τούς στρατηγούς, εἶπε πώς δέν ἤξιζε τόν κόπο νά σκέπτονται ἄν ἐπρεπε νά περάσουν ἔνα τέτοιο φαράγγι.

7-13
Προετοιμασί¹
τῶν Ἑλλήνων γιά μάχη²

ὅτι βούλῆς οὐκ ἄξιον εἴη εἰ διαβατέον ἐστὶ τοιοῦτον νάπος.

14   Καὶ ὁ Ξενοφῶν σπουδῆς ὑπολαβὼν ἔλεξεν· ἀλλ' ἵστε μέν με,
    ῳ ἄνδρες, οὐδένα πω κίνδυνον προξενήσαντα ὑμῖν ἐθελούσιον·
    οὐ γὰρ δόξης ὁρῶ δεομένους ὑμᾶς εἰς ἀνδρείατητα, ἀλλὰ σωτη-
    15 ρίας. Νῦν δὲ οὐτως ἔχει· ἀμαχεῖ μὲν ἐνθένδε οὐκ ἐστιν ἀπελ-
    θεῖν· ἦν γὰρ μὴ ἡμεῖς ἴωμεν ἐπὶ τοὺς πολεμίους, οὗτοι ἡμῖν
    16 δόπταν ἀπίστεν ἔψονται καὶ ἐπιπεσοῦνται. Οράτε δὴ πότερον
    κρείττον ἰέναι ἐπὶ τοὺς ἄνδρας προβαλλομένους τὰ ὅπλα ἢ
    μεταβαλλομένους δόπισθεν ἡμῶν ἐπιόντας τοὺς πολεμίους θε-
    17 ἀσθαι. Ἰστε μέντοι ὅτι τὸ μὲν ἀπίστεν ἀπὸ πολεμίων οὐδενὶ
    καλῷ ἔσικε, τὸ δὲ ἐφέπεσθαι καὶ τοῖς κακίοσι θάρρος ἐμποιεῖ.
    Ἐγὼ γοῦν ἥδιον ἀν σὺν ἡμίσεσιν ἐποίμην ἢ σὺν διπλασίοις
    ἀποχωρούην. Καὶ τούτους οἶδ' ὅτι ἐπιόντων μὲν ἡμῶν οὐδὲν ὑμεῖς
    18 ἐλπίζετε αὐτοὺς δέξασθαι ἡμᾶς, ἀπιόντων δὲ πάντες ἐπιστάμεθα
    δι τολμήσουσιν ἐφέπεσθαι. Τὸ δὲ διαβάντας δόπισθεν νάπος χα-
    λεπὸν ποιήσασθαι μέλλοντας μάχεσθαι ἄροις οὐχὶ καὶ ἀρόπασι
    ἄξιον; τοῖς μὲν γὰρ πολεμίοις ἐγὼ βούλοιμην ἀν εὔπορα πάντα
    φαίνεσθαι ὥστε ἀποχωρεῖν· ἡμᾶς δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ χωρίου δεῖ δι-
    19 δάσκεσθαι ὅτι οὐκ ἔστι μὴ νικῶσι σωτηρία. Πῶς γὰρ δὴ διαβα-
    τὸν τὸ πεδίον, εἰ μὴ νικήσομεν τοὺς ἵππεας; πῶς δὲ ἂ διεληλύ-
    θαμεν ὅρη, ἦν πελτασταὶ τοσοίδε ἐφέπωνται; Θαυμάζω δ' ἔγωγε
    καὶ τὸ νάπος τοῦτο εἴ τις μᾶλλον φοβερὸν νομίζειν εἴναι τῶν
    20 ἄλλων ὃν διαπεπορεύμεθα χωρίων. Ἡν δὲ δὴ καὶ σωθῶμεν ἐπὶ
    θάλατταν, πόσον τι νάπος ὁ Πόντος; ἔνθα οὕτε πλοῖα ἔστι τὰ
    ἀπάξιοντα οὕτε σῖτος φρεστήθεται μένοντες, δεήσει δέ, ἦν θάτ-
    21 τον ἐκεῖ γενώμεθα, θάττον πάλιν ἔξιέναι ἐπὶ τὰ ἐπιτήδεια. Οὐ-
    κοῦν νῦν κρείττον ἡριστηκότας μάχεσθαι ἢ αὖτον ἀναρίστους.
    Ἄνδρες, τά τε ἱερὰ ἡμῖν καλὰ οἵ τε οἰωνοὶ αἴσιοι τά τε σφάγια

14-21
Λόγος τοῦ
Ξενοφώντα.

Καί δὲ Ξενοφῶν πῆρε βιαστικά τὸ λόγο καὶ εἶπε: «Ξέρετε, φί- 14
λοι μου, πώς ποτέ ὡς τώρα δέ σᾶς ἔριξα σέ κίνδυνο μέ τή θέλησή
μου. Γιατί βλέπω πώς μέ τή γενναιότητά σας δέ χρειάζεστε δόξα, 15
ἄλλα σωτηρία. Τώρα δμως ἡ κατάσταση εἶναι τούτη: χωρίς μάχη 16
δέν εἶναι δυνατό νά φύγουμε ἀπό δῶ πέρα. Γιατί ἄν ἐμεῖς δέν
ἐπιτεθοῦμε ἐνάντια στούς ἔχθρούς, ὅταν φεύγουμε θά μᾶς ἀκο-
λουθήσουν καί θά μᾶς ἐπιτεθοῦν ἐκεῖνοι. Σκεφτεῖτε λοιπόν ποιό 17
ἀπό τά δυό εἶναι προτιμότερο, νά στρέψουμε τά ὅπλα μας πρός
τούς ἔχθρούς καί νά βαδίσουμε καταπάνω τους ἢ νά τά κρεμά-
σουμε πίσω μας καί νά τούς βλέπουμε νά μᾶς κάνουν ἐπίθεση. 18
Γνωρίζετε, δέδαια, πώς τό νά φεύγει κανείς μπροστά στούς 17
ἔχθρούς δέ δείχνει καθόλου γενναιότητα, ἐνῷ τό νά τούς κυνηγά-
ει, αὐτό δίνει θάρρος ἀκόμα καί στούς πιό δειλούς. "Οσο γιά μέ-
να, θά προτιμοῦσα μέ τούς μισούς στρατιώτες νά κυνηγήσω τόν 19
ἔχθρο, παρά μέ τούς διπλάσιους νά φύγω μπροστά του." Έχω μά-
λιστα τή γνώμη πώς ἄν τούς ἐπιτεθοῦμε, οὕτε σεῖς οἱ ἔδιοι δέν
πιστεύετε πώς θά μᾶς ἀντισταθοῦν· ἐνῷ ἄν φύγουμε, δῆλοι ἔρομε
πώς θά τολμήσουν νά μᾶς κυνηγήσουν. Άφοῦ δμως πρόκειται νά 20
πολεμήσουμε, δέν ἀξίζει ν' ἀρπάξουμε αὐτή τήν εὐκαιρία, δη-
λαδή νά περάσουμε τό δύσκολο τοῦτο φαράγγι καί νά τό ἀφή-
σουμε πίσω μας; Γιατί θά ἥθελα νά παρουσιαστοῦν δῆλα εὐκολο-
πέραστα στούς ἔχθρούς, ὥστε νά φύγουν· ἐνῷ ἐμεῖς κι ἀπό τόν
τόπο τοῦτο πρέπει νά μάθουμε πώς δέν ὑπάρχει γλιτωμός ἄν δέ
νικήσουμε. Πραγματικά πώς εἶναι δυνατό νά περάσουμε τόν 21
κάμπτο χωρίς νά νικήσουμε τούς ἵππεῖς; Καί πώς νά διαβοῦμε τά
βουνά πού περάσαμε, ἄν μᾶς κυνηγοῦν τόσοι πελταστές; Έγώ
δμως παραξενεύομαι, πώς μπορεῖ νά δρεθεῖ κανείς νά νομίσει
πώς τό φαράγγι τοῦτο εἶναι πιό ἐπικίνδυνο ἀπό τά ἄλλα μέρη
πού ἔχομε περάσει ὡς τώρα. Μά ὅταν φτάσουμε ζωντανοί στή 22
θάλασσα, πόσο μεγάλο φαράγγι θά μᾶς φανεῖ δί Πόντος; Έκει
οὕτε πλοϊα θά ὑπάρχουν νά μᾶς πάρουν οὕτε τρόφιμα γιά νά
συντηρηθοῦμε, ἄν μείνουμε, παρά θά χρειαστεῖ, μόλις φτάσουμε,
μονομιᾶς κιόλας νά φύγουμε, γιά νά δροῦμε τρόφιμα. Γι' αὐτό
εἶναι προτιμότερο νά πολεμήσουμε τώρα πού ἔχομε φάει, παρά
αὖριο νηστικοί. "Ολα τά σημάδια, φίλοι μου, εἶναι εύνοϊκά καί
ἀπό τίς θυσίες κι ἀπό τά πετούμενα πουλιά κι ἀπό τά ζῶα πού

κάλλιστα· ἵωμεν ἐπὶ τοὺς ἄνδρας. Οὐ δεῖ ἔτι τούτους, ἐπεὶ ἡμᾶς πάντως εἰδον, ἥδεώς δειπνῆσαι οὐδὲ ὅπου ἀν θέλωσι σκηνῆσαι.

22 Ἐντεῦθεν οἱ λοχαγοὶ ἡγεῖσθαι ἐκέλευνον, καὶ οὐδεὶς ἀντέλεγε. Καὶ ὃς ἡγεῖτο, παραγγείλας διαβαίνειν ἢ ἔκαστος ἐτύγχανε τοῦ νάπους ὥν· θᾶττον γὰρ ἀθρόον ἐδόκει ἀν οὗτῳ πέραν γενέσθαι τὸ στράτευμα ἢ εἰς κατὰ τὴν γέφυραν ἢ ἐπὶ τῷ νάπει ἢν ἐξεμηρύνοντο. Ἐπεὶ δὲ διέβησαν, παριὼν παρὰ τὴν φάλαγγα ἔλεγεν· ἄνδρες, ἀναμνήσκεσθε ὅσας δὴ μάχας σὺν τοῖς θεοῖς ὅμόσει ἰόντες νευκήκατε καὶ οἴα πάσχοντιν οἱ πολεμίους φεύγοντες, καὶ τοῦτο ἐννοήσατε ὅτι ἐπὶ ταῖς θύραις τῆς Ἑλλάδος 24 ἐσμέν. Ἄλλ' ἐπεσθε ἡγεμόνι τῷ Ἡρακλεῖ καὶ ἀλλήλους παρακαλεῖτε ὀνομαστί. Ἡδύ τοι ἄνδρες τοῦτον τι καὶ καλὸν νῦν εἰπόντα καὶ ποιήσαντα μνήμην ἐν οἷς ἐθέλει παρέχειν ἑαυτοῦ.

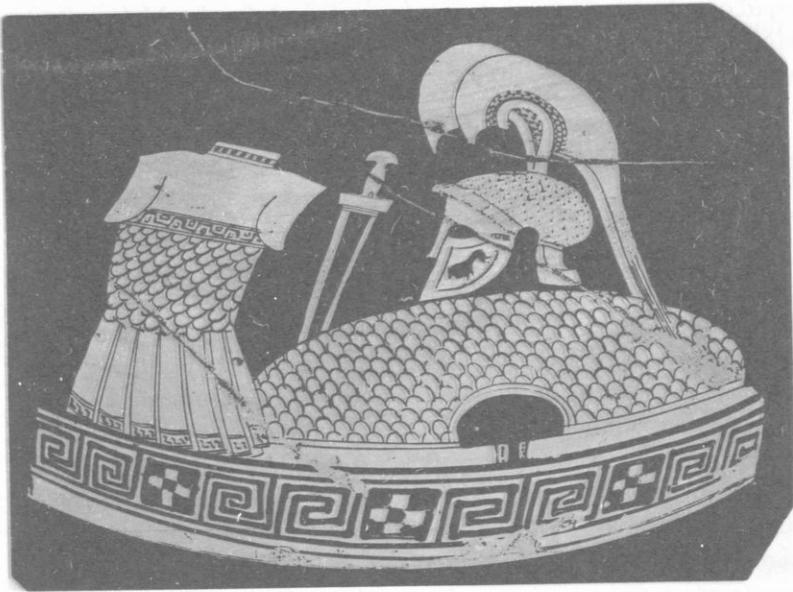
25 Ταῦτα παρελαύνων ἔλεγε καὶ ἄμα ὑφηγεῖτο ἐπὶ φάλαγγος, καὶ τοὺς πελταστὰς ἐκατέρωθεν ποιησάμενοι ἐπορεύοντο ἐπὶ τοὺς πολεμίους. Παρήγγελτο δὲ τὰ μὲν δόρατα ἐπὶ τὸν δεξιὸν ὕμιν ἔχειν, ἔως σημαίνοι τῇ σάλπιγγι· ἔπειτα δὲ εἰς προσδολὴν καθέντας ἐπεσθαι βάδην καὶ μηδένα δρόμῳ διώκειν. Ἐκ τούτου σύνθημα παρήγει Ζεὺς σωτήρ, Ἡρακλῆς ἡγεμών. Οἱ δὲ πολέμιοι 26 ὑπέμενον, νομίζοντες καλὸν ἔχειν τὸ χωρίον. Ἐπεὶ δ' ἐπλησίαζον, ἀλαλάξαντες οἱ Ἕλληνες πελτασταὶ ἔθεον ἐπὶ τοὺς πολεμίους πρίν τινα κελεύειν· οἱ δὲ πολέμοι ἀντίοι ὠρμησαν, οἵ θ' ἴππεῖς καὶ τὸ στῖφος τῶν Βιθυνῶν· καὶ τρέπονται τοὺς πελτα- 27 στάς. Ἄλλ' ἐπεὶ ὑπηντίαζεν ἡ φάλαγξ τῶν ὁπλιτῶν ταχὺ πορευομένη καὶ ἄμα ἡ σάλπιγξ ἐφθέγξατο καὶ ἐπαιάνιζον καὶ μετὰ

σφάζομε. Ἡς βαδίσουμε καταπάνω στούς ἔχθρούς. Μιά πού μᾶς εῖδαν, δέν πρέπει νά δειπνήσουν ευχάριστα οὕτε νά στρατοπεδέψουν ὅπου θέλουν».

Τότε οἱ λοχαγοί τόν πρότρεπαν νά πηγαίνει μπροστά καί κα- 22 νένας δέν είχε ἀντίρρηση. Κι ἐκείνος βάδιζε ἐπικεφαλῆς, ἀφοῦ ἔδωσε διαταγὴ νά περάσουν ὅλοι τό φαράγγι, ἀπό τό μέρος πού δρισκόταν καθένας. Γιατί είχε τή γνώμη πώς ἔτσι συγκεντρωμένος ὁ στρατός θά μποροῦσε νά περάσει γρηγορότερα, παρά ἄν διάβαιναν ἔνας μέ τή σειρά ἀπό τό γεφύρι πού δρισκόταν ἐπάνω στό φαράγγι. «Οταν πέρασαν, ὁ Ξενοφῶν βαδίζοντας πλάι 23 στή φάλαγγα ἔλεγε: «Στρατιώτες, θυμηθεῖτε σέ πόσες μάχες ἔχετε νικήσει ὡς τώρα μέ τή δοήθεια τῶν θεῶν, σκοπεύοντας τόν ἴδιο στόχο, καί τί παθαίνουν ἔκεινοι πού τό βάζουν στά πόδια μπροστά στούς ἔχθρούς. Ἀκόμα βάλτε στό μυαλό σας τοῦτο, πώς δηλαδή δρισκόμαστε κοντά στίς πύλες τῆς Ἐλλάδας. Ἀκολουθεῖτε 24 λοιπόν τόν ὁδηγό – Ἡρακλῆ καί δίνετε θάρρος ὁ ἔνας στόν ἄλλο, φωνάζοντας μέ τά ὀνόματά σας. Θά είναι εὐχάριστο νά διηγηθεῖ κανείς τώρα καί νά κάνει μιά γενναία πράξη, κι ἔτσι νά ἀφήσει σ' ὅποιους θέλει μιάν ἀνάμνηση γιά τόν ἑαυτό του». Αύτα ἔλεγε 25 περονώντας κοντά στή φάλαγγα καί τήν ἴδια στιγμή ἔμπαινε ἐπικεφαλῆς. Τοποθέτησαν καί τούς πελταστές ἀπό τίς δυό πλευρές, κι ἄρχισαν νά προχωροῦν ἐνάντια στούς ἔχθρούς. Στό μεταξύ δόθηκε διαταγὴ νά σηκώνει καθένας τά δόρατα στό δεξιόν ὅμο, ὥσπου νά δοθεῖ τό σημεῖο μέ τή σάλπιγγα. «Υστερα νά τά κατεβάσουν καί νά τά κρατοῦν στραμμένα γιά ἐπίθεση, νά περιπατοῦν ἀργά καί νά μήν κυνηγοῦν κανένα τρέχοντας. Τότε ἄρχισε νά κυκλοφορεῖ ἀνάμεσα στούς στρατιώτες τό σύνθημα «Δίας – σωτήρας, Ἡρακλῆς – ὁδηγός». Κι οἱ ἔχθροι ἔμεναν στή θέση τους, νομίζοντας πώς ἡ τοποθεσία ἦταν ἀσφαλισμένη. 26-32 «Οταν ὅμως ζύγωναν, οἱ Ἐλληνες πελταστές ἔτρεχαν ἐνάντια στούς ἔχθρούς ἀλαλάζοντας, προτοῦ νά τούς διατάξει κανένας. Μά κι οἱ ἔχθροι ὅρμησαν καταπάνω τους, καί οἱ ἵππεῖς καί τά πλήθη τῶν Βιθυνῶν, καί τρέπονταν σέ φυγή τούς πελταστές. Τήν 27 ὥρα πού οἱ ὀπλίτες προχωροῦσαν γρήγορα γιά νά τούς συναντήσουν, ἀκούστηκε ἡ σάλπιγγα καί ἄρχισαν νά τραγουδοῦν τόν παιάνα, κι ὑστερα ἔβγαλαν πολεμικές κραυγές καί κατέβασαν τά

22-25 Πρός συνά τηση τοῦ ἔχθροῦ.

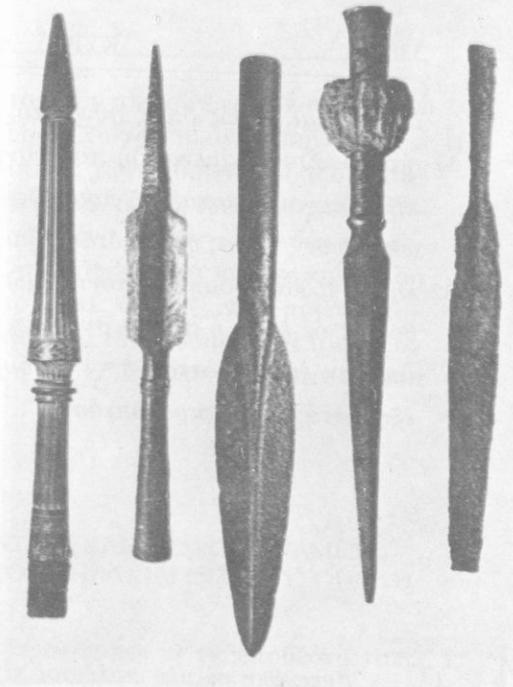
Ἐπίθεση νι κηρύσσα τῶν Ἐλλήνων.

ταῦτα ἡλάλαξον καὶ ἄμα τὰ δόρατα καθίεσαν, ἐνταῦθα οὐκέτι
 28 ἐδέξαντο οἱ πολέμιοι, ἀλλὰ ἔφευγον. Καὶ Τιμασίων μὲν ἔχων
 τοὺς ἵππεῖς ἔφείπετο, καὶ ἀπεκτίννυσαν ὅσουςπερ ἐδύναντο ὡς
 δλίγοι ὅντες. Τῶν δὲ πολεμίων τὸ μὲν εὐώνυμον εὐθὺς διεσπάρη,
 καθ' ὃ οἱ Ἕλληνες ἵππεῖς ἦσαν, τὸ δὲ δεξιὸν ἄτε οὐ σφόδρα δι-
 29 ωκόμενον ἐπὶ λόφου συνέστη. Ἐπεὶ δὲ εἶδον οἱ Ἕλληνες ὑπομέ-
 νοντας αὐτούς, ἐδόκει φαστόν τε καὶ ἀκινδυνότατον εἶναι λέναι
 ἥδη ἐπ' αὐτούς. Παιανίσαντες οὖν εὐθὺς ἐπέκειντο· οἱ δ' οὐχ
 ὑπέμειναν. Καὶ ἐνταῦθα οἱ πελτασταὶ ἐδίωκον μέχρι τὸ δεξιὸν
 διεσπάρη· ἀπέθανον δὲ δλίγοι· τὸ γὰρ ἵππικὸν φόβον παρεῖχε
 30 τῶν πολεμίων πολὺ ὅν. Ἐπεὶ δὲ εἶδον οἱ Ἕλληνες τό τε Φαρνα-
 βάζουν ἵππικὸν ἔτι συνεστηκός καὶ τοὺς Βιθυνοὺς ἵππέας πρὸς
 τοῦτο συναθροιζομένους καὶ ἀπὸ λόφου τινὸς καταθεωμένους
 τὰ γιγνόμενα ἀπειρήκεσαν μέν, ὅμως δὲ ἐδόκει καὶ ἐπὶ τούτους

Στή σελίδα άριστερά:

Ασπίδα, θώρακας, ξίφος και
κράνος μέ διπλό λοφίο, από
έρυθρόμορφη ύδρια του 5ου
αι. π.Χ. (Παρίσι, Μουσείο
Λούβρου).

Έδω πλάι:
Αἰχμές δοράτων.

δόρατα. Τότε πιά δέν μποροῦσαν ν' ἀντισταθοῦν οἱ ἔχθροι,
παρὰ τὸ ὕβαλαν στά πόδια. Ὁ Τιμασίων καὶ οἱ ἵππεῖς τούς κυνῆ- 28
γοῦσαν καὶ σκότωναν ὅσους μποροῦσαν, γιατί οἱ Ἑλληνες ἦταν
λίγοι. Ἐτοι σκορπίστηκε ἡ ἀριστερὴ πτέρυγα τῶν ἔχθρων, πού
ἀπέναντί της ἦταν τό ἑλληνικό ἵππικό, ἐνῷ ἡ δεξιά συγκεντρώ-
θηκε πάνω σ' ἔνα λόφο, ἐπειδή δέν καταδιωκόταν πολύ. Οἱ Ἑλ- 29
ληνες τούς εἶδαν πού ἔμεναν στή θέσῃ τους καὶ νόμισαν πώς ἦταν
πάρα πολύ εὔκολο καὶ πάρα πολύ ἀκίνδυνο νά βαδίσουν κατα-
πάνω τους. Τραγούδησαν λοιπόν τόν παιάνα καὶ μονομιᾶς ἔκα-
μαν ἐπίθεση, ἀλλά οἱ ἔχθροι δέν ἀντιστάθηκαν. Τότε τούς κυνή-
γησαν οἱ πελταστές, ὥσπου σκορπίστηκε καὶ ἡ δεξιά πτέρυγα.
Σκοτώθηκαν ὅμως λίγοι, γιατί οἱ ἵππεῖς τῶν ἔχθρων ἦταν πολλοὶ
καὶ προξενοῦσαν φόδο. Ὄταν οἱ Ἑλληνες εἶδαν καὶ τό ἵππικό τού 30
Φαρνάβαζου νά εἶναι ἀκόμα συνταγμένο καὶ τούς Βιθυνούς ἵπ-
πεῖς νά εἶναι μαζεμένοι κοντά του καὶ νά βλέπουν ἀπό κάποιο
λόφο ἐκεῖνα πού γίνονταν, ἔνιωθαν βέβαια πώς ἦταν κουρασμέ-
νοι, νόμισαν ὅμως πώς ἔπρεπε καὶ ἐνάντια σ' αὐτούς νά βαδίσουν

ιτέον εἶναι οὕτως ὅπως δύναιντο, ὡς μὴ τεθαρροηκότες ἀναπαύ-
 31 σαιντο. Συνταξάμενοι δὴ πορεύονται. Ἐντεῦθεν οἱ πολέμοι ἵπ-
 πεῖς φεύγουσι κατὰ τοῦ πρανοῦς ὁμοίως ὥσπερ ὑπὸ ἵπτεων δι-
 ακόμενοι· νάπος γὰρ αὐτοὺς ὑπεδέχετο, δὲ οὐκ ἤδεσαν οἱ Ἑλ-
 32 ληνες, ἀλλὰ προαπετράποντο διώκοντες· δψὲ γὰρ ἦν. Ἐπανελ-
 θόντες δὲ ἔνθα ἡ πρώτη συμβολὴ ἐγένετο, στησάμενοι τρόπαιον
 ἀπῆσαν ἐπὶ θάλατταν περὶ ἡλίου δυσμάς· στάδιοι δὲ ἤσαν ὡς
 ἔξηκοντα ἐπὶ τὸ στρατόπεδον.

- ΚΕΦ. 6**
- 1   Ἐντεῦθεν οἱ μὲν πολέμοι εἰχον ἀμφὶ τὰ ἑαυτῶν καὶ ἀπή-
 γοντο καὶ τοὺς οἰκέτας καὶ τὰ χρήματα ὅποι ἐδύναντο προσω-
 τάτῳ· οἱ δὲ Ἑλληνες προσέμενον μὲν Κλέανδον καὶ τὰς τρι-
 ήρεις καὶ τὰ πλοῖα ὡς ἡξοντα, ἐξιόντες δὲ ἐκάστης ἡμέρας σὺν
 τοῖς ὑποζυγίοις καὶ τοῖς ἀνδραπόδοις ἐφέροντο ἀδεῶς πυροὺς
 καὶ κριθάς, οἰνον, δσποια, μελίνας, σῦκα· ἀπαντα γὰρ ἀγαθὰ
 2   εἰχεν ἡ χώρα πλὴν ἐλαίου. Καὶ ὅπότε μὲν καταμένοι τὸ στρά-
 τευμα ἀναπαύμενον, ἐξῆν ἐπὶ λείαν ἱέναι, καὶ ἐλάμβανον
 <οἶ> ἐξιόντες· ὅπότε δὲ ἐξίοι πᾶν τὸ στράτευμα, εἴ τις χωρὶς
 3   ἀπελθὼν λάδοι τι, δημόσιον ἔδοξεν εἶναι. Ἡδη δὲ ἦν πάντων
 ἀφθονία· καὶ γὰρ ἀγοραὶ πάντοθεν ἀφικνοῦντο ἐκ τῶν Ἑλληνί-
 δων πόλεων καὶ οἱ παραπλέοντες ἄσμενοι κατῆγον, ἀκούοντες
 4   ὡς οἰκίζοιτο πόλις καὶ λιμὴν εἴη. Ἐπεμπον δὲ καὶ οἱ πολέμοι
 ἥδη οἱ πλησίον ὕκονν πρὸς Ξενοφῶντα, ἀκούοντες διτι οὗτος
 πολίζει τὸ χωρίον, ἐρωτῶντες δὲ τι δέοι ποιοῦντας φίλους εἶναι.
 Ὁ δὲ ἐπεδείκνυεν αὐτοὺς τοῖς στρατιώταις.

ὅπως μποροῦσαν, γιά νά μήν τούς ἐπιτρέψουν νά ἔχειν ρυθμούν στό ἀναμεταξύ και πάρουν θάρρος. Συντάχτηκαν λοιπόν κι ἀρχί- 31 ζουν νά προχωροῦν. Τότε οἱ ἵππεῖς τῶν ἐχθρῶν τό βάζουν στά πόδια κι ἔτρεχαν πρός τήν κατηφοριά, σά νά τούς κυνηγοῦσε ἐπιπλέον. Γιατί τούς περίμενε πιό πέρα ἔνα φαράγγι πού δέν τό ἔχειν οἱ "Ἐλληνες, ἀλλά τοῦτο σταμάτησαν τό κυνηγητό, ἐπειδή ἦταν ἀργά. Γύρισαν ὑστερα στό μέρος ὅπου ἔγινε ἡ πρώτη σύγ- 32 κρουση κι ἔστησαν τρόπαιο, και κατά τό ἥλιοβασίλεμα τράβηξαν πρός τή θάλασσα. Ἡ ἀπόσταση γιά τό στρατόπεδο ἦταν ἔξηντα στάδια, πάνω κάτω.

Ο ΔΙΟΙΚΗΤΗΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ ΚΛΕΑΝΔΡΟΣ ΑΝΑΜΕΣΑ
ΣΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ. Ο ΣΤΡΑΤΟΣ ΠΗΓΑΙΝΕΙ ΣΤΗ ΧΡΥΣΟΠΟΛΗ

Τότε οἱ ἐχθροί ἄρχισαν ν' ἀσχολοῦνται μέ τίς ὑποθέσεις τους 1 κι ἔφερον ὅσο μποροῦσαν πιό μακριά τούς ἀνθρώπους και τά πράγματα. Οἱ "Ἐλληνες πάλι περίμεναν τόν Κλέανδρο νά ἔρθει μέ τίς τριήρεις και τά φροτηγά καράβια, και κάθε μέρα ἔβγαιναν μέ τά ὑποξύγια και μέ τούς αἰχμάλωτους και ἄφοδα κουβαλοῦσαν σιτάρια, κριθάρια, κρασί, ὅσπρια, καλαμπόκια και σύκα. Γιατί τά πάντα ἦταν ἄφθονα σ' αὐτήν τή χώρα, ἐκτός ἀπό τό λάδι. Κάθε φορά πού ὁ στρατός ἔμενε γιά ν' ἀναπαυθεῖ, εἰχε τό δικαίωμα νά διαγίνει ὅποιος ἥθελε γιά λεηλασία, και τά κρατοῦσαν ὅλα, αὐτοί πού πήγαιναν, γιά τόν ἔαυτό τους. "Οταν ὅμως ἔβγαινε ὀλόκληρο τό στράτευμα, ἀν κανένας χωριστά ἀπό τούς ἄλλους ἔδρισκε κάτι και τό ἄρπαζε, πήραν τήν ἀπόφαση αὐτό νά ἀνήκει σέ ὅλους. Και τώρα πιά ὑπῆρχαν ἄφθονα τά πάντα. Γιατί κι ἀπ' ὅλες τίς ἐλληνικές πόλεις ἔφερον τρόφιμα νά τά πουλήσουν κι ἐκεῖνοι πού ταξίδευαν κοντά στή στεριά μέ χαρά ἄραζαν ἐκεῖ, γιατί μάθαιναν πώς χτιζόταν πολιτεία και πώς γινόταν λιμάνι. Ἀκόμα και οἱ ἐχθροί πού κατοικοῦσαν κοντά ἔστελναν 2 ἀπεσταλμένους στόν Ξενοφώντα, γιατί ἀκούσαν πώς σ' αὐτό τό μέρος χτίζει πόλη, και τόν ωτοῦσαν τί ἔπρεπε νά κάνουν γιά νά είναι μαζί του φίλοι. Κι ἐκεῖνος τούς ἔδειχνε στούς στρατιῶτες. 3

ΚΕΦ. 6
1-4

Προμήθεια
τροφίμων.

5   Καὶ ἐν τούτῳ Κλέανδρος ἀφικνεῖται δύο τριήρεις ἔχων,
πλοῖον δ' οὐδέν. Ἐτύγχανε δὲ τὸ στράτευμα ἔξω ὃν ὅτε ἀφίκετο
καὶ ἐπὶ λείαν τινὲς οἰχόμενοι ἄλλοσε εἰς τὸ ὅρος εἰλήφεσαν πρό-
βατα πολλά· ὀκνοῦντες δὲ μὴ ἀφαιρεθεῖεν, τῷ Δεξιππῷ λέγου-
σιν, ὃς ἀπέδρα τὴν πεντηκόντορον ἔχων ἐκ Τραπεζοῦντος, καὶ
κελεύοντι διασώσαντα αὐτοῖς τὰ πρόδατα τὰ μὲν αὐτὸν λαβεῖν,
6   τὰ δὲ σφίσιν ἀποδοῦναι. Εὐθὺς δ' ἐκεῖνος ἀπελαύνει τοὺς περι-
εστῶτας τῶν στρατιωτῶν καὶ λέγοντας ὅτι δημόσια εἴη, καὶ τῷ
Κλεάνδρῳ λέγει ἐλθὼν ὅτι ἀρπάζειν ἐπιχειροῦσιν. Ὁ δὲ κελεύει
7   τὸν ἀρπάζοντα ἄγειν πρὸς αὐτόν. Καὶ ὁ μὲν λαβὼν ἦγε τινα·
περιτυχὼν δ' Ἀγασίας ἀφαιρεῖται· καὶ γὰρ ἦν αὐτῷ ὁ ἀγόμενος
λοχίτης. Οἱ δὲ ἄλλοι οἱ παρόντες τῶν στρατιωτῶν ἐπιχειροῦσι
βάλλειν τὸν Δεξιππὸν ἀνακαλοῦντες τὸν προδότην. Ἔδεισαν δὲ
καὶ τῶν τριηρητῶν πολλοὶ καὶ ἔφενγον εἰς τὴν θάλατταν, καὶ
8   Κλέανδρος δ' ἔφενγε. Ξενοφῶν δὲ καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ κατε-
κώλυνόν τε καὶ τῷ Κλεάνδρῳ ἔλεγον ὅτι οὐδὲν εἴη πρᾶγμα, ἀλλὰ
9   τὸ δόγμα αἵτιον εἴη τοῦ στρατεύματος ταῦτα γενέσθαι. Ὁ δὲ
Κλέανδρος ὑπὸ τοῦ Δεξιπποῦ τε ἀνερεθιζόμενος καὶ αὐτὸς
ἀχθεσθεὶς ὅτι ἐφοβήθη, ἀποπλευσεῖσθαι ἔφη καὶ κηρύξειν μηδε-
μίαν πόλιν δέχεσθαι αὐτούς, ὡς πολεμίους. Ἡοχὸν δὲ τότε πάν-
10   των τῶν Ἑλλήνων οἱ Λακεδαιμόνιοι. Ἐνταῦθα πονηρὸν ἐδόκει
τὸ πρᾶγμα εἶναι τοῖς Ἑλλησι, καὶ ἐδέοντο μὴ ποιεῖν ταῦτα. Ὁ
δὲ οὐκ ἀν ἄλλως ἔφη γενέσθαι, εἰ μή τις ἐκδώσει τὸν ἄρξαντα
11   βάλλειν καὶ τὸν ἀφελόμενον. Ἡν δὲ ὃν ἐξῆτει Ἀγασίας διὰ τέ-
λους φίλος τῷ Ξενοφῶντι· ἐξ οὗ καὶ διέβαλλεν αὐτὸν ὁ Δεξιπ-
πος.

Καὶ ἐντεῦθεν ἐπειδὴ ἀπορία ἦν, συνήγαγον τὸ στράτευμα οἱ
ἄρχοντες· καὶ ἔνιοι μὲν αὐτῶν παρ' ὀλίγον ἐποιοῦντο τὸν Κλέ-

Στό μεταξύ ἔρχεται δὲ Κλέανδρος φέροντας δυό τριήρεις, 5
 ἀλλά κανένα φορτηγό. Τήν ὡρα πού ἔφτασε, ἔτυχε νά δρίσκονται
 οἱ στρατιώτες ἔξω καὶ μερικοί ἀπ' αὐτούς εἶχαν πάει γιά λεηλα-
 σία σέ ἄλλο μέρος τοῦ δουνοῦ κι εἶχαν πιάσει πολλά πρόβατα.
 Μά φοβήθηκαν μήπως τούς τά πάρουν, καὶ γι' αὐτό παρακαλοῦν
 τό Δέξιππο, ἐκεῖνον πού τό ὥστασε ἀπό τήν Τραπεζούντα μέ τήν
 πεντηκόντορο, νά τούς τά γλιτώσει, καὶ γιά πληρωμή νά κρατήσει
 δὲ ἴδιος μερικά, δίνοντάς τους πίσω τά υπόλοιπα. Ἐκεῖνος τότε 6
 μονομιᾶς διώχνει τούς στρατιώτες πού ἦταν γύρω καί πού ἔλεγαν
 πώς τά πρόβατα ἀνήκαν σέ δόλοκληρο τό στρατό, καί κατόπι πάει
 στόν Κλέανδρο καὶ τοῦ λέει πώς προσπαθοῦν νά τοῦ τά ἀρπά-
 ξουν. Κι δὲ Κλέανδρος δίνει διαταγή νά τοῦ παρουσιάσουν τόν
 ἔνοχο. Ὁ Δέξιππος τότε ἔπιασε κάποιον καὶ τόν ὀδηγοῦσε, ἀλλά 7
 τόν συνάντησε δὲ Ἀγασίας καὶ τοῦ τόν παίρνει, γιατί ἦταν στρα-
 τιώτης τοῦ λόχου του. Μά οἱ ἄλλοι στρατιώτες πού ἦταν ἐκεῖ
 ἄρχισαν νά χτυποῦν μέ πέτρες τό Δέξιππο, ἀποκαλώντας τον
 προδότη. Πολλοί ναῦτες ὅμως φοβήθηκαν καὶ τράβηξαν πρός τή
 θάλασσα, πράγμα πού ἔκαμε κι δὲ Κλέανδρος. Ἀλλά δὲ Ξενοφῶν 8
 κι οἱ ἄλλοι στρατηγοί τούς ἐμπόδιζαν νά φεύγουν κι ἔλεγαν στόν
 Κλέανδρο πώς ἦταν ἀσήμαντη ἡ υπόθεση καὶ πώς ἀφοριμή νά
 γίνουν αὐτά, ἦταν ἡ ἀπόφαση τοῦ στρατοῦ σχετικά μέ τά λάφυ-
 ρα. Ὁ Κλέανδρος ὅμως ἀπό τή μιά ἐρεθισμένος ἀπό τό Δέξιππο 9
 κι ἀπό τήν ἄλλη στενοχωρεμένος πού τόν εἶχε πιάσει δὲ φόδος,
 εἶπε πώς θά φύγει καὶ πώς θά κηρύξει σ' ὅλες τίς πόλεις νά μήν
 τούς δέχονται, παρά νά τούς θεωροῦν ἔχθρούς. Καί πρέπει νά
 σημειωθεῖ πώς οἱ Λακεδαιμόνιοι τήν ἐποχή ἐκείνη ἦταν ἀρχηγοί
 ὅλων τῶν Ἑλλήνων. Γι' αὐτό οἱ Ἑλληνες ἔκριναν πώς δημιουρ- 10
 γήθηκε μιά κατάσταση ἄσχημη, καὶ τόν παρακαλοῦσαν νά μήν
 κάνει αὐτά πού ἔλεγε. Μά ἐκεῖνος ἐδήλωσε πώς δέν μπορεῖ νά
 γίνει διαφορετικά, ἐκτός ἂν τοῦ παραδώσουν τόν ἀνθρωπο πού
 ἄρχισε τό πετροδόλημα, καὶ τόν ἄλλο πού πῆρε ἀπό τό Δέξιππο
 τόν ἔνοχο. Τούτος δὲ τελευταῖος πού ἀπαιτοῦσε νά τοῦ παραδώ- 11
 σουν ἦταν δὲ Ἀγασίας, σταθερός φίλος τοῦ Ξενοφώντα. Ἐξαιτίας
 του μάλιστα τόν συκοφαντοῦσε δὲ Δέξιππος. Τότε δρέθηκαν σέ
 δύσκολη θέση οἱ στρατηγοί, καὶ γι' αὐτό συγκέντρωσαν τούς
 στρατιώτες. Μερικοί βέβαια δέ λογάριαζαν καὶ πολύ τόν Κλέαν-

5-11
 Ἐπεισόδιο
 ἐξαιτίας τοῦ
 Δέξιππον.

ανδρον, τῷ δὲ Ξενοφῶντι οὐκ ἐδόκει φαῦλον εἶναι, ἀλλ' ἀνα-
 12 στὰς ἔλεξεν· ὡς ἄνδρες στρατιῶται, ἐμοὶ δὲ οὐδὲν φαῦλον δοκεῖ
 εἶναι τὸ πρᾶγμα, εἰ ἡμῖν οὗτως ἔχων τὴν γνώμην Κλέανδρος
 ἀπεισιν ὥσπερ λέγει. Εἰσὶ μὲν γὰρ ἐγγὺς αἱ Ἑλληνίδες πόλεις·
 τῆς δὲ Ἑλλάδος Λακεδαιμόνιοι προεστήκασιν· ἵκανοι δέ εἰσι
 καὶ εἰς ἔκαστος Λακεδαιμονίων ἐν ταῖς πόλεσιν δι, τι διούλονται
 13 διαπράττεοθαι. Εἰ οὖν οὗτος πρῶτον μὲν ἡμᾶς Βυζαντίου ἀπο-
 κλείσει, ἔπειτα δὲ τοῖς ἄλλοις ἀρμοσταῖς παραγγελεῖ εἰς τὰς πό-
 λεις μὴ δέχεσθαι ὡς ἀπιστοῦντας Λακεδαιμονίοις καὶ ἀνόμους
 δηντας, ἔτι δὲ πρὸς Ἀναξίδιον τὸν ναύαρχον οὗτος ὁ λόγος περὶ
 ἡμῶν ἦξει, χαλεπὸν ἔσται καὶ μένειν καὶ ἀποπλεῖν· καὶ γὰρ ἐν
 τῇ γῇ ἄρχοντοι Λακεδαιμόνιοι καὶ ἐν τῇ θαλάττῃ τὸν νῦν χρόνον.
 14 Οὕκουν δεῖ οὕτε ἐνὸς ἀνδρὸς ἔνεκα οὕτε δυοῖν ἡμᾶς τοὺς ἄλ-
 λους τῆς Ἑλλάδος ἀπέχεσθαι, ἀλλὰ πειστέον δι, τι ἀν κελεύσωι·
 15 καὶ γὰρ αἱ πόλεις ἡμῶν δθεν ἐσμὲν πείθονται αὐτοῖς. Ἐγὼ μὲν
 οὖν, καὶ γὰρ ἀκούω Δέξιππον λέγειν πρὸς Κλέανδρον ὡς οὐκ ἀν
 ἐποίησεν Ἀγασίας ταῦτα, εἰ μὴ ἐγὼ αὐτὸν ἐκέλευσα, ἐγὼ μὲν
 οὖν ἀπολύω καὶ ὑμᾶς τῆς αἰτίας καὶ Ἀγασίαν, ἀν αὐτὸς Ἀγα-
 σίας φήσῃ ἐμέ τι τούτων αἴτιον εἶναι, καὶ καταδικάξω ἐμαυτοῦ,
 εἰ ἐγὼ πετροβολίας ἡ ἄλλου τινὸς διαίσου ἐξάρχω, τῆς ἐσχάτης
 16 δίκης ἄξιος εἶναι, καὶ ὑφέξω τὴν δίκην. Φημὶ δὲ καὶ εἰ τινα ἄλ-
 λον αἰτιάται, χρῆναι ἔαντὸν παρασχεῖν Κλεάνδρῳ κρῖναι· οὗτοι
 γὰρ ἀν ὑμεῖς ἀπολελυμένοι τῆς αἰτίας εἴητε. Ως δὲ νῦν ἔχει, χα-
 λεπὸν εἰ οἴδεμον ἐν τῇ Ἑλλάδι καὶ ἐπαίνον καὶ τιμῆς τεύξε-
 οθαι, ἀντὶ δὲ τούτων οὐδὲ δμοιοι τοῖς ἄλλοις ἐσόμεθα, ἀλλ' εἰρ-
 ἔσμεθα ἐκ τῶν Ἑλληνίδων πόλεων.

17 Μετὰ ταῦτα ἀναστὰς εἰπεν Ἀγασίας· ἐγώ, ὡς ἄνδρες,
 δμνυμι θεοὺς καὶ θεὰς ἡ μήτη με με Ξενοφῶντα κελεῦσαι ἀφε-
 λέσθαι τὸν ἄνδρα μήτε ἄλλον ὑμῶν μηδένα· ἰδόντι δέ μοι ἄνδρα

δο, ἀλλά ὁ Ξενοφῶν εἶχε τή γνώμη πώς δέν ἦταν ἀσήμαντος ἄνθρωπος, καί σηκώθηκε κι εἶπε:

«Στρατιώτες, ἐγώ νομίζω πώς τό πράγμα εἶναι σοδαρό, ἂν 12 δηλαδή θά σηκωθεὶ νά φύγει ὁ Κλέανδρος, ὅπως φοβεροῖςει, μέ τέτοια ἀπόφαση. Γιατί οἱ Ἑλληνικές πόλεις δρίσκονται κοντά, ἀλλά οἱ Λακεδαιμόνιοι εἶναι ἀρχηγοί σέ δλόκληρη τήν Ἑλλάδα. Καί ἐκτός ἀπ' αὐτό, ἔχουν τήν ἴκανότητα καί καθένας τους χωρι-
στά νά κάνουν ὅ,τι θέλουν στίς πόλεις. ¹²⁻¹⁸ Αν λοιπόν αὐτός πρῶτα 13 πρῶτα μᾶς ἐμποδίσει νά πιάσουμε στό Βυζάντιο, ἔπειτα εἰδοποι-
ήσει τούς ἄλλους ἀρμοιστές νά μή μᾶς δέχονται στίς πόλεις τους
γιατί τάχα δέν πειθαρχοῦμε στούς Λακεδαιμόνιους καί δέ λογα-
ριάζουμε τούς νόμους, κι ἂν αὐτή ἡ φήμη γιά μᾶς φτάσει στόν
Ἀναξίδιο τό ναύαρχο, θά εἶναι δύσκολο καί νά μείνουμε ἐδῶ καί
νά ταξιδεψούμε. Γιατί στήν τωρινή ἐποχή οἱ Λακεδαιμόνιοι κυ-
βερνοῦν τά πάντα καί στή στεριά καί στή θάλασσα. Δέν εἶναι 14
λοιπόν σωστό, ἔξαιτίας ἐνός ἀνθρώπου ἡ δυό, ἐμεῖς οἱ ἄλλοι νά
στερηθοῦμε τήν Ἑλλάδα, παρά πρέπει νά ύπακοῦμε στίς διατα-
γές τους, ἀφοῦ καί οἱ πόλεις ἀπ' ὅπου καταγόμαστε πειθαρχοῦν
σ' αὐτούς. ¹⁵ Ακουσα πρίν ἀπό λίγο πώς ὁ Δέξιππος εἶπε στόν
Κλέανδρο πώς δ 'Αγασίας δέ θά ἔκανε αὐτή τήν πράξη, ἂν δέν
ἔπαιρνε διαταγή ἀπό μένα. ¹⁶ Αν λοιπόν ὁ Αγασίας βεβαιώσει πώς
ἐγώ εἶμαι ύπεύθυνος γι' αὐτά, τότε σᾶς ἀπαλλάσσω ἀπό τήν κα-
τηγορία κι ἐσᾶς κι ἐκείνον. Καί στήν περίπτωση πού ἐγώ ἀρχισα
νά φίχων πέτρες ἡ κάπως ἀλλιώτικα μεταχειρίστηκα βία, θά θε-
ωρήσω τόν ἑαυτό μου ἄξιο τῆς σκληρότερης τιμωρίας, καί θά τή
δεκτώ πρόθυμα. ¹⁷ Εχω ὅμως τή γνώμη πώς ἂν ὁ Δέξιππος κατη-
γορεῖ καί κανέναν ἄλλο, πρέπει κι αὐτός νά παρουσιαστεῖ
μπροστά στόν Κλέανδρο γιά νά τόν κρίνει. Γιατί μονάχα ἔτοι θά
γλιτώσετε σεῖς ἀπό τήν κατηγορία. ¹⁸ Ένω, ὅπως εἶναι τώρα τά
πράγματα, θά εἶναι τρομερό νά νομίζουμε πώς θά δροῦμε στήν
Ἑλλάδα ἔπαινο καί δόξα, κι ἀντί γι' αὐτά νά μήν κριθοῦμε οὕτε
ὅμοιοι μέ τούς ἄλλους, παρά νά ἐμποδιζόμαστε νά μείνουμε στίς
Ἑλληνικές πόλεις». ¹⁹ Υστερα σηκώθηκε ὁ Αγασίας κι εἶπε: «Σᾶς
δοκίζομαι, στρατιώτες, στούς θεούς καί στής θεές, πώς οὕτε ὁ Ξε-
νοφῶν οὕτε κανένας ἄλλος ἀπό σᾶς μοῦ εἶπε νά πάρω τόν ἄν-

λόγοι τοῦ Ξε-
νοφῶντα καί
τοῦ Ἀγασία.

ἀγαθὸν ἀγόμενον τῶν ἐμῶν λοχιτῶν ὑπὸ Δεξίππου, ὃν ὑμεῖς
 ἐπίστασθε ὑμᾶς προδόντα, δεινὸν ἔδοξεν εἶναι· καὶ ἀφειλόμην,
 18 ὁμολογῶ. Καὶ ὑμεῖς μὲν μὴ ἐκδῶτέ με· ἐγὼ δὲ ἐμαντόν, ὥσπερ
 Ξενοφῶν λέγει, παρασχήσω κρίναντι Κλεάνδρῳ ὅτι ἀν δούληται
 ποιῆσαι· τούτου ἔνεκα μήτε πολεμεῖτε Λακεδαιμονίοις σφέζεσθέ
 τε ἀσφαλῆς ὅποι· θέλει ἔκαστος. Συμπέμψατε μέντοι μοι ὑμῶν
 αὐτῶν ἐλόμενοι πρὸς Κλέανδρον οἵτινες, ἂν τι ἐγὼ παραλίπω,
 καὶ λέξονσιν ὑπὲρ ἐμοῦ καὶ πράξονσιν.

19   Ἐκ τούτου ἔδωκεν ἡ στρατιὰ οὖστινας δούλοιτο προελόμε-
 νον ἰέναι. Ὁ δὲ προείλετο τὸν στρατηγούς. Μετὰ ταῦτα ἐπο-
 ρεύετο πρὸς Κλέανδρον Ἀγασίας καὶ οἱ στρατηγοὶ καὶ ὁ ἀφαι-
 20 ρεθεὶς ἀνὴρ ὑπὸ Ἀγασίου. Καὶ ἔλεγον οἱ στρατηγοί· ἔπειψεν
 ἡμᾶς ἡ στρατιὰ πρὸς σέ, ὁ Κλέανδρε, καὶ κελεύοντο σε, εἴτε
 πάντας αἰτιᾶς, κρίναντα σὲ αὐτὸν χρῆσθαι ὅτι ἀν δούλη, εἴτε
 ἕνα τινὰ ἢ δύο καὶ πλείους αἰτιᾶς, τούτους ἀξιοῦσι παρασχεῖν
 σοι ἔαντον εἰς κρίσιν. Εἴ τι οὖν ἡμῶν τινα αἰτιᾶ, πάρεσμέν σοι
 ἡμεῖς· εἴ τι δὲ ἄλλον τινά, φράσον· οὐδεὶς γάρ ἀπέσται ὅστις
 21 ἀν ἡμῖν ἐθέλῃ πείθεσθαι. Μετὰ ταῦτα παρελθὼν ὁ Ἀγασίας εἰ-
 πεν· ἐγώ εἰμι, ὁ Κλέανδρε, ὁ ἀφειλόμενος Δεξίππου ἄγοντος
 22 τοῦτον τὸν ἄνδρα καὶ παίειν κελεύσας Δέξιππον. Τοῦτον μὲν
 γάρ οἶδα ἄνδρα ἀγαθὸν δῆτα, Δέξιππον δὲ οἶδα αἰρεθέντα ὑπὸ
 τῆς στρατιᾶς ἀρχειν τῆς πεντηκοντόρου ἡς ἡτησάμεθα παρὰ
 Τραπεζούντιων ἐφ' ὅτε πλοῖα συλλέγειν ὡς σφέζοιμεθα, καὶ ἀπο-
 δράντα [Δέξιππον] καὶ προδόντα τὸν στρατιώτας μεθ' ᾧ ἐσώ-
 23 θη. Καὶ τοὺς τε Τραπεζούντιους ἀπεστερήκαμεν τὴν πεντηκόν-
 τορον καὶ κακοὶ δοκοῦμεν εἶναι διὰ τοῦτον, αὐτοί τε τὸ ἐπὶ
 τούτῳ ἀπολώλαμεν. Ἡκουε γάρ, ὥσπερ ἡμεῖς, ὡς ἀπορον εἴη
 πεζῇ ἀπιόντας τὸν ποταμούς τε διαβῆναι καὶ σωθῆναι εἰς τὴν

θρωπο. Παρά δταν είδα νά σέρνεται ἔνας γενναῖος στρατιώτης τοῦ λόχου μου ἀπό τό Δέξιππο, αὐτόν πού ἔρετε πώς σᾶς πρόδωσε, μοῦ φάνηκε πώς ἦταν τρομερό. Γι' αὐτό, διμολογῶ, τόν τράβηξα καὶ τοῦ τόν πῆρα. Τώρα ἐσεῖς νά μή με παραδώσετε. "Οπως εἴπε 18 δ Ξενοφῶν, θά παραδοθῶ ὁ ἴδιος στόν Κλέανδρο, γιά νά μέ κρίνει καὶ νά μέ κάνει ὅ,τι θέλει. 'Απ' ἀφορμή τό ἐπεισόδιο αὐτό δέν πρέπει ν' ἀνοίξετε πόλεμο μέ τούς Σπαρτιάτες, παρά νά κοιτάξετε νά σωθεῖτε καὶ νά πάει καθένας σας μέ ἀσφάλεια ἐκεὶ πού θέλει. Διαλέχτε μονάχα μερικούς ἀπό σᾶς καὶ στεῖλτε τους μαζί μου στόν Κλέανδρο, ὥστε ἄν ἐγώ ἔχασω κάτι, νά τό ποῦν αὐτοί καὶ νά τό κάμουν γιά λογαριασμό μου».

Τότε ὁ στρατός τοῦ ἔδωσε τήν ἄδεια νά διαλέξει ὁ ἴδιος 19 ὅποιους ἦθελε καὶ νά τούς πάρει νά πάει, κι ἐκεῖνος προτίμησε τούς στρατηγούς. "Υστερα ἀπ' αὐτά πῆγε στόν Κλέανδρο ὁ Ἀγασίας μέ τό στρατιώτη πού εἴχε τραβῆξει ἀπό τό Δέξιππο καὶ μέ τούς στρατηγούς. Οἱ στρατηγοί τοῦ εἴπαν: «Μᾶς ἔστειλε, Κλέανδρε, σέ σένα ὁ στρατός καὶ σέ παρακαλεῖ, ἄν μᾶς κατηγορεῖς ὅλους, νά μᾶς κρίνεις ἐσύ ὁ ἴδιος καὶ νά μᾶς μεταχειριστεῖς ὅπως θέλεις. "Αν δύμας κατηγορεῖς ἔναν ἡ δυό ἡ καὶ περισσότερους, τό δρίσκει σωστό νά σου παραδοθοῦν οἱ ἴδιοι γιά νά τούς δικάσεις. "Ωστε ἄν ἡ κατηγορία δαρύνει κάποιον ἀπό μᾶς, ἐμεῖς δρισκόμαστε μπροστά σου. "Αν δαρύνει κανέναν ἄλλο, νά μᾶς τό πεῖς. Γιατί κανείς, ἀπ' ὅσους παίρνουν ἀπό μᾶς διαταγές, δέ θ' ἀρνηθεῖ νά παρουσιαστεῖ μπροστά σου». "Υστερα προχώρησε ὁ Ἀγασίας 21 καὶ είπε: «Ἐγώ εἰμαι, Κλέανδρε, πού ἔδωσα διαταγή νά χτυποῦν τό Δέξιππο καὶ πού τοῦ πῆρα τούτον τό στρατιώτη πού δόῃγούσσε. Γιατί ἔρω πώς ὁ στρατιώτης εἶναι ἔνας ἄντρας γενναῖος, ἐνῶ 22 ὁ Δέξιππος διαλέχτηκε ἀπό τό στρατό νά κυβερνᾷ τήν πεντηκόντορο πού ζητήσαμε ἀπό τούς Τραπεζούντιους γιά νά μαζέψουμε πλοῖα νά μᾶς μεταφέρουν, κι αὐτός τό σκασε καὶ πρόδωσε τούς στρατιώτες πού μαζί τους εἴχε γλιτώσει. "Ετσι καὶ τούς Τραπεζούντιους στερήσαμε μιά πεντηκόντορο καὶ φανήκαμε ἀπό φται- 23 ξιμο τοῦ Δέξιππου πώς δέν είμαστε τίμιοι ἄνθρωποι, καὶ ὅσο περ- νοῦσε ἀπό τό χέρι του καταστραφήκαμε. Γιατί ἔξερε, ὅπως κι ἐμεῖς, πώς ἦταν δύσκολο προχωρώντας μέ τά πόδια καὶ τά ποτά- μια νά περάσουμε καὶ νά φτάσουμε ζωντανοί στήν Ἐλλάδα.

19-28

'Αντιπροσω-
πεία στόν Κλέ-
ανδρο.

24 Ἐλλάδα. Τοῦτον οὖν τοιοῦτον ὄντα ἀφειλόμην. Εἰ δὲ σὺ ἦγες ἥ
ἄλλος τις τῶν παρὰ σοῦ, καὶ μὴ τῶν παρ' ἡμῶν ἀποδράντων, εὐ
ἴσθι ὅτι οὐδὲν ἄν τούτων ἐποίησα. Νόμιζε δέ, ἄν ἐμὲ νῦν ἀπο-
κτείνης, δι' ἄνδρα δειλόν τε καὶ πονηρὸν ἄνδρα ἀγαθὸν ἀπο-
κτείνων.

25 Ἀκούσας ταῦτα ὁ Κλέανδρος εἶπεν ὅτι Δέξιππον μὲν οὐκ
ἐπαινοίη, εἰ ταῦτα πεποιηκὼς εἴη· οὐ μέντοι ἔφη νομίζειν οὐδ'
εἰ παμπόνηρος ἦν Δέξιππος βίᾳ χρῆναι πάσχειν αὐτόν, ἀλλὰ
26 κριθέντα, ὡσπερ καὶ νῦντος νῦν ἀξιοῦτε, τῆς δίκης τυχεῖν. Νῦν
οὖν ἀπιτε καταλιπόντες τόνδε τὸν ἄνδρα· ὅταν δ' ἐγὼ κελεύσω,
πάρεστε πρὸς τὴν κρίσιν. Αἴτιῶμαι δὲ οὕτε τὴν στρατιὰν οὕτε
ἄλλον οὐδένα ἔτι, ἐπεὶ οὗτος αὐτὸς διμολογεῖ ἀφελέσθαι τὸν ἄν-
27 δρα. Ο δὲ ἀφαιρεθεὶς εἶπεν· ἐγώ, ὁ Κλέανδρε, εἰ καὶ οἵει με
ἀδικοῦντά τι ἀγεσθαι, οὕτε ἔπαιον οὐδένα οὕτε ἔβαλλον, ἀλλ'
εἶπον ὅτι δημόσια εἴη τὰ πρόβατα· ἦν γὰρ τῶν στρατιωτῶν δό-
γμα, εἰ τις ὅποτε ἡ στρατιὰ ἔξιοι ἰδίᾳ λήξοιτο, δημόσια εἶναι τὰ
28 ληφθέντα. Ταῦτα εἶπον· ἐκ τούτου με λαβὼν οὗτος ἤγειν, ἵνα μὴ
φθέγγοιτο μηδείς, ἀλλ' αὐτὸς λαβὼν τὸ μέρος διασώσειε τοῖς
λησταῖς παρὰ τὴν δότραν τὰ χρήματα. Πρὸς ταῦτα ὁ Κλέανδρος
εἶπεν· ἐπεὶ τοίνυν <συνναίτιος> εἰ, κατάμενε, ἵνα καὶ περὶ σοῦ
βουλευσώμεθα.

29 Ἐκ τούτου οἱ μὲν ἀμφὶ Κλέανδρον ἡρίστων· τὴν δὲ στρα-
τιὰν συνήγαγε Ξενοφῶν καὶ συνεδούλευε πέμψαι πρὸς
30 Κλέανδρον παρατησομένους περὶ τῶν ἀνδρῶν. Ἐκ τούτου ἔδο-
ξεν αὐτοῖς πέμψαντας στρατηγοὺς καὶ λοχαγοὺς καὶ Δρακόντιον
τὸν Σπαρτιάτην καὶ τῶν ἄλλων οἱ ἔδοκοντιν ἐπιτήδειοι εἶναι δεῖ-
31 σθαι Κλεάνδρον κατὰ πάντα τρόπον ἀφεῖναι τῷ ἄνδρε. Ἐλθὼν
οὖν ὁ Ξενοφῶν λέγει· ἔχεις μέν, ὁ Κλέανδρε, τὸν ἄνδρας, καὶ

΄Από ἔνα τέτοιον ἀνθρωπο λοιπόν τράδηξα τό στρατιώτη καὶ τόν πῆρα. "Αν ὅμως τόν διηγοῦσες ἐσύ ἡ κανένας ἄλλος ἀπό τούς 24 δικούς σου, κι ὅχι ἐκεῖνος πού μᾶς τό σκασε, νά εἰσαι δέβαιος πώς δέν ἐπρόκειτο νά κάμω αὐτά πού ἔκαμα. Καί πρέπει νά ξέρεις πώς ἄν μέ σκοτώσεις τώρα, θά σκοτώσεις ἔνα γενναῖον ἄντρα, ἔξαιτιας ἐνός δειλοῦ καὶ κακοῦ". "Οταν τ' ἀκουσε ό Κλέαν- 25 δρος εἶπε πώς δέν ἦταν καλή ἡ συμπεριφορά τοῦ Δέξιππου, ἃν πραγματικά τά εἶχε κάμει αὐτά. Εἶχε ὅμως τή γνώμη, πρόσθεσε, πώς κι ἄν ὁ Δέξιππος ἦταν ὁ χειρότερος ἀπό τούς ἀνθρώπους, δέν ἐπρεπε νά τόν μεταχειριστοῦν ἀπότομα, «παρά νά κριθεῖ, ὅπως κι ἐσεῖς τώρα θεωρεῖτε σωστό, κι ὑστερα νά τιμωρηθεῖ. Πηγαίνετε λοιπόν κι ἀφῆστε ἐδῶ αὐτό τόν ἄντρα, κι ἄμα 26 διατάξω, τότε νά ἔρθετε γιά τή δίκη. Δέν κατηγορῷ πιά οὔτε τό στρατό οὔτε κανέναν ἄλλο, ἀφοῦ τοῦτος ὁ ἴδιος παραδέχεται πώς πῆρε τό στρατιώτη». Ἐκεῖνος πάλι πού τόν διηγοῦσε ό Δέξιππος 27 καὶ τού τόν πῆρε ό Ἀγασίας εἶπε: «Ἐγώ, Κλέανδρε, ἃν νομίζεις πώς ἔφταιξα σέ κάτι καὶ γι' αὐτό μ' ἔφεραν σέ σένα, νά ξέρεις πώς οὔτε χτύπησα κανένα οὔτε τοῦ ἔριξα πέτρες, παρά εἴπα μονάχα πώς τά πρόβατα ἀνήκαν σέ ὅλο τό στρατό. Καί τοῦτο, γιατί οί στρατιώτες εἶχαν ἀποφασίσει πώς ἄν κάποιος λεηλατήσει γιά λογάριασμό του ὅταν διγάνουμε γιά νά δροῦμε τρόφιμα, τότε τά λάφυρα νά ἀνήκουν σέ ὅλους. Αὐτά είπα καὶ τοῦτος τότε μ' ἔπια- 28 σε καὶ μέ διηγοῦσε σέ σένα γιά νά μήν τολμήσει νά μιλήσει κανείς, παρά νά κρατήσει ό ἴδιος τό μεριδιό του καὶ νά φυλάξει τά πρόβατα σέ κείνους πού τά εἶχαν ἀρπάξει, ἐνάντια στή συμφωνία τοῦ στρατοῦ». Σ' αὐτά ό Κλέανδρος ἀποκρίθηκε: «Ἐπειδή είσαι συνένοχος, μεῖνε ἐδῶ γιά ν' ἀποφασίσουμε καὶ γιά σένα».

"Υστερό" αὐτά ό Κλέανδρος μέ τούς δικούς του ἀρχισαν νά 29 γενεματίζουν, ἐνώ ό Ξενοφῶν συγκέντρωσε τό στρατό κι ἔδωσε συμβουλή νά τοῦ στείλουν ἀπεσταλμένους, γιά νά τοῦ προσπέσουν ν' ἀφήσει ἐλεύθερους τούς δυό ἄντρες. Τότε πῆραν τήν 30 ἀπόφαση νά στείλουν στρατηγούς καὶ λοχαγούς καὶ τό Δρακόντιο τό Σπαρτιάτη καὶ ὅποιους ἄλλους νόμιζαν κατάλληλους, γιά νά παρακαλέσουν τόν Κλέανδρο μέ κάθε τρόπο νά παρατήσει τούς δυό στρατιώτες. Πήγε λοιπόν ό Ξενοφῶν καὶ τοῦ λέει: «Στά 31 χέρια σου κρατεῖς τούς ἄντρες μας, Κλέανδρε, καὶ δ στρατός σέ

29-36
Οι Ἑλλῆτες προτείνουν στόν Κλέανδρο νά ἀναλάβει τήν ἀρχηγία.

ἡ στρατιά σοι ὑφεῖτο ὅ, τι ἔδούλου ποιῆσαι καὶ περὶ τούτων καὶ περὶ αὐτῶν ἀπάντων· νῦν δέ σε αἴτοῦνται καὶ δέονται δοῦναι σφίσι τὸ ἄνδρες καὶ μὴ κατακαίνειν· πολλὰ γὰρ ἐν τῷ ἔμπορῳ 32 σθεν χρόνῳ περὶ τὴν στρατιὰν ἐμοχθησάτην. Ταῦτα δέ σου τυχόντες ὑπισχγοῦνται σοι ἀντὶ τούτων, ἦν δούλῃ ἡγεῖσθαι αὐτῶν καὶ ἦν οἱ θεοὶ ἵλεψ ὕσπιν, ἐπιδείξειν σοι καὶ ὡς κόσμοι εἰσι καὶ ὡς ἴκανοὶ τῷ ἄρχοντι πειθόμενοι τοὺς πολεμίους σὺν τοῖς θεοῖς 33 μὴ φοβεῖσθαι. Δέονται δέ σου καὶ τοῦτο, παραγενόμενον καὶ ἄρξαντα ἔαντων πεῖραν λαβεῖν καὶ Δεξίππου καὶ σφῶν τῶν ἄλλων οἶος ἔκαστός ἐστι, καὶ τὴν ἀξίαν ἐκάστοις νεῖμαι. Ἀκούσας ταῦτα ὁ Κλέανδρος ἀλλὰ ναὶ τὸ σιώ, ἔφη, ταχύ τοι ὑμῖν ἀποκρινοῦμαι. Καὶ τώ τε ἄνδρες ὑμῖν δίδωμι καὶ αὐτὸς παρέσομαι· καὶ ἦν οἱ θεοὶ παραδιδῶσιν, ἐξηγήσομαι εἰς τὴν Ἑλλάδα. Καὶ πολὺ οἱ λόγοι οὗτοι ἀντίοι εἰσὶν ἢ οὓς ἐγὼ περὶ ὑμῶν ἐνίων ἥκουνον ὡς τὸ στράτευμα ἀφίστατε ἀπὸ Λακεδαιμονίων.

35 Ἐκ τούτου οὖ μὲν ἐπαινοῦντες ἀπῆλθον, ἔχοντες τὸ ἄνδρες Κλέανδρος· δὲ ἐθύετο ἐπὶ τῇ πορείᾳ καὶ ἔνυνην Ξενοφῶντι φιλικῶς καὶ ξενίαν ἔνυεβάλλοντο. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἔώρα αὐτοὺς τὸ παραγγελλόμενον εὐτάκτως ποιοῦντας, καὶ μᾶλλον ἔτι ἐπεθύμει 36 ἡγεμὸν γενέσθαι αὐτῶν. Ἐπεὶ μέντοι θυομένῳ αὐτῷ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας οὐκ ἐγίγνετο τὰ ἱερά, συγκαλέσας τοὺς στρατηγοὺς εἰπεν· ἐμοὶ μὲν οὐ τελέθει τὰ ἱερὰ ἐξάγειν· ὑμεῖς μέντοι μὴ ἀθυμεῖτε τούτου ἔνεκα· ὑμῖν γάρ, ὡς ἔοικε, δέδοται ἐκκομίσαι τοὺς ἄνδρας· ἀλλὰ πορεύεσθε. Ἡμεῖς δὲ ὑμᾶς, ἐπειδὰν ἐκεῖσε ἥκητε, δεξόμεθα ὡς ἃν δυνώμεθα κάλλιστα.

37 Ἐκ τούτου ἔδοξε τοῖς στρατιώταις δοῦναι αὐτῷ τὰ δημόσια πρόσθατα· ὁ δὲ δεξάμενος πάλιν αὐτοῖς ἀπέδωκε. Καὶ οὗτος μὲν

ἄφησε στή διάθεσή σου νά κάμεις ὅ, τι θέλεις καί γι' αὐτούς καί γιά ὄλους τούς ἄλλους. Τώρα ὅμως σέ θερμοπαρακαλοῦν νά τούς δώσεις πίσω αὐτούς τούς δυό καί νά μήν τούς σκοτώσεις, γιατί πολλές ταλαιπωρίες είχαν περάσει πρωτύτερα γιά τό καλό ὄλου τοῦ στρατοῦ. Κι ἂν πετύχουν αὐτό ἀπό σένα, σου ὑπόσχονται 32 πῶς, ἂν θελήσεις νά γίνεις ἀρχηγός τους κι ἂν οἱ θεοί φανοῦν εὐνοϊκοί, γιά ἀνταπόδοση θά σου ἀποδείξουν ὅτι καί πειθαρχικοί είναι καί ἔχουν τήν ἴκανότητα, ὑπακούοντας στόν ἀρχηγό τους καί μέ τή δοιθεια τῶν θεῶν, νά μή φοβοῦνται τούς ἔχθρούς. Φτάνει νά δεχτεῖς ἐσύ νά γίνεις στρατηγός τους καί οἱ θεοί νά τούς είναι εὐνοϊκοί. Σέ παρακαλοῦν ἀκόμα καί γιά τοῦτο, δη- 33 λαδή νά μείνεις κοντά τους καί νά τούς διοικήσεις. Τότε θά γνωρίσεις ὅχι μονάχα τό Δέξιππο παρά κι ἐκείνους, θά δεῖς τί ἀνθρωπος είναι ὁ καθένας καί θά τούς ἐκτιμήσεις σύμφωνα μέ τήν ἀξία τους». Μόλις τ' ἄκουσε δὲ Κλέανδρος, εἶπε: «Μά τούς θεούς, 34 στή στιγμή θά σᾶς δώσω ἀπάντηση. Καί τούς δυό ἀντρες σᾶς δίνω πίσω κι ἐγώ δὲ ἵδιος θά σᾶς βοηθήσω. »Αν μάλιστα οἱ θεοί τό ἐπιτρέψουν, θά σᾶς δόηγήσω στήν Ἑλλάδα. Γιατί τά λόγια σας είναι ὀλωσιδίους ἀντίθετα ἀπό κεῖνα πού μοῦ ἔλεγαν μερικοί γιά σᾶς, πώς δηλαδή προσπαθεῖτε νά ἀπομακρύνετε τό στρατό ἀπό τή φιλία τῶν Λακεδαιμονίων». Τότε οἱ ἀπεσταλμένοι 35 ἐπαινώντας τον γύρισαν πίσω μέ τούς δυό ἀντρες. Κι δὲ Κλέανδρος ἄρχισε νά θυσιάζει ὥστε νά βγάλει συμπεράσματα γιά τήν ἀναχώρηση, κι ἔκανε φιλική συναναστροφή μέ τόν Ξενοφώντα καί δημιούργησαν ἀνάμεσά τους δεσμόνυς φιλοξενίας. «Οταν μάλιστα εἴδε πώς οἱ στρατιῶτες ἐκτελοῦσαν μέ πειθαρχία κάθε διαταγή πού ἔπαιρον, τότε ἀκόμα περισσότερο ἥθελε νά γίνει ἀρχηγός τους. Θυσίαζε ὅμως τρεῖς μέρες κι οἱ θυσίες δέν ἔδειχναν 36 καλά σημάδια. Γι' αὐτό κάλεσε τούς στρατηγούς καί τούς εἶπε: «Οἱ θυσίες δέν ἐπιτρέπουν νά σᾶς δόηγήσω ἐγώ, ἀλλά δέν πρέπει νά στενοχωρέστε γι' αὐτό. Γιατί, ὅπως φαίνεται, σέ σᾶς είναι δρισμένο ἀπό τούς θεούς νά δόηγήσετε τούς στρατιῶτες. Ξεκινήστε λοιπόν. Κι ἐμεῖς, δταν πάτε στό Βυζάντιο, θά σᾶς κάμουμε ὑποδοχή ὅσο γίνεται καλύτερη».

“Υστερό” ἀπ’ αὐτά ἀποφάσισαν οἱ στρατιῶτες νά τοῦ χαρίσουν 37 τά πρόδια πού ἀνήκαν σ’ δλόκληρο τό στρατό. Κι ἐκεῖνος τά

37-38

Οἱ Ἑλληνες
στή Χρονοσόπολη.

ἀπέπλει. Οἱ δὲ στρατιῶται διαθέμενοι τὸν σῖτον ὃν ἦσαν συγκεκομισμένοι καὶ τἄλλα ἄ εἰλήφεσαν ἐξεπορεύοντο διὰ τῶν Βιθυνῶν. Ἐπεὶ δὲ οὐδενὶ ἐνέτυχον πορευόμενοι τὴν ὁρθὴν ὁδόν, ὥστε ἔχοντές τι εἰς τὴν φιλίαν ἐλθεῖν, ἔδοξεν αὐτοῖς τοῦμπαλιν ὑποστρέψαντας ἐλθεῖν μίαν ἡμέραν καὶ νύκτα. Τοῦτο δὲ ποιήσαντες ἔλαβον πολλὰ καὶ ἀνδράποδα καὶ πρόβατα· καὶ ἀφίκοντο ἔκταιοι εἰς Χρυσόπολιν τῆς Καλχηδονίας, καὶ ἐκεῖ ἔμειναν ἡμέρας ἕπτὰ λαφυροπωλοῦντες.

δέχτηκε, μά τούς τά ξαναγύρισε πίσω. Τότε αὐτός ἔφυγε μέ τό καράβι. Κι οἱ στρατιῶτες πούλησαν τό σιτάρι πού εἶχαν συγκεντρωμένο καὶ ὅλα τ' ἄλλα πού εἶχαν ἀρπάξει καὶ ξεκίνησαν, βαδίζοντας ἀνάμεσα στή χώρα τῶν Βιθυνῶν. Δέ 38 δρῆκαν ὅμως νά πάρουν τίποτα προχωρώντας τόν κανονικό δρόμο, ὥστε νά μήν ἔχουν ἀδειανά τά χέρια, ὅταν πᾶνε σέ φιλική χώρα. Γι' αὐτό ἀποφάσισαν νά ξαναγυρίσουν πίσω, βαδίζοντας ἔνα μερόνυχτο. Μόλις γύρισαν, ἐπιασαν πολλούς δούλους καὶ πρόβατα. "Υστερα, μέσα σέ ἔξι μέρες, πῆγαν στή Χρυσόπολη τῆς Καλχηδονίας, ὅπου ἔμειναν ἔφτα μέρες καὶ πουλοῦσαν τά λάφυρα.

ΒΙΒΛΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Από τή Χρυσόπολη οι Ἔλληνες στρατιώτες περνοῦν στό Βυζάντιο, ἀπ' ὅπου ὁ ναύαρχος Ἀναξίδιος προσπαθεῖ νά τούς πείσει νά κατευθυνθοῦν πρός τά χωριά τῆς Θράκης. Ἐκεῖνοι στήν ἀρχή ἀντιδροῦν, ὕστερ' ἀπό μεσολάρηση ὅμως τοῦ Ξενοφώντα δέχονται. Ἐδῶ ὁ Ξενοφῶν ἀποχαιρετᾶ τούς στρατιώτες καί ἀκολουθεῖ τό ναύαρχο, ἐνώ αὐτοί μέ νέους στρατηγούς πηγαίνουν σέ διάφορες Θρακικές περιοχές. Στό μεταξύ ὁ Φαργάδαζος δέν κράτησε τήν ὑπόσχεση πού εἶχε δώσει στόν Ἀναξίδιο, ὅτι θά τόν εὐεργετοῦσε, ἀν ἀπομάκρυνε ἀπό τή χώρα του τούς Ἔλληνες, καί γι' αὐτό δ τελευταῖος ἀναθέτει στόν Ξενοφώντα νά ξαναφέρει τούς στρατιώτες πίσω στήν Ἀσία. Ὁ Ἀρίσταρχος ὅμως, ὁ νέος ἀρμοστής τοῦ Βυζαντίου, τούς ἐμπιδίζει νά περάσουν ἀπέναντι, συνεννοημένος μέ τό Φαργάδαζο. Τότε ὁ Ξενοφῶν ἀποφασίζει νά πάει μέ τό στρατό του στόν ἀρχοντα τῆς Θράκης Σεύθη, πού τούς ὑποσχέθηκε πολλές παροχές, ἀν τόν βοηθοῦσαν νά πάρει πίσω τήν πατρική του χώρα. Οι Ἔλληνες πολεμώντας μαζί του νικοῦν τούς ἔχθρούς του Θυνούς, πού ἀναγκάζονται νά ὑποταχθοῦν. Υστερα τόν βοηθοῦν νά καταλάβει διάφορες ἄλλες περιοχές καί φτάνουν ὡς τή Σαλμυδησσό τοῦ Εὔξεινου Πόντου, εἰναι ὅμως πολύ στενοχωρεμένοι, γιατί δέν τούς δίνει μισθό. Στό μεταξύ ὁ Λακεδαιμόνιος Θίρων μέ ἀπεσταλμένους τούς προτείνει νά ἐγκαταλεύφουν τή Θράκη καί νά ἐκστρατεψουν μαζί του ἐνάντια στόν Τισσαφέρονη, τάξοντάς τους μεγάλες ἀμοιδές. Μερικοί στρατιώτες τότε διατυπώνουν παράπονα καί κατηγορίες κατά τοῦ Ξενοφώντα, πού τόν θεωροῦν ὑπεύθυνο γιά τήν καθυστέρηση τῆς μισθοδοσίας ἀπό τό Σεύθη, ἀλλά ἐκεῖνος τίς ἀποκρούει καί, ὕστερα ἀπό συζητήσεις πού κάνει μέ τόν τελευταῖο, κατορθώνει νά ἀποσπάσει τήν ὀφειλόμενη πληρωμή. Τέλος οι στρατιώτες ἀποφασίζουν νά δεχτοῦν τήν πρόταση τοῦ Θίρωνα

καί παρακαλοῦν τόν Ξενοφώντα νά τους ὀδηγήσει ὁ ἴδιος στήν Ἀσία. Περνοῦν λοιπόν μαζί του στή Λάμψακο κι ἀπό κεῖ, διασχίζοντας τήν Τρωάδα, φτάνουν στήν Πέργαμο τῆς Μυσίας, ἀπό που τους παρέλαβε ὁ Θίδρων, τούς ἔνωσε μέ τό δικό του στρατό κι ἄρχισε τόν πόλεμο ἐνάντια στόν Τισσαφέρνη καί στό Φαρνάβαζο.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σελ. 5

δήμους: μέ τή μεταρρύθμιση τοῦ Κλεισθένη ἡ Ἀττική χωρίστηκε σέ 100 περίπου δήμους. Ἀπ' αὐτούς δέκα μαζί, παρομένοι δύμως ἀνάκατα ἀπό τό ἄστυ, τήν παραλία καὶ τή μεσόγαια, ἀποτελοῦσαν μά φυλή.

τάξη τῶν ἵππεων: ὅπως ἔρχομε, στήν Ἀθήνα οἱ πολίτες, μέ δάση τήν καταγωγή τους, εἶχαν χωριστεῖ σέ 3 τάξεις: τῶν ἵππεων, τῶν ζευγιτῶν καὶ τῶν θητῶν. "Οταν δύμως ὁ Σόλων γιά τή διάκριση τῶν τάξεων πῆρε βάση τήν ἴδιοκτησία καὶ τό εἰσόδημα, τότε ἔχωσιστηκαν ἀπό τούς ἵππεις οἱ πλουσιότεροι κι ἔτσι δημιουργήθηκε καί ἡ τάξη τῶν πεντακοσιομεδίμων, τῶν πολιτῶν δηλαδή πού εἶχαν ἐτήσιο εἰσόδημα πάνω ἀπό πεντακόσιους μέδιμνους σιτάρι, ἢ ἄλλα προϊόντα ἀνάλογης ἀξίας. Ἀπό τότε ἡ τάξη τῶν ἵππεων δέν ἦταν πρώτη ἀλλά δεύτερη.

Σελ. 6

σατραπεία: λεγόταν ἔνα μεγάλο τοπικό διαμέρισμα τοῦ ἀρχαίου περσικοῦ κράτους, πού τό κυβερνούσε ὁ σατράπης. Αὐτός εἶχε στρατιωτική, διοικητική καὶ δικαστική ἔξουσία στή σατραπεία του. Σέ είκοσι τέτοιες περιοχές ἦταν χωρισμένο τό περσικό κράτος, πού τίς εἶχε διοργανώσει προπάντων ὁ Δαρεῖος ὁ Α', βασιλιάς τῆς Περσίας ἀπό τό 521 π.Χ. ὥς τό 485 π.Χ. Ἡ σατραπεία τοῦ Κύρου, μέ πρωτεύουσα τίς Σάρδεις, πού δρίσκονταν στίς ὅχθες τοῦ Πακτωλοῦ ποταμοῦ, πρός τά Β.Α. τῆς Σμύρνης, ἐκτεινόταν στήν κεντρική καὶ δυτική Μ. Ἀσία καὶ συγκεκριμένα στίς χώρες Λυδία, Φρυγία καὶ Καππαδοκία.

Σελ. 9

τοῦ βασιλιά τῶν Περσῶν Δαρείου: πρόκειται γιά τό Δαρεῖο

τό Β' πού λεγόταν καί Νόθος· αὐτός βασίλεψε στήν Περσία ἀπό τό 424 ὥς τό 405 π.Χ.

ΒΙΒΛΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Σελ. 17

κεφ. 1. στήν προηγούμενη διήγηση: ἐδῶ γίνεται μά ανακεφαλίωση περιληπτική τοῦ Πρώτου Βιβλίου, πού δφεύλεται ὅχι στόν Ξενοφώντα, ἀλλά σέ κάποιο μελετητή. Τό ἵδιο γίνεται σέ ὅλα τά Βιβλία, ἐκτός ἀπό τό "Ἐκτο".

ὅ Δημάρατος: εἶχε πάει ἀπό τή Σπάρτη, διωγμένος ἀπό τό συμβασιλέα του Κλεομένη, στό βασιλιά τῆς Περσίας Δαρεῖο, γιο τοῦ Ὑστάσπη. Αὐτός τόν ἔκαμε διοικητή στίς πόλεις Πέργαμο, Τευθρανία καί Ἀλίσαρνα.

ὅ Γλοῦς: ἦταν γιός τοῦ Αἰγύπτιου Ταμώ, πού ἦταν ὑποδιοικητής τῆς Ἰωνίας, ὅταν τήν εἶχε ὁ Τισσαφέροντος, καί τώρα ναύαρχος τοῦ Κύρου.

Ἄριαῖος: ἦταν ὑποδιοικητής τῆς σατραπείας τοῦ Κύρου.

εἶχαν ἔκεινήσει: Γι' αὐτά μιλάει στό Βιβλ. Πρώτο, κεφ. 7, παράγρ. 20 κ. ἔξ. καί κεφ. 10, παράγρ. 1.

Σελ. 19

ὅ Τισσαφέροντος: ἦταν διοικητής (σατράπης) στήν παραλιακή περιοχή τῆς δυτικῆς Μ. Ἀσίας.

Σελ. 21

Θεόπομπος: μερικοί ἔχουν τή γνώμη πώς Θεόπομπος εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Ξενοφῶν μέ ψευδώνυμο.

Σελ. 27

κεφ. 2. Τίγρης ποταμός: ὁ βασιλιάς μέ τό στρατό του δέ δρισκόταν στήν ἀπέναντι ὅχθη τοῦ Τίγρητα, ὥστε νά χρειάζεται νά τόν περάσουν οἱ Ἐλληνες γιά νά συμπλακοῦν. Ἡ λοιπόν ὁ Κλέαρχος κάνει λάθος, θεωρώντας Τίγρητα κάποιο κανάλι, ἡ τό λέει σκόπιμα, γιά νά δείξει πώς ἦταν ἀδύνατο νά συναντήσουν τό βασι-

λιά κι ἔτσι ἐπρεπε νά προτιμήσουν τή δεύτερη λύση πού προτείνει.

σάλπιγγα: ὅταν ἦταν φτιαγμένη ἀπό κέρατο ζώου, ὅπως ἐδῶ, δονομαζόταν ἀπό τούς ἀρχαίους κέρας· ὅταν ὅμως εἶχε κατασκευαστεῖ ἀπό μέταλλο, τότε λεγόταν σάλπιγξ.

ὑποξύγια: ἔτσι λέγονταν τά ζῶα πού χρησίμευαν γιά νά σέρνουν ἀμάξι ἢ νά μεταφέρουν φορτίο.

τοῦ ποταμοῦ: ἐννοεῖται τοῦ Εὐφράτη.

Βαβυλώνα: ἦταν ἀρχαία, μεγάλη πολιτεία στήν ἀριστερή ὁχθή τοῦ Εὐφράτη ποταμοῦ.

Σελ. 29

σέ μιάν ἀσπίδα: τά ζῶα τά ἔσφαζαν ἔτσι, ὅστε τό αἷμα τους νά πηγαίνει στήν κοιλότητα τῆς ἀσπίδας, ὅπου δύθιζαν τό ξίφος και τή λόγχη.

Σελ. 31

Βαβυλωνία: είναι ἡ χώρα πού βρίσκεται ἀνάμεσα στούς ποταμούς Τίγρητα και Εὐφράτη, στό νοτιοανατολικό μέρος τῆς Μεσοποταμίας.

Σελ. 33

τό γαϊδούρι: σκόπιμα ὁ Κλέαρχος ἀναφέρει σάν δέδαιο ὅτι κάποιος στρατιώτης ἀφησε ἐλεύθερο ἔνα γαϊδούρι στό στρατόπεδο, κι ἀπ' αὐτό τάχα δημιουργήθηκε ὁ θόρυβος κι ὁ φόδος. Μ' αὐτό τόν τρόπο καθησύχασε τούς στρατιώτες.

Σελ. 35

κεφ. 3. μέ παραταγμένο τό στρατό: ἔτσι προχωρεῖ ὁ Κλέαρχος, γιατί δέν ἔχει ἀπόλυτη πεποίθηση πώς οἱ Πέρσες θά τηρήσουν τή συμφωνία.

Σελ. 37

ποτίζοντας τούς ἀγρούς: ἦταν ἀρχές τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 401 π.Χ., σύμφωνα μέ τούς ὑπολογισμούς πού ἔχουν γίνει γιά τή χρονολογία τῆς μάχης στά Κούναξα.

Σελ. 39

κοντά στήν πατρίδα σας: ξέρουμε πώς ή σαραπεία, δηλαδή ή περιοχή πού κυβερνούσε ο Τισσαφέρνης, ἐκτεινόταν στά παράλια τῆς δυτικῆς Μ. Ἀσίας. Γι' αὐτό λέει πώς γειτονεύει μέ τήν Ἑλλάδα.

Σελ. 43

κεφ. 4. δίπλα στό παλάτι του: εἶναι βέδαια ύπερδολή, θέλει νά δείξει διμως κάτω ἀπό πόσο δύσκολες συνθήκες πολέμησαν καί νίκησαν οἱ Ἑλληνες τόν Ἀρταξέρξη μέσα στήν ἴδια τή χώρα του.

Σελ. 45

ὁ Ἐνφράτης: εἶναι ποταμός τῆς Ἀσίας· οἱ πηγές του δρίσκονται στήν Ἀρμενία.

οἱ Ὁρόντας: ἦταν διοικητής τῆς Ἀρμενίας κι εἶχε πάρει γυναίκα τήν κόρη τοῦ βασιλιᾶ, τήν Ροδογούνη (βλ. Πλουτ. Ἀρταξ. οὗ). Αὐτός ἦταν ἄλλος ἀπό τόν Ὁρόντα πού σκότωσε δι Κύρος (Βιδλίο Πρώτο, κεφ. 6, παράγρ. 1-11).

ὁ παρασάγγης: ἦταν ἡ ἀπόσταση πού ἔκαναν βαδίζοντας δυό ώρες. Ἰσοδυναμούσε μέ 30 ἀρχαῖα στάδια, δηλαδή μέ 5520 μέτρα, πάνω κάτω (τό κάθε στάδιο εἶχε 184 μέτρα).

σταθμός: ἦταν ἡ ἀπόσταση πού περνούσε κανείς βαδίζοντας μιά διάλογη μέρα. Κάθε σταθμός ἰσοδυναμούσε μέ 5, περίπου, παρασάγγης.

Μηδία: ἔτσι λεγόταν ἡ χώρα τῆς Ἀσίας πού δρισκόταν στά δύοεια τῆς Βαβυλώνας, ἀνάμεσα στήν Κασπία θάλασσα, τήν Περσία, τήν Ἀσσυρία καί τήν Ἀρμενία, και δρεχόταν ἀπό τόν Τίγρητα καί τόν Εὐφράτη. Τό τείχος πού ἀναφέρεται ἐδῶ εἶχε γίνει γιά νά προφυλάξει τή χώρα ἀπό τίς ἐπιδρομές ἄλλων λαῶν.

μέ ἄσφαλτο: τήν ἄσφαλτο τή χρησιμοποιούσαν στίς οἰκοδομές ἀντί γιά ἀσβέστη.

Σελ. 49

τησί: δινομάζει ο Ξενοφῶν τό μέρος ἐκεῖνο τῆς Βαβυλωνίας, πού ἀπλωνόταν ἀνάμεσα στόν Τίγρητα καί στά κανάλια, γιά τά δποια μᾶς ἔχει μιλήσει.

Σελ. 51

οἱ Φύσοκος: ἦταν παραπόταμος τοῦ Τίγρητα.

τὸ πλέθρο: μονάδα μήκους, τό 1)6 τοῦ ἀρχαίου σταδίου.
Ισοδυναμοῦσε δηλαδή μέ 31, πάνω κάτω, σημερινά μέτρα.

Ὥρπη: δέν εἶναι ἀκριβῶς γνωστή ἡ θέση τῆς πολιτείας αὐτῆς.
Μερικοί νομίζουν πώς δρισκόταν ἐκεῖ πού εἶναι τό σημερινό
Ἐσκί-Βαγδάτ.

Σοῦσα: πρόκειται γιά τήν πρωτεύουσα τοῦ περσικού κράτους, πού δρισκόταν στήν ἀριστερή ὅχθη τοῦ Χοάσπη ποταμοῦ, στήν ἐπαρχία Σουσιανῆς. Ἡ πόλη αὐτή πήρε τό ὄνομά της ἀπό τοὺς πολλούς κρίνους (=σουσάν, στήν περσική γλώσσα), πού φύτρωναν ἐκεῖ.

Ἐκδάτανα: ἦταν πολιτεία τῆς ἄνω Μηδίας, στούς πρόποδες τοῦ δουνοῦ Ορόντη.

τά χωριά τῆς Παρνασσίδας: αὐτά δρισκονταν ἵσως στήν περιοχή, ὅπου δι παραπόταμος Ζαπάτας χύνεται στόν Τίγρητα. Σήμερα δι παραπόταμος αὐτός λέγεται μικρός Ζάδ.

Σελ. 53

οἱ καινές: ἡ πόλη αὐτή δρισκόταν στή Μεσοποταμία, στή σημερινή τοποθεσία Καλαάτ-Σερκάτ.

κεφ. 5. ὁ Ζαπάτας: εἶναι παραπόταμος τοῦ Τίγρητα καί χύνεται σ' αὐτόν ἀπό τήν ἀριστερή ὅχθη. Σήμερα ὄνομάζεται μεγάλος Ζάδ κι εἶναι ἄλλος ἀπό τό μικρό Ζάδ, πού εἰδαμε σέ προηγούμενη σημείωση.

Σελ. 55

οἱ Μυσοί: κατοικοῦσαν στή Μ. Ἀσία, πρός τό διοινό μέρος τῆς Λυδίας, ἀπέναντι στή Λέσβο.

Πισίδες: ὄνομάζονταν οἱ κάτοικοι τῆς Πισιδίας, μᾶς χώρας ἀσιατικῆς πού ἔκτεινόταν ἀνάμεσα στή Φρυγία καί στήν Παμφυλία.

Σελ. 57

δρογισμένοι: ἦταν οἱ Πέρσες μέ τούς Αἰγύπτιους, γιατί οἱ τελευταῖοι εἶχαν ἀποστατήσει ἀπό τήν Περσία τό 414 π.Χ.

χωρισμένους νά σᾶς πολεμοῦμε: αὐτό θά το κατόρθωναν, ἃν
ἄφηναν νά περνάει μονάχα ἔνα μέρος τοῦ στρατοῦ καί νά το ἔξο-
λιθρεύουν. Ἔτσι θά το χώριζαν σέ τμήματα μικρά, γιά νά το
καταστρέψουν εύκολότερα.

δέ σᾶς μεταφέροναμε ἀπέναντι: αὐτό θά γινόταν στήν περί-
πτωση πού δι ποταμός ἦταν πολύ βαθύς καί πλατύς, δόποτε χρεια-
ζόταν γέφυρα μέ πλοϊα γιά νά περαστεῖ (βλ. καί Βιβλ. Δεύτερο,
κεφ. 4, παράγρ. 13).

Σελ. 61

ἡ τιάρα: ἦταν ἀρχαῖο περσικό κάλυμμα γιά τό κεφάλι, σέ
σχῆμα κώνου, πού μονάχα δι βασιλιάς τό φοροῦσε ὅρθιο, ἐνώ οἱ
ἄλλοι Πέρσες γερτό πρός τό μέτωπο.

νά τή φορεῖ ὅρθια: μέ τή φράση αὐτή δι Τισσαφέρνης ἐννοεῖ
πώς ἔχει κάποιον ἀπώτερο σκοπό, νά γίνει δηλαδή ἀνεξάρτητος
ἀπό τό μεγάλο βασιλιά. Πρόκειται δημος γιά παγίδα, πού στήνει
μέ τέχνη στόν Κλέαρχο.

Σελ. 63

ὅρισμένου σημαδιοῦ: τό σημάδι αὐτό, δημος μᾶς πληροφορεῖ
δι Διόδωρος (ΙΔ, 26), ἦταν μιά κόκκινη σημαιούλα (φοινικίς).

Κλεάνωρ δι Ὁροχομένιος: ἄλλου ἀναφέρεται Κλεάνωρ δι Ἀρ-
κάς (Βιβλ. Δεύτερο, κεφ. 1, παράγρ. 10). Πρόκειται πάντως γιά
τό ἴδιο πρόσωπο. Ὁροχομένιος λέγεται, ἐπειδή καταγόταν ἀπό
τόν Ὁροχομενό τής Ἀρκαδίας.

Σελ. 67

κεφ. 6. ἔμενε ἐκεῖ: ο Κλέαρχος παρέμεινε στήν Ἑλλάδα ὅσο κρα-
τοῦσε δι πελοποννησιακός πόλεμος, στόν διοιο καί ἔλασθε μέρος.

τούς Ἑλληνες: ἐννοεῖ ἐκείνους πού ἔμειναν στή θρακική
χερσόνησο, στόν Ἑλλήσποντο, καί ὅχι στήν κυρίως Ἑλλάδα.

τήν ἔγκριση τῶν ἐφόρων: ἡ ἔξουσία πού εἶχαν οἱ 5 ἐφόροι
τῆς Σπάρτης ἦταν ἀνώτερη κι ἀπό κείνη πού εἶχαν οἱ βασιλιάδες.
Γι' αὐτό δι Κλέαρχος κατάφερε νά ἔγκρινουν οἱ ἐφόροι τό σχέδιο
του.

Πέρινθος: λεγόταν ἡ ἀρχαία πολιτεία πού δνομάστηκε ἀπό

τούς Βυζαντινούς Ἡράκλεια. Βρισκόταν στά παράλια τοῦ Εὔξείνου Πόντου καὶ ὀνομάζεται σήμερα Ἐρεκλί.

σέ ἄλλο ἔργο: δέν ἔρομε ποιό σύγχρονα ἐννοεῖ ὁ Ξενοφῶν. Μερικοί στὸ ἀρχαῖο κείμενό γράφουν «ἄλλοις» ἀντί «ἄλλῃ», ὑποθέτοντας πώς ὁ Κτησίας ἐκθέτει τοὺς λόγους τοῦ Κλέαρχου.

ὅ δαρεικός: ἦταν περσικό νόμισμα χρυσό, πού ἰσοδυναμοῦσε μὲ 20 ἀττικές δραχμές. Στή μιά ὅψη εἶχε τὴν εἰκόνα τοῦ βασιλιά Δαρείου.

Σελ. 69

μέ τῇ μέθοδῳ πού ἐφάρμοζε: πρόκειται γιά τὴν αὐστηρότητα καὶ τὴ σκληρότητα, μέ τὴν ὅποια φέρονταν οἱ Σπαρτιάτες ἀρχηγοί στοὺς στρατιώτες. Ἀπ' ὅσα λέει ὁ Ξενοφῶν, φαίνεται πώς δέν ἐγκρίνει τὴ σπαρτιατική ἀντί μέθοδο.

τὰ τρόφιμα: ὅχι μονάχα γιά τὴν ἔξεύρεση τῶν τροφίμων νοιαζόταν ὁ Κλέαρχος, ἀλλά καὶ γιά τὴ διάθεσή τους στὸ στρατό. Εἶναι γνωστό μάλιστα πώς φύλαγε τὸ σιτάρι γιά τοὺς στρατιώτες, ἐνῶ τὰ παιδιά καὶ οἱ γυναῖκες πέθαιναν ἀπό τὴν πείνα (βλ. Ξενοφ. Ἐλληνικά Α', γ', παράγρ. 19).

Σελ. 71

στὸ δάσκαλο: στὴν ἀρχαιότητα τὸ κυριότερο παιδαγωγικό μέσο ἦταν τὸ ἔντονο καὶ ἄλλα βασανιστήρια (βλ. Πλούταρχον, Περὶ παίδων Ἀγωγῆς, κεφ. ΙΒ', παράγρ. 8). Γι' ἀντό τὰ παιδιά δέν ἦταν δυνατό νά δρίσκονται σέ καλές σχέσεις μέ τοὺς δασκάλους.

Λεοντίνος: ἔτοι λέγεται ὁ Γοργίας, γιατί καταγόταν ἀπό τοὺς Λεοντίνους, μιά πλούσια Ἑλληνική ἀποικία τῆς ἀνατολικῆς Σικελίας. Ὁ Γοργίας ἦταν περίφημος σοφιστής καὶ δάσκαλος τῆς ἡγετορικῆς.

λέγεται κακογόνος ταῦτα εἶναι συντελεῖ τὸ πονηρότατον διότι τὸ η θρησκεία τῶν 500 γένεων καθεὶς γροῦσα, μέ σκοπὸν της στρατηγικῆς εμμεμάσμαδον τοῦδε μέ τρόπον ἀποδιδοῦσα τὸ ζεύγος τοῦ Αρτεμίδα. Καὶ τοῦτο, ποτὲ προκατέκρινον τοὺς θεοὺς τοῦτον τὸν Ταύρον διηγητικότηταν γενούντα, προγονοῦδον μὲταναστεύοντας τὸν θεόν την πεντετοῦρια γροῦσα επερεπε νά τίχε διεπληρώσει τὸ τάξιμο, ταῦτα τῷ μὲν λαὶς ὁ Ξενοφῶν (401 π.Χ.) ἔγουν περισσοτε θλόκληρα θενεγήτα

352

·Ετοι μάλιστα δύναται έτοιμης γεννητικής η γυναίκα που επιθυμεί να γένεσε αγόρι; Το σημείο της ομάδρων τέλος προστατεύεται από την αρχή της ομάδας της πατέρας της για την αρχαία απόδειξη από την ομάδα της μητέρας της.

ΒΙΒΛΙΟ ΤΡΙΤΟ

·Επειδή το θρησκευτικό σύστημα της αρχαίας Ελληνικής κοινωνίας ήταν ιδιαίτερα παραδοσιακό, η θεωρία της ομάδας ήταν ένας σημαντικός παράγοντας στην αρχαία Ελληνική παιδεία. Η θεωρία της ομάδας ήταν ένας σημαντικός παράγοντας στην αρχαία Ελληνική παιδεία.

Σελ. 79 Αριστοφάνης, Παντογένη, Ιωνία, Κατατελεστατικό θέμα.

κεφ. 1. Μήποτε πανδίδεις μείζη μηδὲ πολλά πειστεῖν με την θεραπείαν;

·Στό Σωκράτη: πρόκειται γιά τό μεγάλο Ἀθηναϊοφίλο, πού γίνεται δάσκαλος τοῦ Ξενοφώντα.

Θεωρία της ομάδας

Σελ. 83 Η θεωρία της ομάδας στην αρχαία Ελληνική παιδεία ήταν ένας σημαντικός παράγοντας στην αρχαία Ελληνική παιδεία: ήταν ένας σημαντικός παράγοντας στην αρχαία Ελληνική παιδεία.

έμποδια: ήταν ένας σημαντικός παράγοντας στην αρχαία Ελληνική παιδεία: ήταν ένας σημαντικός παράγοντας στην αρχαία Ελληνική παιδεία.

πάροδοι: ήταν ένας σημαντικός παράγοντας στην αρχαία Ελληνική παιδεία: ήταν ένας σημαντικός παράγοντας στην αρχαία Ελληνική παιδεία.

Σελ. 85 Η θεωρία της ομάδας στην αρχαία Ελληνική παιδεία ήταν ένας σημαντικός παράγοντας στην αρχαία Ελληνική παιδεία.

·Καθόλου δέ θά προφασιστᾶ τήν ἡλικία: αὐτό τό λέει διάλεκτος της αρχαίας Ελληνικής παιδείας, ήπειδή ήταν άκομα πολύ νέος καὶ δέν εἶχε τή σχετική πείρα. Πάντως είναι ἀξιοθαύμαστος γιά τήν πρωτοδουλία πού ἀναπτύσσει σέ μιά κρίσιμη στιγμή καὶ γιά τήν ἀνιδιοτέλειά του. Γιατί τήν ἀπόφαση νά ἀναλάβει τήν ἀρχηγία τῶν Ἐλλήνων τήν παίρνει, ήπειδή δέ διέπει κάνεναν ἄλλο νά τό κάνει, δηλώνει ὅμως πώς, ἂν παρουσιαστεῖ ἀρχηγός, αὐτός θά πειθαρχήσει στίς διαταγές του.

·Βοιωτικό γλωσσικό ίδιωμα: τό ίδιωμα αὐτό ἀνήκε στήν αιολική διάλεκτο.

·Τό έπιθυμοῦν: δπως μᾶς ἀναφέρει δ Πλούταρχος ('Ἄρταξέρξης ΙΗ'), δ Κλέαρχος παρακαλοῦσε τόν Κτησία νά τοῦ στείλει στή φυλακή κρυφά ἔνα μαχαίρι γιά ν' αὐτοκτονήσει.

·Πάροδοι: ήταν ένας σημαντικός παράγοντας στην αρχαία Ελληνική παιδεία.

Σελ. 87 Η θεωρία της ομάδας στην αρχαία Ελληνική παιδεία ήταν ένας σημαντικός παράγοντας στην αρχαία Ελληνική παιδεία.

σάν Λυδός: οι Λυδοί, καθώς κι ἄλλοι βάρθαροι, εἶχαν τρυπημένα τ' αὐτιά τους καὶ φρούσαν σκουλαρίκια.

οι στρατιώτες: ήκείνοι πού δρίσκονται, ἐννοείται, στό στρατόπεδο.

·Πέρινθος: λεγόταν ἡ ἀρχαία πόλιτεία πού δνομαστήκε ἀπό

Σελ. 89

ταξίαρχοι: σέ βαθμό ἀντιστοιχούσαν μέ τούς λοχαγούς. Ἐνδοῦ δημως οἱ τελευταῖοι ἦταν ἀξιωματικοί στούς στρατιώτες πού εἶχαν διαρύ ὄπλισμό καὶ διοικοῦσαν ἔνα λόχο (100 περίπου ἄντρες), ἐκείνοι ἦταν στούς ἑλαφρά ὄπλισμένους, δπως στούς πελταστές, τοξότες κτλ. καὶ διοικοῦσαν τὸν ἴδιο ἀριθμό ἀντρῶν μέ τούς λοχαγούς.

μισθούς: κάθε στρατιώτης ἔπαιρον ἔνα δαφεικό τό μήνα, ὁ λοχαγός δυό καὶ ὁ στρατηγός τέσσερις (αὐτά ἀναφέρονται στό Βιβλ. "Ἔδδομο, κεφ. 2, παράγρ. 36 καὶ κεφ. 6, παράγρ. 1).

Σελ. 91

Δάρδανος: αὐτό ἦταν τὸ ὄνομα μιᾶς πόλης, πού δρισκόταν κοντά στὸν Ἑλλήσποντο καὶ ἀνῆκε στήν Τρωάδα.

Σελ. 95

κεφ. 2. φταρνίζεται: οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τὸ φτάρνισμα τό θεωροῦσαν καλό σημάδι (βλ. καὶ Ὁμήρου Ὀδύσσεια, ζ, σ. 539), πού τό ἔστελνε γιά προμήνυμα ὁ Ζεύς Σωτήρ. Σ' αὐτόν καὶ προσέχονται.

τόν παιάνα: συνήθιζαν νά τόν τραγουδοῦν καὶ πρίν ἀπό τή μάχη.

τούς νίκησαν: πρόκειται γιά τή μάχη καὶ τή νίκη στό Μαραθώνα, τό 490 π.Χ.

τό χρονιάρικο γίδι: λεγόταν χίμαιρα. Στήν ἀρχαία ἑλληνική μυθολογία, δημως, χίμαιρα ὀνομαζόταν ἔνα τέρας πού εἶχε κεφάλη λιονταριού, σώμα γιδιού καὶ οὐρά δράκοντα.

Σελ. 97

ἀκόμα καὶ σήμερα: δέν εἶναι δυνατό νά συνεχιζόταν ἀκόμα ὡς τότε ἡ θυσία τῶν 500 γιδιῶν κάθε χρόνο, μέ σκοπό νά ξεπληρωθεῖ τό τάξιμο πού εἶχαν κάμει οἱ Ἀθηναῖοι στήν Αρτέμιδα. Καί τούτο, γιατί στό Μαραθώνα σκοτώθηκαν 6.400 Πέρσες, δπως μᾶς ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος (ΣΤ'. 117). Ἐτοι σέ δεκατοία χρόνια ἔπειτε νά εἶχε ξεπληρωθεῖ τό τάξιμο, ἐνώ τώρα πού μιλάει ὁ Ξενοφῶν (401 π.Χ.) ἔχουν περάσει ὀλόκληρα ἐνενήντα

χρόνια άπό τη μάχη του Μαραθώνα. Ἡ θυσία συνεχίζοταν νά γίνεται κάθε χρόνο, τήν ήμέρα τῆς γιορτῆς τῆς Ἀρτέμιδας, ἀπό καθιερωμένη συνήθεια πιά καί ἄσχετα μέ τὸν ἀριθμό τῶν σκοτωμένων Περσῶν.

στή στεριά καί στή θάλασσα: δηλαδή στή Σαλαμίνα (480 π.Χ.), στίς Πλαταιές καί στή Μυκάλη (479 π.Χ.). Ὁ στρατός τοῦ Ξέρξη γιά τή μεγάλη αύτή ἐπιχείρηση ὑπολογίζεται σε ἔνα ἑκατομμύριο ἄντρες περίπου.

τά τρόπαια: ἡταν ἀσπίδες καί ἄλλα ὅπλα τῶν ἐχθρῶν, κρεμασμένα σε δέντρο. Στήνονταν ἀπό τοὺς νικητές στὸν τόπο τῆς μάχης.

Σελ. 101

τά περάσαμε: οἱ Ἐλληνες εἶχαν περάσει τὸν Τίγρηντα καί τὸ Φύσκο (βλ. Βιδλ. Δεύτερο, κεφ. 4, παράγρ. 24 καὶ 25).

τέθριππα: ἡταν ἀμάξια πού σέργονταν ἀπό τέσσερα ἄλογα.

λωτοφάγους: δηλαδή σάν τοὺς συντρόφους τοῦ Ὅδυσσεα, πού ἔφαγαν τό λωτό καί λησμόνησαν τήν πατρίδα (Ὀμήρου Ὅδυσ. ι, στ. 83).

Σελ. 105

σε σχηματισμό πλαισίου: δηλαδή σε δροθιγώνιο τετράπλευρο.

τό ἄμαχο πλῆθος: τό ἀποτελοῦσαν οἱ μάντεις, οἱ κήρυκες, οἱ δοῦλοι καί οἱ γυναικεῖς.

Σελ. 109

κεφ. 3. Ζαπάτας: γιά τὸν ποταμό αὐτό μιλήσαμε σε σημείωση τῆς σελ. 351

σφεντονῆτες: τό κύριο ὅπλο τους ἡταν ἡ σφεντόνη, δηλαδή ἕνα κομμάτι δέρμα ἡ πλεγμένο σχοινί, λίγο πλατύ πρὸς τή μέση. Ἐκεῖ ἔβαζαν τήν πέτρα πού ἔριχναν ἐνάντια στὸν ἐχθρό.

Σελ. 111

τοὺς ἐπιασε πάλι στενοχώρια: τό ἵδιο εἶχαν πάθει καί ὅταν πιάστηκαν οἱ στρατηγοί ἀπό τὸν Τισσαφέρνη (βλ. Βιδλ. Τοίτο, κεφ. 1, παράγρ. 3).

Σελ. 113

σφεντονήτες καί ἵππεῖς: τό ἐφευρετικό μυαλό τοῦ Ξενοφώντα κατοδηθώνει νά δρεῖ τόν τρόπο νά ἔτοιμάσει γιά μάχη σφεντονήτες καί ἵππεῖς, ἐνώ δέν ὑπῆρχαν οὔτε σφεντόνες οὔτε ἄλογα.

νά πλέκουν... σφεντόνες: ή σφεντόνα δέν ἦταν μονάχα δερμάτινη, ἀλλά πολλές φορές καί ἀπό σχοινί πλεγμένο ἔτσι, ὥστε στή μέση νά είναι φαρδύτερο καί στά δυσ ἄκρα στενότερο.

Σελ. 115

κεφ. 4. ἔμειναν ἐκεῖ: δηλαδή στά χωριά πού είχαν πάει πρωτύτερα (βλ. Βιβλ. Τρίτο, κεφ. 2, παράγρ. 34 καί κεφ. 3, παράγρ. 11).

Σελ. 117

χωρίς κατοίκους: οί κάτοικοι φαίνεται πώς είχαν φύγει ἐξαιτίας τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, πού ἄκουγαν πώς γίνονται κοντά, καί τῶν Ἑλλήνων πού πλησίαζαν τήν πόλη τους.
πόδια: κάθε πόδι (ό πούς, στήν ἀρχαία γλώσσα), ίσοδυναμοῦσε μέ 0,31 περίπου τοῦ μέτρου.
κυνιεύτηκε: οί Μῆδοι ὑποτάχτηκαν στό βασιλιά τῆς Περσίας Κύρο, γύρω στά 560 π.Χ. "Οταν πολιορκοῦσαν τή Λάρισα οι Πέρσες, φαίνεται πώς ἔγινε ἔκλειψη τοῦ ἡλιου, κι ἔτοι χάθηκε ἀπό τά μάτια τῶν ἀνθρώπων.

πέτρινη πυραμίδα: ο "Αγγλος ἀρχαιολόγος Λάναρδ παραδέχεται πώς πρόκειται γιά ἔνα λόφο πού ἔχει σχῆμα κώνου καί λέγεται ἀπό τούς ντόπιους Ἀθούρ. Ἐπάνω δρίσκονται ἐρείπια πύργου. "Ισως ἐκεῖ ἦταν ὁ τάφος τοῦ βασιλιά τῶν Ασσυρίων Σαρδανάπαλου.

Σελ. 119

Μέσπιλα: δρισκόταν στήν ἀριστερή ὅχθη τοῦ Τίγρητα ποταμού, ἀπέναντι στή σημερινή Μοσούλη.

ἀπολιθωμένα κοχύλια: τό μάρμαρο πού περιέχει τέτοια ἀπολιθώματα λέγεται κογχυλιάτης λίθος ἢ κογχίτης.

ο ἀδερφός τοῦ βασιλιά: πρόκειται γιά τό νόθο ἀδερφό τοῦ

Αρταξέρξη καί τοῦ Κύρου (βλ. Βιβλ. Δεύτερο, κεφ. 4, παράγγ. 25).

δέν ἦταν εὔκολο νά τό κάμει: ἦταν δηλαδή τόσοι πολλοί οἱ Πέρσες, ὥστε καμιά πέτρα καὶ κανένα βέλος τῶν Ἑλλήνων δέν πήγαινε χαμένο. Κάποιον ἔχθρο ἔδρισκε καὶ τόν χτυποῦσε.

Σελ. 121

μολύδι... γιά τίς σφεντόνες: ἀπ' αὐτό τό μολύδι ἔφτιαχναν μολυσθίδας, δηλαδή μολυσθένεις μπάλες, πού τίς ἐριχναν μέ τίς σφεντόνες, ὅπως εἴδαμε (βλ. Βιβλ. Τοίτο, κεφ. 3, παράγγ. 17).

πεντηκοντῆρες: ἔτσι λέγονταν οἱ ἀξιωματικοί πού διοικοῦσαν πενήντα στρατιώτες, δηλαδή μισό λόχο.

ἐνωμόταρχοι: ἦταν ἀξιωματικοί πού διοικοῦσαν τό τέταρτο τοῦ λόχου (μιά ἐνωμοτία), δηλαδή 25 στρατιώτες.

ἔξω ἀπ' αὐτές: ὅταν ἔφταναν σέ στενό μέρος, πού ἔπρεπε νά πλησιάσουν ἡ μιά μέ τήν ἄλλη πλευρά ὥστε νά περάσουν οἱ στρατιώτες χωρίς ἀταξία, τότε οἱ ἄντρες τῶν ἔξι λόχων, μέ ἀργό βῆμα προχωρῶντας, ἐμεναν πίσω. "Ἔτσι στή μέση ἀφηναν ἔνα διάστημα ἀδειο, πού ἔπειτοπε στίς δυό πλευρές νά πλησιάσουν ἡ μιά τήν ἄλλη καὶ νά περάσουν μέ τάξη." Οταν πάλι ἔφταναν σέ τόπο εύρυχωρο, τότε χωρίζονταν οἱ δυό πλευρές, τό μεταξύ τους διάστημα ἔμενε ἀδειο κι ἔτσι οἱ ἔξι λόχοι ἔσαν παίρνονταν τή θέση τους σ' αὐτό.

Σελ. 123

γυμνῆτες: (ό γυμνής, τοῦ γυμνῆτος) λέγονταν οἱ στρατιώτες πού ἦταν ἐλαφρά δύλισμένοι, δηλαδή μονάχα μέ ἀκόντια ἡ τόξα ἡ σφεντόνες. Αύτοί ὀνομάζονταν καὶ ψιλοί.

δύλιτες: ὀνομάζονταν οἱ στρατιώτες πού εἶχαν δαρύ δύλισμό, δηλαδή θώρακα, μεγάλη ἀσπίδα καὶ δόρυ.

Σελ. 125

οἱ Ἐλληνες: δηλαδή οἱ βαριά δύλισμένοι "Ἐλληνες, πού εἶχαν ἐπιχειρήσει νά κυνηγήσουν τούς ἔχθρούς.

κι ἀπό τά δυό τους μέρη: δηλαδή οἱ πελταστές ἀπό πάνω καὶ οἱ δύλιτες ἀπό κάτω.

όχτώ γιατρούς: οἱ γιατροί αὐτοί ἦταν πρακτικοί, δηλαδή ἄνθρωποι πού ἤξεραν νά σταματήσουν τό αἷμα ἢ νά κλείσουν κάποια πληγή.

Σελ. 129

πελταστές: ἦταν ἐλαφρά ὅπλισμένοι στρατιώτες πού κρατοῦσαν τήν πέλτην, δηλαδή μικρή ἀσπίδα πλεγμένη ἀπό κλωνάρια ἵτιας.

Σελ. 131

Σικυώνιος: καταγόταν ἀπό τή Σικυώνα, μιά πόλη πού δρισκόταν διορειδυτικά τῆς Κορίνθου, δεκαοχτώ χιλιόμετρα μακριά ἀπ' αὐτήν.

κεφ. 5. οἱ βάρβαροι: ὁ Ξενοφῶν ἐδῶ ἐννοεῖ τούς βαρβάρους πού εἶχαν καταλάβει τό ὑψωμα γιά νά ἐμποδίσουν τούς "Ελλήνες νά περάσουν ἀπό κάτω, καθώς κι ἐκείνους πού ἔτρεχαν νά πιάσουν τήν κορυφή τοῦ βουνοῦ καί δέν τά κατάφεραν.

Σελ. 133

τούς ἄλλους: δηλ. τούς "Ελλήνες πού εἶχαν πάει γιά λεηλασία καί πού τούς ἔκαμε ἐπίθεση ὁ Τισσαφέροντος.

βουνά: ἦταν τά Καρδούχεια, πού τά εἶχαν δεξιά τους.

ὁ ποταμός: ἐννοεῖται ὁ Τίγρης, πού δρισκόταν ἀριστερά τους.

Σελ. 137

Σοῦσα: δλ. σημ. σελ. 351.

Ἐκβάτανα: δλ. σημείωση σελ. 351.

τό ποτάμι: δηλαδή τόν Τίγρητα ποταμό.

τῶν Καρδούχων: ὁ λαός αὐτός κατοικοῦσε τήν περιοχή πού ἀπλωνόταν σ' ἓνα βουνό τῆς δρασειρᾶς τοῦ Ζάγρου καί στίς κοιλάδες πού δρισκονταν κάτω ἀπ' αὐτό. Ἡταν γενναῖοι ἄντρες καί θεωροῦνται πρόγονοι τῶν σημερινῶν Κούρδων.

κι ἐκεῖνοι μ' αὐτούς: δηλαδή οἱ δρεινοί Καρδούχοι εἶχαν σχέσεις μέ τούς κατοίκους τοῦ κάμπου καί ἀντίθετα οἱ καμπίσιοι μέ τούς δρεινούς.

Αρμενία: ἦταν ἡ χώρα πού δρισκόταν πρός τά νότια τοῦ Καυκάσου καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ πρός τά βόρεια τῆς Ασσυρίας καὶ τῆς Μηδίας.

ΒΙΒΛΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Σελ. 139

κεφ. 1. τῆς τελευταίας φρουρᾶς: τρεῖς φρουρές ἄλλαζαν τή νύχτα. Ἡ τελευταία ἀρχιζε στίς 2 περίπου ὥστε ἀπό τά μεσάνυχτα.

Σελ. 143

ὅπως ἦταν: δηλαδή χωρίς καμιά προετοιμασία ἡ χωρίς νά χρησιμοποιήσει κανένα στρατιώτη δ Ξενοφῶν, ἔτρεξε δ ἴδιος βιαστικά ἀπό τήν δημιουργίαν, πού δρισκόταν, στήν ἐμπροσθοφυλακή, γιά νά συναντήσει τό Χειρίσοφο.

Σελ. 145

τό Μεθύνδριο: ἦταν πόλη τῆς Ἀρκαδίας. Τά ἐρείπια του δρίσκονται ἀνάμεσα στά χωριά Νεμνίτσα καὶ Πυργάκι.

Σελ. 147

κεφ. 2. διαταγή: τήν ἔδωσαν δ Χειρίσοφος καὶ δ Ξενοφῶν στούς ἐθελοντές.

Σελ. 149

δυνατή δροχή: ὑπολογίζεται πώς οί "Ἐλληνες μπῆκαν στή χώρα τών Καρδούχων στά μέσα τοῦ Νοέμβρη τοῦ 401 π.Χ., καὶ ἔτσι ἡ δυνατή δροχή εἶναι κάτι τό συνηθισμένο γιά τήν ἐποχή.

νά μήν ἔχουν φάει: τό πρώινο φαγητό τό ἔλεγαν οἱ ἀρχαῖοι ἀκράτισμα, τό μεσημεριανό ἄριστον καὶ τό δραδινό δεῖπνον.

ἐνάντια στούς ἔχθρούς: δηλαδή ἐνάντια στούς Καρδούχους, πού είχαν πιάσει τό φανερό δρόμο γιά νά ἐμποδίσουν τούς "Ἐλληνες νά περάσουν.

Σελ. 151

μέ εκείνους πού είχαν πιάσει... τή βουνοκορφή: δηλαδή μέ τούς έθελοντές.

ἀπό τούς ἄλλους Ἑλληνες: ἐννοεῖ ἀπό τούς έθελοντές καὶ τό Χειρίσοφο.

ἀπό τόν ἴδιο δρόμο: τό φανερό δρόμο, ἀπ' ὅπου εἶχε πάει ὁ Χειρίσοφος μέ τό στρατό του.

σέ μεγάλο βάθος καί μικρό μέτωπο: μερικοί νομίζουν πώς σ' αὐτόν τό σχηματισμό οἱ ἄντρες τοῦ κάθε λόχου ἦταν παραταγμένοι ὁ ἔνας πίσω ἀπό τόν ἄλλο, ἐνῷ ἄλλοι ἔχουν τή γνώμη πώς τό μέτωπο εἶχε 6 στρατιῶτες καὶ τό βάθος 16. Πάντως οἱ λόχοι δρίσκονταν ὁ ἔνας πλάι στόν ἄλλο καὶ ἀνάμεσά τους ὑπῆρχαν κενά διαστήματα.

Σελ. 153

στρατιῶτες τῆς ὀπισθοφυλακῆς: πρόκειται γιά κείνους πού ἀφῆσε ὁ Ξενοφῶν νά φυλάνε τόν πρῶτο λόφο, μέ τούς τρεῖς λοχαγούς ἐπικεφαλῆς.

ἀπό τό λόφο: ἐννοεῖ καὶ δῶ τόν πρῶτο, ἀπ' τόν ὅποιο ἔδιωξαν τούς ἐχθρούς.

οἱ στρατιῶτες τῆς ὀπισθοφυλακῆς: μιλάει γιά τούς μισούς στρατιῶτες τῆς ὀπισθοφυλακῆς, ἐκείνους πού είχαν τοποθετηθεῖ πίσω ἀπό τά ζῶα.

ἐκεῖ: δηλαδή στό λόφο πού ἦταν ἀπέναντι στόν τρίτο.

στό πεδινό μέρος: στό μέρος πού τούς είχε πεῖ ὁ Ξενοφῶν νά σταματήσουν, ἐν τῷ ὁμαλῷ (παράγρ. 16).

ἀπό τούς Λουσούς: οἱ Λουσοί ἦταν πόλη τῆς Ἀρκαδίας, στήν περιοχῇ τῆς Κλειτορίας, μέ περίφημο ναό τῆς Ἀρτέμιδας.

Σελ. 155

κοντά σέ κείνους: δηλαδή ἐν τῷ ὁμαλῷ (παράγρ. 16).

μιά θηλιά: ή θηλιά αὐτή ἦταν δερμάτινη καὶ τήν ἔδεναν στή μέση τοῦ ἀκοντίου, γιά νά περνάει μέσα τά δάχτυλά του ὁ ἀκοντίστης καὶ νά τό πετάει μέ μεγαλύτερη δύναμη.

Σελ. 157

κεφ. 3. ὁ Κεντρίτης: ποταμός πού λέγεται σήμερα Μποτάν-Τσάι.

Εἶναι παραπόταμος τοῦ Τίγρητα καὶ δρίσκεται στήν Ἀδμενίᾳ.
τοῦ Ὁρόντα: πρόκειται γιά τὸν Ὁρόντα, τὸ διοικητή τῆς Ἀδμενίας (βλ. Βιβλ. Δευτέρο, κεφ. 4, παράγ. 8).

Αρτούχας: ἔτσι λεγόταν ὁ ἀρχιτρύχος τῶν Μάρδων, πού ἦταν δρεινή φυλή.

Σελ. 159

σπονδή (ἀπό τὸ ωῆμα σπένδω): οἱ ἀρχαῖοι Ἐλληνες εἶχαν ἔθιμο, προτοῦ πιοῦν κρασί ἀπό τὸ ποτήρι, νά χύνουν λίγο στή γῆ γιά νά τιμήσουν τοὺς θεούς. Αὐτή τὴν πράξη τήν ἔλεγαν σπονδή.

Σελ. 161

σέ μεγάλο βάθος καὶ μικρό μέτωπο: γιά τὸ σχηματισμό αὐτὸν βλ. σημ. σελ. 361.

στόν ποταμό: ἔκαναν θυσίες γιά νά τὸν ἐξευμενίσουν καὶ νά περάσουν χωρίς νά πάθουν κακό.

Σελ. 163

ψηλότερα ἀπό τὸ ἵππικό: βλ. Βιβλ. Τέταρτο, κεφ. 2, παράγ. 3.

ἐνωμοτίες καὶ ἐνωμόταρχοι: βλ. σημ. σελ. 358.

Σελ. 165

τὰ δάχτυλα στίς θηλιές τῶν ἀκοντίων καὶ τά δέλη στίς χορδές τῶν τόξων: δηλαδή ἦταν ἔτοιμοι νά χτυπήσουν τούς ἔχθρούς μέ τά ἀκόντια καὶ μέ τά τόξα.

Σελ. 169

ἀπό τὸ Χειρίσοφο: βλ. Βιβλ. Τέταρτο, κεφ. 3, παράγ. 27.
κεφ. 4. παρασάγγης: βλ. σημείωση σελ. 350.

Σελ. 171

σταθμός: βλ.. σημ. σελ. 350.
Τηλεδόα: πολλοί τόν ταυτίζουν μέ τόν παραπόταμο τοῦ Εὐφράτη Καρά-σού, ἐνώ ἄλλοι μέ τόν Μπιτλί-σού.

ν' ἀνέδει στό ἄλογο: ἐκεῖνος πού βοηθοῦσε τό βασιλιά νά ἀνέδει στό ἄλογο, σίγουρα ἦταν ἀνθρωπος πού δ βασιλιάς τοῦ εἶχε μεγάλη ἐκτίμηση κι ἐμπιστοσύνη.

Σελ. 173

τοιμιθιά: είναι ένα φυτό, πού έπιστημονικά δονομάζεται πιστακία ή τερέβινθος.

Τημνίτης: δ Δημοκράτης είχε αυτό τό δνομα, ἐπειδή καταγόταν από μιά αἰολική πόλη, τήν Τήμνο. Αύτη βρισκόταν κοντά στίς ἐκδολές του Ἐρμου ποταμοῦ, πού πηγάζει ἀπό τό βουνό Τήμνος, τό δποιο ἔκτείνεται στήν περιοχή τῆς Σμύρνης καί τῆς Προύσας.

Σελ. 175

φαρέτρα: ἦταν θήκη γιά τά βέλη.

οἱ Ἀμαζόνες: γυναῖκες πολεμόχαρες πού κατοικοῦσαν στήν Ἀσία, κοντά στούς ποταμούς Θερμώδοντα καί Φάση, πρός τόν Καύκασο.

Χάλυβες: λαός πού ἦταν ἐγκατεστημένος στά νοτιοανατολικά τοῦ Εὗξεινου Πόντου, κοντά στήν Ἀρμενία. Στή χώρα τους ὑπῆρχαν μεταλλεία σιδήρου.

Ταύχους: ἔτοι δόνμαζαν ένα ληστρικό λαό πού κατοικοῦσε στά βόρεια τῆς Ἀρμενίας.

Σελ. 179

κεφ. 5. ἀπό τά χιόνια: χάνουν προσωρινά τήν δρασή τους, δσοι περπατοῦν συνέχεια μέσα σ' αὐτά, γιατί τά μάτια τους προσδάλλονται ἀπό φλόγωση.

νιόγδαρτων βοδιών: μέ τό νά είναι τό δέρμα τῶν παπουτσιών ἀπό νεογδαρμένα βόδια, δικαιολογεῖται περισσότερο τό ποκάλιασμά τους ἀπό τήν παγωνιά.

Σελ. 185

δέν τούς ἄφηναν: δηλαδή τόν Ξενοφώντα καί τόν προεστό.

Σελ. 187

στόν Ἡλιο: αὐτός ἦταν θεός τῶν Περσῶν, τόν ἔλεγαν Μίθρα καί τοῦ θυσίαζαν ἄλογα.

στόν κάθε στρατηγο καί λοχαγό: τῆς δύπισθιφυλακῆς δέβαια, ἀφοῦ εἴδαμε πώς τά πουλάρια ἦταν ὅλα δεκαεφτά.

Σελ. 189

κεφ. 6. στό Φάση: ὁ ποταμός αὐτός εἶναι ὁ Ἀράξης, πού χύνεται στήν Κασπία θάλασσα.

Φασιανοί: αὐτό τό δνομα είχαν οἱ κάτοικοι τῆς χώρας πού ἥταν γύρω από τίς πηγές τοῦ Φάση ποταμοῦ. Βορειοδυτικά σ' αὐτή τήν περιοχή κατοικούσαν οἱ Τάοχοι καί διορειοδυτικότερα ἀπ' αὐτούς οἱ Χάλυβες ἢ Χαλαμῖοι, πού ἡ χώρα τους ἔφτανε ὡς τόν Εὔξεινο Πόντο.

σέ παράταξη μάκης: ὅταν ὁ ἔνας λόχος βάδιζε πίσω ἀπό τόν ἄλλο, ἡ μά πτέρυγα πήγαινε μπροστά καί ἡ ἄλλη πίσω, τότε οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγαν πώς ὁ στρατός ἔγεται κατά κέρας. "Οταν ὅμως ὁ ἔνας λόχος βρισκόταν τοποθετημένος πλάι στόν ἄλλο, τότε τό στράτευμα ἥταν ἐπί φάλαγγος, δηλαδή κατά μέτωπο, σέ παράταξη.

Σελ. 193

ὁ Χειρίσσοφος: κι αὐτός τώρα, ὅπως καί ὁ Ξενοφῶν πρωτύτερα, χαριεντίζεται. Ἰσως μάλιστα ὁ εὐθυμος τρόπος τῆς συνομιλίας τους κατόρθωσε νά διαλύσει τήν ψυχρότητα πού είχε δημιουργηθεῖ ἀνάμεσά τους.

τό Μεθύδροιο: βλ. σημ. σελ. 360.

Οίταῖος: ἔτσι λεγόταν ἐκεῖνος πού κατοικούσε στά νότια τῆς Θεσσαλίας, στήν περιοχή τοῦ βοηνοῦ Οίτη.

Σελ. 199

κεφ. 7. στή θέση τῶν φτερῶν: φτερά (πτέρυγες) δνόμαζαν τά μετάλλινα ἐλάσματα πού κρέμονταν στό κάτω μέρος τοῦ θώρακα.

πού κρατούσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι: τά μαχαίρια πού χρησιμοποιούσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι είχαν σχῆμα δρεπανιού.

είχε μά λόγγη: τό δόρυ τῶν Ἑλλήνων, ἀντίθετα, είχε δυό: στή μιάν ἄκρη τή μετάλλινη λόγχη πού τούς χρησίμευε γιά νά χτυπούν τόν ἔχθρο, καί στήν ἄλλη τό σανωρατήρα, ἀπ' ὅπου ἔμπηγαν τό δόρυ στή γῆ.

Σελ. 201

ὁ Ἀρπασος: ποταμός, δέν ξέρομε μέ δεβαιότητα ποιός εἶναι.

Μερικοί παραδέχονται πώς ήταν παραπόταμος τοῦ Ἀράξη, αύτός που λέγεται τώρα Ἀρπά-Τσάι. Ἄλλοι δυμως νομίζουν πώς εἶναι ὁ Τσορούκ, που χύνεται στή Μαύρη θάλασσα, κοντά στό Βατούμ.

στή χώρα τῶν Σκυθηνῶν: ἡ χώρα αὐτή δρισκόταν στά δύορεια τῆς Ἀρμενίας.

Γυμνιάδα: μερικοί νομίζουν πώς πρόκειται γιά τήν Ἐρζερούμ. Ἡταν πόλη τῆς χώρας τῶν Σκυθηνῶν.

Σελ. 203

Θήχης: σ' αὐτό τό βουνό, που δέν ξέρομε μέ ακρίβεια ποὺ δρίσκεται, ἔφτασαν οἱ Ἑλληνες τό Γενάρη τοῦ 400 π.Χ.

Μάκρωνες: αὐτό τό ὄνομα είχαν οἱ κάτοικοι μᾶς περιοχῆς, που δρισκόταν νοτιοανατολικά τῆς Τραπεζούντας.

Σελ. 205

κεφ. 8. στόν ποταμό: δηλαδή στόν "Αρπασο.

ἄλλος ποταμός: δέν ξέρομε ποιόν ποταμό ἐννοεῖ ἐδῶ ὁ Ξενοφῶν.

Σελ. 207

σέ βάθος μεγάλο καὶ μέτωπο μικρό: γι' αὐτόν τό σχηματισμό βλ. σημείωση σελ. 361.

Σελ. 209

ὅ Ἀρκαδικός στρατός: οἱ Ἀρκάδες ήταν τοποθετημένοι στή μέση, ἐνῷ ἐκεῖνοι πού ἀκολουθοῦσαν τό Χειρίσοφρο δρισκούνταν μπροστά, κι ἐκεῖνοι πού πήγαιναν μέ τόν Ξενοφώντα ήταν στό τέλος.

Σελ. 211

στήν Τραπεζούντα: ἐκεῖ ἔφτασαν οἱ Ἑλληνες στίς ἀρχές τοῦ Φλεβάρη τοῦ 400 π.Χ.

τῆς Σινώπης: ἡ πόλη αὐτή, που ήταν ἀποικία τῆς Μιλήτου, δρισκόταν στή Μ. Ἀσία. στή δορινή παραλία τῆς Παφλαγονίας.

τή θυσία πού εἶχαν τάξει: γιά τό τάξιμο αὐτό τῶν Ἐλλήνων βλ. Βιβλ. Τρίτο, κεφ. 2, παράγρ. 9.

Σελ. 213

γιά τόν ἀπλό δρόμο: τά ἀγωνίσματα στό τρέξιμο ḥταν: 1) ἀπλός δρόμος ḥ στάδιο· σ' αὐτόν οἱ ἀθλητές συναγωνίζονται τρέχοντας σέ ἀπόσταση πού εἶχε μῆκος 186 περίπου μέτρα: 2) δίαυλος, στόν δποῖο ḥ διαδρομή ḥταν διπλάσια ἀπό τήν προηγούμενη, ἀφοῦ ὁ ἀθλητής ἔπειτε νά γυρίσει στό μέρος ἀπ' ὅπου ἔκεινησε: 3) δόλιχος, πού ḥταν ἀπόσταση ἑφταπλάσια ἀπό τό στάδιο, καί 4) ὀπλίτης δρόμος· σ' αὐτόν ὁ ἀθλητής ḥταν ὑποχρεωμένος νά τρέχει, φορτωμένος μέ βαρύ ὄπλισμό.

τό παγκράτιο: ḥταν τό ἀγώνισμα πού εἶχε πάλεμα καί πυγμαχία μαζί.

ΒΙΒΛΙΟ ΠΕΜΠΤΟ**Σελ. 215**

κεφ. 1. ἀπό τούς Θουριόντας: ἡ πόλη αὐτή ḥταν ἡ γνωστή ἀρχαία ἐλληνική ἀποικία τῆς κάτω Ιταλίας.

ναύαρχος: ὁ Ἀναξίδιος ḥταν ἀρχιηγός τοῦ στόλου τῶν Σπαρτιατῶν καί δρισκόταν στό Βυζάντιο.

τριήρεις: αὐτές ḥταν πολεμικά πλοϊα, πού εἶχαν τρεῖς σειρές κουπιών. Ἐδῶ τίς χρειάζονταν γιά νά συνοδεύουν τά μεταγωγικά γιά ἀσφάλεια.

Σελ. 221

κεφ. 2. Δρίλες: πολεμικός λαός, πού κατοικούσε στά μεσόγεια τῆς Τραπεζούντας.

Σελ. 225

Πελλήνη: πολιτεία τῆς Ἀχαΐας, πού τά ἐρείπιά της δρίσκονται δυτικά στό σημερινό χωριό Ζούγρα.

Σελ. 227

ψιλοί: ḥταν οἱ ἐλαφρά δρισκότες. βλ. σημ. σελ.358 στή λέξη γυμνῆτες.

Σελ. 231

Μυσία: χώρα τῆς διορειοδυτικῆς Μικρᾶς Ασίας.

Σελ. 233

κεφ. 3. τήν Ἐφεσία Ἀρτέμιδα: ἔτοι δονομάζει τή θεά, γιατί ἔνας περιόφημος ναός της ἦταν στήν Ἐφεσο, πόλη τῆς Ιωνίας κοντά στίς ἐκδολές τοῦ Καῦστρου, πρός τα νοτιοδυτικά τῶν Σάρδεων.

Ασιναῖος: ἀπό τήν Ἀσίνη, ἀρχαία πόλη τῆς Μεσσηνίας, στό παλιό Ρίο.

θησαυροί: αὐτό τό δόνομα εἶχαν οἱ ἀποθῆκες, ὅπου τοποθετούσαν τά ἀφερόματά τους ἴδιωτες ἢ πόλεις. Τέτοιοι θησαυροί ὑπήρχαν στούς Δελφούς καὶ σ' ἄλλα μέρη.

Σελ. 235

Φολόη: εἶναι δροπέδιο πού δρίσκεται στό νομό Ἡλείας πρός Ν. τοῦ Ἐρυμάνθου. Κατά τή μυθολογία τό δόνομά του τό πήρε ἀπό τόν Κένταυρο Φόλο, πού ἦταν φύλος τοῦ Ἡρακλῆ.

Σελ. 237

κεφ. 4. Μοσσύνοικοι: δόνομάζονταν ἔτοι, ἐπειδὴ κατοικοῦσαν σέ ξύλινους πύργους (μόσσυν—υνος=ξύλινος πύργος).

πρόξενος: δ ἐπίσημος ἀντιπρόσωπος μιᾶς πόλης. Αὐτός εἶχε δρισμένα προνόμια, ὅπως ἀσυλία καὶ ἀσφάλεια, κι εἶχε ὑποχρέωση νά φιλοξενεῖ τούς πρέσβεις τῆς χώρας πού ἀντιπροσώπευε καὶ νά προστατεύει τούς πολίτες της.

ἀπέναντι: αὐτοί πού κατοικοῦσαν ἀπέναντι ἦταν οἱ δυτικοί Μοσσύνοικοι κι ἦταν ἐχθροί μέ τούς πρώτους, τούς ἀνατολικούς, πού δέν ἀφήναν τούς Ἑλληνες νά περάσουν.

Σελ. 243

ψωμιά περγυσινά: πρόκειται γιά παξιμάδια ἢ γαλέτες, σάν αύτές πού χρησιμοποιοῦν στό στρατό.

ζειές: εἰδος σιτηροῦ πού χρησιμεύει γιά τροφή τῶν ζώων, ἵσως τό νταρί, τό λιανοκαλάμποκο, τό σόργο.

Σελ. 245

κεφ. 5. στούς Χάλυβες: στή χώρα αὐτοῦ τοῦ λαοῦ ὑπολογίζεται πώς ἔφτασαν τόν Ἀπρίλη τοῦ 400 π.Χ.

τῶν Τιβαρηνῶν: αὐτοί ἦταν φυλή τοῦ Πόντου, κοντά στούς Χάλυβες.

Σελ. 247

κοντά στή Βαβυλώνα: ἐννοεῖ τή μάχη στά Κούναξα.

Σελ. 249

Κορύλας: ἔτσι λεγόταν δ ἀρχηγός τῶν Παφλαγόνων, πού εἶχε στείλει στόν Κύρο χίλιους ἵππεῖς.

Σελ. 255

κεφ. 6. στό Θερμώδοντα: εἶναι ποταμός τῆς Παφλαγονίας, πού χύνεται στόν Εὔξεινο Πόντο. Σήμερα λέγεται Τερμέ-Τσάι.

στόν Ἱζη: πρόκειται γιά ποταμό τοῦ Πόντου, πού δρισκόταν ἀνάμεσα στό Θερμώδοντα καί τόν Ἀλη. Ἡ σημερινή του ὀνομασία εἶναι Γεσύλ-Ιζμάκ.

στόν Ἀλη: τώρα όνομάζεται Κιζίλ-Ιζμάκ, δηλαδή κόκκινος ποταμός, ἐπειδή τά νερά του παίρνουν κόκκινο χρῶμα στίς πηγές, ἀπό τά γύρω ἀργιλώδη στρώματα. Εἶναι δ μεγαλύτερος ποταμός τῆς Μ. Ἀσίας καί χύνεται στόν Εὔξεινο Πόντο.

τόν Παρθένιο: εἶναι ποταμός τῆς Παφλαγονίας, πού σήμερα λέγεται Μπαρτάν ή Παρτίν-Τσάι.

Ἡράκλεια: ἑλληνική πόλη στόν Εὔξεινο Πόντο, ἀποικία τῶν Μεγάρων.

νά πάρει δῶρα: ἀπό τόν Κορύλα βέβαια, ἀφοῦ κατά τή γνώμη τῶν Ἐλλήνων αὐτόν ἥθελε νά ἔξυπηρετήσει δ Ἐκατόνυμος, μέ δσα εἶπε στούς στρατιώτες.

Σελ. 257

τό Σιλανό τόν Ἀμπρακιώτη: ἔτσι λεγόταν αὐτός δ μάντης, γιατί καταγόταν ἀπό τήν Ἀμπρακία ή Ἀμδρακία τῆς Ἡπείρου. Ἡ θέση τῆς πόλης αὐτῆς ἦταν κοντά στόν Ἀραχθο ποταμό, ἵσως ἐκεῖ πού δρίσκεται ἡ σημερινή Ἀρτα.

Σελ. 261

κυνικηνός: ἦταν ἔνα χρυσό νόμισμα, πού ἴσοδυναμούσε μέ εἴκοσι ἀττικές δραχμές. Τό όνομά του τό πήρε ἀπό τήν πόλη Κύνικο.

Φαρνάβαζος: αὐτό ἦταν τό δύομα τοῦ σατράπη τῆς Βιθυνίας καὶ τῆς Φουγγίας.

ἔκαμα ἐκστρατεία: τότε πού πῆγε ὁ Δερκυλίδας στὸν Ἑλλήσποντο ἔχοντας τὸ ἀξίωμα τοῦ ναυάρχου, δηλαδή τό 411 π.Χ.

Σελ. 265

στό Φάση ποταμό: πρόκειται γιά ποταμό τῆς Κολχίδας, πού χύνεται στὸν Εὔξεινο Πόντο.

οἱ Αἰγήτης: αὐτός θά ἦταν ἀπόγονος ἐκείνου πού φύλαγε στὴν Κολχίδα τὸ χρυσόμαλλο δέρμα, τοῦ πατέρα τῆς Μήδειας.

κεφ. 7. στόν ποταμό Φάση: ὑπάρχουν δύο ποτάμια μέ τό δύομα αὐτό, τό ἔνα στή χώρα τῶν Χαλύδων καὶ τό ἄλλο στή χώρα τῶν Κόλχων.

Σελ. 267

τοὺς πετροβόλησαν: γιά τά ἐπεισόδια αὐτά γίνεται λόγος στό Πέμπτο Βιδλίο, κεφ. 7, παράγρ. 17, 19 καὶ 24.

Σελ. 273

οἱ ἀγορανόμοι: ἦταν ἐκείνοι πού εἶχαν τίν ἐπίβλεψη στὴν ἀγορά τῶν τροφίμων. Στό στρατόπεδο φέρονταν σκληρά στούς στρατιώτες καὶ πολλές φορές τούς χτυπούσαν.

Σελ. 275

τὸ κηρύκειο: ἦταν ἔνα φαδδί-σύμβολο, πού, ὅταν οἱ κήρυκες τό κρατοῦσαν, ἤταν ἵεροί καὶ ἀπαραδίαστοι. Τούς σέδονταν δλοι καὶ κανένας δέν τολμούσε νά τούς βλάψει ἢ νά τούς προσβάλει. Τό κηρυκείο εἶχε ἐπάνω δύο φίδια ἀντιμέτωπα.

νά καθαρίσουν: γιά νά ἔξιλεώσουν τούς θεούς πού εἶχαν δργιστεῖ ἀπό τή σκληρή καὶ ἄδικη συμπεριφορά τῶν Ἑλλήνων, πού σκότωσαν τούς πρέσβεις τῶν Κόλχων, γι' αὐτό χρειαζόταν ἡ θρησκευτική τελετή τοῦ καθαριμοῦ· αὐτή γινόταν μέ θυσίες.

Σελ. 277

κεφ. 8. ἡ μνᾶ: νομισματική μονάδα στήν ἀρχαία Ἑλλάδα, πού ἴσοδυναμούσε μέ ἑκατό δραχμές τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Σελ. 247

ζητάνεις; Είπε παρότι δεν μπορείς να τον ακούσεις στην πόλη; Βασικά γιατί; Είπε ότι μπορείς να τον ακούσεις στην πόλη; Είπε ότι μπορείς να τον ακούσεις στην πόλη;

ΒΙΒΑΙΟ ΕΚΤΟ

Σελ. 285

κεφ. 1. οἱ Παφλαγόνες: ἔτσι δύναμαι οἱ κάτοικοι τῆς Παφλαγονίας. Ἡ χώρα αὐτή δρισκόταν στὸ δορινό τμῆμα τῆς Μ. Ασίας, ἀνάμεσα στὴ μεγάλη Φρυγία, στήν Καππαδοκία, στή Βιθυνία καὶ στὸν Εὔξεινο Πόντο.

ὁ Σιτάλκας: δασιλιάς τῶν Θρακῶν· συνήθιζαν νά τραγουδοῦν κάποιο τραγούδι για νά τὸν τιμήσουν.

Σελ. 287

καρπαία: ἥταν χορός τῶν βορείων Ἑλλήνων, πιθανότατα Μακεδονίτικος.

Σελ. 291

ἡ πυρρίχη: ἔνοπλος χορός, πού συνοδευόταν ἀπό μουσικό δργανο καὶ τραγούδι. Σ' αὐτὸν παρουσιάζονταν ὅλες οἱ κινήσεις τῶν πολεμιστῶν τίν ὥρα τῆς μάχης, ἀμυντικές καὶ ἐπιθετικές. Τὸν ἐπινόησε ὁ Κορητικός Πύρριχος, ἀπό τὸν ὅποιο πῆρε καὶ τὸ δόνομα.

νά φύγει ἀπό τὸ στρατόπεδο: αὐτὸ δέδαια τό λένε εἰρωνικά, ἂν θυμηθοῦμε μάλιστα τὴν τύχη πού εἶχαν δυό ἑταῖρες, ὅταν οἱ Πέρσες τοῦ Ἀρταξέρξη μπήκαν στὸ στρατόπεδο τοῦ Κύρου (Αὐτά ἀναφέρονται στὸ Βιδλ. Πρώτο, κεφ. 10, παράγ. 2-3).

Ἄρμήνη: τό ἐπίνειο αὐτό ἀπεῖχε ἀπό τή Σινώπη 50 στάδια. Ἡ σημερινή του ὀνομασία είναι Ἀκ-λιμάν.

ὁ μέδιμνος: ἥταν σκεῦος πού χρησίμευε γιά τό μέτρημα τῶν στερεῶν, προπάντων τοῦ σιταριοῦ, καὶ χωροῦσε περίπου 48 κιλά.

Σελ. 293

σ' αὐτὸν πού εἶχε ὁρίσει... νά θυσιάζει: βλ. Βιδλ. Τοίτο, κεφ. 1, παράγ. 6. νά φροντίζει γιά τό στρατό: βλ. Βιδλ. Τοίτο, κεφ. 1, παράγ. 11-12.

Σελ. 297

κεφ. 2. [παρατηροῦσαν.....κι αὐτόν]: μερικοί ἀθετοῦν τό τμῆμα πού είναι μέσα στίς ἀγκύλες, νομίζοντας πώς ταιριάζει περισσότερο στό Βιβλίο Πέμπτο, κεφ. 6, παράγρ. 9, ἀφοῦ ἔκει μιλάει γιά τά μέρη αὐτά καί τά βλέπει κανείς πλέοντας ἀπό τά Κοτύωδα στή Σινώπη κι ὅχι ἀπό τή Σινώπη στήν Ἡράκλεια.

Σελ. 301

τούς στρατηγούς: ἐννοοῦν τό Χειρίσοφο καί τόν Ξενοφόντα πού, μή θέλοντας νά πάνε ώς ἀντιπρόσωποι στήν Ἡράκλεια, ἔγιναν ἀφορμή νά ναυαγήσουν τά σχέδια τῶν στρατιωτῶν γιά τή χρηματοδότησή τους.

τό λιμάνι τῆς Κάλπης: δρισκόταν ἀνάμεσα στήν Ἡράκλεια καί στό Βυζάντιο. Σήμερα ή τοποθεσία λέγεται Κερόπε.
αὐτοί: δηλαδή δέ Νέων καί δέ Χειρίσοφος.

Σελ. 303

τῆς Θράκης: πρόσκειται γιά τή Θράκη πού δρισκόταν στή Μ. Ασία, δηλαδή τή Βιθυνία.

Σελ. 307

κεφ. 3. στή Χρυσόπολη: μιά πόλη πού δρίσκεται στά δόρεια τῆς Καλχηδόνας, κοντά στό Βόσπορο, τό σημερινό Σκούταρι.

κι ἔλεγαν μεγάλα λόγια: ἐννοεῖ διποσδήποτε τούς Ἀρκάδες.

Σελ. 317

κεφ. 4. ἀρμοστής: αὐτό τό ὄνομα είλει ό στρατιωτικός διοικητής πού ἔστελνε ή Σπάρτη σέ πόλεις πού ἦταν ὑποτελεῖς της ή τίς κατεῖχε προσωρινά.

Σελ. 321

κεφ. 5. τήν ὀχυρή τοποθεσία: δλ. Βιβλ. "Εκτο, κεφ. 4, παράγρ. 21.

καλοσήμαδος: τέτοιος ἦταν δέ ἀετός, ὅταν ἐρχόταν ἀπό τά δεξιά.

Σελ. 327

μέ τά ὄνόματά σας: είναι ψυχολογημένη ή ἐνέργεια αὐτή,

γιατί συντελεῖ στό νά κεντρίσει περισσότερο τή φιλοτιμία τῶν πολεμιστῶν. Κάτι παρόμοιο εἶχε κάμει καί ὁ Νικίας στή Σικελία, μονάχα πού ἐκεῖνος φώναζε δχι μόνο τά προσωπικά ὄντος τῶν τριηράρχων, ἀλλά καί τά ὄντος τῶν πατέρων καί τῆς φυλῆς τους (βλ. Θουκυδ. Ζ', 69,2).

Σελ. 331

κεφ. 6. τούς ἔδειχνε στούς στρατιώτες: αὐτό τό ἔκανε γιά νά τους δώσει νά καταλάβουν πόση ἀξία θά είχε ἡ ἴδρυση μᾶς πολιτείας σ' αὐτήν τή θέση.

Σελ. 333

πού τό ὥκασε: γιά τή συμπεριφορά αὐτή τοῦ Δέξιππου μᾶς μίλησε ὁ Ξενοφῶν στό Βιδλίο Πέμπτο, κεφ. 1, παράγρ. 15.

Σελ. 337

Ματαστραφήκαμε: ὁ Δέξιππος ἔκανε δ,τι μποροῦσε νά τους καταστρέψει, ἀφοῦ πῆρε τό καθάρι πού τούς ἔδωσαν οἱ Τραπεζούντιοι, γιά νά μαζέψουν μ' αὐτό ἄλλα νά τους μεταφέρουν στήν πατρίδα.

Διατάσσοντας τούς ματαστραφήκαμες στό θάλαττα μάλιστα μεταφέραν το

στρατόπεδο την πρώτη μέρα την οποία μεταφέραν το

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ
ΕΙΚΟΝΩΝ, ΧΑΡΤΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

1. Προτομή τοῦ Ξενοφώντα	σελ.	7
2. Χάρτης τῆς πορείας τοῦ Κύρου καὶ τῆς ἐπι- στροφῆς τῶν Μυρίων	»	12–13
3. Τύποι στρογγυλῆς ἀσπίδας	»	18
4. Ποδήσης ἀσπίδα	»	19
5. Ξίφος ακλασικῆς ἐποχῆς	»	28
6. Λαβές ξίφους	»	29
7. Χάρτης τῆς πορείας τῶν Μυρίων ἀπό τά Κού- ναξα ὡς τὸν Τίγρητα	»	46–47
8. Ἡ τιάρα (δρθια καὶ γερτή)	»	58
9. Ἀσιάτης ἡγεμόνας	»	59
10. Θώρακας ἀπό χαλκό	»	64
11. Θώρακας μὲν παραστάσεις χαραγμένες στὴν πί- σω πλευρά	»	65
12. Τετράδραχμο μὲ τή μορφή τοῦ Τισσαφέροντος	»	98
13. Ἀθηναϊκό δεκάδραχμο μὲ τή μορφή τῆς Ἀθη- νᾶς	»	99
14. Πέρσες τοξότες	»	108
15. Ἑλληνες ὁπλίτες	»	109
16. Ἀνάγλυφη παράσταση ἵππεων	»	114–115
17. Τετράπλευρο πλαίσιο. Πλαίσιο μὲ ἔξι λόχους	»	122
18. Λόχοι σὲ διάφορους σχηματισμούς	»	123
19. Πελταστής	»	124
20. Πέρσης τοξότης	»	125
21. Ὁπλίτης	»	146
22. Κέρας, διπλός αὐλός, σάλπιγγα	»	147
23. Τό πέρασμα τοῦ Κεντρίτη ποταμού	»	164–165
24. Ἀκόντιο μέθηλιά	»	166
25. Σαλπιχτής	»	167
26. Στατήρας (νόμισμα) τοῦ Τιρίθαζου	»	168

27. Μάχη Ἑλλήνων καὶ Περσῶν	»	169
28. Ἀμαζόνες (ἔφιππη καὶ πεζή)	»	172
29. Ἀμαζόνα μέ τεκούρι, δόρυ καὶ ἀσπίδα	»	173
30. Φιάλη γιά σπονδές	»	184
31. Κρατήρας	»	185
32. Περικνημίδες	»	200
33. Ἐλληνικά κράνη	»	201
34. Τοιήρης (ἀνάγλυψη παράσταση)	»	216
35. Τοιήρης (σύγχρονη ἀναπαράσταση)	»	217
36. Κράνη ἔλληνικά	»	228
37. Κήρουκας πού κρατάει τό κηρύκειο	»	229
38. Ἐλληνας διπλίτης ἔτοιμος γιά μάχη	»	256
39. Δαρεικός (περσικό νόμισμα)	»	257
40. Αὐλητής πού παίζει διπλό αὐλό	»	286
41. Ἀνάγλυψη παράσταση χοροῦ	»	287
42. Κιθάρα	»	288
43. Χορευτές μέ τόν αὐλητή στή μέση	»	289
44. Ἀσπίδα, θώρακας, ξίφος καὶ κράνος	»	328
45. Αἰγμές δοοάτων	»	329

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εἰσαγωγή	Σελ.	5 – 11
Βιβλίο Πρώτο, Περιήληψη	»	14 – 15
Βιβλίο Δεύτερο, (Κεφ. 1–6) Κείμενο, Μετάφραση .	»	16 – 75
Βιβλίο Τρίτο, (Κεφ. 1–5) » » .	»	76 – 137
Βιβλίο Τέταρτο, (Κεφ. 1–8) » » .	»	138 – 213
Βιβλίο Πέμπτο, (Κεφ. 1–8) » » .	»	214 – 283
Βιβλίο "Έκτο, (Κεφ. 1–6) » » .	»	284 – 343
Βιβλίο "Εβδόμο, Περιήληψη » » .	»	344 – 345
Σημειώσεις	»	347 – 372
Κατάλογος εἰκόνων, χαρτῶν καὶ διαγραμμάτων	»	373 – 374

**ΕΞΩΦΥΛΛΟ ΜΑΡΘΑΣ ΚΑΠΕΤΑΝΑΚΟΥ -
ΞΥΝΟΠΟΥΛΟΥ**

ΕΓΓΟΝΙΤΟΣ ΣΙΖΑΛΛΙΖ - ΠΗΓΑΙΝΕΙ ΤΗΝ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΖΙΣΟΛΛΑΖ
 ΤΟ ΖΗΧΑΡΙΤΟ - ΣΑΛΑΦΩΝΑΣ ΖΗΧΑΡΙΤΑΖ
 ΑΙΖ ΩΝ ΥΟΖΥΦΗΝΤΖ / ΖΟΦΑ ΖΙΖΑΖΟΥΖΒΙΖ

27. Μέρη Ελλάνων και Περιονών * 169
 28. Αιαζόντες (μεταπτυχιακή) * 172
 29. Αιαζόντα Α ΙΩΑΝΝΟΣ ΖΕΥΓΑΡΗΣ * 173
 30. Φιλοί της πλουτεύσας * 174
 31. Κοστιδού * 175
 11. → 32. Πελάζουμενοι από την πατριωτική μαρτυρία Η θύμη της Βιβλιοθήκης
 32. → 33. Ελεφαντίνια γέρανη παραπομπή στην πατριωτική Βιβλιοθήκη
 33. → 34. Τοπική παραπομπή στην πατριωτική Βιβλιοθήκη (Επί της πατριωτικής Βιβλιοθήκης)
 34. → 35. Τριγωνική παραπομπή στην πατριωτική Βιβλιοθήκη (Επί της πατριωτικής Βιβλιοθήκης)
 35. → 36. Κρονη Ελεφαντίνης (0-1 φάση) Βιβλιοθήκη Λαζαρίδη
 36. Κρανίος του χρωμάτι το κερατίσιο Βιβλιοθήκη Λαζαρίδη
 37. Στοιχεία διατάξεως έπονων της Βιβλιοθήκης Λαζαρίδη Βιβλιοθήκη Λαζαρίδη
 38. → 38. Έπονος έπονων της Βιβλιοθήκης Λαζαρίδη Βιβλιοθήκη Λαζαρίδη
 39. → 39. Έπονος έπονων της Βιβλιοθήκης Λαζαρίδη Βιβλιοθήκη Λαζαρίδη
 40. → 40. Έπονος έπονων της Βιβλιοθήκης Λαζαρίδη Βιβλιοθήκη Λαζαρίδη
 41. → 41. Έπονος έπονων της Βιβλιοθήκης Λαζαρίδη Βιβλιοθήκη Λαζαρίδη
 42. → 42. Κινητός ποντίνης παραπομπή στην πατριωτική Βιβλιοθήκη Λαζαρίδη
 43. Χορευτές με τον ποντίνη στην παρέλαση * 289
 44. Αστέρια, θεραπεία, ζήφος και χρόνος * 328
 45. Αίχμες δοράτου παραπομπή στην πατριωτική Βιβλιοθήκη Λαζαρίδη * 329

024000029784

ΕΚΔΟΣΙΣ Α' 1977 (1) ΑΝΤΙΤ. 158.000 - ΣΥΜΒΑΣΙΣ 2770/15.10.76

ΕΚΤΥΠΩΣΙΣ: ΣΚΟΡΔΑΣ - ΓΡΥΛΑΗΣ Ο.Ε.
 ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: ΑΦΟΙ ΧΑΤΖΗΧΡΥΣΟΥ και ΣΙΑ

Σ Ρ

